

35

ARAşTIRMA SONUÇLARI TOPLANTISI 2. CİLT

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

T.C.

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

35. ARAŞTIRMA SONUÇLARI TOPLANTISI

2. CİLT

22-26 MAYIS 2017

BURSA

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
Ana Yayın No: 3552/2

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü
Yayın No: 179/2

Yayına Hazırlayan:
Dr. Candaş KESKİN

22 - 26 Mayıs 2017 tarihlerinde gerçekleştirilen 33. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu, Bursa Uludağ Üniversitesi ile Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin katkılarıyla gerçekleştirilmiştir.

ISSN: 1017 - 7663

Kapak Fotoğrafı : Eda AKYÜREK ŞAHİN
Likya/Pamfilya Ulaşım Sistemlerinin Epigrafik ve Tarihi
Coğrafik Açılardan Araştırılması
Mizanpaj : Yakup ŞAHİNER

Not : Araştırma sonuçları raporları, dil ve yazım açısından Dr. Candaş KESKİN tarafından denetlenmiştir. Yayımlanan yazıların içeriğinden yazarları sorumludur.

Bursa Büyükşehir Belediyesi Matbaa Tesislerinde Basılmıştır.
BURSA 2018

**39. ULUSLARARASI KAZI, ARAşTIRMA VE ARKEOMETRİ
SEMPOZYUMU BİLİM KURULU**

**SCIENTIFIC COMMITTEE OF 39th INTERNATIONAL
SYMPOSIUM OF EXCAVATIONS, SURVEYS AND ARCHAEOOMETRY**

Prof. Dr. Yusuf ULÇAY

Prof. Dr. Mustafa şAHİN

Prof. Dr. Charles Brian ROSE

Prof. Dr. Mehmet ÖZDOĞAN

Prof. Dr. Havva İşKAN İşIK

Prof. Dr. Hakkı ACUN

Prof. Dr. İ. Hakan MERT

Prof. Dr. Berna ALPAGUT

Prof. Dr. Nicholas D. CAHILL

Prof. Dr. Aziz NOVRUZLU

Prof. Dr. Marcella FRANGIPANE

Prof. Dr. Miroslav NOVAK

Prof. Dr. Douglas BAIRD

Doç. Dr. Derya şAHİN

Doç. Dr. Necmi KARUL

Doç. Dr. Aygün EKİN MERİÇ

Yrd. Doç. Dr. V. Belgin DEMİRSAR ARLI

Yrd. Doç. Dr. Filiz İNANAN

YAYIN KURALLARI

Göndereceğiniz bildiri metnlerinin aşağıda belirtilen kurallara uygun olarak gönderilmesi, kitabın zamanında basımı ve kaliteli bir yayın hazırlanması açısından önem taşımaktadır. Bildirilerin yazımında kitaptaki sayfa düzeni esas alınarak;

- * Yazıların A4 kağıda, üstten 5.5 cm. alttan 5 cm. soldan 4.5 cm. sağdan 3 cm. lik bir boşluk bırakılarak, 10 punto ile, bir satır aralığı olacak şekilde, Times New Roman fontu ile en fazla 10 sayfa yazılmalı,
- * Başlık 14 punto, büyük harf ve bold olacak şekilde yazılmalı,
- * Metinde ana başlıklar büyük harflerle ve italik, alt başlıklar, baş harfleri büyük ve italik olarak yazılmalı,
- * Metin içinde geçen yabancı sözcük ve terimler, örneğin “*in-situ*” italik olarak yazılmalı,
- * Metin içinde Milattan Önce gibi çok alışlagelmiş kısaltmalar dışında kısaltma kullanılmamalı, Milattan Önce ve sonra kısaltması: M.Ö., M.S. Erken Tunç Çağı: ETÇ olarak kullanılmalıdır.
- * Bölge adlarının ilk harfleri, aynı şekilde yer, coğrafya ve kurum adlarının ilk harfleri büyük yazılmalıdır. Örneğin: Doğu Anadolu, Yakın Doğu, Avrupa, Akdeniz Bölgesi, Dicle Nehri, Ankara Üniversitesi, Türk Tarih Kurumu gibi.
- * Ölçü ve ağırlıklar m. cm. mm. lt. gr. şeklinde yazılmalı,
- * Dipnotların metnin altında ve metin içinde numaraları belirtilerek, 8 puntoda yazılmalı,
- * Dipnot ve kaynakçada (bibliyografya) kitap ve dergi isimleri italik yazılmalı,
- * Harita, çizim ve resimler 15 adetten fazla olmamalı, fotoğraflar JPG veya TIFF olarak gönderilmeli, gönderilen resimlerin çözünürlüğünün en az 300 pixel/inch olmalı,
- * Çizimlere (Çizim: 1), resimlere (Resim: 1), haritalara (Harita: 1) olarak alt yazı yazılmalı ve kesinlikle levha sistemi kullanılmamalı,
- * Yayım için telif anlaşması gerektiren Googleearth gibi görseller kullanılmamalı,
- * Bildirilere, ilk sayfanın altında, dipnotlardan önce bütün yazarların mutlaka isim, unvan, e-mail ve yazışma adresi yazılmalıdır.

Yayınlanacak bildiri sayısının artması, kitapların zamanında basımını güçleştirdiğinden, bildirilerinizin sempozyum sırasında teslim edilmesi ya da en geç **1 Ağustos tarihine kadar**, yayinlar@kulturturizm.gov.tr e-mail adresine gönderilmesi gerekmektedir.

Yayın kurallarına uymayan ve geç gönderilen bildiriler kesinlikle yayınlanmayacaktır.

PUBLICATION INSTRUCTIONS

The papers presented in the International Symposium of Excavations, Surveys and Archaeometry will be published as before.

In order to complete a high-quality print in time, we kindly request you to send the paper texts in the format specified below:

1. Texts should be written in 10 pages on A4 paper, with Times New Roman and 10 type size within a space of 13.5x19 cm. Line spacing should be 10 points.
2. Heading should be written in bold with 14 typesize and with 14 points of line space. Main headings should be written with capitals, sub-headings with lower letters. Both types of headings should be written in italics.
3. Footnotes should be placed at the bottom of the pages, with their numbers indicated in the text. Footnote texts should be written with 8 type size and line space of 8 points.
4. Book and periodical titles in the footnotes and bibliography should be written in italics.
5. Total number of drawings and photos should not exceed 15. Photos should be either in JPG or TIFF format with at least 300 dpi solution and sent in a separate file.
6. Captions should be added to drawings (Drawing:), photos (Photo:), and maps (Map:). Plate system should not be used.
7. Authors must indicate their names, titles and contact information in their papers.
8. Digital text of the paper should be added to the print-out and both texts should be identical. Otherwise the digital version will be considered default.

As sudden accumulation of papers makes it difficult to complete printing in time, papers should either be submitted during the symposium or sent to *yayinlar@kulturturizm.gov.tr* until the 1st of August.

The papers that fail to comply with those instructions or that are sent after the deadline will not be published on no account.

İÇİNDEKİLER

İlkem GÜRGÖR, İsmail ÖZER, Derya SİLİBOLATLAZ BAYKARA, Erksin GÜLEÇ Paleolitik Dönemden Günümüze Anadolu'nun Zooarkeolojik Analizi	1
İrfan Deniz YAMAN, Yavuz AYDIN, İraz Aslı YAMAN Aksaray İli Paleolitik Çağ Yüzey Araştırması (2016)	13
İsmail BAYKARA, Berkay DİNÇER, Serkan ŞAHİN, Esin ÜNAL, Rıfat KUVANÇ, Birkan GÜLSEVEN, Özge BİROL Van İli Neojen ve Pleistosen Dönemleri Yüzey Araştırması-2016.....	27
İsmail ÖZER, Mehmet SAĞIR, İsmail BAYKARA, Berkay DİNÇER, Serkan ŞAHİN 2016 Yılı Muğla ve Çanakkale İlleri Yüzey Araştırması	43
Jeroen POBLOME, Ralf VANDAM, Manuela BROISCH, Peter TALLOEN, Dries DAEMS The 2016 Sagalassos Survey Activities	59
Kadriye ÖZÇELİK, Hande BULUT Denizli İli Prehistorik Dönem Yüzey Araştırması, 2016	85
Maria ANDALORO Painting on Rock-Hewn Settlements in Cappadocia: Knowledge, Preservation and Enhancement (2016 Campaign)	99
Mehmet Emin ŞEN XIII. Yüzyıl Anadolu Selçuklu Devleti Haberleşme Sistemi Yüzey Araştırması (Alanya-Konya-Antalya Örneği) (2016 Yılı Sezonu Alanya Bölgesi)	113
Mehmet SAĞIR, İsmail ÖZER, Serkan ŞAHİN Havuzdere İskeletlerinin Paleopatolojik Analizi	127
Meral ORTAÇ 2016 Yılı Bolu İli Merkez İlçesi Arkeolojik Yüzey Araştırması.....	143
Metin KARTAL, Eşref ERBİL, Murat ÖZTURAN Sakarya İli Tarih Öncesi Arkeolojisi Yüzey Araştırması (IV), 2016.....	161

Murat ARSLAN, Nihal TÜNER ÖNEN	
2016 Yılı Phaselis Antik Kenti ve Teritoryumu Yüzey Araştırması	181
Murat ÇEKİLMEZ	
2016 Yılı Myrina ve Gryneion Arkeolojik Yüzey Araştırmaları – Mygar (2. Sezon)	199
Hüseyin Murat ÖZGEN	
Balıkesir İli Burhaniye, Gömeç ve Ayvalık İlçeleri “Adramytteion Egemenlik Alanı” 2015-2016 Yılları Arkeolojik Yüzey Araştırması	219
Münteha DİNÇ, Emre TAŞTEMÜR	
2016 Yılı Uşak İli ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması: Eski Yunan-Roma (Arkaik, Klasik, Helenistik ve Roma Dönemi) Yerleşimleri	243
Nurperi AYENGİN	
Düzce İli 2016 Yılı Arkeolojik Yüzey Araştırması	273
Oktay DUMANKAYA, Yasin TOPALOĞLU	
Kahramanmaraş Afşin ve Elbistan İlçeleri 2016 Yılı Yüzey Araştırması	285
Serdar AYBEK, Onur GÜLBAY, Murat KILIÇ, Burak ARSLAN, Yılmaz BALIM, Umut CANSEVEN	
2016 Yılı Metropolis Çevresi Yüzey Araştırması	303
Osman DOĞANAY, Mehmet KURT, Murat AYDAŞ, Hakan ERASLAN	
Zengibar Kalesi (Konya/Bozkır) 2016 Yüzey Araştırmaları	319
Ömür HARMANŞAH, Peri JOHNSON, Müge DURUSU-TANRIÖVER, Ben MARSH	
Tuz Yolu Boyunca Ilgın Ovası Yalbur Yaylası ve Çevresi Arkeolojik Yüzey Araştırma Projesi 2015 Sezonu Sonuçları	331
Özdemir KOÇAK, Ömür ESEN, Sercan BÜLBÜL	
Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2016 Yılı Yüzey Araştırmaları	355
Ralf BECKS, B. Ayça POLAT BECKS	
2016 Yılı Şeref Höyük / Komama ve Çevresi Yüzey Araştırmaları	375
Reyhan KÖRPE	
2016 Yılı Sestos ve Çevresi Arkeolojik Yüzey Araştırması	395

Sabahattin EZER, Kemal ZORLU, Muzaffer ÖZÇİRİŞ Adıyaman İli 2016 Yılı Prehistorik ve Protohistorik Çağ Arkeolojik Yüzey Araştırmaları	409
Semra BALCI, Yasin Gökhan ÇAKAN, Burak FALAY Niğde Tarihöncesi Yüzey Araştırmaları 2016	427
Serkan ERDOĞAN Demir Çağ ve Helenistik Dönem Tunceli Yüzey Araştırması - 2016	447
Şengül G. AYDINGÜN, Hakan ÖNİZ, Ayberk ENEZ, Metin ALBÜKREK, Ali Hakan EĞİLMEZ, Gülşen K. ÜSTÜN, Mert ÜSTÜN İstanbul Tarih Öncesi Araştırmaları Projesi 2016 Yılı Çalışmaları.....	469
Şengül Dilek FUL, Murat TEKİN, Emine Saka AKIN Sebastopolis Antik Kenti ve Çevresi 2016 Yılı Arkeolojik Yüzey Araştırması	483
Tayfun CAYMAZ, Muammer İREÇ, Şahin MENTEŞE, Sedef ERİNCİK, M. Servet AKPOLAT, Mehmet EMEÇ Urfa Yarımadası Güney Kesimi 2016 Yılı Yüzey Araştırması.....	497
Tevfik Emre ŞERİFOĞLU Mersin Aşağı Göksu Arkeolojik Kurtarma Yüzey Araştırması Projesi 2016 Sezonu Sonuçları	517
Ufuk ÇÖRTÜK, Şahin GÜMÜŞ Muğla Menteşe İlçesi Pisye – Pladasa Koinonu Yüzey Araştırması (2016)	531
Ümit AYDINOĞLU, Ahmet MÖREL Dağlık Kilikia'da Kentleşme ve Kırsal Yerleşimler Araştırması 2016.....	555
Zeynep Koçel ERDEM Tekirdağ Merkez ve Şarköy İlçeleri İle Çanakkale Gelibolu Yarımadası (Trakya Khersonesos'u) Arkeolojik Yüzey Araştırması 2016 Yılı Çalışmaları	567

PALEOLİTİK DÖNEMDEN GÜNÜMÜZE ANADOLU'NUN ZOOARKEOLOJİK ANALİZİ¹

İlkem GÜRGÖR*

İsmail ÖZER

Derya SİLİBOLATLAZ BAYKARA

Erksin GÜLEÇ

GİRİŞ

Zooarkeoloji, arkeolojik kazılardan çıkarılan hayvan kemikleri üzerinde çalışmayı ifade eder. Zooarkeolojinin amacı insan ve hayvan popülasyonları arasındaki ilişkiyi çevre ile de ilişkilendirerek anlatmaktır. Anadolu, jeolojik dönemler boyunca hayvanların göç yolları üzerinde olması ve Paleolitik dönemden günümüze insanlar için kesintisiz yerleşim vermesi nedeniyle zooarkeolojik çalışmaların yapılabilmesi adına çok verimli bir bölgedir.

Hayvanlar antik dönem Anadolu'sunda besin, ham madde, ulaşım kaynağı ve işgücü olarak işlev görmeleri nedeniyle toplum yaşamının merkeziydi. Bu çalışmada, hayvan buluntuları temel alınarak elde edilen veriler doğrultusunda, Anadolu'da Paleolitik dönemden günümüze gelinceye kadar, pastoral sistemlerin avcılık uygulamaları, beslenme, hayvan tercihleri, siyasi organizasyon, din ve sosyal yaşam üzerinde ne gibi değişikliklere yol açtığı incelenmiştir.

* İlkem GÜRGÖR, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antropoloji Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, Ankara/TÜRKİYE.

Prof. Dr. İsmail ÖZER, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Sıhhiye-Ankara/TÜRKİYE.

Yard. Doç. Dr. Derya SİLİBOLATLAZ BAYKARA, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Van/TÜRKİYE.

Prof. Dr. Erksin GÜLEÇ, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Sıhhiye-Ankara/TÜRKİYE.

¹ 39. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu'nda, arkeometri seksiyonunda sunulmuş olan bu bildiri, 33. Arkeometri Sonuçları Toplantı kitabında yayınlanması gerekirken, teknik bir hatadan dolayı 35. Araştırma Sonuçları Toplantısı kitabında yayınlanmıştır. Yazarından özür dileriz.

MATERYAL VE METOT

Bu çalışmanın konusunu Anadolu'da Paleolitik Çağ'dan günümüze gelinceye kadar arkeolojik kazılardan çıkarılan faunal buluntularının değerlendirilmesi oluşturmaktadır. Bu kapsamda hayvan buluntusu veren toplam 165 arkeolojik alan, Anadolu'da hayvancılığın çeşitli biçimlerini ortaya çıkarmak için incelenmiştir (Tablo 1). Literatür incelemesi sırasında elde edilen bu lokalitelere ait veriler önce dönemlerine göre gruplandırılmış, daha sonra her lokalite için buluntuların mümkün olduğunca takım, aile, genus ve tür düzeyinde değerlendirilmesi yapılmış ve bunlar tablolarla çağdaşı diğer toplumlarla karşılaştırılmıştır. Tablo 2'de Paleolitik döneme tarihlendirilen buluntu alanlarından ele geçirilen faunaya ilişkin zooarkeolojik analizlerin örnek düzenlemesi verilmektedir.

BULGULAR

Çalışmada sistematik olarak gruplandırılan lokaliteler dönemlere göre değerlendirilmiştir.

Paleolitik Çağ

Anadolu'da Paleolitik Çağ'da zooarkeolojik buluntu veren 10 adet yerleşim yeri incelenmiştir. Bunların yarısı Alt-Orta ve Üst Paleolitiğe ve diğer yarısı ise Epipaleolitik çağa tarihlendirilmiştir.

Paleolitik Çağ'da, et için avlanma ve bitkisel kaynakları toplama odaklı ekonomik örgütlenme, atalarımızın günlük yaşantılarının önemli bir bölümünü oluşturmuştur. Alanların yerel ve ekolojik koşullarındaki farklılıklara karşın bu çağda yaşam sürmüş avcı-toplayıcı insanların en belirgin ortak noktaları, doğa koşullarına bağlı hareketli, sosyal ilişkileri gelişmiş, küçük gruplar halinde geçici kamplarda yaşamış olmaları, ateşi kontrol etmeleri ve avlanmanın en önemli aracı sayılabilecek taş alet yapımına vakıf olmaları olarak özetenebilir. Örneğin Paleolitik Çağ'a tarihlendirilen en eski alanlardan biri olan Dursunlu'da, sulak alan ekosistemi ile bağlantılı olarak çok sayıda sucul kuş kalıntısına rastlanmış olması, yerel faunanın paleoekoloji ile olan ilişkisini ortaya koymaktadır. Dursunlu da ele geçirilen zooarkeolojik kalıntılardan biri olan bir leyleğe ait bacak kemiğinde taş aletlerle yapılmış kesme izine rastlanması insan-ekolojibeslenme ilişkisini ortaya koyması açısından oldukça önemlidir.

Paleolitik Çağ, henüz besin üretiminin gerçekleşmediği, besinlerin avcılık ve toplayıcılık yoluyla elde edildiği bir dönemi kapsamaktadır. Anadolu'da Paleolitik Çağ'a ilişkin kazılarda ele geçirilen zooarkeolojik kalıntılar yaban sığırtı, alageyik, kızıl geyik, yaban domuzu, mamut, antilop, gergedan, dağ keçisi,

yaban keçisi, bizon, yabani at, yaban eşiği, antilop, su aygırı, çakal, kurt, kaplumbağa, tavşan, oklu kirpi, sincap, balık, çeşitli yumuşakça türleri ile kanatlı hayvanların avlandığını göstermiştir. Yaptığımız çalışmada tanımlanamayan hayvan türlerinin de bu dönemde henüz evcilleştirme uygulamalarının olmasından kaynaklı olarak büyük olasılıkla yabani olduğu düşünülmüştür.

Neolitik Çağ

Günümüzden yaklaşık olarak 10 bin yıl önce, iklimin ılımanlaşmasının zemin hazırladığı bir ortamda, insanların yaşam biçimlerinde köklü değişimler gerçekleşmiştir. Bu değişimlerin en belirgin olanları, gezgin avcı-toplayıcı yaşamdan yerleşik bir yaşam biçimine geçiş, bitkilerin tarıma alınması ve hayvanların evcilleştirilmesidir. Tüm bu değişimler insanın kültürelevrim tarihinde Neolitik Çağ'a tarihlendirilmektedir. Bu çalışmada Anadolu'da Neolitik Çağ'a ilişkin hayvan buluntusu veren 22 adet yerleşim incelenmiştir.

Anadolu'da çeşitli yerleşimlerde evcilleştirme pratiklerine yönelik kanıtlar elde edilmişse de ev ekonomisi tamamıyla hayvan yetiştirmeye bağlı olmamıştır. Eti için avlanan hayvanlar arasında yabani sığır, yaban koyunu, yaban keçisi, alageyik, kızıl geyik, karaca, yaban eşiği, yaban domuzu, yabani at, pek çok farklı türde kuş, kaplumbağa, tavşan ve çeşitli balıklar ile yabani etçiller (kurt, ayı, tilki, leopar, porsuk, su samuru, yaban kedisi vb.) bulunmaktadır. Gıda hayvanı olarak ilk koyun ve keçinin kontrol altına alınmış olması, bu hayvanların vücut büyüklükleri, daha kolay evcilleştirilebilmeleri, sürü halinde yaşamaları gibi etmenlerden kaynaklanmış olabilir.

Kalkolitik Çağ

Kalkolitik Çağ'da Orta Batı Anadolu'da yerleşimlerin arttığı saptanmıştır. 44 adet yerleşim incelenmiştir. Kalkolitik Çağ'da hayvan evcilleştirme ve tahıl ekimine yönelik uygulamalarözellikle Orta Anadolu'da gelişmeye başlamıştır. Batı Anadolu'da ise geçim ekonomisinde tarımsal faaliyetlere ek olarak alageyik ve karaca gibi yabani türler de beslenmede önemli bir rol oynamıştır.

Kıyısız bölgeleri içine alan Batı Anadolu ve Marmara Havzası'ndaki yerleşimlerde ise, koyun, keçi, domuz ve sığır besiciliğinin yanı sıra balıkçılık ve biriktiricilik de yapılmıştır. Fikirtepe'de sazan, izmarit, kılıç balığı, kefal, Ilıpınar'da pek çok kabuklu deniz hayvanı, Çukuriçi'nde ise çipura, yılan balığı ve iskaroz gibi balıkların yanı sıra pek çok farklı türde denizel yumuşakça ele geçirilmiştir. Günümüzden daha geniş bir habitata sahip alageyik, kızıl geyik ve karaca da bu dönemde avlanan hayvanlar arasındadır.

Tunç Çağı

Tunç Çağı Anadolu'da kentlerin kurulmaya başlandığı ve buna bağlı olarak da sosyoekonomik ilişkilerin geliştiği bir süreci kapsamaktadır. Dönem genel olarak incelendiğinde hem domestik hem de yabani türlerin faunal topluluğun içinde bulunduğu görülmüştür. Koyun, keçi, sığır, domuz, at, eşek gibi evcil hayvanların yanı sıra, karaca, kızıl geyik, alageyik, yaban domuzu, yaban tavşanı gibi evcil olmayan türler de saptanmıştır. Tunç Çağı'nda Anadolu'da hayvansal protein kaynağının önemli bir bölümü koyun ve keçiden elde edilmiştir. Bu hayvanlar yalnızca etleri ile değil, yün, yağ deri, post, süt ve süt ürünleri ile de hane ekonomisine katkıda bulunmuşlardır. Örneğin Yenibademli Höyük'te yapılan çalışmalar koyun ve keçinin ikincil ürünlerinden yararlanmak adına uzun süre beslendiğini ortaya koymuştur. Koyun ve keçiden elde edilen ürünler beslenme ile sınırlı kalmamış, yünleri de geçim ekonomisinin önemli bir bölümünü oluşturmuştur. Anadolu'nun batısındaki yerleşimlerde ise balıkçılık da yapıldığı anlaşılmıştır. Demircihöyük'te ele geçirilen sazan kalıntıları ise, denizel ürünlerin iç bölgelerdeki tatlı su kaynaklarından da elde edildiğini göstermektedir. Ayrıca Limantepe'de erguvan rengini veren Murex (dikenli salyangoz) kalıntılarının ele geçirilmesi, deniz canlılarından beslenme dışından da faydalanıldığına işaret etmektedir.

Demir Çağı

Anadolu Demir Çağı'nda beslenme amaçlı yerel olarak koyun, keçi, sığır, domuz ve bunların ikincil yan ürünleri, ulaşım için ise fiziksel güçlerinden kaynaklı olarak at ve sığır yetiştirilmiştir. Fakat Kilise Tepe'de bulunan at kalıntıları üzerindeki kesme izlerine rastlanması beslenme amacıyla kullanılmış olduğuna işaret etmektedir (Baker, 2008).

Geç Tunç Çağı'nda yaşanan büyük siyasi düşüşe rağmen (Hitit Devleti'nin çöküşü), uzun stratigrafik dizileri ile Demir Çağı faunal toplulukları, Tunç Çağı işgal önceki tabakaları ile yüksek derece süreklilik göstermektedir. Faunal analizler yoluyla görülebilir farklılıklar, site fonksiyonundaki değişimlere atfedilebilir gibi görünmektedir. Demir Çağı'nın erken dönemlerinden itibaren yüksek alanlara kurulan yayla ve su kaynaklarına yakın Anzaf ve Ayanis gibi kalelerin çevresi hayvanların otlatılması için gerekli koşulları sağlamıştır. Sos Höyük'te alageyik, Büyüktepe'de kızıl geyik, yabani sığır gibi hayvanlara ait buluntular ise, az da olsa avcılığın yapıldığına işaret etmektedir. Ziyaret Tepe'de ele geçirilen kızıl geyik ve karaca kalıntılarının yalnızca sarayın bulunduğu alanda görülmüş olması sınıfsal farklılıkların beslenme şeklini etkilediğini düşündürmek-

tedir. Yine aynı yerleşimde ortaya çıkarılan ayı ve aslan bulguları insanlar için güçleri nedeniyle sembolik bir anlam taşımış olabilir.

Antik Çağ

Antik Çağ'a ilişkin bilgilerimiz Arkaik, Klasik, Helenistik ve Roma dönemlerinden gelmektedir. Bu dönemde, evcil hayvanlar beslenmenin dışında, çeşitli meslek kolları tarafından kullanılmış ve böylece özellikle Batı Anadolu yerleşimlerinin ticari yönlerden gelişmesinin önü açılmıştır. Ephesos, Miletos gibi antik yerleşimlerde artan ticari faaliyetler ile bu şehirlerin ünleri kısa sürede tüm dünyaya yayılmıştır. Örneğin Miletos, Antik Çağ'da koyunları ile bir kenttir. Soylu insanlar da hayvanlardan elde edilen yün, palto, kilim ve lüks kumaşlara büyük rağbet göstermişlerdir. Hayvancılığa bağlı artan ihracat, antik kentlerde yün tacirlerinin ekonomik ve siyasi hayatta rol sahibi olmalarında etkili olmuştur. Orta Anadolu'da ise Sardis'de tekstil endüstrisi oldukça önemli olmuştur. Antik kaynaklarda, dokunan halıların Persler ve Yunanlar tarafından kullanıldığından bahsedilir. Pergamon'daki kütüphanelerde ise parşömen kağıdı hayvan derilerinden elde edilmiştir (Malay, 1983).

Antik Çağ'da hem deniz hem de tatlı su balıkçılığı yetiştirilen hayvanlarla birlikte hane halkının geçiminde büyük öneme sahip olmuştur. İnsan sağlığı için gerekli besin maddelerinin önemli bir bölümü balıklardan elde edilmektedir. Antik Çağ'a ait kazı alanlarından ortaya çıkarılan insan iskeletlerinde beslenmeye bağlı çeşitli hastalıklar saptanmış olması, ikisinin arasındaki doğrudan ilişkiyi göstermesi bakımından önemlidir. Ege kıyılarında ortaya çıkarılan bireylerin diş sağlıkları, Antik Çağ kıyısız yerleşimlerinde, beslenmenin çoğunlukla balık ve deniz canlılarından sağlanmasıyla ilişkili olabilir (Özer vd., 2010). Arkaik Miletos'ta Nil nehrine özgü *Lates niloticus* (Nil levreği) kalıntılarının bulunmuş olması Mısır ile ticari, ekonomik ve hatta siyasi ilişkilerde de balığın önemini göstermektedir.

Bizans Dönemi

Bizans Anadolu'su pek çok hayvanın yetiştirildiği, kimi zaman avlandığı ya da ithal edildiği bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Kilise Tepe, Amorium, Sagalassos, Tilbeşar'da koyun, keçi, sığır, domuz beslenirken tavşan ve geyik avlanmıştır. Kilise Tepe ve Çadır Höyük'te görüldüğü üzere Anadolu'da bu dönemde tavuk da tüketilmiştir. Sazan, çapak, yayın, kefal, çipura, eğrez, gobene, orkinos, palamut, levrek, kolyoz, ton balığı ve uskumru gibibalıklar şehir ekonomisi açısından önemlidir. Yenikapı'da ele geçirilen Afrika kedi balığına ait buluntular Mısır/Levant uzun mesafe ticari ilişkilerinin somut bir kanı-

tıdır. Ayrıca yine aynı alanda *Tursiops truncatus* (afalina) ve *Delphinus delphis* (tırtak) türlerine ait kalıntıların yağ elde etmek için avlandığı düşünülmüştür. Göl ve nehir kenarlarındaki sulak alanlarda yaşayan kuşlar Bizans'ta avlanarak tüketilmiştir. Bu kuşlar içerisinde en yaygın olanı Sülüngiller ailesine ait türleri kapsamaktadır. Sagalassos'ta yapılan çalışmalar 5. yy'ın ikinci yarısından bu yana kekliğin, özellikle *Alectoris chukar*'ın (kınalı keklik) yoğunlukta olduğunu göstermektedir. Bu hayvanlar toplumun saygın kişilerince spor amaçlı avlanmış olabilecekleri gibi üreme bölgelerinde tuzak kurularak, vurularak öldürülmüş de olabilirler.

Selçuklu Dönemi

Modern anlamda Türk mutfak kültürü, Anadolu'ya Orta Asya'dan gelen göçebe aşiretler ile başlamaktadır. Orta Asya'dan gelen ve giderek Anadolu'nun içlerine sızan bu topluluklar geleneksel beslenme alışkanlıklarını beraberlerinde getirmişlerdir. Süt ve süt ürünleri beslenmenin önemli bir bölümünü oluştururken, batıya yapılan akınlar sonucunda deniz ürünleri de tüketilmeye başlanmıştır (Özer vd., 2010). Örneğin, Horum Höyük'te bulunan sazan, tatlı su midyesi, deniz kabuklusu ve Pergamon'da bulunan sazan, çapak kalıntıları insanların deniz canlılarından giderek daha fazla faydalandıklarının göstergesidir. Horum Höyük, Kinet Höyük, Amorium ve Grittile'dekibuluntulardan yola çıkarak bu dönemde en çok koyun, keçi, sığır ve domuz beslendiği anlaşılmıştır. Fakat İslamiyetin bu topraklarda geniş yer bulmasıyla birlikte domuzlarda gözle görülür bir azalma yaşanmıştır. Bu dönemde evcil domuz buluntuları yalnızca Korucutepe ve Kınık Höyük'te oldukça az sayılarda ele geçirilmiştir.

Osmanlı Dönemi

Büyük Selçuklular ve onların halefleri sayılabilecek olan Anadolu Selçukluları, Orta Asya, Yakın Doğu ve İslam geleneklerini harmanlayarak oluşturdukları yaşam biçimini Osmanlı'lara aktarmışlardır. 1299 yılında kurulan ve daha sonra İmparatorluğa dönüşecek olan Osmanlılar, uzun süre hüküm sürdüğü topraklarda ileri bir medeniyet kurmuştur. Günümüzde de Osmanlı'nın Helen-Roma, Bizans ve pek çok başka uygarlıklarından etkilendiği bu devasa kültür silsilesinin izleri Anadolu'nun pek çok yerinde görülebilmektedir.

Osmanlı Dönemi'ne ilişkin ele geçirilen zooarkeolojik kalıntılar oldukça az da olsa, halkın beslenme ve diğer ihtiyaçları için hayvanlardan faydalanma biçimlerine ışık tutmaktadır. Osteolojik analizler en çok tüketilen hayvanın koyun/keçi olduğunu göstermektedir. Bu hayvanların kemiklerinde saptanan

kasaplık izleri taze et tüketimine işaret etmektedir. Geyik, karaca, yaban domuzu gibi yabani hayvan kemikleri ise az sayıda saptanmıştır.

Bu dönemde Anadolu'da İslam geleneğine uygun olmadığı gerekçesiyle at, eşek, katır ve domuz eti tüketilmemiştir. Kaman-Kalehöyük ve Ziyaret Tepe'de ortaya çıkarılan az miktarda domuz kalıntısı ise büyük ihtimalle bölgede farklı dinlere mensup insanların yaşamış olduğuna işaret etmektedir. İstakoz, kari-des, istiridye, yengeç gibi kabuklu canlılar da tüketilmekten kaçınılan hayvanlardı.

Anadolu'daki arkeolojik kazılarda ele geçirilen hayvan kemikleri arasında pek çok yerleşim ve dönemde ilk sırayı koyun, keçi, sığır ve domuzun aldığı tespit edilmiştir. Bu hayvanların ekonomik, dini, siyasi, edebi ve sosyal konularda her dönemde merkezi bir role sahip olduğu görülmüştür. Orta Çağ'a gelinceye kadar bu dört takson baskın iken, dini nedenlerle dolayı domuzun kullanımının büyük ölçüde azaldığı elde edilen bulgular sonucu ortaya konmuştur. Anadolu'da yapılan zooarkeolojik çalışmalar denizel canlıların da toplumların ekonomik ve sosyal yaşamlarında tarih öncesi dönemden itibaren önemli bir yere sahip olduğunu göstermiştir. Hem zooarkeolojik hem de antik kaynaklar, Roma İmparatorluğu Dönemi'nden itibaren balığın ticari önemini arttığını ve sonuç olarak bir endüstri malzemesi haline dönüştüğünü ortaya koymaktadır.

SONUÇ

Bu çalışmanın analiz sonuçları Anadolu'nun zengin sosyokültürel ve sosyo-ekonomik dinamikleri üzerinde güncel bir veri sağlamış olup gelecekte yapılacak olan çalışmalara ışık tutması açısından da önemlidir.

Çalışmamız, hayvancılığın zaman ve mekan yoluyla değişen farklı strateji, örgütlenme ve tercihleri içerdiğini göstermiştir. Mevcut kanıtların sentezi, Anadolu'da tarihöncesi ve tarih çağlarında pastoral grupların sosyal organizasyonları, hayvan kullanımları, bazı hayvancılık uygulamalarının tarihsel geçmişi ve insanların beslenmeleri hakkında veriler sunmaktadır. Zoorkeolojik veriler, Anadolu'da pastoral sistemlerin, arazi kullanımı, hayvan tercihleri, hedef ürünler, siyasi organizasyon ve ritüel uygulamalarının önemli oranda değişkenlik içerdiğini göstermektedir. Hayvancılık, değişen çevre ve zamana bağlı olarak farklılaşan heterojen bir yapıdadır.

Çalışma sonucunda; Paleolitik Çağ'ın avcılığa dayalı dünyasından, yerleşik yaşama geçiş izlerinin görüldüğü Neolitik Çağ ile birlikte bazı hayvan türle-

rinin evcilleştirilmeye başlandığı saptanmıştır. Anadolu'daki çalışmalar, bu topraklardaki ilk evcilleştirme denemelerinin M. Ö. 9. bin yılda Yukarı ve Orta Fırat Havzası'nda gerçekleştiğine işaret etmektedir. Buna göre koyun ve keçinin, sığır ve domuzdan önce evcilleştirildiği anlaşılmıştır. Anadolu'daki arkeolojik kazılarda ele geçirilen hayvan kemikleri arasında pek çok yerleşim ve dönemde ilk sırayı koyun, keçi, sığır ve domuzun aldığı tespit edilmiştir. Bu hayvanların ekonomik, dini, siyasi, edebi ve sosyal konularda her dönemde merkezi bir role sahip olduğu görülmüştür. Orta Çağ'a gelinceye kadar bu dört takson baskın iken, İslamiyet'in Anadolu topraklarına yayılmasıyla birlikte domuzun varlığının büyük ölçüde azaldığı elde edilen bulgular sonucu ortaya konmuştur. Anadolu'da yapılan zooarkeolojik çalışmalar denizel canlıların da toplumların ekonomik ve sosyal yaşamlarında tarih öncesi dönemden itibaren önemli bir yere sahip olduğunu göstermiştir. Bu çalışmalar doğrultusunda, yaygın biçimde sazan, yayın, çipura, turna balığı, orkinos, kefal gibi balıklar ve midye, istridye, dikenli salyangoz gibi deniz omurgasızlarına ait kalıntılar özellikle kıyı yerleşimlerinde tespit edilmiştir. Hem zooarkeolojik hem de antik kaynaklar, Roma İmparatorluğu Dönemi'nde balığın ticari öneminin arttığını ve sonuç olarak bir endüstri malzemesi haline dönüştüğüne işaret etmektedir (Gürgör, 2017). Bir ön rapor şeklinde hazırlanan bu çalışmanın ayrıntılı verileri ileriki çalışmalarda yayınlanacaktır.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmaya temel oluşturan ve İlkem Gürgör tarafından hazırlanmış olan yüksek lisans tezine katkılarından dolayı Yard. Doç. Dr. Zehra ÖZBULUT'a ve desteklerinden ötürü Prof. Dr. Vedat ONAR'a teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA

- BAKER, P., (2008), "Economy, environment and society at Kilise Tepe, Southern Central Turkey – Faunal remains from the 1994-1998 excavations". *Travaux de la Maison de l'Orient et de la Méditerranée*, 407-430.
- BAYKARA, D. S., (2012), "Anadolu Zooarkeoloji Çalışmaları". E. Güleç, İ. Özer, M. Sağır, B. Koca Özer (Eds.). *Biyolojik Antropoloji, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi 75. Kuruluş Yıl Dönümü Anı Kitabı*, A. Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 71-90.
- GÜRGÖR, İ., (2017), *Paleolitik Çağ'dan Günümüze Anadolu Zooarkeolojik Buluntuları*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antropoloji Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

- ÖZER, İ., GÜLTEKİN, T., ÖZER, B. K., SAĞIR, M., GÜLEÇ, E., (2010), "Nutrition and Food Consumption in Anatolia". Ê. B. Bodzsâr, C. Susanne (Eds.). *Nutritional Factors in Past and Present Populations- Biennial Books of EAA*, Budapest: Platin Publ. and Press, 39-56.
- Reitz, E. J., Wing, E. S. (1999). *Zooarchaeology*. Cambridge University Press.

Tablo 1: Paleolitik Dönemden günümüze Anadolu'nun
zooarkeolojik buluntu veren lokaliteleri.

ANA DÖNEM	ALT DÖNEM	İNCELENEN ALANLAR
Paleolitik Çağ	Alt-Orta-Üst Paleolitik Çağ	Dursunlu, Kaletpe Deresi 3, Karain, Yarımburgaz, Uçağzılı
	Epipaleolitik Çağ	Öküzini, Pınarbaşı Kaya Sığınağı, Direkli, Körtik Tepe, Belbaşı
Neolitik Çağ	Erken Akeramik Çağ	Pınarbaşı A, Hallan Çemi, Demirköy, Çayönü, Göbekli Tepe,
	Geç Akeramik Çağ	Boncuklu Höyük, Aşklı Höyük, Musular Can Hasan III, Doğu Çatalhöyük, Caferhöyük, Nevalı Çori, Akarçay Tepe
	Çanak Çömlekli Neolitik Çağ	Pınarbaşı, Menteşe, Barçın, Suberde, Yeni Mahalle, Erbaba, Hacılar, Kuruçay, Höyücek, Bademağacı, Uğurlu/Zeytinlik.
Kalkolitik Çağ	Erken Kalkolitik Çağ	Batı Çatalhöyük, Can Hasan I, Köşk Höyük, Tepecik-Çiftlik, Güvercinçayası Büyükkaya Fikirtepe, Pendik, Ilıpınar, Aktopraklık, Ulucak, Yeşilova, Ege Gübre, Çukuriçi, Aşağı Pınar, Hacılar, Hoca Çeşme, Boztepe, Hakemi Use, Girikihacıyan, Domuztepe, Çavi Tarlası, Kurban Höyük, Fıstıklı Höyük, Toptepe
	Orta- Geç Kalkolitik Çağ	Yarıkkaya, Çamlıbel Tarlası, Alışar Höyük, Çadır Höyük, Kumtepe, Gülpınar, Bakla Tepe, Korucutepe, Norşuntepe, Tülintepe, Değirmenitepe, Arslantepe, Yumuktepe Kenan Tepe, Hassek Höyük, Hacınebi, Tell Kurdu, Mezraa Höyük, Yarım Höyük.
Tunç Çağı	Erken Tunç Çağı	Orman Fidanlığı, Küllioba, Demircihöyük, Kaman-Kalehöyük, Acemhöyük, Alacahöyük, Kestel, Bağbaşı Höyük, Karataş-Semayük, Tilbeşar, Korucutepe, Kuruçay, İkiztepe, Düdartepe, Büyüktepe, Kazane Höyük, Titiş Höyük, Gritille, Sos Höyük, Altınitepe Höyük, Afrodiasias-Pekmez, Beşik-Sivritepe, Beşik-Yassitepe, Limantepe, Yenibademli Höyük, Troya, Kumtepe, Baklatepe, Efes, Milet, Çakırbeyli-Küçüktepe.
	Orta Tunç Çağı	Giricano, Kenan Tepe, Müslümanitepe, Hirbemerdon Tepe, Başur Höyük, Salat Tepe, Ziyaret Tepe, Türbe Höyük, Kilise Tepe, Horum Höyük, Sirkeli Höyük, Kültepe
	Geç Tunç Çağı	Boğazköy, Büyükkaya, Çadır Höyük, Gordion, Hirbemerdon Tepe, Kavuşan Höyük, Giricano, Müslümanitepe, Türbe Höyük, Maydos Kiliseitepe.
Demir Çağı	Erken-Orta-Geç Demir Çağı	Panaztepe, Sos Höyük, Büyüktepe, Çadır Höyük, Gordion, Kaman Kalehöyük, Kilise Tepe, Sirkeli Höyük, Maşat Höyük, Ziyaret Tepe, Kavuşan, Hibermedon, Yoncatepe, Büyükdere, Anzaf Kalesi, Çavuştepe, Altınitepe, Ayanis Kalesi, Boğazköy, Korucutepe, Kerkenes Dağı
Klasik Antik Çağ	Arkaik Dönem	Kalabaktepe, Zeyrintepe, Menekşe Çatağı, Kınık Höyük, Arykanda, Troya, Daskyleion, Pergamon, Ephesos, Sardis
	Klasik Dönem	Datça-Burgaz, Halikarnassos, Sardis, Troya
	Hellenistik Dönem	Datça-Burgaz, Didyma, Ephesos, Troya, Gordion, Zeugma, Halikarnassos, Pessinus, Hieropolisi, Kaunos, Komana, Beşik-Sivritepe, Apameia
	Roma Dönemi	Sagalassos, Gordion, Pergamon, Pessinus, Troya, Ephesos, Zeugma, Klazomenai, Nif, Sirkeli Höyük, Thyteira Antik Kenti, Pompeipolis, Donuktaş, Parion, Metropolis
Orta Çağ	Bizans Dönemi	Lidar Höyük, Kilise Tepe, Yenikapı, Pessinus, Çadır Höyük, Sardis, Ephesos, Amorium, Sagalassos, Limyra, Komana, Aşvan Kale, Tilbeşar, Beşik-Sivritepe, Kadıkalesi, Andriake.
	Selçuklu Dönemi	Amorium, Gritille, Kinet Höyük, Horum Höyük, Pergamon, Korucutepe, Ephesos/Ayasuluk, Kınık Höyük.
	Osmanlı Dönemi	Kaman-Kalehöyük, Ziyaret Tepe, Acemhöyük, Lidar Höyük

Tablo 2: Paleolitik Dönem Anadolu Zooarkeolojik Buluntuları Örnek Tablosu.

SINIF TAKIM	FAUNA	ALANLAR				
	TESPİT EDİLEN CİNS VE TÜRLER	Dursunlu	Kaletepe Deresi 3	Yarım burgaz	Karain	Üçayışlı
PISCES BALIKLAR	Pisces (Balıklar)	O		O	O	O
AMPHIBIA İKİ YAŞAMLIKLAR	Amphibia (İkiyaşamlılar)	O				
REPTILIA SÜRÜNGENLER	Cheloniidae (Kaplumbağalar)					
	Testudinidae (Tosbağalar)					
	Testudo sp.	O			O	
	Testudo graeca (Mahmuzlu Akdeniz kaplumbağası)			O	O	O
	Reptilia			O		
AVES KUŞLAR	Podicipedidae (Batağanlar)					
	Tachybaptus ruficollis (Küçük batağan)	O				
	Podiceps cristatus (Bahri)	O				
	Podiceps nigricollis (Kara boyunlu batağan)	O				
	Podiceps nov.	O				
	Phalacrocoracidae (Karabatakgiller)					
	Phalacrocorax carbo (Karabatak)	O				
	Ardeidae (Bahıkçılğiller)					
	Bulbuscus ibis (Sığır balıkçılı)	O				
	Ardeola ralloides (Alaca balıkçıl)	O				
	Nycticorax nycticorax (Gece balıkçılı)	O				
	Ardeidae gen. et. sp. indet	O				

AKSARAY İLİ PALEOLİTİK ÇAĞ YÜZEY ARAŞTIRMASI (2016)

İrfan Deniz YAMAN*

Yavuz AYDIN

İraz Aslı YAMAN

GİRİŞ

“Aksaray İli, Paleolitik Çağ Yüzey Araştırması” projesinin ikinci sezon çalışmaları 19.09.2016 – 01.10.2016 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Araştırma ekibinde yazarlar dışında Arkeolog Canberk KAN (Heyet Üyesi) ve Aksaray Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Lisans öğrencileri Gizem KAHRİMAN ile Ebru AKSU yer almışlardır¹. Araştırmanın başladığı 19 Eylül 2016 tarihinden 21 Eylül 2016 tarihine kadar (3 gün) Bakanlık Temsilcisi olarak Ürgüp Müzesi Müdürlüğü Uzmanı Mehmet ÖNCÜ görev yapmıştır. 21 Eylül 2016 tarihinde Mehmet ÖNCÜ’nün görevlendirmesinin iptali nedeniyle, yeni Bakanlık Temsilcisi görevlendirmesi yapılmaya kadar 2 gün süre ile zorunlu olarak arazi çalışmalarına ara verilmiştir. 23 Eylül 2016 tarihinde Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nün yazısıyla Yüzey Araştırmamız için Bakanlık Temsilcisi olarak, Aksaray Müzesi Müdürlüğü Uzmanı Neslihan AYDOĞAN görevlendirilmiştir. Bu tarihten araştırmanın sona erdiği 1 Ekim 2016 tarihine kadar (8 gün) araştırmamızda Neslihan AYDOĞAN görev yapmıştır².

2015’de gerçekleştirmiş olduğumuz yüzey araştırmasında, Aksaray İl merkezinin güneydoğusunda bulunan arazide çalışmalar yapılmıştır³. 2016 yılı

* Yrd. Doç. Dr. İrfan Deniz YAMAN, Aksaray Üniversitesi, Sabire Yazıcı Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Adana Yolu Üzeri E-90 Karayolu 7. Km Merkez Kampüs 68100 Aksaray/TÜRKİYE.

Arş. Gör. Yavuz AYDIN, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Tarih Öncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı, 06100-Sıhıye/Ankara-TÜRKİYE.

Arş. Gör. İraz Aslı YAMAN, Aksaray Üniversitesi, Sabire Yazıcı Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Adana Yolu Üzeri E-90 Karayolu 7. Km Merkez Kampüs 68100 Aksaray/TÜRKİYE.

¹ Kendilerine özverili çalışmalarından dolayı teşekkürlerimi sunarım.

² Her iki Bakanlık Temsilcisi’ne Araştırma ekibi ve şahsım adına teşekkür ederim.

³ Yaman ve diğ. 2017, 111-122.

çalışma programı içerisinde araştırma yapılan alan ise, Hasan Dağı'nın Aksaray il sınırları içinde kalan kuzey-kuzeybatı yamaçları olarak tanımlanabilir (Harita: 1). 2015 ve 2016 yılı araştırma alanlarımız genel olarak birbirlerinin devamı niteliğinde, bağlantılı alanlardır. Hasan Dağı çevresinin hammadde kaynakları açısından zengin olması, bu alanı arazi çalışmaları için tercih etmemizdeki en büyük etkindir.

Arazi çalışmalarına 19 Eylül 2016 tarihinde genel çalışma alanı keşfi ve yol güzergahlarının belirlenmesi ile başlanmıştır. Çalışmanın ilk gününde çalışma programına uygun olarak, Hasan Dağı'nın batı bölümünden başlanacak arazi çalışmalarının, dağın kuzey bölümünden doğusuna doğru yay yapacak biçimde tamamlanması öngörülmüştür. Bu güzergahın tercih edilmesinde Aksaray merkezden Helvadere'ye ulaşımı sağlayan karayolunda devam eden yol yapım çalışmaları da etken olmuştur.

BULGULAR

Araştırmanın ilk gününde Akçakent Kasabası doğusunda yer alan Elif Tepe, Otluk mevkii, Yürek Tepe, Uçtaş sırtı, Yürekli sırtı, Bozgüney sırtı, araştırılmıştır. Bu çalışma süreci içerisinde Yürek Tepe'de dağınık halde seramik ve obsidiyen parçalara rastlanmıştır. Buluntuların nitelikli olması nedeniyle bu alan "1 Numaralı Alan" olarak isimlendirilmiştir. Söz konusu bölgede rakım oldukça yüksek olmakla birlikte, ulaşımın sağlanabilmesi için kullanılan yollar zorlayıcı niteliktedir. Bu koşullar için en uygun araç olan arazi aracının kullanımı, çalışmaların sağlıklı bir biçimde ilerleyebilmesinde oldukça büyük etken olmuştur. Araştırmanın genel planlamasında, günlük olarak araştırma yapılacak sahada öncelikle yüksek kotta yer alan alanlara bakılmış, devamında daha düşük rakımlı araziler araştırılmıştır. Bu yöntem, araştırma alanının yukarıdan da gözlemlenebilme imkanını yaratmıştır.

Yüzey araştırmasına Akçakent kasabası kuzeyinde yer alan Kergiler mevkii, Aktepe, Kötüyürek mevkii, Sağırosman Tepesi, Kötükale Tepesi, Tiritcenin mevkii, Karacaören Köyü doğusunda yer alan Kızıl Tepe, Türkmenlik Tepe çevrelerinde yürütülen çalışmalarla devam edilmiştir. Söz konusu alanların oldukça dağlık bir bölgede bulunması ve yollarının birbirinden bağımsız olması nedeniyle çalışmalar güçlükle yürütülmüştür.

Bakanlık Temsilcisi değişikliği nedeniyle zorunlu olarak verilen iki günlük aranın ardından, tekrar başlatılan arazi çalışmalarında gün içerisinde Yarış çukuru, Karalarkoyağı çukuru ve çevresi, Karacaören Köyü kuzeydoğusunda yer alan Elmaliin Tepesi, Ketir Tepe, Damlalıkağıl mevkii araştırılmıştır. Söz

konusu gün içerisinde Karacaören Köyü Mezarlığı doğusunda ve Yarış Çukuru batısında bulunan bir alanda 1 adet iki yüzeyli alet (el baltası) tespit edilmiştir (Resim: 1). Söz konusu buluntunun tespit edildiği alana “2 Numaralı Alan” adı verilmiştir. Bu buluntu esasında Yüzey araştırmamızın en önemli buluntusu niteliğindedir. Konuyla ilgili detaylı açıklama sonuç bölümünde yer alacaktır.

Arazi çalışmalarının ilerleyen günlerinde Yemenni çukuru, Ulu Tepe, Kale Tepe, Dikmen Köyü’nden doğusundan başlayarak Norasıbaşı Tepesi’ne kadar uzanan bütün alan ve Çömelek sırtı, Dikmen Köyü’nün kuzeyinden başlayarak Karakaya Tepesi’ne kadar uzanan alanın tamamı araştırılmıştır. Gün içerisinde Yemenni Çukuru doğusunda bulunan bir alanda, sürülmüş bir tarla içerisinde obsidiyen ve bazalttan üretilmiş yonga, dilgi ve kazıyıcı türünde yontmataş parçalar bulunmuştur. Bu buluntuların karakteristik parçalar olması nedeniyle, tespit edildiği alana “3 Numaralı Alan” adı verilmiştir. Bu buluntu alanı, yontmataş parçalar açısından çeşitlilik sunan bir alandır.

Çalışmamızın son günlerinde araştırmanın bir diğer önemli tespiti olan obsidiyen hammadde kaynağıyla ilgili ilk ipuçlarına ulaşılmıştır. Gün içerisinde Helvadere Kasabası’nın güneybatı bölümünden başlayarak Boz Tepe, Deve-cökeği mevki ve çevresini içine alan tüm alan araştırılmıştır. Boz Tepe’nin kuzeybatı ve batı bölümünde dağınık halde çok sayıda obsidiyen parçalar bulunmuştur. Dağınık halde bulunan hammaddeler küçük boyutlulardan başlayarak daha büyük boyutlulara kadar çeşitlilik göstermektedir. Buna karşın net olarak Paleolitik kökenli olabilecek sadece bir adet çekirdek ele geçmiştir (Resim: 2). Araştırma ekibi tarafından yapılan değerlendirmede bu yoğunluktaki obsidiyenin ana kaynak niteliğindeki başka bir alandan (muhtemelen Hasan Dağı üzerinde) buraya geldiği sonucuna varılmıştır.

Araştırmanın son iki gününde Helvadere Kasabası’nın güney bölümünden başlayarak Kaza Tepesi ve Domuzdüzlüğü Mevkii’ne kadar uzanan tüm alan, Hasandağı kuzey eteklerinde yer alan Büyükkurtizi Tepesi, Karaağıl Tepesi, Bozboyun Tepesi ve çevresi araştırılmıştır. Helvadere kasabasının güneyinde ve Kaza Tepesi’nin kuzeyinde yer alan bir alanda dağınık halde ham obsidiyen taşlar görülmüştür. Boz Tepe çevresinde tespit edilen hammadde ile aynı özellikleri barındıran taş türleridir. Bu alanda bir adet dilgi ve bir adet çekirdek bulunmuştur. Günün ilerleyen saatlerinde Hasan Dağı kamp alanına giden yollar kullanılarak araştırma alanındaki tüm bölgeler incelenmiştir. Bozboyun Tepesi ile Tahta yaylası arasında bulunan kurumuş dere yatağında, daha önce tespit edilen obsidiyenlerin aynısı tekrar görülmüştür. Fakat bu dere yatağın-

daki parçalar ana kaynaktan koptuğu belli olan oldukça büyük bloklar halindedir. Dere yatağını takip ederek sürdürülen araştırmalar neticesinde Bozboyun Tepesi kuzey yamacı üzerinde Obsidiyen hammadde kaynağına ulaşılmıştır. Hammadde kaynağını içerisine alan bu alan “4 Numaralı Alan” olarak kayıt altına alınmıştır.

Yüzey araştırması sırasında arkeolojik bulgulara rastlanan toplam 4 alan tespit edilmiştir.

1 NUMARALI ALAN: Yürek Tepe (Akçakent kasabasının 1, 5 km. batısı)

Koordinatlar: UTM Doğu 36 S 0597047 E, UTM Kuzey 04216132 N

Google Earth Koordinatları: 38° 5'15. 99"K, 34° 6'23. 98"D

Rakım: 1681 m.

Arazi çalışmalarının ilk gününde tespit edilmiş bir alandır. Başlangıçta tepenin yamaçlarında dağınık halde amorf seramik parçalarına rastlanmış, tepeye yaklaştıkça dilgi ve yontmataş parçaların sayısında artış görülmüştür. Tepenin en yüksek bölümünde (Kuzeyi) bir arada kulp, ağız ve dip kısımları tanımlanabilecek nitelikte olan seramik parçaları bulunmuştur. Ekip üyeleri içerisinde seramik konusunda yorum yapabilecek bir uzman bulunmadığı için, söz konusu parçalar belgelenmiş ve alan “1 Numaralı alan” olarak kayıt altına alınmıştır.

2 NUMARALI ALAN: (Karacaören Köyü mezarlığı batısı)

Koordinatlar: UTM Doğu 36 S 0592944 E, UTM Kuzey 04221405 N

Google Earth Koordinatları: 38° 8'8. 61"K, 34° 3'38. 02"D

Rakım: 1190m.

Karacaören Köyü mezarlığının batısında, Yarış Çukuru'nun doğusunda bulunan bir alandır. Mezarlığa 50 metre, Yarış çukuruna ise yaklaşık 1 km. uzaklıktadır. Söz konusu alan içerisinde sürülmüş bir tarlada iki yüzeyli alet (El baltası) bulunmuştur. Tarla içerisinde yapılan detaylı tarama neticesinde, bir tarafı kırık olan başka bir yontmataş parçaya daha rastlanmıştır. Paleolitik açıdan bu denli kıymetli bir buluntu olduğu için, bu alan “2 Numaralı alan” olarak isimlendirilmiştir.

3 NUMARALI ALAN: Yemenni çukuru doğusu

Koordinatlar: UTM Doğu 36 S 0592601 E, UTM Kuzey 04222777 N

Google Earth Koordinatları: 38° 8'53. 22"K, 34° 3'24. 57"D

Rakım: 1161m

Yemenni Çukurunun yaklaşık 200 metre batısında yer alan sürülmüş bir tarla içerisinde, çeşitli yontmataş parçalar ele geçmiştir. Bu parçalar genel olarak obsidiyen ve bazalttan üretilmiş olup yonga, dilgi gibi taşımak türlerinin yanı sıra alet niteliğinde olan düzeltili parçalar da tespit edilen buluntular arasındadır. Yontmataş parçaların endüstri içerisinde net olarak tanımlanabilecek türde olmaları ve sayılarının fazla olması sebebiyle bu alan “3 Numaralı alan” olarak kayıt altına alınmıştır.

4 NUMARALI ALAN: Bozboyun Tepesi

Koordinatlar: UTM Doğu 36 S 0603641 E, UTM Kuzey 04223688 N

Google Earth Koordinatları: 38° 9'18. 47"K, 34°10'58. 57"D

Rakım: 1992 m.

Başlangıçta Bozboyun Tepesi ve Tahta yaylası arasında kalan kurumuş bir dere yatağında iri obsidiyen bloklara ve yontmataş parçalara rastlanmıştır. Bu dereden güneye doğru sürdürülen incelemeler neticesinde obsidiyen hammadde kaynağına ulaşılmıştır. Hammadde kaynağı belirli bölümlerde yüzeye çıkmış haldedir. Binlerce obsidiyen doğal parça arasından gözle seçilebilecek nitelikte olan Paleolitik malzemeler toplanmıştır. Bu alan için detaylı çalışmaların yürütülebilmesi hem zaman hem de topoğrafya açısından oldukça güçtür. Araştırmamız için bize yeterli derecede Paleolitik malzeme vermiş olmasının yanında hammadde kaynağı olduğu için “4 Numaralı alan” olarak kayıt altına alınmıştır.

SONUÇ

Aksaray ili ve çevresinde gerçekleştirilen yüzey araştırmalarına bakıldığında⁴, 2016 yılı çalışma alanımızın özellikle batı bölümünün daha önce arkeolojik bir çalışma içerisinde yer almadığı görülmektedir. Araştırma alanımızın batı bölümünde, 1-2 ve 3 Numaralı Alanlarında içinde yer aldığı arazi, genel anlamda kaliteli obsidiyeninyontmataş yapımında kullanıldığı bir sahadır. Tespit edilen obsidiyen parçaların kaliteli olması dışında farklı makroskobik özelliklere sahip aynı zamanda fazla çeşitlilikte olması da diğer dikkat çekici özellikler arasındadır. Özellikle alet olarak nitelendirilebilecek parçaların düzeltileri de oldukça muntazamdır. Bu alandan ele geçen en önemli parça İki yüzeyli alet (El baltası) tir. Bu alet günümüze kadar Aksaray ili sınırları içerisinde tespit edilen

⁴ Balkan-Atlı ve Cauvin 1997, 293-312 / Balkan-Atlı ve diğ. 2009, 329-346 / Gülçur 1995, 191-214 / Esin ve diğ. 1998, 233-246.

ilk el baltası olma özelliğini kazanmıştır. Yapılan ölçümler sonucunda tip listesi içerisinde “klasik badem biçimli” formunda olduğu görülmüştür. Yine bu bağlamda daAcheuleen geleneğin geç aşamalarına ait bir iki yüzeyli alet olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. El baltasının hammadde bazalttır. Bu parçanın ele geçtiği alanın yakınlarında yine bazalttan üretilen arkaik karakterde yongalar tespit edilmiştir (Resim: 3). Araştırma alanında bulunan yontmataş parçaların genel karakteristik özellikleri ile iki yüzeyli aletin ait olduğu Paleolitik dönem ile örtüşmektedir. İki yüzeyli alet dışında tespit edilen yontmataş parçalar arasında kenar kazıyıcılar, düzeltili dilgiver yongalar mevcuttur (Resim: 4). Ayrıca kırık bir dönümlü dilgi (dalmalı dilgi) ve kırık bir cilalı balta gibi endüstri unsurları da görülmüştür (Resim: 5). Genel açıklamaları yapılan bu saha içerisinde büyük bir olasılıkla bir yerleşim alanı mevcuttur. Fakat hem buluntuların dönemi hem de olası yerleşim yerinin tarihi hakkında bir fikir sunmak oldukça zordur.

Yüzey araştırmasında buluntu alanlarının dağılımları göz önünde bulundurulacak olursa, yukarıda bahsetmiş olduğumuz Hasan Dağı’nın batı bölümü ve şimdi sözü edilecek olan kuzeydoğu bölümü en verimli alanlardır.

Son buluntu alanı olan obsidiyen hammadde kaynağı ile ilgili gerçekleştiren literatür taraması sonucunda, tam anlamıyla bu alanı tarif eden tek bir yayın tespit edilebilmiştir. “Orta Anadolu’da, Aksaray-Nevşehir-Niğde yöresindeki bazı doğalcam yataklarının konumları ve kimyasal nitelikleri” başlıklı bu çalışmada, bizim 4 numaralı alan olarak kayıt altına aldığımız obsidiyen kaynağından söz edilmektedir. Bu yayının birinci bölümünde Peter Benedict’in Mehmet Özdoğan ile birlikte, örnek parça toplamak amacı ile bu bölgeye yaptığı araştırma gezisinin raporu yer almaktadır. Söz konusu iki araştırmacı 6-17 Nisan 1967 tarihlerinde bölgede bir araştırma gezisi yapmışlardır. Bu bölge ile ilgili kullandıkları ana kaynağın MTA arşivlerinde yer alan haritalar ve arşivler olduğuna değinilmiştir. Bu haritalar içerisinde özellikle Doğalcam yataklarının yerlerini belirtmesi bakımından A. C. Oktay’ın rapor ve haritalarının çok yararlı olduğu da vurgulanmıştır. Oktay, MTA arşivlerinde yer alan raporlarında 1954-1963 ve 1964 yıllarında bu bölgede çalışmalar yürüttüğünden söz etmektedir. 1964 yılında hazırladığı raporun ekinde, 1/25. 000 ölçekli bir haritanın bulunduğu bildirilmektedir. Bu harita üzerinde Helvadere Köyü’nün yaklaşık 4 km. kadar güney güneybatısında, Tahta Yaylası ile Bozburun Tepesi arasındaki alanda doğalcam bulunduğu ifade edilmiştir. Araştırmacılar, Oktay ile görüşme yapılması neticesinde bu alanın eğimli bir yamaçta akan küçük bir derenin (Akeşmed Deresi) yatağını oldukça oldukça uzun bir mesafe boyunca beyaz

doğalcam içine açmış olduğunu öğrendiklerinden bahsetmişlerdir. Bu raporla ilgili belki de en ilginç bilgilerden birisi de başka jeologlarca hazırlanan bölgenin haritaları ile Oktay'ın hazırladıkları arasında, bazalt örtü gibi genel konularda yaklaşık bir bağlantı kurulabildiği halde, doğalcam yayılım alanı gibi ayrıntıya inen konularda bu bağlantının sağlanamamış olmasıdır. Yazarlar, araştırmalarının amacının sözü edilen doğalcam yataklarının bulunduğu bütün alanlara gitmek olduğunu ama şiddetli yağmur, dolu, yer yer kar gibi olumsuz hava koşulları nedeniyle ana yollardan uzak alanlara gidilemediğinden söz etmiştir⁵.

Gerçekleştirdiğimiz araştırmalar sonucunda Benedict ve Özdoğan'ın sözünü ettiği MTA raporuna ulaşmamıza karşın, maalesef doğalcam yataklarını gösteren harita rapor ekinde bulunmadığı için inceleme şansı elde edilememiştir. Oktay'ın tarif ettiği alan tam olarak bizim araştırmamız sırasında tespit ettiğimiz obsidiyen hammadde kaynağıdır (Resim: 6). Arazi çalışmalarında kullandığımız haritada Tahta Yaylası aynı isimle kullanılırken Bozburun Tepesi'nin Bozboyun Tepesi olarak isimlendirildiğini tespit ettik. Oldukça eğimli bir yamaç üzerinde bulunan hammadde kaynağının çok ciddi miktarda erozyona maruz kaldığı görülmüştür. Arazi çalışmaları sırasında söz konusu dere yatağında ön yüzünde çıkarımlar bulunan iri bir yongaya rastlanmıştır (Resim: 7). Bu buluntu ile başlayan Paleolitik karakterli parçalar, hammadde kaynağının yamaçlarına kadar devam etmektedir. Çevresinde binlerce obsidiyen bulunan bir hammadde kaynağının detaylı araştırması günler hatta haftalar boyunca sürebilir. Yüzeysel araştırmasının son iki günü içinde gerçekleştirdiğimiz çalışmalarda bu alan içerisinde net biçimde Paleolitik karakterde parçalar olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu parçaların büyük çoğunluğu Clactonien yongalar olup, oldukça iri boyutlardan başlayıp daha küçük boyutlara kadar değişken çeşitliliktedirler (Resim: 8).

Günümüze kadar obsidiyen kaynaklarıyla ilgili yayınlara bakıldığında, Hasan Dağı'nın kuzey yamaçlarında hammadde kaynaklarının olduğundan söz edildiği görülmektedir. Ancak bu hammadde kaynaklarının tam olarak nerede olduğuyla ilgili detaylı bir bilgi veren yayın bulunmamaktadır. Arkeolojik sorulardan yola çıkan çalışmalarda da (tıpkı yukarıda bahsetmiş olduğumuz araştırma benzeri), Hasan Dağı'nın kuzey yamacında bulunan obsidiyen kaynağından ve hammadde özelliklerinden bahsedilmektedir. Örnek olarak değinilebile-

⁵ Benedict ve diğ. 1980, 221-224.

cek bir yayında ve buna benzer daha eski yayınlarda da bu kaynağın yontmaya uygun olmayan bir obsidiyene sahip olduğundan söz edilmiştir⁶. Bu görüş Paleolitik sonrası yontmataş yapımı için doğru olabilirse de arkaik karakterde özellikle Alt Paleolitik kültürlerin yontmataş üretimi için çok doğru bir yorum değildir. Nitekim araştırma sırasında ele geçen Clactonien karakterde parçalar bu görüşü doğrular niteliktedir. Dolayısıyla bu hammadde kaynağının en azından Paleolitik’de yontmataş yapımı için kullanıldığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

Araştırmanın bir diğer önemli buluntu grubu çekirdeklerden oluşmaktadır. Ele geçen toplam 4 adet çekirdeğin tamamı net biçimde levallois yapıda olup Orta ve Alt Paleolitik döneme ait olabilecekleri söylenebilir. Çekirdeklerden yontulmuş herhangi bir yontmataş parçaya rastlanamamış olması ise muhtemelen doğal yollarla taşınmadan kaynaklanmaktadır.

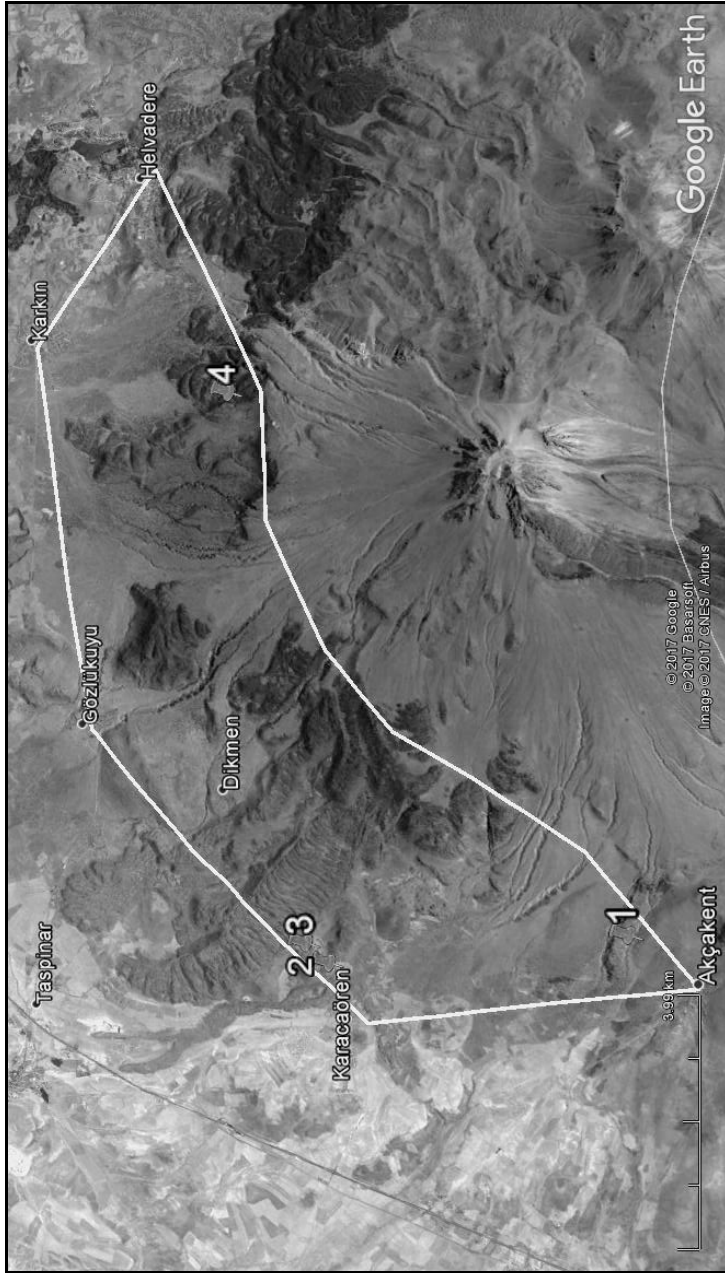
2016 yılında gerçekleştirmiş olduğumuz yüzey araştırmasında çalışmamızın temel konusu olan Paleolitik Çağ konusunda oldukça önemli veriler elde edilmiştir. Özellikle Aksaray ili sınırları içerisinde iki yüzeyli aletin varlığını ispatlamış olması bakımından bile amacına ulaşmış sayılır. Bunun yanı sıra obsidiyen hammadde kaynağının bir nevi yeniden keşfi ise apayrı bir sonuçtur. Zira bu hammadde kaynağındaki obsidiyenlerin yontmaya uygun olmadığı düşünüldüğü için kaynak, genelde arkeolojik anlamda önemsiz görülmekteydi. Fakat özellikle Hasan Dağı’nın daha düşük kottaki alanlarına dağılan obsidiyenin ana kaynaktakinden daha kalitesiz olduğu görülmüştür. Dolayısıyla asıl kaynakta yer alan obsidiyen yontulabilecek kalitede ve niteliktedir (Resim: 9). En azından bu görüşümüzün Paleolitik teknoloji açısından doğru olduğu, buluntularla da ispatlanmış durumdadır.

Araştırmalarımız neticesinde, ele geçen buluntulardan yola çıkarak Paleolitik dönemin Clactonien ve Acheuleen kültür topluluklarına ait yontmataş parçaların tespit edildiğini söyleyebiliriz. Aynı zamanda levallois tekniğinin varlığı da bir diğer tespittir. Dolayısıyla 2015 yılı çalışmalarımızda olduğu gibi Alt ve Orta Paleolitik dönem endüstrilerine ait yontmataş parçalar, bu dönemlerin araştırma sahamız içerisinde mevcudiyetini kanıtlamaktadır. Aksaray ili ile ilgili genel değerlendirme için henüz erken olup, araştırmalarımızın devam eden sürecinde daha fazla sonuca ulaşılabilceğini düşünmekteyiz.

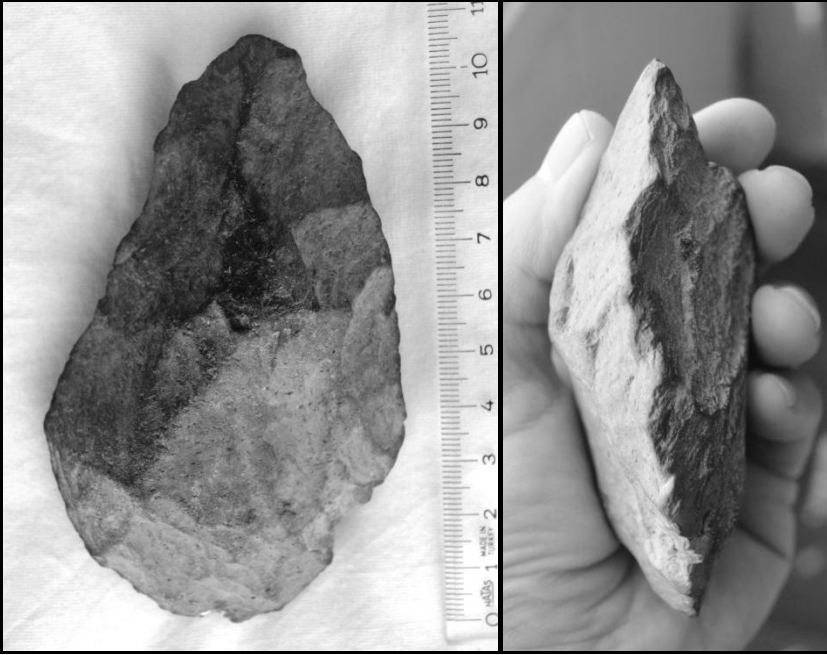
⁶ Cauvin 1996, 252.

KAYNAKÇA

- BALKAN-ATLI, N., M. C. CAUVIN (1997). "1995 Yılı Aksaray, Niğde, Nevşehir İlleri Obsidien Yüzey Araştırması", *XIV. Araştırma Sonuçları Toplantısı I*, 293-312.
- BALKAN-ATLI, N., N. KAYACAN, B. DİNÇER, Y. ÇAKAN, L. ASTRUC, (2009). "Niğde ve Aksaray İlleri Yüzey Araştırması (GöllüdağObsidiyen Araştırmaları)", *26. Araştırma Sonuçları Toplantısı 3. Cilt*, 329-346.
- BENEDİCT, P., ADON A. GORDUS, M. ÖZDOĞAN, GARY A. WRIGHT (1980). "Orta Anadolu'da Aksaray-Nevşehir-Niğde Yöresindeki Bazı Doğalcam Yataklarının Konumları ve Kimyasal Nitelikleri", H. Çambel-R. J. Braidwood (eds.), *Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmaları-Prehistoric Research in Southeastern Anatolia I*: 221-256.
- CAUVIN, M. C. (1996). Rapport sur les recherches sur l'obsidienne en Cappadoce, 1993-1995. *Anatolia Antiqua*, 4(1), 249-271.
- ESİN, U., S. GÜLÇUR, H. KURAR (1998). "Aksaray, Niğde, Nevşehir İlleri 1996 Ortak Yüzey Araştırması", *XV. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 233-246.
- GÜLÇUR, S. (1995). "Aksaray, Niğde, Nevşehir İlleri 1993 Yüzey Araştırması", *XII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 191-214.
- YAMAN, İ. D., Y. AYDIN, I. A. YAMAN (2017). "Aksaray İli Paleolitik Çağ Yüzey Araştırması (2015)", *38. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 111-122

Harita: 1

Resim: 1

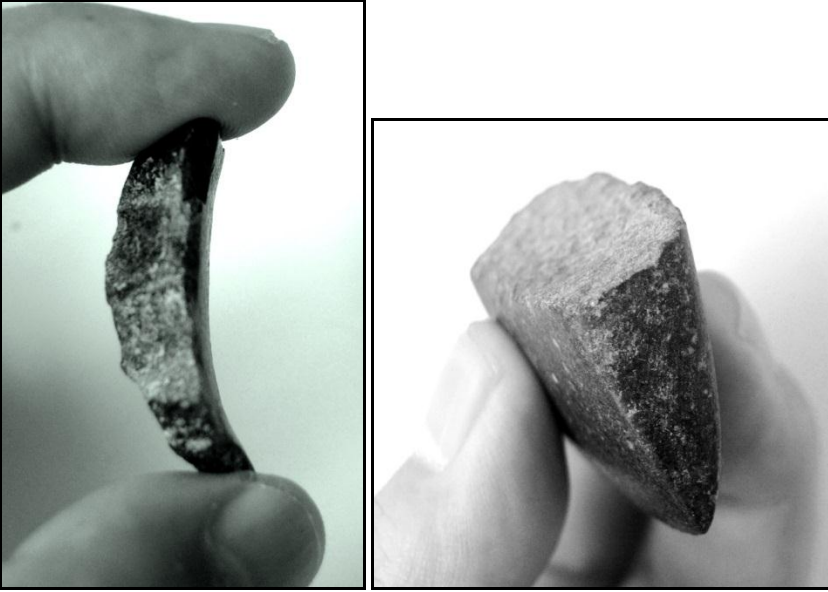
Resim: 2

Resim: 3

Resim: 4

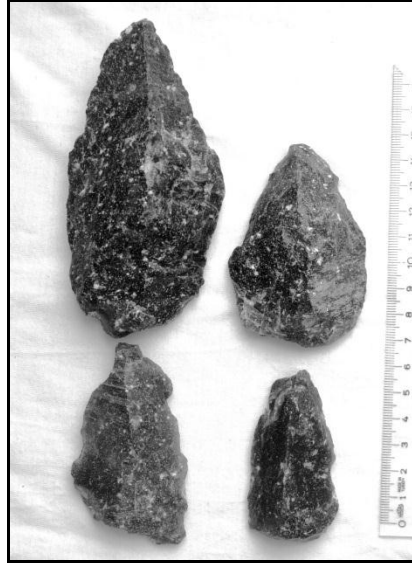
Resim: 5

Resim: 6

Resim: 7

Resim: 8

Resim: 9

VAN İLİ NEOJEN VE PLEİSTOSEN DÖNEMLERİ YÜZEY ARAŞTIRMASI-2016

İsmail BAYKARA*
Berkay DİNÇER
Serkan ŞAHİN
Esin ÜNAL
Rıfat KUVANÇ
Birkan GÜLSEVEN
Özge BİROL

Anadolu, Pleistosen boyunca Afrika kökenli insanların Avrasya'ya yayılımında kritik bir öneme sahip olmuştur. Anadolu bir kara köprüsü olarak Afrika'yı Batı Asya ve Avrupa'ya bağlasa da bir yandan Afrika'dan oldukça farklı ekolojik ve iklimsel özelliklere sahip olmasından dolayı insan iskânının ve adaptasyonunun zor olabileceği bir bölge olarak kabul edilebilir (Dinçer 2016). Binlerce yıl boyunca Afrika'dan çıkan insanların mecburi güzergâhı olan Anadolu, Pleistosen dönemin farklı zamanlarında çeşitli hominin türlerinin buradaki zengin doğal kaynakları kullanmasıyla ve burada arkeolojik kültür kalıntıları bırakmasıyla Paleolitik araştırmalar için önemli bir alan haline gelmiştir. Ancak Anadolu'dan zengin maddesel kültür kalıntıları bilinmesine rağmen, ne

* Doç. Dr. İsmail BAYKARA, Araştırma Başkanı, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Van/TÜRKİYE.
Araş. Gör. Berkay DİNÇER, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Öncesi Arkeolojisi Bölümü İstanbul/TÜRKİYE
Araş. Gör. Dr. Serkan ŞAHİN, Ahi Evran Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Kırşehir/TÜRKİYE
Araş. Gör. Esin ÜNAL, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Van/TÜRKİYE.
Uzman Rıfat KUVANÇ, Van İl Kültür Müdürlüğü, Van/Türkiye
Birkan GÜLSEVEN, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Van/TÜRKİYE.
Özge BİROL, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Öncesi Arkeolojisi Bölümü İstanbul/TÜRKİYE

yazık ki fosil insanlara ilişkin kalıntılar son derece sınırlıdır ve birçok araştırmacı Pleistosen homininlerinin Anadolu'yu kullandıklarını bir varsayım olarak kabul eder (Kuhn vd., 2015). Van İli Neojen ve Pleistosen Dönemleri yüzey araştırmaları Anadolu Paleolitik araştırmaları çerçevesinde tanımladığımız bu eksikliği kapatmaya yönelik olarak 2014 yılından bu yana sürdürülmektedir. Bu nedenle, Anadolu'da fosil insan varlığını ve insanların Afrika'dan Avrasya'ya yayılım alanlarını ortaya koymaya yönelik olarak, gerçekleştirilen Van ili yüzey araştırması kapsamında, Van'ın kuzeyinde yer alan Erciş ilçesinin, Ulupamir Köyü yakınlarında Gürgürbaba Tepesi isimli Paleolitik Çağ yerleşiminde, 2014'dan itibaren sistematik yüzey araştırmaları gerçekleştirilmiştir. Zengin Paleolitik dolgulara sahip gerçekleştirdiğimiz çalışmalarla ortaya çıkarılan Gürgürbaba Tepesi, 2016 yılında T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Van Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü tarafından "1. Derece Arkeolojik Sit Alanı" olarak ilan edilmiştir.

Gürgürbaba Tepesi (Ulupamir Köyü) yaklaşık 2200 metre yüksekliktedir ve tepenin üst kısmı doğu-güney yönünde az bir eğimle alçalmaktadır. Tepenin doğu ve güney eteklerinde yer alan riyolit kayalıklar, tepenin üst kısımlarının aşınmasını önlemiş ve bu sayede Paleolitik depozitlerin korunarak kalmasını sağlamıştır. Jeolojik (Resim: 1) açıdan tepenin ana kayası Miyosen yaşlı Hava-yit'tir. Anakayanın üzerinde volkanik etkinlikler sonucu oluşan bazalt ve riyolit kayalar yer almaktadır. Bu kayaların üzerine ise Meydan Dağı volkanizmasıyla ilişki bir lav akıntısı gelmektedir. Bu lavın hızlı bir şekilde soğumasıyla oluşan obsidyenler, oldukça iri bloklar halinde gözlenir. Bu obsidiyen hammaddeler Gürgürbaba'daki Paleolitik Çağ insan etkinliklerinin temel nedenidir. Daha sonrasında ise yamaç molozu olarak yaklaşık 2 metrelik bir dolgu, bahsi geçen obsidyenlerin üzerine gelmiştir. Paleolitik Çağ buluntuları da bu dolgu içerisinde veya altında (yeni açılmış akaçlarda) bulunmuştur. Şu anki bilgiler ışığında Gürgürbaba obsidiyenlerinin oluşumu yaklaşık 500. 000 yıl öncesine tarihlendirilmiştir. Bu nedenle bu tarihten sonra Paleolitik dönem insanların buraya yerleştiği anlaşılmıştır (Baykara vd. 2016).

Metot

2016 araştırmaları Gürgürbaba'daki potansiyeli en yüksek Paleolitik buluntu yerlerinden biri olan 010 numaralı buluntu yerinde gerçekleştirilmiştir. 2015 yılında burada başlatılan yoğun sistematik yüzey araştırması bu yılki çalışmalarla hedeflenen şekilde tamamlanmıştır. Uygulanan yoğun sistematik yüzey araştırması yöntemi "dogleash" olarak da bilinmektedir. Buna göre, buluntu

yerinin doğu ve batısında (batısındaki noktalar düz bir hat izleyecek, doğusundaki noktalar ise topografya ve buluntu dağılımıyla uyumlu olacak şekilde) total station ile her iki metrede bir karşılıklı noktalar belirlenmiştir. Oluşturulan bu noktalar arasında ipler gerilerek bu iplerin üzerinde her iki metrede bir noktalar oluşturulmuştur. Böylelikle alan dörder metre karelik 2x2 boyutunda karelere bölünmüştür. Karelerin köşelerini oluşturan koordinatı bilinen her noktada iki metre çapında daireler çizilmiş ve bu daireler içerisindeki yontmataş aletler incelenmiştir. Her bir taş alet için teknolojik ve tipolojik tanımlamaları sağlayacak veriler alındıktan sonra taş aletler geri yerlerine bırakılmıştır. Resim 2’de ArcGIS yazılımı kullanılarak oluşturulmuş 010 numaralı buluntu alanındaki yontmataş aletlerinin dağılımı verilmiştir. 2015 ve 2016 yılı çalışmalarında, 010 numaralı buluntu alanında 2012 adet noktada toplam 8. 048 m²’lik bir alanı temsil eden araştırma gerçekleştirilmiş ve 11. 038 adet yontmataş alet tanımlanmış, bunların 4000’den fazlası ayrıntılı olarak teknolojik ve tipolojik açıdan incelenmiştir. 010 numaralı buluntu alanının yaklaşık ¾’lük kısmı incelenmiş, ¼’lük kısmı ise rezerv alanı olarak gelecekte yürütülecek olan çalışmalar için hiç dokunulmadan bırakılmıştır.

010 Numaralı Buluntu Alanlarının Yontmataş Aletlerinin Teknolojik ve Tipolojik Analizleri

Gürgürbaba Tepesi 010 numaralı buluntu alanında iki tip teknolojik yapı bulunmaktadır. Bunlardan birincisini Acheul teknolojisini temsil eden iki ve tek yüzeyli el baltaları (Resim: 3), iri düzensiz çekirdekler, iri kesici aletler, iri yongalar ve iri dilgiler oluşturmaktadır. İkinci teknolojik yapı ise Levallois teknikle üretilmiş Levallois taşımaları (Resim: 4), Levallois çekirdekler (Resim: 5) ve Levallois olmayan Orta Paleolitik karakterli çekirdek ve taşımaları kalıntılarıdır.

Acheul teknolojisinin en belirgin alet tiplerini el baltaları oluşturmaktadır. El baltalarının çoğunluğunun tam olduğu gözlenmiştir. Bunun yanı sıra az oranda dip, uç ve orta parçalar, kırık veya tanımlanamayan parçalar yer almaktadır. Gürgürbaba Tepesi arkeolojik buluntuların hem *in situ* olması hem de herhangi bir ikincil depolanmanın olmaması taş aletlerin kırılmadan korunmasını sağladığı gibi, parçaların kırık olmasının gömülme biçiminden değil, olasılıkla dönem insanların bu aletleri kullanım biçimlerinden kaynaklandığını söylemek mümkündür. Tepeden ele geçen el baltaları Bordes (1961) tipolojisine göre ölçülerek tanımlanmıştır. Buna göre, en çok üretilen el baltası tipi üçgen biçimli (n: 123) olanlarıdır. Bunu badem biçimliler (badem biçimliler n: 40, yürek biçimliler n: 23 ve Lanceate n: 23) takip etmektedir. Düşük oranda ise oval tipte (oval n: 25

biçimliler ve eliptik n: 5 biçimliler) olanlar yer almaktadır. Bordes tipolojisinin neredeyse her tipinin gözlemlendiği Gürgürbaba endüstrisi, Anadolu'da şimdilik bilinen en büyük el baltası buluntu topluluğudur.

Gürgürbaba Tepesi'nde el baltalarının taşımaları tipleri arasında yongaların (%50,2) sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Bu taşımaları yassı (%16,2), nodüller (%17,6) ve düzensiz taşımaları (%16,8) benzer oranlarda takip etmektedir. Gürgürbaba Tepesi elbaltalarının tipleri arasında iki (%61,2) ve tek yüzeyli (%35, 4) aletler sıklıkla ele geçmektedir. Bunları az sayıdaki kısmi iki yüzeyli ve ön-form tipinde(%4) olanları takip eder. Kazma ve nacak ise birer örnek ile temsil edilmektedir (ancak ikisi de tipik örnekler değildir). Gürgürbaba elbaltalarının kesitleri içerisinde tek (%37,8) ve çift taraflı (%47,2) dışbükey olanları sıklıkla kullanıldıkları gözlenmiştir. Küt (%15) olanlar ise az sayıdadır. Bu durum ele geçen taşımaların şekillendirilmesiyle ilişkilidir. El baltalarının kenar profillerinin dağılımında düz bir kenar profiline sahip olanlar sıklıkla tespit edilmiştir. Bu durum aletlerin kabaca şekilleri belirlendikten sonra tekrar biçimlendirildiklerini ve el baltalarının simetrik bir yapıda olmalarını göstermektedir. Düz kesitli el baltalarını düşük oranlarda da olsa, "S" şeklinde, zigzag, uzun "S" ve küt olanlar takip eder. Gürgürbaba Tepesi elbaltalarının şekillendirilmesinde doğrudan vurma tekniği kullanılmıştır. Kullanılan vurgaçlar ise çeşitlilik gösterir. Elbaltalarının yapımında özellikle sert vurgaç kullanıldığı gözlenmiştir. Bunu önce sert ardından yumuşak vurgaç ile şekillendirme ve yumuşak vurgaç kullanımı takip etmektedir.

Gürgürbaba Tepesi elbaltalarının üretiminde hammadde biçimine göre tercih edilen üç farklı üretim stratejisinden söz edilebilir. Bunlardan ilki iri yongaların taşımaları olarak kullanımıdır. Bu teknikte elbaltaları çoğunlukla topuk kısımları işlenmeden bırakılacak şekilde vurgaçlarla biçimlendirilmişlerdir. Yonga topukları ya dip kısımlarda ya da alet eksenine yonga eksenine göre yatık-sa (déjeté) yan kenarlarda izole olarak bırakıldıkları gibi, sert vurgaçlarla tamamen şekillendirilmiş olanları da bulunmaktadır. Biçimlendirmede ön-form ve iri kesici aletlerde olduğu gibi el baltaları öncelikle uç kısımdan başladığı daha sonra dibe doğru ilerleyerek şekillendirildikleri gözlenmiştir.

İkinci el baltası üretim stratejisi düzensiz veya nodüler taşımaları üzerinde gerçekleştirilir. Bu aletler çoğunlukla uç kısımları düzeltilerek şekillendirilir, dip kısımlar ya hiç şekillendirilmez ya da iri çıkarımlar yapılarak bırakılır. Üçüncü üretim stratejisi ise yassı taşımalarda uygulanır. Bu taşımaları yine yongalarda olduğu gibi uç kısımlarından dip kısımlara doğru şekillendirilir.

Tüm el baltası üretim stratejisinde de serbest elle doğrudan vurma tekniği kullanılır. El baltası üretiminde baskı tekniği, dolaylı vurma, erken Alt Paleolitik Dönemde sıkça gözlenen çift kutuplu (*bipolar*, *hammer-on-anvil*) veya örs (*Clacton*, *anvil*) tekniklerine ilişkin herhangi bir uygulama tespit edilmemiştir.

10 cm'den büyük olan yongaları içeren iri kesici aletler (*Large Cutting Tools*), Gürgürbaba Tepesi'nde az sayıda da (n: 27) olsa tercih edilen aletler arasındadır. İri kesici aletler çoğunlukla iri yonga, az olarak düzensiz veya yassı taşımaklıklar üzerine yapılmıştır. Gürgürbaba Tepesi buluntuları arasında ayrıca çok sayıda iri yonga ve iri dilgiler de yer almaktadır, ancak iri kesici aletlerin tersine bunların özellikle uç kısımlarının yan kenarlarında düzelti bulunmaz. İri kesici aletlerin topuk tipleri arasında düz ve korteksli olanlar öne çıkmaktadır. Topuklar dar veya geniş olmalarına göre farklılık gösterirken, oldukça kalın olmaları ortak özellikleridir. Gürgürbaba elbaltaları ve diğer yontmataş aletleri bir arada değerlendirildiğinde, buradaki endüstrinin geç Acheulteknolojisini temsil ettiğönerilebilir.

İkinci teknolojik yapı ise Levallois olan ve olmayan çekirdekler ile bunlardan elde edilmiş taşımaklıklardır. 010 numaralı buluntu yerinde saptanan taşımaklıkların oranları ele alındığında, buluntu topluluğunun yonga (%47.81) elde etmeye yönelik olduğu görölmektedir. Yongaları, Levallois yongalar ve aynı oranda karşılaşılan iri yongalar takip etmektedir (% 11.52). Dilgisel üretim genel olarak az olmakla birlikte, düz dilgiler (%9.79), Levallois dilgilerden (%4.26) daha yüksek oranda olduğu tespit edilmiştir. Elbette bu dilgilerin Alt Paleolitik teknolojiyle uyumlu olduğunu belirtmek gerekir. Bunun yanı sıra yongalamasının burada gerçekleştirildiğinin kanıtı olan çekirdek kenarlı yongalar (*éclat débordant*) (%3.23) ve kortikal (kabuklu) yongalar düşük oranlarda (%4.03) gözlenmiştir. Geçtiğimiz yıllara göre bu yılki çalışmamızda Kombewa yongalarda artış gözlenirken, Clacton yonga oranları düşük değerlerdedir.

Levallois yonga ve dilgi sayısının az olmasına rağmen, Levallois çekirdek oranları (%48) diğer çekirdek tiplerine göre biraz daha yüksektir. Levallois üretimde, Levallois-tek kutuplu çekirdekler %18,6, Levallois dairesel + *overpasse* çekirdekler %9,1, Levallois-dairesel çekirdekler %6.9, Levalloisuç (geniş ve uzun) çekirdekleri % 6,8 ve Levallois-çift kutuplu çekirdekler % 6,6 oranlarında saptanmıştır. Tek vurma düzlemli çekirdekler Levallois çekirdekleri %18,6 oranıyla takip etmektedir. Bu çekirdekler platformlarında hazırlık yapılmadan, çift veya tek kutuplu yönde yonganmalarıyla karakterizedir. Bunun yanı sıra endüstri içerisinde Kombewa çekirdekler %4, 8 oranlarda saptanmıştır. Belirli

bir yongalama sistemi gözlenmeyen çekirdekler ile sadece tek bir parça çıkarılmış olan denenmiş çekirdekler isetoplamda %19, 84 oranındadır.

010 numaralı buluntu alanında tespit edilen düzeltili aletler içinde en yüksek sayıya sahip olanlar kenar kazıyıcılardır. Kenar kazıyıcılar içerisinde (%39,54)tek, çift ve transvers kenar kazıyıcılar sıklıkla tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra *déjeté* kenar kazıyıcılar ve iç yüzeyi düzeltili, iki yüzeyli düzeltili veya almaşık düzeltili kenar kazıyıcı tipleri de tespit edilmiştir. Bordes tipolojisine göre kenar kazıyıcılar dışında en belirgin alet grubunu Levallois yongalar oluşturmaktadır. Bunların yanı sıra çentikli (%7,60) ve dişlemeli (%6,46) alet tiplerinde düşük oranlarda gözlenmiştir. Son olarak, çok az oranda a-tipik ön kazıyıcılar bulunmaktadır.

Sonuç ve Tartışma

010 numaraları alanda gerçekleştirilen yoğun yüzey araştırması çalışması 2016 yılı itibarıyla sonlandırılmıştır. 2015 ve 2016 yıllarında toplanan veriler coğrafi bilgi sistemleri (Resim 2) ile işlenerek analiz edilmiştir. Bu sistem ayrıntılı yontmataş veri tabanı ile da entegre olacaktır. Araştırma stratejisi olarak saha çalışmasını 010 numaralı alanda yoğunlaştırarak Gürgürbaba Tepesi Paleolitik buluntularıyla ilgili kapsamlı ve detaylı verilere kısa sürede ulaşılmıştır. 010 numaralı buluntu yerinin yaklaşık ¼'lük kısmı ileride planladığımız farklı yöntemlere dayanan araştırmalar için dokunulmadan bırakılmıştır. Yüzey araştırması kapsamında gelecek yıl diğer buluntu alanlarında çalışılması planlanmaktadır.

010 numaralı buluntu alanında tespit ettiğimiz yontmataş aletlere ilişkin kilitler ışığında, bu alandageniş anlamıyla Alt ve Orta Paleolitik dönemlere ilişkin iki tip teknolojik gelişimin olduğundan söz edebiliriz. Ancak şimdilik bu iki yontmataş üretim teknolojisinin birbiriyle çağdaş mı yoksa farklı dönemlere mi ait olduğunu bilemiyoruz. Bu sorunun yanıtı ancak sondaj çalışmalarıyla belirlenebilecektir. Gürgürbaba Tepesi özellikle Kafkas ve Levant bölgesi arasında yer almakta ve her iki bölgenin geç Acheulteknolojileri elbaltalarını ve Levallois tekniğinin kullanımını bir arada barındırmaktadır (Gilead 1970; Bar-Yosef 1998; Doronichev 2008, Taşkiran 2008). Bu nedenle 010 numaralı buluntu yerinde Orta Paleolitik dönemin varlığını şimdilik büyük bir soru işareti olarak kaldığını belirtmekteyiz. Diğer yandan, alanda elbaltalarının bulunması ve diğer yontmataş aletlerin teknolojik özellikleri Gürgürbaba Tepesi'nin Geç Acheul dönemden itibaren bu dönem homininleri tarafından kullanıldığını göstermektedir.

Türkiye’de geç Acheul dönem ile geniş anlamda çağdaş üç kazılmış buluntu yeri kazılmıştır: Yarımburgaz Mağarası, Karain Mağarası E Gözü’nün alt tabakaları ve Kaletpe Deresi 3’ün 4. tabakası. İstanbul’daki Yarımburgaz Mağarası’nın yontmataş alet topluluğunda düzeltili yonga aletler ve yongalar baskındır. Satır ve kıyıcı gibi çekirdek aletlere az rastlanmıştır (Arsebük 1998). Antalya’daki Karain Mağarası E Gözü V ve VI. Jeolojik seviyeleri Alt Paleolitik dönemle ilişkilidir. Bu tabakaların yontmataş buluntu topluluğu da Yarımburgaz gibi düzeltili yonga aletler ve yongaların baskın olduğu bir teknolojiyi temsil eder. Çekirdekler oldukça az sayıdadır fakat yongalama artıkları çok sayıdadır (Yalçınkaya vd. 1992; Otte vd. 1998; Kuhn 2002; Aydın 2016). Ne Yarımburgaz ne de Karain’de Alt Paleolitik buluntu topluluklarında Levallois teknolojisi kullanılmamıştır. Karain ile Yarımburgaz’ın en büyük farkı Yarımburgaz’da az sayıda çay-taşı aletin, Karain’de ise çok daha az sayıda iki yüzeyli aletin varlığıdır. Gürgürbaba buluntuları bu açıdan Batı Anadolu’daki çağdaş olabilecek bu iki mağaradan tamamıyla farklı bir teknolojiye sahiptir.

Niğde’deki Kaletpe Deresi 3’ün (KD3) dördüncü tabakası da Üst Acheul geleneğine atfedilmiştir (Slimak ve Dinçer 2007). Yonga ve çekirdeklerin KD3’deki yüksek oranı, alanda yontmataş alet yapımı gerçekleştirildiğini gösterir. Endüstri içinde çok az sayıda iki yüzeyli alet, daha fazla sayıda satır ve kıyıcı mevcuttur. Çok yüzölçümlü parçaların varlığı Burada obsidiyen hammadde bulunmasına karşın aletlerin çoğunluğu riolit ve andezitten yapılmıştır. Az sayıda obsidiyen ise Levallois benzeri teknolojide kullanılmıştır. KD3’ün Amont V-XII tabakaları Gürgürbaba ile hem tercih edilen hammaddenin obsidiyen olması hem de satır ve kıyıcı satırların Alt Paleolitik dönemin sonlarına doğru daha da azalması ile daha benzer bir endüstridir. İki yüzeyliler KD3’ün bu tabakalarında da yine az sayıdadır. Ayrıca Gürgürbaba’da hiç karşılaşılmamış olan çok yüzölçümlü parçalar ve iki adet gerçek nacağın varlığı da belirtmeye değerdir (Slimak ve Dinçer 2007). KD3, Gürgürbaba ile en benzer niteliklere sahip bir buluntu yeri olsa da teknolojik açıdan farklı bir yapıdadır. Gürgürbaba, iki yüzeyli aletlerin baskınlığı ve çeşitliliği nedeniyle Türkiye’nin daha batısında yer alan bütün Alt Paleolitik Dönem buluntu yerlerinden keskin bir farklılık göstermektedir.

Gürgürbaba Tepesi’ne coğrafik açıdan en yakın buluntu alanları Güney ve Kuzey Kafkaslardan bilinmektedir. Kuzey Kafkasya’dan birçok yerleşim alanı bilinmesine rağmen birçoğunun tarihlendirilmesinin yapılmamış olmasından Alt Paleolitik döneme ilişkin bilgiler kısıtlıdır. Bölgeden en iyi tanımlanan Alt Paleolitik yerleşim alanı Treugol’naya Mağarasıdır. Mağara Orta Pleistosen

döneme (OIS 15-11), yaklaşık 600-350 bin yıl öncesine tarihlendirilmiştir ve dört farklı Alt Paleolitik döneme ait kültür tespit edilmiştir. Bu alandan ele geçen yontmataş buluntu topluluğu “*pre-Moustierkompleksi* veya Tayac” endüstrisi olarak tanımlanmıştır ve en belirgin özelliği Acheul tipi iki yüzeyliler ve Levallois-Moustier endüstrisine sahip olmamasıdır. Bu endüstri, kıyıcılar gibi iri aletleri ve Levallois olmayan yongalardan üretilmiş yontmataş aletleri içerir (Doronichev 2000; 2008; Doronichev ve Golovanova 2010). Sonuç olarak, Kuzey Kafkasya’nın Tayacian endüstri toplulukları içerisinde Acheul elbaltalarının olmaması, Levallois endüstrinin bulunmaması, alet topluluklarının kıyıcılar ve küçük yongalardan üretilmiş düzelteli aletlerden oluşması, Gürgürbaba Tepesi Geç Acheulian endüstrisinden belirgin bir farklılık ortaya koymaktadır.

Güney Kafkas Geç Acheulian döneme ait kalıntılar ise Gürcistan’ın güneyi ve Ermenistan’dan ele geçmektedir. Bu bölgede en iyi bilinen yerleşim alanları Azerbaycan’daki Azykh Mağarası (330-360 bin yıl öncesi), Ermenistan’daki Kudaro I ve Kudaro III (350-200 bin yıl öncesi) mağaralarıdır. Genel olarak Güney Kafkas Geç Acheul endüstrisi dairesel Levallois tekniğiyle üretilmiş Levallois yonga ve dilgilerle bilinmektedir. Diğer önemli bir özellik ise Acheul ikiyüzeyle aletlerin yüksek oranda yer almasıdır. Bu yontmataş aletler içerisinde yassı iki yüzeyli elbaltaları (yürek, oval ve üçgen biçimliler) çok, kalın ikiyüzeyliler ise (badem ve lanceolate) azdır. Küçük boyutlu ve yonga üzerine yapılmış elbaltaları (az oranda tek dışbükey olanlar) ise sıklıkla ele geçmektedir (Doronichev 2000; 2008). Güney Kafkasların Geç Acheul endüstrisi, Gürgürbaba Tepesi buluntularına oldukça benzerdir. Her iki bölgedeki temel farklılık Levallois üretiminden kaynaklanmaktadır. Gürgürbaba Tepesi’nde tek kutuplu Levallois çekirdekler yüksekten, güney Kafkaslarda dairesel Levallois teknik daha çok uygulanmıştır. Bu durum muhtemelen kullanılan hammadde kaynaklarının farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Gürgürbaba’da sadece obsidyen kullanılırken, güney Kafkaslarda obsidyene ek olarak silisyum içerikli diğer kayalar da tercih edilmiştir. Bu nedenle hammadde farklılığına bağlı olarak, farklı bir insan davranışından bahsedebiliriz. Genel olarak ele aldığımızda ise Levallois endüstrinin varlığı, ikiyüzeyli elbaltalarının yüksek oranlarda oluşu ve elbaltaları içerisinde üçgen biçimlilerin Gürgürbaba ve Güney Kafkaslarda yüksek oranda yer alması, her iki bölgenin birbirlerine benzer olduklarını göstermektedir.

Levant bölgesinin Üst Acheul dönem 600-200 bin yıl öncesine tarihlendirilmektedir (Bar-Yosef 1998). Bu bölgede Üst Acheul endüstrisi erken ve geç olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Levant’ın erken-üst Acheul toplulukları

yürek (badem biçimliler, yürek biçimliler, yarı-üçgen biçimliler) ve yuvarlak (oval ve diskoid) biçimli el baltalarıyla karakterizedir. Lanceolate, üçgen tipte olan elbaltaları ise azdır ve az oranda nacak kullanımı mevcuttur. Ayrıca, bu dönemde Levallois üretimi tespit edilmiş ancak düşük oranlarda kaldığı gözlenmiştir. Levant'ın geç-üst Acheul dönemi ise yuvarlak ve üçgen biçimli elbaltaları ve sıklıkla kullanılmış Levallois teknik ile karakterizedir. Acheulo-Yabrudian olarak bilinen bu dönem, *Quina* tip kenar kazıyıcıların yüksek oranlarda ele geçmesiyle karakterizedir (Gilead 1970; Bar-Yosef 1998; Doronichev 2000: 2008). Levant'ın erken-üst Acheulian toplulukları, Gürgürbaba topluluğundan farklılık göstermektedir. Elbaltaları içerisinde üçgen biçimlilerin az olması, nacak, kıyıcı aletler ve a-tipik elbaltalarının varlığı Gürgürbaba yontmataş aletlerinden farklılık göstermektedir. Bunun yanı sıra Gürgürbaba Tepesi yontmataş alet topluluğunda Levallois üretimin yüksek oranda bulunması, Levant'ın erken-üst Acheul endüstrisinden farklılık gösterirken, geç-üst Acheul topluluklarına benzerdir. Levant'ın geç-üst Acheulian topluluklarında elbaltaların tipleri/çeşitleri ve Levallois tekniğin sıklıkla kullanımı Gürgürbaba yontmataş topluluğuyla benzer özellikleri sergilemektedir. Quina tip kenar kazıyıcıların Gürgürbaba Tepesi yontmataş aletleri içerisinde bulunmaması, Levant'ın geç-üst Acheul topluluklarından ayrılan bir özelliktir. Bu farklılık muhtemelen hominin davranışlarının farklı olmasıyla yorumlanabilir.

Sonuç olarak, 010 numaralı buluntu alanı, genel özellikleriyle Kafkas ve Levant bölgesine benzerlikler göstermektedir. Van ilinin bu iki coğrafyanın arasında yer alması olasılıkla Paleolitik dönemler için ana bir kamp alanı olarak, Orta-Üst Pleistosen homininlerinin uğrak yerleri olacağını işaret etmektedir. Gürgürbaba'da gerçekleştirilen yoğun yüzey araştırmasının en temel sonucu, Van bölgesindeki Paleolitik buluntuların ayrıntılı bir şekilde tanımlanmasını sağlamış olmasıdır.

TEŞEKKÜR

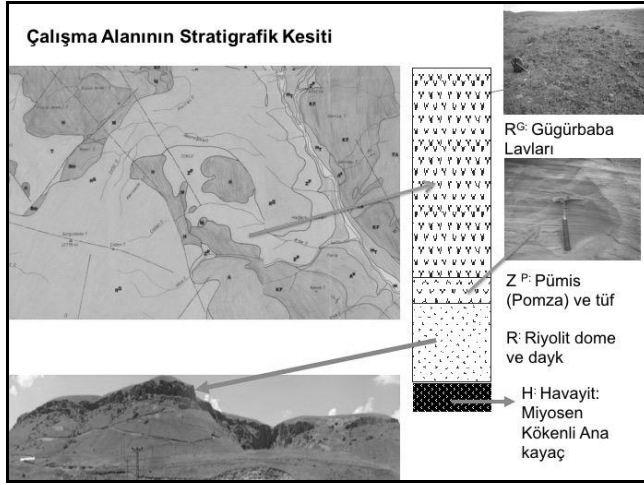
Gürgürbaba Tepesi yüzey araştırması 2014 yılında başlamış ve halen devam etmektedir. Araştırma kapsamında değerli katkılarından dolayı Yasin Gökhan Çakan, Erkan Koç, İsmail Bolkan, Belgin Arslan, M. Kürşat Deniz, Elif Doğan, Zeynep Kelpetin ve Bejna S. Demir, Van ili Arkeoloji Müzesi müdürlüğüne ve Kültür Varlıkları Müzeler Genel Müdürlüğüne teşekkür ederiz. Ayrıca her türlü arazi teçhizatını sınırlama getirmeden kullanmamıza izin veren Van Şehri, Kalesi ve Höyüğü kazı ekibi adına Doç. Dr. Erkan Konyar ve Dr. Can Avcı'ya ve Erciş'te konaklama imkanı sağlayan Van-Erciş Meslek Yüksek Okulu Müdü-

rü Prof. Dr. Fikret Yaşar'a teşekkürlerimizi sunarız. Bu çalışma Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projeleri Başkanlığı ve Türk Tarih Kurumu tarafından maddi olarak desteklenmektedir.

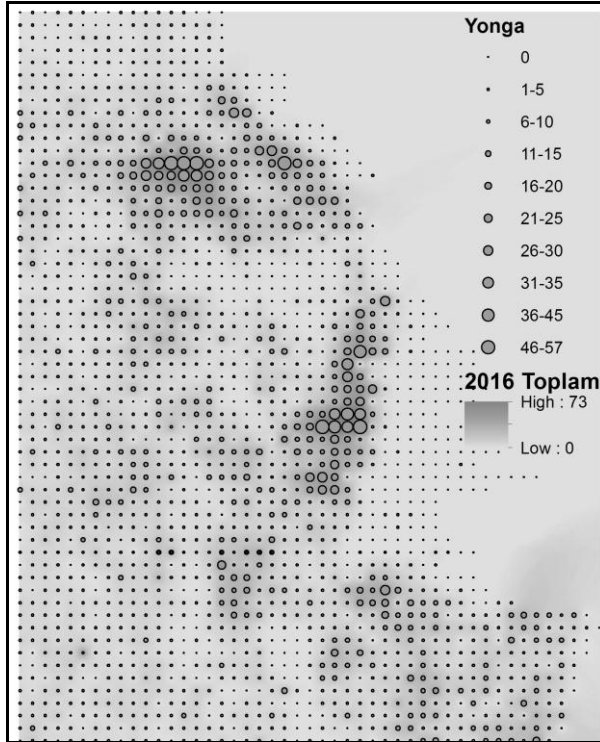
KAYNAKÇA

- Arsebük, G. 1998. "Yarımburgaz Magarası, Pleistosen arkeolojisi ile ilgili son çalışmalara 1997 gözüyle özet bir bakış", TÜBA-Ar 1: 9-25.
- Aydın, Y. 2016. Karain Mağarası Alt Paleolitik Dönem Yontmataş Endüstrisi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Öncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Bar-Yosef, O. 1998. Early colonizations and cultural continuities in the Lower Paleolithic of western Asia. In: Petraglia, M. D. and Korisear, R. (Eds.), *Early Human Behaviour in Global Context: Therise and diversity of the Lower Paleolithic record*, London – New York, pp. 221– 279.
- Baykara İsmail, Dinçer Berkay, Şahin Serkan, Koç Erkan, Baykara Derya, Özer İsmail, Sağır Mehmet (2016). "2014 Yılı Van İli Neojen ve Pleistosen Dönemleri Yüzey Araştırması", Araştırma Sonuçları Toplantısı 33/2: 539-552.
- Bordes, F. 1961, *Typologiedu Paléolithiqueancien et moyen*, CNRS, Paris.
- Dinçer, B., 2016, "The Lower Paleolithic in Turkey: Anatolia and hominin dispersal-sout of Africa", In K. Harvati& M. Roksandic (eds.), *Paleoanthropology of the Balkans and Anatolia: Human evolution and its context*. Dordrecht: Springer: 213-228.
- Doronichev V., 2000, Lower Paleolithicoccupation of the Northern Caucasus, ERAUL, 92: 67-77.
- Doronichev V., 2008, The Lower Paleolithic in Eastern Europe and the Caucasus: A Reappraisal of the Data and New Approaches, *Paleo Anthropology* 107-157.
- Doronichev V. ve Golovanova L., 2010, Beyond the Acheulian: A view on theLower Paleolithicoccupation of Western Eurasia, *Quaternary International*, 327-344.
- Gilead D., 1970, Handaxe industries in Israel and the Near East, *World Archaeology*, 2: 1, 1-11.
- Kuhn S. L., Arsebük G. And Howell, F. C., 1996, The Middle Pleistocene Lithic Assemblage From Yarımburgaz Cave, Turkey, *Paléorient*, 22 (1): 31-49.
- Kuhn, S. L., 2002, Paleolitik Archeology in Turkey, *Evolutionary Anthropology*, 11: 198-210.
- Kuhn S. L., Dinçer B., Balkan-Atlı N., Erturanç M. K., 2015, Paleolithicoccupations of Göllü Dağ, Central Anatolia, Turkey, *Journal of Field Archaeology*, 40 (5): 581-602.

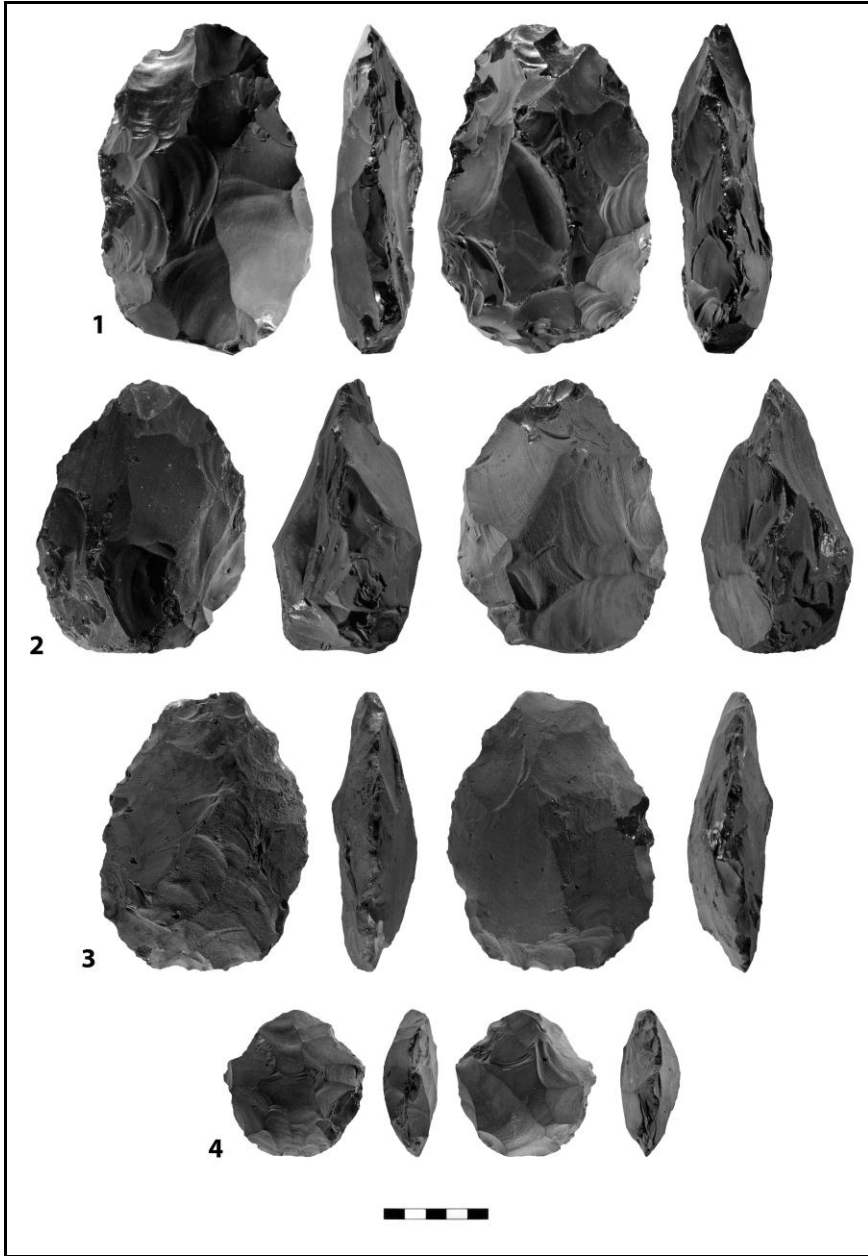
- Otte, M., Yalçinkaya, I., Kozłowski, J., Bar-Yosef, O., Lopez Bayon, I., Taşkıran, H., 1998. Long-term technical evolution and human remains in the Anatolian Palaeolithic. *J. Hum. Evol.* 34, 413-431.
- Slimak, L., B. Dinçer, 2007. "Kaletepe Deresi 3. Orta Anadolu'da Tabakalanma Veren Bir İlk Paleolitik Çağ Yerleşmesi", *TÜBA-Ar* 10: 33- 47.
- Taşkıran, H. 2008. Réflexions sur l'Acheuléen d'Anatolie. *L'Anthropologie* 112, 140–158.
- Yalçinkaya, I., Otte, M., Bar-Yosef, O., Kozłowski, J., Leotard, J. M., Taşkıran, H., 1992. Karain 1991, Recherches paléolithiques en Turquie du sud: rapport provisoire. *Paléorient* 18, 109-122.

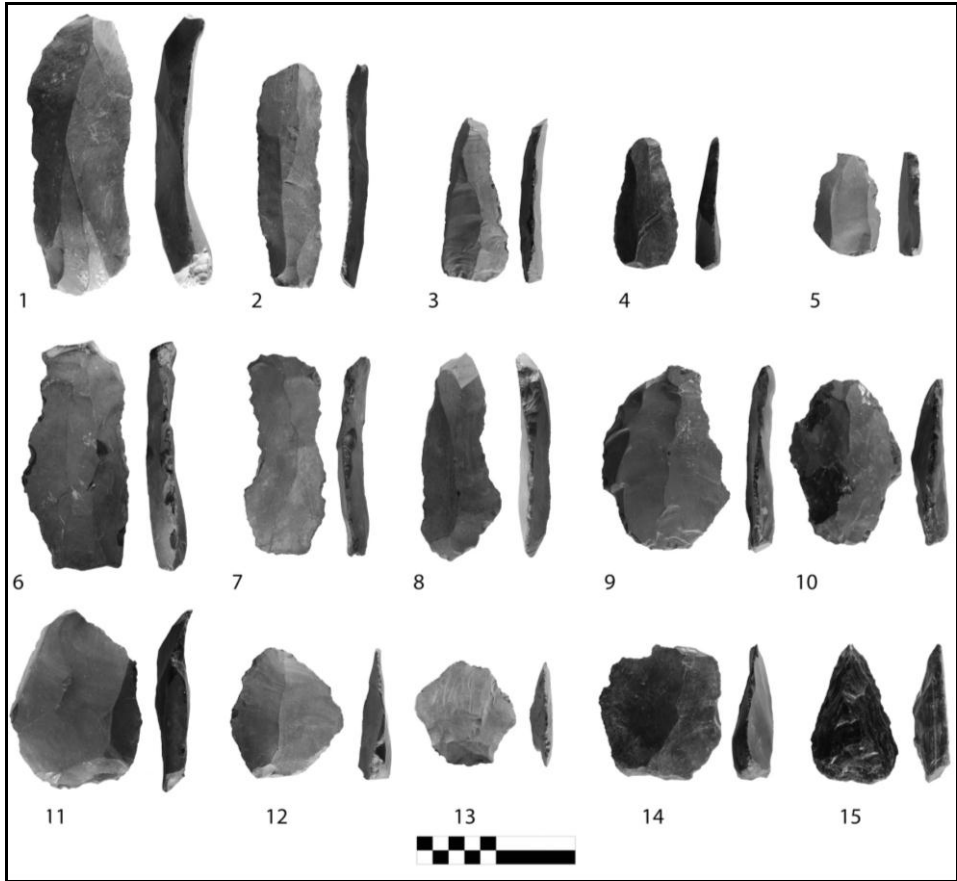
Resim 1: Gürgürbaba Tepesi ve Jeoloji Kesiti

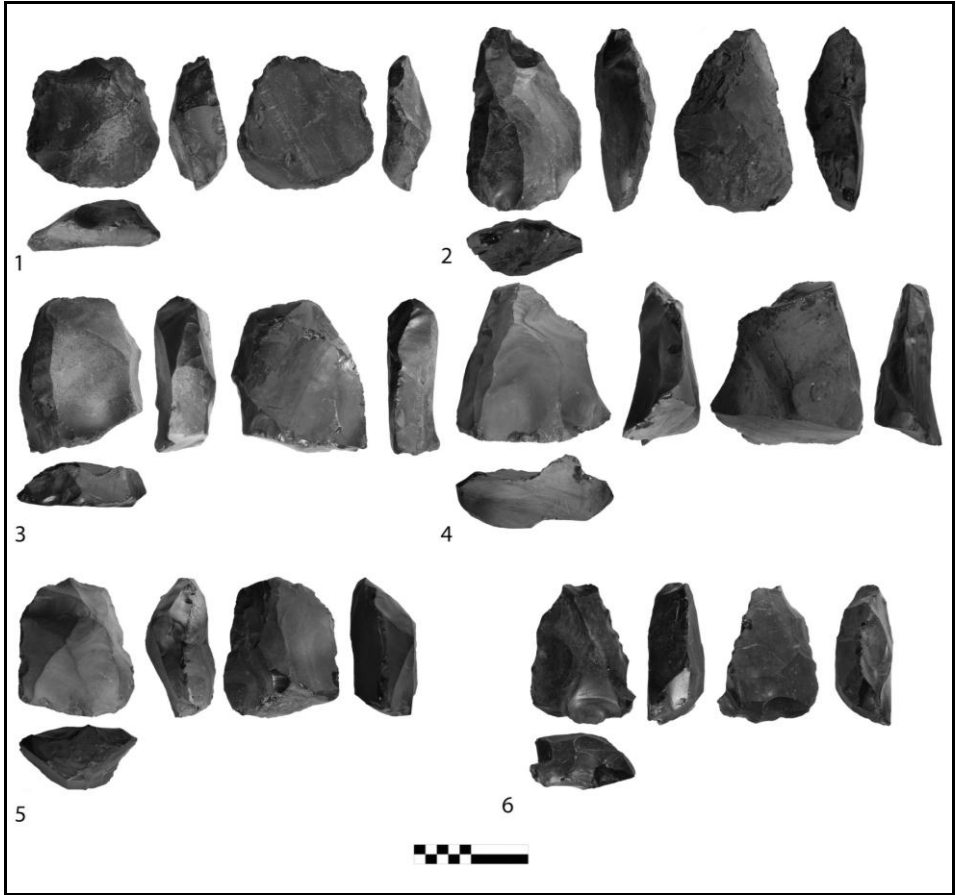
Resim 2: Gürgürbaba Tepesi 010 numaralı buluntu alanından ele geçen kalıntıların dağılımı (ArcGIS programında her bir parça yonga olarak gösterilmiştir).

Resim 3: Gürgürbaba Tepesi 010 Numaralı alandan ele Geçen El Baltası Örnekleri

Resim 4: Gürgürbaba Tepesi 010 Numaralı alandan ele Geçen Levallois Yonga, Dilgi ve Uçlar

Resim 5: Gürgürbaba Tepesi 010 Numaralı alandan ele Geçen Levallois Çekirdekler

2016 YILI MUĞLA VE ÇANAKKALE İLLERİ YÜZEY ARAŞTIRMASI

İsmail ÖZER*
Mehmet SAĞIR
İsmail BAYKARA
Berkay DİNÇER
Serkan ŞAHİN

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 20.09.2016 tarih ve 165933 sayılı yazısı ile başkanlığım altında yapılmasına izin verilen 2016 yılı Muğla ve Çanakkale İlleri yüzey araştırması projesi - YA01481701(2016), 22 Eylül-1 Ekim 2016 tarihleri arasında Çanakkale'de gerçekleştirilmiştir. Araştırmada Bakanlık Temsilcisi olarak Çanakkale Müze Müdürlüğü Uzmanı Mine Dalmış Pembe görev alırken, Ankara Üniversitesi Antropoloji Bölümü'nden Prof. Dr. Mehmet Sağır, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Antropoloji Bölümü'nden Doç. Dr. İsmail Baykara, İstanbul Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nden Araş. Gör. Dr. Berkay Dinçer heyet üyesi, Birkan Gülseven de öğrenci olarak çalışmaya katılmışlardır.†

Araştırmamızın amaçları; Orta ve Kuzey Batı Anadolu'daki zengin fosil yataklarının Batı Anadolu'daki yayılım alanlarının saptanması, hem eski hem de yeni tespit edilecek lokalitelerin GPS yardımıyla koordinatlarının alınması ve

* Prof. Dr. İsmail ÖZER, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Sıhhiye, Ankara/TÜRKİYE. iozer@ankara.edu.tr
Prof. Dr. Mehmet SAĞIR, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Sıhhiye, Ankara/TÜRKİYE. msagir@ankara.edu.tr
Doç. Dr. İsmail BAYKARA, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Sıhhiye, Ankara/TÜRKİYE. ibaykara@yyu.edu.tr
Araş. Gör. Dr. Berkay DİNÇER, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Prehistorya Anabilim Dalı, İstanbul/TÜRKİYE. berkaydincer@gmail.com
Araş. Gör. Dr. Serkan ŞAHİN, Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Kırşehir/TÜRKİYE. moeritherium@hotmail.com

haritalara kaydedilmesi ve Paleolitik dönemde Batı Anadolu'da yaşamış olan fosil insanlara ait yeni kanıtların bulunmasıdır. Bilindiği gibi en eski örnekleri Ledi-Geraru (Etiyopya)'da bulunan insan genusunun ilk örnekleri 2.8 milyon yıllık bir geçmişe sahip olup, bu genus üyelerinin Dünya'ya yayılım süreçlerinde Anadolu'nun çok önemli bir rolü bulunmaktadır. İlk ortaya çıkışlarından sonra yaklaşık 1 milyon yıl boyunca Afrika'da ikamet eden insanların bu kıta dışındaki en eski buluntu yeri Dmanisi, Gürcistan'daki yaklaşık 1.8 milyon yıllık *Homo erectus* buluntularıdır. Daha sonraki dönemlerde *Homo neanderthalensis* ve *Homo sapiens* gibi farklı insan türlerinin Afrika dışında tüm kıtalarda yayılım göstermeleri Anadolu kara köprüsüyle doğrudan ilişkilendirilmektedir. Anadolu'da şimdiye kadar bulunan taş alet ve fosil insan buluntuları da bu yöndeki teorileri desteklemekte birlikte şimdilik yetersiz kanıtlar sunmaktadır.

Projenin ilk iki yılında Muğla İlinde çok geniş alanlar kaplayan Neojen çö-kelleri gezilerek bölgenin zengin potansiyeli bir kez daha vurgulanmıştır. Özellikle Şerefköy ve Kemikalan lokalitelerinde gerçekleştirilen araştırmalarda literatürde bilinen fosil alanlarına, birçok yeni lokalite ilave edilmiş ve kayıt altına alınmıştır. Bu ilde yine pek çok mağara tespit edilmiş ve Paleolitik iskan varlığı açısından durumları incelenmiştir. Muğla İlindeki araştırmaların tamamlanmasının ardından 2014 ve 2015 yıllarında Çanakkale İlinde gerçekleştirilen araştırmada ise Ayvacık, Bayramiç ve Çan ilçelerinde Paleolitik döneme tarihlendirilen birçok yeni lokalite tespit edilmiş ve ileriki yıllarda da Çanakkale İlindeki araştırmalara devam edilmesi kararlaştırılmıştır. 2016 yılında üçüncü sezon araştırmalarını gerçekleştirdiğimiz Çanakkale İlindeki araştırmalarda aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

2016 YILI ARAZİ ÇALIŞMALARI

Neojen Dönem (23-2 milyon yıl) Fosil Araştırmaları

Milyonlarca yıl önce Çanakkale İlinde yaşamış olan canlılara ilişkin fosil kalıntıların tespiti ve lokalitelerin yayılım alanlarının saptanmasına yönelik olarak gerçekleştirilen araştırmalar daha çok alüvyon alanların yoğunlaştığı Merkez İlçe ve Ayvacık'ta gerçekleştirilmiştir. Çanakkale İlının jeolojik yapısında, özellikle kıyıya yakın alanlardaki Miyosen-Alt Pliyosen evrede Sarmasiyen (acı su) denilen akarsu-göl-deniz çökellerinin biriktiği, iç kesimlerde ise Balıkesir İl sınırına doğru uzanan Kazdağları'nda mağara oluşumuna elverişli kayalıkların bulunduğu görülmektedir.

1- Merkez İlçe Araştırmaları:

Çanakkale-Ezine karayolunun yaklaşık 20. km'sinde İntepe olarak tanımlanan alanda bazı denizel kabuklulara ilişkin fosiller tespit edildi (Resim: 1 ve 2). Miyosen Dönem başlarında yükselerek kara haline dönüşen Anadolu platosunun denizel evrelerinden kalma çeşitli kabuklulara ait fosil kalıntıları geniş bir alanı kapsamaktadır.

2- Ayvacık İlçesi Araştırmaları:

Ayvacık İlçesine bağlı Gülpınar köyü sınırları içerisinde kalan ve 2014 yılında tespit ettiğimiz Gülpınar 3 ve Gülpınar 4 lokalitelerine tekrar gidilmiştir. Deniz kıyısındaki çökellerde bulunan ve yerleşim alanlarına yakınlığı nedeniyle de tahrip olma tehlikesi altındaki Gülpınar lokalitelerindeki Üst Miyosen Dönem (9-5 milyon yıl) karasal memeli fosillerinin bugünkü durumuna bakılmıştır. Gülpınar 3 lokalitesi konum itibarıyla Gülpınar 4 lokalitesinden 1, 5 km. kadar daha güneyde bulunmakta ve yüzeyde 10 m²'lik bir alanda çok parçalı da olsa at ve fil türlerinden hayvanlara ait fosiller gözlenmektedir (Resim: 2 ve 3). Gülpınar 4 lokalitesi ise deniz kıyısındaki kesitlerde bulunmakta ve yaklaşık 2-3 m. devam etmektedir. Bu lokalitede de at, fil ve keçi türlerine ait karasal memeli fosilleri tespit edilmiştir (Resim: 4).

Pleistosen Dönem (2 Milyon yıl-10 bin yıl) Araştırmaları

2014 yılından beri insanın atalarının Anadolu'daki olası yaşam alanlarını ortaya çıkarmaya yönelik olarak yapılan arazi çalışmalarında, Çanakkale İlının hem antropolojik, hem de arkeolojik açıdan taşıdığı bilimsel önem elde edilen bulgularla bir kez daha ortaya konulmuştur. Coğrafik olarak Çanakkale İlını de içine alan Kuzeybatı Anadolu Bölgesi, Avrupa ile Asya arasında doğal bir kara köprüsü konumundadır ve Paleolitik dönemlerde insanların Anadolu'dan Balkanlar yoluyla Avrupa'ya doğru veya tam tersi yönde olan göç hareketlerinin incelenmesi açısından kritik bir öneme sahiptir. Çanakkale İlındaki Paleolitik dönem insan yerleşimlerini tespit etmek amacıyla 2 sezondur sistematik bir şekilde sürdürülen araştırmalarda tespit edilen lokalitelere yenilerinin ilave eklenebilmesi amacıyla 2016 yılında gerçekleştirilen Pleistosen dönem araştırmaları Bayramiç, Çan ve Yenice İlçelerinde yoğunlaştırılmıştır.

Bayramiç İlçesi Araştırmaları:

2014 yılı yüzey araştırmasında tespit edilen Evciler Köyü, Ayazma Mesire alanındaki Kurudere Mağarası'nda daha önceki yıllarda mağaranın önünde açılmış olan kaçak kazı çukurunun atık toprağı kontrol edilmiştir. Ağız kısmı

3x4 m olan ve tavan yüksekliği 6 m. ye kadar yükselen, içerisinde 21x3 m, 20x8 m ve 13x4 m ebatlarında U biçiminde devam eden ve kalın bir dolguya sahip mağarada bu sezon herhangi bir buluntu tespiti yapılamamıştır (Resim: 5). Kurudere Mağarasının 250 m kadar uzağında tespit edilen ikinci bir mağara yol seviyesinde olup, ağız kısmı sadece 1 m²'lik bir genişliğe sahiptir. Kurudere 2 olarak isimlendirilen bu mağara aşağıya doğru dikey olarak en az 20 m inmektedir. Girişin çevresinde herhangi bir buluntu mevcut değildir (Resim: 6).

Çan İlçesi Araştırmaları:

Çanakkale'deki Paleolitik bulgular açısından en zengin bölge Çan İlçesi'dir. Buradaki Paleolitik dönem varlığı ilk kez Prof. Dr. Mehmet Özdoğan'ın yapmış olduğu yüzey araştırmaları sırasında rapor edilmiştir. Çan İlçesinde 3 sezondur devam eden çalışmalarımızda Paleolitik döneme ait 10'un üzerinde yeni buluntu alanı tespit edilmiştir. Genellikle tekil Paleolitik buluntu alanları olarak gözlenen lokaliteler eski nehir terasları içerisinde yer almaktadır. Çakmaktaşıdan yapılmış buluntuların birçoğu Orta Paleolitik döneme ait Levallois yonga ve Levallois çekirdeklerden oluşmaktadır.

2016 yılı çalışmalarında bu bölgede yoğunlaştırılan araştırmalar sonucunda Bahadırlı Köyünün kuzey doğusunda yer alan ve İnkaya Mağarası olarak bilinen bir mağara tespit edilmiştir. İnkaya Mağarası, yaklaşık 20x30 m boyutlara sahip, oval şeklinde bir kayalık alandır ve kayalığın çeşitli bölümlerinde galeri şeklinde odalar tespit edilmiştir. Bu galerilerin ön kısımlarındaki açık alanlarda, Orta Paleolitik Döneme ait olabileceği düşünülen yerel çakmak taşlarından yapılmış yüzlerce taş alet tespit edilmiştir (Resim: 7 ve 8). Mağaranın kullanıldığı dönemle ilişkili olarak doğuya ve kuzey doğuya doğru uzanan yaklaşık 200 m'lik alanda buluntuların devam ettiği gözlenmiştir. İnkaya, Paleolitik bulgular açısından şimdiye kadar Çanakkale İlinde tespit ettiğimiz potansiyeli en yüksek mağara olarak kaydedilmiştir.

Buluntu yerinin konumu ve içerdiği buluntuların yoğunluk ve tipleri mağaranın Orta Paleolitik dönem insanları (muhtemelen *Homo neanderthalensis*) tarafından kullanıldığını göstermektedir. Mağaranın içerisindeki dolgular fosillerin korunması için uygundur ve mağaranın hem taş alet buluntuları hem de ileriki dönemlerde bu alanda bulunması beklenen insan iskelet kalıntılarıyla ülkemizde sınırlı sayıda Paleolitik dönem araştırmalarına yeni bir bakış açısı ve çok önemli bulgular kazandıracağı açıktır.

Bahadırlı Köyünün kuzeyinde Çakmak Tepe olarak isimlendirilen alanda yapılan araştırmada da bazı çakmaktaşı çekirdek ve yongalar tespit edilmiştir.

Bahadırılı Köyünden doğuya Yaya Köyüne, oradan da güneydoğudaki Durali Köyüne doğru yapılan araştırmalarda ise herhangi bir bulguya rastlanılamamıştır.

Çanakkale-Çan karayolu üzerinde bulunan Karakadılar Köyünün 1 km kuzeyindeki tarlalarda muhtemelen Orta Paleolitik'e tarihlendirilen yonga ve çekirdekler gözlenmiştir (Resim: 9). Bulunan aletler Bahadırılı buluntuları ile ilişkilendirilebilecek durumdadır.

Daha sonra aynı yol üzerinden kuzeye doğru Durali ve Kultal Köyleri üzerinden gidilip İlyasağa Çiftliği Köyünün 1 km batısına ulaşıldığında, bu alandaki tarlalarda yonga ve dilgi içeren buluntular gözlenmiştir. Lokalite muhtemelen Orta Paleolitik döneme aittir (Resim: 10).

Çanakkale-Çan karayolu üzerindeki Kumarlar Köyünün 3 km kadar güneybatısındaki vadide bulunan İnkaya Mağarasına gidilmiştir. Mağaranın girişi 2x2 m, içi 15x15 m, yüksekliği 5 m. olup, içersinde kalın bir dolgu olmakla birlikte yüzeyde buluntu gözlenmemiştir. Kumarlar-Çamköy Köyleri arasındaki kayalıklarda Eşkiya Taşı olarak bilinen başka bir mağara daha tespit edilmiştir. Karayoluna 500 m mesafedeki mağaranın girişi 1,5x1,5 m, içi 4x5 m, yüksekliği 2 m'dir. Mağaranın içersinde ince bir dolgu olmakla birlikte yüzeyde buluntu gözlenmemiştir. Kumarlar Köyünün 2 km kadar batısındaki vadide ise İnlik Mağarası olarak bilinen mağaraya gidilmiştir. Yaklaşık 40 m uzunluğundaki mağara, kayaaaltı sığınağı ve küçük odalar silsilesi şeklindedir. Yer yer ince dolgular içeren mağaranın yüzeyinde buluntuya rastlanılamamıştır.

Çanakkale-Çan yolu üzerinde bulunan Çekiçler Köyünün 2 km batısındaki tarlalarda Orta Paleolitik döneme tarihlendirilen çekirdek, yonga ve dilgiler tespit edilmiştir. Çekiçler Köyünün güney batısında, karayolunun iki tarafındaki alanlarda Orta Paleolitiğe tarihlendirilen kenar kazıyıcı, yonga ve çekirdekler gözlenmiştir. Çanakkale-Çan yolu üzerindeki Karakoca Köyünün 1 km kadar kuzeyindeki diğer bir alanda ise Orta Paleolitiğe tarihlendirilen çekirdek, ön kazıyıcı ve yongalar tespit edilmiştir. Daha sonraki çalışmalarda ise Karakoca, Süleköy, Terzialanı, Bardakçılar, Uzunalan, Göle Köyleri üzerinden Etili Bucağına kadar olan alan araştırılmış, ancak yüzeyde herhangi bir bulguya rastlanılamamıştır.

Çan İlçesi, Etili Bucağı girişinde Orta Paleolitiğe tarihlendirilen kazıyıcı, yonga, çekirdek ve düzeltile aletler uç tespit edilmiştir. Etili Bucağından Karakadılar Köyüne kadar olan alanda yapılan araştırmalarda yüzeyde herhangi bir bulguya ulaşılamamış, daha sonra Çan İlçesi girişindeki Çekiçler ve Tepeköy

Köyleri civarında yapılan araştırmalarda da yüzeyde herhangi bir bulguya ulaşılamamıştır.

Yenice İlçesi Araştırmaları:

Çanakkale İlının doğu sınırındaki Yenice İlçesinin kuzeyindeki Çakıroba, Çakır, Karaköy, Güzeloba, Alanoba güzergahı dolaşmış ancak herhangi bir bulguya rastlanılamamıştır. Aynı yolun devamındaki Ballıçay Köyünün 500 m. kadar batısındaki vadide ise İnoda Mağarası adı verilen büyük bir mağara tespit edilmiştir. Mağara, çok eğimli bir yamaçta olup içerisindeki dolgu tabakasının detaylı araştırması sonraki sezona bırakılmıştır. Ballıçay güzergahından kuzeye doğru Çamoba, Sarıçayır, Karadoru, Sofular, Bekten ve Nevruz Köyleri dolaşarak yapılan araştırmalarda ise bu güzergah üzerinde herhangi bir bulguya rastlanılamamıştır.

SONUÇ

2016 sezonunda Çanakkale İlindeki toplam 10 günlük araştırma sonucunda Çan-Etili-Yenice bölgesinde birçok yeni Paleolitik buluntu alanı tespit edilmiştir. Geçtiğimiz sezonlarda bulunanlara ilave olarak yeni tespit edilen lokaliteler bu bölgenin daha detaylı olarak araştırılması gerektiğini ortaya koymuştur. Bugüne kadarki tespitlerimize göre Çanakkale İlinde Alt, Orta ve Üst Paleolitik dönemlere tarihlendirilen onlarca lokalite mevcuttur. Çalışmalarda araziden hiçbir buluntu toplanmamış, yüzeyde gözlenen buluntular yerinde değerlendirilmiş ve fotoğraflanarak kayıt altına alınmıştır. Gezilen alanlara ait veriler GPS aracılığıyla bilgisayara kaydedilmiş ve haritalara işlenmiştir (Harita: 1-5). 2016 yılına ait en önemli buluntu alanı olan Çan-Bahadırılı-İnkaya Mağarası'nda yapılan ilk gözlemler sonucunda bu alanın detaylı araştırılması gerekliliği nedeniyle Çanakkale Müze Müdürlüğü ile ortaklaşa bir kazı çalışması yapılması kararlaştırılmış ve başvuru yapılmıştır. 2017 yılında bu bölgede yoğunlaştırılacak araştırmalarla Paleolitik dönem insanların yaşam koşulları ve göç rotalarının tespit edilmesine yönelik çok daha ayrıntılı bilgilere ulaşılması planlanmaktadır.

TEŞEKKÜR

Çalışma izni nedeniyle Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, çalışmamız sırasındaki yardımları ve ilgileri nedeniyle Çanakkale Müze Müdürü Sayın Sevim Tunçdemir'e, araştırma sırasındaki özverili çalışmaları nedeniyle Bakanlık Temsilcisi Sayın Mine Dalmış Pembe'ye, araştırmayı maddi olarak destekleyen Türk Tarih Kurumu Başkanlığına şükranlarımızı sunarız.

KAYNAKÇA

- ATABEY, E., A. ILGAR, A. SAKITAŞ, 2004, “Çanakkale havzasının Orta-Üst Miosen stratigrafisi, Çanakkale, KB Türkiye”, *MTA Dergisi*, 128: 79-97, Ankara.
- GÜLEÇ, E., G. SARAÇ, 1993, *Türkiye Omurgalı Fosil Yataklarının Araştırılması Projesi*, MTA Yayınları.
- ÖZDOĞAN, M., 1990, “1988 yılı Trakya ve Marmara araştırmaları”, *T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, VII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 443-457.
- ÖZER, İ., M. SAĞIR, S. ŞAHİN, İ. BAYKARA, E. GÜLEÇ, 2014, “2012 Yılı Muğla ve Çanakkale illeri yüzey araştırması”, *T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı 31. Araştırma Sonuçları Toplantısı-I*, 297-303, Ankara.
- ÖZER, İ., M. SAĞIR, S. ŞAHİN, İ. BAYKARA, E. GÜLEÇ, 2014, “2013 Yılı Muğla ve Çanakkale illeri yüzey araştırması”, *T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı 32. Araştırma Sonuçları Toplantısı-II*, 279-288, Ankara.
- ÖZER, İ., İ. BAYKARA, B. DİNÇER, S. ŞAHİN, M. SAĞIR, E. GÜLEÇ, 2016, “2014 Yılı Muğla ve Çanakkale illeri yüzey araştırması”, *T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı 33. Araştırma Sonuçları Toplantısı-II*, 323-334, Ankara.
- ÖZER, İ., M. SAĞIR, B. DİNÇER, S. ŞAHİN, İ. BAYKARA, E. GÜLEÇ, 2017, “2015 Yılı Muğla ve Çanakkale illeri yüzey araştırması”, *T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı 34. Araştırma Sonuçları Toplantısı-I*, 315-327, Edirne.

Resim 1: İntepe lokalitesi fosil buluntuları

Resim 2: Gülpınar 3 fosil lokalitesi

Resim 3: G lpınar 3 lokalitesi fosil buluntuları

Resim 4: G lpınar 4 lokalitesi fosil buluntuları

Resim 5: Kurudere Mağarası

Resim 6: Kurudere 2 Mağarası

Resim 7: İnkaya Mağarası

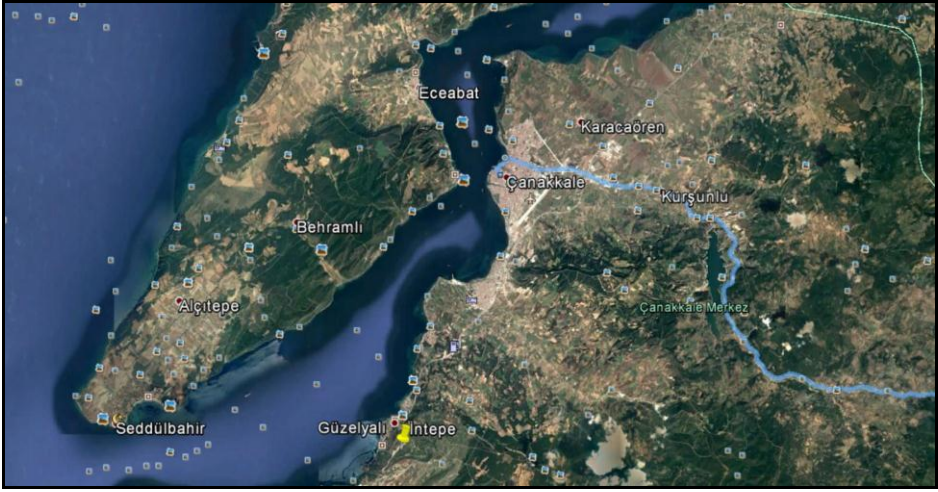
Resim 8: İnkaya Mağarası Paleolitik buluntuları

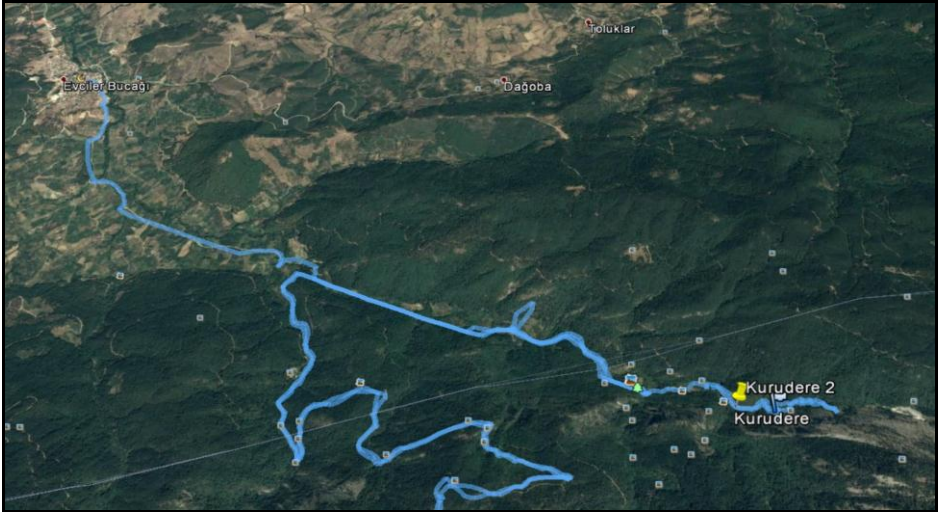
Resim 9: Karakadılar Köyü Paleolitik buluntuları

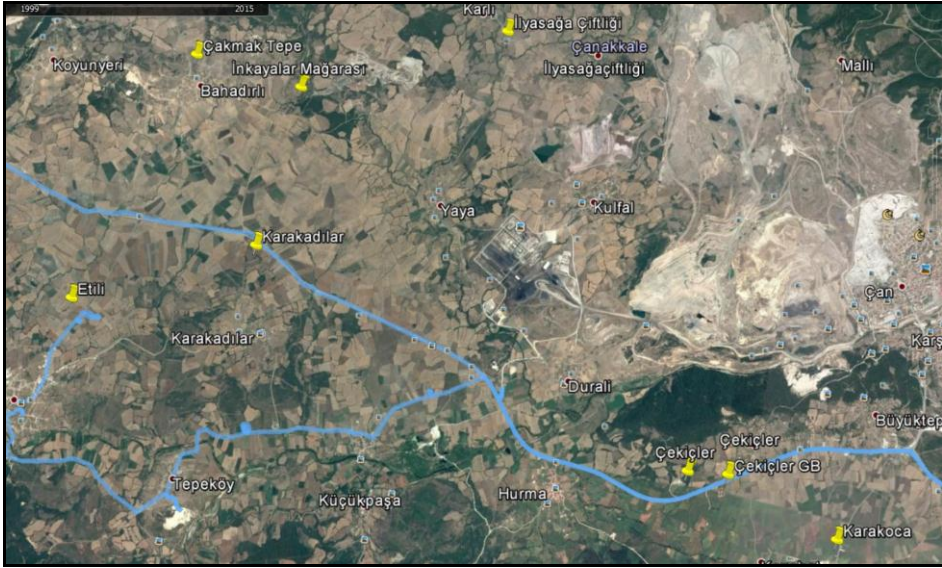
Resim 10: İlyasağa Çiftliği Paleolitik buluntuları

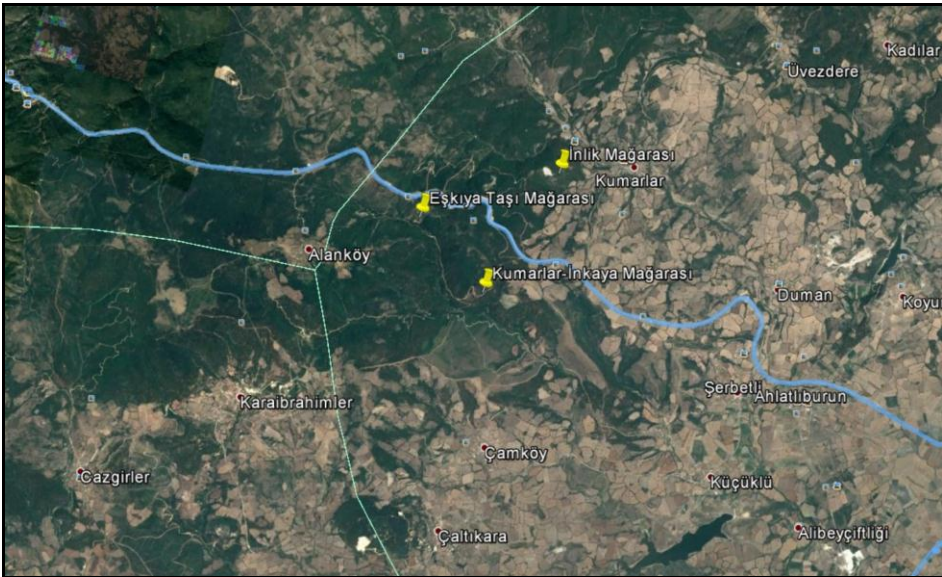
Harita 1: Çanakkale İli Merkez İlçe İntepe lokalitesi

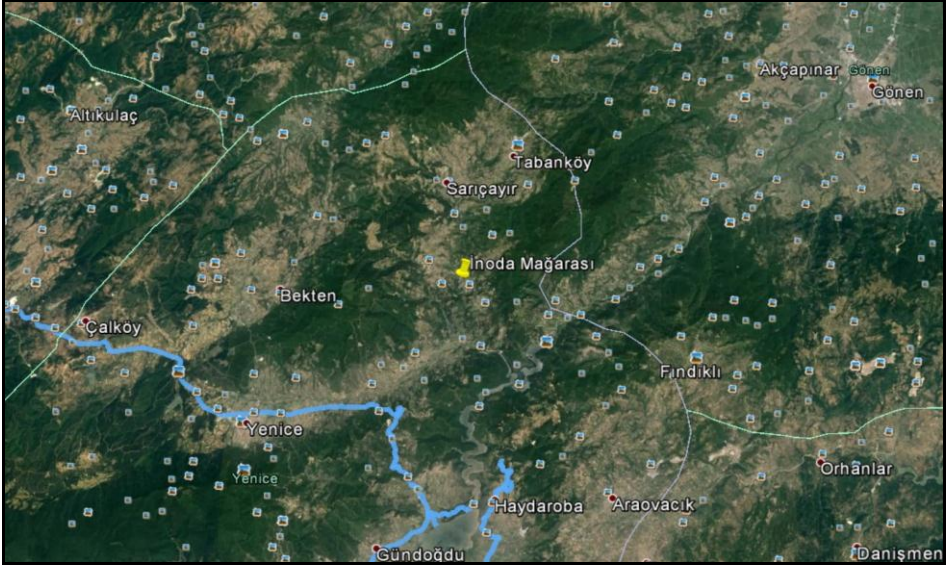
Harita 2: Çanakkale İli Bayramiç İlçesi mağaraları

Harita 3: Çanakkale İli Çan İlçesi mağara ve Paleolitik lokaliteleri

Harita 4: Çanakkale İli Çan İlçesi mağaraları

Harita 5: Çanakkale İli Yenice İlçesi İnoda Mağarası

THE 2016 SAGALASSOS SURVEY ACTIVITIES

Jeroen POBLOME*

Ralf VANDAM

Manuela BROISCH

Peter TALLOEN

Dries DAEMS

From 1993 onwards, the Sagalassos Archaeological Research Project of the University of Leuven has conducted several survey programmes in its study region which corresponds more or less to the former administrative territory of Roman imperial Sagalassos. This ongoing record of interdisciplinary survey research aims to contribute to the project's main aim to document the long-term development of socio-ecological systems in the study region. In the nineties this area was mainly extensively surveyed, which led to the identification of more than 250 archaeological sites¹ and formed an important framework upon which all subsequent intensive archaeological and interdisciplinary surveys have been based. The first intensive surveys focused on the suburbia and the close surroundings (radius of 5km) of the ancient town of Sagalassos². In the meantime, the interdisciplinary activities such as geological, geomorphological, palynological, ecological and geophysical surveys were initiated in the wider area. In 2008, a series of intensive survey campaigns including geophysical research on the newly identified sites, began focusing on the peripheral valleys of the territory such as the Bereket Valley³ and most recently the Burdur Plain⁴, in order to sketch the evolution of settlements and land use in more remote areas from Sagalassos (Fig 1.).

* Jeroen POBLPME, Department of Archaeology. University of Leuven. Blijde Inkomststraat 21 – 3314. 3000 Leuven/BELGIUM.

¹ Vanhaverbeke and Waelkens 2003, Waelkens et al. 2000, Waelkens et al. 1997

² Martens et al. 2008, Vanhaverbeke et al. 2009.

³ Kaptijn et al. 2013, Vanhaverbeke et al. 2011

⁴ Kaptijn et al. 2012, Vandam et al. 2013

In the summer of 2016, we introduced a new systematic intensive survey programme in selected areas near the villages of Dereköy and Hisar, about 7 km southeast of the archaeological site of Sagalassos and resumed our geophysical survey research on known sites in the study area of Sagalassos. The Sagalassos survey work lasted for 7 weeks and took place from 10 July to 24 August 2016, including the preliminary find processing work.

ARCHAEOLOGICAL SURVEY⁵

Ralf Vandam & Jeroen Poblome

During the 2016 campaign, new archaeological survey research took place in the mountain region of Dereköy and Hisar, located in the eastern part of our study region (Fig. 1 and 2). In contrast to previous survey campaigns, we wanted to investigate specifically a more ‘marginal’ landscape unit, where human occupation from an agricultural/subsistence perspective is less straightforward due to the prevailing environmental conditions. The ecological and environmental diversity within our study area is great but systematic archaeological surveys were mostly limited to the more optimal occupation areas of our research area such as the large inter-mountainous, fertile and well-watered plain areas. With the new archaeological survey programme we wanted to address this lacuna and investigate the long-term occupational history and socio-ecological systems of more ‘marginal’ landscapes in our study region, from prehistory until recent times. The project aims to document past human activity in more remote and mountainous areas, and to characterize how communities used this part of the landscape in terms of subsistence, mobility and the exploitation of resources and to investigate how different/similar they were in comparison to the city of Sagalassos and the lowland communities.

The Dereköy-Hisar area was selected as research area for this survey project as it can be labelled as a ‘marginal’ landscape. It is mainly characterized by hills (up to 1600 m asl) with dense vegetation of *Quercus coccifera* and *Juniperus* shrubs, and long, narrow valleys (1000 m asl). Moreover, in comparison with the lowlands, the area is agriculturally less productive, with more erosion, thin soil cover, and more limited permanent fresh water sources. On the other hand, it is much richer in resources such as forests, grazing land, chert and limestone outcrops and hematite deposits for instance, which could all have attracted pe-

⁵ See Vandam et al. 2017 for a more detailed report of the 2016 survey results.

ople to these highlands. Currently the highlands are chiefly exploited by shepherds.

Known archaeological sites in the Dereköy-Hisar area are limited (Fig. 2) and were located during prior extensive survey campaigns of our project⁶: the Late Paleolithic cave site of Dereköy (excavated in 1997⁷), two larger hilltop sites at Aykırıkça (Iron Age) and Hisar (Hellenistic), a Late Roman hamlet (Köy 1), and a few metal production sites in the BeyDağları. Furthermore, during a geological survey a larger lithic artefact concentration was found in this area as well⁸ and reports were made of similar concentrations further east of our research area⁹.

A. Survey methodology (Fig. 3)

Crucial for our project was for the survey design to meet with the terrain conditions and the intended research goals. As the aim of this survey campaign was to document a wide range of human activities in the landscape, an intensive systematic survey approach was vital. Sampling of all landscape units present in the Dereköy-Hisar area was attempted: valleys, uplands, hillspurs, hills, and isolated plateaus. Due the varying terrains and visibilities we decided to incorporate different survey methods into our survey design, to which we could switch according to the situation. The recent Cide Survey¹⁰ in northern Anatolia, which dealt with comparable survey challenges, applied a similar survey strategy, and we modeled our methodology on their strategy.

In areas with good visibility such as most of the valleys, uplands and gradual slopes we continued our successful intensive tract-walking survey method from previous research in the Burdur Plain¹¹, which also helped to compare our new survey outcomes with the old ones. In these areas our field walkers surveyed tracts of 50m length and 1m wide which were placed 20m apart (Fig. 3A). Surveyors collected all artefacts they encountered in their line that were man-made and not obviously recent. This methodology ensures that no sites that are larger than 20m in diameter and visible at the surface would be missed.

⁶ For further information on the sites see Vanhaverbeke and Waelkens 2003

⁷ Vermeersch et al. 2000

⁸ Vandam et al. 2013

⁹ Vanhaverbeke et al. 2008

¹⁰ Düring and Glatz 2015

¹¹ Vandam 2015 and for more detailed information on the applied survey methodology see Kaptijn 2009

For landscape units with little visibility and a difficult terrain, such as uncultivated fallow land and steep hillslopes, we designed a two staged survey methodology to ensure the intensive exploration of these areas. The first stage survey consisted of undulating transects where the surveyors were still spaced at an interval of about 20m, but they walked in less strictly linear transects that allowed them to move towards areas of better visibility and to circumvent obstacles in the landscape (Fig. 3B) If artefact concentrations were identified, we organized a second stage gridded survey to acquire detailed information about the concentrations (Fig 3C). All surveyed fields were measured by a GPS device and located on publicly available aerial photographs. The collected survey artefacts were processed and interpreted through material study at the Sagalassos excavation house depots during the second half of our campaign. The long history of archaeological research in the area created an excellent reference framework spanning from prehistory into recent times, which allowed us to contextualize our new findings.

B. Results

During the 2016 campaign, the archaeological survey team was able to investigate an area of 2. 73km² in which we discovered 27 new find scatters¹²(Fig. 2), from various time periods and of different natures in different parts of the landscape. In total, 8601 sherds, 3815 counted tiles, and 534 lithics were collected, which is particularly high in comparison with our general Burdur Plain survey outcomes¹³. The chronology of the finds spans from prehistory until modern times. The best represented periods were Late Roman-Early Byzantine, Byzantine Dark Ages, and most common by far the Late Ottoman-Modern; however, concentrations dating to prehistory, the Iron Age, and Roman imperial centuries were also identified in the field. The general results of each attested time period will be discussed below. Due to size restrictions of this paper not all sites will be discussed here¹⁴.

B. 1 Prehistory

One of the most notable outcomes of the 2016 survey was the high amount of lithic artefacts. About nine open air lithic artefact concentrations were identi-

¹² Few of the artefact concentrations potentially merge with one another, which would bring the total to 24.

¹³ Vandam 2015: 282-285

¹⁴ For more information about our 2016 results one is referred to Vandam et al. 2017

fied, of which Fields 100-113-99 might possibly be lumped together (Fig. 2). In particular the high plateaus and especially the 800 m long plateau within the so-called BeyDağları massif, where the last mentioned site was located, provided the greatest number of lithics. Although the lithic artefacts study is ongoing we can already postulate that the concentrations are mixed in date; ranging from Middle Paleolithic until the Late Prehistory. On the basis of a relative dense concentration of Levallios artefacts at Field 117 (Fig. 2 and 4) we can argue for late Middle Paleolithic (120, 000–45, 000 BC) human activity at this site. All of the artefacts were found within a local gully system that probably has cut into underlying deposits (Fig. 4). In addition, also loose finds of this period were found in other upland areas of the survey. The discovery of the Middle Paleolithic material in our area is unique and is of great importance as it is the earliest documented archaeology in our region. Most the newly identified lithic artefacts scatters, however, consisted of material from the Upper Final/ Epipalaeolithic and possibly even the Late Prehistoric (< 10, 000 BC) period, but more research is required to firmly establish their chronology and their nature. Noteworthy is the lack of real geometric microlithics in the collected material, which occurred frequently in later Epipalaeolithic levels of Antalya caves¹⁵. This observation might have a chronological connotation. The identified concentrations, however, comprised mostly of unretouched chert flakes but also tools such as microlithic blades occurred. Similar artefacts have been attested at the Dereköy Cave excavation and during our survey on the hilltop site of Aykırıkça (Fig. 2) in our study area. This evidence indicates that the area was favourable to hunter-gather groups in general, possibly related to the availability of high quality resources, be it grazing land or chert outcropping.

For the later Prehistoric periods, only one period was represented in the study area, namely the Late Chalcolithic period (4200 – 3000 BC). No clear Neolithic or Early Chalcolithic finds have been discovered, although at a cave site, İnarası¹⁶, in close distance of our survey area, 6th millennium BC materials have been found. Whether the lack of these periods in our survey area is meaningful is too soon to confirm, but it might well be that the earliest farming communities in the region avoided more “marginal” landscapes. During the survey, few Late Chalcolithic artefacts were found at several Late Roman-Byzantine sites, indicating that these sites might have had a prehistoric predecessor. Furthermo-

¹⁵ Yalçınkaya et al. 2002

¹⁶ Becks 2014

re, through a restudy of the excavated Dereköy Cave material and a revisit of the Iron Age site of Aykırıkça (see below) we identified a significant amount of Late Chalcolithic sherds at these sites as well as at our newly identified find scatter in Field 99. The Late Chalcolithic materials were handmade, burnished, mostly slipped and made from local clays, illustrating some resemblances with the ones excavated at Kuruçay höyük¹⁷. These new results illustrate a spike in human activity in the Late Chalcolithic period in our research area, which fits well with our current understanding of this period. For instance, a similar pattern was observed in our Burdur Plain survey.

B. 2 Iron Age

During the survey of the high plateau of Field 99 we discovered a small concentration of Late Iron Age or Archaic sherds. A much larger concentration was found during our revisit of the ancient site of Aykırıkça, located high in the hills (1400 m altitude). The site was already known through previous extensive surveys of our project but was again reinvestigated during the 2016 survey campaign to secure its chronology and to contextualize the newly found survey materials. It became clear that Aykırıkça is a multi-period site with mainly Late Chalcolithic and Iron Age components but also a sufficient amount of lithics (mostly Epipaleolithic) was observed. The bad visibility at site, which was fully overgrown by shrubs, limited our survey considerably, but materials were found over the entire plateau between the western edge of the cliff and the steep ridge of the hill in the east: about 300x400m. Based on the nature of the identified surface materials (consisting mostly of dark-grey wheel-thrown coarse ware such as large open bowl forms and storage vessels), we can conclude that Aykırıkça was a settlement, but we also encountered at least 16 semi-circular fieldstone structures¹⁸ (Fig. 5). Although the presence of structures at the site was already known¹⁶ we discovered that four of them were recently illegally excavated. Some of these (e. g. structure no. 1 and no. 15) are now completely destroyed, while at other circular structures, pits of 2 by 2m were dug out. In the debris of those trenches we found fragments of burned human bone (cremation?) and pieces of metal artefacts and ceramics. The attested pottery could be identified as locally made painted Archaic ceramics with geometric patterns (Fig. 6). Based on these finds and the fact that we are dealing with round prominent structures, a case can be made for interpreting these as Iron Age burials

¹⁷ Duru 1996

¹⁸ Diameters between 12 – 15m and about 1m in height

or tumuli as was previously hypothesized in literature¹⁹. With these new results we can confirm that Iron Age hilltop sites occurred in the eastern part of our study area as well.

B. 3 Roman – Byzantine Dark Ages

Most remains of this survey season stem from the Late Roman – Early Byzantine period (300-700 AD), when we see a clear filling up of the landscape, remaining more or less stable until the end of the Byzantine Dark Age (700–900 AD). Some degree of nucleation in the artefact distributions was noticeable during the latter centuries, however. A few of the Late Roman – Early Byzantine sites revealed also Roman imperial (1st-2ndc. AD) material, especially at the foothills of the hilltop site of Hisar: Field 1-2-10 and Field 13-14. At other locations (Field 24 and 171) the Roman imperial pottery was mostly very weathered and possibly brought to these locations as a result of manuring activities.

Notable is the wide range of different types that these sites comprised during the Late Roman-Early Byzantine period. Most of the artefact concentrations can be interpreted as small to medium sized farming settlements but also metal production sites, building material concentrations on strategic locations, a cave site with a Greek inscription and a church (Field 72, Fig. 2 and 7) were encountered. In late antiquity, a major socio-economic reconversion resulted in a reorganization of the settlement system. The high number of Late Roman – Early Byzantine sites in the less productive areas confirm that an increase in population resulted in economic specialization (e. g. local amphora production at the different identified sites) during this time period. ²⁰The new survey results illustrate the resilience and adaptive character of communities through continuity and change associated with the later Roman and Byzantine sites.

B. 4 Late Ottoman period

The Late Ottoman period (1700 AD onwards) was particularly well represented in the 2016 survey campaign. In almost every find scatter we identified Late Ottoman material. In the case of Field 121, southwest of the modern village of Hisar, we have good indications that we are dealing with a more extensive village-type settlement. In most cases, however, the occupation was probably limited to one or a few households. A notable Late Ottoman survey outcome was that this period was mainly characterized by a high number of off-site

¹⁹ Waelkens et al. 1997: 37

²⁰ Poblome 2014

densities probably related to the strong focus on pastoral activities. Linked to these activities were the different stone-built Ottoman cisterns (Fig. 8) that we documented in the landscape. In a limited landscape such as the highlands of Dereköy with very few natural water sources, digging for ground water and building a cistern is an efficient way to get secure access to water. Lastly, Late Ottoman metal/ceramic production sites have also been found, which were mostly located near rain fed (temporary) water channels.

C. Conclusions

The 2016 survey was the first season of intensive surveying in the Dereköy-Hisar area and was very successful as it provided many novel insights on the archaeology of more “marginal” landscapes. Our results demonstrate that these areas have great archaeological potential and were fully integrated within the archaeological cultural landscape during various periods. Therefore, we can question to what extent these landscape were truly marginal. In comparison with the lowlands, we can conclude that the archaeological remains are often different in nature and in date. The presence of many production sites, for instance, illustrates this point. Furthermore, also periods that we are currently missing in the lowlands, like the Palaeolithic hunter-gatherer groups for example, are represented in the archaeological record of the highlands or the other way round: the lack of Neolithic and Early Bronze Age sites in the highlands. However, it is important to point out that there seems to have been some sort of connectivity with the lowlands, as we have evidence that at some points in time, the higher areas served as expansion zones: e. g. during the Late Roman-Byzantine period. All these outcomes illustrate well why we must consider this survey as significant and necessary as it truly complements our knowledge of past communities.

In the upcoming campaign, we plan to continue with our survey research in the Dereköy-Hisar region and extend our sample area in order to test to what extent our patterns of the regional site patterns hold up in exploring new areas.

GEOPHYSICAL SURVEY

Manuela Broisch, Ralf Vandam, Peter Talloen,
Dries Daems and Jeroen Poblome

In past campaigns, geophysical surveying techniques were applied with reliable success within the urban area of the ancient town of Sagalassos and were also introduced into the study region (or territory) of ancient Sagalassos, in

support of the intensive archaeological surveying campaigns. In the 2016 campaign, a new collaboration with the Archaeological Institute of the University of Cologne, Germany, was launched to continue geophysical surveying in our study area. The geophysical survey was carried out from 29 July to 19 August 2016 and investigated five sites from different areas of the territory: Susaklı, Bereket, Aykırıkça, GavurYıkığı, and Duğerçayı 2/Field 258 (Fig. 9). All of these sites were previously located and documented, applying intensive or extensive archaeological surveying. As a result, the chronological allocation as well as functional attribution of the selected sites were already established. The selection of working areas was carefully selected in order to test the variety of available equipment in different topographical, geomorphological, and geological conditions, on a wide variety of different period sites, ranging from late prehistory to late antiquity.

Methodology

Three different methods: geomagnetic survey, electric resistivity survey and ground penetrating radar were applied during the geophysical survey. Since the local conditions at each site (topography, soil dryness, geology *etc.*) have a great impact on the success of each method, it was determined on a daily basis which methods were to be applied at the different sites. However, it was chosen to cover each site with at least two different methods, as these greatly complement one another. The geomagnetic survey was carried out by using two Magnetometer Geometrics G858, connected to two cesium probes. Under normal conditions this technique can identify features up to a maximum depth of 1.5m. The geomagnetic data was collected with a sampling interval of 0.5m along transects spaced 2.0m apart. For the resistivity survey a RM85 Geoscan Research device was used to log the data. 5 electrodes connected via multicore cables with the measurement device in 0.5m separation provides us with a profile of 2m. The maximum recorded depth with this method was limited to 1m. Lastly, the ground penetrating radar was conducted with a 400 Mhz antenna and a SIR System-3000 control unit (GSSI) with an interval of 0.3m for each profile. A 400 Mhz antenna records up to a depth of approximately 3m.

The standard grid used for covering the geophysical surveyed area was 30 x 30m. The grids were measured in a zig-zag system with transects spaced depending on the individual method. The surveyed fields were recorded by GPS. The GPS system used was a Trimble R8s Base and Rover configuration with a

horizontal precision of under 2 cm. The post-acquisition processing techniques used were based on standard procedures outlined in the literature²¹.

Survey Results

B. 1. *Susaklı*

Susaklı was first visited in 2004 as part of the Suburban Survey programme, aimed at studying diachronical human occupation within the Ağlasun valley. Over a total of 25 grids, approximately 3500 sherds were collected and processed. During the first processing about 70% of the total amount of sherds was tentatively identified as pre-Roman. Recent material studies from the site point out that large majority of the material belonged to the Byzantine Dark Age rather than the Classical/Hellenistic period. Only a small component of the Classical/Hellenistic period was present in several sectors, but rather as residual material among an overwhelming majority of later material. To complete the picture of habitation in the rural parts of the Ağlasun valley, Susaklı was selected to be subjected to geophysical studies during the 2016 field campaign.

At the time of visit, part of the site of Susaklı was covered by crops which limited the geophysical survey to a great extent. In total, an area of 1ha was surveyed with the magnetometer and less than 0. 25ha was covered with geoelectric. The results of the magnetometer measurements show a lot of structures in the north of the area which could be interpreted as building structures (Fig. 10). Some of these seemed to be very clear (continuous line) and others were much weaker (dotted line). The lighter marked anomalies could be of present-day origin, like a watering system. The low magnetic anomaly in the south might be related to modern structures. The structures which are visible in the south, below the trees seemed to be geological. The area is disturbed by surrounding metal (high magnetic). A small area was covered with geoelectric and revealed a clear picture of rectangular walls. In one case it showed the same orientation as the detected structure in the magnetic result. Unfortunately, the ground penetrating radar did not yield the expected results. The scans, which were made in a 14 x 15m grid, were to blurry and inconclusive.

B. 2. *Bereket*

The modern-day village of Bereket and parts of the surrounding lands were first surveyed in 1996, resulting in the identification of several architectural

²¹ Kvamme 2006, Scollar et al. 1990

fragments dating to the late Hellenistic and Roman imperial periods. The area was revisited during the Territorial Archaeological Survey programme in 2008 for a more intensive investigation. As a result of these surveys, diachronic settlement patterns could be reconstructed for the area. The oldest signs of permanent habitation were found at the Archaic and Classical hill-top settlement of Kökez Kale dated to the 7th – 4th centuries BC based on pottery. Down in the Bereket basin, a number of smaller sites were discovered dating from Hellenistic times onwards, with peak habitation during Roman imperial and Late Roman/Early Byzantine periods. These sites were tentatively identified as either large estates, hamlets or small villages. Besides archaeological survey results, an extensive palynological research programme was undertaken to match the available evidence with climatological records.

The aim of the 2016 geophysical research at Bereket was to provide indications for subsurface architectural remains in the area in order to shed light on the nature of occupation in this area. Since the archaeological concentration at Bereket has a large extent we chose to devote most of the survey campaign at this site, in particular in the sectors which had previously yielded Hellenistic materials. Over five days, 2, 2ha was surveyed with the magnetometer and 0, 5ha with geoelectric which both yielded very promising results. The geomagnetic result shows several rectangular anomalies which could be interpreted as building structures (Fig. 11 white lines). It is remarkable that most of these possible buildings have the same, or nearly the same orientation. The area in the south between the constructions illustrated several small anomalies. The agricultural fields were divided by stonewalls, which were also visible in the magnetogram (Fig. 11 black lines).

B. 3. *Aykırıkça*

The site of Aykırıkça was discovered in 2002 and revisited in 2004. During the 2016 survey campaign the site was resurveyed to contextualize our newly identified artefact concentrations (see above). As mentioned during our survey we discovered several illegal excavations at the site. Therefore, we decided to document the site in great detail by a geophysical survey before it should be further destroyed. The rough terrain and bad visibility of the site, however, impeded the geophysical survey to a great deal. As a result, our research was limited to three small open spots (1. 640m² in total). Furthermore, due to the dryness of the soil, the geoelectric research did not provide good results. The geomagnetic survey, on the other hand, was much more successful and picked

up several anomalies which were diverse in magnitude, size and shape (Fig. 12). The five round anomalies might possibly be interpreted as remains of limestone burials like the ones that can be observed at the surface, but their small size seems to contradict this hypothesis. Considering their higher magnitudes and round shapes it is possible that these anomalies relate to burnt clay concentrations from for instance kilns, hearths or the fireplaces where the cremations took place. Further research needs to be conducted to fully comprehend these survey results. Furthermore, at least five rectangular features were mapped within the survey area and might be linked to the settlement at Aykırıkça. It was also at these locations where we found higher concentrations of (Iron Age and Late Chalcolithic) pottery.

B. 4. *Düğer Çayı 2/Field 258*

The Düğer Çayı 2 site is located 1.3 km northwestwards of the modern village of Düğer in the Burdur Plain. It is situated on an old river bank of the Düğer Çayı, which runs immediately to the west of it. It was discovered during the intensive survey of 2011 in the Burdur Plain and revisited in 2012. The site yielded one of the largest amounts of Early Bronze Age (henceforward EBA) sherds of the survey in plain area. Despite the relatively high amount of collected sherds, the dating of the pottery was not that straightforward as it differed to a certain extent in form, fabric and finish from the known local EBII pottery in the plain area. On the other hand, the pottery exhibits well-developed EBA pottery traits such as twisted handles, uprising loop handles and disc bases. Therefore, it was argued that the site should be dated between the late EBA I and early EBA II. The ongoing excavations at the Early Bronze Age site of Hacılar Büyük Höyük might clarify its dating in the future. The site was selected for a geophysical survey as it is one of the largest known prehistoric flat sites within the Burdur Plain and to help to establish its nature.

Düğer Çayı 2 was investigated by a geomagnetic survey for two days (Fig. 13). Unfortunately, the processed results of the site were rather unclear. Two anomalies are recognized in the south of the area which could be interpreted as buildings. Furthermore, two larger circular anomalies have been identified of which the interpretation remain currently unclear. Possibly, this might be some sort of ditch or perimeter structure which is attested at EBA sites across Anatolia. The results of the geoelectric survey, however, detected in the northwest corner - in between these circular anomalies - a rectangular structure. Since the archaeological survey indicated that we are dealing with a settlement it might

well be that this anomaly represents a house. Further research needs to be conducted to fully understand the geomagnetic results but they illustrated well the potential of this site.

B. 5. *GavurYıkığı*

A joined geophysical and archaeological survey was carried out in the northern part of the SakarcaMahallesi of the village of Ağlasun, at a site locally known as GavurYıkığı. A number of limestone building blocks originating from the site and reused in the staircase and east wall of a house in the same quarter of the village were identified by members of the Sagalassos Archaeological Research Project, as steps of an altar platform (bema) and a post of a chancel barrier (templon) of a Byzantine church. These could be dated stylistically to the 6th - 7th c. AD. No standing remains are visible today, but ongoing ploughing at the site has littered it with fragments of building ceramics, mortar and pottery, while concentrations of rubble stones, brick and tile fragments, and ashlar blocks are present along the borders of the field. The aim of the combined survey was to verify the exact location, plan and date of this presumed church – the first to be established within the confines of the village of Ağlasun, as well as to ascertain the presence of other structures in its vicinity. The investigation of such a site would improve knowledge of the general settlement history of this rural area of the study region, and especially that of the Byzantine period.

The archaeological survey investigated thirteen agricultural fields in the area of GavurYıkığı and found the highest concentration of artefacts in Field 171, where the church is thought to have stood. However, the wide distribution of surface materials suggested that the church was not a stand-alone feature in the landscape. The finds from the archaeological survey dated the occupation of the site between the 7th and 10th c. AD, a period corresponding to the so-called Byzantine Dark Ages, and overlapping with the date of the architectural remains. The results of the archaeological and the geophysical surveys corresponded very well with one another. In areas where geophysical techniques indicated anomalies and structures, larger concentrations of artefacts had been discovered. Both the geomagnetic and the geoelectric survey (Fig. 14 and 15) revealed the presence of a large rectangular structure along the northern border of Field 171, approximately 20m long and 9m wide and oriented east-west, which could most probably be identified as a three-aisled basilica. The size of the alleged church, comparable to the basilicas of nearby Sagalassos, and the nature of the architectural elements (a chancel screen) and its decoration (fragments of opus

sectile has been collected) indicated a tripartite basilica of considerable status. Further towards the south and west, where the archaeological survey had found concentrations of pottery and building material, the geophysical prospection revealed at least four rectangular structures, each composed of several rooms, which demonstrated that the church was part of a settlement (Fig. 14 and 15). On the basis of the surface finds these structures could be tentatively identified as dwellings, facilities for the storage of agricultural production and/or workshops.²²

C. Conclusions- The effectiveness of geophysical survey in the Sagalassos study area

The geophysical survey campaign proofed to be very successful and effective. At all investigated sites anomalies of subterranean structures were identified matching well with the archaeological survey results of these sites. For each site, the geophysical surveys provided new insights or confirmed our hypotheses.

The quality of the geophysical survey results, however, was highly dependent on the different applied techniques which responded differently on external factors regarding the environment of the surveyed area. In comparison to other areas in the Mediterranean, the geomagnetic results were not as clear as we had hoped for. This outcome might be related to the fact that the surrounding soil and its inclusions do not give a strong contrast to the archaeological (building) materials and features. Most likely the local limestone was used at many sites as building material which do not contrast with the limestone-bedrock. The electrical resistivity survey, on the other hand, worked well in most of case studies. Its results demonstrated clear structures well-suited for further interpretations and research. It proofed to be a good addition to the geomagnetic survey which in contrast to the geoelectric survey can cover more ground in a day. Lastly, the ground penetrating radar did not yield any good results in our study area. Most of the results were too blurry and not well-identifiable. There are several reasons that may have led to this outcome such as the burial circumstances of the archaeological features (covered by rocky material or by wet clay which would provide poor feasibility for GPR), the rough terrain of the sites or the high concentration of stones in the soil.

²² For further information on the church site of GavurYığı, see Talloen *et al.* 2017

ACKNOWLEDGMENTS

This research was supported by the Belgian Programme on Interuniversity Poles of Attraction, the Research Fund of the University of Leuven, and the Research Foundation Flanders-FWO. This survey work would not have been possible without the help of all the participants of the 2016 survey. We would like to thank the Ministry of Culture and Tourism of the Republic of Turkey, its Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü and its representative (Güzin Karaköy, Marmaris Müzesi) for the survey permission, support and much appreciated aid during the 2016 fieldwork campaign.

REFERENCES

- Becks, Ralf. 2014. "İnarası - Ein neuer chalkolithischer Fundplatz im pisidischen Bergland." *Istanbuler Mitteilungen* 64: 179-191.
- Düring, Bleda S, and Claudia Glatz. 2015. *Kinetic Landscapes: The Cide Archaeological Project 2009-2011-Surveying the Western Turkish Black Sea Region*. Warsaw: De Gruyter Open.
- Duru, Refik. 1996. *Kurucay Höyük II: 1978-1988 kazılarının sonuçları geç kalkolitik ve ilk tunc çağı yerleşmeleri*, Türk Tarih Kurumu yayınları 44a. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kaptijn, Eva. 2009. *Life on the Watershed. Reconstructing subsistence in a steppe region using archaeological survey: a diachronic perspective on habitation in the Jordan Valley*. Leiden: Sidestone Press.
- Kaptijn, Eva, Jeroen Poblome, Hannelore Vanhaverbeke, Johan Bakker, and Marc Waelkens. 2013. "Societal changes in the Hellenistic, Roman and early Byzantine periods. Results from the Sagalassos Territorial Archaeological Survey 2008 (southwest Turkey)." *Anatolian Studies* 63: 75-95.
- Kaptijn, Eva, Ralf Vandam, Jeroen Poblome, and Marc Waelkens. 2012. "Inhabiting the Plain of Burdur: Results from the 2010 and 2011 Sagalassos Project Survey." *News of Archaeology from Anatolia's Mediterranean Areas* 10: 142-147.
- Kvamme, Kenneth L. 2006. "Magnetometry: Nature's gift to archaeology." In *Remote Sensing in Archaeology: An Explicitly North American Perspective*, edited by Jay K Johnson, 206-233. Tuscaloosa: University Alabama Press.
- Martens, Fenke, Hannelore Vanhaverbeke, and Marc Waelkens. 2008. "Town and Suburbium at Sagalassos. An Interaction Investigated through Survey." In *Thinking about Space: The Potential of Surface Survey and Contextual Analysis in the Definition of Space in Roman Times. Studies in Eastern Mediterranean Archaeo-*

- logy 8, edited by Hannelore Vanhaverbeke, Jeroen Poblome, Marc Waelkens, Frank Vermeulen and Raymond Brulet, 127-149. Turnhout: Brepols.
- Poblome, Jeroen. 2014. "Shifting societal complexity in Byzantine Asia Minor and Dark Age pottery." In *LRCW 4. Late Roman Coarse Wares, Cooking Wares and Amphorae in the Mediterranean. Archaeology and archaeometry. The Mediterranean: a market without frontiers pages*, edited by Natalia Poulou-Papadimitriou, Eleni Nodarou and Vassilis Kilikoglou, 623-642. Oxford: Archaeopress.
- Scollar, Irwin, Alain Tabbagh, Albert Hesse, and Irmela Herzog. 1990. *Archaeological Prospecting and Remote Sensing*. Edited by G Hunt and M Rycroft, *Topics in Remote Sensing Vol II*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Talloon, Peter, Ralf Vandam, Manuela Broisch, and Jeroen Poblome. 2017. "A Byzantine church discovered in the village of Ağlasun (Burdur): Some more light on Dark Age Pisidia." *Adalya*.
- Vandam, Ralf. 2015. "The Burdur Plain Survey Project, SW Turkey. In search of the Middle Chalcolithic (5500-4200 BC)." In *The Archaeology of Anatolia: Recent Discoveries (2011-2014) Vol I*, edited by S. R. Steadman and G. McMahon, 282-301. Cambridge: Cambridge Scholar Press.
- Vandam, Ralf, Eva Kaptijn, Jeroen Poblome, and Marc Waelkens. 2013. "The 2012 archaeological survey of the Sagalassos Archaeological Survey Project. " *News of Archaeology from Anatolia's Mediterranean Areas* 11: 230-233.
- Vandam, Ralf, Patrick T. Willett, and Jeroen Poblome. 2017. "Living on the Margins: First Results from the Dereköy Archaeological Survey of the Sagalassos Project in the Western Taurus Mountains." In, edited by Sharon R. Steadman and Gregory McMahon. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.
- Vanhaverbeke, Hannelore, Marc Waelkens, Ine Jacobs, Marie Lefere, Eva Kaptijn, and Jeroen Poblome. 2011. "The 2008 and 2009 survey season in territory of Sagalassos. " *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 2010 28: 139-153.
- Vanhaverbeke, Hannelore, Jeroen Poblome, and Marc Waelkens. 2009. "The Archaeological Intensive Suburban Survey Near Sagalassos. " *Araştırma Sonuçları Toplantısı: Vol. 26 (3)*: 173-175.
- Vanhaverbeke, Hannelore, Pierre M Vermeersch, Ingrid Beuls, Bea De Cupere, and Marc Waelkens. 2008. "People of the Höyük vs People of the Mountains?" In *The Aegean in the Neolithic, Chalcolithic and the Early Bronze Age*, edited by H. Erkanal, H. Hauptmann, V. Şahoğlu and R. Tuncel, 593-606. Ankara: Ankara University Press.
- Vanhaverbeke, Hannelore, and Marc Waelkens. 2003. *The Chora of Sagalassos. The Evolution of the Settlement Pattern from Prehistoric until Recent Times*. Edited by

- M. Waelkens, *Studies in Eastern Mediterranean Archaeology V*. Turnhout: Brepols.
- Vermeersch, Pierre M, İlham Öztürk, Hacı A. Ekinci, Patrick Degryse, Bea De Cupere, Jeroen Poblome, Marc Waelkens, and Willy Viaene. 2000. "Late Palaeolithic at the Dereköy Karain cave. " In *Sagalassos V: report on the survey and excavation campaigns of 1996 and 1997*, edited by M Waelkens and L. Loots, 451-461. Leuven: Leuven University Press.
- Waelkens, Marc, Etienne Paulissen, Hannelore Vanhaverbeke, Jeroen Reyniers, Jeroen Poblome, Ronald Degeest, Willy Viaene, Jozef Deckers, Bea De Cupere, Wim Van Neer, HacıA. Ekinci, and Mustafa O. Erbay. 2000. "The 1996 and 1997 surveys in the territory of Sagalassos." In *Sagalassos V. Report on the Survey and Excavation Campaigns of 1996 and 1997*, edited by M. Waelkens and L. Loots, 17-216. Leuven: Leuven University Press.
- Waelkens, Marc, Etienne Paulissen, Hannelore Vanhaverbeke, İlham Öztürk, Bea De Cupere, Hacı A. Ekinci, Pierre. M. Vermeersch, Jeroen Poblome, and Roland Degeest. 1997. "The 1994 and 1995 surveys in the territory of Sagalassos." In *Sagalassos IV. Report on the Survey and Excavation Campaigns of 1994 and 1995*, edited by Marc Waelkens and Jeroen Poblome, 11-102. Leuven: Leuven University Press.
- Yalçınkaya, Işın., Marcel Otte, JanuszKozłowski, and Ofer Bar-Yosef, eds. 2002. *La grotte d'Öküzini: évolution du Paléolithique final du sud-ouest de l'Anatolie* Liège: Eraul 96.

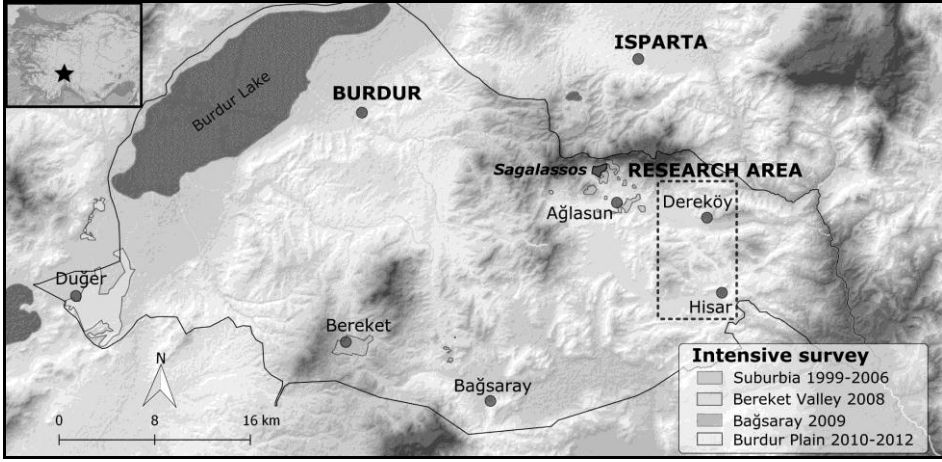

Fig. 1: The territory of Sagalassos in the Roman imperial period with the survey area located in the eastern part near the villages of Dereköy and Hisar. Previous intensive survey areas are also depicted.

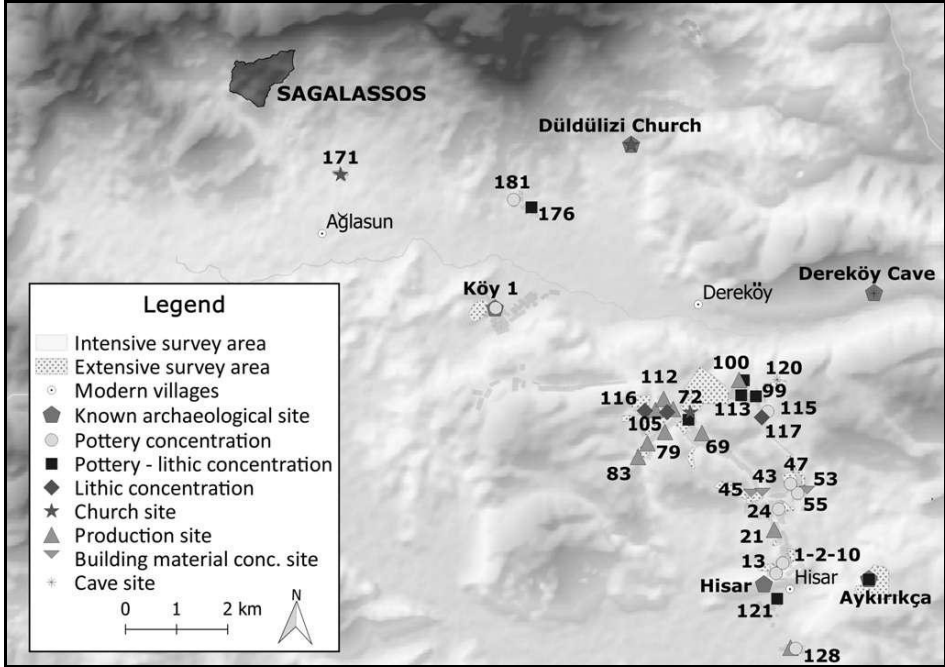

Fig. 2: Overview of the surveyed area in the Dereköy-Hisar region with all the new and old sites identified.

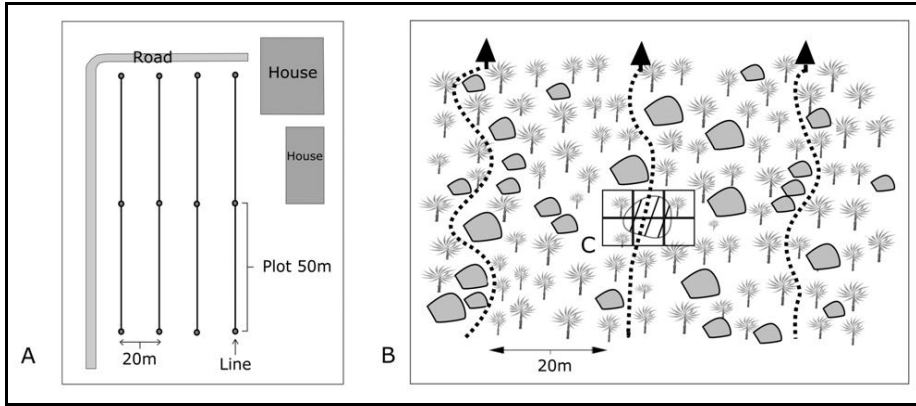

Fig. 3: Applied survey methodology in the 2016 survey campaign. In addition to our tract walking surveying method we implemented an undulating transect walking and gridded survey in areas with less visibility.

Fig. 4: Field 117 with Palaeolithic artefacts, among which is a Levallois core.

Fig. 5: Circular structure/burial no. 8 at Aykırıkça.

Fig. 6: Painted Iron Age pottery found in the debris of illegal excavations at burial no. 2, at Aykırıkça.

Fig. 7: At Field 72 remains of a church were found on a hillslope, which provided an excellent overview on the high plateau.

Fig. 8: A Late Ottoman cistern, which is still in use, found southward of Field 128 in the Hisar Plain.

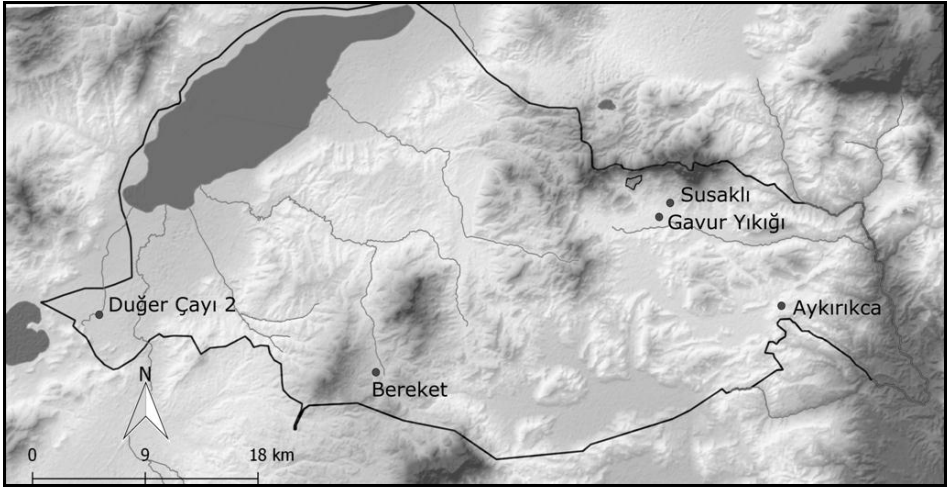

Fig. 9: Overview of the sites that were selected for geophysical survey in 2016.

Fig. 10: Geomagnetic survey results from the Susaklı site.

Fig. 11: The visual interpretation of geomagnetic results at Bereket.

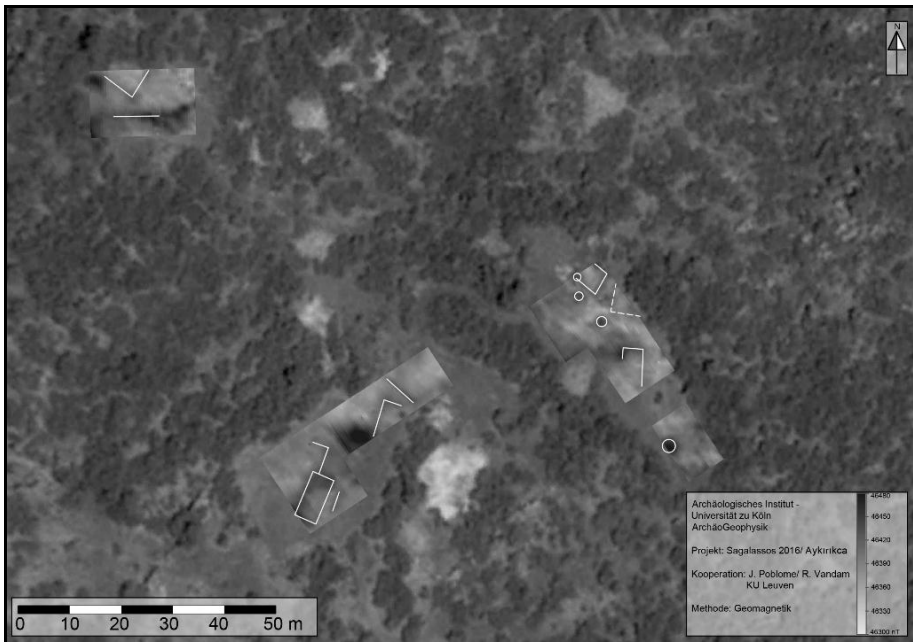

Fig. 12: Geomagnetic survey results at the site of Aykırıka.

Fig. 13: Results of the geomagnetic survey at Field 258 with indications of the magnetic anomalies.

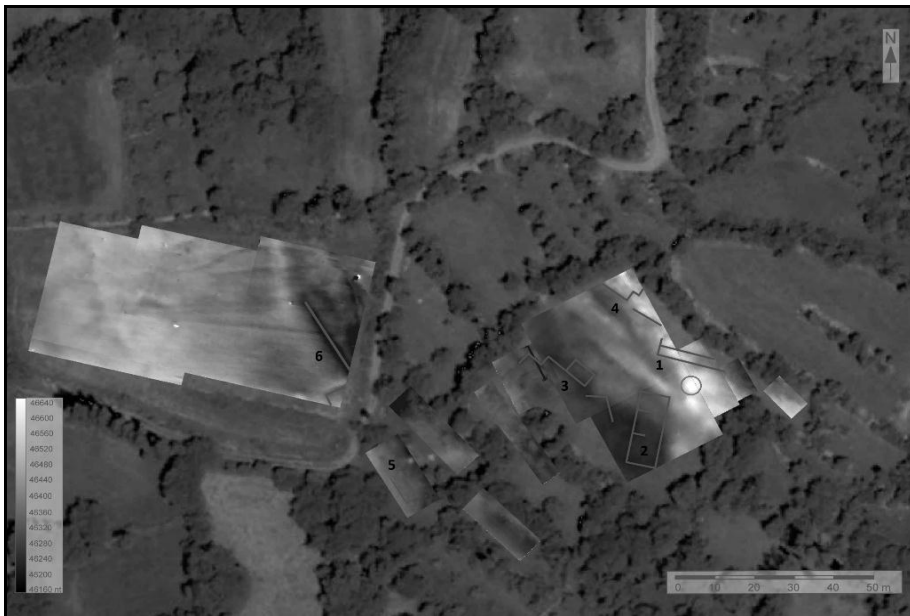

Fig. 14: Results and interpretation of the magnetic anomalies at GavurYıkığı.

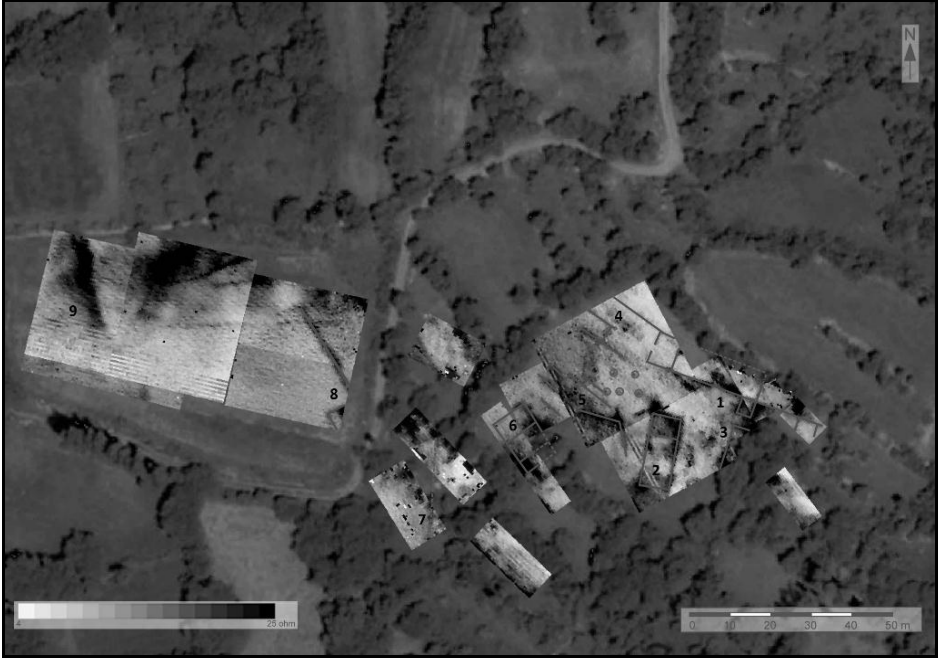

Fig. 15: Results and interpretation of the electrical resistivity anomalies at GavurYığı.

DENİZLİ İLİ PREHİSTORİK DÖNEM YÜZEY ARAŞTIRMASI, 2016

Kadriye ÖZÇELİK*
Hande BULUT

I. GİRİŞ

“Denizli İli Prehistorik Dönem Yüzey Araştırması” projesinin üçüncü sezon çalışmaları, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nün izni ve Türk Tarih Kurumu’nun maddi destekleri ile 29.08.2016-08.09.2016 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir¹.

Doç. Dr. Kadriye Özçelik başkanlığındaki araştırma heyetinde;Araştırma Görevlisi Hande Bulut, Arkeolog Güngör Özçelik ve Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Tarih Öncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı lisans öğrencilerinden Görkem Cenk Yeşilova ve Murat Mutlu yer almıştır. Yüzey araştırmamızın Kültür ve Turizm Bakanlığı temsilcisi ise Aydın Müzesi arkeologlarından Handan Özkanolmuştur².

Denizli İlinin insanlık tarihinin en uzak geçmişine (Paleolitik dönemler) dair çok güçlü izler barındırdığı, gerek 2014 yılında Honaz ilçesinde³ gerekse 2015 yılında⁴ yine Honaz ilçesinin farklı alanlarında ve Serinhisar ilçesinde ekibimizce saptanan arkeolojik bulgularla net bir şekilde ortaya konmuştur. 2016 yılında gerçekleştirdiğimiz yeni çalışmalar ise söz konusu dönemlere tarihlenebilecek

* Doç. Dr. Kadriye ÖZÇELİK, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Tarih Öncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı, 06100-Sıhhiye Ankara/TÜRKİYE
Arş. Gör. Hande BULUT, Düzce Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Düzce/TÜRKİYE

¹ Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’ne araştırmamıza verdiği izinden dolayı, Türk Tarih Kurumu’na ise maddi desteklerinden dolayı çok teşekkür ediyoruz. Ayrıca, Denizli İl Kültür ve Turizm Müdürü Sayın Mehmet KORKMAZ’A, Denizli Arkeoloji Müzesi Müdürü Sayın Hasan HüseyinBAYSAL’a ve Müze araştırmacılarına çok teşekkür ediyoruz.

² Yazarlar olarak, araştırmamızdaki diğer heyet üyeleri ile Sayın ÖZKAN’aözverili çalışmalarından ve katkılarından dolayı çok teşekkür ediyoruz.

³ Özçelik ve diğ., 2016

⁴ Özçelik ve diğ., 2017

yeni önemli buluntu alanlarının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu çalışma sezonunda araştırılan alanları; Merkezefendi, Babadağ, Sarayköy ve Buldan ilçelerine ait geniş araziler ile Honaz ve Çal ilçelerine ait daha kısmi alanlar oluşturmuştur.

Araştırma yöntemimiz daha önceki yıllarda uyguladığımız yöntemle aynıdır. Araştırma öncesi bölgenin Pleistosen formasyonları hakkında edinilen ön bilginin yanı sıra, Denizli Arkeoloji Müzesi araştırmacılarının daha önceden bu bölgelerde yaptıkları çalışmalar sırasında edindikleri gözlemler bizim için oldukça yol gösterici olmuştur. Ayrıca zaman zaman yöre halkı ve özellikle de muhtarlıklardan araziye ilişkin edinilen bilgilerde çalışmamıza katkıda bulunmuştur. Büyük ölçüde yürünerek gerçekleştirilen çalışmalar sonucu tespit edilen konaklama alanları ve/ veya buluntu alanlarının GPS ile koordinatları alınmış ve 1/25. 000'lik haritalara işlenmiştir. Buluntuların fotoğrafları çekilmiş, çizimleri ve analizleri yapılmış, envanterlenip müzeye teslim edileceklerin dışındakiler tekrar bulundukları yerlere bırakılmışlardır.

II. ARAŞTIRILAN ALANLAR VE BULGULAR

II. 1. Merkezefendi, Babadağ ve Sarayköy İlçeleri

2016 yılı araştırma sezonunda ilk incelenen alan Merkezefendi ilçesinin güneyinde yer alan dağlık arazi olmuştur. Daha önceki yıllarda önemli Paleolitik materyale ulaştığımız Honaz ilçesinin batı sınırında yer alan bu ilçede, Başkarcı Mahallesi sınırları içinde bulunan Ornaz Vadisi boyunca yapılan araştırmalar sonucu Paleolitik dönemlere ilişkin bir buluntuya rastlanmamıştır. Dağ yolları takip edilerek Babadağ'ın eteklerinde bulunan ve yine Merkezefendi ilçesine bağlı olan Bahçelievler, Şirinköy, Yenişehir ve Gerzelemahallelerine ait birçok arazi araştırılmış ancak Paleolitik dönemlere ilişkin bir bulgu ele geçmemiştir.

Merkezefendi'nin batı sınırında yer alan Babadağ ilçesinin özellikle yüksek dağlık arazilerinde araştırmalar yapılmıştır. Babadağ yolu üzerinde bir vadi boyunca incelemeler gerçekleştirilmiş, oradan Babadağ ilçesi sınırları içindeki Demirli Mahallesi güzergahında ilerlenmiştir. Bu mahalleye ait arazilerde irili ufaklı bloklar halinde kuvarsitin varlığı gözlenmiştir. Demirli'nin kuzeybatısındaki Kıranyer ve İncirpınar mahallelerine ait arazilerde de daha iri bloklar halindeki kuvarsit blokları gözlenmiştir. Kuvarsit, dünyanın birçok bölgesinde Paleolitik dönemlerde yontmataş alet üretimi için hammadde olarak kullanılmış bir taş cinsi olması açısından bu araştırma kapsamında önem taşımaktadır. Ancak Babadağ ilçesi sınırlarında kuvarsit oluşumların varlığı gözlenmesine hatta içlerinde oldukça iyi yontulabilecek kalitede olanların dikkat çekmesine

karşın, bu hammaddeden herhangi bir yontmataş endüstri ögesine rastlanmamıştır.

Sarayköy ise araştırma kapsamında araştırılan bir diğer ilçe olmuştur. Babadağ'ın kuzeyinden Acidere üzerinden bu ilçeye giriş yapılmıştır. Acidere-Gerali arasındaki araziler incelenmiştir. Sarayköy merkezden kuzeye doğru hareket edilmiş, Köprübaşı, Sazak ve Tosunlar mahallelerine ait arazilerin bir kısmı araştırılmış ancak Paleolitik dönemlere tarihlendirilebilecek arkeolojik bir materyale rastlanmamıştır.

II. 2. Buldan İlçesi

Sarayköy'ün kuzey sınırında yer alan Buldan ilçesindeki araştırmalara Bölmekaya ve Doğanköymahalleleri ile başlanmıştır. Doğanköy'ün doğusuna geçilmiş, Yenicekent'e ait araziler incelenmiş, Paleolitik dönemi karakterize eden herhangi bir bulguya rastlanmamıştır. Buldan merkeze geçilmiş oradan da Süleymanlı Yaylası'na ve Süleymanlı Gölü'nün etrafındaki arazilere bakılmış, daha batıda Kovanoluk ve Yayla mahallelerine ait araziler incelenmiştir. Tuzlatepe Mezar üstü ormanlık alana kadar ilerlenmiş, sonrasında Mestanlar Mahallesi'ne geçilmiş, KarataştepeTalaşoluk orman yolu çevresindeki araziler, özellikle sürülmüş tarlalar taranmıştır. Mestanların kuzeyinde yer alan Alandız, Kurudere ve Kaşıkçı mahallelerine ait araziler de büyük oranda taranmış, araştırılan alanlarda Paleolitik materyale rastlanmamıştır.

Buluntu Alanı: 1

Koordinatlar: 35 S 650567 E. 4218089 N. Rakım: 796 m.

Kaşıkçı'danYeniçam'a doğru ilerlerken Yeniçam Mahallesi sınırları içinde yer alan arazilerde yine irili ufaklı kuvarsit oluşumlarının varlığı gözlenmiştir. Boyunduruk mevkiisi olarak adlandırılan ve tarım için kullanılan arazide (Resim: 1) ise yontulmuş olan çok sayıda kuvarsite rastlanmıştır. Bu yontmataş materyal bütünüyle Alt Paleolitik dönemi nitelermektedir. Bu alandanele geçen en karakteristik parçalardan biri asimetrik formdaki iki yüzeyli alettir (Resim: 2). Aletin iki yüzeyi de iri çıkarımlarla şekillendirilmiştir. Kenarlarda daha detaylı düzenlemeye yönelik küçük çıkarım izleri görünmemektedir. 1 örnekle varlığını gösteren çok yüzeyli parçanın (Resim: 3) ise form ve boyut olarak oldukça benzeri, 2015 araştırma sezonunda Serinhisar ilçesi, Ayaz Mahallesi'nde bulunmuştu⁵. Anadolu'da çok yüzeyli aletlere stratigrafik konum içinde Niğ-

⁵ Özçelik ve diğ., 2017: 511, 518

de'deki Kaletpe Deresi 3 Paleolitik yerleşiminde rastlanmasına karşın⁶ yüzey buluntusu şeklindeki örnekleri bilinmemektedir. Ancak, Sakarya'da son yıllarda gerçekleştirilen tarih öncesi yüzey araştırmaları sırasında bu aletlere benzer bir formun varlığından bahsedilmiştir⁷. Yontmataş endüstri grubu içinde ayrıca; kıyıcı alet, çekirdek (Resim: 4), alet, yonga (Resim: 5) ve yongalama artıkları da bulunmaktadır. Çekirdekler genellikle yonga çıkarımlı şekilsiz formlardır. Büyük bir kısmı *clactonien* özellikler taşıyan yongaların bazıları kısmi düzelti ya da dişlemelerle alet haline getirilmiştir. Alet grubu içinde iki kenardan düzelti-lerle sivriltilerek delici formu verilmiş bir parça ise özenli işçiliği ile farklılık göstermektedir (Resim: 6). Kalın taşmalık üzerine şekillendirilmiştir. Hammaddesi kuvarsit olmasına karşın düzelteleri çok net seçilebilmektedir.

Boyunduruk mevkiisi olarak bilinen ve tarım için kullanılan bu alanın bir özelliği deengebeleri gidererek tarlayı düzleştirmek amacıyla kazılmış ve üstteki toprağının atılmış olmasıdır. Bu nedenle tarlaya sınır olan ve yöneşen iki kenar boyunca uzunluğu yer yer 1, 5-2 metreye ulaşan kesitler oluşmuştur. Bu kesitlerde ise yine hammaddesi kuvarsit olan birkaç yontmataş materyalin gömülü olarak varlıkları dikkati çekmiştir. Bu durum bize, etrafa yayılmış halde bulup incelediğimiz yontmataş materyalin, tarlanın traşlanması sonrasında günışığına çıkarak çevreye dağılan materyal olduğunu açıklamaktadır. Tarla açma işlemi gerçekleşmeseydi bu materyale olasılıkla ulaşamayacaktı. Kesitin üzerinde bulunan ve detaylı bir şekilde araştırdığımız arazilerde hiçbir yontmataşbuluntuya rastlamamış olmamız bu durumun bir göstergesidir.

Buldan İlçesi'nde ayrıca Yeniçam'a yakın mesafedeki Sakallılar ve Hasanbeyler ile Körtepe, Gülalan, Derbent, Kadıköy, Sarımahmutlu'ya ait arazilerde de incelemeler yapılmıştır. Son olarak Buldan (Eskiderbent) barajı etrafı da tarih öncesi arkeolojisi açısından incelenmiş ancak herhangi bir kültürel materyale rastlanmamıştır.

II. 3. Çal İlçesi

Buldan'dan sonra Denizli'nin kuzeydoğusunda yer alan Çal ilçesine geçilmiş burada kısmi bir araştırma gerçekleştirilebilmiştir. Çal ilçesinin Baklançaklılar Mahallesi sınırları içinde bulunan ve Denizli Müzesi tarafından daha önceden tescillenen bir mağara Paleolitik dönemlerde de yerleşim görüp görmediği incelenmek üzere ziyaret edilmiştir. Yöre halkı tarafından "in" olarak

⁶ Balkan-Atlı ve diğ. 2006; 2008

⁷ Kartal ve Erbil, 2017: 91

adlandırılan bu mağaraya uzun ve zorlu bir tırmanıştan sonra varılabilmektedir. Girişte önce küçük bir boşluğa açılan mağaranın, dar deliklerden sürünülecek ulaşılan birkaç gözü bulunmaktadır. Soldaki delikten içeri girildiğinde büyük bir gözle karşılaşmıştır. Oldukça yüksek olan tavanda sarkıt oluşumları bulunmaktadır. Eski eser kaçakçılarının tahribatına uğradığı çok net görülen bu alanda etrafa dağılmış çok sayıda arkeolojik materyal, yanmış ve yanmamış şekilde kemik ve diş kalıntıları dikkat çekmiştir. Esasen bu üzücü görünüm mağaranın geneli için geçerlidir. Etrafta mezar hediyesi olarak kullanıldıkları düşünülen çok miktarda ince cidarlı kaliteli seramik parçası bulunmaktadır. Küp parçaları ve bir lahite ait olduğu düşünülen blok taşlar gözlenmiştir. Bu mağaranın Roma/Helenistik gibi geç dönemlerde bir mezarlık ve kutsal alan olarak kullanıldığı söylenebilir. Mağaranın içinde, önündeki terasta ya da yakın çevresinde yapılan araştırmalarda Paleolitik iskanın varlığını yansıtan herhangi bir buluntu ile karşılaşmamıştır.

1234 m rakıma sahip söz konusu mağaradaki araştırmanın devamında, kısmi de olsa Baklançaklılar'a ait arazilerde incelemeler yapılmış Paleolitik dönemlere ilişkin bir ize rastlanmamıştır.

II. 4. Honaz İlçesi

Denizli ilinde daha önceki yıllarda gerçekleştirdiğimiz yüzey araştırmaları sırasında oldukça yoğun ve karakteristik Paleolitik yontmataş endüstriye ulaştığımız Honaz ilçesinde, bu araştırma sezonunda da kısa süreli incelemelerde bulunulmuştur.

Honaz ilçesi sınırları içinde, Kızıyer ve Aydınlar mahalleleri arasında yer alan yüksek dağlık arazide orman yangınlarına karşı dağ yolu açmak için çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar ise yoğun bitki örtüsüyle kaplı yüzeyin yol boyunca tıraşlanarak bir miktar kazılmasını gerektirmiştir. Dolayısıyla da daha önceki yıllarda söz konusu bitki örtüsü nedeniyle yüzeyde arkeolojik bir bulguya rastlamanın mümkün olmadığı bu alanları araştırabilme fırsatı elde edilebilmiştir.

Buluntu Alanı: 2

Koordinatlar: 35 S 708695 E. 4183640 N. Rakım: 830 m.

Yukarıda sözü edilen kıvrımlı dağ yolu boyunca zirveye doğru yürünerek araştırma yapılmıştır. Belirli bir yüksekliğe kadar hiçbir buluntu göze çarpmazken 830 metre yükseklikteki bir alanda Paleolitik karakterli olan yontmataş materyalle karşılaşmıştır. Kıyıcı alet, yonga çekirdekleri, kaba ve üzerlerinde

tümüyle ya da kısmi oranda kabuk kalıntısı taşıyan *clactonien* formda yongalar ile yongalama artıklarından oluşan bir yontmataş endüstri söz konusudur. Genellikle şekilsiz olan çekirdeklerden iki tanesi diğerlerine oranla daha düzenlidir ve diskoidal bir yapı göstermektedir.

Buluntu Alanı: 3

Koordinatlar: 35 S 708965 E. 4183471 N. Rakım: 854 m.

Aynı hat boyunca incelemeler devam ederken yol kenarında oldukça iri bir kıyıcı alet gözümüze çarpmıştır (Resim: 7). Bu bölgede bugüne dek elimize geçen ve yontuk çakıl kültürünü yansıtan en iri kıyıcı alettir. Yuvarımsı bir hammaddenin aynı kenarından iki yüzeyden de iri yonga çıkarımları alınarak yılankavi kesici bir ağız oluşturulmuştur. Alt kısım ise bize hammaddenin orijinal boyut ve şeklini gösterecek şekilde kabukla kaplıdır. Kısmi düzeltiler taşıyan kaba bir yonga ile teknolojik birkaç parça da bu alanın Alt Paleolitik görünüm sergileyen buluntuları arasında yer almaktadır.

Buluntu Alanı: 4

Koordinatlar: 35 S 709242 E. 4182734 N. Rakım: 937 m.

Bu bölgedeki diğer buluntu alanlarından ele geçen formlarla aynı teknolojik yapıyı gösterdikleri için Paleolitik döneme tarihlenen çekirdeklerin bulunduğu 4. buluntu alanı Yalakçam mevkinde yer almaktadır. Üzerlerinden sadece yongalar alınmış olan çekirdekler, yuvarımsı bir forma sahip olmakla birlikte çok düzenli bir yapı göstermemektedir.

Buluntu Alanı: 5

Koordinatlar: 35 S 709508 E. 4182904 N. Rakım: 978 m.

Yeni açılan dağ yolu boyunca ilerlerken yolun kenarına biriken toprağın üzerinde oldukça iri bir çekirdeğin varlığı görülmüştür (Resim: 8). Açılmış bir düzlem üzerinden tek kenardan alınan birkaç yonganın negatif izi dışında tamamen kabukla kaplıdır. Çekirdek, yontulmaya devam edilmeden terk edilmiştir.

Buluntu Alanı: 6

Koordinatlar: 35 S 709783 E. 4182736 N. Rakım: 989 m.

Çok sayıda Paleolitik yontmataş materyale rastlanan dağlık arazi detaylı olarak taranırken dağ yolunun kenarında zirve oluşturan bir düzlükte tarım amaçlı sürülmüş geniş bir tarlanın varlığı görülmüştür. İncegeri mevkiisi olarak bilinen bu alanda oldukça yoğun yontmataş bulguyla karşılaşmıştır. Özellikle

düzensiz yonga çekirdekleri ile kaba ve üst yüzleri üzerinde kısmi ya da tamamen kabuk kalıntısı taşıyan *clactonien* nitelikli yongalardan oluşan bu grup tamamen Paleolitik karakterlidir. Yontmataş endüstri grubu içinde ayrıca kısmi düzeltili ya da dişlemeli aletlerle yongalama artığı ve döküntü niteliğindeki parçalar da bulunmaktadır.

Buluntu Alanı: 7

Koordinatlar: 35 S 709826 E. 4181745 N. Rakım: 934 m.

Dağ yolunu takip ederek gerçekleştirdiğimiz çalışmaların devamında, 2014 ve 2015 yıllarında tekil buluntu alanlarının yanı sıra özellikle konaklama yeri niteliğindeki Alt Paleolitik dönem buluntu alanlarının tespit edildiği⁸ Aydınlar Mahallesi baraj mevkisine inilmiş, baraj çalışmaları kapsamında kısmen kazılmış olan çevre tekrar incelenmiştir. Heybecik mevkisinde Alt Paleolitik dönemi karakterize eden çekirdek, yonga ve diğer endüstri öğelerinden oluşan buluntu grubuna rastlanmıştır. 7 numaralı buluntu alanı olarak işaretlenen bu alanda ele geçen çekirdekler genel olarak düzensiz yonga çekirdekleri şeklindedir. İçlerinden sadece 1 tanesi hazırlanmıştır. Merkezci *récurrent* formda *levallois* çekirdektir.

Buluntu Alanı: 8

Koordinatlar: 35 S 709900 E. 4181150 N. Rakım: 936 m.

Heybecik mevkisinin biraz güneyinde ve baraj alanına çok yakın bir mesafede bulunan Yadıroğlu mevkisindeki bir tarlada yine Paleolitik dönemleri tarihleyen çok karakteristik bir kıyıcı alet (Resim: 9) ile yonga çekirdeklerinden oluşan bir yontmataş endüstri grubu bulunmuştur. Çekirdeklerden 1 tanesi merkezci *récurrent* formda *levallois* çekirdektir.

Buluntu Alanı: 9

Koordinatlar: 35 S 709765 E. 4178722 N. Rakım: 1085 m.

Aydınlar Mahallesi sınırları içinde araştırılan son alan ise Su deresi (Kahyalar) mevkisi olmuştur. Daha önceki yıllardaki çalışmalarımız sırasında önemli buluntularla karşılaştığımız bu mevkide, toprak tarım amaçlı sürülünce yeni buluntular gün ışığına çıkmıştır. Alt/Orta Paleolitik dönemleri niteleyen çekirdek, alet ve diğer endüstri öğelerini içeren bir yontmataş endüstri grubu bulunmaktadır. Küçük boydaki iki yüzeyli bir alet, *linéal* formda *levallois* çekirdek,

⁸ Özçelik ve diğ., 2016; Özçelik ve diğ., 2017.

tipik *levallois* yonga ile Orta Paleolitik *moustérien* kültürü yansıtan çeşitli alt tiplerdeki kenar kazıyıcılar bu grup içinde yer almaktadır.

Honaz ilçesinde 2-9 numaralı buluntu alanlarında saptanan yontmataş materyalin hammaddesi bu çevrede irili ufaklı yumrular şeklinde yoğun olarak görülen ancak çok kaliteli bir yapı göstermeyen yerel çakmaktaşıdır. Alt ve Orta Paleolitik bulguların bir arada olduğu ve bu araştırma sezonunun 9 numaralı buluntu alanı olan Su Deresi (Kahyalar) mevkinde ise Alt Paleolitik materyalin yukarıda sözü edilen yerel hammaddeden, Orta Paleolitik materyalin ise daha kaliteli yapıda ve olasılıkla daha uzak alanlardan taşınmış olan çakmaktaşlarından yontulduğu gözlenmiştir.

III. SONUÇ

2016 yılı araştırma sezonu süresince Denizli ilinin Merkezefendi, Babadağ, Sarayköy, Buldan, Çal ve Honaz ilçelerinde Paleolitik Çağ odaklı incelemeler gerçekleştirilmiştir. Merkezefendi, Babadağ, Sarayköy ve Çal ilçelerinde araştırılan arazilerde Paleolitik dönemleri karakterize eden hiçbir veri ele geçmemiştir. Özellikle Buldan ilçesinin Kaşıkçı Mahallesi, Boyunduruk mevki ise Denizli ilinde gerçekleştirdiğimiz yüzey araştırmasının öngörülen amaçlarından önemli bir kısmına ulaşmamızı sağlayan bir buluntu alanı niteliğindedir. Söz konusu bulgular, daha önceleri Paleolitik kapsamda bir araştırmanın yapıldığı ya da o dönemleri niteleyen bir bulgunun tesadüf sonucu da olsa ele geçmediği bir coğrafyada gün ışığına çıktıkları için ayrıca önem taşımaktadır.

Boyunduruk mevkindeki tarım arazisinden ele geçen ve genel görünümüyle Alt Paleolitik dönemleri karakterize eden bu materyalin hammaddesi, bloklar ya da irili ufaklı parçalar şeklinde çevreye dağılmış halde görülen kuvarsittir. Kuvarsit oluşumları genel olarak Buldan ve Babadağ ilçelerinde yaygındır.

Boyunduruk mevki, daha önceki yıllarda Honaz ve Serinhisar'da Alt Paleolitik yontmataş materyale ulaşılan alanlara çok uzak -araçla bile 1, 5- 2 saatlik mesafede- olmasına karşın içerdiği endüstrinin tekno-tipolojik özellikleri, diğerlerinden ele geçenlerle birebir örtüşmektedir. Tek fark hammaddedir. Birbirlerine kilometrelerce uzaklıkta olan her 3 ilçede de *Homo erectus* gruplarının aynı yontmataş üretim geleneklerini sürdürdükleri görülmektedir.

Honaz ilçesinde yeni gerçekleştirilen dağ yolu açma çalışmaları araştırma-
mız açısından güzel bir fırsata dönüşmüştür. Daha önce yoğun bitki örtüsü nedeniyle üzerinde arkeolojik bir bulguya rastlamanın imkansız olduğu dağlık

alanın en azından belirli bir kısmı çalışmalar nedeniyle kazıldığı için incelenebilmiştir. Sonuç olarak da bu bölgedeki diğer arazilerde daha önceki yıllarda ulaştığımız kültürel yapıyı yansıtan buluntu alanları ortaya çıkarılmıştır. Söz konusu buluntu alanları ve içerdikleri çok sayıda yontmataş materyal, bu çevrenin Paleolitik Çağ'ın erken evrelerinde insan hareketlerine yoğun olarak maruz kaldığını bir kez daha kanıtlamaktadır. Honaz ilçesi, Aydınlar Mahallesi baraj mevkisi ve çevresindeki dağlık arazide, tarla sürülmesi, yol yapım çalışması gerçekleştirilmesi ya da ormanlık arazilerdeki eski ağaçların kesilmesi gibi çeşitli nedenlerle yüzeyin bitki örtüsünden temizlenerek bir miktar kaldırılıp harmanlanmasına olanak sağlayan her çalışma, sürekli yeni Paleolitik bulguların ortaya çıkmasına olanak sağlamaktadır. Bu durum ise bize, bölgenin Paleolitik iskan açısından ne denli zengin olduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

- BALKAN-ATLI, N., L. SILIMAC, F. AÇIKGÖZ, (2006), "Kömürcü-Kaletepe 2004", 27. Kazı Sonuçları Toplantısı", Cilt 2: 383-390
- BALKAN-ATLI, N., L. SILIMAC, S. KUHN, F. AÇIKGÖZ, (2008), "Kömürcü-Kaletepe obsidyen atölyesi Paleolitik dönem 2006 yılı kazısı", 29. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt 2: 53-70
- KARTAL, M., E. ERBİL, (2017), "Sakarya İli Tarih Öncesi Yüzey Araştırması (III), 2015, 34. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Cilt 2: 87-100
- ÖZÇELİK, K., G. KARTAL, B. FINDIK, (2016), "Denizli İli Prehistorik Dönem Yüzey Araştırması, 2014", 33. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Cilt 1: 377-396
- ÖZÇELİK, K., A. VIALET, H. BULUT, (2017), "Denizli İli Prehistorik Dönem Yüzey Araştırması, 2015", 34. Araştırma sonuçları Toplantısı, Cilt 1: 505-523

Resim 1: 1 Numaralı buluntu alanı

Resim 2: İki yüzeyli alet

Resim 3: Çok yüzeyli alet

Resim 4: Çekirdekler

Resim 5: Yongalar

Resim 6: Delici alet

Resim 7: Kırııcı alet

Resim 8: Çekirdek

Resim 9: Kıyıcı alet

PAINTING ON ROCK-HEWN SETTLEMENTS IN CAPPADOCIA: KNOWLEDGE, PRESERVATION AND ENHANCEMENT (2016 CAMPAIGN)

Maria ANDALORO*

From 19 September to 1 October 2016, the University of Tuscia conducted the survey *Wall Paintings in Cappadocia: A Knowledge, Conservation and Development Project*¹. The successful completion of our work in Cappadocia was made

* Maria ANDALORO, Full Professor of History of Medieval Art and Professor Emeritus of the University of Tuscia, Viterbo. The members of the research team that contributed to the 2016 campaign are: Maria Andalaro, Gaetano Alfano, Michele Benucci, Chiara Bordino, Paola Pogliani (University of Tuscia); Giulia Bordi (University of Roma Tre); Livia Alberti, Ayça Baştürkmen, Cristina Caldi, Mustafa Toptepe, Uğur Yalçınkaya, (restorers). Università degli Studi della Tuscia, Riello-Beni Culturali, Largo dell'Università snc, 01100 Viterbo - Italy. Tel. +390761357145; andalaro.turchia@gmail.com.

¹ This research mission is part of a larger project called “*For a data bank of wall paintings and mosaics of Asia Minor (4th-15th centuries): images, materials, techniques of execution*”. The project includes two phases. The first one was conducted in Turkey, on the island of *KüçükTavşanAdası* and on many other sites in the territory of the gulf of Mandalya. See: M. Andalaro, *KüçükTavşanAdası Final Report 1996-2005*, (Cannakale, 24 May – 2 June 2006), Ankara 2007, pp. 1-14. The second phase takes place in Cappadocia. See: M. Andalaro, *Rock Paintings of Cappadocia: Images, Materials and State of Preservation*, in *XXV International Symposium of Excavations, Survey and Archaeometry* (Kocaeli, 28 May - 1 June 2007), Ankara 2008, pp. 163-178; Ead., *Project on the Rock Paintings in Cappadocia. The Church of the Forty Martyrs in Şahinefendi* (Report 2007), in *The XXVI International Symposium of Excavations, Survey and Archaeometry* (Ankara, 26-30 May 2008), Ankara 2009, pp. 187-200; Ead., a cura di, *L'Università della Tuscia in Cappadocia – Kapadokya'daki Tuscia Üniversitesi*, in *La Cappadocia e il Lazio rupestre. Terre di roccia e pittura/ Kapadokya ve kayalık Lazio bolgesi. Kayaların ve resmin toprakları*, Catalog of the exhibition, (Rome, 18 June – 3 July 2009), Rome 2009, pp. 108-115; Ead., *Project on the Rock Paintings in Cappadocia. The Church of the Forty Martyrs in Şahinefendi* (Report 2008), in *The XXXI International Symposium of Excavations, Survey and Archaeometry* (Denizli, 25-29 May 2009), Ankara 2010, pp. 517-533; Ead., *The project on the rock paintings in Cappadocia and the Church of the Forty Martyrs in Şahinefendi. Analyses and Restoration* (Report 2009), in *The XXXII International Symposium of Excavations, Survey and Archaeometry* (Istanbul, 24-28 May 2010), Ankara 2011, pp. 155-172, Ead., *The Project on the rock paintings in Cappadocia and the church of the Forty Martyrs in Şahinefendi. Research and Preservation* (Report

possible through the permission and support provided by the General Direction of Monuments and Museums of the Turkish Republic. For the 2016 survey in particular, we are greatly indebted to our deputy Zehra Özcan from Konya Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurul Mudurluğu, who provided support for our activities in the region.

The main aim of the work carried out during the 2016 campaign was to study and document the rupestrian habitats and wall paintings in the Göreme area with the aim of implementing the database and completing the virtual museum of Cappadocia.

The 2016 campaign continued the analyses of the churches of the Göreme Open Air Museum and surrounding valleys, conducted by an interdisciplinary

2010), in 29. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, (Malatya, 23-28 Mayıs 2011), Ankara 2012, vol. 3, pp. 115-133; Ead., *The Project on the rock paintings in Cappadocia. Research and preservation in the Göreme Open Air Museum (Report 2011)*, in *The XXXIV I International Symposium of Excavations, Survey and Archaeometry* (Çorum, May 28th-June 1st, 2012), Ankara 2013, pp. 133-146; Ead., *Per la conoscenza, la conservazione e la valorizzazione delle chiese rupestri della Cappadocia*, in *Turchia e Italia. Orizzonti archeologici*, in *Arkeoloji ve Sanat*, 139 (2012), pp. 165-177; Ead., *The Project on the rock paintings in Cappadocia (2012). Research and preservation: 1. the Göreme Open Air Museum; 2. the church of the Forty Martyrs in Şahinefendi*, in *The XXXV I International Symposium of Excavations, Survey and Archaeometry* (Muğla, 27-31 May 2013), pp. 120-135; Ead., *Lo spazio del culto nelle chiese rupestri della Cappadocia*, in *Arkeoloji ve Sanat*, 148 (2015).

Some results were also presented at the first international Symposium on the History and Culture of Nevşehir held at Nevşehir University in November 2011: M. Andaloro, *The new Tokalı Kilise, or the Sistine Chapel of Cappadocia*, C. Bordino, *A land dwelt by God. The development of Christian Church in the region of Nevşehir (IV- XIII centuries) and its role in visual arts*, P. Pogliani, *The valorisation of the rock churches of Cappadocia through the restoration*, in 1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu (Nevşehir Üniversitesi, 16-19 Kasım 2011). Nevşehir Üniversitesi, 16-19 Novembre 2011, Nevşehir 2012, vol. 5, pp. 5-26, vol. 2, pp. 161-184, vol. 6, pp. 289-302; and to the following international Symposium: C. Pelosi, G. Agresti, M. Andaloro, P. Baraldi, P. Pogliani, U. Santamaria, *The rock hewn wall paintings in Cappadocia (Turkey). Characterization of the constitutive materials and chronological overview*, in *e-Preservation Science*, 10 (2013), pp. 99-108; M. Andaloro, C. Crescenzi, P. Pogliani, G. Verdiani, *The St. Eustache and the Meryemana churches in Göreme. Two case studies of documentation about rupestrian heritage in Cappadocia, technical approach from the digital survey to the restoration hypothesis*, *Proceeding of the 2013 Digital Heritage International Congress, Vienna 2013*, vol. 2, p. 579; C. Pelosi, G. Agresti, M. Andaloro, P. Baraldi, P. Pogliani, U. Santamaria, *Micro-Raman and internal micro-stratigraphic analysis of the painting materials in the rock-hewn church of the Forty Martyrs in Şahinefendi, Cappadocia (Turkey)*, 7th International Congress on the Application of Raman in Art and Archaeology, 2-6 September 2013, Ljubljana, Slovenia, Polonca Ropret and Nadja Ocepek Editors, Institute for the Protection of Cultural Heritage of Slovenia, Ljubljana, 2013, pp. 164-165.

team of art historians, archaeologists and photographers from the University of Tuscia.

During the 2016 campaign the research carried out addressed three objectives:

- I. the study and analyses of the wall paintings with particular attention to two chronological phases: the Early Byzantine era and the post-iconoclastic period;
- II. the comprehension and documentation of the rupestrian habitats;
- III. the enhancement of the monument and landscape through the database connected with the Virtual Museum of Göreme.

I. The study and documentation of the wall paintings

In the first place, research was conducted in the New Church of Tokali and in Göreme and the surrounding valleys:

In the New Church of Tokali², the research team continues its long-term involvement in the conservation project.

The New Church decoration expresses the highest level of painting reached at Cappadocia, and the monument is one of the best-known and most visited of the entire region. The conservation-restoration project is directed in cooperation with Murat Gulyaz, Director of the Nevsehir Archaeological Museum, and the team of the Central Restoration Laboratory of Nevsehir.

The 2016 campaign saw the completion of the restoration works for the north apse, as well as the documentation program and emergency intervention for the paintings of the aisle (fig. 2). In Göreme and the surrounding valleys (fig. 1) the team examined a group of rupestrian churches to gain a deeper understanding of aspects of medieval painting at Cappadocia, concentrating on the churches in that area³.

² A. Wharton Epstein, *Tokali Kilise. Tenth-century metropolitan art in Byzantine Cappadocia*, Washington DC 1986, with previous bibliography; M. Andaloro, *Committentidichiarati e committentisen-zavolto. Costantino, Niceforo, Leone per la Tokali Kilise in Cappadocia*, in *Medioevo: i committenti*, Atti del convegno internazionale di studio a cura di A. C. Quintavalle, Milano 2011, pp. 67-86; Ead., *Per la conoscenza, la conservazione e la valorizzazione*, pp. 165-177.

³ M. Andaloro, *The Project on the rock paintings in Cappadocia* (Report 2011); Ead., *The Project on the rock paintings in Cappadocia* (2012), pp. 120-135; M. Andaloro, *Medieval rock paintings and rupestrian habitat in Cappadocia. Projects of knowledge and restoration in the church of Forty Martyrs in Şahinefendi and in New Tokalı Church in Göreme*, in *XVII. Ortaçağ Türk Kazıları ve Sanat Tarihi-*

The research applied the same integrated, interdisciplinary methodology as in previous years, examining the iconographic, decorative and compositional arrangements, and the painting styles, technical procedures and execution materials.

In the second place, research continued on the oldest paintings of the region pertaining to the early Byzantine era and the post-iconoclastic period.

Early Byzantine era (6th-9th centuries)

We concentrated on the churches of St. John the Baptist in Çavuşin, AgiosStephanosin Cemil (fig. 3), ÜzümlüKilise and Saints Joachim and Anna in Kizil Cukur, St. Basil in Mustafapaşa, KarşıbecakKilise in Göreme, Balkan Dere in Ortahisar (fig. 4) and Derebag at Uchisar.

The pictorial decorations in this church have been the subject of a long debate between scholars; their chronology oscillates between the 6th and 9th centuries. The study we conducted on the iconographic programmes, style, execution techniques and constituent materials convinced us that most of these paintings can be attributed to the period before iconoclasm (6th-8th centuries), with the exception of the Joachim and Anna and childhood of Mary cycles in the church of Saints Joachim and Anna in Kizil Cukur (northern nave), which likely dates back to the 9th century (fig. 5). The figurative scenes and the saints included in these decorations generally reveal deep connections with the first Christian tradition, the repertoire of which is in any case renewed through highly original choices. This originality and the great freedom evident in the arrangement of the iconographic themes within the sacred space are, in our view, plausible in the pre-iconoclastic era and the 9th century. Architectural and engraved elements often attest to relations with the Eastern Christian world and in particular Syria (for example, in the churches of St. John the Baptist in Cavusin and Saint Sergius in Göreme).

Post-iconoclastic period (late 9th century-11th century)

The primary objective of the mural paintings research is to develop a greater understanding of 10th to 11th-century painting in the Göreme settlement area through a meticulous analysis of the individual complexes and the identifica-

Araştırmaları Sempozyumu, İstanbul, 2-5 Ottobre 2013, in press; M. Andaloro, *The Project on the rock paintings*, pp. 120-135.

tion of similarities and differences in iconography, style, materials and execution techniques.

The investigations on the 10th century painting cycles have greatly increased our knowledge of the individual expressions of originality and experimentation in the choice and development of the iconographic subjects and in their placement within the church structures. Some particularly interesting cases are the churches of El Nazar, Göreme 9, Göreme 4a, Göreme 11 St. Eustache, and Church 2b (fig. 6). The research also encountered an openness to influences from more archaic conceptual matrices, originating from relations with other regions of the Byzantine and Eastern Christian spheres. In some monuments the compositional models, decorative motifs and the particularly elevated stylistic quality demonstrate a vigorous relationship with the artistic culture of Constantinople, as we can see in the churches of Kiliçlar (fig. 7) and Göreme 15a, and naturally in Tokali Kilise itself.

We also analysed some monuments that date back to the 11th century and conserve red pictorial decorations made directly on the rock: Goreme 13B, 13C, 15C, 15D. The form, materials and functions of these painting were studied in particular. Some results of these researches were presented at the international conference on the artificial cavities in Hypogea in 2017, which was held in Capadocia in March 2017.

II. The comprehension and documentation of the rupestrian habitats.

In the Göreme and Kiliçlar valleys the work continued and expanded on the research carried out until 2012. One of the major aspects was the systemic study of typologies of rupestrian structures and settlement features in the area of the Göreme and surrounding valleys, including monasteries, churches, 'civic' buildings, homes and gardens. The aim, in part, is to understand the relationship of these structures and features to the lifestyles that evolved over the centuries.

The survey work has documented numerous rupestrian environments and provided concrete evidence of very early functional uses, including the identification of spaces for residential purposes. In some cases these were subject to partial collapse and then reused in later eras.

A particularly important contribution to these lines of research was provided by architects from the Universities of Rome and Florence, who used three-dimensional laser scanning to prepare relief documentation during the previous campaign.

During the 2016 campaign, we concentrated on some monuments that could be considered the result of a reorganization of the most ancient structures. The chapel near to Göreme 2b (fig. 8) and church 17 in Göreme have a square-shaped cross, with massive columns supporting a central dome. In both these monuments the typical middle Byzantine plan was probably constructed taking existing structures as a starting point, probably a room with four columns similar to those included in different complexes of rocky Cappadocia (for example AllacManastir at Ortahisar (fig. 9) and the Bes Parmak complex, close to the Church of the Forty Martyrs in Sahinefendi).

During the 2016 campaign, the systematic study of the types of settlements found in the area of the Open Air Museum of Göreme and in the Valley of Göreme continued with the aim of understanding the relations between the monastic centres and civilian ones. In particular, attention was concentrated on some rocky complexes with courtyards characterized by an original residential use, in some cases partly collapsed and assigned a wide variety of uses in the Ottoman Turk period. Of these, the so-called Kiliçlar Kilise and the so-called Aynalı Kilise (fig. 10), and chapels 2b and 17 were examined in detail.

The three-dimensional laser scanning done to record this group of churches and monastery in the last campaigns permits deeper research and a better understanding of the architectural context for the various paintings, and it also provides a topographic basis for various types of further documentation.

III. The enhancement of the monument and landscape through the database connected with the Virtual Museum of Göreme

One of the main objectives of the 2016 campaign was the implementation of the database on Cappadocia which we set up in 2015 as part of the PRIN project of the University of Tuscia.

The database was published online in May 2016 and is available on the website: <http://www.museovirtualecappadocia.it/>

For each monument included in the database (fig. 11), information on the following was collected: location, structure, architecture, function, civil or liturgical furniture, and decoration. For the churches, particular attention is paid to the pictorial decoration. For each monument, the database records information on the iconographic themes, chronology, execution technique and constituent materials. This led to the inclusion of 20 civilian structures and 100 churches in the database.

In order to perform the data entry, field research conducted during the 2016 campaign was very useful in implementing the data with the addition of some churches (Göreme 13B, 13C, 15C, 15D, Göreme Mezalar Altı Kilisesi, Göreme, Saint Sergius Kilisesi, Göreme Bezir Hane, Göreme, funerary hall, Uchisar-Derebag) and checking the information already entered (Göreme, Aynalılıkilise; Göreme 17, Göreme, Göreme 2b; Göreme 29 Kiliclar Kilise; Kiliclar, Palazzo, Göreme, Göreme 32 Kilise, Göreme, Goreme 6b, Göreme, Göreme 11 complexes).

Specific photographic documentation was carried out to supplement the archive. Moreover, by revisiting many monuments already studied in the past, we were able to check and complete the interpretation of the function, chronology, iconography and execution technique.

Fig. 1: Göreme and surrounding valleys

Fig. 2: Göreme Open Air Museum, Tokali Kilise. Restoration work site

Fig. 3: Cemil, Aghios Stephanos church

Fig. 4: Ortahisar, Balkan Dere n. 1 church

Fig. 5: Kizil Cukur valley, Saints Joachim and Anna church

Fig. 6: Göreme valley, Church 2b

Fig. 7: Kiliçlar valley, Kiliçlar church

Fig. 8: Göreme valley, the chapel near to Göreme 2b church

Fig. 9: Ortahisar, Allac Manastır

Fig. 10: Göreme Open Air Museum, Aynali Kilise

Fig. 11: The home page of the data base

XIII. YÜZYIL ANADOLU SELÇUKLU DEVLETİ HABERLEŞME SİSTEMİ YÜZEY ARAŞTIRMASI (ALANYA-KONYA –ANTALYA ÖRNEĞİ) (2016 YILI SEZONU ALANYA BÖLGESİ)

Mehmet Emin ŞEN*

GİRİŞ

Projenin Başlangıcı ve Arka Planı, Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü Öğretim Görevlisi T. M. P. DUGGAN'ın birkaç yıldır sürdürmekte olduğu ve zihinsel çalışmasını tamamladığı *'Selçukluların Ortaçağ'da optik sistemler kullanarak en azından Konya ve Alanya arasında güneş ışığından istifade ile bir haberleşme sistemi kullandıkları yönündeki teorisi'* tarafımızdan istişare ile birkaç yıldır görüşülmekte ve eldeki verilerin son derece tutarlı olduğu bu nedenle sahada muhtemel izlerinin de bulunabileceği hususu düşünülmekte idi. Nihayetinde 2015 yılı aşamasında projelendirme çalışmaları başlatılarak, Kültür Bakanlığı tarafından 2016 Eylül Ayı içinde tamamlanmak üzere 20 günlük yüzey araştırma izni ile proje resmiyete kavuşturulmuş oldu¹.

* Mehmet Emin ŞEN, Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, mehmeteminsentarih@gmail. com

¹ 2016 Yüzey Araştırması: 1 Eylül-30 Eylül tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Yüzey araştırması heyeti Doç. Dr. M. Emin ŞEN başkanlığında, Akdeniz Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Öğretim Üyesi, Yrd. Doç. Dr. İbrahim BAKIR (Yüzey Araştırması Başkan Yardımcısı), Sanat Tarihçisi ve Arkeoloji Doktorantı; Okay SÜTÇÜOĞLU ile Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Yüksek Lisans Öğrencileri Cansu Tatar, Elif KARAÇAR, Cansu KARAYÜNLÜ ve Akdeniz Uygarlıkları Araştırmaları Enstitüsü, Ortaçağ Tarihi Araştırmaları Yüksek Lisans Öğrencileri Arş. Gör. Özge Bozkurtoğlu ÖZCAN, Doğan Mert DEMİR, Hasan ATİK, Sercan AKİNİZ ve Mahmut DEMİR'den oluşmuştur Bakanlık temsilcisi olarak Konya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulundan Arkeolog Halil GÖRGÜLÜ görev almıştır.

Bunların dışında Rapor ve Değerlendirme sürecinde, Üniversitemiz Öğretim Elemanlarından Sanat Tarihçisi Doç. Dr. Burcu CEYLAN, Sanat Tarihçisi Arş. Gör. Orçun ERDOĞAN, Sanat Ta-

Projeye temel teşkil eden asli kaynaklar iki yönlüdür: öncelikle optik sistemle haberleşmenin evveliyatına dair referanslar bazı Ortaçağ kaynaklarında zikredilmektedir. İki şifreleme kitabı kriptoloji *ibn 'Adlân's Treatise al-mu'allaf lil-malik al-'Aşraf* (*The book written for King al-'Aşraf*), King Faisal Center for Research and Islamic Studies, Riyadh, 2004; *Ibn Dunaynir's Book: Expositive Chapters on Cryptanalysis*, King Faisal Center for Research and Islamic Studies, Riyadh, 2005.

İlaveten bazı uluslar arası müzelerde bulunan Selçuklu dönemi minai seramik tabakları üzerindeki renklendirme, motifler ve figüratif dekor birbirleri ile aralarında kesin bağ olduğunu düşündüren veriler barındırmaktadır.

Öte taraftan bu tasarımlar en subut şekilde Divriği Ulu Cami Portalinde karışımıza çıkmaktadır. Portalde yer alan soyut program ile seramik tabaklarda yer alan programlar birbirine paraleldir. Zannımızca kaynaklarda yer alan veriler bir taraftan optik sistemle haberleşmeye dair kısıtlı bilgiler sunarken bir taraftan da seramik örnekler ile portal programındaki tasvirle alakalıdır.

Bu bağlamda, bu sistemin tarif edilen tasvire uygun olarak dizaynının yapılabirliği ve prototipin imalinin mümkün olup olmayacağı hususunda ayrıca fizik mühendisleri ile tarafımızdan görüşmeler gerçekleştirilmiş ve akabinde mümkün olabileceği kanaatine varılmıştır.

Sonuç olarak; prototipin bir mühendislik imkânı dâhilinde yaptırılması için anlaşmalara varılmış, bu mühendislik aygıtının sıradan yerlerde kurulup kullanılamayacağı düşüncesinden hareketle, Alanya merkezli bir çalışmaya karar verilmiştir. Bu seçimde amaç, Alanya ve Konya'nın yazlık ve kışlık başkent olmasına binaen, en sık haberleşme gereksiniminin bu hat doğrultusunda olması gerektiği düşüncesidir. Prototip yaptırılncaya kadar, interdisipliner olarak gerçekleştirilen uzun tartışmalar sonucunda bu aygıtın, 25-30 km. menziller arasında, olabildiğince istihbarat amaçlı ve gizli şekilde doğal zirvelerde, eğer sahanın düzlük olması halinde ise (örneğin Şarapsa Hanı gibi) tesis edilecek Manarlar vasıtası ile kullanılabileceği, bu nedenle sahada uygun aralıklarda

rihçisi T. M. P. DUGGAN (*Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü Ortaçağ Akdeniz Araştırmaları Anabilim Dalı Öğretim Görevlisi*) görev almışlardır.

2016 Yılı Yüzey Araştırmasında Alanya Belediyesi Başkanlığı ulaşım, iâşe, konaklama konusunda büyük katkı sağlamışlardır. Ayrıca Alanya Ticaret ve Sanayi Odası ekibin konaklama ve iâşe konusunda yardımda bulunmuşlardır. Bu nedenle tüm ekip adına Alanya Belediye Başkanı Adem Murat YÜCEL ve Belediyenin diğer yöneticilerine, emeği geçen, katkı sunan herkese sonsuz teşekkür ederiz.

tesis edilmiş yapıların veya uygun zirvelerde izlerin bulunması gerektiği kanaatine varılmıştır. Tüm proje ekibi konu ile ilgili olarak defaten toplanarak, konu ile ilgili ayrıntılı planlar yapılmış ve çalışma esnasında dikkat edilecek, aranacak hususlar belirlenmiş ve görev dağılımları yapılarak sahaya çıkılmıştır.

SAHA ÇALIŞMALARI:

Alanya Kalesi:

02.09.2016 günü itibari ile Alanya Kalesinde Manar olarak değerlendirdiğimiz bir yapı üzerinde çalışılmıştır. Bu burç yapısı görünümlü yapının üst seviyesi ayrı ve özel bir platform olarak etrafa tamamen hâkim bir gözetleme imkânı sağlamaktadır. Gerek deniz gerekse ileri karasal alandaki iletişim ve gözetleme noktalarına dahi gözle görülebilir bir bakış imkanı sunmaktadır. Bu nedenle buranın çıkış noktası (ilk istasyon) kabulüne ve buradan her yöne doğru görülebilecek zirvelerin tespitine ve haritaya işlenmesine karar verilmiştir. İlk göze çarpan ve dikkat kesildiğimiz Batı istikametindeki Şarapsa Han düzde kalmakta olduğundan yapay bir yükselti yapılmış olması gerekiyordu. Buna mukabil dağlık kesime doğru modern gözetleme kulesinin bulunduğu Sivrice Tepe haritaya ayrıca işlenip incelenecek yerler sırasına dâhil edildiler.

Şarapsa Han;

02.09.2016 günü öğleden sonra, Şarapsa Han'a intikal edildi. Han yapısının Batısında bulunan manar yapısı incelendi ve kaydedildi. Burasının hem Alanya-Antalya yolu üzerinde bulunması hem de Alara'dan gelen ticari yola yakınlığı ile ayrıca deniz kenarındaki doğal liman yapılarına yakınlığından dolayı potansiyel yerlerden birisi olduğu açıktır. Alanya Kalesi ile arasında yaklaşık kuş uçuşu 25 km. mesafe vardır. Alanya Kalesinden iletişim kurulması gereken yerlerden birisi olmakla birlikte öncelikli olmayabilir keza Alara Kalesini doğrudan görecektir dolayısıyla iletişimi doğrudan oraya aktarabilecek yükseltide değildir. Bu nedenle esas üçüncül nokta/üçüncü istasyon olan Sivrice Tepe'ye hareket edilmesine karar verildi.

Sivrice Tepe Kule;

06.09.2016 günü Orman işletme müdürlüğü ekiplerinin de eşliğinde Sivrice Tepe Orman Yangın Gözetleme Kulesi yapısına ve zirveye ulaşıldı. İlk incelemelerde bu noktanın Alanya ile gerek Manavgat, gerek Gündoğmuş gerekse Beyşehir istikametlerine doğru pek çok yönde öteki zirvelerle temas kurulabilir halde olduğu tespit edildi. Bu nokta aynı zamanda Alara Kalesi ile kuş uçuşu olarak temas da sağlamaktadır. Potansiyel olarak her yöne iletişime müsait

olanaklar taşıyan bu yerde modern yapının tesis edilmesi için tepede yüksek bir tahribat gerçekleştirilmiş olmasına rağmen, modern yapının temelinde kullanılan kesme taş parçalarından ve aşağısında yer alan bir ortaçağ yapısına ait kısmi duvardan dolayı, evveliyatında eski ve ortaçağa referans veren bir yapı olduğunu söylememize olanak sağlayan veriler ortaya çıkarılmıştır.

Sivrice Tepe bu özelliklerinden dolayı kayda değer ve önemli iletişim istasyonlarından üçüncüsü olarak düşünülebilir. Bu açıdan dördüncü istasyonun diğer önemli merkez Alara Kalesi veya etrafında bir noktada olması beklenir.

Alara Kalesi;

07.09.2016 günü Alara Kalesinde çalışmalar başlatılmıştır. Öncelikle buradaki sur yapıları üzerinde mevcut burçlar ele alınarak Sivrice Tepe ve Deniz istikametinde kalan Şarapsa Han ile temas sağlayabilecek olanlar değerlendirmeye tutulmuştur. Orta kuşakta yer alan bu burçlardan Batı ve Doğu yönde olan ve içinde sivrice tepe ve deniz istikametini görebilecek gözetleme pencereleri açılmış olanlar aynı zamanda bütün burçların karesel planına rağmen oval planlı olmaları ile öne çıkmaktaydı. Bu iki burçtan batıda yer alanı güney istikametindeki Alara Irmağı ve Deniz tarafını görür şekilde iken, Doğuya bakanı Sivrice Tepe ile kısmi görüşe sahipti. Eğer bu burcun bir üst katı daha mevcut ise (ki şu an bilemiyoruz) Sivrice Tepe ile doğrudan temas sağlayan bir manar olarak ele alınabilir. Bu kısıtlamalar nedeni ile esas manar alanının bir platform olarak kalenin en tepe noktasında bulunan ana nokta dikkate alınmıştır. Burası her açıdan ve her yönle temas halindedir. Gerek Sivrice tepeyi, gerekse Beyşehir ile Gündoğmuş istikametlerinde olması gereken diğer istasyonlarla bağ kurulabilecek potansiyel yer burasıdır. Keza gözle dahi hemen kuzeydeki Ardıç Tepe ile temas halindedir. Bu tepenin yer aldığı dağın topoğrafik harita isminin 'Dingil gözet tepe' olması da ayrıca dikkat edilmesi gereken bir husustur. Nihayetinde Alara Kalesi zirvesi dördüncü **istasyon** olarak kabul edilip, burdan ayrılıp ara istasyon olabilecek öteki noktaya yani Ardıç Tepe'ye gidilmeye karar kılındı.

Ardıç Tepe;

20.09.2016 günü itibari ile Dingilgözet ve ArdıçTepe bölgelerinde çalışmalara başlanmıştır. Bölgenin geniş ve çok sert olması nedeni ile bu sahadaki çalışmalar 5 gün sürmüştür. Tüm bu süre içinde titizlikle taranan dağ zirveleri ve yamaçları içinde, en kuzeyde 'gelinin boğulduğu' mevkiinde ve tepe noktasında daha önce tespiti yapılmamış bir takım yapı izlerine tesadüf edilmiş değerlendirmeye alınmıştır. Bunun bir menzil yapısı olduğu kanaatindeyiz ve geldiğimiz noktanın doğru istikamet olduğuna dair bir delalet kabul edilmiştir. Ke-

za, aynı yerin güneyinde ve Alara Kalesi ile doğrudan göz teması halinde olan Ardıç Tepeye varıldığında buranın sadece Alara Kalesini doğrudan görmeyip aynı zamanda Gündoğmuş istikametindeki, diğer bir asli zirveyi de görmekte olduğu tespit edilmiştir. Üstelik Ardıç Tepede bir de iki kısımdan oluşan bir yapı izi ortaya çıkarılmıştır. Bu yapı yığma taş duvardan olup plandaki gibidir ve muhtemel ara istasyonlardan beşincisidir.

Dernek Dağı (zirvesi):

26.09.2016 günü Alanya Orman İşletme Müdürlüğü araçları vasıtasıyla Alanya- Gündoğmuş bölgesi arasında tam ortada kalan ve en yüksek yerlerden birisi olan dernek Dağı zirvesindeki gözetleme kulesine ulaşıldı. Burasının tam olarak ara istasyon olduğunu söyleyebilmemiz için maalesef elimizde kanıt yoktur. Çünkü modern binanın ve etrafının şekillendirilmesi için etrafı tanınmaz ölçüde tahrip edilmiştir. Buna mukabil, bu zirvenin her yönde bulunan çok sayıdaki zirve ile görüş teması halinde olması potansiyel yerlerden birisi olduğunu söylememizi gerektirmektedir. Hali hazırda buranın yangın gözetleme kulesi olarak kullanılması da buna işaret etmektedir. Bu nedenle daha sonra burada daha kapsamlı ve etrafı da kapsayan bir araştırma yapmak üzere karar verip ayrılırken altıncı potansiyel istasyon yeri olarak işaretledik.

Gündoğmuş, Akdağ, Kurtağlı Zirvesi:

27.09.2016 günü Gündoğmuş Susambeli mevkiinde Alanya ile Konya arasındaki geçişi sağlayan önemli zirve noktalarından birisi (2350 m.) ve aynı zamanda bahse konu asırdaki önemli yolların üzerinde potansiyel noktalardan birisidir. Teorik çalışmalarımızda, bu geçidin sultana ait yazlık ve kışlık saraylar arasında yani, Konya ve Alanya arasında önemli bir yer tuttuğu anlaşılmıştır. Bu zirveden Konya Bozkır İlçesi ve geriye dönük olarak da Dernek Dağı zirvesi rahatlıkla görülebilmektedir. Tepenin potansiyel iletişim hattı üzerinde olduğu ve etrafıca diğer yakındaki zirvelerle topluca yeniden ele alınması gerektiği düşünülmüş ancak proje süresi sona erdiği için bu noktada iş bırakılarak 2017 çalışmaları kapsamına alınmıştır. Dolayısıyla 2016 yılı proje süresince Alanya sahası tamamlanmıştır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME:

13 Yüzyıl Anadolu Selçuklu Devleti Haberleşme Sistemleri Yüzey Araştırması 2016" sonuçları aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

Çevre gözlem – sinyalizasyon istasyonlarının – manar (deniz feneri) Selçuklu sahil hattı silsilesi – Alanya Kalesinden batıya Alara Çayının ağzına iç kısımlar-

da ise Alara Kalesine kadar olan yerlerde, hem dikdörtgen hem de yuvarlak örnekler de dâhil kalıntılar belirlendi ve kayıt altına alındı. Bunların ihtiva ettikleri şunlardır: bir tanesi, Alanya Kalesinin batı tarafında, bir başkası, Şarbasa hanın yanında, bir tanesinin muhtemel kalıntıları, Sivrice Tepe, bir diğeri Alara Çayının ağzında ve iki tane manar (fener) kulesi Alara Kalesinin doğu ve batı taraflarında yer almaktalar. Batıdaki; yapılmış sinyal gözlemleme penceresi ile amacını sürdürüyor. Buna ek olarak, Alara Kalesinin en üst kısmında da bir tane bulunmaktadır.

Bu araştırma sonucunda elde edilen sonuçlardan, muhtemelen Selçuklu işaret gözlem – sinyalizasyon istasyonları silsilesinin; Manavgat üzeri Alanya ve Antalya arasındaki mesafe de dâhil olmak üzere Selçukluların elinde bulunan Akdeniz sahilinin hepsi boyunca uzamaktaydı.

İlle de manar tarzında inşa edilmiş olmaları gerekmeyen, sadece sahil boyunca ve karasuları bazında değil Alara Kalesinden Bozkır'a ve Konya'ya giden sinyalizasyon istasyonları silsilesinin yerleşim noktaları, güvenli bir şekilde bulunması ve tespiti zor noktalardı. Ancak, 2016 yılında yürütülen araştırma ile şu öngörülebilir ki, kullanılan bu izleme sinyalizasyon hattı; 1221/22 yazından 1243 yılına kadar kuzeye doğru, Alara Kalesi'nden Ardiç Tepe ve Dernek Dağı üzerinden Susam Beli'ne uzanıyordu. Susam Beli'nden de Bozkır görülebiliyor.

Buna ek olarak, bu araştırma çalışmasının sonucunda, Alanya Müzesine teslim edilen bir adet bronz sikke yüzey bulgusu olarak kayıtlara geçti ayrıca daha önce kayıtlara geçmeyen büyük Osmanlı menzil/deposunun kalıntıları; Alara Çayı'nın yukarısında tepenin doruğunda bulundu. Muhtemelen Orta Çağa ait daha önce kayıtlara geçmemiş iki oda Ardiç Tepe'de bulundu ve muhtemelen bir mozelyum (Anıt Mezar) yani kayıtlara geçmemiş klasik bir yapının kalıntıları; Alara Çayı yanında bulunarak rapor edildi.

PROJENİN GELECEK YILLARDAKİ DURUMU VE ÖNGÖRÜLER

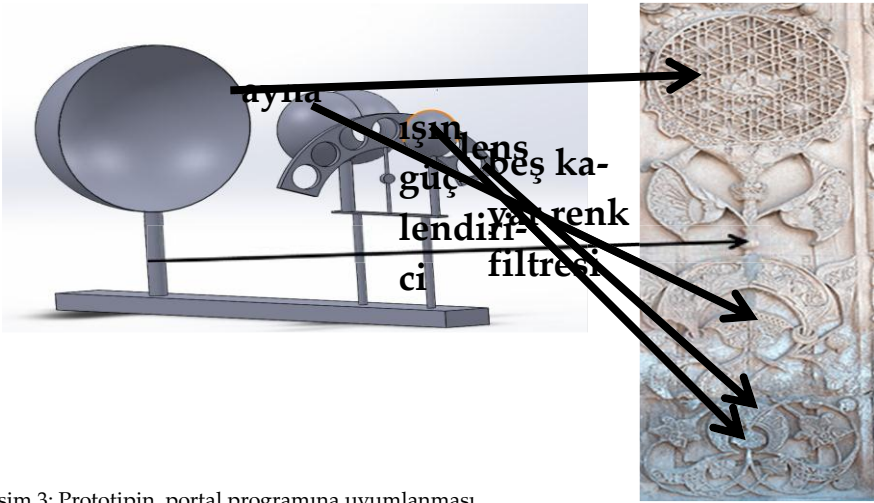
Proje Gündoğmuş İlçesi Susam Beli mevkiinde bırakılmış olup, 2017 yılı çalışma başlangıcında bu noktadan itibaren devam edilecektir. 2017 yılı çalışma programının Ağustos ayı içinde başlatılması düşünülmektedir. Aynı zamanda siparişi verilen prototipin tamamlanıp teslimi de projeye yetiştirilmeye çalışılmaktadır: eğer aksilik olmaz ise, önümüzdeki yılın saha çalışmasında öncelikle Alanya'da çalışması tamamlanan sahadaki istasyon noktaları arasında bu prototip denenecek ve raporlandırılacaktır. Akabinde Gündoğmuş istikametinden itibaren prototipin denenmesi ile istasyonların tespiti, daha net olarak ortaya konacaktır.

Resim 1: Selçuklu seramik tabaklarında; sultani haberciler, kanatlı cinler ve optik sisteme ait olması muhtemel soyutlanmış çizimler.

Resim 2: Divriği Ulu Cami portalinde, sağı sollu soyut kavramlar.

Resim 3: Prototipin, portal programına uyumlanması.

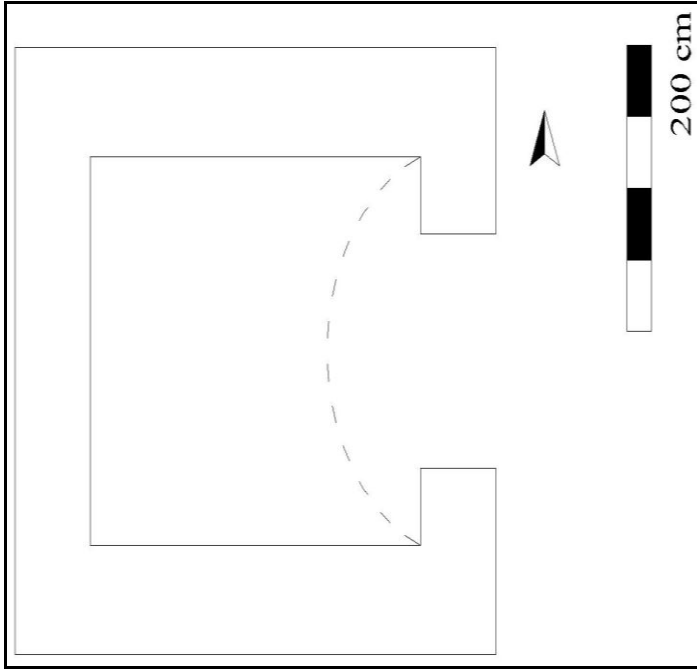
Harita 1: 1/25. 000 haritada Alanya Kalesi'ni gösterir kesit.

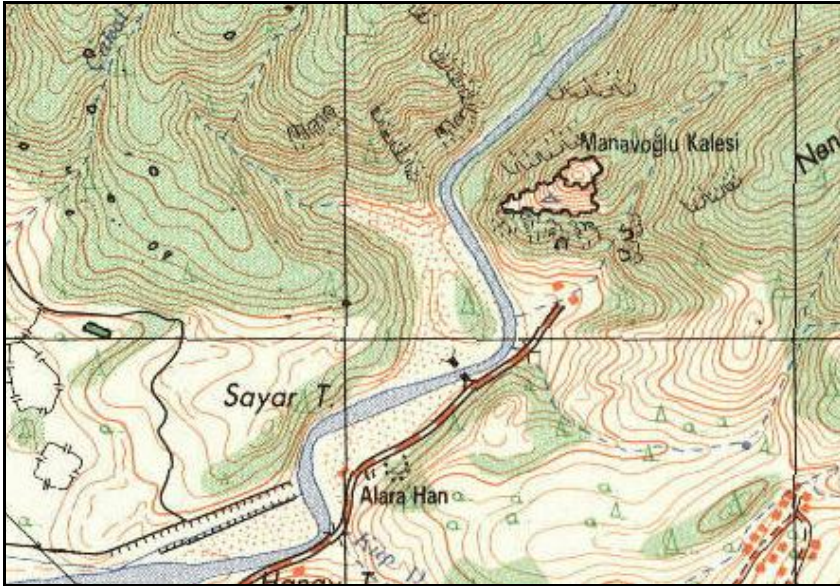
Resim 4: Alanya Kalesi Manarı.

Resim 5: şarapsa Hanı Manarı.

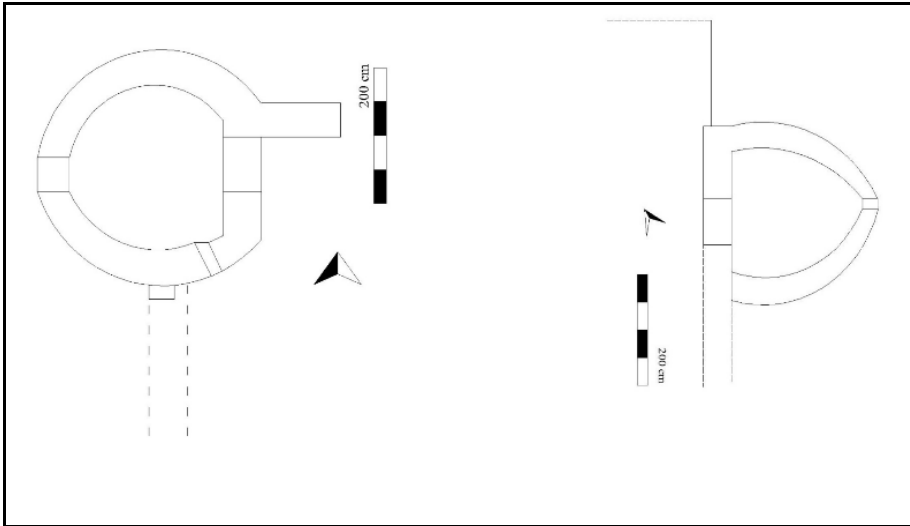
Çizim 1: Şarapsa han Manarı.

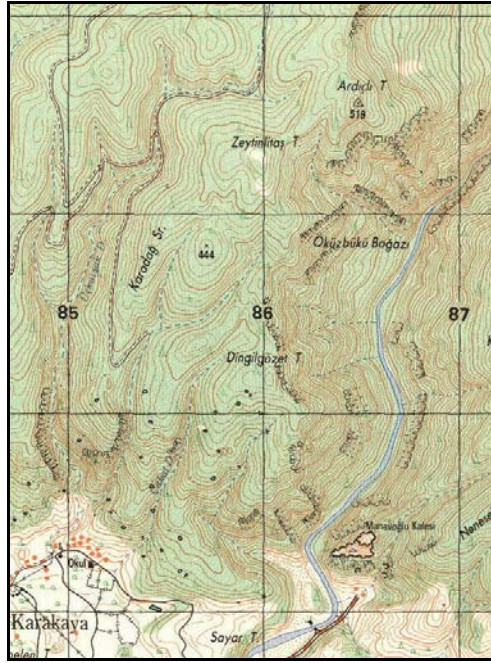
Harita 2: 1/25. 000 haritada Alara Han ve Alara Kalesi'ni gösterir kesit.

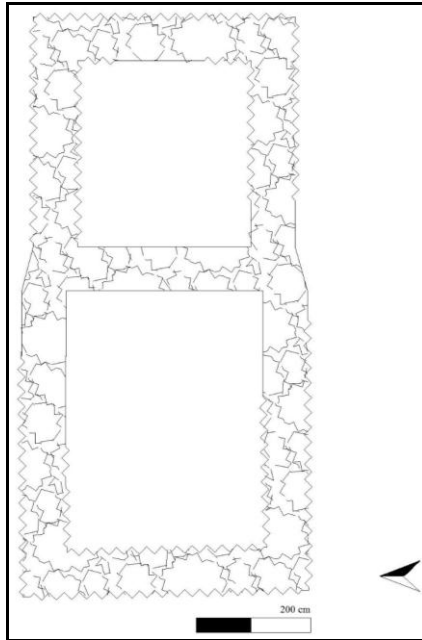
Resim 6: Alara Kalesi harita kesiti, Batı manarı

Çizim 2: Alara Kalesi Manar profilinde burçlara ait planlar. .

Harita 3: 1/25. 000 haritada Alara Kalesi etrafındaki hakim tepeleri gösterir

Çizim 3: Ardeş Tepe üzerinde yığma taş duvarlı yapı izine ait plan.

Resim 7: Dernek Dağı zirvesinde bulunan modern gözetleme kulesinden panoramik görünüm.

Resim 8: Kurtağılı Zirvesinden Dernek Dağı Gözetleme kulesi istikametine bakış.

HAVUZDERE ISKELETLERİNİN PALE- OPATOLOJİK ANALİZİ*

Mehmet SAĞIR¹
İsmail ÖZER
Serkan ŞAHİN²

GİRİŞ

İnsan iskeletleri üzerinde gerçekleştirilen çalışmalarda eski toplumlara ilişkin antropolojik, demografik ve patolojik verilere ulaşılmaktadır ve bu toplumların yaşam biçimleri ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır.

2013 yılında Gebze-Orhangazi-Bursa Otoyolu yapımı esnasında Havuzdere Köyü'nde keşfedilen nekropol alanında, Bursa Müze Müdürlüğü Başkanlığında ve REGİO-Kültürel Miras Yönetim Danışmanlığında kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bu kazılarda çoğunluğu basit toprak gömüden oluşan toplam 305 mezar tespit edilmiştir. Genellikle güneybatı-kuzeydoğu yönünde uzanan mezarların bazılarında çeşitli ölü hediyeleri ve deniz kabukları, çok az da hayvan kemiği bulunduğu rapor edilmektedir. Mezarlardaki iskeletlerin çoğunlukla sırt üstü yatar vaziyette olduğu belirtilmektedir (Resim: 1). Kazı raporlarına göre, Bizans Dönemine tarihlendirilen çeşitli heykel kaidesi, sütun, mimari ve lahit parçalarının devşirme kalıntılar olarak kullanıldığı mezarlık alanının Osmanlı döneminde gayrimüslim kişilerce kullanıldığı ihtimali belirtilmektedir. İskeletlerin korunma durumu ve yörede daha önceden bulunan diğer nekropol alanlarındaki iskeletlerle yapılan karşılaştırmalar da bu mezarlık alanının Ortaçağ ve sonrasında kullanılmış olduğu tezini güçlendirmektedir (Özer vd., 2016).

¹ Prof. Dr. Mehmet SAĞIR, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Sıhhiye, Ankara/TÜRKİYE. msagir@ankara.edu.tr
Prof. Dr. İsmail ÖZER, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Sıhhiye, Ankara/TÜRKİYE. iozer@ankara.edu.tr
Araş. Gör. Dr. Serkan ŞAHİN, Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Kırşehir/TÜRKİYE. moeritherium@hotmail. Com

* Arkeometri Sempozyumu'nda, arkeometri seksiyonunda sunulmuş olan bu bildiri, 33. Arkeometri Sonuçları Toplantı kitabında yayınlanması gerekirken, teknik bir hatadan dolayı 35. Araştırma Sonuçları Toplantısı kitabında yayınlanmıştır. Yazarından özür dileriz.

Havuzdere'den ele geçirilen tüm iskeletler kazı çalışmaları bitiminde, Bursa Müze Müdürlüğü'nden alınan izin sonrasında bilimsel çalışmaları yapılmak üzere Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Enver Yaşar Bostancı ve Refakat Çiner Laboratuvarına getirilmiştir. Burada gerçekleştirilen analizler sonucunda Havuzdere sakinlerinin demografik, morfolojik ve patolojik durumları belirlenmeye çalışılmıştır.

MATERYAL VE METOT

Havuzdere sakinlerinin demografik analizlerine göre tespit edilen 352 bireyin 121'i bebek ve çocuklara, 231 tanesi ise erişkinlere (135 erkek, 95 kadın, 1 cinsiyeti bilinmeyen) aittir (Tablo: 1). Popülasyondaki bebek ve çocukların oranı % 34,3, erişkin erkeklerin oranı % 38, 4, erişkin kadınların oranı ise % 27'dir. (Özer vd., 2016).

Tablo 1: Havuzdere bireylerinin demografik dağılımı

Demografik Grup	N	%
Bebek (0-2, 5 yaş)	20	5,68
Çocuk (2,5-18 yaş)	101	28,69
Erkek	135	38,35
Kadın	95	26,99
Bilinmeyen (Erişkin)	1	0,29
Toplam	352	100,00

Paleopatolojik lezyonlar belirlenirken Aufderheide ve Rodriguez-Martin (2006), Mann ve Hunt (2012), Ortner (2003), Ortner ve Putschar (1985), Buikstra ve Ubelaker (1994), Brickley ve Ives (2008), Lovell (1997, 2008), Brothwell (1981), Roberts ve Manchester (2007), Barnes (2012)'da belirtilen tanımlamalardan yararlanılmıştır. Toplam 352 bireyin analizlerinden elde edilen sonuçlar, Havuzdere sakinlerinin demografik, morfolojik ve patolojik durumları hakkında bilgi vermesinin yanında, diğer eski Anadolu toplumlarıyla karşılaştırılarak aralarındaki benzerlik ve farklılıklar saptanmaya çalışılmıştır.

BULGULAR

Bireylerin geçirdiği hastalıklar ve bu hastalıkların şiddeti toplumların yaşam standartları, beslenme profili, kültürel ilişkileri, sağlık sorunları, sosyo-ekonomik yapılarının ortaya çıkarılması açısından önemli ipuçları sağlar. Çalışma kapsamında, kafatası ve gövdede görülen patolojik olgular incelenmiştir.

Havuzdere toplumunu oluşturan insanları etkileyen kafatası ve gövde hastalıkları yaşam biçimine bağlı anomaliler, metabolik hastalıklar, konjenital anomaliler, enfeksiyonel hastalıklar ve dolaşım sistemi hastalıkları olmak üzere beş ana başlık altında incelenmiştir.

Yaşam Biçimine Bağlı Anomaliler

Periferik Osteoartrit

Havuzdere toplumunda osteoartrit lezyonunu tespit etmek amacıyla 210 birey incelenmiştir. Periferik eklemlerde, kadınlarda %28,4, erkeklerde ise %32 oranında osteoartrite rastlanmıştır. Toplumun genelinde periferik osteoartrit görülme oranı ise %30,48'dir. Havuzdere toplumu'nda periferik osteoartrit en fazla erkek bireylerde gözlemlenmiştir ve yaşla beraber osteoartrit görülme oranı artmaktadır.

Vertebral Osteofit, Schmorl Nodülü ve Apofizyal Osteoartrit

Havuzdere toplumunda vertebral osteofit, schmorl nodülü ve apofizyal osteoartrite en çok thoracal omurlarda rastlanmıştır ve her üç olgu da en çok erkek bireylerde gözlemlenmiştir. Havuzdere toplumu'nda vertebral osteofit, schmorl nodülü ve apofizyal osteoartrit görülme oranı yaşla beraber artmaktadır.

Ankilozanspondilitis ve DISH

Havuzdere toplumunda ankilozanspondilitis açısından 143 birey incelenmiştir. Bu anomaliye kadınlarda %1,79, erkeklerde %3,44 oranında rastlanılmıştır. Toplumun genelinde ise bu oran %2,8'dir. DISH'e ise kadınlarda %1,79, erkeklerde % 1,15 oranında rastlanılmıştır (Resim: 2).

Rhomboidfossa

Havuzdere toplumunda rhomboid fossa anomalisi açısından 192 birey incelenmiştir. Toplumda bu anomali, çocuklarda %4,88, kadınlarda % 13,33 ve erkeklerde %18,68 oranında gözlemlenmiştir.

Spondylolysis

Toplumda spondylolysis açısından 183 birey incelenmiştir. Çocuklarda bu anomaliye rastlanılmazken, kadınlarda %14,04, erkeklerde %4,44 oranında spondylolysis gözlemlenmiştir.

Distal Femoral Cortical Excavation (DFCE)

Toplumda DFCE açısından, 194 birey incelenmiştir ve sadece 7 bireyde bu anomaliye rastlanılmıştır. DFCE kadınlarda %2,47, erkeklerde %4,42 oranında gözlemlenmiştir.

Entosopatiler

Havuzdere toplumunda 210 birey entosopati açısından incelenmiştir. Kadınlarda %35,29, erkeklerde ise %47,2 oranında entosopatik oluşumlara rastlanmıştır. Toplumda entosopati en fazla erkek bireylerde gözlemlenmiştir ve bireylerde yaşla beraber entosopati görülme oranı artmaktadır. Havuzdere toplumunda entosopatilere en çok femur ve tibiada rastlanmıştır.

Trauma

Havuzdere toplumunda 177 birey kafatası travması açısından incelenmiştir ve sadece 25-35 yaşlarındaki erkek bir bireyin kafatasında travmaya rastlanmıştır. Muhtemelen bireyin sağ kulağının içinde meydana gelen enfeksiyon nedeniyle enfeksiyonu tedavi etmek amacıyla, kafatasının sağ temporalinde küçük bir trepanasyon deliği açılmıştır. Gövde travmaları açısından ise 308 bireye bakılmıştır. Bu bireylerin sadece %3,08'inde travmaya rastlanılmıştır. Gözlemlenen travmalar genellikle ön kol kemiklerinde iyileşmiş kırıklardan oluşmaktadır.

*Metabolik Hastalıklar**Cribra Orbitalia ve Porotic Hyperostosis*

Havuzdere toplumunda incelenen bebek iskeletlerinin %26,67'sinde, çocuk iskeletlerinin de %44,83'ünde cribra orbitalia gözlemlenirken, erişkinlerde cribraorbitalia gözlemlenme oranı %14,39'dur. Gözlemlenen lezyonlar hafif derecede olup hiçbir bireyde ileri derece gelişmiş patolojik oluşuma rastlanmamıştır. Toplumda incelenen 177 bireyin %9,6'sında porotic hyperostosis'e rastlanmıştır. Kafatası kalınlaşması ise erişkinlerde %39,5 oranında gözlemlenmiştir.

D Vitamini Eksikliği

Toplumda incelenen 308 bireyin sadece %1,3'ünde D vitamini eksikliği neticesinde ortaya çıkan anomalilere rastlanmıştır.

Konjenital Anomaliler

Havuzdere toplumu doğum öncesi oluşan patolojiler açısından da incelenmiştir. Bu incelemeler sonucunda toplumda %9,42 oranında sipina bifidaya, %14,49 oranında sakralizasyona, %1,71 oranında çoklu blok vertebra anomali-

sine, %1,71 oranında yarık ark anomalisine, %2,13 oranında supratrochlearspu-
ra, %4,2 oranında da extra vertebral segment anomalisine rastlanmıştır (Resim
3). Toplum sakralagenezi, ayırık transvers çıkıntı ve atlas occipitalizasyonu açı-
sından da incelenmiş ancak incelenen bireylerde bu anomalilere rastlanmamış-
tır.

Enfeksiyonel Hastalıklar

Havuzdere toplumunda non-spesifik enfeksiyon olarak değerlendirilen peri-
ostite %3,63 oranında, osteomyelit rahatsızlığına ise %0,4 oranında rastlanılmış-
tır (Resim 4).

Dolaşım Sistemi Hastalıkları

Çocuklarda femurun gelişimi esnasında femur başı epifizinin kan dolaşımı
yoluyla gerçekleşen beslenmesinin bozulmasıyla ortaya çıkan bir hastalık olan
Legg-Calve-Perthes açısından toplumda 270 birey incelenmiş ancak iskeletlerde
bu hastalığa ilişkin lezyonlara rastlanmamıştır.

TARTIŞMA ve SONUÇ

İnsanların yerleşik hayata geçmesiyle beraber insan topluluklarının yaşam
biçimi, beslenme şekli, besinlerin elde ediliş biçimi ve bunlara bağlı olarak, has-
talıkları da değişmiştir. Havuzdere toplumunun yaşam biçimleriyle ilgili arkeo-
lojik veriler yetersizdir. Bu nedenle, kazıdan çıkarılan iskeletlerin incelenmesi
sonucunda toplumun demografik yapısı, bebek ve çocuk ölüm oranları, bireyle-
rin geçirdiği hastalıklar toplumun yaşam biçimi, sosyo-ekonomik seviyesi ve
beslenme şekli gibi konularda bilgi edinmemize olanak sağlamıştır.

Toplumların yaşam biçimlerinin ortaya çıkarılmasında aktivite ve osteoartrit
ilişkisi oldukça önemlidir. Yüksek efor gerektiren işlerde çalışanlar ve tarım ile
uğraşan çiftçiler üzerinde yapılan çalışmalarda, osteoartritin mesleki strese
bağlı olarak geliştiği gözlemlenmiştir. Jurmain'e göre genetik yapı, periferik
osteoartritin ortaya çıkmasında, düşünüldüğünden daha önemlidir (Jurmain,
1977, 1991). Eski Anadolu toplumlarından biri olan Çatalhöyük toplumu üze-
rinde eklem hastalıklarına ilişkin çalışmalardan biri de Angeltarafındanyapıl-
mıştır. Angel'e göre Çatalhöyük Neolitik toplumunda periferik eklem hastalığı
oranı %47'dir. Araştırmacı eklem hastalıklarının yüksek oranda gözlemlenme-
sini ağır fiziksel stress ile ilişkilendirmiştir (Angel, 1971). Havuzdere toplu-
munda periferik osteoartrit erkeklerde kadınlara göre daha fazla görülmüştür.
Ancak cinsiyetler arasında önemli bir farklılık yoktur. Toplumda periferik osteo-
artrit yaşla beraber artış göstermektedir ve bu durum osteoartrit ile yaş ara-

sındaki güçlü bir ilişki olduğunu göstermektedir. Osteoartrit toplumda en fazla dirsek eklemi etkilemiştir. Osteoartritin özellikle dirsek eklemi etkilemesi Havuzdere toplumunu oluşturan bireylerin vücutlarının üst kısımlarını ve kollarını, günlük aktivitelerde yoğun olarak kullandıklarını düşündürmektedir. Havuzdere toplumu ile diğer eski Anadolu toplumları karşılaştırıldığında, Havuzdere’de osteoartrite çağdaşı toplumlardan daha düşük oranlarda rastlanıldığı gözlemlenmiştir (Grafik: 1). Bu durum Havuzdere toplumunun çağdaşı toplumlara göre göreceli olarak daha az fiziksel strese maruz kaldığının bir göstergesi olabilir. Ancak toplumda erişkin bireylerin ortalama yaşam uzunluğu 35, 27 yıl olarak bulunmuştur. Erişkinlerin ortalama yaşam uzunlukları Anadolu Ortaçağı ortalamasından oldukça düşüktür. Periferik osteoartrit görülme oranlarının diğer Anadolu toplumlarına göre göreceli olarak daha düşük olması da bu durumla açıklanabilir.

Entosopati, kas veya tendonlarda iltihaplanma, yaşlılık, şişmanlık, belirli bir faaliyetle ilgili tekrarlanan hareket veya akut stres neticesinde, tendonlar ve ligamentlerin kemiklere temas ettikleri bölgelerde ortaya çıkan bir anomalidir (Mann ve Hunt, 2012). Toplumda entosopatilerin en fazla yaşlı erkek bireylerde ve özellikle alt bacak kemiklerinde gözlemlenmesi, bu lezyonun günlük işlerde sürekli tekrarlanan bacak hareketlerinin kas ve tendonlara zarar vermesi sonucunda oluştuğunu düşündürmektedir. Toplumda entosopatilerin görülme oranındaki cinsiyetler arasındaki farklılık, daha fazla efor gerektiren işlerin erkekler tarafından yapıldığını akla getirmektedir.

Sosyal ve siyasi durumlar ve toplumun yaşam biçimi göz önüne alındığında travma olgusu paleopatolojik açıdan literatürde önemli bir yer tutmaktadır. Örneğin Harappa’da (Pakistan), yapılan kazı çalışmaları sonucunda elde edilen iskeletler üzerinde travmalar tespit edilmiştir. Toplum üzerinde yapılan çalışmalarda tespit edilen travmalar yüksek oranlarda görülmesine de sosyal açıdan daha düşük bireylerin gömüldüğü mezarlardan elde edilen iskeletlerde, travmalara daha fazla rastlanması nedeniyle, bu durumun sosyal farklılıklarda alakalı olduğu sonucuna varılmıştır (Shug vd., 2012). Havuzdere nekropolünde ortaya çıkarılan 305 mezarda ise sosyal statü farkı tespit edilememiştir. Gözlemlenen travmalarının tamamının bireylerin yaşamları esnasında iyileşmiş olması ise travmaların muhtemelen günlük aktiviteler esnasında düşme, çarpma gibi çalışma koşullarının ortaya çıkarttığı küçük kazalar sonucunda meydana gelmiş olduğunu düşündürmektedir (Grafik: 2).

Eski insan topluluklarında gözlemlenen cribra orbitalia ve porotic hyperostosis lezyonları ve bu lezyonların neden olduğu kafatası kalınlaşması, aneminin göstergeleri olarak değerlendirilmektedir. Bireyin büyüme ve gelişmesi esnasında demir mineralinin yeteri kadar alınamaması ise demir eksikliği anemisine yol açabilir (Büyükkarakaya ve Erdal, 2012; Özbek, 2012). Yaşamın erken dönemlerinde dalak ve karaciğerde üretilen alyuvarlar, çocukluktan itibaren kafatasının diploe kısmında ve uzun kemiklerin ilik boşluklarında üretilmektedir. Çocukluğun erken dönemlerinde hızlı bir büyüme süreci yaşanır. Bu durum bireylerin metabolizmasındaki demire olan ihtiyacını arttırmaktadır. Erken çocukluk döneminde beslenme aracılığıyla demir minerali eksik alınırsa bireyde demir eksikliğine bağlı anemi gözlemlenebilir. Bu durum bireyin bağışıklık mekanizmasını zayıflatır ve bu süreç bireyin yaşamının sonlanmasıyla sonuçlanabilir (Özbek, 2012). Düşük sosyoekonomik durumun getirdiği olumsuz yaşam koşulları, uzun süreli emzirme dönemi, enfeksiyonel hastalıkların yaygınlığı, yoğun tarımsal faaliyetlerin bir sonucu olan ağırlıklı karbonhidrat tüketimi, sindirim sistemi parazitleri nedeniyle bağışıklık sisteminin zayıflamasının demir emilimini bozması gibi sebepler, demir eksikliğini ortaya çıkaran koşullardır (Büyükkarakaya ve Erdal, 2012). Havuzdere toplumu diğer Anadolu toplumlarıyla cribraorbitalia görülme oranı açısından karşılaştırıldığında çağdaşı topluluklara yakın değerlerle karşılaşmıştır. Ancak Havuzdere’de bebek ve çocuk ölüm oranlarının yüksek olması, bireylerin yaşam uzunluğunun Anadolu toplumlarına göre düşük olması ve kafatası kalınlaşması oranının yüksek olması bölgede demir eksikliğine bağlı aneminin yaygın olduğunu düşündürmektedir (Grafik: 3).

Havuzdere toplumu diğer Anadolu toplumlarıyla D vitamini eksikliği görülme oranı açısından karşılaştırıldığında çağdaşı topluluklardan düşük değerler vermiştir. D vitamini eksikliği, yetersiz güneş ışığı alımı ve yetersiz beslenme sonucu ortaya çıkar. Ancak beslenme eksikliği ve yetersiz güneş ışığı alımının yanında geleneksel kapalı giyim tarzı, düşük sosyo-ekonomik düzey, kötü barınma koşulları, emzirme süresinin uzun olması gibi etmenler de D vitamini eksikliğine neden olabilir (Erdal, 2011). Toplumda D vitamini eksikliğine bağlı rahatsızlıklara az rastlanmasının muhtemel nedeni, toplumunun diyetinde, tarımsal ürünlerin yanında deniz ürünlerin de önemli bir yer tutması olabilir (Grafik: 4).

Enfeksiyonel hastalıklar, bakteriler, virüsler, mantarlar, parazitler ve mikroorganizmalar yoluyla gelişir. Bir toplumda enfeksiyonel hastalıklara fazla rastlanmasında, toplumun yaşadığı çevrenin hijyen açısından yeteri kadar elverişli

olmaması, nüfusun yoğun olması, sosyo-ekonomik faktörler ve travmalar önemli rol oynar. Havuzdere, Anadolu toplumlarıyla enfeksiyonel hastalıkların oranı açısından karşılaştırıldığında çağdaşı topluluklara göre düşük değerlerle karşılaşmıştır. Bu durum Havuzdere'ninyaşamak için çok uygun koşullara sahip olduğunu akla getirebilir (Grafik: 5).

Toplumda erişkin bireylerin dirsek ve omuz eklemlerinde rastlanan osteoartrit ve clavicularlarda rastlanan rhomboid fossa anomalisi, bireylerin yoğun günlük aktiviteleri arasında ağır yük kaldırma veya taşıma, kol gücüne dayalı ve yüksek efor gerektiren tarımsal faaliyetlerde bulunduklarını düşündürmektedir. Ancak toplumda erişkin bireylerin özellikle bacak kemiklerinde gözlemlenen entosopatiler ve Havuzdere'nin denize oldukça yakın konumu bireylerin balıkçılıkla ilgili faaliyetlerde de bulunduğunu akla getirmektedir. Toplumda gözlemlenen travmalar muhtemelen günlük aktivite ve gündelik yaşamda karşılaşılan düşme, çarpma, vurma gibi küçük kazalarla ilişkili olmalıdır. Toplumdaki yüksek bebek-çocuk ölümlülüğü, anemiye bağlı lezyonların göreceli yüksek oluşu ve periostitin düşük frekansı, bireylerin demir eksikliğine bağlı anemiyle yaşamlarını devam ettirdiklerini ve enfeksiyonel hastalıklara yakalandıklarında hastalık henüz kemikte tahribata başlamadan, çok hızlı bir şekilde yaşamlarının sona ermiş olabileceğini akla getirmektedir. D vitamini eksikliğine bağlı lezyonların görece az olması da bireylerin güneş ışığından yeteri kadar faydalandığını ve Havuzdere'nin konumu nedeniyle deniz ürünlerine kolayca ulaşabildiklerini düşündürmektedir.

Tüm bu veriler ışığında Havuzdere toplumunun denizciliğe bağlı bir ekonomiye sahip, fiziksel olarak erkeklerin daha ağır ve yoğun çalıştığı, beslenme açısından göreceli olarak iyi durumda ve diğer Anadolu toplumlarına göre daha hijyenik yaşam koşullarına sahip bir köy topluluğu olduğu düşünülmektedir.

TEŞEKKÜR

Havuzdere Köyü Kazısı'ndan çıkarılan iskeletler üzerinde çalışma fırsatı veren Bursa Müzesi Müdürlüğü ve REGİO-Kültürel Miras Danışmanlığı'na ve laboratuvar çalışması sırasındaki yardımlarından ötürü Ayça Karatufan, Sevgi Tuğçe Gökkurt ve Dilber Sağdıç'a teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA

ANGEL, J. L., (1971), "Early Neolithic Skeletons from CatalHüyük: Demography and Pathology", *Anatolian Studies*, 21: 77-98.

- ARIHAN KARAÖZ, S., ACAR, E., (2014), "Giresun Adası İskeletlerinin Paleoantropolojik Değerlendirilmesi", *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü XXX. Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, 189-202
- AUFDERHEIDE, C. A., RODRIGUEZ-MARTIN, C., (2006), *The Cambridge Encyclopedia of Human Paleopathology*, Cambridge University Press, U. K.
- BARNES, E., (2012), *Atlas of Developmental Field Anomalies of the Human Skeleton A Paleopathology Perspective*, Wiley- Blackwell, Hoboken, New Jersey.
- BRICKLEY, M., IVES, R., (2008), *The Bioarchaeology of Metabolic Bone Disease*, Elsevier Ltd.
- BROTHWELL, D. R., (1981), *Digging Up Bones*, London: Oxford University Press.
- BUIKSTRA, J. E., UBELAKER, D. H., (1994), *Standarts For Data Collection From Human Skeletal Remains*, Arkansas: Arkansas Archeological Survey.
- BÜYÜKKARAKAYA A. M., ERDAL Y. S., (2012), "Eski Anadolu toplumlarında Anemi", *Biyolojik Antropoloji, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi 75. Kuruluş Yıldönümü Anı Kitabı*, A. Ü. D. T. C. F Yayınları 137-162.
- ERDAL, Y. S., (2003), "Büyüksaray-Eski Cezaevi Çevresi Kazılarında Gün Işığına Çıkarılan İnsan İskelet Kalıntılarının Antropolojik Analizi", *T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü XVIII. Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, 15-30.
- ERDAL, Ö. D., ERDAL Y. S., EROĞLU S., BÜYÜKKARAKAYA A. M., (2003), "Şaşı İzmir İskelet Topluluğunun Paleopatolojik ve Demografik Analizi" *Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü XVIII. Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, 1-14.
- ERDAL, Y. S., (2004), "Kovuklukaya (Boyabat, Sinop) İnsanlarının Sağlık Yapısı ve Yaşam Biçimleriyle İlişkisi" *Anadolu Araştırmaları* 17 (2): 169-196.
- ERDAL Ö. D., (2009), "Demre Aziz Nikolaos Kilisesi Geç Bizans ve Yakınçağ İnsanlarının Yaşam Biçimleri", *Adalya* XII: 361-388.
- ERDAL, Y. S., (2011), "Tasmasor Yakınçağ Nekropolü ve İskeletlerinin Antropolojik Analizi", *Tasmasor* (Şenyurt S. , Y. (Ed.), Bilgin Yayınları, Ankara.
- ERKMAN A. C., BAŞOĞLU O., ÖZGÜN BAŞIBÜYÜK G., GÖZLÜK KIRMIZIOĞLU P., YİĞİT A., ALKAN YALÇIN Y., KAYA F., (2016) "Cranial And Post-Cranial Traumatic Injury Patterns In Van Castle Mound Medieval Population" *Mediterranean Archaeology and Archaeometry*, 16 (2): 61-74.
- GÖZLÜK P., DURGUNLU, Ö., ÖZDEMİR, S., TAŞLIALAN M., SEVİM A., (2006), "Symrna Agorası İskeletlerinin Paleoantropolojik Analizi", *Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü XXI. Arkeometri Sonuçları Toplantısı* 125-140.

- JURMAIN, R. D., (1977), "Stress and the Etiology of Osteoarthritis". *American Journal of Physical Anthropology*, 46: 353-366.
- JURMAIN, R. D. (1991), "Degenerative Changes in Peripheral Joints as Indicators of Mechanical Stress: Opportunities and Limitations". *International Journal of Osteoarchaeology*, 1 (3-4): 247-252.
- KORUYUCU, M., M., (2012), "Köşk Höyük Ortaçağ İnsanlarının Antropolojik Analizi" H. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- LOVELL, N., (1997), "Trauma Analysis in Paleopathology", *Yearbook of Physical Anthropology*, 40, 139-170.
- LOVELL, N., (2008), "Analysis and Interpretation of Skeletal Trauma" M. A. Biological Anthropology of the Human Skeleton (Katzenberg ve Saunders, S. R (Eds.), New York: Wiley-Liss.
- MANN R. W., HUNT D. R., (2012), *Photographic Regional Atlas of Bone Disease: A Guide To Pathologic and Normal Variation in the Human Skeleton*, Third Edition Springfield Illinois: Charles C. Thomas, Publisher.
- ORTNER, D. J., PUTSCHER, W. G. J., (1985), *Identification of Pathological Conditions In Human Skeletal Remains*, Smithsonian Institution, Washington and Londra.
- ORTNER, D. J., (2003), *Identification of Pathological Conditions in Human Skeletal Remains*, Second Edition, San Diego, Ca: Academic Press.
- ÖZBEK, M., (2012), "Kronik Demir Eksikliğine Bağlı Anemi: Klinik ve Paleopatolojik Bulgular Işığında Yeni Değerlendirmeler" *Türkiye'de Arkeometrinin Ulu Çınarları Prof. Dr. Ay Melek Özer ve Prof. Dr. Şahinde Demirci'ye Armağan Kitabı*, Homer Kitapevi İstanbul
- ÖZER İ., SAĞIR M., KOCA ÖZER, B., KARATUFAN, A., ŞAHİN, S., 2016, "Havuzdere Ortaçağ İskeletlerinin Paleoantropolojik Analizi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 2016 7 (2), s 47-57.
- PAINE, R. R., VARGIU, R., COPPA, A., MORSELLI, C., SCHNEIDER, E. E., (2007), "A Health Assessment of High Status Christian Burials Recovered From The Roman-Byzantine Archaeological Site of Elaiussa Sebaste, Turkey", *Homo-Journal of Comparative Human Biology*, 58, 173-190.
- ROBERTS, C., MANCHESTER, K., (2007), *The Archaeology of Disease*, Third Edition, Cornell University Press, Ithaca-New York.
- SCHUG, G., R., GRAY, K., MUSHRIF-TRIPATHY, V., SANKHYAND, A. R., (2012), A peaceful realm? Trauma and social differentiation at Harappa, *International Journal of Paleopathology*, 2, 136– 147.
- SEVİM, A., GÖZLÜK KIRMIZIOĞLU, P., YİĞİT A., ÖZDEMİR S., DURGUNLU Ö., (2007), "Erzurum/ Güllüdere İskeletlerinin Paleoantropolojik Açından Değer-

- lendirilmesi", *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü XXII. Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, 141-160.
- ŞAHİN, S., (2016), "Dilkaya Toplumunun Sağlık Sorunları", *A. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi*, Ankara.
- ÜSTÜNDAĞ, H., DEMİREL, F. A, (2008), "Alanya Kalesi Kazılarında Bulunan İnsan İskelet Kalıntılarının Analizi", *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi*, (8), 79-90.
- ÜSTÜNDAĞ, H., (2009), "Kuşadası Kadıkalesi / Anaia Kazısında Bulunan İnsan İskelet Kalıntıları", *T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü XXIV. Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, 209-228.
- ÜSTÜNDAĞ, H., (2011), "Genetik, Çevresel ve Kültürel Etmenlerin Işığında Anemi: Bazı Eski Anadolu Topluluklarından Örnekler", *Turkish Academia of Sciences Journal of Archaeology*, 14, 173-192.

Resim 1: M-02 numaralı mezar.

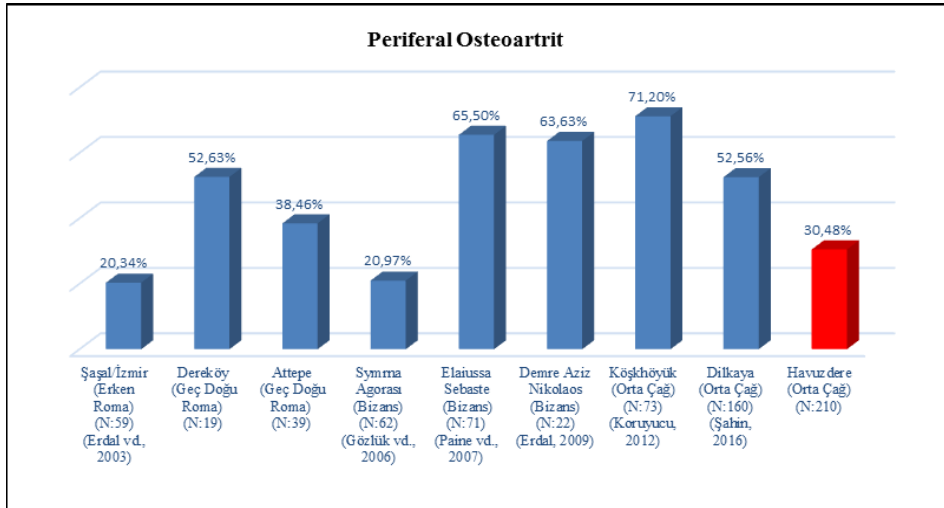
Resim 2: 33-44 yaşlarında bir erkek bireyde DISH anomalisi.

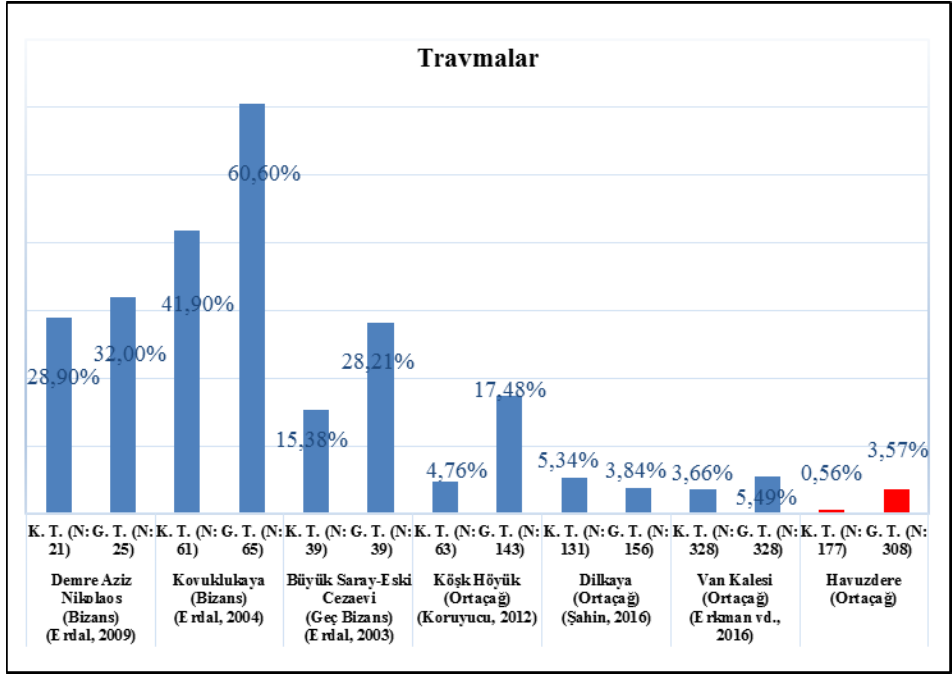
Resim 3: 39-44 yaşlarında bir kadın bireyde extravertebral segment.

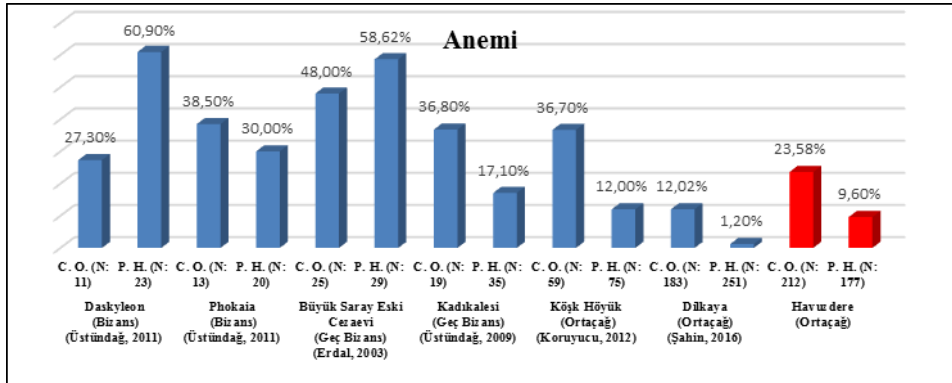
Resim 4: 30-40 yaşlarında bir erkek bireyde osteomyelit.

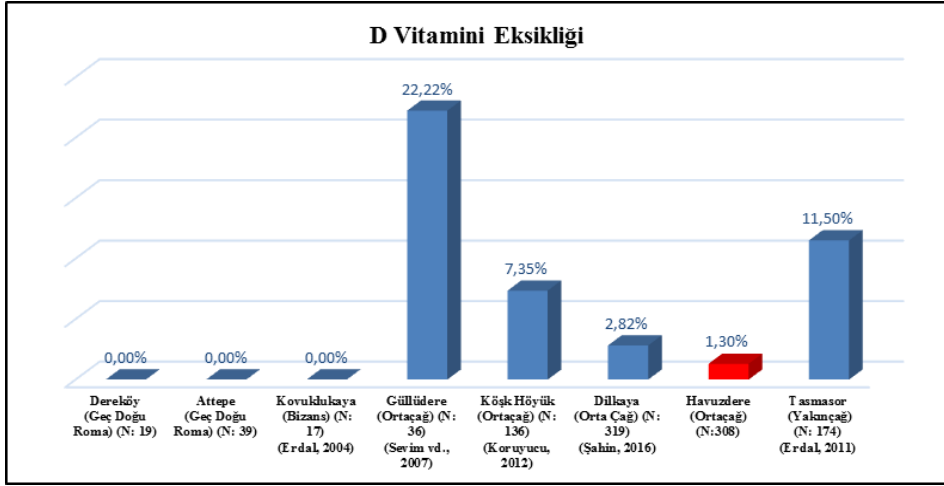
Grafik 1: Periferalosteoartritin Anadolu toplumlarında görülme oranları

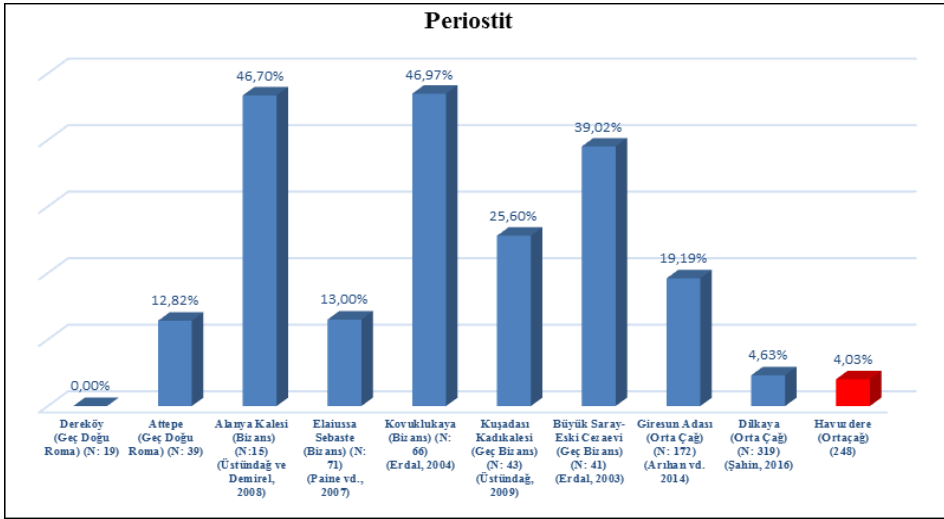
Grafik 2: Travmaların Anadolu toplumlarında görülme oranları (KT: Kafatası Travması G. T: Gövde travması).

Grafik 3: Anemiye bağlı lezyonların Anadolu toplumlarında görülme oranları (PH: Porotic hyperostosis, C. O: Cribra orbitalia).

Grafik 4: D vitamini eksikliğinin Anadolu toplumlarında görülme oranları.

Grafik 5: Periostitin Anadolu toplumlarında görülme oranları.

2016 YILI BOLU İLİ MERKEZ İLÇESİ ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI

Meral ORTAÇ*

Bolu İli arkeolojik yüzey araştırmasının arazi çalışmalarından sekizincisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izniyle Bolu İli Merkez İlçesi ile köylerinde 08 – 28 Ağustos 2016 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir¹. 2016 yılı sezonunda Bolu Merkez İlçesi'ne bağlı 28 köy (bu köylerden bazıları artık merkeze bağlı mahalle konumundadır) ve ilçe merkezi olmak üzere toplam 29 yerleşim birimi gezilerek belgeleme çalışmaları yapılmıştır. Merkez İlçesi köyleri ilk sezon olan 2009 yılından bu yana araştırılmaktadır. 2009 yılı araştırma sezonunda Merkez ilçesine bağlı 70 köy incelenmiştir². Daha sonraki yıllarda komşu ilçeye geçilerek bu ilçe tarandıktan sonra yakındaki Merkez İlçesi köylerine gidilmiştir. 2010 yılında Merkez İlçesi'ne bağlı 6 köy³; 2011 yılında 18 köy, 1 yayla⁴; 2013 yılında 1 köy⁵ ve 2015 yılında 8 köy⁶ gezilerek belgeleme çalışmaları yapılmıştır. Böylece Merkez İlçesi köylerinin büyük çoğunluğu araştırılmıştır. Henüz araştırılmayan 7 köy (bunlardan biri bugün mer-

* Yard. Doç. Dr. Meral ORTAÇ, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü 14030 Bolu/TÜRKİYE. ortalac_m@ibu.edu.tr.

¹ Araştırma 2016 yılında kurumsal ve maddi olarak Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Bolu İl Özel İdaresi, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Müze Müdürlüğü, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Merkez İlçesi köy muhtarlıkları tarafından desteklenmiştir. Araştırmaya Bakanlık temsilen Çanakkale Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü uzmanı Arkeolog Ali GÜÇLÜ katılmıştır. Arazi çalışmalarına Arkeolog Gökhan KADİROĞLU, Kocaeli Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğrencileri Emirhan ESKİN ve Burcu YILDIZ özverili çalışmaları ile katkı sağlamışlardır. Arazi çalışmaları sırasında okuduğumuz epigrafik eserlerin tercümelerini İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Mustafa Hamdi SAYAR yapmaktadır. Katkıları için adı geçen kurumlara ve şahıslara teşekkür ederim.

² Ortaç 2011a ve b.

³ Ortaç 2012.

⁴ Ortaç 2013a.

⁵ Ortaç 2014b.

⁶ Ortaç 2017.

keze bağlı mahalle konumuna dönüştürülmüştür) ve yaylalar ileriki yıllarda araştırılacaktır.

MERKEZ İLÇESİ ÇALIŞMALARI

Akçaalan (Markaderesi): Merkez Mahallesi'nde iki ve Yukarı Mahalle'de üç adet Bithynia tipi sütun formlu mezar taşı; Aşağı Mahalle'de de bir adet Bithynia tipi sütun mezar taşı gövdesi tespit edilmiştir.

Aşağıkuzören: Gölcük Mahallesi'nde sütun parçası; Merkez Mahallesi'nde Bithynia tipi iki adet sütun formlu mezar taşı belgelenmiştir.

Çivril: Günümüzde belediye sınırları içinde mahalle olmuştur. Aşağı Mahalle'de bir adet pres ağırlık taşı, bir çiftliğin önündeki alanda lahit teknesi⁷, iki adet Korinth tipi anta başlığı, sütun başlığı ya da üst bitimi, üç bloktan oluşan dikdörtgen bir anıtın taş taban altlığı; Yukarı Mahalle'de iki adet Bithynia tipi sütun mezar taşı incelenmiştir⁸.

Çivril Mahallesi sınırları içinde bir Antik Çağ yerleşim yeri tespit edilmiştir (Resim: 1). Ören yeri otobanın 200-250 m kadar kuzeyinde yer almaktadır. Yukarı Çivril Mahallesi'nden yol kuzeye doğru takip edilir. Otobanın altından geçildikten kısa bir süre sonra sola dönen traktör yoluna sapılır. 30-40 m kadar gidildikten sonra yolun sağında kaçak kazı ile ortaya çıkmış duvar kesiti (Resim: 2) görülür. Bu duvarın kalınlığı 120 cm'dir. Bitişindeki bir başka çukurun içinde ise bu duvara birleştiği düşünülen 60 cm kalınlığında bir başka duvar vardır (Resim: 3). Bu duvarlar toprak zeminin hemen altında yer almaktadırlar. Traktör yolu batıya doğru takip edildiğinde bir başka kaçak kazı çukuru içinde benzer teknikte örülmüş bir duvar daha ortaya çıkmıştır (Resim: 4). Toprak içinde olduğundan duvarın kalınlığı ölçülememiştir. Duvar toprak zeminin 125 cm kadar altında yer almaktadır. Hemen yanında bir çukur daha vardır. Ancak bu çukur içinde duvar örgüsüne rastlanmamıştır. Duvarlar, dikdörtgen moloz taş ve harç kullanılarak örülmüştür. Moloz taşlar kısmen düzenli bir şekilde yerleştirilmiştir. Duvar beyaz bir sıva ile sıvanmıştır. Alanda yer yer duvar olabilecek taş sıralarının yüzleri görülebilmektedir. Duvarların çok küçük bir bölümü görülebildiğinden alanda bir yapı planı, dolayısıyla yapıların işlevi

⁷ Lahit teknesi üzerindeki kitabe daha önce yayınlanmıştır: Becker Bertau 1986, s. 50 Nr. 39. Becker Bertau'nun verdiği bilgiye göre lahit teknesi şehrin doğusunda yer alan sanayi bölgesinden bu çiftliğe getirilmiştir.

⁸ Mezar taşlarından biri daha önce yayınlanmıştır: Dörner 1952, s. 45, Nr. 99; Becker Bertau 1986, s. 99 Nr. 102.

tespit edilememiştir. Bununla birlikte dikdörtgen odaların söz konusu olduğu söylenebilir.

Ören yerinin kuzeyi ve güneyi tarım arazisidir. Arazi hafif engebeldir ve üzerinde seyrek olarak ağaç bulunmaktadır. Arazi batıdan doğuya ve kuzeyden güneye doğru aşağıya meyillidir. Bu alanın batısında ve kuzeyinde orman ile örtülü yüksek tepeler vardır. Kaçak kazı çukurlarının etrafında gezilen alanda seyrek olarak monokrom kaba seramik ve kiremit parçaları görülmüştür (Resim: 5). Bunlar tarihleme yapmamızı sağlayacak nitelikte değildir. Bununla birlikte mahalle içinde Roma İmparatorluk ve Bizans Dönemine tarihlenebilecek taş eserlerin olması burada bu dönemlere ilişkin küçük bir yerleşimin ya da bir çiftliğin olduğunu düşündürür.

Dereceören: Merkez Mahallesi'nde üç adet Bithynia tipi profilli sütun formu mezar taşı ve bir adet de phallus tipi mezar taşı belgelenmiştir. Köyün Mehal Mahallesi de gezilmiştir. Ancak bu mahallede arkeolojik bir bulguya rastlanmamıştır.

Elmalık: Köyün Eski ve Yeni mahalleleri gezildi. Arkeolojik bir bulguya rastlanmadı.

Gövem: Merkez Mahallesi'nde Bithynia tipi sütun formu mezar taşı; Tatarlar Mahallesi'nde iki adet yarım küre formu başlık kaydedilmiştir. Köyün Hanyeri Mahallesi de gezildi. Ancak arkeolojik bir bulguya rastlanmadı.

Güneyfelakettin: Merkez Mahallesi'nde bir adet ve İmamlar Mahallesi'nde üç adet olmak üzere dört adet Bithynia tipi sütun formu mezar taşı tespit edilmiştir.

Kasaplar: Merkez Mahallesi'nde bir adet Bithynia tipi sütun mezar taşı incelenmiştir. Aşağı, Yukarı ve Orta mahalleleri de gezilmiştir. Ancak arkeolojik bir bulguya rastlanmamıştır.

Kındıra: Araklar Mahallesi'nde bir adet Bithynia tipi sütun mezar taşı; Ecirler Mahallesi'nde üç adet sütun parçası ve bir adet dikdörtgen duvar bloğu ya da altlık; Merkez Mahallesi'nde iki adet Bithynia tipi sütun mezar taşı ve bir adet oturma sırası bloğu kaydedilmiştir. Köyün Güdükler ve Ericek mahalleleri de gezilmiştir. Ancak arkeolojik bir bulguya rastlanmamıştır.

Kızılağıl: Merkez Mahallesi'nde bir adet pres ağırlık taşı ve Çatak Mahallesi'nde bir adet küre formu başlık belgelenmiştir.

Kolköy: Merkez Mahallesi'nde üç adet Bithynia tipi sütun mezar taşı tespit edilmiştir.

Kuzörendağlı: Köyün Merkez, Kolca ve Akçalar mahalleleri gezilmiştir. Ancak arkeolojik bir bulguya rastlanmamıştır

Merkez: Sağlık Mahallesi'nde Bithynia tipi sütun formlu mezar taşı incelenmiştir.

Musluklar (Coşlar): Merkez Mahallesi'nde iki adet Bithynia tipi sütun mezar taşı ve iç bükey profilli dikdörtgen köşe bloğu; Karşıyaka Mahallesi'nde altar kaidesine dönüştürülmüş dikdörtgen stel kaydedilmiştir.

Ömerler: Merkez Mahallesi'nde iki adet Bithynia tipi sütun mezar taşı belgelenmiştir. Bunların dışında bir adet Bithynia tipi sütun mezar taşı gövdesi olabilecek bir blok da vardır. Bu bloğun eski camide ahşap minare direğini oturtmak için kullanılmış olduğu ifade edilmiştir.

Paşaköy: Günümüzde belediye sınırları içinde mahalle olmuştur. Mahalle içinde hayvan başı tasvirli profilli dikdörtgen sunak ve sütun parçası belgelenmiştir. Berberler Mahallesi de gezilmiştir. Ancak bu mahallede arkeolojik bir bulguya rastlanmamıştır.

Piroğlu: Merkez Mahallesi'nde bir adet Bithynia tipi profilli sütun formlu mezar taşı ve bir adet de olasılıkla Bithynia tipi profilli sütun formlu mezar taşı gövdesi; Softalar Mahallesi'nde çift yarım sütun fil ayağı tespit edilmiştir.

Sandallar: Merkez Mahallesi'nde üst yapı bloğu, üç adet sütun parçası, iki adet çift yarım sütun fil ayağı, bir sütünce incelenmiştir.

Saraycık: Aşağı Mahalle'de bir Bithynia tipi sütun mezar taşı ve bir pedestal kaydedilmiştir. Köyün Yukarı Mahallesi de gezilmiştir. Ancak arkeolojik bulguya rastlanmamıştır.

Merkez İlçesi, Saraycık köyü sınırları içinde bir Antik Çağ yerleşim yeri tespit edilmiştir (Resim: 6 ve 7). Yerleşim alanı, Aşağı Mahalle ile Yukarı Mahalle arasında kalır. Alan, Aşağı Mahalle'den Yukarı Mahalle'ye giden asfalt yolun Şeyh Melek türbesi Mevkii'nin kuzeybatısında yer almaktadır. Buraya halk, Pazar Doruğu demektedir. Alanın batısında köy mezarlığı, doğusunda ise birkaç köy evi bulunmaktadır. Alanın büyük bir bölümü mera olarak kullanılmaktadır. Bununla birlikte yer yer ekili arazi de vardır. Alanın çevresi ekili tarım arazisidir. Alan güneydoğudan kuzeybatıya doğru alçalır. Alanın çevresinde ve üzerinde dağınık ve seyrek olarak küçük ağaçlar vardır.

Yüzeyde monokrom kaba ve ince mutfak seramiği parçaları vardır (Resim: 8 ve 9). Bunlardan bazıları MÖ birinci bin ve daha erken dönem seramiklerini hatırlatmaktadırlar. Bir adet Tunç Çağı'na kadar gidebilen dilgi olabilecek taş

eser bulunmuştur. Dilgi de erken dönem seramiklerinin burada olabileceği düşüncesini doğrulamaktadır. Çok küçük parça şeklinde erken Roma İmparatorluk Dönemi'nde karşımıza çıkan terra sigillata türü seramik de görülmüştür. Ayrıca pithos olabilecek kalın cidarlı seramik parçaları ve tuğla parçaları da gözlemlenmiştir. Bunların yanı sıra içi mavi motiflerle süslü sırlı seramik parçası da bulunmuştur. Alan engebeli ve oldukça taşlıktır. Moloz taş duvar örgüsü Bolu'da antik yerleşimlerde sıklıkla kullanılan bir duvar örgüsü tekniğidir. Bununla birlikte bir duvar örgüsü veya yapı planı tespit edilmemiştir. Seramik bulguların yanı sıra Aşağı Mahalle'de az da olsa Roma İmparatorluk veya Bizans Dönemlerine tarihlenebilecek taş eserlerin olması burada bu dönemlere ilişkin bir yerleşimin olduğu düşüncesini destekler.

Sazakşeyhler: Merkez Mahallesi'nde iki adet Bithynia tipi sütun formu mezar taşı; bir sütun parçası ve bir dikdörtgen blok; Yukarı Mahalle'de sonradan yuvu taşı olarak kullanılmış bir Bithynia tipi sütun mezar taşı gövdesi ile bir vaftiz teknesi incelenmiştir.

Susuzkınık: Merkez Mahallesi'nde iki adet Bithynia tipi sütun formu mezar taşı incelenmiştir. Merkez Mahallesi kırsalında ise bir adet sütun başlığı ya da kaidesi olabilecek mimari eleman ile beş adet dikdörtgen kesilmiş blok belirlenmiştir. Bu sütun başlığı ve yakınındaki beş adet dikdörtgen kesilmiş blok, irili ufaklı taşlardan oluşturulmuş yan yana iki küçük yükseltinin eteklerinde dağılmış durumda yer almaktadırlar. Yükselti taş yığını şeklindedir. Bu yükselti taşlarının üzerinde yüksek ağaçlar bulunmaktadır. Bir mezar odası tespit edilmemiştir. Ancak Bithynia Bölgesi'nde mezarların üzerine taş yığıldığı araştırmalarımız sırasında da gözlemlenmiştir. Bu yüzden mimari blokların da yer aldığı bu iki küçük taş öbeğinin yan yana iki tümülüs olma olasılığı vardır. Bununla birlikte bölgede tarım arazilerini temizlemek için taşlar toplanarak bir yerde biriktirilerek suni taş öbekleri de oluşturulmaktadır. Bu taş yığınlarının etrafının tarım arazisi olması bu olasılığı da düşündürür.

Yakuplar: Merkez Mahallesi'nde Bithynia tipi sütun formu mezar taşı tespit edilmiştir. Blok sonradan pres ağırlık taşına dönüştürülmüştür.

Yenicepınar: Merkez Mahallesi'nde iki adet Bithynia tipi sütun formu mezar taşı⁹, bir adet sonradan pres ağırlık taşına dönüştürülmüş sekizgen Bizans Dö-

⁹ Mezar taşları daha önce yayınlanmıştır: Mendel 1900, s. 420 Nr. 125; Becker Bertau 1986, s. 85 Nr. 79 ve s. 94 Nr. 89.

nemi altar, haç bezemeli korkuluk direği ya da mezar taşı, yarım küre formlu başlık; Çorak Mahallesi'nde haç bezeli dikdörtgen profil blok belgelenmiştir.

Yeniçeçitveren: Bir adet friz ya da kapı lentosu, üçgen alınlıklı akroterli mezar steli, üç adet dikdörtgen duvar bloğu, sütun başlığı ya da kaidesi, lahit teknesi parçası, sütun parçası, dikdörtgen stel ve bir adet oturma sırası bloğu kaydedilmiştir.

Yeniğüney: Kayı Mahallesi'nde bir adet Bithynia tipi sütun formlu mezar taşı ve bir adet çerçeveli dikdörtgen duvar bloğu; Merkez Mahallesi'nde iki adet Bithynia tipi sütun formlu mezar taşı belgelenmiştir. Köyün Çayır Mahallesi de gezilmiştir. Ancak arkeolojik bir bulguya rastlanmamıştır.

Yenisefa: Çatak Mahallesi'nde Bithynia tipi sütun formlu mezar taşı kaydedilmiştir. Yenisefa köyünde 2010 yılı çalışmalarımız sırasında da tespitler yapılmıştır¹⁰.

Yukarıçamlı: Doğancılar (Merkez) Mahallesi'nde yedi adet Bithynia tipi sütun formlu mezar taşı, haç motifi bezeli korkuluk bloğu ya da mezar taşı, üzüm, ayna ve tarak tasvirli dikdörtgen mezar taşı, bir pedestal, iki adet sütun parçası, bir pres ağırlık taşı; Keller Mahallesi'nde iki adet Bithynia tipi sütun formlu mezar taşı; Gürzadeler Mahallesi'nde iki adet sütun formlu mezar taşı, Hatipler Mahallesi'nde dikdörtgen Postament, çift yarım sütun fil ayağı, sütun parçası, yarım küre formlu başlık, sütun bitimi ya da başlangıcı, dikdörtgen duvar bloğu belgelenmiştir. Köyün Çengeller Mahallesi de gezilmiştir. Ancak bu mahallede arkeolojik bir bulguya rastlanmamıştır.

Merkez İlçesi, Yukarıçamlı köyü, Gürzadeler Mahallesi sınırları içinde bir ören yeri tespit edilmiştir (Resim: 10). Ören yeri köye giden asfalt yolun ve Cuma Camisinin hemen doğusunda yer almaktadır. Ören yeri tarım arazisidir. Üzerinde çitle çevrili ahşap bir kulübe bulunmaktadır. Arazi hafif engebelidir ve üzerinde seyrek olarak küçük ağaçlar bulunmaktadır. Arazi güneybatıdan kuzeydoğuya doğru yükselir. Alan kuzeydoğuda kayalık bir zemine birleşir. Ören yeri yükseltisinin sınırları kuzeyde kısmen belirgindir, ancak güneyde ve batıda tarım faaliyetleri nedeniyle bozulmuştur. Bu alanın kuzeydoğusunda ve güneyinde orman ile örtülü yüksek tepeler vardır. Yukarıçamlı köyü batıda kalmaktadır.

¹⁰ Ortaç 2012, s. 130.

Alanda yer yer duvar görüntüsü veren yerel moloz taş sıralarının üst yüzleri görülebilmektedir. Ancak Bolu'da antik yerleşimlerde genellikle duvar örgüsü için yerel moloz küçük taşlar kullanıldığından, duvar toprağa gömülü olup taşların sadece üst yüzeyleri görüldüğünde burada bir duvarın varlığını kesin olarak söyleyebilmek oldukça zordur. Alanda bir yapı planı tespit edilememiştir.

Gezilen alanda seyrek olarak monokrom kaba seramik ve çatı kiremidi parçaları (Resim: 11) ile bir adet koyu lacivert cam bilezik parçası (Resim: 12) görülmüştür. Alanda büyük pithoslara işaret eden oldukça kalın cidarlı seramik parçaları da bulunmuştur. Zira köylüler çocukluklarında çakıl denen bu mevkide insan girebilecek kadar büyük küplerin bulunduğunu söylemişlerdir. Seramik parçaları kesin tarihlleme yapmamızı sağlayacak nitelikte değildir. Bununla birlikte mahalle içinde Roma İmparatorluk ve Bizans Dönemlerine tarihlenebilecek taş eserlerin çok sayıda olması burada bu dönemlere ilişkin bir yerleşimin olduğunu düşündürür. Ayrıca köyün eski adı Holos olarak bilinir. Ören yeri ile cami arasında ve caminin etrafında terkedilmiş ve yıkılmış yakın geçmişe ait temel duvarları da vardır.

Yolçatı: Köyün Aşağı, Yukarı ve Orta mahalleleri gezilmiştir. Ancak arkeolojik bir bulguya rastlanmamıştır

İLK DEĞERLENDİRMELER

Bu yılki çalışmalarımız, geçen yıllarda olduğu gibi daha çok köy merkezlerinde ve köylerin yakın çevresinde bulunan arkeolojik malzemelerin envanteri şeklinde olmuştur. Bolu Merkez İlçesi'ne bağlı 28 köy (bu köylerden bazıları artık merkeze bağlı mahalle konumundadır) ve ilçe merkezi olmak üzere toplam 29 yerleşim birimi gezilerek belgeleme çalışmaları yapılmıştır.

2016 yılında tespit ettiğimiz taş eserlerin pek çoğu önceki yıllarda olduğu gibi *in situ* değildir. Buluntulara daha çok köy meydanlarında, cami ve evlerin bahçelerinde, modern yapıların temel duvarlarında, fırın önlerinde, mezarlıklarda ve yol kenarlarında rastlanmıştır.

Bununla birlikte antik yerleşim alanı olarak Merkez İlçesi Saraycık ve Yukarıçamlı köyleri ile Çivril Mahallesi kırsalında birer Antik Çağ yerleşim alanı tespit edilmiştir. Susuzkınık köyünde bir tarlanın kenarında yan yana iki adet tepenin tümülüs olma olasılığı bulunmaktadır. Çünkü bunlardan birinin yanında dikdörtgen kesilmiş bloklar ile bir adet başlık olabilecek blok bulunmak-

tadır. Ayrıca taş öbekleri görülmektedir. Bununla birlikte tarlayı temizlemek amacıyla toplanmış irili ufaklı taşlar da burada biriktirilmiş olabilir.

Yerleşim yeri saptama çalışmalarımız dışında bu seneki çalışmalarımız sırasında kayıt altına aldığımız buluntular bize geçen yıl olduğu gibi bu yıl da daha çok Bolu'nun Antik Çağ mezar türleri hakkında bilgiler vermiştir. Bithynia tipi olarak adlandırdığımız alt ve üst bitimleri çeşitli profillerle biçimlendirilmiş büyük bir sütun şeklindeki mezar taşlarına/sunaklara geçen yıllarda olduğu gibi bu sene de yoğun olarak rastlanmıştır¹¹. Bunlar çoğunlukla musalla taşı olarak kullanılmışlardır. Çoğunlukla üzerlerinde mezar kitabesi bulunmaktadır ve bezemesizdirler. Bir adet phallus / mantar formu mezar taşı da belgelenmiştir. Bu tür mezar taşı Bolu'da çok yaygın değildir¹². Araştırma sahamızda seyrek olarak karşılaştığımız bir diğer mezar taşı tipi ise üçgen alınlıklı, köşeleri akroterli kapı formu mezar taşıdır.

Bu yıl ilk defa üzerinde *tabula ansata* içinde kitabesi olan ve ayna, tarak vazo gibi kazıma motiflere sahip bir lahit teknesi de belgelenmiştir.

Çalışmalarımızda daha önceki yıllarda olduğu gibi yine kaliteli taş ve iyi işçiliğe sahip ornament bezemeli yapı bloklarına fazla rastlanmamıştır. İki adet Korinth tipi anta başlığı olabilecek blok iyi işçilik gösterir. Çok sayıda yivsiz 30-40 cm çaplı sütun parçası görülmüştür. Sütunlar çoğunlukla modern mezarlıklarda mezar taşı ya da evlerin önünde binek taşı olarak kullanılmıştır. Dikdörtgen tabla, torus ve sütun başlangıcından oluşan bloklar, muhtemelen bu sütunların kaidesini ya da başlığa geçişi oluşturuyorlardı. Bu tip başlıkların yanı sıra yarım küre formu başlıklar da tespit edilmiştir. Bunlar olasılıkla mezarların önünde sütunların üzerinde duruyorlardı. Yine az sayıda dört tarafı profilli dikdörtgen postamentler veya steller görülmüştür. Bunlardan biri üzerinde kabartma hayvan başı vardır. Kabartma oldukça tahrip olmuştur. Ancak bölgede yazıtlardan anlaşıldığı kadarıyla tanrı Zeus çok sevildiği için ve yine seyrek de olsa rastladığımız diğer sunaklara dayanarak burada bir boğa başının tasvir edilmiş olduğunu söyleyebiliriz.

¹¹ Bolu'daki Bithynia tipi mezar taşları için bakınız: Dörner 1952; Becker – Bertau 1986; Adak – Akyürek Şahin – Güneş 2008; Ortaç 2011a; Ortaç 2011b; Ortaç 2012; Ortaç 2013a; Ortaç 2014a; Ortaç 2014b; Ortaç 2016; Ortaç 2017.

¹² Bolu'da bilinen diğer örnekler için bakınız: Arık 1944, s. 344; Dörner 1952, s. 64 vd, Levha 27/184-186; Dörner 1981, s. 90; Christof 2008, Kat. no 70, Resim 5; Adak-Akyürek Şahin-Güneş 2008, s. 110, 111; Ortaç 2011a, s. 331; Ortaç 2011b, s. 468, Resim 5; Ortaç 2014b, s. 5 ve 11; Ortaç 2016, s. 178, 179; Ortaç 2017, s. 298.

Daha önceki yıllarda hem diğer ilçe köylerinde hem de Merkez İlçesi köylerinde belgelediğimiz köşeleri hayvan bacakları ile süslenmiş pedestallere bu yıl da yenileri eklenmiştir. Bunlar da olasılıkla mezar sunaklarını taşıyorlardı.

Çift yarım sütun fil ayakları¹³, altar kaidesi, haç bezemeli friz, vaftiz teknesi, haç bezemeli dikdörtgen bloklar Bizans mimarisinin göstergesidirler.

İki adet tiyatro oturma sırası bloğu da görülmüştür. Bunların Bolu merkezde Klaudiupolis’de yer alan tiyatrodan çeşitli amaçlarla kullanılmak üzere köylere taşınmış olmaları olasıdır.

Geçen yıllarda Merkez İlçesi köylerinde rastladığımız pres ağırlık taşları bu sene de belgelenmiştir¹⁴. Bazıları eski Antik Çağ blokları kullanılarak yapılmıştır. Şıra çıkarmak için kullanılan pres ağırlık taşlarıyla geçen yıllarda Mudurnu ve Mengen ilçelerinde de sıklıkla karşılaşılmıştır.

Yüzey araştırmamız sırasında tespit ettiğimiz buluntuların durumuna bakılacak olursa, araştırdığımız alanların özellikle Roma İmparatorluk ve Bizans Dönemlerinde daha yoğun olarak yerleşildiği söylenebilir. Bununla birlikte Saraycık köyünde daha erken dönemlere gidebilecek seramikler ve ayrıca bir taş dilgi de gözlemlenmiştir.

2016 yılı yüzey araştırması Merkez İlçesi’ndeki Antik Çağ yerleşim izleri hakkında yeni veriler sunmuştur. Bu veriler bilimsel olarak değerlendirme aşamasındadırlar.

Geçmiş yıllarda da araştırılan Merkez İlçesi köylerinin taranması, bu yılki çalışmalarımızla birlikte hemen hemen tamamlanmıştır. Geriye araştırılmamış az sayıda köy kalmıştır. Ancak yaylaların büyük bölümü henüz araştırılmamıştır. Bu yüzden ileriki yıllarda Merkez İlçesi’ndeki çalışmalarımız devam edecektir.

KAYNAKÇA

- ADAK-AKYÜREK ŞAHİN-GÜNEŞ 2008: M. Adak - N. E. Akyürek Şahin - M. Y. Güneş, “Neue Inschriften im Museum von Bolu (Bithynion/Klaudiupolis)”, *Gephyra* 5, 2008, s. 73-120.
- ARIK 1944: R. O. Arık, “Bitik Kazısı ve Hatay Tetkikleri Hakkında Kısa Rapor”, *Belleten* 8, 1944, s. 341-384.

¹³ Çift yarım sütun fil ayakları Bolu’da sık sık karşımıza çıkmaktadır. Ortaç 2011a; Ortaç 2011b; Ortaç 2012; Ortaç 2013a; Ortaç 2014a; Ortaç 2014b; Ortaç 2016; Ortaç 2017.

¹⁴ Ortaç 2013b; Ortaç 2017, s. 299.

- BECKER BERTAU 1986: F. Becker Bertau, *Die Inschriften von Klaudiu Polis*, (Bonn 1986).
- CHRİSTOF 2008: E. Christof, "Anikonische Grabmarker in Kleinasien: Die sog. Phallossteine", *Epigraphica Anatolica* 41, 2008, s. 147-171.
- DÖRNER 1952: F. K. Dörner, *Bericht über eine Reise in Bithynien*, *Österreichische Akademie der Wissenschaften Philosophisch-historische Klasse, Denkschriften* 75, Bd. 1, (Wien 1952).
- DÖRNER 1981: F. K. Dörner, *Vom Bosphorus zum Ararat. Kulturgeschichte der antiken Welt*, (Mainz 1981).
- MENDEL 1900: G. Mendel, "Inscriptions de Bithynie (et de Paphlagonie), I", *BCH* 24, 1900, s. 361-426.
- ORTAÇ 2011a: M. Ortaç, "Bolu İli Yüzey Araştırması 2009", içinde: *Araştırma Sonuçları Toplantısı 28/1*, (32. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu, 24 - 28 Mayıs 2010, İstanbul), (Ankara 2011), s. 329-348.
- ORTAÇ 2011b: M. Ortaç, "2009 Yılı Bolu İli Merkez İlçesi Arkeolojik Yüzey Araştırmasından Bazı Kesitler", içinde: A. Yaman – A. Aktaş Yasa – E. Öztürk – B. Kaya Yiğit (ed.), *Uluslararası Köroğlu, Bolu Tarih ve Kültürü Sempozyumu Bildirileri* (17 - 18 Ekim 2009 Bolu), (Bolu 2011), s. 464-483.
- ORTAÇ 2012: M. Ortaç, "Bolu İli Yüzey Araştırması 2010: Merkez ve Mudurnu İlçeleri ile Köyleri", içinde: *Araştırma Sonuçları Toplantısı 29/1*, (33. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu, 23 - 28 Mayıs 2011, İnönü Üniversitesi Malatya), (Ankara 2012), s. 129-154.
- ORTAÇ 2013a: M. Ortaç, "Bolu İli Yüzey Araştırması 2011: Merkez, Dörtdivan ve Yeniçağa İlçeleri ve Köyleri", içinde: *Araştırma Sonuçları Toplantısı 30/1*, (34. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu, 28 Mayıs - 1 Haziran 2012, Hitit Üniversitesi Çorum), (Çorum 2013), s. 115-130.
- ORTAÇ 2013b: M. Ortaç, "Bolu Merkez, Mudurnu, Yeniçağa ve Dörtdivan İlçeleri Antik Çağ Tarım Teknolojisi: Pres Ağırlık Taşları (Litular)", içinde: G. Kökdemir (ed.), *Orhan Bingöl'e 67. Yaş Armağanı. A Festschrift for Orhan Bingöl on the occasion of his 67th Birthday*, (Ankara 2013), s. 407-432.
- ORTAÇ 2014a: M. Ortaç, "Bolu İli Yüzey Araştırması 2012: Mengen İlçesi Çalışmaları", içinde: *Araştırma Sonuçları Toplantısı 31/1*, (35. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu, 27-31 Mayıs 2013, Muğla Üniversitesi Muğla), (Muğla 2014), s. 245-260.
- ORTAÇ 2014b: M. Ortaç, "2013 Yılı Bolu İli Merkez ve Mengen İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması", içinde: *Araştırma Sonuçları Toplantısı 32/2*, (36. Uluslararası

sı Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu, 02-06 Haziran 2014, Zeugma Müzesi Gaziantep), (Ankara 2014), s. 1-22.

ORTAÇ 2016: M. Ortaç, “2014 Yılı Bolu İli Gerede İlçesi Arkeolojik Yüzey Araştırması”, içinde: *Araştırma Sonuçları Toplantısı 33/1, (37. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu, 11-15 Mayıs 2015, Atatürk Üniversitesi Erzurum), (Ankara 2016), s. 171-192.*

ORTAÇ 2017: M. Ortaç, “2015 Yılı Bolu İli Gerede ve Merkez İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması”, içinde: *Araştırma Sonuçları Toplantısı 34/2, (38. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu, 23-27 Mayıs 2016, Trakya Üniversitesi Edirne), (Edirne 2017), s. 285-310.*

Resim 1: Merkez İlçesi Çivril Köyü Ören Mevkii

Resim 2: Merkez İlçesi Çivril Köyü Ören Mevkii Duvar Örgüsü

Resim 3: Merkez İlçesi Çivril Köyü Ören Mevkii Duvar Örgüsü

Resim 4: Merkez İlçesi Çivril Köyü Ören Mevkii Duvar Örgüsü

Resim 5: Merkez İlçesi Çivril Köyü Ören Mevkii Seramik Buluntuları

Resim 6: Merkez İlçesi Saraycık Köyü Ören Mevkii

Resim 7: Merkez İlçesi Saraycık Köyü Ören Mevkii

Resim 8: Merkez İlçesi Saraycık Köyü Ören Mevkii Seramik Buluntuları

Resim 9: Merkez İlçesi Saraycık Köyü Ören Mevkii Seramik Buluntuları

Resim 10: Merkez İlçesi Yukarıçamlı Köyü Ören Mevkii

Resim 11: Merkez İlçesi Yukarıçamlı Köyü Ören Mevkii Seramik Buluntuları

Resim 12: Merkez İlçesi Yukarıçamlı Köyü Ören Mevkii Cam Bilezik

SAKARYA İLİ TARİH ÖNCESİ ARKEOLOJİSİ YÜZEY ARAŞTIRMASI (IV), 2016

Metin KARTAL*
Eşref ERBİL
Murat ÖZTURAN

GİRİŞ

2013’de başlatmış olduğumuz “Sakarya İli Tarih Öncesi Arkeolojisi Yüzey Araştırması” projemiz 2016 yılındaki son sezon çalışmaları sonucunda tamamlanmış bulunmaktadır¹. Heyet üyelerimiz Başkan Prof. Dr. Metin Kartal, Başkan Yardımcısı Araş. Gör. Eşref Erbil ve Arkeolog Murat Özturan’dan oluşmuştur. Araştırma ekibimizin T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Temsilcisi Zonguldak-Ereğli Müzesi arkeologlarından Sayın Ünver Göçen² olmuştur. Şimdiye değin yapmış olduğumuz 2013, 2014 ve 2015 yılları çalışmalarımız Araştırma Sonuçları Toplantıları bildiri kitaplarında yayınlanmıştır (Kartal ve diğ., 2015; Kartal ve diğ., 2016; Kartal ve Erbil, 2017).

* Prof. Dr. Metin KARTAL (Araştırma Başkanı), Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Tarih Öncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı, 06100-Sıhhiye Ankara/TÜRKİYE.

Araş. Gör. Eşref ERBİL, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Tarih Öncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı, 06100-Sıhhiye Ankara/TÜRKİYE.
Arkeolog Murat ÖZTURAN, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi.

¹ Araştırma ekibi olarak; İl Kültür ve Turizm Müdürü Sayın Hüseyin YORULMAZ, Sakarya Müzesi Müdürü Arkeolog Mürşit YAZICI ile Müze Uzmanları Arkeolog Yeliz KOCAYAZ, Arkeolog Ebru INAL, Arkeolog Melika ÇATAN ve Sanat Tarihçisi Süleyman ACAR’a teşekkürlerimizi sunuyoruz. Araştırmamızın finansal giderleri hazırlamış olduğumuz proje ile Türk Tarih Kurumu tarafından karşılanmıştır. Bu nedenle Türk Tarih Kurumu Başkanlığı’na bilimsel çalışmalarımıza verdikleri finansal desteklerinden dolayı teşekkürlerimizi sunuyoruz.

² Araştırmamız süresince aktif fiziki ve teknik desteklerinden dolayı Arkeolog Ünver Göçen’e çok teşekkür ediyoruz. Kendisinin yıllara dayanan kazı ve yüzey araştırmaları tecrübeleri bizlere bilimsel açıdan çok büyük katkı sağlamıştır.

YÖNTEM ve ALAN

2016 sezonunda gerçekleştirdiğimiz araştırma yöntemi daha önceki sezonlarda uyguladığımız yöntemin aynısıdır. Araştırmanın bu sezonki temel amacı, şimdiye değin elde etmiş olduğumuz yontmataş buluntuların hammadde kaynaklarının tespit edilmesi ve eksik kalan kısımların taranarak tamamlanması şeklinde özetlenebilir. Ayrıca daha önceden tespit etmiş olduğumuz buluntu alanları eğer yolumuzun üzerinde ise mutlaka kısa süreliğine de olsa yeniden ziyaret edilmiştir. Zira bölgedeki yapılaşma, alt yapı çalışmaları, yol yapımı gibi inşaat işleri ile doğal erozyon unsurları, bazı arkeolojik eserlerin gün yüzüne çıkmasına neden olmaktadır. Bunların envanterlik değere sahip olanları alınmış ve ilgili Müze Müdürlüğüne teslim edilmiştir.

Bunun ardından eksik kalan alanların taranması ile devam ettiğimiz araştırma hemen sonuç vermiş ve iyi bir tesadüfle hammadde kaynaklarıyla karşılaşmıştır. Bununla birlikte, daha önce açık alanlarda dolaşmış olmamıza karşın orman içinde kalıp da girememiş olduğumuz sık bitki örtüsüne sahip kısımlardaki ağaç seyreltme ve orman içi yol yapımı çalışmaları, yeni hammadde kaynaklarının tespit edilmesine de vesile olmuştur. Tespit edilen yerleşim yerleri, hammadde kaynakları ve/veya buluntu alanlarının GPS ile koordinatları alınmış ve uydu haritalarına işlenmiştir.

BULGULAR

2016 yılı araştırma sezonu içinde toplam 15 mevkiden bahsetmek olanaklıdır. Ancak bunların kimisinde tarih öncesi yontmataş unsurlar bulunmakla birlikte, 7'si aslında hammadde kaynaklarıdır. Bunlardan 6'sı çakmaktaşı diğeri ise; hem serpantin, hem radyolarit ve hem de kuvarsit kaynaklarını barındırmaktadır. Sakarya ili çalışmalarımızın bu seneki etabı 4. sezon olup daha önce hiçbir hammadde kaynağı ile karşılaşılmamıştı. Üstelik çakmaktaşı hammadde kaynakları hakkında hem yerel halk hem de çeşitli bilim adamlarınca bunların Kocaeli İli içinde olduğundan bahsedilmekteydi. Açıkçası kabul edilmemesine karşın -ki gereği de kalmamıştır-2016 yılı araştırma başvurmuzda Kocaeli ili içinde de çalışma istememizin sebebi bu hammadde kaynaklarını görmek ve niteliklerini incelemek içindi.

Şimdi anlaşıyor ki aslında Sakarya ili sahil hattı üzerindeki çakmaktaşı yontmataş endüstri öğelerinin kaynağı yine kendilerine çok yakın konumlarda olan sahil hattı gerisindeki ormanlık alanlardır. Söz konusu bu ormanlık bölgeler çok sık bitki ve ağaç örtüsüne sahip olduğundan ötürü hem girilmesi imkânsız hem de girildiğinde yerde birşeylerin görülebilme olasılığı çok az olan

alanlardır. Bizim ekip olarak şansımız, alanda ağaç seyreltme çalışmalarının yapılması ve ormanlık alan arasında yangın yollarının açılması işlemleri olmuştur. Bu yollara girdiğimizde aslında hammadde kaynağının buralarda saklı bir biçimde kaldığı anlaşılmıştır. Bu kaynakları ne yerel halk ne de daha önceki araştırmacılar görebilmiştir.

Çalışmamız sırasında yukarıda da belirtmiş olduğumuz gibi yolumuzun üstünde bulunan ve daha önceki yıllarda tespit etmiş olduğumuz *Ayı Yatağı Mevki Güneyi 1 ve 2 (2013)*, *Arifağa Mezarlığı Güneyi (2015)* ve *15 Nolu Alan (2014)* tekrar ziyaret edilmiş ve bu alanlardan son derece önemli yeni bulgular tespit edilmiştir.

2017 YILI BULUNTU YERLERİ

1 Nolu Alan

Koordinatlar: N: 41°01. 524 E: 030°52. 648 Δ: 178 m.

Araştırmanın arazi çalışmaları ilk olarak Kocaali ilçesi Selahiye ve Gümüşoluk köyleri olmuştur. Söz konusu köylerde yapılan yüzey taramaları sonucu Selahiye yolu üzerinde Melen su aktarım hattına yakın bir konumda çakmaktaşı hammadde kaynağı tespit edilmiştir. Bu alanda herhangi bir arkeolojik yontmataş buluntu ile karşılaşılmamış; ancak çok sayıda doğal kırıklı, yassı ve oldukça kaliteli çakmaktaşı hammadde parçaları tespit edilmiştir. Bu kaynağın özelliği yassı ve dar hammadde kütlelerinin bulunmasıyla özetlenebilir. Bu durum geniş yongalar üretmek yerine, dar dilgi üretimine uygun bir potansiyel yaratmaktadır. Gözlemlenen tüm parçaların dış yüzeyleri -kırık olanlar hariç- CaCO_3 (kalsiyum karbonat) ile kaplıdır. Kırık yüzeylerden anlaşıldığı üzere geneli; krem, bej ve sarımsı renklerde, transparan olmayan, mat görümlü ve ışık geçirmeyen çakmaktaşılarından ibarettir. Teknik olarak yontmataş işçiliğinde kullanımı açısından orta kalitede çakmaktaşı niteliğindedir. Şimdilik kaydıyla daha önceki yıllarda tespit etmiş olduğumuz; Kaynarca-Sarıbeyli'deki Kömürlük Tepe, Kaynarca-Körük Mahallesi'ndeki 15 nolu Alan ve Karasu-Camitepe'deki Arifağa Mezarlığı Yanı yerleşimlerinin çakmaktaşı bulgularının bir kısmının hammaddesi, bu kaynak bulgularıyla makroskopik açıdan büyük benzerlikler gösteriyor diyebiliriz.

2 Nolu Alan

Koordinatlar: N: 41°01. 632 E: 030°52. 347 Δ: 146 m.

Kocaali İlçesi Selahiye ve Gümüşoluk köylerine yakın bir konumda bulunan bir tarlada ise bir adet Paleolitik Çağ'a ait düzeltili yonga ile birlikte küçük doğal kırıklar halinde çakmaktaşı parçaları gözlenmiştir. Tespit edilmiş olan yonga tekil bir buluntu olup, genel niteliği açısından Orta Paleolitik karakterlidir. Dış yüzeyi hem doğal kabuk hem de daha önceden çıkarılmış yonga-dilgi negatiflerini taşımaktadır. Keskin kenarları üzerinde olasılıkla kullanım çentikleri taşımaktadır. Diğer hammadde bulguları dağınık parçalar niteliğinde olup 1 nolu alanda tespit edilmiş olan çakmaktaşı yumrularına büyük benzerlikler göstermektedir. Bu iki alan arasındaki mesafe çok az olduğundan ötürü, olasılıkla köken ve oluşumları açısından da benzer süreçler gösteren kaynaklardır diyebiliriz.

3 Nolu Alan

Koordinatlar: N: 41°00. 508 E: 030°56. 310 Δ: 173 m.

Başka bir çakmaktaşı hammadde grubu ise Kocaali İlçesi Çobansayvant Köyü yakınlarında tespit edilmiştir. Yukarıdaki her iki çakmaktaşı kaynağından gözlemlenen taşlar burada da mevcut olmakla birlikte görüldüğü kadarıyla nicelik açısından her ikisinden de az sayılarda dağınık yumru parçalar niteliğindedir. Buna karşın mevcut çakmaktaşı yumruları teknik açıdan yontulabilir orta kalitede özellikler taşımaktadır.

4 Nolu Alan

Koordinatlar: N: 40°30. 474 E: 030°00. 888 Δ: 798 m.

Pamukova'da daha önceki çalışmalarımız hep düşük kotlarda gerçekleştirilmişti. Ancak bu kez Pamukova ilçesi batısındaki daha yüksek kotlardayaptığımız yüzey taramaları sonucunda Akçakaya Köyü yakınlarında; yüzeyde dağınık bir biçimde kuvarsit, serpantin ve radyoralit hammadde yumruları tespit edilmiştir. Oldukça önemli olan söz konusu bu hammadde kaynaklarında herhangi bir yontmataş materyal ile karşılaşılmasıdır. Kuvarsit ve radyolarit parçalar serpantin yumrulara göre daha küçük boyutludurlar. Özellikle serpantin yumrular hem iri hem de daha küçük boyutlu olabilmektedir. Renkleri koyu yeşil görünümlüdür. Bunlar sürüklenme ve yuvarlanma sonucunda kırık yüzeyler de taşımaktadırlar. Bizim Sakarya çalışmalarımızda serpantin kökenli herhangi bir arkeolojik belge ile karşılaşmadık. Ancak böylesi bir taş grubunun

varlığını burada beyan etmemiz, yakın çevredeki olası arkeolojik veriler için faydalı olabilir düşüncesindeyiz. Öte yandan tüm Sakarya bulgularımız düşünüldüğünde birçok kuvarsit ve radyolarityontmataş arkeolojik buluntu ile karşılaşmış bulunmaktayız. Kesin kanıtlarımız olmadığından ötürü tespit ettiğimiz kuvarsit ve radyolarit buluntuların hammadde kaynağı burasıdır demek istemesek de böyle bir varlığı beyan etmek yerinde olacaktır.

5 Nolu Alan

Koordinatlar: N: 40°31. 966 E: 030°02. 199 Δ: 757 m.

Yukarıdaki 4 nolu alandan kuzeye doğru ilerlendiğinde Çilekli Köyü kırsalında iki adet yontuk çakıl tespit edilmiştir. Söz konusu yontuk çakılardan biri kumtaşından diğeri ise kuvarsitten üretilmiştir (Resim: 1-2). Kumtaşından üretilmiş olan parça teknik açıdan “kıyııcı” niteliğinde olup bir yüzeyden sert çekiç darbesiyle bir yonga çıkarılarak keskin kenar oluşturulmuştur. Görece küçük boyutludur (7,8x7x4cm) ve demiroksit renginde bir çakıldan üretilmiştir. Diğer yontuk çakıl ise teknik açıdan “kıyııcı alet” niteliğindedir. Bunun her iki yüzeyinden de sert çekiç darbesiyle yonga alınmıştır. Dış yüzeyi dış etkenler nedeniyle hafif kırmızımsı patinaya sahip olsa da anlaşıldığı kadarıyla özü damarlı beyaz kuvarsit özelliğindedir. Bu alet de görece küçük boyutludur (9,2x9,6x4,7cm). Bu her iki yontuk çakıl alet de Alt Paleolitik döneme tarihlenmelidir kanısındayız. Benzer aletler bilindiği üzere daha önceki yüzey taramalarımızda da tespit edilmişti. Yontuk çakıllar ile birlikte aynı alandan bir adet şekilsiz çekirdek ve bir adet çakmaktaşı yonga da tespit edilmiştir. Çekirdek, radyolarit hammadde üzerine olup kahve renklidir. Çok tipik özellikler göstermese de yontma izleri dikkate alındığında Orta Paleolitik olabilecek kanıtlar taşımaktadır. Çekirdeğin kısmen ham yüzeyler de gösteriyor olması, hem hammadde patinası hem de özü açısından önemli bilgiler vermektedir. Yukarıda 4 nolu alanda belirttiğimiz kuvarsit ve radyolarit hammaddelere çok yakın bir konumda olan bu buluntular konumları itibarıyla da çeşitli çıkarsamalar yapmamıza olanak sağlamaktadır.

6 Nolu Alan

Koordinatlar: N: 41°07. 622 E: 030°31. 021 Δ: 4 m.

Karasu İlçesi Denizköy kırsalında, Denizköy'den Camitepe Köyü'ne doğru giderken Denizköy'ün hemen çıkışında kumtaşından üretilmiş yontuk çakıl buluntular ile çeşitli yongalama ürünlerinin varlığı tespit edilmiştir. Burası aslında daha önceki yıllarda geçtiğimiz bölgelerden birisidir. Ancak alanda o

kadar çok lokal buluntu yeri vardır ki, burası olasılıkla çok yakınından geçtiği-miz bir alan olarak kalmış görünmektedir. Çakmaktaşıdan üretilmiş yontma-taş parçalar Orta ve Alt Paleolitik dönemlerin özelliklerini göstermektedir. Özellikle çakmaktaşıları çok kaliteli bir hammaddeye sahiptir. Zaten bu çevre-deki daha eski yıllarda yaptığımız taramalarda bu çok kaliteli çakmaktaşılarının çeşitli dönemlere ait aletlerini tespit etmiştik.

Öte yandan alanda kumtaşı hammadde üzerine birçok yontuk çakıl alet tes-pit edilmiştir. Bunların boyutları küçükten büyüğe doğru olup değişkendir. En küçüğünün boyu 6-7 cm. den başlayıp en irileri 12-13 cm. ye kadar ulaşmakta-dır. Genel açıdan hammadde renkleri demir oksit renginde olup bütünü çay çakılları üzerine yapılmıştır. Kimisi tek yüzeyden kimisi de her iki yüzeyden sert çekiç darbeleriyle yongalanmışlardır. Dolayısıyla hem “kıyıcı” hem de “kı-yıcı alet” niteliğinde yontuk çakıl aletlerdir diyebiliriz. Teknik ve tipolojik özel-likleri dikkate alındığında hepsi de Anadolu’nun Alt Paleolitik dönemine bağ-lanabilir (Resim: 3-5). Sakarya’da özellikle kumtaşı üzerine yapılmış yontuk çakılların yoğun olarak ele geçmesinin nedeni, bölgenin yerel taşı olmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim yapılmış olan bir araştırmaya göre kumtaşı ham-maddesinin en yoğun olarak bulunduğu 22 il içinde 5 ilçesiyle Sakarya ön sıra-lardadır (www.mustafatunc. biz/kumtasi 17 Mayıs 2017 tarihli erişim). Bu ilçe-ler; Sakarya Merkez, Karasu, Ferizli, Geyve ve Hendek’tir. Zaten Karasu bölge-sinde bol miktarda kumtaşı yontuk çakıl tespit etmemiz de bu açıdan oldukça manidardır.

7 Nolu Alan

Koordinatlar: N: 41°07. 763 E: 030°29. 717 Δ: 6 m.

Karasu İlçesi Denizköy kırsalında yukarıdaki 6 nolu buluntu alanına yakın bir konumda çeşitli yongalama ürünlerinin varlığı tespit edilmiştir. Bu buluntu-lar arasında çok tipik aletler olmamakla birlikte, orta kalitedeki çakmaktaşıla-rından; şekilsiz çekirdekler, çekirdek hazırlama yongaları, yongalar ve yontma artıkları tespit edilmiştir. Bütünü Paleolitik Çağ’a ait olmakla birlikte Paleoliti-ğin kesin bir dönemini yansıtacak tipik unsurlardan yoksun buluntulardır.

8 Nolu Alan

Koordinatlar: N: 41°09. 356 E: 030°22. 185 Δ: 55 m.

Kaynarca İlçesi Arifağa Köyü Eğreltilibayır Mahallesi Bıçakçioğlu Tepe ku-zeydoğu yamacında yeni açılmış bir orman yolu içerisinde oldukça iri boyutlu silisli çay çakılı üzerine işlenmiş bir adet yontuk çakıl tespit edilmiştir. Tipolojik

açıdan “kıyıcı” kategorisindedir. Bir diğer özelliği ise Türkiye’de şimdiye değin tespit edilmiş olan en iri ve en ağır örneklerden birisidir. Boyutları 17,5x14,6x6,9 cm ve ağırlığı ise 2550 gr. dır (Resim: 6). Söz konusu yontuk çakıl teknik özellikleri dikkate alındığında Anadolu’nun Alt Paleolitik dönemine bağlanabilir. Yontuk çakıl buluntunun dışında alandan çeşitli dönemlere bağlanabilecek yongalama ürünleri tespit edilmiştir. Bunlar arasında; Alt ve Orta Paleolitik’in yongaları ile Orta Paleolitik döneme ait *levallois* çekirdekler, şekilsiz çekirdekler, dilgi çekirdekleri, kenar kazıyıcılar, çentikli ve dişlemeli aletler yer alır (Resim: 7). Bu ürünlerin bazıları orta bazıları da çok kaliteli çakmaktaşı üzerine yapılmıştır. Orman içinde karşımıza çıkan böylesi parçalar yanında çok iri kütleler halinde çakmaktaşı hammadde blokları da tespit edilmiştir. Ancak bu bloklar yukarıda bahsettiğimiz 1, 2 ve 3 numaralı buluntu alanlarındaki çakmaktaşılarından çok daha kaliteli ürünlerdir. Bu ürünlerin aşağıda bahsedeceğimiz 9 nolu alanda daha da yoğunlaştığı ve artık hammadde yatağına dönüştüğü görülmüştür.

9 Nolu Alan

Koordinatlar: N: 41°09. 526 E: 030°22. 016 Δ: 67 m.

Kaynarca İlçesi Arifağa Köyü Eğreltilibayır Mahallesi Bıçakçioğlu Tepe kuzey yamacında bir orman yolu içerisinde 8 Nolu buluntu alanına yakın bir kumda oldukça kaliteli ve yoğun, iri bloklar halinde çakmaktaşı yatağı tespit edilmiştir. Öyle ki bu blokların bazıları 40-50 cm uzunlukta olabilmektedir (Resim: 8). Bununla birlikte muhtemelen bu blokların doğal ya da yapay etmenlerle kırılmaları nedeniyle daha küçük boyutlardaki birçok hammadde kütlesi dağınık bir biçimde açılmış orman yolları üzerinde görülebilmektedir. Bu durum ormanlık alanın içine girildiğinde de izlenebilmektedir. Dolayısıyla çalışmamızın başında da belirtmiş olduğumuz gibi özellikle Sakarya’nın Karasu ve Kaynarca tarih öncesi çakmaktaşı yontmataş buluntularının kökeni yine lokal kaynaklara dayanmaktadır diyebiliyoruz. Geçmiş yıllarda hayli yaş almış vatandaşlarla yaptığımız diyaloglarımızda 40-50 yıl öncesine ait döven taşlarını Kocaeli yöresinden getirttiklerini öğrenmiştik. Buna göre aslında yerel çakmaktaşının varlığından habersiz oldukları aşikârdır. Sanırsız bu durumu da, bölgede yaşayan halkın kültürel hafızasından bilinmeyen bir nedenle yüzyıllar hatta belki de bin yıllar önce silinmiş olmasıyla açıklayabiliriz.

Yatağın bulunduğu yerde çakmaktaşı hammadde blok ve parçaları ile birlikte Orta Paleolitik döneme ait bir *recurrentlevallois* çekirdek ve çeşitli yongalama ürünleri de tespit edilmiştir.

10 Nolu Alan

Koordinatlar: N: 41°09. 296 E: 030°21. 752 Δ: 77 m.

Kaynarca İlçesi Arifağa Köyü Eğreltilibayır Mahallesi Çiğdemcik Pınarı Mevki'nde açılan bir orman yolu içerisinde birçok *levallois* yonga (Resim: 9) ve bir *recurrentlevallois* çekirdek (Resim: 10) ile birlikte çeşitli yongalama ürünleri tespit edilmiştir. Bu ürünler arasında az sayıda Alt Paleolitik ancak geneli Orta Paleolitik olan irili ufaklı birçok yonga ve çekirdek de ele geçmiştir. Söz konusu bu alan 9 nolu alanda tespit edilen hammadde kaynağına oldukça yakındır. Üstelik hemen hiçbir hammadde kütlesi görülmez. Buradan da anlaşılıyor ki orman içinde tespit edilen hammadde kaynağı sadece bir alanda kümelenmiş ve bunun periferindeki bölgelerde çakmaktaşı yongalama işlemleri gerçekleştirilmiştir. 10 numaralı alan da bunlardan birisidir. Zira alandaki yongalama çok sayıda yan ürün olan yontma artıklarıyla doludur. Bu alanlar bir anlamda ve şimdilik kaydıyla hammadde bloklarına ön form verilen ve/veya atölye gibi kullanılan alanlar şeklinde görünmektedir.

11 Nolu Alan

Koordinatlar: N: 41°09. 312 E: 030°21. 703 Δ: 63 m.

Bir başka çakmaktaşı hammadde kaynağı ise yine Kaynarca İlçesi Eğreltilibayır Mahallesi Bıçakçioğlu Tepe'nin batısında yeni açılmış bir orman yolunda tespit edilmiştir. Burası da hem 9 hem de 10 numaralı alanlara çok yakındır. Bu alanda çok sayıda irili ufaklı çakmaktaşı yumru bulunmaktadır. Bunların dış yüzeyleri genellikle kabukludur ancak kırıklı ve daha küçük kütleler de mevcuttur. Hammaddelerin bir kısmı çok kaliteli bazıları da orta kalitede çakmaktaşılarıdır. Her ne kadar arkeolojik bulgu azsa da ele geçmiş olan unsurlar geneli Orta Paleolitik olan yongalar şeklinde karşımıza çıkmıştır. Bunların bazıları da Alt Paleolitik teknolojiler gösterirler.

12 Nolu Alan

Koordinatlar: N: 41°09. 429 E: 030°21. 699 Δ: 51 m.

Kaynarca İlçesi 11 nolu alanın kuzeyinde orman yolunun devamında başka bir noktada çakmaktaşı hammadde yumruları ile karşılaşmıştır. Söz konusu bu alan daha önce tespit edilen hammadde yataklarından çok farklı olmayan ve kaliteli çakmaktaşı örnekleri barındırmaktadır. Bu yumrular iri bloklar şeklindedir ve dış yüzeyleri kabuk kaplıdır. Alanda sadece 1 adet Orta Paleolitik döneme ait yonga tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu 1 yonga dışında arkeolojik veriyle karşılaşmamıştır.

13 Nolu Alan

Koordinatlar: N: 41°10. 121 E: 030°22. 383 Δ: 17 m.

Kaynarca İlçesi Kızılcıklıburun Mahallesi, Karaboğaz Plajı güneyinde, iş makinaları tarafından başka bir yerden getirilen dolgu toprak içerisinde son derece önemli yontmataş unsurları ile karşılaşmıştır. Bu dolgu olasılıkla Melen Suyu'nun boru hattı hafriyatı sırasında çıkan toprakların yığını olmalıdır düşüncesindeyiz. Nitekim yöre halkı da bizi doğrulamaktadır. Zira toprak rengi de boru hattı boyunca gözlemlenen kırmızı renkli pleistosen depolarıyla makro gözlem açısından aynıdır. *In situ* pozisyonlarını kaybetmiş olan bu yontmataş buluntuları arasında; çoğunluğu Orta Paleolitik döneme ait olan *levallois* uçlar, bir *recurrent levallois* çekirdek, kenar kazıyıcılar, dişlemeli ve çentikli aletler ile *levallois* olan ya da olmayan yongalar tespit edilmiştir. Alt Paleolitik olabilecek çok az yonga yanında, belki de Neolitik olabilecek iri bir dilgi üzerine ön kazıyıcı dikkat çeken diğer buluntular arasındadır.

14 Nolu Alan

Koordinatlar: N: 41°09. 752 E: 030°22. 532 Δ: 28 m.

Kaynarca İlçesi Kızılcıklıburun Mahallesi, Karaboğaz Plajı'na yakın bir noktada, Karasu plajlarının bitip de hemen ormanlık alana dönüştüğü alan içerisinde yeni açılmış bir orman yolu üzerinde birçok yongalama ürünleri içeren bir buluntu alanı tespit edilmiştir. Burası hammadde kaynaklarına çok yakın bir yerdir. Çakmaktaşı bulguları hammadde açısından hem çok kaliteli hem de orta kalitedeki örneklerle temsil edilirler. Buradan; çok sayıda Alt ve Orta Paleolitik dönemlere ait yongalar, yontma artıkları, şekilsiz çekirdekler, geç Alt Paleolitik ya da Orta Paleolitik olması muhtemel *levallois* çekirdekler, Orta Paleolitik dönem düzeltili ve düzeltilsiz yongalar ile kenar kazıyıcılar ele geçmiştir. Alt ya da Orta Paleolitik dönemlere ait olabilecek ve Sakarya buluntuları boyutlarıyla kıyaslandığında nispeten daha küçük olan 2 adet yontuk çakıl alet de tespit edilmiştir (Resim 11-12). Bu yontuk çakıl aletlerin her ikisi de "kıyıcı alet" grubundadır. Birisi çakmaktaşı çakıl, diğeri de kuvarsit çakıl üzerine yapılmıştır. Paleolitik Çağ sonrasına tarihlenebilecek sadece birkaç parça yontmataş unsur gözlemlenmiştir.

15 Nolu Alan

Koordinatlar: N: 41°07. 300 E: 030°20. 069 Δ: 80 m.

Kaynarca İlçesi Birlik Mahallesi Mevki'nde Orta Paleolitik'in erken evresi olan *charentien* karakterli bir adet kenar kazıyıcı ile 4 adet yonga tespit edilmiş-

tir. Burası bir çeşit tekil buluntu alanı niteliğindedir. Kazıyıcı alet oldukça kalın bir yonga üzerine basamak pulcuklu düzeltilebilirle oluşturulmuştur. Hammaddesi silisyum oranı düşük, hafifçe ve mat görünümlü çakmaktaşıdır. Böylesi hammadde parçaları geçtiğimiz yıllarda Ayıyatağı Mevki Güneyi buluntu alanından da tespit edilmişti. Çok tipik özellik gösterdiğinden ötürü bölgenin *mousterien* öncesine tarihlemek mümkündür. Diğer yongalar klasik *mousterien* yongaları şeklindedir.

SONUÇ

4 sezondur gerçekleştirmiş olduğumuz yüzey araştırmaları sonucunda çok sayıda açık hava buluntu alanları ile birlikte Paleolitik Çağ insanların hayatta kalma mücadelesinin fiziksel kanıtları olan yontmataş aletler tespit edilmiştir. Söz konusu bu yontmataş aletlerin hammadde kaynakları ise 2016 yılı çalışmaları sonucunda ortaya konmuştur. Gerçekleştirmiş olduğumuz Sakarya İli Tarih Öncesi Arkeolojisi Yüzey araştırması 4. sezon sonunda tamamlanmış olup Anadolu Paleolitik'i hakkında çok az bilgiye sahip olduğumuz Doğu Marmara-Batı Karadeniz yöresi hakkında son derece önemli veriler elde edilmiştir.

Sakarya İli'nde gerçekleştirmiş olduğumuz bu 4 sezonluk çalışmalar sonucunda deyim yerindeyse Anadolu'nun en zengin yontuk çakıl koleksiyonunu elde etmiş bulunmaktayız. Söz konusu bu buluntuların teknolojik özellikleri ile karşılaştırmalı olarak Yarımburgaz Mağarası yontuk çakıl buluntuları göz önüne alındığında, herhangi bir mutlak tarihe sahip olmamamıza karşın, şimdilik günümüzden yaklaşık 500-400 bin yıl kadar önce bölgedeki insan faaliyetlerinin varlığından bahsetmek olanaklıdır. Çünkü Sakarya İli'nden elde etmiş olduğumuz bu bulguların benzer örnekleri Sakarya İli'ne kuş uçuşu 140 km mesafede bulunan Yarımburgaz Mağarası'nda (İstanbul) tespit edilmiştir. Yarımburgaz Mağarası'nda yapılan ikinci dönem kazıları sonucunda ilgili tabakalar günümüzden yaklaşık 400.000 yıl önceye tarihlendirilmiştir (Arsebük ve diğ., 1991: 23; Blackwell ve diğ., 2010: 68). Bizim Sakarya'dan tespit ettiğimiz buluntular Yarımburgaz Mağarası buluntuları ile denestirilebilir olması açısından oldukça önemlidir (Kuhn, 2010). Ayrıca Denizli ili ve ilçelerinde yapılmakta olan Paleolitik Çağ araştırmaları da ele geçmiş olan Alt Paleolitik bulguların karşılaştırılabileceği önemli bilgiler sunacaktır kanısındayız (Özçelik ve diğ., 2017).

Elde ettiğimiz veriler doğrultusunda yoğun bir şekilde Orta Paleolitik'in varlığı da ortaya konmuştur. Orta Paleolitik unsurlar arasında özellikle *levallois* teknolojisini de içeren *mousterien* bulgular öne çıkmaktadır. Buna karşın *mouste-*

rien öncesinde görülen *charentien* bulgular da mevcuttur. Bu haliyle Sakarya'nın Orta Paleolitik bulguları şimdilik kaydıyla Karain Orta Paleolitik buluntularıyla karşılaştırılabilir niteliktedir. Özellikle Balkanlar, Orta ve Doğu Avrupa'dan bildiğimiz iki yüzeyli yaprak uçları içeren bazı Paleolitik kültürlerin izlerini de Sakarya İli'nde gerçekleştirmiş olduğumuz araştırmalar sonucunda tespit etmiş bulunmaktayız. Söz konusu bu Avrupa Paleolitik kültürlerinin izlerine Anadolu'da da rastlamamız bölgeler arası insan hareketlerinin kurgulanmasında dünya prehistoryasına önemli katkılar sağlamıştır. Ele geçen Epi-paleolitik dönem teknolojisi gösteren buluntular da yine bölgenin tarih öncesi dönemlerine ışık tutmuştur. Özellikle Marmara Bölgesi Ağaçlı bulgularıyla karşılaştırılabilecek unsurlar Sakarya'dan da ele geçmiştir. Üstelik bunlar arasında obsidiyen dilgi üretimi de mevcuttur. Obsidiyen hammaddesinin kökeni hakkındaki bilgileri geçtiğimiz yıl içinde yayınlamıştık. Tüm bu Epi-paleolitik ve Neolitik unsurlar, bölgenin neolitikleşmesindeki gizemleri bir nebze dahi olsa aralayan nitelikteki kanıtlardır kanısındayız.

2013'de başlanan ve 2016 yılı araştırmalarıyla sonlanan Sakarya İli yüzey araştırmaları çerçevesinde dönemsel olarak çoğunluğu Paleolitik ve bir kısmı da Neolitik çağlara ait olan ve içlerinde hammadde kaynaklarının da bulunduğu toplam 61 buluntu yeri saptanmıştır. Bunlardan; Kaynarca'daki Sarıbeyli Köyü Kömürlük Tepe ve Körük Mahallesi'ndeki 15 nolu alan ile Karasu'daki Camitepe Köyü-5 gibi lokaliteler "yerleşim-konaklama yeri" niteliklerine sahip alanlardır. Bu her üç alanda da herhangi bir katlaşım oluşmadığından ötürü farklı dönemlere ait buluntular birbirleriyle iç içe girmiş durumda ve genişçe bir alanda fakat dağınık olarak yayılmış görünmektedirler. Bu alanlarda şimdilik herhangi bir kazı yapılması mümkün görünmemektedir. Araştırma yapılan 4 sezon içinde Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 2010'lardaki uygulaması olan "yüzey araştırmalarında envanterlik eser dışındaki hiçbir arkeolojik varlığın toplanmaması" gereğince malzeme toplanmamış ancak Sakarya Arkeoloji Müzesi'ne toplamda 104 adet envanterlik eser kazandırılmıştır. Bu vesile ile Sakarya Arkeoloji Müzesi'nde yeniden yapılandırılan teşhir itibarıyla 2016 yılı içinde Tarih Öncesi Arkeolojisiyontmataş alet sekiyonu tamamlanmış ve Sakarya yüzey araştırmalarından elde edilen 21 adet buluntu sergilenmeye başlanmıştır.

TEŞEKKÜR

Yüzey araştırmalarımız 4 sezon boyunca devam etmiş ve tamamlanmış olup bu sezon son çalışma sezonumuz olmuştur. Tüm bu süreç içinde Kültür ve Tu-

rizm Bakanlığı Temsilcilerimiz; 2013 yılı için Arkeolog Ender Gökhan Beyazcam'a, 2014 yılı için Arkeolog Cemal Baykal Aydınbeke, 2015 yılı için Arkeolog Melika Çatan'a ve 2016 yılı için Arkeolog Ünver Göçen'e sonsuz teşekkürlerimizi sunuyoruz. Her dört temsilcinin de hem bilimsel hem de fiziksel katkılarını her zaman şükranla anacağız. Sakarya Müzesi Müdürlüğü nezdinde Sayın Müze Müdürü Arkeolog Mürşit Yazıcı'ya, Sanat Tarihçisi Süleyman Acar'a, Arkeologlar Yeliz Kocayaz, Ebru İnal ve Melika Çatan'a misafirperverliklerinden ötürü teşekkür ediyoruz. Sakarya İl Kültür ve Turizm Müdürü Sayın Hüseyin Yorulmaz'a teşekkür ediyoruz. Araştırmamızdaki obsidiyen buluntularının köken analizleri Mc Master Üniversitesi'nden Doç. Dr. Tristan Carter tarafından yapılmıştır. Kendisine teşekkürlerimizi sunuyoruz. 4 yıl içindeki heyet üyelerimiz; Ankara Üniversitesi'nden Araş. Gör. Eşref Erbil'e, Arkeolog Murat Özturan'a, Arkeolog Berkan Erdem'e ve Gazi Üniversitesi'nden Araş. Gör. Murat Karakoç'a çok değerli bilimsel katkılarından ötürü teşekkür ediyoruz. Son olarak; izinlerinden ötürü Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, manevi desteklerinden dolayı Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ne teşekkür ediyoruz. Finans kaynaklarımız başta kurumsal olarak Türk Tarih Kurumu Başkanlığı olmak üzere, Regio Kültürel Miras Yönetim Danışmanlığı nezdinde Dr. Gökhan Mustafaoglu ve Melih Aral ile özel bir animasyon prodüksiyon grubu Selim Ekşi'ye teşekkürlerimizi sunuyoruz. İki özel teşebbüs olan bu 3 kurum olmasaydı finansal açıdan bu araştırmalar gerçekleştirilemezdi.

KAYNAKÇA

- ARSEBÜK, G., F. C. HOWELL, M. ÖZBAŞARAN, (1991), "Yarımburgaz 1989", 12. Kazı Sonuçları Toplantısı-1: 17-41.
- BLACKWELL, B. A. B., H. P. SCHWARCZ, W. R. FARRAND, J. LUNDBURG, A. R. SKINNER, M. N. DIVJAK, J. I. B. BLICKSTEIN, (2010), "Electron Spin Resonance (ESR) and 230TH/234UDating in the Lower Chamber at Yarımburgaz, Turkey", Cultureand Biology at a Crossroads: The Middle Pleistocene Record of Yarımburgaz Cave (Thrace, Turkey), (eds. F. C. Howell, G. Arsebük, S. L. Kuhn, M. Özbaşaran, M. C. Stiner): 51-71.
- KARTAL, M., M. KARAKOÇ, E. ERBİL, (2015), "Sakarya İli Tarih Öncesi Arkeolojisi Yüzey Araştırması (I), 2013", 32. Araştırma Sonuçları Toplantısı-1: 9-26.
- KARTAL, M., E. ERBİL, M. KARAKOÇ, (2016), "Sakarya İli Tarih Öncesi Arkeolojisi Yüzey Araştırması (II), 2014", 33. Araştırma Sonuçları Toplantısı-2: 387-408.

- KARTAL, M., E. ERBİL, (2017), "Sakarya İli Tarih Öncesi Arkeolojisi Yüzey Araştırması (III), 2015", 34. Araştırma Sonuçları Toplantısı-2: 87-100.
- KUHN, S. L., (2010), "TheYarımburgaz Lithic Assemblage", Culture and Biology at a Crossroads: The Middle Pleistocene Record of Yarımburgaz Cave (Thrace, Turkey), (eds. F. C. Howell, G. Arsebük, S. L. Kuhn, M. Özbaşaran, M. C. Stiner): 93-129.
- ÖZÇELİK, K., A. VIALET, H. BULUT, (2017), "Denizli İli Prehistorik Dönem Yüzey Araştırması, 2015", 34. Araştırma Sonuçları Toplantısı-1: 505-523.
- (www.mustafatunc.biz/kumtasi)(17 Mayıs 2017 tarihli erişim)

Resim: 1

Resim: 2

Resim: 3

Resim: 4

Resim: 5

Resim: 6

Resim: 7

Resim: 8

Resim: 9

Resim: 10

Resim: 11

Resim: 12

2016 YILI PHASELİS ANTİK KENTİ VE TERİTORYUMU YÜZEY ARAŞTIRMASI

Murat ARSLAN*
Nihal TÜNER ÖNEN

Phaselis Antik Kenti ve Teritoryumu YüzeY Araştırması 2016 yılında Kültür Varlıkları Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izniyle 28 Temmuz-09 Eylül tarihleri arasında disiplinlerarası bir yaklaşımla; tarihsel coğrafya, arkeoloji, su altı arkeolojisi ve ekolojisi, epigrafi, eskiçağ tarihi, mimari, ekoloji, botani, zooloji (flora-fauna) uzmanlarından oluşan bir ekiple gerçekleştirilmiştir¹. 2016 yılı çalışmala-

* Prof. Dr. Murat ARSLAN, Akdeniz Üniversitesi, Tarih Bölümü, Antalya/TÜRKİYE. marslan@akdeniz.edu.tr

Doç. Dr. Nihal Tüner ÖNEN, Akdeniz Üniversitesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Antalya/TÜRKİYE. nihaltuner@akdeniz.edu.tr

¹ Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi adına başkanlığımızda sürdürülen yüzeY araştırması, Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Uzmanı Onur YILDIRIM (28 Temmuz – 10 Ağustos) ve Kocaeli Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Uzmanı Onur KAMILOĞLU'nun (13 Ağustos – 9 Eylül) bakanlık temsilciliklerinde ve Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü Akdeniz Eskiçağ Araştırmaları A. B. D. doktora öğrencileri A. AKÇAY, B. GÜREL, E. KURUL; Akdeniz Üniversitesi Tarih Bölümü doktora öğrencisi E. ALTEN, Erciyes Üniversitesi'nden Mimar/Restaratör/Arkeolog Yrd. Doç. Dr. L. KADERLİ; Dokuz Eylül Üniversitesi'nden Sanat Tarihçi Dr. Y. MERGEN ile yüksek lisans öğrencisi A. R. BİLGİN; Sorbonne Üniversitesi'nden Dr. M. KÜRKCÜ'nün katılımlarıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya değişik tarihlerde farklı uzmanlık alanlarından araştırmacılar katılmıştır: Liman Araştırmaları, Selçuk Üniversitesi'nden Doç. Dr. E. ASLAN ile yüksek lisans öğrencileri Y. KILIÇ ve U. ORHAN, ; Sualtı habitatı araştırmaları, Akdeniz Üniversitesi'nden Doç. Dr. M. GÖKOĞLU; Flora/Botanik Araştırmaları, Akdeniz Üniversitesi'nden Prof. Dr. S. R. GÖKTÜRK, Doç. Dr. H. SERT ve Yrd. Doç. Dr. Ö. Tufan ÇETİN; Fauna/Zooloji Araştırmaları, Akdeniz Üniversitesi'nden Yrd. Doç. Dr. M. YAVUZ, Uzm. R. TUNÇ, Dr. M. S. TAYLAN ve yüksek lisans öğrencisi R. GÜLER; Phaselis Koyu'nun fiziksel, gerçek ve etkin taşıma kapasitesinin hesaplanması çalışması, Adnan Menderes Üniversitesi'nden Yrd. Doç. Dr. T. H. GÖKTUĞ ve Yrd. Doç. Dr. A. YORULMAZ; 3B Modelleme çalışmaları İstanbul Bilgi Üniversitesi'nden Prof. Dr. A. DENKER; Uzaktan algılama ve havadan fotoğraflama çalışmaları, Ark. A. KARAHAN tarafından yürütülmüştür. Araştırmamızın İSGB uzmanlığını ise, A. ÖNEN üstlenmiştir. Projemize katılan tüm araştırmacı ve öğrencilerimiz ile Bakanlık temsilcimize değerli katkıları; Kemer Belediyesi'ne Phaselis'e gösterdikleri maddi-manevi yardım ve yakınlıkları; Antalya Müze Müdürlüğü'ne ve Antalya Koruma Kurulu'na idari desteklerinden ötürü teşekkürü bir borç biliriz.

rımızkent içinde –akropolis (yukarı kent), polis (aşağı kent), limanlar, nekropolis alanlarında– ve teritoryumda gerçekleştirilmiştir.

Dr. Yalçın Mergen ve ekibi tarafından akropoliste(yukarı kent) yürütülen-Doğu Roma çalışmaları G / XV – XVI, F / XIII – XIV, G / XIII – XIV sektörlerinde sürdürülmüştür (Resim: 1)². İlk çalışma alanı olarak F / XIII – XIV sektörü sınırları içerisinde 2015 yılında tespit edilen 1 no. lu konutkompleksi seçilmiştir. Yüzeydeki kalıntılara dayalı olarak 16 adet farklı ebatlarda mekâna sahip olduğu anlaşılan söz konusu yapı kompleksi 61 x 21 m ölçülerine sahip bir alan üzerinde yer almaktadır (Resim: 2). Söz konusu 16 mekân içerisinde işlevi net olarak anlaşılabilen 4 adet mekân bulunmaktadır. Bunlardan m1 ve m15'in avlu olması kuvvetle muhtemeldir; m8, mekân topluluğunun su ihtiyacını karşılayan sarnıç birimi, m14 ise çok katlı gündelik yaşam birimidir. M8 de bulunan sarnıcın ve bu mekanı sınırlayan duvarların bir kısmının erken dönemlere ait bosajlı duvarlar göstermesi akropolis üzerinde dönemler arası geçiş sürecinin yapısal olarak izlenmesine olanak vermektedir.

1 no. lu yapı kompleksinin güneybatısında, G – F / XIII – XIV sektör sınırları içinde kuzeydoğu – güneybatı yönünde uzanan ve 32 m'lik bölümü izlenebilen 4,5 m genişliğindeki caddenin, tiyatro yönünde devam ettiği ve doğu kenarında bir stoası olduğu düşünülmektedir (Resim: 3). Caddenin kuzeybatı kenarında, bosajlı ve büyük boyutlu blokları nedeniyle erken döneme tarihlenebilecek olan anıtsal bir yapı bulunmaktadır. Caddenin çevresinde malzeme ve teknik açıdan farklılıklar gösteren duvarların yoğun olmasından ve özellikle kuzeyinde yer alan düzenlemenin mekânsal dönüşüme neden olmasından dolayı cadde ve anıtsal yapının Doğu Roma Dönemi'nde de kullanıldığını söylemek mümkündür.

Daha önceki çalışmalar sırasında görülmüş ve belgelenmiş olan 4 no. lu kilise tespit edilen eksiklikler ve hatalardan dolayı çalışmalar başlatılmış ve kilisenin planı çağdaş teknolojik imkanlar çerçevesinde yeniden ölçülmüş ve çizilmiştir. Doğu - batı doğrultusunda 30 m, kuzey - güney doğrultusunda ise 20 m ölçülerinde bir alan üzerinde yer alan kilisenin ana mekânının üç nefli Helenistik bazilikal plân şemasında düzenlendiği anlaşılmaktadır. Bunun dışında yapının batısında büyük boyutlu ve içinde sarnıçları bulunan bir avluya sahip olduğu yeni tespitler arasındadır. Ayrıca ana mekânın kuzeyinde görülen ek

² Söz konusu çalışmalar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Y. Mergen, "2016 Yılı Phaselis Çalışmaları Işığında Akropolis Özelinde Doğu Roma Dönemi Kent Planı ve Mimarisi Üzerine Ön Değerlendirmeler". Phaselis III (2017) 163-173.

mekânların dışında, avlunun güneyinde de olasılıkla avluyla organik bağlantısı olduğunu varsayabileceğimiz bir yan mekân daha tespit edilmiştir (Resim: 4).

Yrd. Doç Dr. Leyla Kaderli ve ekibi tarafından gerçekleştirilen polis (aşağı kent) çalışmalarında Merkezi Liman ile aquaeductus arasında yer alan yapı kalıntıları ile latrinave lagünün güney kenarında konumlanan kalıntılara yoğunlaşmıştır (Resim 5). Bu alandaki yapılara ilişkin ilk kapsamlı bilimsel tespit çalışmalarını H. Schläger ve J. Schäfer ikilisi yapmış; ardından Phaselis Araştırmaları kapsamında Cevdet Bayburtluoğlu seksenli yıllarda yapıları açığa çıkaran ilk düzenlemeleri gerçekleştirmiştir. Ancak her iki çalışmada da bu alandaki yapılar yüzeysel olarak incelenmiş ve fazla bir veri aktarılamamıştır. Bu sebeple Merkezi Liman ve havzasındaki yapıların plan düzlemleri, malzemeleri ve işlevleri, kullanım dönemleri, tahribat ve onarımları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda Merkezi Liman havzasındaki mimari buluntular lokalizasyonları itibariyle üç grupta kategorize edilmiştir. Limanın kuzeyde mendireğe doğru uzanan karada ve suda, ana kaya parçası üzerinde bugün temel seviyesindeki, 2M8 ve 2M7 olarak numaralandırılan yapılar birlikteliği bunlardan ilkidir. 2M8 yapı kalıntıları yakınında bulunan çok sayıdaki deniz kabuğu buluntuları ile ilişkilendirilerek boya üreten bir işlik olarak adlandırılmıştır. Bugün deniz seviyesinin altında kalan tek bir mekâna işaret eden 2M7 yapısının ne tür bir işlevi olduğu, çöken bir kara parçası üzerinde veya denize uzanan bir yapı mı olduğu belirgin değildir.

İkinci grupta incelenen yapılar ise alanın kuzey batısında yer almakta ve Merkezi Liman havzasında bir mahalle görünümü vermektedir (Resim 6). Birbirine yakın konumlanan ve 2M1, 2M3, 2M4, 2M5 ve 2M6 olarak numaralandırılan söz konusu altı yapının bugün birkaç duvar sırası ancak koruna gelebilmiştir. Ancak farklı boyutta kullanılmış yapı taşları, farklı harç karışımları ve devşirme olarak kullanılmış yapı malzemeleri, farklı zamanlarda yapılmış müdahalelere işaret etmektedir. Plan düzleminde yapılmış eklemeler ve değişimler, bölüntülerin çoğalması ve kapı boşluklarının örülmesi yapıların kullanım amaçlarının da değiştiğini göstermektedir.

Merkezi Liman'ın güney batısında yer alan üçüncü grup yapı kalıntıları ise aquaeductus'a paralel bir yapı adasından sonra kuzey-güney aksında devam eden ve Liman Caddesi'nin kuzey ucundan batıya doğru devam eden diğer sokağın etrafında konumlanmaktadır (Resim 7). Buradaki yapıların –bu alandaki diğerleri gibi– merkezi limanda sürdürülen ticarete yönelik işlerle bağlantılı olduğu düşünülebilir: depolama, misafirhane, lokanta, tüccarların ihtiyaçla-

rının karşılanmasına yönelik çeşitli yapılar ve işlikler ile kırsal kesimden gelen ürünlerinin saklanma ve pazarlanma alanlarına yönelik yapılaşmalar.

Polis (aşağı kent) çalışmaları kapsamında, Küçük Hamam'ın hemen kuzeyinde konumlanan latrina yapısında çizim ve tespit çalışmaları yürütülmüş, yapının taş planı çıkartılmıştır (Resim: 8). Yaklaşık dikdörtgen planda, kuzey - güney yönünde yerleştirilmiş olan latrina yapısının kısmen ayakta –dört beş taş sırası zamana direnebilmiş– kalan duvarları çoğunlukla kaba bosajlı düzgün bloklardanopus quadratum tekniğinde çift cidarlı içi harç ve moloz dolgulu olarak inşa edilmiştir. Dış cidarlarında bulunan taş bloklarında harç, kenet ya da dübel kullanılmamış kuru olarak örülmüştür. İç cephede genelde daha küçük ve kaba taş blokları kullanıldığı gözlemlenmiştir. Tek bir mekândan oluşan latrina'da dört iç cephede de, birinci veya ikinci taş sırasında yer yer oturma platformlarını taşıyan konsollar bırakıldığı gözlemlenmektedir. Bu konsollar kullanım işlevinden dolayı çok tahrip olmuş çoğunlukla erimiş veya kopmuştur. Günümüzde sadece on tanesi in-situ durumda kalmıştır. Bu bulgulardan bu yapıda dört cephede de oturma yerlerinin bulunduğu yaklaşık 36 kişiye hizmet edildiği düşünülebilir. Latrina'ların genelinde temizlik için oturma yerlerinin hemen önünde temiz su kanalları bulunmakta, bazılarında içinde ayrıca çeşmede olduğu görülmektedir. Buradaki latrina yapısında içinde bir çeşmeye yönelik tesisata rastlanmasa da Küçük Hamam'ın güney cephesinde küçük bir nympheum'un olduğu bilinmektedir. Yapının kanalizasyonunun caddenin doğu bölümünün altından giden genel hatta bağlanmış olabileceği yanındaki Küçük Hamam ana giderinden gelen suyla temizlenmiş olabileceği düşünülmektedir. Cadde boyunca tespit edilen kanalizasyon yapısı sadece atık sular için değil, aynı zamanda yağmur sularının akıtılması için de kullanılmış görülmektedir.

Polis içerisinde, yerleşim planının batısında kalan alanda, lagünün güney kenarında konumlanan alanda 2L1, 2L2 ve 2L3 olarak numaralandırılan yapılar da tespit, inceleme ve çizim çalışmaları sürdürülmüştür (Resim: 8). Doğubatı yönünde devam eden duvar kalıntıları bu aksta bir yolun varlığına işaret etmektir. Bu duvarın lagünle buluştuğu noktada duvara tek bir mekândan oluşan bir yapının eklendiği görülmektedir. Bu caddenin kent merkezi ve aquaeductus ile bağlantısı saptanamamaktadır. Söz konusu yapılar arasında 2L2 oldukça iyi korunagelmiş olarak kısmi ayakta durmaktadır (Resim: 9). Bu alandaki yerleşimin görünen en büyük yapısı olma özelliğini taşıyan yapının mevcut yapılara ve işlevine uyma konusunda çaba gösterdiği gözlemlenmektedir. Yapı, batısında bulunan malzeme ve yapım tekniğinden dolayı daha erken

bir döneme ait olduğu düşünölen 2L3 ve 2L4 yapılarına yaslandırılarak doğu-batı aksından gelen sokağa taşınarak yol kesilmiştir. Yapıldığı dönemde bu sokağın fazla bir öneminin kalmamış olduğu, etrafında fazla bir yapılaşmanın da kalmadığı varsayılmaktadır.

Doç. Dr. Erdoğan Aslan ve ekibi tarafından sürdürölen liman araştırmaları, ağırlıklı olarak Güney Liman’da devam ettirilmiştir. İlk etapta liman alanının havadan fotoğrafları çekilmiş (Resim 10) ve bu sayede alanının güneyinde yer alan antik dolgu üzerindeki mendirek yapısı ve liman içerisinde günümüz modern iskelesinin olduğu alanda iki adet iskele olduğu düşünölen yapı kalıntısı (Gİ-A ve B) tespit edilmiştir. Su altında tespit edilen bu yapılara ek olarak karadan yapılan kıyı hattı taraması ile temel seviyesinde üç adet yapı (GY-A, B ve C) tespit edilmiştir. Tespit edilen bu yapılar hava fotoğrafı, sualtı çalışmaları ve karada sürdürölen ölçüm çalışmaları ile belgelenerek hali hazır durumlarının planları çıkartılmış ve hazırlanan karelaıla birlikte kent planına eklenmiştir. (Resim: 11).

Plan çıkartma çalışmalarına ek olarak güney liman mendireği çevresinde, 4-18 m aralığında değışen derinliklerde sürdürölen sualtı çalışmalarında 7 amp-hora ve bir adet pithos tespit edilmiştir. Bulunan amphoralar tipolojik olarak sınıflandırıldığında 6 farklı form tespit edilmiştir (Resim: 12)³. Bu formlar Kuzey Afrika, Mısır, Doğu Akdeniz, Kilikiave Ege Bölgesi amphoraları olmak üzere beş başlıkta toplanabilir. MS III. yüzyıldan MS VII. yüzyıla kadar bölgede ticaretin yapıldığına işaret eden söz konusu amphoralarda daha çok Doğu Akdeniz menşeiili formların yoğunlukta olduğu dikkat çekmektedir. Bu yoğunluk Phaselis’in Doğu Akdeniz’de bulunan merkezler ile ticari faaliyetlerini ortaya koyması açısından önemlidir.

Kentin kuzeybatı ve batı nekropolis alanlarında 2015 yılında başlatılan çalışmalara 2016 yılında da devam edilmiştir. Lahit, ostothek, khamasorion, anıtsal (oda) mezar ve kaya mezarı olmak üzere beş türsaptanan bu alanda toplamda 139 mezar tespit edilmiş, belgelenmiş, hassas ölçümleri, çizimleri ve planları yapılarak kentin topografik haritasına işlenmiş ve database’imize aktarılmıştır (Resim: 13)⁴.

³ Güney Liman amphora buluntuları için bkz. U. Orhan, “Phaselis 2016 yılı Güney Limanı amphora buluntuları”. *Phaselis III* (2017) 141-148.

⁴ Nekropolis çalışmaları için ayrıca bkz. B. Gürel, “Phaselis Batı ve Kuzeybatı Nekropolis’leri”. *MJH VI/2* (2016) 279-297.

Doç. Dr. Nihal Tüner Önen başkanlığında sürdürülen epigrafi çalışmaları kent içinde ve teritoryumda devam ettirilmiş ve bu yıl da digital epigrafi tekniklerine ağırlık verilmiştir. Kent içinde Kuzeydoğu Nekropolis alanı taranmış ve kuzey yerleşimim doğu etekleri üzerinde yer alan, yan yana sıralanmış anıtsal mezar yapılarının birinin içindeyeni bir yazıt tespit edilmiştir. Kullanılan dialekt, yazı karakteri ve mezar stelini taşıyan altlık düzenlemesi Hellenistik-Dönem'e işaret etmektedir. 3 satırlık mezar yazıtını da taşıyan stel altlığı genel olarak iyi korunmuştur. Stelin konulacağı üst kısımdaki stel yatağı biraz tahrip olmuştur ve bu sebeple yazıtın ilk satırından sadece ilk iki ve son harfler dışındakiler okunamamaktadır. Kentte görülen yapı taşlarına göre daha kaliteli bir kireç taşına kazınan yazıttan, bu mezar stelinin "Lysanias'ın kızı Ne..."nin olduğu öğrenilir.

Teritoryum alanında ise Mizir, Beşiktaş, Yaylakuzdere, Üçoluk Mahallesi Kırtepe ve Uzuntaş mevkiilerinde çalışılmıştır. Bu kapsamda Mizir'de, Nehir Tanrısı Meizoares'e adanmış bir adak yazıtı; Beşiktaş'ta Hermas ve ailesine ait bir mezar yazıtı; Yaylakuzdere'desemerdam çatılı bir lahit kapağının dar yüzüne yazılmış başka bir mezar yazıtı; Üçoluk'da, kabartmalı bir lahit teknesi üzerinde Moles ve ailesine ilişkin mezar yazıtı ile görkemli bir kayalığa işlenmiş lahit teknesi üzerinde başka bir mezar yazıtı daha tespit edilmiş ve her bir yazıt bilgi kartlarına geçirilmiş, gps koordinatları alınarak fotoğraflanmış ve envanter numaraları ile sabitlenmiştir (Resim 14). Söz konusu yazıtların her biri ve daha önceden tespit edilen yazıtlar Türkiye Tarih Kurumu'nun desteğiyle devam ettirilen "Phaselis Antik Kenti'nde Bulunan Yayınli-Yayınsız Hellence Yazıtların RTI Metodu ile Değerlendirilmesi" projesi kapsamında RTI tekniği ile fotoğraflanmış ve çözümlenmiştir⁵.

Teritoryumda yürütülen çalışmalar kentin yakın ve uzak periferisinde sürdürülmüştür. Bu çalışmalardan ilki Antalya Altınyaka Bucağı mevkiinde bulunan bir yapı kalıntısında gerçekleştirilmek üzere planlanmışsa da, ne yazık ki yapının çok yakın bir zamanda bulunduğu arazideki teras çalışmaları sırasında tamamen yok edilmesi nedeniyle yapılamamıştır. Çevrede görülen mimari ve mimari plastik kalıntılar sadece fotoğraflanarak belgelenmiştir. Yakın çevrede ise zeytinyağı presine ait olduğu anlaşılan iki adet eser dışında sütun, yassı pencere payesi, sütun ve yassı payelere ait başlıklar, arşitrav ve baluster parçaları görülmüştür.

⁵ RTI çalışmaları için ayrıca bkz. A. Akçay, "Epigrafi Araştırmalarında Yeni Bir Belgeleme ve Analiz Metodu Olarak RTI". MJH VI/2 (2016) 1-16.

Gedelma Cin Ali Köşkü Mevkii yakınlarında yürütülen çalışmalarda tespit edilen, taşıyıcı sistem ve proporsiyonları nedeniyle üç nefli Helenistik bazilikal plan şemasına sahip olduğu anlaşılan kilise ile güney nefin doğusundaki bir kapı açıklığı ile kilise ile direkt olarak ilişkilendirilen, konumu ve bu konumda ki apsisli plan şemasına sahip Likya bölgesi örneklerine dayalı olarak, üç yapı- raklı yonca plan şemasında düzenlenmiş bir mezar ya da vaftizhane olduğu düşünülen apsisli yapının plan çizimleri yapılmıştır.

Tahtalı Dağ'ın güney ve doğu yamaçları, teleferik alt istasyonu civarı ve aşağı kesimlerinde su yoluna ait yapı kalıntıları ve su kaynakları araştırılmıştır. Bu süreçte çok sayıda teras duvarı, ışık ve konut kalıntılarına rastlanmıştır. Teleferik alt istasyonunun güneydoğusunda, insan eliyle düzenlemelere uğradığı kesin olarak görülebilen, kayalara oyulmuş derin bir açıklık tespit edilmiş, eldeki kısıtlı imkanlar ve güvenlik nedeniyle içerisine inilmemiştir.

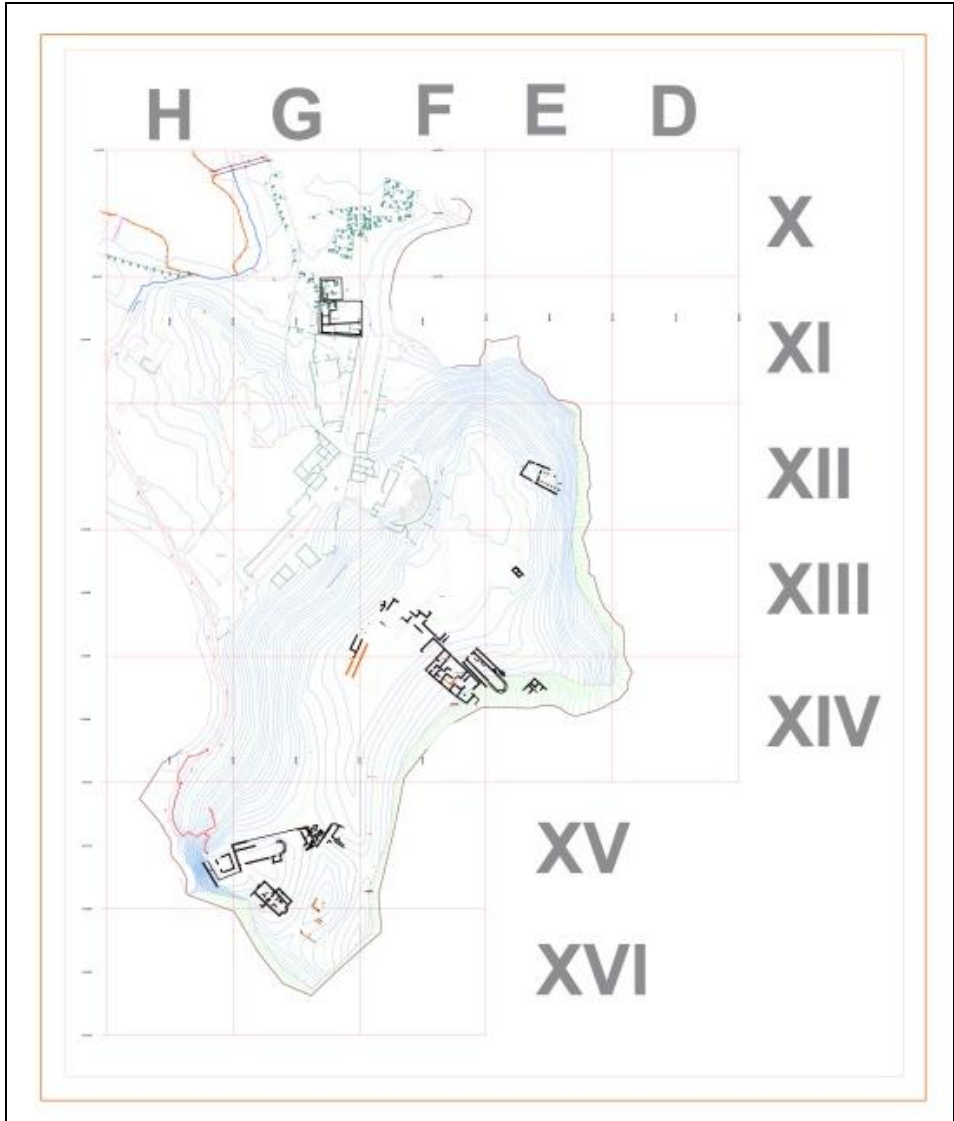
Kentin su teminine ilişkin Dr. Mehmet Kürkcü başkanlığında yürütülen teritoryal araştırmalara, Phaselis'in güneybatısında, Cumayeri Mahallesi'nde devam edilmiştir. Yöre halkı tarafından 'suyun gözü' olarak adlandırılan alanda bir adet kaynak tespit edilmiştir. Su yatağı boyunca, söz konusu kaynaktan itibaren Cumayeri istikametinde inen suların akış hızlarını kontrol altına almayaya yönelik çok sayıda düzenlemeye rastlanmıştır. Bulundukları mevkii ve sahip oldukları şekiller esas alındığında bunların çökeltme havuzu ve basınç düşürücü fonksiyonlarına sahip oldukları söylenebilir.

Yöre halkından edinilen bilgiler doğrultusunda, Yarıkpınarın üzerindeki bir kepezin kenarında yer alan Kızılın Mağarası'na gidilmiştir. İçi sarkıt ve dikitlerle dolu olan, ancak taban seviyesi ve içindeki sarkıt dikitler kaçak kazıcılar tarafından kötü bir şekilde tahrip edilmiş mağaranın yaklaşık 1, 5 m çapındaki ağız kısmında çok sayıda orta ve iyi kalite çoğunluğu sırlı seramik parçaları olduğu tespit edilmiştir. Mağaranın içi de sayısız derecede kap/kacak ve terracotta figürin kırıklarıyla doludur. Bu alanda sağlam ele geçen figürinler hem RTI teknolojisi hem de fotogrametri methodu kullanılarak belgelenmiş ve sayısal ortamda koruma altına alınmışlardır (Resim 15). Mağaranın bir tanrı/tanrıca için sunu amaçlı kullanılmış olma ihtimali oldukça yüksektir. Konuya ilişkin çalışmalar ileride detaylandırılarak sürdürülecektir.

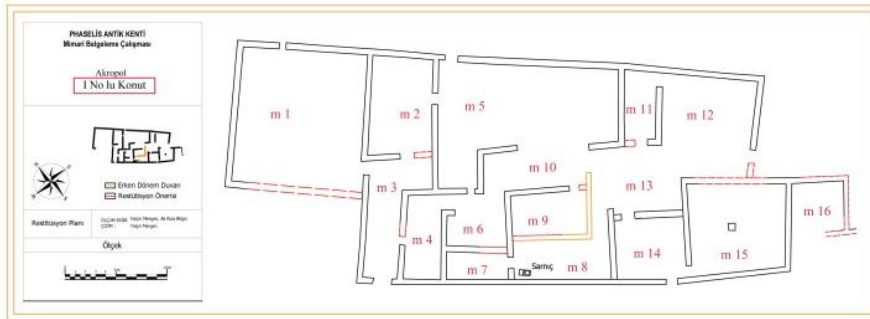
Ekoloji ve çevre ekiplerimiz tarafından yürütülen floral, faunal ve vektörel araştırmaların yanı sıra liken-mantar, sualtı habitatı, kültürel miras, alan yönetimi ve koruma/belgeleme sistemleri üzerinde çalışılmıştır. Geçen yıl itibarıyla başlatılan, kentin alan yönetim planının hazırlanması ve Phaselis kıyılarının,

limanlarının fiziksel, gerçek ve etkin taşıma kapasitelerinin hesaplanması yönündeki çalışmalar tamamlanmış ve raporları bakanlığımıza iletilmiştir.

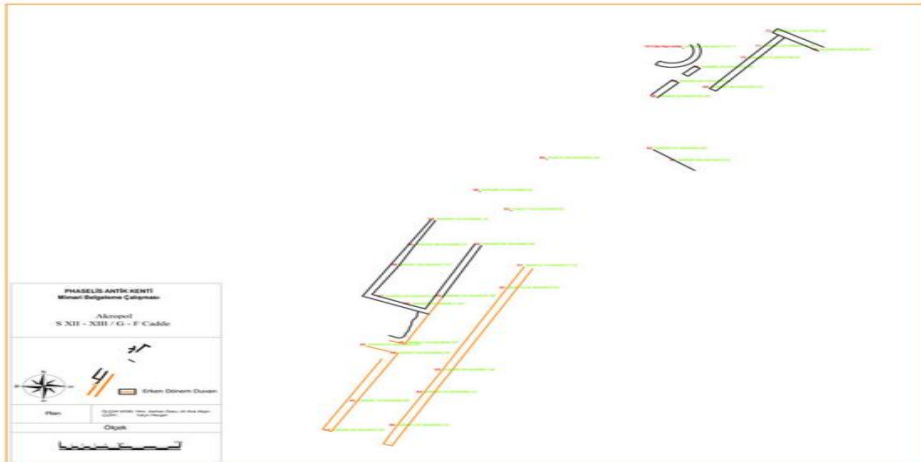
2016 yılı çalışmalarına ait raporlara ve makalelere *Phaselis Araştırmaları web sitesi* (www.phaselis.org) ve elektronik olarak yayınlanan PHASELIS Dergisi'nden (<http://journal.phaselis.org/>) ulaşılabilir.

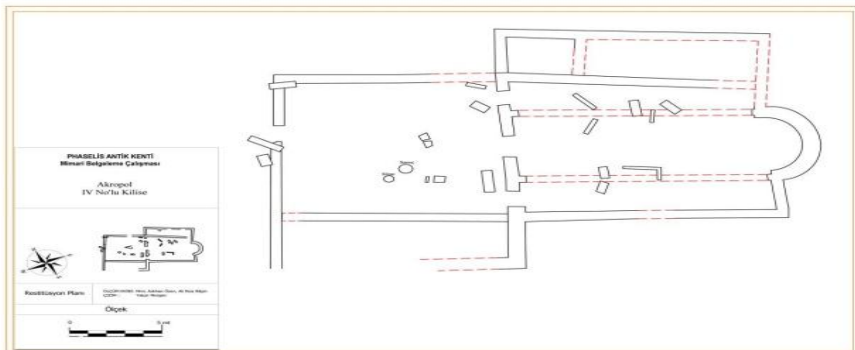
Resim 1: Phaselis Akropolisi Topographik Plan (Y. Mergen).

Resim 2: Phaselis Akropolisi 1 no. lu Konut Restütisyon Planı (Y. Mergen).

Resim 3: Akropolis üzerinde tespit edilen cadde ve anıtsal yapı planı (Y. Mergen)

Resim 4: Phaselis Akropolis IV. No. lu Kilise Restütisyon Planı (Y. Mergen)

Resim 5: Polis-Aşağı Kent Çalışmaları Plan (L. Kaderli)

Resim 6: Merkezî Liman Havzasındaki yapı gurbunun hava fotoğrafı

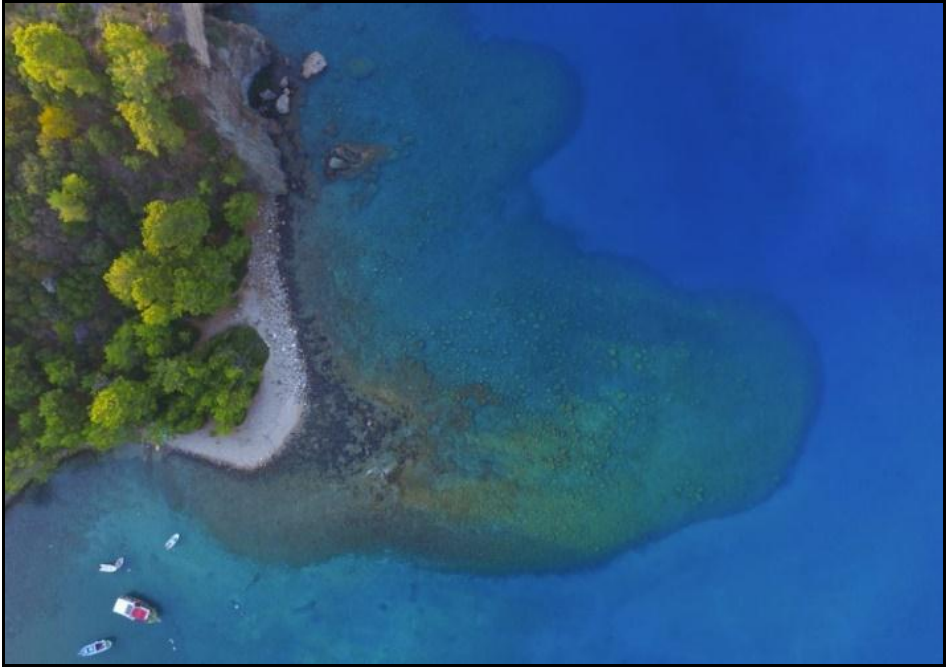
Resim 7: Aquaeductus ve Merkezi Liman Arasında konumlanan Mahalle ve yapılarının çizimi
(L. Kaderli)

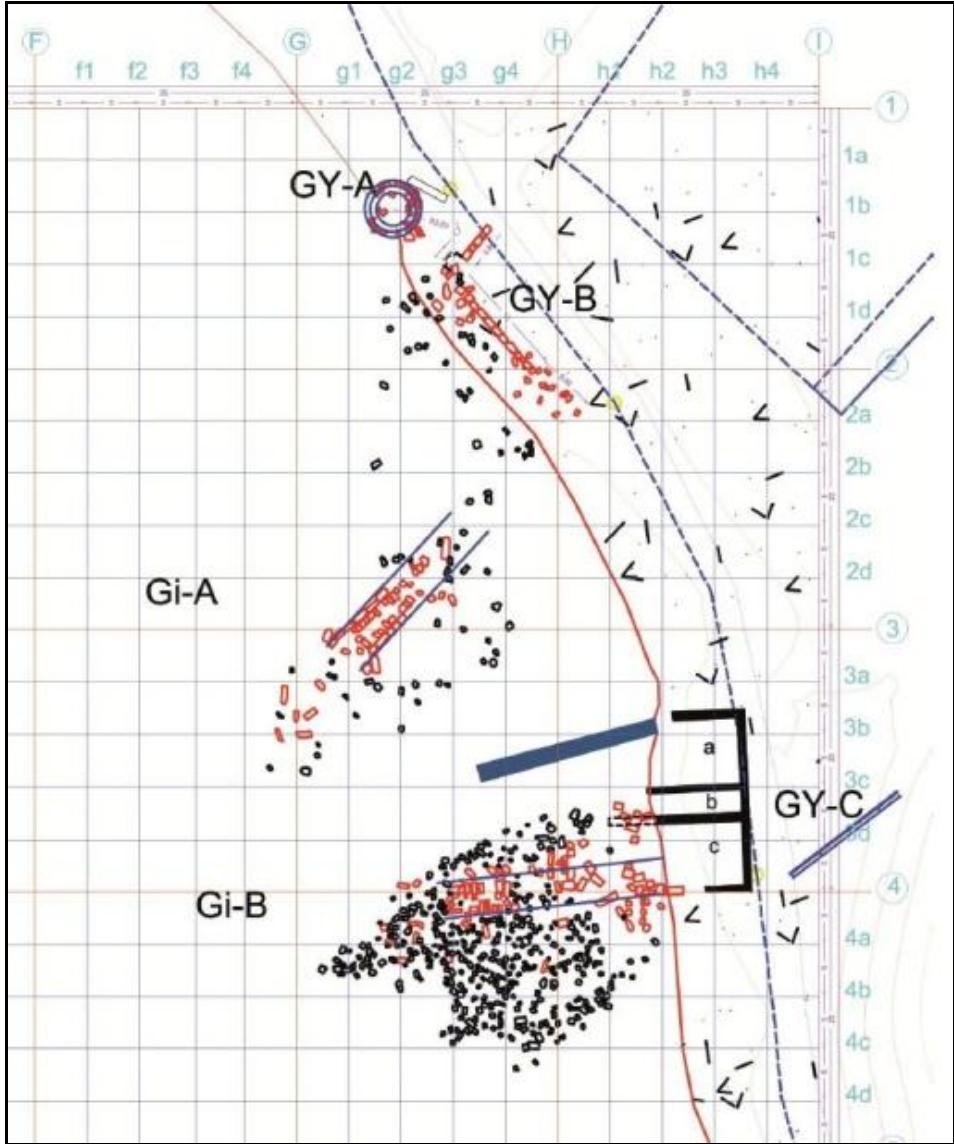
Resim 8: Yerleşim Planının batısında, Lagün'ün güney kenarında yer alan yapı grubu (L. Kaderli)

Resim 9: 2L2 Yapısı

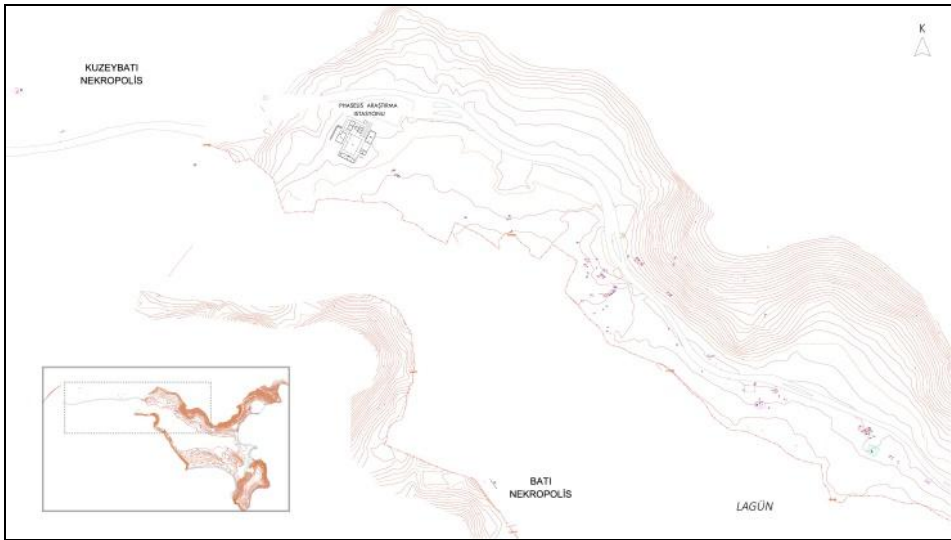
Resim 10: Güney Liman Hava Fotoğrafl (E. Aslan)

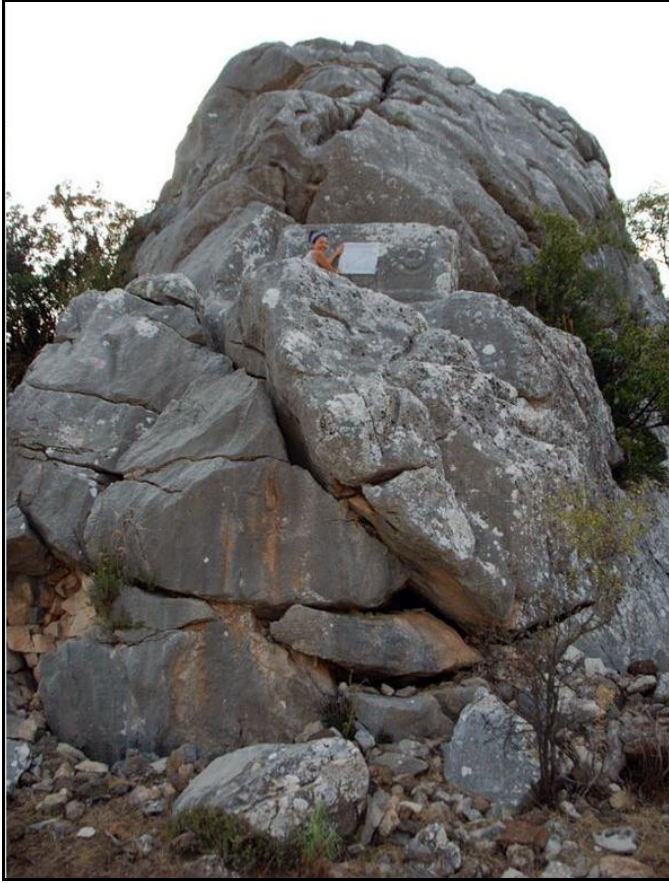
Resim 11: Güney Limanı İskele Alanları ve GY-A, B ve C yapıları plan (E. Aslan)

Resim 12: Güney Limanında tespit edilen amphora türleri (U. Orhan)

Resim 13: Kuzeybatı ve Batı Nekropolis Alanları (B. Gürel)

Resim 14: Üçoluk'da tespit edilen mezar yazıt

Resim 15: Kızılın Mağarası Terracotta Buluntularından bir Figürinin RTI Görüntüsü (A. Akçay)

2016 YILI MYRINA VE GRYNEION ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMALARI - MYGAR (2. SEZON)

Murat ÇEKİLMEZ*

2016 yılı Myrina ve Gryneion arkeolojik yüzey araştırması (MYGAR) 2. sezonu, Yrd. Doç. Dr. Murat Çekilmez başkanlığındaki bilim ekibi tarafından 15-26 Ağustos 2016 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 26 Temmuz 2016 tarih ve 161.01/135166 sayılı izniyle araştırmalar yürütülmüştür. Bakanlık temsilcisi olarak Muğla Müzesi'nden Arkeolog Habibe Bükler katılmıştır. 2016 yılı çalışmaları, Myrina ve Gryneion antik kentleri ile birlikte kentlerin territoriumlarında gerçekleştirilmiştir.

2016 yılı çalışmaları;

1. Myrina ve Gryneion'daki arkeolojik araştırmalar,
2. Çaltıdere/Çaltıdere Höyüğü araştırmaları,
3. Epigrafi araştırmaları,
4. Seramik araştırmaları,
5. Gryneion araştırmaları,

* Yrd. Doç. Dr. Murat ÇEKİLMEZ, Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Klasik Arkeoloji ABD, 09100, Aydın/TÜRKİYE.

Sağladıkları destekten ötürü T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, Adnan Menderes Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Cavit BİRCAN ve Fen Edebiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Sabri KILINÇ'a, Aliaga Belediyesi Başkanı Serkan ACAR ve Belediye Personeline, İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'ne, İzmir Müzesi Müdürlüğü'ne, İzmir II Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'ne, yüzey araştırmasını destekleyen tüm kurum ve kuruluşlara, yardımlarını esirgemeyen Çaltıdere, Hacıomerli ve Yenışakran Beldesi halkına içtenlikle teşekkür ederiz. Myrina ve Gryneion araştırmaları, Adnan Menderes Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi (ADU-BAP) tarafından FEF-16001 kodlu bireysel araştırma projesiyle desteklenmektedir. 2016 yılı çalışmalarımızda Adnan Menderes Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü Lisans Programı öğrencileri Buse ULUFI, Fevzi ÖZCAN, Şahika KAYA ve Zeynep ÖZBEK görev almışlardır. Özverili çalışmaları nedeniyle kendilerine teşekkür ederiz.

6. Disiplinler arası çalışmalar,

7. Yayın ve değerlendirme çalışmaları olmak üzere gerçekleştirilmiştir.

Murat ÇEKİLMEZ¹

1. Myrina Nekropolü, Andız Tepe Araştırmaları

2016 yılı araştırmalarının amacı, nekropolün kapsadığı bölgenin anlaşılması, mezar tipleriyle birlikte ölü gömme geleneklerinin belirlenmesi ve burada bulunan korunması gerekli kültür varlıklarının tespit edilerek belgelenmesidir (Resim: 1). Bu kapsamda çalışma programına bağlı olarak Myrina'nın kuzeyindeki Andız Tepe'nin güney eteklerinden başlayan çalışmalar sırasında zeytin ve meyve ağaçları arasındaki sürülmüş arazi yüzeyinde farklı dönemlere ait yer yer amorf seramik parçalarına rastlanmıştır. Burada yapılan çalışmalarda, üzerinde iki satır yazıtı olan tüften yapılmış bezemesiz bir mezar steli bulunmuş ve envanteri yapıldıktan sonra eser belgelenerek araştırma sonunda İzmir Müzesi'ne teslim edilmiştir. Bunun dışında aynı alanda devşirme olarak kullanmış mimari parçalar her hangi bir bütünlüğü olmadan tespit edilmiştir. Alanda yer yer kaçak kazı çukurları belirlenerek gerekli işlemler gerçekleştirilmiştir.

Andız Tepe'nin güney eteklerinde 1/25000 ölçekli topografik haritalarda ki-reç ocağı olarak gösterilen iki alanda antik çağda kullanıldığı anlaşılan tuf madeni ocaklarına rastlanmıştır. Burada yapılan çalışmalarda tuf taşının ana kayadan ayrılmasına yarayan keski izleriyle birlikte ocağın ön tarafında tam olarak işlenmeden ocaktan çıkartılan tuf bloklara rastlanmıştır. Özellikle işlenmesi kolay ve çok dayanıklı bir kayaç olan tufün, yakın bir alanda yer alması sebebiyle nekropolde yer alan mezarların yapımında kullanıldığı düşünülmektedir.

Bilindiği gibi Myrina nekropolünde, Atina Fransız Okulu (L'École Française d'Athènes) araştırmacıları E. Pottier ve S. Reinach tarafından 1880-1882 yılları arasında çok sayıda mezarın kazısı yapılmıştır. Araştırmacılar daha sonra yaptıkları çalışmaları ve elde edilen buluntuları, 1887 yılında iki cilt halinde (metin ve levhalar) yayınlamışlardır². "*Myrina Nekropolü*" adlı yayında, kazı sırasında tutulan günlük raporlarla birlikte günlük kazı gözlemleri, arazi ve topografyaya ait araştırmalar, arkeolojik kalıntılar, kentin tarihçesi, tarihi coğrafyası ile birlikte levhalar bölümünde kazılar sırasında bulunan figürünler ele alınmıştır. Araş-

¹ Yrd. Doç. Dr. Murat ÇEKİLMEZ, Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Klasik Arkeoloji ABD, 09100, Aydın/TÜRKİYE.

² Pottier – Reinach - Veyrier 1887, 1 vd.

tırmacılar, yapılan kazılarda bulunan mezarları başlıca 6 grup içerisinde değerlendirirler³ (Resim 1).

- a) Dörtgen çukur şeklindeki mezarlar,
- b) Yuvarlak çukur form,
- c) Mezar odası formu,
- d) Kesme blok taştan yapılmış form,
- e) Taş lahit formu,
- f) Pişmiş toprak lahit formu.

Yukarıda belirtilen ve daha önceden tespit edilen mezar tipleri dışında yeni bir tip belirlenememiştir. Bunun dışında aynı alanda tüf ana kayanın oyulmasıyla açılan ve daha önceki yıllarda kazılarak açılmış durumda ana kaya oyma mezarlara rastlanmıştır. Andız Tepe'nin güney eteklerinde gerçekleştirilen çalışmalarda oldukça korunaklı bir kaya kütesinin alt tarafında, kaya kütesinin güney tarafına, tüf ana kaya oyularak inşa edilmiş MYR16NAOM01 araştırma envanter numaralı bir mezar odasına rastlanmıştır (Resim: 2).

2. Kalem Tepe ve Myrina Su Yolları Araştırmaları

Myrina Antik kentinin doğusunda, İzmir – Çanakkale yolunun kenarında yer alan Kalem Tepe, kuzeyinde Sarıkaya Tepe, doğusunda Ağıl Tepe ve güneyinde Kayaalan Ovası'yla sınırlanmaktadır. 8 m. kodundaki tepenin yamaçları üzerinde yer yer eski kaçak kazı izleri tespit edilmiştir. Tepenin zirvesinde ise büyük bir bölümü kaçak kazılarla açılmış bir oda mezara rastlanmıştır. Yapılan incelemede oda mezarın tek odalı olduğu ve üzerinin kesme taş bloklardan tonoz yapılarak kapatıldığı anlaşılmıştır. Herhangi bir şekilde harç ya da bağlayıcı malzeme kullanılmayan mezar odasında kesme taş bloklar üzerinde büyük boyutlu kurşun kenetlere rastlanmıştır. Kaçak kazı yapılmış alandan çıkan moloz taşlar ve tahrip edilmiş kesme taş bloklar hala mezarın içinde ve etrafında bulunmaktadır. Oda mezarın yaklaşık uzunluğu 3,70 m, genişliği 3,13 m., derinliği ise 2,71 m. dir. Yapılan incelemeler sonucunda üzeri açılmış olan oda mezarın sonradan tahrip edilmiş bir tümülüse ait olması gerektiği tespit edilmiştir (Resim: 3).

Myrina'nın doğusunda yer alan ve kente su taşıyan su yollarına ait duvar kalıntıları, doğudaki daha yüksek kodlu Ağıl Tepe'den başlayarak daha aşağı

³ Pottier – Reinach - Veyrier 1887, 60 vd., Fig. 3 – 4 vd.

kodlarda yer alan batıdaki Kalem Tepe'ye kadar uzanmaktadır. Doğu batı doğrultulu su yollarına ait duvarlar, moloz taş kullanılarak yoğun kireç harçla örülmüştür (Resim: 4).

Emre ERDAN⁴

3. 2016 Yılı Çaltıdere/Çaltıdere Höyüğü Araştırmaları

Myrina ve Gryneion'un çevresindeki erken yerleşim arama çalışmaları kapsamında 2016 yılında Çaltıdere Höyüğü'nde⁵ araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Çaltıdere Höyüğü, İzmir İli, Aliğa İlçesi'nin kuzeyinde, Çaltıdere Mahallesi sınırları içerisinde. Güneyinden, höyüğe ismini veren ve yaz aylarında kuruyan Çaltıdere geçmekte, yaklaşık olarak 200 m. batısında ise Çandarlı Körfezi sınırları içerisindeki Mersinli Koyu yer almaktadır. Höyük, Güzelhisar Çayı (Pythikos) Deltası ile deltayı kuzeyden sınırlandıran yaklaşık 100 metrelik tepe arasında kalır. Korunan yüksekliği yaklaşık olarak 2-3 m. olan höyük⁶, İzmir 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 09.02.2005 tarihli ve 444 sayılı karar ile tescil edilmiştir. Buna karşın yerleşimin keşi çok daha erken bir tarihe dayanmaktadır. 20. yüzyılın ortalarında tespit edilen merkez, Mellaart⁷, Driehaus⁸, French⁹, Meriç¹⁰, Doğer¹¹ ve son olarak Horejs¹² tarafından incelenmiştir. Bugüne değin yürütülen çalışmalar farklı dönemlere ait buluntulara işaret etmektedir.

Ege Denizi'ne kıyı konumda yer alan Aliğa, uygun iklim ve topografik yapısı itibarıyla çağlar boyunca iskâna uygun bir alan olagelmıştır. Bölge, prehistorik çağlardan günümüze oldukça stratejik bir alanda yer almaktadır. Denize yakın konumu, Gediz (Hermos) ve özellikle Bakırçay (Kaikos) vadileri aracılığı

⁴ Yrd. Doç. Dr., Emre ERDAN, Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Aytepe Aydın/TÜRKİYE.

⁵ Höyük ile ilgili olarak önceki çalışmalarda Çaltıdere ismi kullanılmaktaysa da, höyüğün bulunduğu merkezinadının Çaltıdere Mahallesi olması itibarıyla araştırma ekibi tarafından çalışmalarda höyük, Çaltıdere olarak değerlendirilmiştir.

⁶ Çaltıdere Höyüğü günümüzde tarım arazisi ve depo olarak kullanılmaktadır. Höyük üzerinde tahribat yoğun miktardadır. Ne zaman gerçekleştiğini bilmediğimiz tahribat, en çok höyüğün tepe noktasında gözlemlenmekte, burada yer yer 1 metreye kadar kültür toprağının kazıldığı ve konut inşa faaliyetleri için yer açıldığı görülmektedir.

⁷ Lloyd-Mellaart 1962, 70, Map. 1.

⁸ Driehaus 1957, 92.

⁹ French 1961, 103, dn: 11.

¹⁰ Meriç 1993, 145-149, Fig. 2.

¹¹ Doğer 1998.

¹² Horejs 2014.

ğıyla Anadolu kültür grupları ile olan bağı, yörenin önemini arttıran ana etkenler arasındadır¹³. Kuzey’de Yunt (Aspordene) ve Güney’de Dumanlıdağ (Sardene) ile çevrelenen Aliağa’da Helvacı ve Güzelhisar Çayı Ovası gibi verimli araziler yer almaktadır. Bakırçay ve Gediz Nehirleri arasına sıkışan yörenin başlıca akarsuyu ise Güzelhisar Çayı’dır.

Tablo 1: Çaltılıdere Höyüğü’nden alınan koordinat bilgileri.

Koordinatlar					
Kuzey		Güney		Tepe	
Doğu:	35 0502136	Doğu:	35 0502125	Doğu:	35 0502166
Kuzey:	43 00634, 00	Kuzey:	43 0064, 00	Kuzey:	43 00734, 00

Çaltılıdere Höyüğü’nde gerçekleştirdiğimiz yüzey araştırması, bugüne değin farklı bilim insanları tarafından edinilen bilgileri doğrulamakta, elde edilen seramik parçaları Çaltılıdere Höyüğü’nün Neolitik, Geç Kalkolitik, Erken Tunç ve Bizans dönemlerinde iskân edildiğine dair izler sunmaktadır (Resim 5-6). Her ne kadar N. P. Bayne burada İ.Ö. 2. Bin yıl başlarına tarihlenen bir parça bulmuş olduğunu belirtse de¹⁴, çalışmalarımız sırasında böyle bir buluntuya ulaşılmamıştır. Buna karşın Çaltılıdere’ye en yakın konumda yer alan Şakran ve Gryneion’un güncel çalışmalarda Geç Tunç Çağı buluntu merkezleri arasında gösterildiğini hatırlamak gerekmektedir¹⁵.

Murat AYDAŞ¹⁶

4. 2016 Yılı Epigrafi ve Klasik Filoloji Çalışmaları

Myrina ve Gryneion çalışmalarında bu yıl; antik yazarların her iki yerleşimle ilgili yazdıkları Latince ve Eski Yunanca metinler Türkçeye çevrilmiştir. Mezar yazıtları dışında, Myrina’nın bütün yazıtları tercüme edilmiştir. Gryneion’ un mevcut tüm kitabeleri, çeviri çalışmasıyla dilimize aktarılmıştır¹⁷.

Yüzey araştırmaları sırasında ise iki yeni yazıt bulunmuştur. Bu yazıtlar üzerinde çalışmalar sürmektedir.

¹³ Çaltılıdere Höyüğü, Aşağı Bakırçay Vadisi prehistorik yerleşimleri arasında değerlendirilmektedir.

¹⁴ Bayne 2000, 90.

¹⁵ Horejs 2014, 260-261; Horejs-Weninger 2016, 139.

¹⁶ Yrd. Doç. Dr., Murat Aydaş, Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Aytepe Aydın/TÜRKİYE.

¹⁷ Bkz. Myrina ve Gryneion Arkeolojik Yüzey Araştırmaları. Belgeler ve Yeni Araştırmalar. 1. Cilt. Ed. Murat Çekilmez-Emel DereboyuPoulain. 2017. 95-99; 115-117; 119-123.

Emel DEREBOYLU POULAIN¹⁸

5. 2016 Yılı Myrina ve Gryneion Seramik İncelemeleri

2016 yılındaki yüzey araştırmaları Myrina’da kent genelinde, Andız Tepe’de, Çaltıldere Höyüğü’nde, Myrina’nın kuzey doğusunda yer alan ve nekropol alanı sınırları içerisinde yer alan Pınarcık Mahallesi’nin güneyinde, Gryneion’ un bulunduğu yarımada ve Hacıömerli Köyü içinde sürdürülmüştür.

Myrina ve Gryneion’da yüzeyde gözlemlenen seramikler önceki yıl buluntularıyla benzer karakterde olup, Geometrik Dönem’den, Bizans Dönemi’ne kadar uzanan bir seramik çeşitliliği sunmaktadır. Andız Tepe’de tespit edilen mezar odası civarında, günlük kullanım kaplarına ait az sayıda amorf seramik eser gözlemlenebilmiştir. Çaltıldere Höyüğü’nde yüzeyde Neolitik, Geç Kalkolitik, Erken Tunç ve Bizans Dönemleri’ ne ait seramikler gözlenirken, Pınarcık Mahallesi’nin güneyindeki araştırma alanında Hellenistik Dönem’den Bizans Dönemi’ne ait seramiklerin varlığı tespit edilmiştir.

Genel anlamda her iki kentin Geometrik Dönem’den Bizans Dönemi’ne dek görülen seramik tipleri içinde en erken malzeme grubunun İ. Ö. 8. yüzyıl ortalarına tarihlenebilecek Aiol Gri Monokrom seramikler olduğu anlaşılmaktadır (Resim: 7)¹⁹. İ. Ö. 6. yüzyıl bantlı seramikleri ve Fikellura benzeri bezemeli gövde parçaları da erken dönem seramikleri içinde yer almaktadır (Resim: 7).

Klasik Dönem’e tarihli ve olasılıkla Krater formuna ait olabilecek amorf olarak ele geçen az sayıdaki Kırmızı Figürlü seramik parçaları kaliteli işçilik göstermektedir (Resim 7). Bununla birlikte Klasik Dönem Siyah Firnisli seramikleri en yoğun buluntu gruplarını oluşturmaktadır. Oldukça kaliteli ve parlak firnise sahip bu grup içinde Skyphos ve Cup-Skyphos, Kantharoslar, Balık Tabakları, Kylixler ve kâseler en yoğun görülen formlardır²⁰.

¹⁸ Dr. Emel DEREBOYLU POULAIN, ChemindesAllinges 8, 1006 Lausanne/İSVİÇRE.

¹⁹ Özellikle Gryneion’da daha yoğun bir şekilde gözlemlenen bu grup genellikle kapalı kaplara ait ağız, gövde ve kaide parçalarından oluşmaktadır. Kyme’de İ.Ö. 8. yüzyıl ortalarından itibaren görülen bu seramik türü yerel olarak tanıtılmış olsa bile yapılan arkeometrik araştırmalar bölgede başka üretim yerlerinin de olduğunu göstermektedir: Lagona-Frasca 2009, 291. Aiolis Bölgesindeki diğer yerleşimlerden gelen örnekler için Bkz.: İren 2008, 33.

²⁰ İ.Ö. 5. ve 4. yüzyıla tarihlenen halka kaideli ve dik gövde profilli Skyphoslar, İ. Ö. 4. yüzyıl başlarına ait Cup-Skyphos ağız parçası (Benzer örnekler için: Sparkes&Talcott 1970, 280, Fig. 6, 621; Cook 1965, 145, Fig. 1: 2), İ. Ö. 4. yüzyıla tarihlenen Kantharos parçaları (Benzer örnekler için: Ghali-Kahil 1960, 127-128, Pl. LV. 29-30, 33-34, 36 (Thasos örnekleri İ. Ö. 4. yüzyıl) ve Ghali-Kahil 1960, 127 Pl. LV. 31), İ. Ö. 4. yüzyılın ikinci çeyreğine ait Balık Tabakları parçası (Benzer örnekler için: Ghali-Kahil 1960, 128-129, Pl. LVI. 41-42 (Thasos örnekleri İ. Ö. 4. yüzyılın ikinci

Helenistik Dönem'e özgü seramikler arasında az sayıda Batı Yamacı seramik örnekleri (Resim: 7)²¹, yine az sayıda ve küçük amorfolar olarak korunabilmiş kalıp yapımı kabartmalı kâse parçaları, kandil parçaları²², Khios, Rhodos, Knidos, Thasosamphoraları(Resim: 8)²³ ve bunlara ait mühürlü bir grup kulp sayılabilir.

Günlük kullanım kaplarında yine Hellenistik ve Roma Dönemi buluntuları yoğunudur.

Roma Dönemi seramikleri Kırmızı Firnisli Sigillata örneklerini içeren oldukça çeşitli tabak formlarını barındırmaktadır. Özellikle Çandarlı üretimi olarak bilinen ESC tabaklar bu grup içinde dikkat çekmektedir²⁴. Geç Roma Kırmızı Firnisli tabaklar da, Sigillata tabaklar gibi yoğun olarak görülmektedir (Resim: 8)²⁵. Bu grup içinde bir kaç tabak haç ve şematik motif baskılıdır.

Myrina'da daha yoğun olmak üzere her iki kentte de karşılaştığımız Bizans Dönemi seramikleri en geç tarihli seramik buluntulardır (Resim: 8). Bezeme ve

çeyreği), kırmızı ve siyah firnisin birlikte kullanıldığı, İ. Ö. 4. yy'nın ikinci yarısı ya da erken 3. yy'a tarihli balık tabakları (Benzer örnekler için: Rotroff1997, 316, Fig. 50: 715), İ. Ö. 5. yüzyıla ait geniş kaideli Kylix ayak parçası (Benzer örnekler için: Sparkes&Talcott 1970, 263-264, Fig. 4: 401, 415, 420; 266, Fig. 5: 440; Ghali-Kahil 1960, 124, Pl. LII. 3-4 (Limenaria' dan bir örnek Droop Cup, İ. Ö. 4. yüzyılın son çeyreği); Keene 1959, 55-59, Lev. XXVIII. Fig. 2; XXIX. Fig. 3-4; XXX ve Fig. 5), İ. Ö. 4. yüzyılın ikinci yarısına ait Kantharos ayak parçası (Benzer örnekler için: Rotroff1997, 242-243, Fig. 4: 8-9), İ. Ö. 4. yüzyıl başlarına ait palmet baskılı Cup-Skyphos kaide parçası (Benzer örnekler için: Sparkes&Talcott1970, 278, Pl. 55: 603), İ. Ö. 4. yüzyıl ortalarına veya ikinci yarısına tarihlendirebileceğimiz içe çekik ağızlı ve hafif kalın cidarlı kaseler (Benzer örnekler için: Marchese1995, 15, Fig. 4. 1: 6; Rotroff 1997, 340, Fig. 62: 984; Rotroff&Andrew 2003, 21, 33, Pl. 5: 14, 15: 76).

²¹ Benzer örnekler için: Mitsopoulos-Leon 1991, 53, Taf. 57. B126-127 (Hellenistik).

²² Benzer örnekler için: Gassner 1997, 194, Taf. 63. 796-797, 799 (Hellenistik).

²³ Düşme dipli amphora benzer örnekler için: Anderson-Stojanovic 1992, 92, Pl. 77. 655 (Hell-Erk. Roma); sivri dipli amphora Ephesos örnekleri için bkz: Gassner 1997, 110, Taf. 37. 418-420 (HellenistikRhodosAmphoraları). Knidos amphoraları için ayrıca Bkz.: Doğer 1990, 93, R. 89; Gassner 1997, 112, Taf. 37. 423-426 (Hellenistik Knidos Amphoraları).

²⁴ Bu grup ESC Atlante Form A4 (Hayes 1985, 73, Tav. XVI. 5 *Augustus Dönemi*), ESC Atlante Form L 15 ve 19 (Hayes 1985, 76, Tav. XVII. 4-5 İ. S. ve 2. yüzyıl); Meriç 2002, 67, Taf. 29, K323, 325-327 (ESC Atl L19), ESC Atlante Form H1, H3 (Hayes 1985, 77-78, Tav. XVIII. 1-3 İ. S. ve 2. yüzyıl) tipteki kâse ve tabaklardır.

²⁵ Phokaia Geç Roma seramiğinin en yaygın tipi olan bu tabaklar ağız kenarlarının dış yüzü rulet baskılı bezemeye sahiptir. Erken örneklerde tondoda da rulet baskı bezeme bulunmaktadır: Hayes 1972, 334, Fig. 69. Form 3. 23.

formlarının genel karakteriyle bu grup İ.S. 12. ve 13. yüzyıllara tarihlenmektedir²⁶.

Seramik buluntuları olarak grupladığımız bu kap formlarının yanında, az sayıda ve küçük parçalar halinde pişmiş toprak figürin parçaları, yoğun bir şekilde maltız – ızgara- ocak parçaları ve çatı kiremitleri de ele geçmiştir.

Kemal ERSAVAŞ²⁷

Fevzi ÖZCAN²⁸

6. Gryneion Araştırmaları

Gryneion'un güneybatısında yer alan Dana Burnu Tepesi'nden başlanarak nekropol alanına uzanan alanda çalışmalara devam edilmiştir. Burada yapılan çalışmalarda arazi yüzeyi arkeolojik buluntular açısından taranmıştır. Yapılan araştırmalarda yüzeyde çeşitli dönemlere kapalı kap formlarına ait seramik parçaları ile birlikte kırık tuğla ve kiremit parçalarına rastlanmıştır. Alanda mimari yapılara ait izlere yüzeyde rastlanmamıştır ancak topografik gözlemler burada toprağın altındaki mimari yapılar hakkında bilgi vermektedir. Özellikle Dana Burnu Tepesi'nin doğu eteklerinde moloz taşlar kullanılarak oluşturulan çeşitli mimari mekânlara ait izlere rastlanmıştır (Resim: 9).

Aydın ERÖN²⁹

Nurdan AKBULUT³⁰

Aslıhan GÜÇLÜ³¹

Arzu ÖZVER³²

Nihan AYDOĞMUŞ³³

Yavuz Selim KAYA³⁴

²⁶ Benzerler örnekler için bkz. Spieser 1996, 82, Taf. 47. 433, 76-77, Taf. 32. 352.

²⁷ Arkeolog, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Programı, Aytepe Aydın/TÜRKİYE.

²⁸ Adnan Menderes Üniversitesi, Arkeoloji Anabilim Dalı, Aydın/TÜRKİYE.

²⁹ Yrd. Doç. Dr. Aydın ERÖN, Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Aytepe Aydın/TÜRKİYE.

³⁰ Arş. Gör. Nurdan Akbulut, Adnan Menderes Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Aydın/TÜRKİYE.

³¹ Arkeolog, Aslıhan Güçlü, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Sanat Tasarım Yüksek Lisans Programı, İzmir/TÜRKİYE.

³² Arş. Gör. Arzu ÖZVER, Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Aytepe Aydın/TÜRKİYE.

³³ Arş. Gör. Nihan AYDOĞMUŞ, Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Aytepe Aydın/TÜRKİYE.

7. Pınarcık Mahallesi Araştırmaları

Myrina' nın kuzey doğusunda ve nekropol alanı sınırları içerisinde yer alan Pınarcık Mahallesi'nin güneyinde yer alan tepeler üzerinde başlayan araştırmalarda duvarlarda kullanılan mimari bloklara ait parçalarla birlikte az miktarda Hellenistik Dönem'den Bizans Dönemi'ne kadar uzanan çeşitli tipte amorf seramik parçalarına rastlanmıştır. Pınarcık Mahallesi'nin kuzey ve doğu bölümünde ise her hangi bir mimari yapı ya da parçasına rastlanmamıştır. Arazi yüzeyinde yer yer amorf seramik parçaları tespit edilmiştir (Resim: 10).

Mesut KIRMACI³⁵

Mithat Evrim DEMİR³⁶

Fulya FİLİZ³⁷

Uğur ÇATAK³⁸

8. Myrina'nın İklimi ve Bitki Örtüsü Araştırmaları

İzmir İlinin hemen hemen tamamı Kıyı Ege iklim tipinin etkisi altındadır. Bu iklim tipi yaz ve kış özellikleri itibarı ile Akdeniz ikliminin özelliklerini taşır. Yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlıdır. İklim bir bölgedeki bitki örtüsü- sün şekillenmesinde temel faktördür.

Sadece çalışma alanında değil, Akdeniz ikliminin görüldüğü tüm kıyı şeridi boyunca şekillenen formasyon hemen hemen benzerlik gösterir. İklimin yanında bu formasyonu şekillendiren diğer önemli 2 faktörden biri toprak yapısını oluşturan anakaya, diğeri ise antropojenik baskıdır. Antropojenik baskı yakma, otlatma ve kesme şeklinde tüm Anadolu'da kendini gösterir. Özellikle yerleşik hayata geçme ile beraber Anadolu'nun büyük bir kısmı doğal yapısını kaybetmiş, antipastorik özellik gösteren bir örtü ile yer değiştirmiştir. Bu baskı Batı Anadolu'da kalker ve silisli topraklar üzerinde farklı formasyonların şekillenmesiyle sonuçlanır. Kalker topraklar üzerinde kızılçam ormanının ortadan kaldırıldığı bölgelerde garikformasyonu olarak karşımıza çıkar. Bu formasyonun

³⁴ Arş. Gör. Yavuz Selim KAYA, Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Aytepe Aydın/TÜRKİYE.

³⁵ Doç. Dr. Mesut KIRMACI, Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Biyoloji Bölümü, Aydın/TÜRKİYE.

³⁶ Yrd. Doç. Dr. Mithat Evrim DEMİR, Adnan Menderes Üniversitesi, Buharkent Meslek Yüksekokulu, Buharkent, Aydın/TÜRKİYE.

³⁷ Biyolog Fulya FİLİZ, Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Biyoloji Bölümü, Aydın/TÜRKİYE.

³⁸ Biyolog Uğur ÇATAK, Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Biyoloji Bölümü, Aydın/TÜRKİYE.

en tipik bitkisi otlatma baskısı altında ağaççık ve çalı formunda görülen Pırnal meşesidir (*Quercus coccifera* L.).

Silisli topraklar üzerinde, deniz neminin ulaştığı alanlarda ise maki formasyonu gelişirken, bu formasyonun tahribi boyları 1 metreye ancak ulaşan frigana formasyonuna dönüşür. Çalışma alanın toprak yapısı analiz edilmemesine rağmen bu iki formasyonun karıştığını göstermektedir. Pırnal meşesinin yanında, genellikle silisli topraklardan bilinen *Cistus creticus* L. (laden), *Pistacia lentiscus* L. (sakız) (Fig. 5a), *Arbutus unedo* L. (koca yemiş), *Myrtus communis* L. (mersin) (Fig. 5b), *Coridothymus capitatus* (L.) Rchb. f. (kekik), *Spartium junceum* L. (katırtırnağı) alanda görülen diğer taksonlardır.

Alanda en dikkat çekici taksonlardan bir tanesi *Pistacia terebinthus* L. (menengiç)'dir. Bu bitkiye ait iyi gelişmiş bireyler tarla kenarlarında ve tarımın elverişli olmadığı tepelik yamaçlarda görülmektedir. Tarla kenarlarında izole taksonlar şeklinde görülen bu ağaçlar özellikle yaz aylarında tarım faaliyeti gösteren çiftçiler için bir gölge ağacı olarak muhafaza edilmiştir. Ayrıca birçok kültürde bu ağaçlar dilek ağacı olarak da kullanılmaktadır. Bu nedenle kutsal sayıldıklarından korunmuşlardır.

Barış SEMİZ³⁹

9. *Myrina* ve Çevresinin Jeolojisi

Myrina Antik Kenti (Aliağa-İzmir), Batı Anadolu volkanik provansinin en batı ucunda, Menderes Masifinin kuzey kenarında, Yunt Dağı volkanik kompleksinin batı kesiminde ve doğu-batı doğrultulu Güzelhisar grabeni içinde yer alan bir antik liman kentidir. Bu çalışmada, *Myrina* (Aliağa) Antik Kenti çevresindeki volkanik kayaların mineralojik ve petrografik özelliklerinin belirlenmesi ve yapı malzemesi olarak kullanılıp kullanılmadığının araştırılması amaçlanmaktadır. Bu kapsamda bölgede önceki yıllarda yapılan jeolojik çalışmalarının bilgileri derlenmiş ve yapılan arazi çalışmaları ile beraber değerlendirilerek yorumlanmıştır.

Myrina (Aliağa) Antik Kenti çevresindeki volkanik birimler başlıca üç gruba ayrılmaktadır. Bunlar; (1) Yunt Dağı volkanitleri (2) Foça volkanitleri ve (3) Foça alkali kayalarıdır. Foça volkanitlerinin üst kesimleri beyazımsı renkli riyolitik tüfler, zeolitik tüfler ve simektitik tüflerden oluştuğu tespit edilmiştir. Riyo-litik tüflerin, pomza parçacıkları, cam kırıkları ve ince kül matrisi içerisinde litik

³⁹ Yrd. Doç. Dr. Barış SEMİZ, Pamukkale Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Jeoloji Mühendisliği Bölümü, Denizli/TÜRKİYE.

parçalar içerdikleri, zeolitik tüflerinde benzer mineralojik bileşimde oldukları ve egemen zeolit mineralinin klinoptilolit-höylandit olduğu belirlenmiştir. Sonuç olarak, Myrina antik kentinin kuzey doğusunda Foça volkanik kayaçlarına ait riyolitik tüflerde oyulmuş birçok mezar yapısının bulunması ve mezar kapaklarının işlenmiş tüflerden olması antik dönemde bu kayaçların muhtemelen işlenmesinin kolay olmasından dolayı etkin şekilde kullanıldığı şeklinde yorumlanmıştır. Ayrıca, bölgede, bu volkanitlerin üretildiği ve taş işlemeciliği yapıldığı düşünülen iki adet antik ocak alanı tespit edilmiştir.

10. Yayın ve Değerlendirme Çalışmaları

2015'den itibaren başlayan yüzey araştırmalarında yayın ve eserlerin değerlendirilmesi konusuna ağırlık verilmektedir. Araştırmaların başlamasıyla birlikte Adnan Menderes Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi'ne (ADÜ-BAP) yüzey araştırması hakkında proje başvurusu gerçekleştirilmiştir. 2016 yılından geçerli olmak üzere FEF-16001 kodlu "Myrina ve Gryneion Antik Kenti Araştırmaları" adlı proje kabul edilmiştir.

2015 yılında yapılan araştırmalarda bulunan arkeolojik envanter konusunda Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde araştırma başkanının danışmanlığında bir yüksek lisans tezi tamamlanmıştır⁴⁰.

Dumlupınar Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü tarafından 10-13 Ekim 2016 tarihleri arasında Kütahya'da düzenlenen 5. Arkeoloji Sempozyumu'nda araştırma başkanı tarafından "Yüzey Araştırmaları Işığında Myrina Nekropolü" başlıklı bildiri sunulmuş ve bildiri özeti 2016 yılında yayınlanmıştır⁴¹.

Araştırma başkanı tarafından sunulan "Thearchaeologicalsurveyproject of MyrinaandGryneion in AiolisRegion (Turkey)" adlı bildirinin özeti, bildiri özetleri kitabında 2016 yılında yayınlanmıştır⁴².

Araştırma ekibi tarafından gerçekleştirilen diğer yayın ise "Myrina ve Gryneion Arkeolojik Yüzey Araştırmaları, Belgeler ve Yeni Araştırmalar, 1. Cilt" adlı araş-

⁴⁰ Şahin, R. T., 2015 Yılı Myrina ve Gryneion Yüzey Araştırması Arkeolojik Envanterinin Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

⁴¹ Çekilmez, M., Yüzey Araştırmaları Işığında Myrina Nekropolü, Dumlupınar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, V. Arkeoloji Sempozyumu, Anadolu, Arkeoloji, Zaman ve Mekan, Bildiri Özetleri Kitapçığı, 2016.

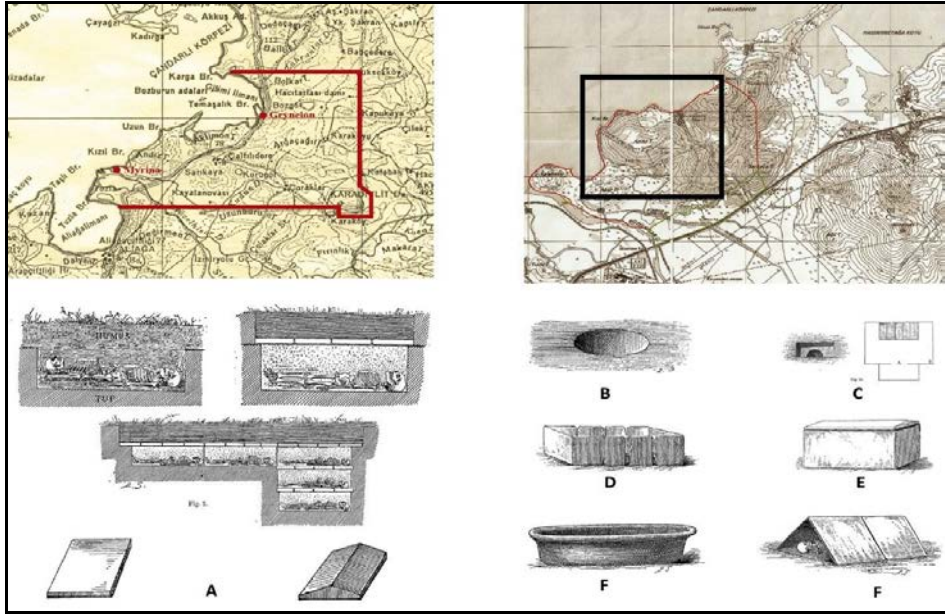
⁴² Çekilmez, M., The archaeological survey project of Myrinaand Gryneion in Aiolis Region (Turkey), World Multidisciplinary Earth Sciences Symposium" in thecity of romancePrague (CzechRepublic) during 5-9 September 2016.

tırmanın ilk bantçalışmasıdır. Bu çalışmadaki amacımız, şimdiye kadar elde edilen veriler ve bulguların toplu bir şekilde bilim dünyasına sunulmasıdır. 1. cilt olarak 2017 yılında Aliğa Belediyesi Kent Kitaplığı Dizisi'nin 3. eseri olarak yayınlanan çalışmada Myrina ve Gryneion'la ilgili 20 yazara ait 27 adet makale yer almaktadır. Bu çalışmada, Myrina ve Gryneion'da başlangıcından itibaren yapılan kazı, araştırmalar, belgeler ve son dönem (2011 - 2016 yılları) yüzey araştırmalarında bulunan veriler değerlendirilmiştir. Buna yapılan kazılar ve elde edilen buluntularla birlikte disiplinler arası araştırmalar da dâhil edilmiştir. Araştırma bantlarının yayınlanması çalışmalarına yeni araştırmalarda elde edilen verilerle birlikte devam edilmesi düşünülmektedir.

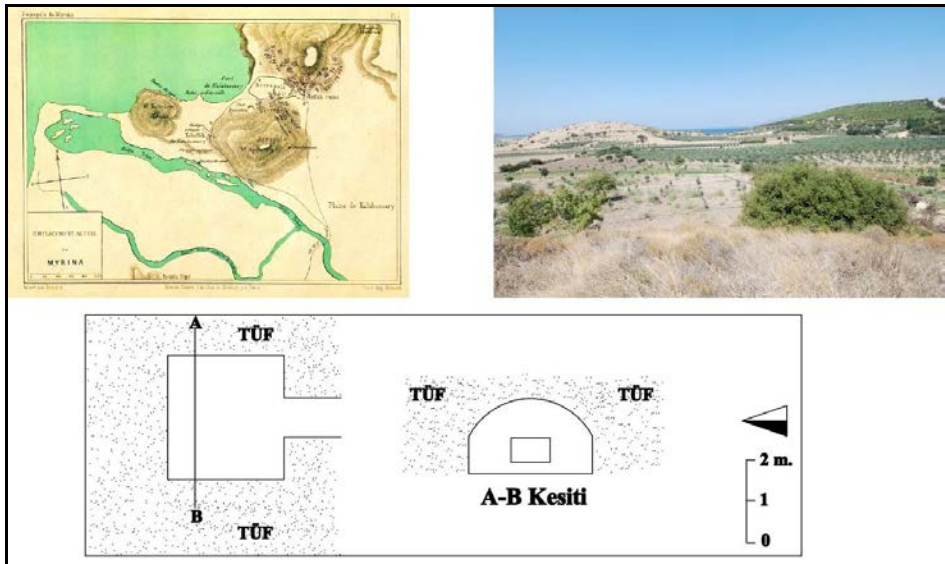
KAYNAKÇA

- Anderson-Stojanovic 1992, Virginia R. Anderson-Stojanovic, *Stobi, The Hellenistic and Roman Pottery*, Princeton Univ. Press 1992.
- Cook 1965, Cook, J. M. "Old Smyrna: Fourth-Century Black Glaze", *BSA60*, 1965, Fig. 1: 2, s. 143-153
- Doğer 1990, Doğer, E., *Antik Çağda Amphoralar*, İzmir 1990.
- Doğer, E. (1998) *İlk İskânlardan Yunan İşgaline Kadar Menemen ya da Tarhaniyat Tarihi*, İzmir.
- Driehaus, J. (1957) "Prähistorische Siedlungsfunde in der unteren Kaikosebene und am Golf von Çandarlı", *Istanbul Mitteilungen* 7, 76-101.
- French, D. H. (1961) "Late Chalcolithic Pottery in Northwest Turkey and Aegean" *Anatolian Studies* 11, Oxford, 99-141.
- Gassner 1997, Verena Gassner, *Das Südtor der Tetrakonos-Agora, Keramik und Kleinfunde*, *FiE XIII/1/1*, Wien 1997.
- Ghali-Kahil 1960, Ghali-Kahil, L., *La ceramique grecque (Fouilles 1911-1956) Etudes Thasiennes VII*, Paris 1960.
- Hayes 1972, Hayes, J. W., *Late Roman Pottery*, London - The British School at Rome, 1972.
- Hayes 1985, Hayes, J., *Sigillate Orientali*, in: *Enciclopedia dell'Arte Antica, Atlante delle Forme Ceramiche II*, *Ceramica Fine Romana nel Bacino Mediterraneo (Tardo Ellenismo e Primo Impero)*, 1985, Roma, ss. 1 vd.
- Horejs, B. (2014) "The 2nd Millennium BC in the Bakırçay (Kaykos) Valley. An Overview". *Anadolu Kültürlerine Bir Bakış. Armağan Erkanal'a Armağan*, eds. N. Çınardalı-Karaaslan, A. Aykurt, N. Kolankaya-Bostancı, Y. H. Erbil, Ankara, 257-274.
- Horejs, B-Weninger, B. (2016), "Early Troy and its Significance from the Early Bronze Age in Western Anatolia. *Studia Troica* 8, Early Bronze Age Troy: Chrono-

- logy, Cultural Development and Interregional Contacts, Proceedings of an International Conference Held at the University of Tübingen May 8–10, 2009, eds. E. Pernicka, S. Ünlüsoy, S. W. E. Blum, Bonn, 2016.
- İren 2008, İren, K., Dark Age Pottery from Southern Aeolis, içinde: Brandherm, D. – Trachsel, M. [Der.] *A New Dawn for the Dark Age Shifting Paradigms in Mediterranean Iron Age Chronology. International Union for Prehistoric and Protohistoric. 4-9 September 2006*. Lisbon: 29-43. - 2008.
- Keene 1959, Keene, L., Recent Finds at Gryneion, 55-59, *Türk Arkeoloji Dergisi IX-2*, Ankara 1959.
- Lagona-Frasca 2009, Lagona, S., - Frasca, M., La ceramicagrigia a Kyme et in Eolide, Pontica
- Lloyd, S. H. F. – Mellaart, J. 1962, *Beycesultan I; The Late Chalcolithic and Early Bronze Age Levels*, British Institute of Archaeology at Ankara; No. 6, London, 1962.
- Marchese 1995, Marchese, R., "Athenian Imports in the Persian Period", *Excavations at Dor, Final Report IB. Areas A-C: The Finds*, (Ed. A. Belfer-Cohen), Jerusalem 1995.
- Meriç 2002, Meriç, R., Späthellenistisch-römische Keramik und Kleinfunde aus einem Schachtbrunnen am Staatsmarkt in Ephesos, *FiE IX*, 3, Wien 2002.
- Meriç, R. (1993), "Pre Bronze Age Settlements of West Central Anatolia: An Extended Abstract", *Anatolica XIX*, 143-150.
- Mitsopoulos-Leon 1991, Mitsopoulos-Leon, V., Die Basilika am Staatsmarkt in Ephesos Kleinfunde, 1. Teil: Keramik hellenistic herundrömischer Zeit, *FiE IX* 2/2, Wien 1991.
- Pottier – Reinach - Veyrier 1887, Pottier, E. - Reinach, S. - Veyrier, A., La Nécropole de Myrina, Tome premiere, Texte et Notices, Paris.
- Rotroff 1997, Rotroff, S., Hellenistic Pottery: Athenian and Imported Wheelmade Table Ware and Related Material, *The Athenian Agora XXIX*, American School of Classical Studies at Athens, Princeton, N. J. 1997.
- Rotroff & Andrew 2003, Rotroff, S. I. & Andrew, O., The Hellenistic Pottery from Sardis: The Finds Through 1994, *Archaeological Exploration of Sardis Monograph 12*, Cambridge 2003
- Sparkes & Talcott 1970, Sparkes, B. A., & Talcott, L., Black and Plain Pottery of the 6th, 5th and 4th Centuries B. C. *The Athenian Agora 12*, American School of Classical Studies at Athens, Princeton, N. J. 1970.
- Spieser 1996, Spieser, J. M., Die Byzantinische Keramik aus der Stadtgrabung von Pergamon, *Pergamenische Forschungen 9*, Berlin-N. York 1996.
- XLII, Suppl. I, Pontic Grey Wares, International Conference Bucarest-Constantza, 2009, pp. 285-304

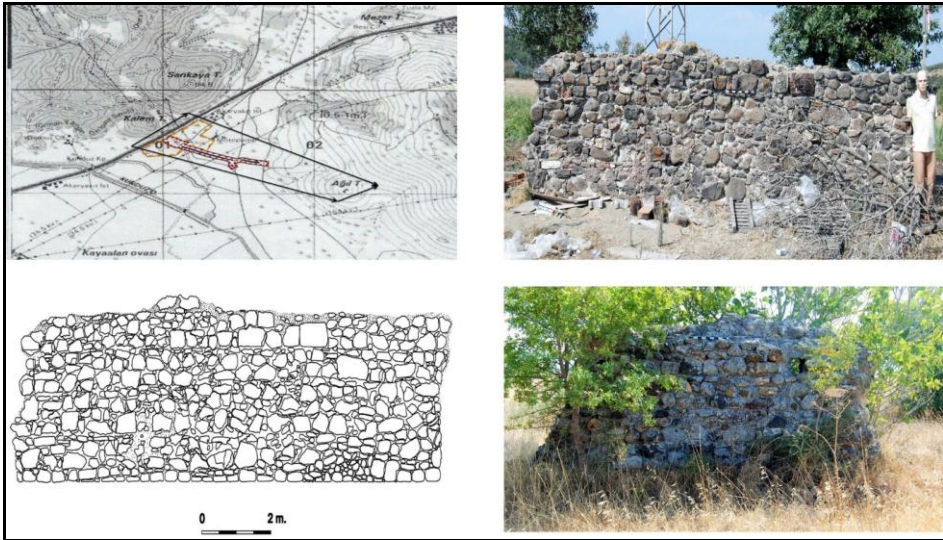
Resim 1: Myrina 2016 çalışma alanı ve daha önce belirlenen mezar tipleri.

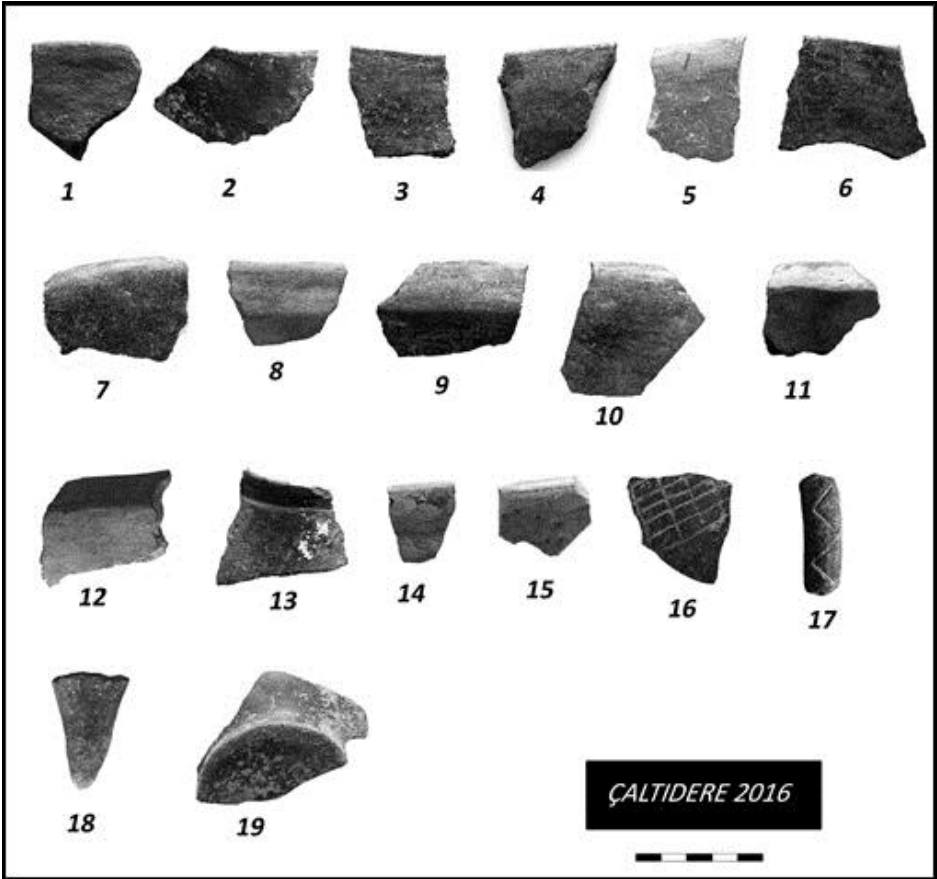
Resim 2: Myrina Nekropol alanı, Andız Tepe ve çevresi.

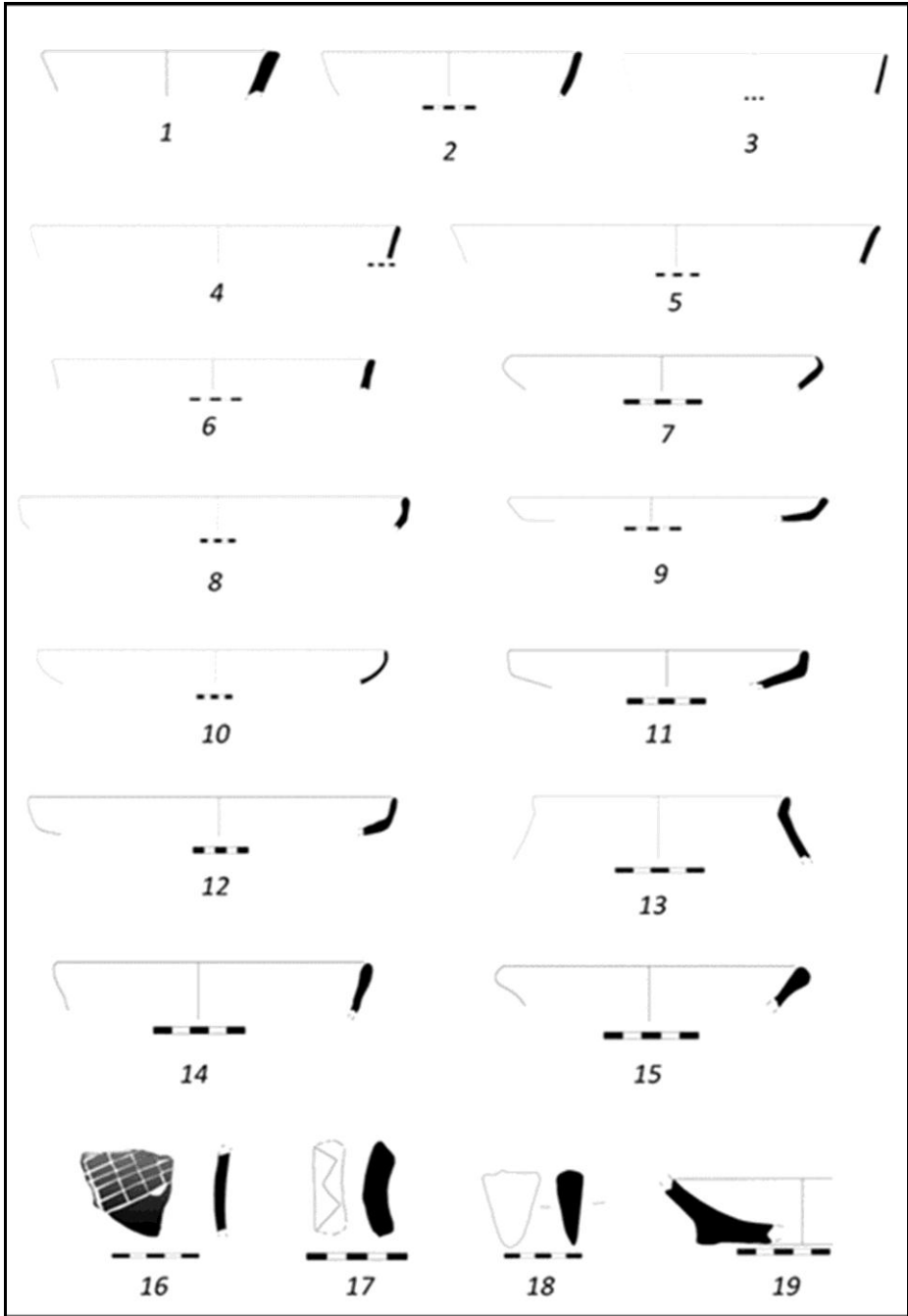
Resim 3: Kalem Tepe ve çevresindeki kalıntılar.

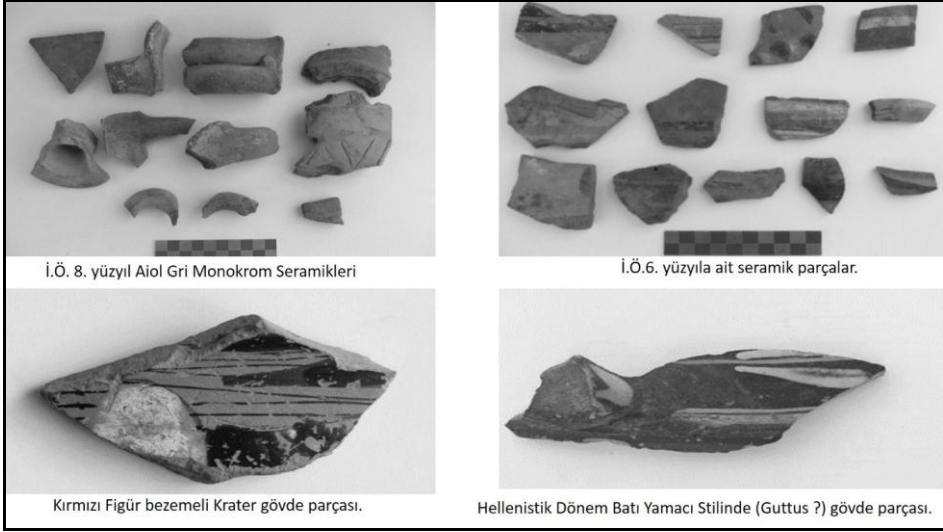
Resim 4: Myrina suollarına ait duvar kalıntıları.

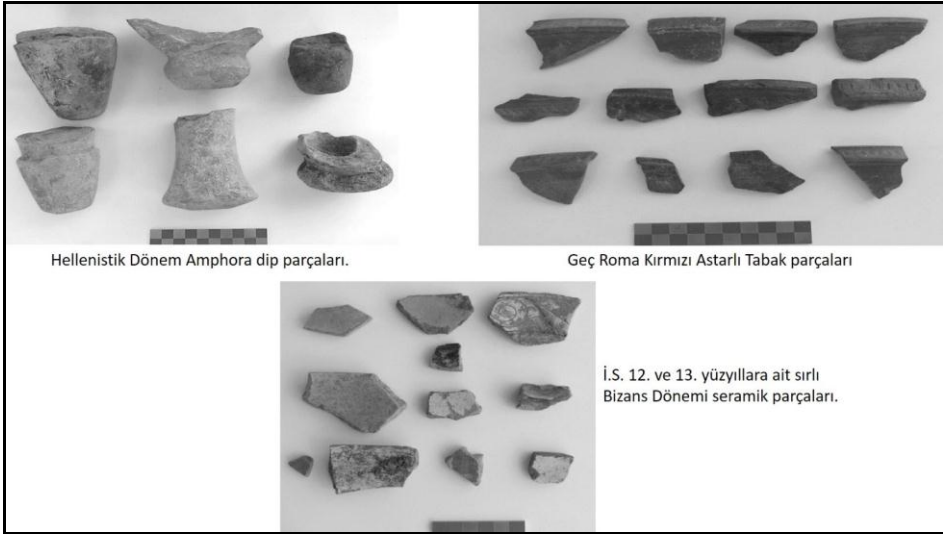
Resim 5: Çaltıdere 2016 araştırmalarında incelenen seramik parçalar.

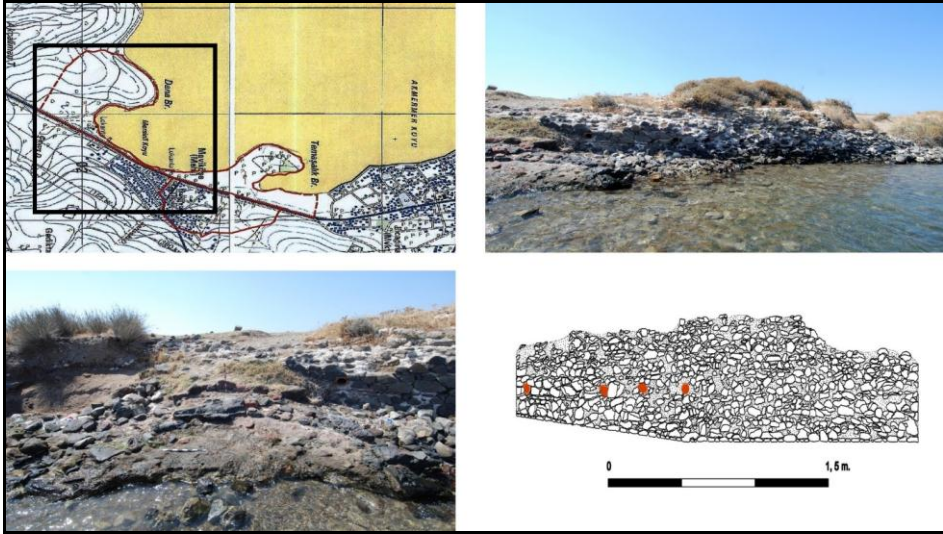
Resim 6: Çaltıdere 2016 araştırmalarında incelenen seramik parçaları, çizim.

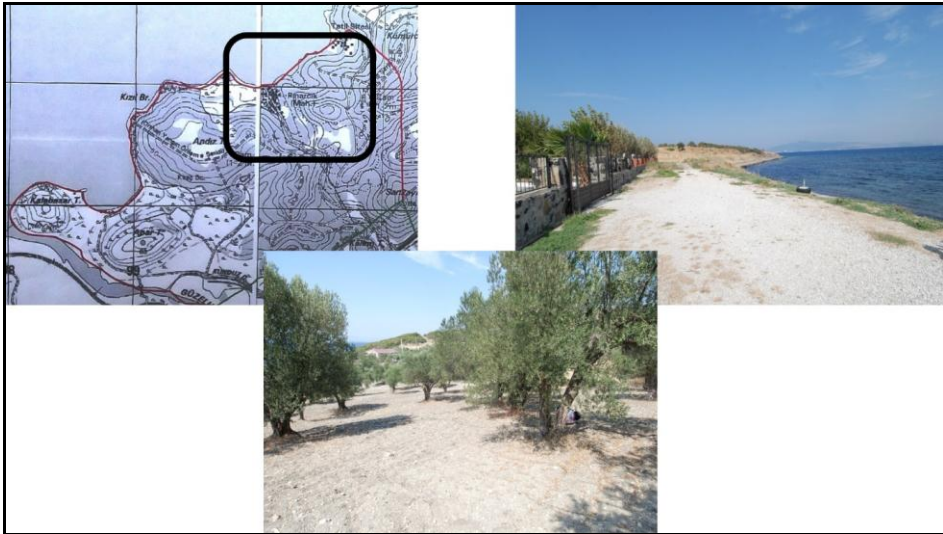
Resim 7: Myrina ve Gryneion 2016 yılı seramik incelemeleri.

Resim 8: Myrina ve Gryneion 2016 yılı seramik incelemeleri.

Resim 9: 2016 yılında Gryneion'da yapılan araştırmalar.

Resim 10: Pınarcık Mahallesi ve yapılan araştırmalar.

BALIKESİR İLİ BURHANIYE, GÖMEÇ VE AYVALIK İLÇELERİ “ADRAMYTTEION EGEMENLİK ALANI” 2015-2016 YILLARI ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI

Hüseyin Murat ÖZGEN*

2015’de başlatılan “Adramytteion Egemenlik Alanı Arkeolojik ve Epigrafik Yüzey Araştırmaları”, anlamını ve gerekliliğini 2012’den bu yana sürdürülen diğer bir uzun soluklu projeden almaktadır. Balıkesir İli Burhaniye İlçesi’nde, günümüz Ören Yerleşimi’nde gerçekleştirmekte olduğumuz, “Adramytteion Antik Kenti Kazı ve Onarım Çalışmaları”, kentin antik kaynaklarda aldığı referansları somut buluntularla doğrulamış, bunun ötesinde, Kalkolitik Çağ’dan Bizans Dönemi sonuna kadar sunduğu kültür katlarıyla, zengin arkeolojik potansiyelini ve bu anlamda gelecekte gerçekleştirilecek çalışmaların önemini gözler önüne sermiştir¹.

Bu noktada, Edremit Körfezi’ne adını veren Adramytteion’un, antik çağdaki etki alanının içerisinde sürdürülecek ve kazı çalışmalarını bu anlamda bütünle-

* Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Murat ÖZGEN, Mimar Sinan G. S. Üniversitesi, Fen – Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Cumhuriyet Mah. Silahşör Cad. No: 71 Şişli/İstanbul/TÜRKİYE. muratozgen@yahoo.com

¹ Özgen, H. M., “Adramytteion Kenti (Ören) 2012 Kazı ve Onarım Çalışmaları”, 35. Uluslararası Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt 3, Ankara, 2014, s. 178 -194.; “Adramytteion Kenti (Ören) 2013 Kazı ve Onarım Çalışmaları”, 36. Uluslararası Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt 3, Ankara, 2014, s. 1-18; “Adramytteion (Ören) Kazılarına Başlarken”, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü TEBE Haberler 36(Başyazı), İstanbul, 2013, s. 4-13; “Adramytteion (Ören) Kazı ve Onarım Çalışmaları - 2013”, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü TEBE Haberler 37, İstanbul, 2014, s. 23-28; “Adramytteion Kenti (Ören) 2014 Kazı ve Onarım Çalışmaları”, 37. Uluslararası Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt 3, Ankara, 2016, s. 233-249; “Adramytteion (Ören) 2015 Çalışmaları’nın Ardından”, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü TEBE Haberler 41, İstanbul, 2016, s. 22-25.

yecek bir yüzey araştırmasının gerekliliği, bize ayrı bir projenin başlatılması fikrini doğurmuştur.

Körfezin doğu kıyısında konumlanıp, antik yazarlarca da körfez egemenlik sınırları, *Adramyttene* olarak çizilen *Adramytteion*’un karasal hinterlandını, kuzeyde Kaz (Ida), güneyde Madra (Pindasos) Dağları ve bu dağların doğuda birbirlerine kavuştuğu bir topoğrafya ile sınırlanan, iç kesimlerle bağlantısı sınırlı olan ve yine antik yazında Thebe Ovası olarak adlandırılan, düzlük teşkil etmektedir (Bkz. Harita: 1).

Geç Antik Çağ öncesinde bu coğrafyanın, Mysia Bölgesi’ne dahil olduğu birçok antik yazardan aldığı referanslarla da bilinmektedir. Bunun yanı sıra, *Adramytteion* adı, Troas Bölgesi, Lesbos (Midilli) Adası ve çevre alana yerleşen Aiollerin etnik kimliğinden hareketle, Aiol yerleşimleriyle de ilişki içerisinde refere edilmektedir.

Yerleşimin denize açık konumu ve doğal zenginlikleri sayesinde, çevresinin potansiyelini her daim ticarete yansıtmış bir kent olması, burada zikredemeyeceğim nicelikteki antik yazın referansları için en önemli etken olmuştur. Zira, kentte sürdürdüğümüz kazılarda belgelediğimiz farklı üretim yerlerine ait zengin ve çeşitli seramik gurupları da bunun ispatı durumundadır.

Ören’de yürütülen kazılar kent merkezi ile ilgili önemli veriler sunmaya başlamakla birlikte, bir antik kentin tam olarak değerlendirilebilmesi, kuşkusuz egemenlik alanı ile birlikte ele alınmasıyla mümkündür. Bu bağlamda, sistematik kazıların nispeten yeni başladığı *Adramytteion* Kenti’nin egemenlik alanının arkeolojik, epigrafik, tarihsel coğrafya ve iskân tarihi açısından gereği gibi araştırılıp değerlendirilmemiş olması, gerçekleştirilmesi planlanan yüzey araştırması projesinin gerekçesidir. Coğrafi bütünlükte, yüzey araştırması projesi, Edremit’ten Ayvalık’a kadar uzanan bir sahayı odağına almakta olup, bu saha “*Adramytteion* Egemenlik Alanı” başlığı altında tanımlanmaktadır.

2015 yılında ilk kampanyası gerçekleştireceğimiz yüzey araştırma iznimizi almışken, Genel Müdürlüğümüz’ce oluşturulan ve tarafımın da dahil edildiği bilim komisyonuna, içeriği yüzey araştırmamızla doğrudan ilişkili bir görev verilmiştir. D. S. İ. tarafından uzun yıllardır planlanan ve aslında Kuzey Ege’de bir barajlar zinciri üst projesinin bir ayağı olan ve Balıkesir İli, Burhaniye, Gömeç İlçeleri sınırlarında yer alan, “Reşitköy Barajı Bahadınlı Regülatörü ve Şahinler Pompaj Sulaması Projesi” alanında kalan, barajdan etkilenecek taşınmaz kültür varlıklarının korunması amacıyla yapılacak tespit çalışmaları ekibimize, yüzey araştırmasının bu ilk yılında, dolaylı olarak önemli görevler yüklemiştir.

Bu yüzden, 2015 ve 2016 yılları araştırmalarımızın ana odağı baraj projesi kapsamında, özellikle de baraj rezerv ve sulama alanları ile pompaj hattı çevresindeki kültür varlıklarının tespiti özelinde olmuştur² (Harita: 2).

Bu araştırmalar sırasında gerçekleştirilen tespitlerin bir bölümü planlanan barajdan etkilenen saha içerisinde kalmakta olup, bunların da bir kısmı baraj rezerv alanı içerisi ve sınırlarındadır. Öncelikli çalışmalar ise barajdan doğrudan etkilenecek alanlar üzerine yoğunlaşmıştır. Tespitlerin ikisi, Bahadınlı Regülatör Kanalı Güzergahı'na yakın konumlanmakta olup, bu yerleşimler ve Baraj'ın sulama alanında kalan diğer tespitler, kanal güzergahının güncellenmesi ve sulama alanından çıkarılması vasıtasıyla projeden etkilenmez bir halde korunabilmesi için gerekli rölöve ve tescil işlemleri büyük ölçüde tamamlanmıştır. Rezerv alanında kalan tespitlerimiz için ise tarafımızca hazırlanılması istenen Acil Eylem Planı tamamlanarak ilgili Müze Müdürlüğü'ne iletilmiştir. Acil Eylem Planı dahilinde öngörülen çalışmalar Müze Müdürlüğü yönetiminde önümüzdeki iki yıllık süreçte gerçekleştirilecektir.

Bahsi geçen bu ilgi ile yüzey araştırmamızın ilk iki kampanyasında sürdürülen çalışmalar, Burhaniye ve Gömeç İlçeleri içerisinde yoğunlaşırken, Ayvalık İlçesi dahilinde de önemli tespitlerde bulunulmuştur.

Tespitler arasında, başlıcaları, prehistorik buluntu veren yerleşimler, Klasik-Helenistik Dönem kale yerleşimleri, kırsal yerleşimler, antik taş ocakları, kaya oygu mezar yapıları, gözetleme kuleleri, kilise ve şapeller, su kemeri gibi bölge antikitesine dair korunmuş kültür varlıkları olduğu gibi, ilk Türk yerleşimlerine ait tamgalar ve bölgenin yakın dönem tarihine de ışık tutacak muhtelif somut kültür izleri gibi kısmen korunmuş kültür varlıkları da bulunmaktadır.

² "Adramytteion Egemenlik Alanı" Yüzey Araştırması ekibinin özünü, bölgede 2012'den bu yana Adramytteion'da Kazı Çalışmalarını gerçekleştiren ekip oluşturmakta olup 2015 ve 2016 yılları çalışmaları için başta Mimar Sinan G. S. Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Araş. Gör. Burak Bünyat AYKANAT (M. A.) ve Araş. Gör. Ali ÖZTÜRK olmak üzere, İstanbul Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Özgü ÇÖMEZOĞLU UZBEK, Mimar Sinan G. S. Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Mehmet Rıfat AKBULUT ve tüm özverileriyle bir ekip ruhunu hissettiren ülkemizin farklı üniversitelerinin ilgili branşlarından kampanyamıza dahil olan tüm lisansüstü ve lisans öğrencilerine, çalışmaya tüm birimleriyle lojistik destek sağlayan ve tüm ihtiyaçlarımızda yanımızda olan Burhaniye Belediyesi ve Arkeolog Esin ÇİMEN'e, çalışmamıza lojistik destek sağlayan D. S. İ. 25. Bölge Müdürlüğü ve Yüksek Mühendis Mustafa AYAZ'a teşekkürleri borç bilirim. Yüzey araştırmamız süresince heyetimizle uyum içerisinde çalışmalarını sürdüren bakanlık temsilcilerimiz Hülya KARADENİZ ve Özgür TOPBAŞ'a ekibimiz adına ayrıca teşekkürlerimizi sunarım.

İlk etapta, aslında bir bölümü literatüre yansımış olan, fakat üzerinde belgelenmeleriyle birlikte daha detaylı incelemeler neticesinde, birçok hususta verileri güncellenmesi gereken önemdeki kültür varlıklarına değinmek yerinde olacaktır.

Bu bağlamdaki ilk tespit olan ve Karadere'nin kuzeyinde vadiye hâkim, eğimli, kayaç bir tepe üzerinde konumlanan Dedekaya, en üst kot itibariyle iki ana kaya öbeğinden oluşmaktadır. Bu kaya öbekleri, Karadere'ye hakim ve vadiyi kontrol eder bir konuma sahiptir (Resim: 1). Bu kaya öbekleri ile doğru- dan ilişkili yerleşime değinmeden önce, yukarıda değinilen önem ve anlamda bir saptamayı ortaya koymak adına, önceki değerlendirmelerle literatüre yansımış duruma ve bu durum neticesinde, yerelin mazur gerekçelerle bir kültür destinasyonu fikriyle benimsediği hali ortaya koymak gerekmektedir.

Dedekaya yerleşimi, yerele de yansıdığı üzere "Dedekaya Kült Kompleksi" adı altında refere edilmiştir³. Kaya kütleleri üzerindeki uygulamalar, yerleşimin, kaya sunakları, taht, arınma havuzu, alev çukurları gibi kavramlarla yanlış algıda değerlendirmesinin genellemesi neticesinde, bir kült kompleksi olarak yorumlanmasına sebep olmuştur. Bununla birlikte yalnızca bu yorumlara dayandırılarak, M. Ö. 10 yy. 'a, Demirçağı'na uzanan bir ön tarih verilmiş, taşıdığı anlam belirsizlik ifade eden bir kültür harmanlamasıyla da "Trak-Frigya" tipi sunak olarak, Edremit Körfezi'nin merkezinde, en önemli kutsal alan olarak nitelendirilmiştir.

Dedekaya'ya değinen literatür böyleyken, ön rölövesi de tamamlanan yerleşimin tespitler sonucu ortaya koyduğu duruma bakıldığında; kaya kütleleri etrafındaki tahkimatın izleri - ki bunlar önceki yorumlarda farklı algıda taht, sunak, alev çukuru ve bunlarla ilişkili kanallar, oyuklar olarak değerlendirilen kaya düzenlemeleridir. Günümüze ulaşamayan duvar örgüsünün alt sırasını oturtmak için kaya üzerine traşlanan temel basamak sıraları ile takip edilebilmektedir (Resim: 2).

Ayrıca bu tahkimat dâhilinde yer alan kaya kütlesi üzerine, işlevsel kullanımı oldukça rasyonel, ana kaya zemine dörtgen formda ve ağız kısmı profilendirilmiş bir sarnıç oyulmuştur. Bu sarnıç da literatürde farklı algıda, kare formu törensel havuz olarak değerlendirilmiştir. Bu kaya öbeklerinin güney

³ Beksaç, E. - Beksaç, Ş. N., *Tarihin Işığında Burhaniye*, s. 29-30; "Balıkesir İli, Ayvalık, Gömeç, Burhaniye, Edremit ve Havran İlçeleri'nde Pre ve Protohistorik Yerleşimler Yüzey Araştırması", 18. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara, 2001, s. 117.

yamacı da, yine ana kaya üzerindeki temel basamak sıralarından anlaşıldığı üzere tahkim edilmiştir.

Tahkimli bu yerleşkeye kaya kütlelerinin güneydoğusundan geçişi sağlayan, ana kayaya oygu, kuzeybatı yönünde yükselen merdiven basamaklarına sahip bir giriş de tespit edilmiştir (Resim: 3).

Gerek keramik buluntular, gerekse kayanın mimarideki kullanım durumundan da anlaşılabacağı üzere, vadiye hakim noktadaki Dedekaya, Geç Klasik - Helenistik Dönem'den itibaren kullanım görmüş tipik bir gözetleme mevkiidir.

Bunun yanı sıra, Dedekaya'nın kuzeyinde tespit ettiğimiz ve yüzey buluntularına göre Erken Helenistik Dönem'den Geç Bizans Dönemi'ne kadar kullanım gördüğünü düşündüğümüz yamaç yerleşkesinin, gözetleme kulesi işlevini belirlediğimiz bir karakol yerleşimi olan Dedekaya'ya yakınlığı dikkat çekicidir. Bu coğrafi yakınlık göz önüne alındığında yerleşke ve tahkimli yerleşim arasındaki ilişki yüzey seramiklerinden elde edilen verilere göre Helenistik Dönem boyunca gerçekleşmiş olmalıdır.

Benzer niteliklere sahip karakol düzenlemeleriyle Geç Klasik ve Helenistik Dönem boyunca en güzel örneklerine başta Karia olmak üzere farklı bölgelerde sıklıkla karşılaşılmakla birlikte, bu noktalara yakın alanların genellikle tarımsal faaliyetlerin devam ettiği sınır alanları oldukları bilinmektedir. Karakol yapısının ise sınır güvenliğinin yanı sıra, hâkimiyet alanı sınırlarında kalan tarım alanlarının da güvenliğini sağlama işlevi bulunmaktadır.

Benzer özellikler gösteren karakollara dair bazı örneklerin, yakındaki kırsal yerleşime kült amaçlı hizmet eden mekanları da içerdiği bilinmekteyse de, Dedekaya'nın bu manada kültürel amaçla kullanıldığına dair herhangi bir arkeolojik veri, önceki literatürün aksine, tespit edilememiştir.

Dedekaya, vadinin diğer tarafında yer alan kaya sığınağı içerisinde tespit edilen *khamasorion* tipi mezarı da içeren İnkaya ile birlikte, yüksek lisans öğrencimiz Ali Öztürk tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmaktadır.

Benzer nitelikte, kayaya oygu temel basamakları ile bir plan sunan diğer bir tepe yerleşimi ise, Kırtık Mahallesi sınırlarında oldukça dar ve derin bir vadi konumunda, yerelde Ballıktaş Mevkii olarak adlandırılan, vadi tabanına yakın bir yerde yükselen, dik ve sarp bir kayalığın zirvesinde yer almaktadır (Resim: 4). Çevre topoğrafyası da göz önüne alındığında batı ve güneydoğu yönünde kısmi bir görüş alanına hâkimdir. Zirve düz iki platformdan oluşmaktadır. Alt

platform daha dar ve hafif eğimli bir yapıdayken üst platform daha geniş ve düzdür.

Benzerlerine yüzey araştırmamızda farklı yerleşimlerde rastlanıldığı üzere, kayaç zemin üzerindeki düzenlemelerle, bu düzenlemelere oturduğu anlaşılan, ancak günümüze ulaşmayan duvar sıralarından oluşan tahkimat, kaya oyuğu temel basamakları halinde görülmekte olup doğu-batı doğrultusunda uzanmakta ve alanı kuzey yönde sınırlamaktadır. Hâlihazırdaki bu tahkimat izlerinden, zirvenin tek ulaşılabilir yön olan batı tarafından tahkim edildiği anlaşılmaktadır (Çizim: 1).

Bununla birlikte üst platformda yapılmış olan kaçak kazı izleri ve bunların neticesinde kendini kısmen gösteren, ancak korunagelen haliyle anlamlı bir mimari sunmayan, kumtaşı rektagonal bloklar saptanmıştır.

Ballıktaş, gerek topografik özellikleri, gerekse mimari düzenlemesiyle, bölgede belgelediğimiz Geç Klasik - Helenistik Dönem gözetleme amaçlı tahkimli yerleşimler arasında, ayrı bir durum arz etmektedir. Ballıktaş'ın, bu işlevinin yanında, benzer nitelikteki başka örneklerden de bildiğimiz üzere, kült amaçlı bir kullanıma da elverişli topoğrafyaya sahip olması muhtemel görülse de, buna dair yüzeyden somut veriler elde edilememiştir. Yüzeyden elde edilen keramik parçaları, alanın M. Ö. 3. yy. ortasından M. S. 1 yy. içlerine kadar kullanımda olduğunu göstermektedir.

İncelenen bir diğer benzer nitelikli yerleşim, Hisarköy'de yer alan Hisar Tepe Kalesi'dir. Tamamen düzlük bir topoğrafya içinde kalan modern Köy yerleşkesinin giriş yolu güzergâhı üzerindeki dik, oldukça yüksek, geniş bir tepelik ve zirvesine yerleştirilmiş tahkimli bir mimari düzenlemeden oluşmaktadır (Resim: 5).

Zirve kısmen düz kayalık bir alan etrafında, tahkimli bir yerleşim sunmaktadır. Her yöne bakış açısı bulunan geniş bir vadi içerisinde yükselen tepeliğin, kuzeyde Edremit Körfezi ve doğuya doğru devam eden Karınca deresi ile *Thebe* ovasına hâkim panoramik bir görüş açısı sunması, alanın doğal konumuyla gözetleme mevkisi potansiyelini ortaya koymakta olup, alan üzerindeki kalıntılar da bu durumu doğrular niteliktedir.

Söz konusu yükseltide korunagelmüş ve gözlemlenebilen kalıntılar, Dedekaya ve Ballıktaş'ta olduğu üzere, kayaç zemin üzerinde takip edilebilen ve blokları korunmuş olmasa da, belirli bir alanı kapatır plan sunan temel basamaklarından ve temel izlerinden oluşmaktadır. Bu basamak sıralarından anlaşıldığı

üzere alanda genel itibariyle her yönde 12 m. uzunluğundaki duvar sıralarından oluşan kare formlu bir yapı inşa edilmiştir. Bu bölgede birçok örneğini gördüğümüz, Geç Klasik-Helenistik Dönem tahkimli gözetleme amaçlı kullanım gören bir yerleşim olduğu açıktır. Tepedeki düzlüğün etrafını daha geniş çapta çevreleyen ve kısmen korunagelen harçlı sur duvarları ise, Bizans Dönemi'nde tepenin benzer fonksiyona sahip bir kale olarak kullanım gördüğünü ortaya koymaktadır. Kısmen korunagelen bu dış tahkimat hattı üzerinde yer yer gözlemlenen rektagonal bloklardan tekil sıralar halinde korunagelen duvar örgüsü ise, bu dış tahkimatın Bizans evresi öncesinde Klasik - Helenistik evre tahkimatının da konumlandığı hat olduğu fikrini vermektedir.

Keramik malzemeler, Helenistik Dönem örnekleri ile M. S. 12 ile 14 yy. arasına tarihlenen *sgraffito* tekniğinde örnekler sunmakta olup, bu durum da Hisar Tepe Kale yerleşiminin mimari kalıntılarla tespit edilen evrelerini doğrulamaktadır.

Yüzey araştırmamızın, 2015 yılı için en erken buluntu veren tespiti Şahinler Mahallesi Karapınar Kuyu Mevkii'nde yer alan ve yerelde Boyalık olarak isimlendirilen alanda gerçekleştirilmiştir. Alan, Şahinler Mahallesi girişine yakın güzergâh üzerinde, yola paralel olarak konumlanmış, günümüz topografik yapısı itibariyle tamamen düzlük bir araziden oluşmaktadır. Tarımsal faaliyetler ve sel baskınlarına maruz kalması nedeniyle aşınmış bir alçak höyük niteliğindedir.

Hali hazırda tarım amaçlı kullanılan ve yüzeyde herhangi bir mimari kalıntıya rastlanılmamış olan alanda, oldukça yoğun keramik buluntu ve kiremit parçaları gözlemlenmiştir. Keramik buluntular geniş bir kronolojik çerçeve içerisinde tarihlenmekte olup, M. Ö. 3. binden M. S. 3. yy. başlarına kadar çeşitlilik göstermektedir. Söz konusu buluntular İlk Tunç Çağı'na tarihlenen, dönemi için tipik, literatürde sepet, ip kulplu ve memecikli (kabaralı) olarak adlandırılan kap tipleri, Helenistik Dönem'e tarihlenen siyah astarlı seramik sınıfına giren keramik parçaları ve tanımsız gövde parçalarının yanı sıra, Roma Dönemi içerisinde sıklıkla karşılaşılan *terra sigillata*lar, gündelik kullanım amaçlı yalın kap parçaları ile kaba mallardan oluşmaktadır. Buluntuların gerek yoğunluğu gerekse İlk Tunç Çağı'na kadar giden çok geniş bir kronoloji sunması, alanın uzun bir dönem boyunca yerleşim görmüş höyük niteliği taşıdığını kanıtlar niteliktedir. Söz konusu tespitlerin yapıldığı Boyalık Höyük, tescil önerimiz üzerine ilgili Bölge Koruma Kurulu kararıyla tescil edilmiştir.

Bölgede 2016 yılı tespitlerimiz ise, kayda geçen prehistorik yerleşim sayısını arttırmıştır. Tespitlerimizin bir kısmı, önceki literatüre değinmelerle yansımış olmakla birlikte, tümü araştırmamız kapsamında kültür ürünleri ile birlikte belgelenmiştir.

Bunlardan Höyücek Tepe, Burhaniye Edremit kara yolu ile Havran Çayı'nın kesiştiği noktada Zeytintepe Mevkii'nde günümüzde çiftlik olarak kullanılan ve önceki literatürde Hüyücek olarak adı geçen, höyük niteliğinde bir yerleşimdir. Yüzeyden görülür bir mimari tespit edilememekte olup, incelenen yüzey keramikleri arasında İlk Tunç Çağı'na tarihlenebilecek çömlek parçaları belgelenmiştir. Diğer keramik buluntular, Demir Çağı'ndan Bizans Dönemine kadar süreklilik arz ederek çeşitlenen malzeme gruplarından oluşmaktadır.

Thebe Ovası'nda, denizden yaklaşık 5 km. içerde konumlanan, 25 m. rakıma sahip höyük, yukarıda belirtilen yüzey buluntularının bir ön değerlendirilmesiyle oldukça ilginç sorular ve ilişki ağlarını ortaya koymuştur. Öncelikli olarak prehistorik bulguların ağırlıkta olduğu höyükte, İTC'den Demir Çağı sonlarına kadar olan buluntularının paralellerini, bilinen en yakın merkez konumunda Adramytteion Antik Kenti dahilindeki Bergaz Tepe'de bulmak mümkündür. Dolayısıyla uzun bir dönem boyunca devam eden bir etkileşimden söz etmek olasıdır. Bergaz Tepe'de, tarafımızdan 2012-2015 yılları arasında yapılan sondaj çalışmaları neticesinde yoğun olmamakla birlikte Geç Kalkolitik Dönem'e tarihlenen keramik parçalarına da rastlanılmıştır⁴. Bergaz Tepe'nin 2014-2016 yılları arasında sürdürdüğümüz Paleocoğrafya çalışmalarının sonuçlarına göre, Prehistorik çağlarda denize uzanan bir burun halinde, güney yönden anakaraya bağlı bir yarım adanın en uç kısmını oluşturduğu da gerçekleştirdiğimiz çalışmalarla somutluk kazanmıştır⁵.

Bu noktada 2016 tespitlerimiz arasında, önceki literatüre yansımayan Sülük-lüçeşme'de tespit ettiğimiz bir diğer yerleşimden bahsetmek gerekir. Burhaniye İlçesi, Kızıklı Mahallesi'nin yaklaşık 600 m. güneydoğusunda Sülük-lüçeşme'nin güneyinde konumlanan alan, Köydere ve Damlarca Deresi arasında nispeten düzlük bir topografyaya sahiptir. Yüzeyden tanımlanabilir mimarinin saptanmadığı yerleşimde yapılan incelemelerde, oldukça fazla sayıda çay taşı ve sileks tespit edilmiştir. Bunların büyük çoğunluğu alet endüstrisinden arta kalan atık malzeme niteliğinde olup 10 adet çekirdek ve bunun yanı sıra 2 adet

⁴ Özgen, 2013, 2014, 2016.

⁵ Özgen, 2016.

mikrolit parçasından oluşmaktadır. Bu prehistorik saptamaların arasında 1 adet el baltası ve parçalı olarak ele geçen öğütme tablası ile 3 adet silindirik ezgi taşı, saptanan taş buluntular arasındadır. Bunun yanı sıra tespit edilen keramik buluntular arasında ip kulplu çömlek parçası tekil örnek niteliğindedir.

Alanda tespit edilen diğer seramik buluntuların çoğunluğu profil vermeyen yalın günlük kullanım kaplarından oluşmakla birlikte, tarihlenebilir keramikler Roma Dönemi tabakları, kase formlu *sigillata* ve *red slip ware* parçaları, Bizans Dönemi'ne tarihlenen sırlı keramik parçalarıdır.

Söz konusu bulgular ışığında alanın düzleşmiş bir höyük olduğu ve sit tescilli yapılması gerektiği değerlendirilmiş olup sit önerisi, ilgili Koruma Bölge Kurulu'na sunulmuştur.

2016 tespitlerimiz arasında, Tunç Çağı'ndan itibaren yerleşim sürekliliği arz eden bir diğer belgelememiz, Gömeç İlçesi dahilinde Kız Çiftliği olarak bilinen ve literatürde antik yazın referans gösterilerek "Kisthene" olarak yorumlanan yerleşimde olmuştur.

Balıkesir İli, Gömeç İlçesi'nin yaklaşık 3 km. batısında, denizden yaklaşık 100 m. içerdeki alüvyal düzlük üzerinde, kısmen ana kaya üzerine oturan yerleşim, höyük olarak nitelendirilebilecek alçak bir tepedir. Tepe üzerinde herhangi bir antik mimari kalıntıya rastlanmamakla birlikte, nispeten modern bir yapı olarak nitelendirilebilecek, Ayvalık genelinde benzerlerini gördüğümüz eski bir Rum evi yer almaktadır. Mimari haricinde tespit edilen tanımlanabilir buluntular İTÇ'den, Geç Roma Dönemi'ne kadar süreklilik arz ederek çeşitlenen keramik parçalarından oluşmaktadır. Daha önce değindiğim üzere, denizle olan ilişkisi özelinde Bergaz Tepe için değindiğim modelin, Kız Çiftliği için de uyarlanabilirliği düşünülse de, bölge hakkındaki çalışmaların henüz çok yeni olması nedeniyle konu hakkında ciddi veri eksiklikleri bulunmaktadır.

Araştırmamızın bir başka tespiti Çelebiağa Değirmen Mevkii'nde, yerelde Yıkıklar olarak adlandırılan alanda gerçekleştirilmiştir. Güneye bakan yamaçlarda teraslar üzerinde konumlanan, yüzeyden görünür vaziyette üç sıra halinde ve çoğunluğu birleşik mekanlardan oluşan yapı sıraları tespit edilmiştir (Çizim: 2).

Tespit edilen mekanlar kabaca 150 x 75 m. 'lik bir alanda yayılım göstermektedir. Dörtgen planlı mekanların duvar kalıntıları, yüzeyden yer yer 0.50 m. kadar yükselmekte olup, kuru duvar örgüsünde kısmen çift sıralı, belli yerlerde iç dolgulara sahip halde korunagelmıştır. Duvar örgüsü belirli bir standardı

olmayan taşların kullanımıyla inşa edilmiş olup, yer yer iri bloklar bu kullanıma dahil edilmiştir. Bazı yerlerde bu iri bloklar bir sonraki sıranın oturtulması için profilendirilmiştir.

Benzerörnekleriyle Geç Klasik Dönem'den Geç Antik Dönem'e kadar geniş bir zaman diliminde kullanım görmüş olabileceği düşünülen mekanlardaki ender rastlanan ve bazı bloklar üzerinde gözlemlenen profil kesimleri, bu geniş süreç içerisinde görece erken evrelere işaret etmektedir. Söz konusu alanda, mimari buluntular haricinde günlük kullanım amaçlı kullanılan gövde, ağız ve kulplardan oluşan yalın kap parçaları ve yeşil sırlı Bizans Dönemi keramik parçaları saptanmıştır.

2015 ve 2016 yılları tespitlerimiz arasında, farklı mevkiilerde belgelediğimiz ve antik dönem malzeme ve teknik araştırmaları kapsamında, üzerinde ayrıca çalışma yapmaya değer nitelikte gördüğümüz antik taş ocakları da bulunmaktadır. Başta değindiğimiz hususlarla bunların bilinen bir kısmına da, önceki yorumlarda kaya üzerindeki traşlamaların yanlış algısı ile kültürel anlam yüklenmiştir.

Ancak tespit edilen taş ocaklarının neredeyse tamamında görülür vaziyette oluklar, bir kısmında ise çıkarılmadan kısmen yarım bırakılmış bloklar ve anakaya üzerinde taş çıkarma sisteminden arda kalan düzgün hat sunan geometriler bulunmakta olup bunlar, alanın niteliğini açıkça ortaya koymaktadır (Çizim: 3). 2015 ve 2016 yılı tespitlerinde, Kızılcabayır Sırtı (Yıkıklar), Dutluca Merdivenli Kaya, Taylıeli, Ören'in doğusunda kalan Yılanlı Tepe ve Pelitköy Mahallesi Boşnak Tepe bu örneklerden günümüze en somut izlerini bırakan yerlerdendir.

Bir başka tespit ise Burhaniye İlçesi Taylıeli Mahallesi, Karşıyaka Mevkii Halitin Tepe olarak adlandırılan alanda bulunan su kemeridir. Burhaniye'nin eski adı olan ve su kemerlerine referansla taşıdığı "Kemer" isminin belgelemesini yaptığımız bu su kemerinden geldiği düşünülebilir. Kemer, günümüze ulaşan kalıntılarından anlaşıldığı kadarıyla 1.10 m. kalınlığında, 49.50 m. uzunluğunda kesintisiz bir biçimde devam etmektedir.

Eğim ile ilişkili olarak yüksekliği kuzeye doğru artmakta olan yapı, kuzey yönünde yaklaşık 5 m. lik yüksekliğe kadar ulaşmaktadır. Duvar örgüsü, bol harç kullanılarak belli bir standardı olmayan moloz ve kayrak taşlar kullanılarak oluşturulmuştur. Yan yüzünde yer yer çökmeler olmasına rağmen, yapı kesintisiz devam etmektedir. Ayrıca yapı boyunca, üst bölümden aşağı doğru bir birikim yarattığı gözlemlenen tabakalaşmış kalker tortu kalıntıları ve etrafa

yayılmış su künkü parçaları yapının su kemeri olarak kullanım gördüğünü doğrulamaktadır. Burada incelediğimiz yapı üzerinde korunagelen herhangi bir kemer ögesi tespit edilmiş olmasa da, *aqueductus* teriminin karşılığı olarak yapı, yapısal karakterinden bağımsız olarak işlevi nedeniyle su kemeri şeklinde tarafımızdan adlandırılmaktadır. Tam olarak kuzey-güney doğrultusunda uzanan yapının, konumu itibarıyla doğrudan Adramytteion'a yönelmiş olması kayda değerdir (Resim: 6).

Burhaniye İlçe sınırlarında bir diğer tespit ise Yunuslar Mahallesi Alekirse Mevkii'nde yer alan yerleşimdir. Alan, topografik olarak, dere yataklarının beslediği ve irili ufaklı yükseltilerle çevrelenmiş geniş bir ovanın güney ve güneydoğu yönlerinde kalan hafif eğimli yamaçlar ve bu yamaçların devamında birleştiği bir tepelikten oluşmaktadır.

Yerleşim içerisinde yüzeyden görülebilen mimari dâhilinde, devşirme malzemelerle inşa edilen bir kuyu, harçlı moloz taş örgüye sahip bir duvar kalıntısı, muhtelif nitelikte ve kısmen görülür durumda duvarlar bulunmaktadır. Bunların dışında bahçe sınırı için yakın dönemde inşa edilen duvarların örgüsünde devşirme parçalar kullanılmıştır.

Alan çalışması sırasında yüzeyde saptanan keramik gruplar genel olarak M. S. 6 ile M.S. 15 yy. arasına tarihlenmekle birlikte, bu keramik grupları arasında yoğunluk M.S. 14. -15. yy.'lar arasına tarihlenen Geç Bizans ve Türk Dönemi keramiklerinden oluşmaktadır. Sıraltı kahverengi veya yeşil boyamalı seramik parçaları; *sgraffito* seramikler, mavi-beyaz sıraltı boyamalı parçalar, turkuaz sırlı parçalar tespit edilen keramik gruplarının örneklerini oluşturmaktadır. Bununla birlikte 15. yy. Milet işi keramikler yoğun olarak gözlemlenmektedir.

2016 yılı çalışmalarına dahil ettiğimiz bir diğer belgeleme, Burhaniye İlçesi Börezli Mahallesi sınırları içerisinde Kocafuğlu Tepe üzerinde yer alan yerleşim olmuştur. Börezli Mahallesi'nin 1.5 km. güneyinde yer alan yerleşim 346 m. rakımda kuzey ve kuzeybatı yönde Edremit düzlüğüne (Thebe Ovası'na) hakim bir görüş alanına sahiptir.

Tepe üzerinde ve yamaçlarda yapılan tespitlerde yüzeyden anlaşıldığı kadarıyla, ebatlarda belirli bir standardı olmayan ve kuru duvar örgüsünde ve yer yer ana kaya ile bütünleşik tasarlanmış duvar sıraları kayda alınmıştır. Bu duvar sıraları tepe üzerinde yer yer belirginleşen mekan kalıntılarına dair ip uçları vermektedir. Yamaçlarda tespit edilen duvar sıralarının bir kısmı teras duvarlarını, bir kısmı ise muhtemel tahkim izlerini belli etmektedir. Özellikle kuzey yamaçta gözlemlenebilen zirvenin 20 m. aşağısındaki yoğun moloz akıntısı,

tepenin çevresi boyunca tahkim edildiğini düşündürmektedir. Tepenin kuzey yamacına yakın konumlanan ve kuzeydoğu ile güneybatı köşede mevcut durumda kısmen kayaya oyulmuş vaziyette inşa edilen iki sarnıç yapısı tespitler arasındadır (Resim: 7).

Tepenin güney tarafında, eğimin düzlüğe kavuştuğu alanda, üç ayrı mezar saptanmıştır. Sınırları kumtaşı yassı bloklarla belirtilmiş mezarlara yapılan *inhumasyon* gömüler doğu-batı yönünde konumlandırılmıştır. Anlaşıldığı üzere tepe üzerinde bir dönem yoğunlaşan iskan durumuyla bağlantılı olarak tepenin düzlüğe kavuştuğu güney alanı belirli bir dönemde mezarlık olarak kullanılmıştır.

Bölgede devam ettirilmekte olan çalışmalarda benzer örneklerine Dedekaya özelinde de rastladığımız üzere, Kocafuğlu Tepe üzerinde Edremit düzlüğüne hakim konumdaki yerleşimin belirli bir merkez çevresinde şekillenen etki alanını kontrol eden, tahkimli karakol yerleşimi niteliği taşıdığı düşünülmektedir. Tepe üzerinde gerçekleştirilen keşif çalışmasının ardından yerleşimin krokisi çıkartılmış ve aletli ölçümle birlikte rölöve çalışması başlatılmıştır.

2016 yılı çalışmalarımız esnasında, rutin olarak ilgilendiğimiz dönemlerin dışında, bir ilginç tespitimiz Kuyucak Mahallesi Yazılıtaş Tepe Mevkii'nde, Kuyucak Mahallesi'nin yaklaşık 700 m. güneydoğusunda Yazılıtaş Tepe'nin güney yamacının, yaklaşık 590 m. kotunda gerçekleşmiştir. Alanda kuzey ve kuzeybatı yönde Edremit düzlüğüne hakim bir noktada konumlanan bağımsız bir kaya kütlesi üzerine, kayanın her iki yönündeki fasadlarına kazılarak işlenen semboller tespit edilmiştir .

Söz konusu semboller üzerinde literatür incelemeleri devam etmekte olup, bölge sınırını temsilen işlenmiş aidiyet sembolleri olabileceği düşünülmektedir. İleri çalışmaları sürdürülecek olan bu sembollerin paralel örnekleri Beylikler Dönemi Anadolu'sunda, kaya üzerine işlenen benzer sembollerle - tamgalarla örtüştüğü düşünülmektedir⁶ (Resim: 8).

⁶ Yaklaşık olarak 10-12 cm harf yüksekliğine sahip bu işaretler üzerine, Eski Türk Dili uzmanı Yrd. Doç. Dr. Serap ALPER literatür incelemesi gerçekleştirmektedir. Kayaya kazılmış olan şekillerden "T" ye benzerlik göstereninin Yazıcıoğlu Ali'nin "Tevarih'i Ali Selçuk" adlı eserinde Oğuz Boyları listesinde Çepniler'in tamgası olarak kaydedildiği bilinmektedir. "X" e benzerlik gösterenin ise, Kaşgarlı Mahmud'un "Divan'ı Lügat'i-Türk"ünde yine Çepniler'in tamgası olarak gösterildiği bilinmektedir. Çepniler'in, ilkin daha ziyade Karadeniz Bölgesi'nde yaşamakla birlikte, savaşların ve göçlerin etkisiyle zamanla Anadolu'nun batı kısımlarına yayıldıkları bilinmektedir.

Araştırmalar kapsamında, Gömeç İlçesi dahilinde de iki yeni tespitte bulunulmuştur. Kubaşlar Mahallesi yakınındaki bu tespitlerden ilki , Sarıkaya olup, Kubaşlar Köyü'nün 1.5 km. kuzey-kuzeybatısında, alçak tepeler arasında kalan derin vadinin içerisinde yükselen 545 m. rakımda, oldukça dik bir yamaç eğimine sahip tepe ve geniş zirve düzlüğünden oluşmaktadır.

Tepenin güney yamacında doğu-batı doğrultuda bir hat oluşturan, muhtemel olarak tepeyi çevreleyen, kuru duvar örgülü, şekilsiz, birbirini tamamlayan taşlardan oluşmuş duvar sıraları tespit edilmiştir. Aynı zamanda kaya kütlelerinin güney fasatında, taş çıkarma işleminin kalıntılarına işaret eden kama izleri gözlemlenmiştir. Tepenin zirve düzlüğü ve güney bitiminden başlamak üzere güney ve batı teraslar üzerinde, çatı kiremitleri, tuğla ve künk parçalarıyla birlikte yoğun keramik buluntular saptanmıştır. Tespit edilen keramik buluntular arasında tanımlanabilen malzemeler, Helenistik Dönem'den başlayarak Erken Roma Dönemi'ne kadar süreklilik arz ederek çeşitlenen parçalardan oluşmaktadır. Alan bu haliyle Helenistik Dönem'den Erken Roma Dönemi'ne kadar yerleşim görmüş, benzerlerini Burhaniye coğrafyasından da bildiğimiz, fakat farklı topoğrafik model üzerinde gelişen bir kırsal yerleşimdir.

Kubaşlar Mahallesi dolayındaki diğer tespitimiz ise Dişkaya Tepesi olup, Balıkesir İli, Gömeç İlçesi, Kubaşlar Mahallesi'nin yaklaşık 2 km. kuzeybatısında, Sarıkaya ile birlikte, Gömeç Ayvalık karayolu üzerinden gözlemlenen siluetinden kaynaklanarak Atatürk Kayaları olarak adlandırılan yükseltilidir(Resim: 9).

Tepe, zirvede geniş bir eğime sahip olup, zirveyi çevreleyen yamaçlarda duvar sıraları tespit edilmiştir. Tespit edilen ilk duvar sıraları kuru duvar örgüsünde, çift sıralı, herhangi bir standart gözetmeksizin sıralanan harçsız taşlardan oluşmakta ve alanın tamamını çevrelediği düşünülmektedir. Bununla birlikte tepenin güneydoğu bölümünde, söz konusu duvarların hemen altında, ana kaya öbeğiyle bütünleştirilmiş, aynı örgüde, teraslama işlemine işaret eden şekilsiz, yaklaşık 1 m. büyüklükteki, yüzeye bakan tarafları traşlanmış bloklar ve bu blokların belli yerlerde oluşturduğu sıralar saptanmıştır. Yüzey üzerinde tespit edilen küçük buluntuların çoğunluğunu yalın seramik parçaları oluşturmaktadır. Bunların yanı sıra tarihlenebilir nitelikte Roma Dönemi gri hamurlu gövde parçaları ve tekil olarak da Arkaik döneme tarihlenebilir bir gövde parçası bulunmuştur. Alan, yakınındaki Sarıkaya yerleşiminin de dahil olduğu muhtemel yerleşim ağının güvenliği için konumlandırılmış bir kale niteliği sunmaktadır.

2016 yılı çalışmalarımızı, Ayvalık Belediyesi'nin UNESCO Endüstriyel Miras Listesine adaylık hazırlıkları ilgisindeki daveti üzerine, iznimiz kapsamındaki Ayvalık İlçesi dahilindeki, bazı tespitlerimizle sonlandırdık.

Bu tespitler arasında, bir diğer belgelememiz, Alibeyköy Adası Duba Mevkii Altında – Pordoselene/Nesos adıyla tartışmalı olarak lokalize edilen yerleşimde olmuştur. Yerleşim, Soğan Adası'ndan Alibeyköy Adası'na geçiş noktasındaki eğim üzerinde, Alibeyköy adasının doğu uzantısının kuzeydoğusunda yer alan burunda konumlanmaktadır. Alanda yapılan yüzey taramasında yoğun çatı kiremitleriyle birlikte tuğla parçaları gözlemlenmiş olup, bunları destekleyici nitelikte tamamı kıyı şeridinde olmak üzere mimari kalıntılar tespit edilmiştir.

Yüzey üzerinde tespit edilen mimarinin yanı sıra, oldukça yoğun keramik gözlemlenmiştir. Genel itibariyle tespit edilen keramik buluntular, Helenistik Dönem'den Bizans Dönemi'ne kadar süreklilik arz ederek çeşitlenen kap parçalarından oluşmakta olup, buluntuların büyük yoğunluğunu Helenistik siyah firnisliler, Erken ve Geç Roma'da gördüğümüz kırmızı astarlı gruplar oluşturmaktadır (Resim 10).

2016 yılı için Ayvalık İlçesi dahilinde, burada değineceğim son tespitimiz, Maden Adası Maden Tepe Mevkii'ndeki Kule yapısıdır. Maden Tepe Mevkii'nin en üst kotunda, çevre adalar ve Ayvalığın da görüş alanı içerisinde olduğu yükseltide, 13.10 x 13.10 m. ebatlarında kare planda ve yaklaşık 10 m. yüksekliğinde korunagelmiş kule yapısı belgelenmiştir.

Yapı, temel seviyesinde ikincil kullanım sunan oldukça fazla sayıda rektagonal blok ve dökme moloz harç dolgu ile inşa edilmiş olup, blokların duvar örgüsünde kullanımının üst kotlarda azaldığı göze çarpmaktadır. Böylelikle yapı, her yönde kör vaziyette masif bir görünüm sergilemektedir. Her bir köşesi ana yönlere göre konumlandırılmış yapının kuzeydoğu cephesindeki temel seviyesinde korunagelmiş bloklarından anlaşıldığı kadarıyla erken evreli bir kullanımının olduğu da düşünülmektedir. Yapılan tespitler ışığında ilk yorumlar, antik dönem içerisinde, konumuyla deniz trafiğini kontrol eden bir kulenin, geç dönem içerisinde yeniden kullanım gördüğü şeklindedir.

Resim 1: Dedekaya'nın Genel Görünümü

Resim 2: Dedekaya Zemin Ön Rölövesi ve Hava Görünümü

Resim 3: Dedekaya'nın Doğusunda Yer Alan ve Yukarı Yerleşime Giriş Sağlayan Kaya Oygusu Basamaklar

Resim 4: Kırtık Mahallesi'nde Yer Alan Balıktaş'ın Genel Görünümü

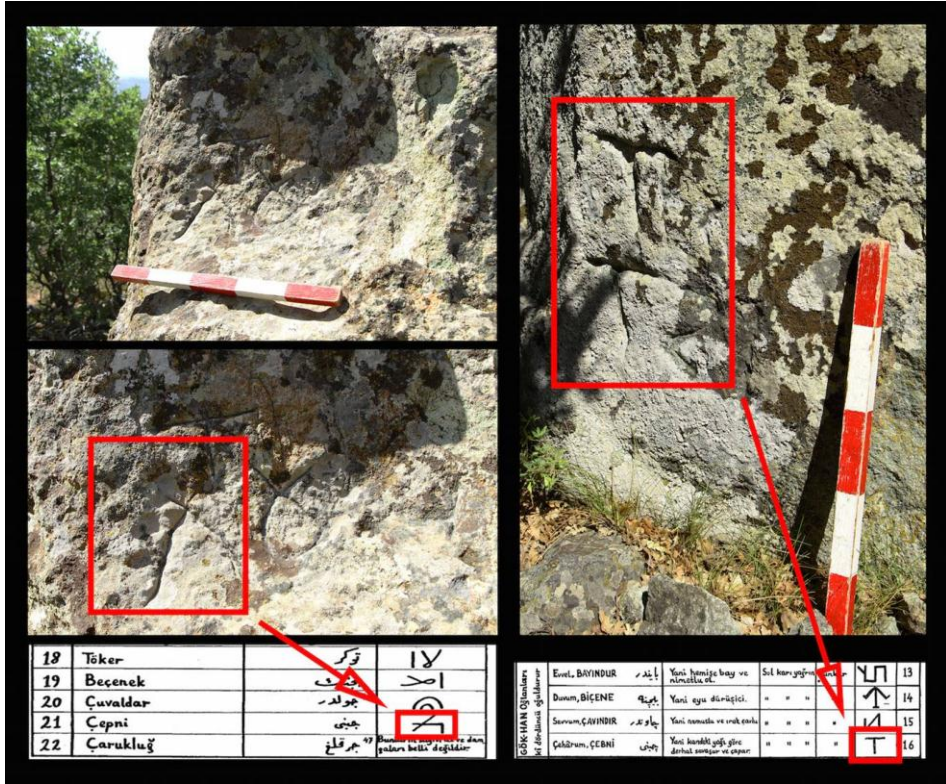
Resim 5: Hisarkale Genel Görünüm

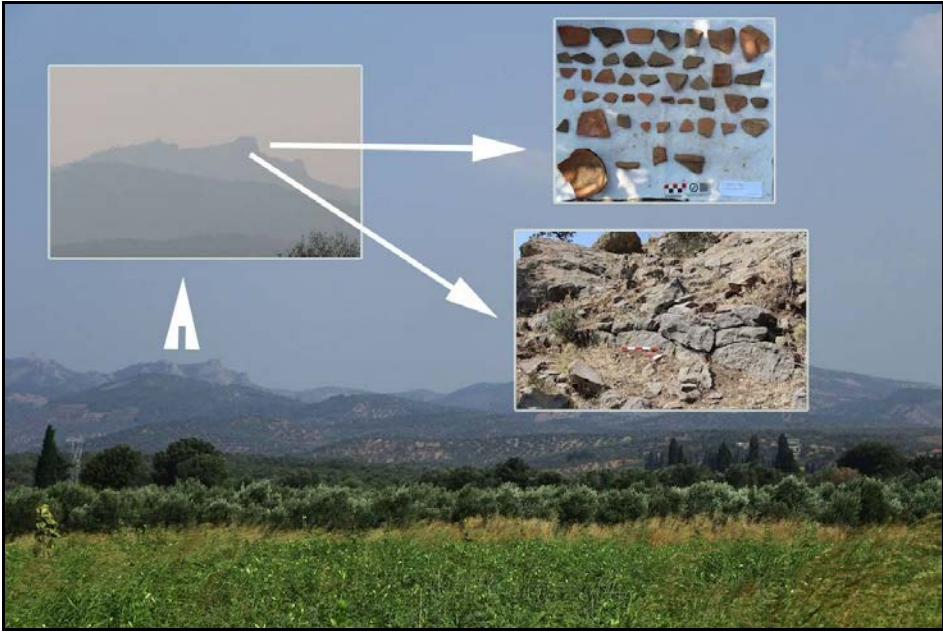
Resim 6: Taylıeli Mahallesi Karşıyaka Mevkii Halitin Tepe'de
Yer Alan Su Kemerü Üzerinde KuzeydenGörünümü

Resim 7: Kocafuğlu Tepe Genel Görünüm

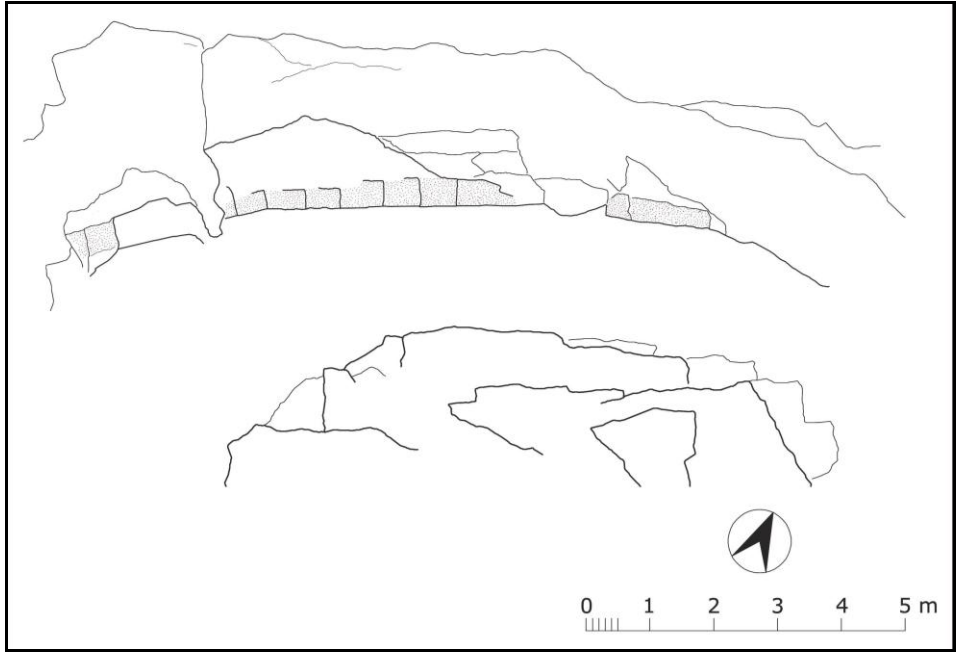
Resim 8: Kuyucak Mahallesi Yazılıtaş Tepe Mevkii'nde Kaya Üzerine İşlenmiş Semboller

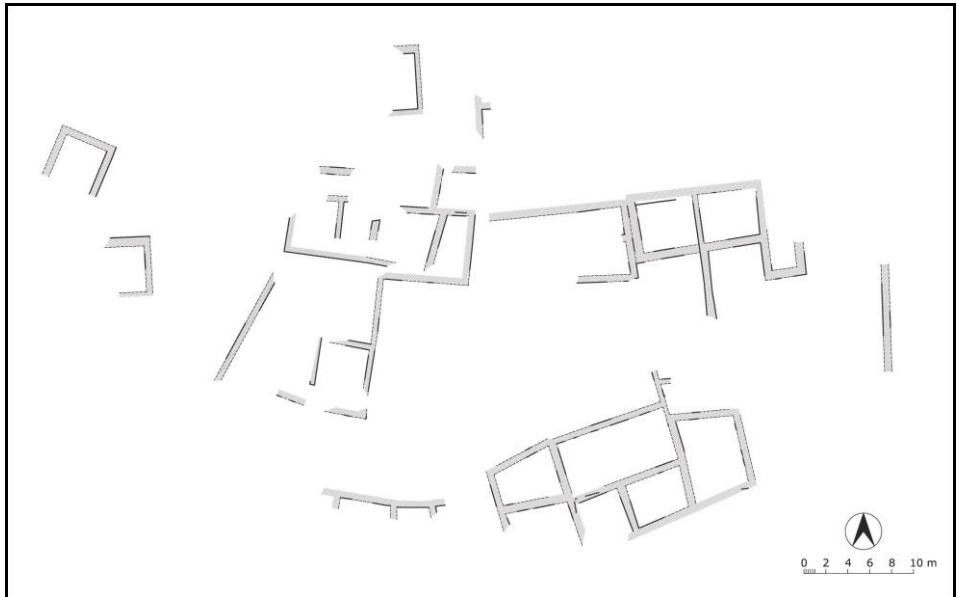
Resim 9: Kubaşlar Dişkaya Tepesi

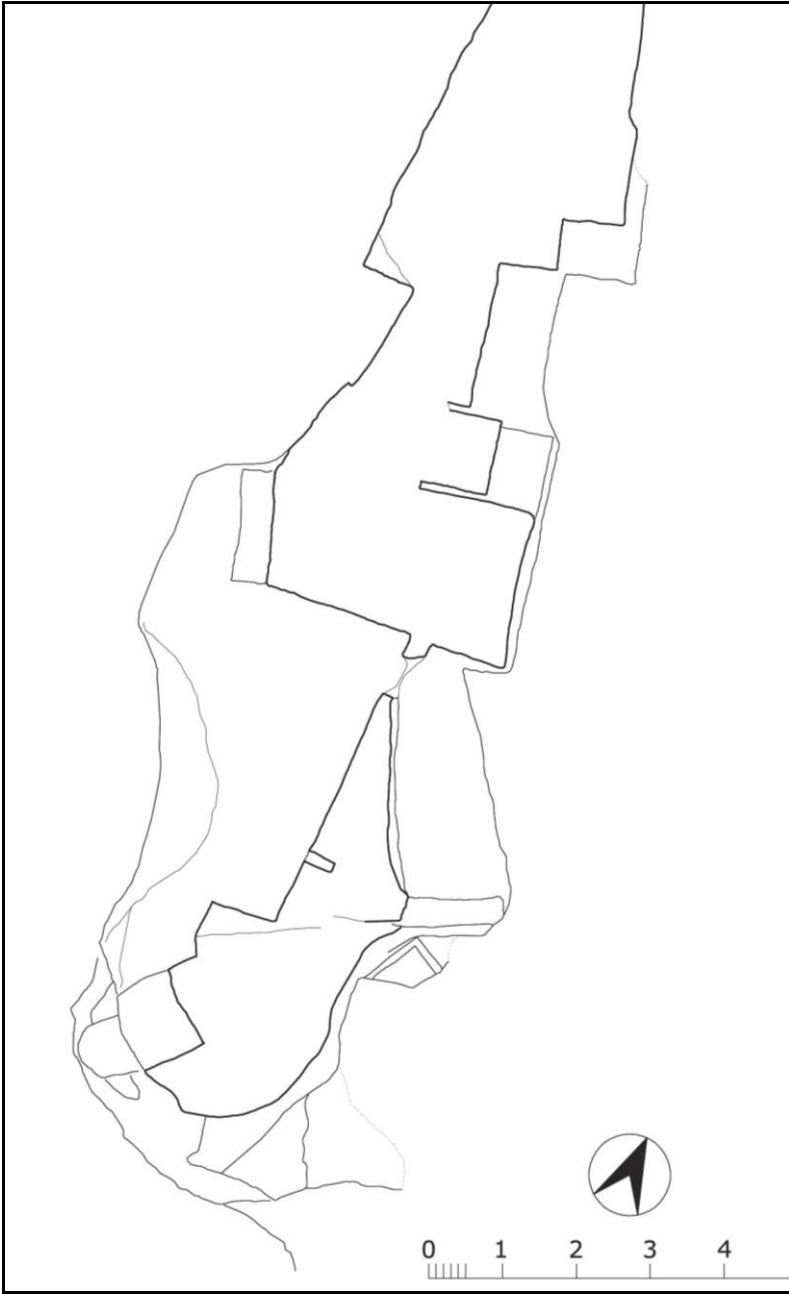
Resim 10: Alibeyköy AdasıDuba Mevkii Altında Pordoselene/Nesos

Çizim 1: Ballıktaş'ın Batı Tahkimatının Anakaya Üzerindeki Temel İzleri

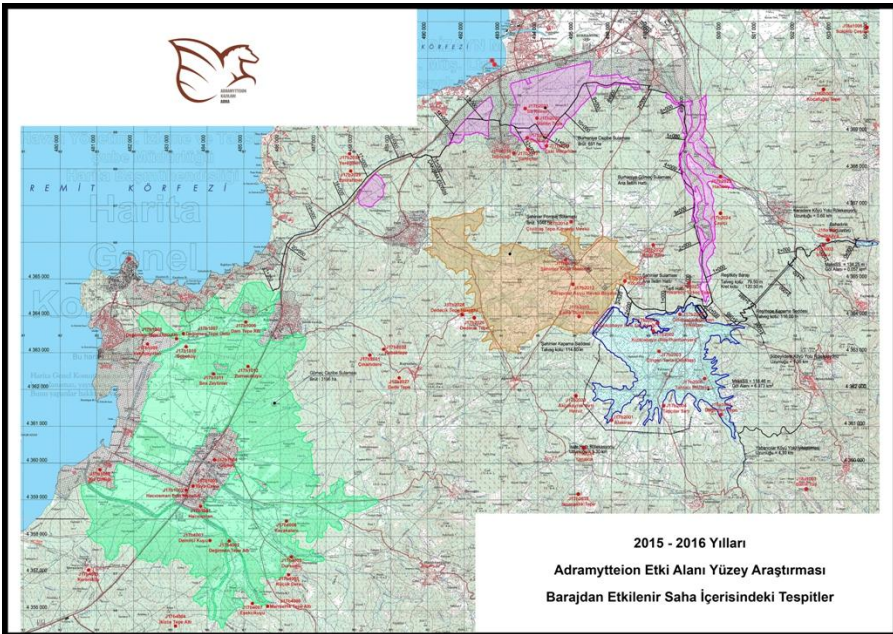
Çizim 2: Çelebiaga Değirmen Mevkii'nde (Yıkıklar) Yer Alan Yerleşimin Ön Rölövesi

Çizim 3: Yıkıklar Yerleşiminin Kuzeybatısında Tespit Edilen Taş Ocağının Ön Rölövesi

Harita 1: Adramytteion Kenti ve Edremit Körfezi'nin Harita Üzerindeki Konumu

Harita 2: Yüzey Araştırması Kapsamında Barajdan Etkilenir Saha İçerisindeki Tespitleri Gösterir Pafta

2016 YILI UŞAK İLİ VE İLÇELERİ ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI: ESKİ YUNAN-ROMA (ARKAİK, KLASİK, HELENİSTİK VE ROMA DÖNEMİ) YERLEŞİMLERİ

Münteha DİNÇ*
Emre TAŞTEMÜR

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 09.06.2016 tarih ve 109620 sayılı izni ile üçüncü sezon çalışmaları tarafımızdan başlatılan Uşak ili arkeolojik yüzey araştırması, 15 Ağustos-01 Eylül 2016 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir¹. Söz konusu çalışma, Uşak Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimince '2014/MF009 numaralı' 'Uşak İli ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması' konulu bilimsel araştırma projesi kapsamında desteklenmektedir².

* Yrd. Doç. Dr. Münteha DİNÇ, Uşak Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 1 Eylül Yerleşkesi, Uşak/TÜRKİYE Tel: 0 276 221 21 21/ 25 18 e posta: munteha_sahan@hotmail.com.

Yrd. Doç. Dr. Emre TAŞTEMÜR Uşak Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 1 Eylül Yerleşkesi, Uşak/TÜRKİYE Tel: 0 276 221 21 21/ 25 70 e posta: emretastemur@gmail.com. .

¹ Araştırmamızın yürütülebilmesi için gerekli izinleri sağlayan T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü çalışanlarına, çalışmamızın başlangıç aşamasından itibaren her türlü yardımı gösteren, arazi incelemelerinde dahi bizzat destekleyen Uşak Müze Müdür Vekili Şerif SÖYLER ve müze uzmanlarına teşekkürlerimi sunarım. Araştırma ekibinde Uşak Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nden Yrd. Doç. Dr. Emre TAŞTEMÜR, Arkeolog Muradiye KÜÇÜKCAN, Ayşenur AKÇAY, Uşak üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğrencileri, Emine SÜRÜCÜ ve Kadir ŞENER ekip üyesi olarak görev almışlardır Araştırmamıza İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi Müdürlüğü uzmanı Pınar ASAL Bakanlık temsilcimiz olarak görevlendirilmiştir. Özverili çalışmalarından dolayı ekip arkadaşlarıma ve bakanlık temsilcimize teşekkürlerimi sunarım.

² Yüzey Araştırması projemize katkılarından dolayı Uşak Üniversitesi Rektör Vekili Prof. Dr. Sayın DALKIRAN'a, Uşak Valiliği'ne teşekkürlerimizi sunarız. Araştırmamıza sponsor olarak

Uşak İli ve ilçelerinde sürdürülen yüzey araştırması çalışmalarımız, 2016 yılında ağırlıklı olarak Banaz ilçesi ve köyleri ile Sivaslı ilçesinde gerçekleştirilmiş Uşak merkeze bağlı Ortaköy'de ise kısmen devam etmiştir (Harita: 1). Yerleşimlerin tespitinde öncelikle Uşak Müzesi Müdürlüğü'nce hazırlanan tespit raporları ve 19. yüzyıl gezginlerinin notları doğrultusunda elde edilen bilgilerden yararlanılmıştır. Ayrıca yöre halkının verdiği yerel bilgilerin de arkeolojik alanların ve yoğun tahribatın belgelendirilmesinde faydalı olduğu görülmüştür. Uşak'ın yerleşim tarihinin tespit edilip, arkeolojik haritasının hazırlanması amacıyla 2016 yılında da antik kent merkezlerine, küçük kasaba ve köy yerleşimlerine ait arkeolojik kalıntı ve buluntuların, yamaç, tepe, kaya yerleşimlerinin, höyüklerin, mezarlık alanlarının, tümülüslerin, taş ocakların, antik yolların, su-yollarının envanterinin oluşturulmasına devam edilmiştir. Böylelikle öncelikli araştırma alanlarımız olarak Banaz ilçesinde yer alan Akmonia antik kentinin yayılım alanı içinde yer alan köy ve kasabalar ziyaret edilmiştir. Sonrasında Sivaslı ilçesinde gelecek yıllarda Yrd. Doç. Dr. Emre Taştemür Başkanlığında gerçekleştirilecek olan yoğun yüzey araştırması çalışmalarına zemin hazırlamak ve yerleşimlerin tespitinde ön değerlendirmeleri oluşturmak adına Sivaslı ilçesinde Sebaste antik kenti ve yayılım alanlarının belirlenmesine yönelik araştırma ve envanter çalışması yapılmıştır.

Uşak merkeze bağlı Ortaköy'de yer alan ve 2014 yılında ilk kez tarafımızdan keşfedilerek bilim dünyasına sunulan Traianopolis antik kentinin nekropolü ve yerleşim dokusuna dair izler 2016 yılında da tespit edilmeye devam edilmiştir³. Kentin nekropol alanında kaçak kazılar sonucunda yüzden fazla mezarın tahrip edilerek kaçakçılar tarafından açığa çıkarıldığı belgelenmiştir.

2016 yılı çalışmaları Banaz ilçe merkezinde ve İslam Mahallesi'nde başlamıştır. Sonrasında çalışmalar bir önceki yılda ilçenin kuzeydoğusunda bulunan Büyükoturak Köyü, Kozviran mahallesinde devam etmiştir. 2015 yılında görülemeyen Kozviran mahallesinde Asar tepe mevkiinde ve Çukurören mevkiinde belgeleme çalışmaları gerçekleştirilmiştir. İlerleyen günlerdeki çalışmalarımız

katkıda bulunan Anadolu Ulaşım'ın Genel Müdür Yardımcısı Melih AKMAN başta olmak üzere tüm çalışanlarına ilgi ve yardımlarından ötürü teşekkür ederiz.

³ Nekropol alanı ile ilgili 2014-2015 yılı tespitlerimiz ve tahribat durumunu gösteren belgeleme çalışmaları 2015 ve 2016 yılı Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sonuçları toplantısında arkeoloji bilim dünyasına sunulurken tanıtılmış ve özellikle tahribata dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Dinç-Kaplan-Taştemür-Yılmaz 2015; 521-538.

ise Banaz ilçe merkezinin güneyine yayılmıştır. Bu alanda yoğun olarak Ulupınar köyü ve Susuz köyde belgeleme çalışmaları yapılmıştır.

Sivaslı İlçesinde, ilçe merkezi, Selçikler ve Eldeniz'de yüzey araştırması çalışmaları gerçekleştirilmiştir. 2016 yılı yüzey araştırmaları sonucunda tespit edilen arkeolojik alan sayısı toplam 21'dir. Belirlenen merkezlerden 2 tanesi Uşak il merkezine bağlı Ortaköy'de, 13 tanesi Banaz ilçesine bağlı birimlerde, 6 tanesi ise Sivaslı ilçesinde yer almaktadır.

A. UŞAK MERKEZ

2016 yılı araştırma döneminde, Uşak kent merkezine yakın birimlerden Ortaköy'de 2014-2015 yılındaki araştırma sezonlarında tespit ettiğimiz merkezlerden olan Traianopolis nekropolü öncelikli inceleme alanı olarak belirlenmiştir.

A. 1. Traianopolis Antik Kenti ve Nekropolü

Uşak'ın doğusunda merkeze 10 km mesafedeki Ortaköy'de yapılan yüzey incelemesinde köyün kuzeyine doğru Örenler mevki olarak bilinen alanda kaçak kazılar sonucunda bir nekropole ait olabilecek mezarların açığa çıkarıldığı 2014 yılı araştırma sezonunda tarafımızdan ilk kez tespit edilmiştir. Benzer forma sahip mezarların dört bir yanında kesme taşlar yer almakta ve bunların üzeri kapama taşlar ile örtülmektedir. Ayrıca yüzeyde az sayıda seramik parçası da gözlenmiştir. Bu seramikler M. S. 2-3. yüzyıla ait olmalıdır. Yine aynı alanın kuzeydoğusuna doğru genişleyen bölgede sürdürülen yüzey taramasında kaçak kazı sonucunda yaklaşık 70 adet mezarın açıldığı bir önceki yıl çalışmalarımız sırasında tespit edilmişti, ancak 2015 yılında söz konusu mezarlara yenilerinin eklenerek 20 den fazla mezarın daha açılmış olduğu anlaşılmıştır. Söz konusu alanda 2016 yılı çalışmalarımız sırasında da sürekli kaçak kazılara maruz kalarak tahrip edilmeye devam edildiği anlaşılmıştır. Defineciler tarafından Traianopolis antik kentinin yerleşim tarihine ve ölü gömme geleneklerine ışık tutacak olan kültürel kalıntılar hunharca yok edilmektedir.

Köy halkından Bünyamin Özyılmaz rehberliğinde Kabaca Mevkiine gelinmiştir. Burada açılan kaçak kazı çukuru içinde ve çevresinde yapılan incelemeler sırasında az sayıda taban tuğlası ve seramik parçaları tespit edilmiştir. Açılan define çukuru 330 cm çapında ve yaklaşık 3 m derinliğindedir. Çevresinde dağınık vaziyette insan kemik parçalarına rastlanması antik döneme ait bir mezarın kaçak kazı ile tahrip edilerek yok edildiğini göstermektedir. Yüzeyde çeşitli boyutlarda kırık tuğla parçalarına rastlanmıştır.

Sarnıç

Ortaköy Kabaca Mevkiinde su borusu döşemek için üzeri açılan alanda Traianopolis antik kentine ait mimari yapı kalıntıları ve mezar ile karşılaşmış Uşak Müze Müdürlüğü'nün denetiminde yapılan kazı çalışmasının ardından açılan alan toprak ile tekrar kapatılmıştır. Kapatılan toprak yüzeyinde yapılan incelemelerde Roma Dönemi ve Geç Antik Çağ'a ait seramik parçaları toplanarak belgeleme ve değerlendirme yapılmak üzere alınmıştır.

Kabaca Mevkii'nde 2014 yılında yeri tespit edilen ancak üzeri kapalı olan su sarnıcı 2016 yılı çalışmaları sırasında açılmış olarak bulunmuştur. Çapı 1 m derinliği yaklaşık 10-12 m olan su sarnıcı tekrar değerlendirilmiştir. Önceki yıllarda yaptığımız tespitte ağzı dikdörtgen bir blok ile köylüler tarafından kapatılmıştır. Yerel ağzda örgü taşı olarak adlandırılan düzensiz çeşitli formda taşlar ile örülmüştür. Sarnıcın 50 m batısında bir tane daha su sarnıcının bulunduğu bilgisi sözlü olarak iletilse de yüzeyde her hangi bir bulguya rastlanılmamış söz konusu sarnıç tarla sahibi tarafından toprak ile üzeri örtülerek kapatılmıştır.

Ören Mevkii'nde kaçak kazı çukuru tespit edilmiştir. Yapı kalıntılarının tahrip edildiği alanda yoğun tuğla parçalarının gözlenmesi mekana ait olduğunu düşündürmektedir. Tuğla parçaları değerlendirilmek üzere fotoğraflanmış, yüzeyden çizimi yapılacak olan seramik parçaları toplanmıştır (Resim: 3).

Nekropol

İlk kez 2014 yılı yüzey araştırması çalışmamız sırasında tespit edilen Traianopolis antik kentine ait nekropol alanında 2015 yılında olduğu gibi 2016 araştırma sezonunda da belgeleme çalışmalarına devam edilmiştir. Yine daha önce kaçak kazılarla açılan ve bir kısmı Cors GPS tarayıcı ile belgelenen mezarlara 2016 yılında kaçak kazılar ile yenilerinin açılarak mezar sayısının arttığı anlaşılmıştır (Resim: 1).

Nekropol alanının güneyinde toprağa gömülü vaziyette bir pithos bulunmuştur. Tarla içinde yer alan pithosun ekim dikim çalışmaları sebebiyle ağız kısmının kırılarak tahrip olduğu anlaşılmıştır. Korunan gövde çapı 77.5 cm dir. Kırılan ağız parçaları çevresinden bulunarak fotoğraflanmış ve kayıt altına alınmıştır. Yerleşim anıtsal yapıların ve sarnıcın bulunduğu alanın doğuya doğru uzandığı alan pithosun bulunduğu güneyine kadar devam etmektedir.

Kabaklar Köyü

Kabaklar köyü Ortaköy'ün 7 km güneyindedir. Çarık köye 5 km mesafededir. Olasılıkla antik dönemde Traianopolis antik kentinin territoriumu içinde yer almıştır. Köyün asıl adı Kapaklar olup zamanla Kabaklar adını almıştır.

Kabaklar köyü köy merkezinde köy halkı ile yapılan görüşmelerde 110 hadenen oluştuğu anlaşılmıştır. Geçim kaynakları tarım ve hayvancılık özellikle büyük baş hayvancılık gelişmiştir. Günümüzde Alaaddin Uşşaki ve Ahmet Semerkandi türbeleri Kabaklar Cami yanında ve altında bulunan dini alanlardır. Din turizmi açısından önemli bir köydür.

Köy merkezinde yapılan incelemelerde köy meydanındaki Cumhuriyet parkının içerisinde günümüz çeşmesinden çıkarılarak burada atıl vaziyette bulunan Roma dönemine ait mezar steli tespit edilmiştir.

Köyün eski camisinde yapı malzemesi olarak kullanılan sütun kaidesi, Geç Roma Erken Bizans Dönemi'ne ait sütun başlığı ve mimari bloklar caminin yeniden inşası sırasında çıkarılmış ve köy meydanında sergilenmektedir.

Ayrıca Kabaklar köyünde yer alan Kabaklar höyük önemli bir arkeolojik yerleşim alanıdır. Bölgenin yerleşim tarihine ışık tutacak önemli verileri yüzeyinde barındıran alandan çeşitli dönemlere (Tunç Çağı, Roma ve Bizans Dönemi) ait seramik parçaları toplanmış amorf parçalar fotoğraflanmıştır. Höyük 722903/4281061 koordinatında deniz seviyesinden 974 m yüksekliktedir. Höyüğün batısından Sarıpınar deresi akmaktadır. Bu dere Sivaslı ilçesi sınırlarını aşır Banaz çayı ile karışmaktadır.

B. BANAZ İLÇESİ

B. 1. İslam Mahallesi Nekropol ve Tümülüsler

Banaz İlçesi, İslam mahallesinde eski muhtar Mustafa Özkuk'un rehberliğinde Sınırdere Aşağı Aktaş mevkiine gidilerek bu alanda çok sayıda kaçak kazı çukurlarına rastlanılmıştır. Kuzey güney uzantılı bir tepelik olarak bulunan alanın batısında Sindros (Banaz) çayı bulunmaktadır. Söz konusu mevki Hasanköy Çitoluk mevkii nekropol alanının 6 km güney batısında yer alır. Kayılı köyü Kemer mevki nekropol alanındaki mezarlar ile büyük benzerlik sunmaktadır. Sınırdere Kayılı köyünün 10 km kuzey batısında yer almaktadır.

Basit Mezarlar

Bu alanda kaçak kazı sonucu açığa çıkarılmış mezarlar basit formudur. Doğu-batı yönünde basit örgü tekne mezardır. Harç benzeri yerel taştan kesilmiş

blok taşlarla örülmüş ve üzeri düzgün kesilmiş kayrak taşı ile kapatılmıştır. Benzerleri Kaylı köyü ve Hasan Köy'de bulunmaktadır. İslam mahallesi Kızılcahüyük Mevkii'nde yapılan yüzey incelemesinde ise iki adet tümülüs mezar tespit edilmiştir.

Tümülüs I:

Yaklaşık 4.5 m. yüksekliğindedir. 741537 D- 4290881 koordinatındadır. Güneybatı köşesinde defineciler tarafından açılmış bir çukur tespit edilmiştir. Çevresi beşer metre aralıklarla koordinatı alınarak taranmış ve iki adet defineci çukuru belirlenmiştir. Yüzeyinde kaba hamurlu kahverengi bir adet kırık amorf seramik gövde parçası bulunmuştur. Olasılıkla Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait olmalıdır.

Tümülüs II:

Yüksekliği yaklaşık 6. 5 m herhangi bir defineci çukuru tespit edilmemiştir. Yüzeyinde Üç adet kırık amorf seramik parçası gözlenmiştir. Açık kahverengi ve kaliteli hamurludur. Tümülüs II nin güneyinde yoğun çakıl taşları gözlenmiştir. Bu alanda tümülüs yapımı için uygun malzeme bulunmaktadır. Günümüzde tümülüslerin bulunduğu alan tarla olarak kullanılmaktadır.

Banaz İlçesi, İslam Mahallesi TN 5 Bahçelik sokakta yapılan TN 23 müstakil ev önünde iki adet postament tespit edilerek kayıt altına alınmıştır. Ön yüzünde rozet yan yüzeyinde rüzgar gülü motifi görülmektedir.

İslam Mahallesi TN5 Ali Ağalar sokak TN4 köşe başında aşınmış arşidrav bloğu mermerden yapılmıştır. Üzerinde palmet ve inci-boncuk dizisi işlenmiştir. Anıtsal bir yapıya ait üst yapı parçasıdır. Alt ve üst kısımları aşınmıştır. Korunan uz. 102 cm gen. 61 cm dir. Roma Dönemi'ne aittir. İslam Mahallesi, Tahiroğlu Sokak günümüz çeşmesinin yıkılması ile ortaya çıkan bema duvarına ait blok kayıt altına alınmıştır. Uz. 141 cm Gen. 60 cm Bizans Dönemi'ne aittir.

İslam Mahallesinde yapılan incelemeler sırasında 1959 yılında tespit edilerek MAMA da kayıt altına alınan Tatia'nın onurlandırma yazıtının bulunduğu bloğa ait izler araştırılmış ancak yazıt günümüzde kaybolmuştur. Sokaklarda yapılan incelemelerde evlerin önünde ya da yapı taşı olarak kullanılmış antik döneme ait bloklar bölgede anıtsal yapıların bulunduğunu açıkça göstermektedir.

Banaz İlçe merkezi Koca Mezar- Çatal Mezarlık

Banaz İlçe merkezinin doğusunda günümüz Ankara kara yolu ve hemen güneyindeki tren yolunun güneyinde Koca mezar ya da Çatal Mezar olarak adlandırılan günümüz mezarlığında yapılan incelemeler sırasında bir kapı tipli

mezar steli parçası kırık ve bir kısmı toprağa gümülü vaziyette tespit edilmiştir. Aynı alanda sütun tamburları, arşitrav parçası, dikdörtgen bloklar, anıt kaidesi? yüzeyde gözlenmiştir. Bizans Dönemi'ne ait mimari parçalar günümüz mezarlarında mezar taşı olarak kullanılmıştır (Resim: 4-5). Yüzeyden yoğun miktarda MÖ 3. yüzyıldan MS geç 3-4. yüzyıla kadar uzanan seramik kap parçaları gözlenmiş. Çizim ve belgeleme çalışmaları için araştırma sonuna kadar değerlendirilmek üzere toplanmıştır.

B. 2. Büyükoturak Köyü

Kozviran Mahallesi Asar Mevkii Yerleşimi

Büyükoturak Köyü Kozviran mahallesinden Bayram Oğuzhan'ın rehberliğinde Asar yaylasına gidilmiştir (Resim: 6). Murat Dağı'nın eteklerinde doğusunda Asar yaylası deresi kaynağını Murat Dağı'ndan alarak güneye doğru akmakta ve Banaz çayını beslemektedir. 1250 m yükseklikten 1290 m yüksekliğe doğru yapılan yürüyüşte yüzeyde çok miktarda çeşitli boy ve formda Hellenistik ve Roma Dönemi ne ait seramik parçaları bulunmuştur.

1333 m yükseklikte 750231-4307083 koordinatında doğal sarp kayaların oluşturduğu alanın antik dönemde mekan olarak değerlendirildiğini gösteren düzensiz taş yıkıntıları arasındaki taban ve tavan tuğla parçaları ve az sayıda kaba seramik parçası yerleşimin varlığını düşündürmektedir. Ayrıca kaya yüzeylerinde görülen kenet yuvaları alanın antik çağda taş ocağı olarak kullanıldığını da açıkça göstermektedir. Öyle ki 1305 m yükseklikte demirden bir adet kırık balta ucu parçası bulunmuş ve kayıt altına alınmıştır.

Ana kaya sert bir kaya ancak kolay işlenebilen bir özelliğe sahiptir. Kaya yüzeyinde kenet yuvaları 6.5- 7 cm. boyutunda görülmüştür. Ayrıca bu alanda taş çıkarma da kullanılan demir keski bulunmuştur. Yüzeyde görülen yerel taştan yapılan üçgen alınlık parçası, pres ağırlığı ve fascia bloğu önemli mimari buluntular olarak değerlendirilmiştir (Resim: 7).

Çukurören Mevkii

Çukurören mevkiinde 2015 yılında tespit edilen mezarlar 2016 yılında da aynı sayıda ve durumda görülmüştür. Bu alanın doğusunda seramiklere ait ağız, gövde, kulp ve dip parçaları gözlenmiştir. Yine aynı alanda bir pithos ağız ve gövde parçası bulunmuştur. Kozviran'dan gelen kervan yolunun kuzey doğusundadır. Kırsal bir yerleşime ait küçük buluntular az sayıdadır (Geç Roma Dönemi'ne aittir).

Nekropol alanının kuzeyinde yüzey buluntularına göre höyük yerleşimi olarak tanımlanan alan ile karşılaşmıştır. Tunç çağı, Hellenistik ve Roma Dönemi, seramik parçaları ile cam, tuğla parçaları, çatı tuğlası parçaları yüzeyde tespit edilmiştir. Bu alandan bir adet üçgen alınlıklı mermer bir stelin akroter parçası yüzeyden kırık ve eksik olarak bulunmuştur (Resim 9).

B. 3. Ulupınar Köyü

Ulupınar Köyü, Ahat'ın 5 km güneyindedir. Köyde 1950'li yıllarda Alman ve İtalyan araştırmacılar incelemelerde bulunmuştur. Ulupınar köyü Tokuç mevkiinde Bulkaz dağlarından doğan Tokuç deresinin doğu ve batı yamaçlarında yerleşim izlerine rastlanmıştır. Tokuç mevki köyün 2 km doğusunda yer alır. Tokuç deresi kuzey güney yönünde akmakta ve Banaz çayına karışmaktadır. Doğusundaki ve batısındaki yamaçlar antik dönemde yerleşime sahne olmuştur. Kırsal yerleşim dokusuna işaret eden buluntular, iki adet pithos, pres ağırlığı, kaba seramikler olarak değerlendirilebilir. Mimari buluntular yerel halk arasında çağıl (taş yığınları) olarak adlandırılan çeşitli boyutlardaki düzensiz kesilmiş yerel taşların mekanları oluşturan duvarlarda kullanıldığı alanda açılan kaçak kazı çukurlarından da açıkça görülebilmektedir. Bu alanda 10 m aralıklarla iki adet pithos bulunmuştur. Yüzeyde demir cürüfları bulunmuştur. Burada 1980-85 yıllarına kadar demirci atölyesi bulunmakta idi. Burası demir işçiliğinde usta bir köydür. Orman türü olarak mazı meşesi, kızıl meşe ve dağ erikleri yoğunluktadır. İklimi köye oranla daha yumuşaktır. Bulkaz dağının doruklarında bahar aylarında yabancı orkide, ada çayı, iki üç çeşit kekik yetişmektedir.

Ulupınar köy muhtarı

Abdil Doğan rehberliğinde köyde yapılan incelemeler sırasında köy halkından Sami Bozkaya'nın evinde yapı taşı olarak kullanılmış kırık iki yazıt parçası (Resim: 10) ve bir adet kırık kapı tipli mezar steli, kırık sütün kaidesi ile karşılaşmıştır. Ayrıca 98 cm yüksekliğinde ağız çağı 51 cm olan bir pithos bulunmaktadır. Tokuç Deresi'nin doğu yamaçlarındaki mekanların doğusunda nekropol alanı olduğu söylenmektedir. Kaçak kazılar sonucunda açılan mezarlar günümüzde tekrar toprak ile dolmuştur. Düzensiz kesilmiş kayrak taşları ile örülmüş basit mezarlardır. Çevresinde yoğun taban tuğlası görülmüştür. Üzeri düz kayrak taşı ile örtülmüştür. Olasılıkla tabanı tuğla döşeli olup doğu-batı doğrultuludur.

Ulupınar Köyü mezarlığının batısında Mezarardı çeşmesinde yapı taşı olarak kullanılmış olasılıkla Akmonia'dan getirilmiş olan beyaz mermerden kapı

steli görülmüştür (Resim: 11). MS 2. yüzyıla ait olan mezar steli yazıtlı olup bir erkeğe ait olduğu düşünülmektedir. Çeşmenin yan duvarında mermer üçgen alınlıklı ante sütunlu merkezde kartal tasvirinin yer aldığı bir adak steli yine yapı taşı olarak kullanılmıştır. Stelin ön cephesinin altında bir bomos yer almaktadır.

Üretim donanımları:

Köyün en iyi mahsül aldığı yer Tokuç deresi ve çevresidir. Yakınlarında Bulkaz ve Alma Dağ'da günümüzde mermer ocakları bulunmaktadır. Özbeyli köyünde Uşak Beyazı olarak adlandırılan bir mermer cinsi üretilmektedir. Afyon Hocalar'ın Davulgu köyü Ulupınar ile sınır noktada mermer ocağı mevcuttur. Antik dönemde de bölgede mermer ocaklarının varlığı bilinmektedir (Asgari 1981, 11-17). Yakın geçmişte Ulupınar köyünde kağıcı ustası, sıcak demir ustası, terzilik önemliydi. 1950'li yıllarda Bulkaz dağından çıkarılan Aspes madeni önemli kaynaklarından.

Soğanbatmaz Mevkii:

Ulupınar Köyü'ne bağlıdır. Bu alanda bulunan köy çeşmesi Sivashlı'nın Selçukler köyünden biri tarafından 1960'larda yaptırılmıştır. Ön cephesinde Roma dönemine ait kapı steli yapı taşı olarak kullanılmıştır. Bir kadına ve erkeğe ait aile mezarında kullanılmış olmalıdır.

Gerenlik Tepesi:

Ulupınar Köyü, Pınar üstü mevkii Gerenlik tepesinde kayalık alanda iki adet kayaya oyulmuş mezar ile karşılaşmıştır.

B. 4. Susuz Köy

Köy merkezinde yapılan incelemelerde günümüz köy yerleşimindeki konutlarda yapı taşı olarak yoğunlukla kullanılmış antik mimariye ait parçalar ile karşılaşıldı. Bunlar arasında iki adet kaide, kemer kilit bloğu, arşitrav bloğu (rankeli), iki adet sütun tamburu, kanal bloğu belgelenerek kayıt altına alınmıştır. Susuz köyü 350 haneden oluşmakta olup evler taş temelli ve kerpiç duvarlıdır. Köyün geçim kaynakları arasında hayvancılık ve tarımsal faaliyetler ön plandadır.

Susuz köy Yukarı Cami, 1966 yılında onarım geçirmiş ve antik mimariye ait bloklar, mezar stelleri, bomoslar yapı taşı olarak kullanılmıştır. Köy halkından edinilen bilgiye göre bu mimari parçalar Çubukkirı ve Kayacıklar üstü tapu kadastroda "Taş Özü" olarak adlandırılan alandan getirilmiştir. Yukarı caminin giriş kısmının üzerinde bulunan arşitrav bloklarının bir kısmı Akmonia'dan

diğer kısmı ise Kayacıklar üstünden getirilmiştir. Kayacıklar üstünde yapılan yüzey incelemelerinde alanın Akmonia'nın territoriumu içinde olduğu ve önemli anıtsal yapıların bu alanda bulunduğunu düşündürmektedir.

Ören Mevkii

Susuz köyün güney batısında Ören mevkii olarak adlandırılan alanda Bizans dönemine ait sütunlar (2 parça halinde) köyde 141 nolu hanenin giriş kapısı önünde durmaktadır. Yüzeyde kaçak kazılarla ortaya çıkmış yapı kalıntıları görülmüştür. Çevresinde bir adet pres ağırlığı gözlenmiştir. Ören mevkii Susuz köye 3 km, Ahat köyüne 5 km uzaklıktadır. Akmonia antik kentine ait kırsal bir yerleşim olmalıdır.

Hanyeri Mevkii

Ahat'tan gelen Dereçay ile Susuz'dan gelen Çayın birleşerek güneye Banaz Çayı'na doğru aktığı noktadır. Hanyeri mevkii olarak adlandırılan alandan mermer sütun parçaları köy halkı tarafından bulunmuş ve taşınmıştır. Bu alanda üretim artığı tuğlalar yüzeyde bulunmuş ve fotoğraflanarak belgelendirilmiştir. Yine aynı alanda yoğun taban ve çatı tuğlası ile karşılaşmıştır. Alan, Banaz çayı ile Dere çayın birleştiği Çay kavuştu yerinde Dere Çay'ın hemen güneyindedir

Topraklık Mevkii

Topraklık mevkiinde Dereçayın güneyinde yapılan ekim dikim çalışmaları sırasında bir İon volütlü sütun başlığı kırık ve eksik olarak görülmüştür. MS 2. yüzyıla ait olmalıdır. Topraklık mevkiindeki tespit çalışmasının ardından Susuz köy merkezindeki incelemelere devam edilmiştir. 141 nolu hanenin giriş kapısı önünde 2 adet kırık sütun parçası (Ören mevkiinden gelmiştir) 2 adet dikdörtgen yapı taşı görülmüş ve kayıt altına alınmıştır.

141 numaralı evin bahçesinde haneye giriş merdiveninde yapı taşı olarak kullanılmış üçgen alınlıklı, naiskoslu yazıtlı mezar steli görülmüştür. Ören mevkiinden bulunarak buraya taşınmıştır. 140 nolu hanede köy halkının yönlendirmesi ile yapılan incelemeler sırasında evin ahırında mermerden bomos tipinde mezar altarı ile karşılaşmıştır (Resim: 12). Cephesinde mezar sahiplerinin kabartmalı büstleri, büstlerin altında iğ öreke ve orak çekiç tasviri bulunmaktadır. Altta 6 satırlık yazıt, üstte 5 satırlık yazıt korunmuştur. Yüzeyi kırık ve aşınmıştır. Yan yüzleri kalın uçlu murç ile işlenmiştir. Orta grenli beyaz mermerden yapılmıştır.

Domuzderesi Mevkii

Ali Rıza Ünal'ın tarlasında kaçak kazı sonucu açılan alandan ve atılan toprak yüzeyinden bulunan seramik parçalarından alanın höyük olduğu tespit edilmiştir. Höyüğün güneyinden Domuzderesi akmaktadır. Höyüğün tepe noktasında üç adet kaçak kazı çukuru tespit edilmiştir. 1. nolu çukurun 3.45 m uzunluğunda ve 2.90 m genişliğindedir. Derinliği 78 cm dir. Çukur yüzeyinde profil veren seramik parçaları, taşlar ve yoğun moloz dolgu gözlenmiştir. Diğer iki kazı çukuru da benzer boyutlarda yakın mesafede açılarak höyük tabakalarını tahrip etmiştir. Yüzey buluntularına göre höyüğün yerleşim tarihi kabaca Tunç Çağından Bizans Dönemi'ne kadar uzanmaktadır.

*C. SİVASLI İLÇESİ**C. 1. Sivashlı İlçe Merkezi**Uzunoluk Mevkii*

Uzunoluk Mevkii Sivashlı'ya 4 km mesafededir. Deniz seviyesinden 885 m yükseklikte 731698/4269158 koordinatında bir höyük tespit edilmiştir. Yüzey buluntularından belgeleme çalışmaları yapılmak üzere örnekler toplanmıştır. Bu alanın kuzeyinde kaçak kazı sonucunda açığa çıkmış bir duvar kalıntısı ile karşılaşmıştır. Duvarın doğusunda atıl vaziyette bir postament görülmüştür (Resim: 13). Kaçak kazı çukurunun çapı 2.85 m derinliği 90 cm dir.

Kirazlı Mevkii:

Eldeniz'den Kirazlı'ya giden toprak yol üzerinde deniz seviyesinden 951 m yükseklikte kaçak kazılar ile tahrip edilmiş mezarlara rastlanılmıştır. Basit örgü kayrak taşından yapıldığı çevresindeki dağılmış taşlardan anlaşılmaktadır. Mezarların formu bozulmuş mezar yüzeyinde ve çevresinde herhangi bir bulguya rastlanılmamış çok az sayıda seramik parçası gözlenmiştir. Kırsal bir yerleşime ait mezarlar olabileceği düşünülmektedir.

Eldeniz Köyü

Eldeniz köy merkezinde yapılan incelemeler sonucunda “Kuru Çeşme” olarak adlandırılan çeşme yapısında devşirme olarak kullanılmış Roma Dönemi'ne ait iki adet kapı steli yer almaktadır. Bu eserlerle ilgili gerekli belgelendirme çalışmaları yapılarak kayıt altına alınmıştır. Ayrıca köy sakinlerinden Mustafa Karahan'ın bahçesinde bir adet arşitrav friz bloğu tespit edilmiştir. Bloğun ön yüzünde bukranion ve girland, girlandların merkezinde ise bir adet Medusa

başı bulunmaktadır. Köyün ilkokulunun bahçe duvarında mezar steli parçası ve antik döneme ait kırık mermer parçaları gözlenmiştir. Okulun bahçesinin içinde bir adet kapı tipli mezar steli bulunmaktadır (Resim 14). Ayrıca yerel halktan elde edilen bilgilere göre Eldeniz'den Sebaste'ye su taşıyan künklerin kalıntılarının olduğu aktarılmıştır.

Payamalanı mevki:

Payamalanı Sivash'ın 7 km. kuzeydoğusunda, Bulkaz dağlarında yamaçlarında yer almaktadır. Payam alanındaki eski şehrin bulunduğu alanı Ramsay, "Paleo Sebaste" olarak adlandırmıştır (Ramsay 1960: 148). Ancak daha sonraki yayınında bu bölgenin Leonna'da olabileceğini belirtmiştir (Ramsay 1883: 583, 597). Jones, Leonna kentinin Sebaste'nin bulunduğu yerleşimde olabileceğini bunun kanıt olarak ise Sebaste'de basılan sikkelerle benzerliğine ve Sebaste'de bulunmuş bir yazıtta şehrin Le... ile başlayan kent isminin varlığına dikkat çekmektedir (Jones 1983: 71). Ancak 1973 yılında bölgede bulunan bir yazıtla yer alan Eibos kelimesinden dolayı kentin Eibos isimli bir kent olabileceği düşünülmektedir (Princeton 1976: 293). Payamalanı ile Eldeniz köyü arasında Fıratlı ve ekibi tarafından 1968 yılında yapılan araştırmalarda bir nekropol alanı keşfedilmiş ancak yüzlerce mezarın vandallar tarafından tahrip edildiği görülmüştür. Bunların bazıları çeşmelerde devşirme malzeme olarak kullanılmışlardır. Fıratlı, bölgede yapılan araştırmalarda geç roma dönemi tonozlu mezar odaları ile birlikte küçük bir kilisenin de bu bölgede bulunduğu belirtilmektedir. Antik Selçukler'deki kilise ile mimari olarak aynı üsluptaki kakma renkli taşlardan oluşan kartal şekilli blok bir evin duvarında devşirme olarak kullanılmıştır. Köyün içinde atıl olarak bırakılan arkeolojik eserlerin bir kısmı ise Fıratlı ve ekibi tarafından Afyon Müzesi yetkililerine teslim edilmiştir (Fıratlı 1970: 111-122).

Yukarıda sıralanan bilgiler doğrultusunda Payamalanı mevkiinde 2016 yılında yaptığımız çalışmalarda ise 1017 m yükseklikte 736181/4271257 koordinat noktasında kaçak kazı sonucunda açığa çıkmış duvar kalıntısı tespit edilmiştir. Yine 1009 m yükseklikte 736164/4271312 koordinatında kuru örgü duvar kalıntısı gözlenmiştir. Yerel kayrak taşından örülmüş duvardır. Payamalanı kaynak suyunun doğduğu yerde iki çeşme bulunmaktadır. Bu alandaki günümüz çeşmelerinde Banaz'da olduğu gibi kapı tipli mezar stelleri yapı malzemesi olarak kullanılmıştır.

C. 2. Selçukler /Sebaste Antik Kenti

2016 yılı çalışma programı çerçevesinde Uşak ili Sivaslı ilçesi Selçukler kasabasında yer alan ve 1966-78 yılları arasında 13 sezon İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nden Nezih Fıratlı'nın başkanlığında kazı çalışmaları gerçekleştirilen Sebaste antik kentinde incelemelerde bulunulmuştur.

Sebaste Antik Kenti, Uşak il Merkezine 38 km, Sivaslı İlçesinin ise 2 km güneyinde Selçukler Köyü'nde yer almaktadır. Yerleşim konumu sebebiyle eski çağlardan itibaren oldukça önemli bir merkezdir. Sebaste, Akmonia ve kuzey ticaret yolu (Sardeis'ten Smyrna'ya) ile Eumeneia ve güney ticaret yolunu (Ephesos'tan Lykia'nın kıyı kesimlerini) birleştiren merkezi bir konumda yer almaktadır (Waelkens 1986: 180). Bir yandan Gediz Irmağı (Hermos), yukarı havzasındaki kollarından Banaz Çayı (Sindros), diğer yandan Büyük Menderes'e (Meandros) karışan kollarla sulanan bölge verimli topraklara sahiptir (İzmirli 1975: 41, 42).

Kazısı yapılan Büyük Kilise ve Küçük Kilise'nin günümüzdeki durumu genel fotoğrafları çekilerek belgelendirilmiştir. Her iki kilise de yeterli koruma önlemlerinin alınmaması (güvenlik, koruma çatısı vb.) sebebiyle insan eli ve hava şartları gibi dış etkenlerin yarattığı tahribattan büyük zarar görmüş vaziyettedir.

Büyük Kilise

2016 yılı ön inceleme çalışmalarına 1. derece arkeolojik sit alanı olarak tescillenmiş bulunan kilisenin içindeki mermer mimari blokların, yazıtların, sütun başlıkları ve kilise mimarisine ait parçaların belgelendirilmesi ile başlamıştır. Güncel durumları fotoğraflanarak tespit edilmiştir.

Küçük Kilise

Fıratlı ve ekibi tarafından 1966-1978 yılları arasında yapılan çalışmalar sonucunda Küçük kilisenin ilk halinin üç nefli bir bazilika olarak MS 6. yüzyılda inşa edildiği daha sonra olasılıkla MS 10. yüzyılda kubbe ile örtüldüğü anlaşılmıştır (Fıratlı 1970: 111-122). 2016 yılında tarafımızca kilisenin genel fotoğrafları çekilerek durum tespiti yapılmıştır. Kilisenin duvarlarının ve tabanının dikenli bitki ve ağaçlar ile kaplı olmasından dolayı tamamında tarama yapılamamıştır. Bu alandaki detaylı çalışmalar bir sonra ki araştırma yılına bırakılmıştır. Açıkta bulunan dört adet mimari parçada belgelendirme çalışması yapılabilmektedir.

Kiliselerin çevresinde yer alan temenos duvarının günümüzdeki kalıntısı tespit edilmiştir. Küçük kilisenin kuzeybatısında bulunan temenos duvarının

güneyinde ve kuzeyindeki alanda tarımsal faaliyetler sonucunda derinleşen toprak yüzeyinde çeşitli dönemlere ait çok sayıda seramik ve cam parçalarına rastlanılmıştır. Bu sebeple temenos duvarının güzeyindeki tarla 1 olarak kuzeyindeki alan ise tarla 2 olarak numaralandırılmış ve seramikler ile diğer buluntular ayrı ayrı toplanmıştır. Tarla 1'de ekim dikim çalışmaları sebebiyle yaklaşık 1 m ye yakın bir derinleşme oluşmuştur. Tarla 1 in yüzeyinde yoğun miktarda değişik formlarda ve döneme ait seramik, tuğla parçaları gözlenmiştir. Ayrıca kandil ya da kadeh olduğu anlaşılan MS 5.-6. yüzyıla tarihlenen cam formları yine bu alanda tespit edilmiştir ki bu malzemeler de kilisenin ilk yapılış evresi ile çağdaştır. Bunun dışında seramik parçaları belgeleme çalışmaları yapılmak üzere toplanmıştır.

Tümülüsler

1967 ve 1969 yılları arasında Selçikler'in güneybatısında Yayalar köyü yolu ile Tatar köyü yolu arasında köy mezarlığının güneyinde bulunan nekropol alanındaki üç tümülüste arkeolojik kazılar yapılmıştır. Ancak mezarların önceden kaçak kazıcılar tarafından yağma edildiği anlaşılmıştır. Bu mezarların ortak noktası olarak ana aks üzerinde mekânlarının sıralanması, ön oda, mezar odası, dromosların kuzeye doğru açılmalarıdır. Tümülüslerde yapılan incelemelerde yatay taş hatılı ya da semerdam şeklinde üst örtülerinin olması, küçük odaları ve dromoslarının özenli bir işçilik göstermesi, masif taşlardan meydana gelen taş duvarları Lydia Tümülüsleri ile benzerlik göstermektedir. Selçikler ve Güre Tümülüsleri'nde görülen kline şeklinde gömü Lydia mezarlarında da görülmektedir. Megale Phrygia bölgesinde olmasına rağmen Lydia özellikleri gösteren bu tümülüsler üzerinde durulması gereken dikkat çekici buluntular arasındadır (İzmirligil 1975: 41-69).

I. Nolu Tümülüs:

Çevresinden az sayıda amorf seramik parçaları bulunmuştur. Tümülüsün içinden kemik, tuğla ve amorf seramik parçaları bulundu. Mermer parçaları gözlemlendi. Tümülüsler dromos, ön oda ve mezar odasından oluşmaktadır. Semerdam çatılı ve kline şeklinde gömü vardır.

II Nolu Tümülüs:

Tümülüsün güneyinde geçmiş yıllarda yapılan kazılara ait izler görülmüştür. Bu çukurun kesitinden 3 adet amorf bir adet ağız parçası (Phryg Dönemi olabilir?) bulunmuştur. Tümülüse toprak yığılması sırasında höyük toprağı taşıyarak tümülüs tepesi yapılmıştır. Yüzeyden obsidyen bıçak parçası bulunmuş-

tur. Tümülüs sahasında bulunan höyük toprağı yüzeyinde Lydia ve Phrygia dönemlerine ait seramikler gözlenmiştir.

III. Nolu Tümülüs

Batıdaki I. nolu Tümülüs ile doğudaki II. nolu tümülüsün arasında kalan bu tümülüs, önceden kazılmış ve toprağı arazi üzerine tamamen dağıtılmıştır. Mezar odası tamamen açılmış olduğundan sadece dromos kısmı kalmıştır. Yerli taştan yapılmış olan dromos'un planı kareye yakındır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Uşak İli ve ilçeleri arkeolojik yüzey araştırması: Eski Yunan ve Roma (Arkaik, Klasik, Hellenistik ve Roma) yerleşimleri konulu araştırma projemizin 2016 yılı üçüncü araştırma sezonu, yukarıda sıralanan programda belirtildiği üzere konu kapsamında, merkeze bağlı birimlerde, Banaz'da ve Sivaslı ilçelerinde sürdürülmüştür. İlgili merkezlerde daha önce tescil edilmemiş bulunan arkeolojik kalıntılar ve nekropol alanları ilk kez bu çalışma ile kayıt altına alınmıştır.

Uşak İl merkezi, Banaz ve Sivaslı ilçelerinde sürdürülen 2016 yılı çalışmaları sonucunda 21 adet arkeolojik alan tespit edilmiş olup belgelendirilerek Uşak ili arkeolojik haritasındaki yerini almıştır. 2014-2016 yıllarında Uşak ilinde sürdürülen arkeolojik yüzey araştırmaları sonucunda 71 adet arkeolojik alanda belgeleme çalışması gerçekleştirilmiştir.

Banaz İlçesinde 19. yüzyıl gezginlerinin notlarından (Hamilton 2013 ve Texier 2002), Uşak Arkeoloji Müzesi'nin tespit çalışmalarından ve yerel halkın yönlendirmelerinden yola çıkarak belirlediğimiz 2016 yılı araştırma rotasında öncelikli inceleme alanımız ilçenin kuzey doğusunda Büyükoturak köyüne bağlı Kozviran mahallesidir. 2015 yılında ilk kez incelemelerde bulunduğumuz merkezde Çukurören ve Manastır mevkilerinde arkeolojik kalıntılara rastlanılmış ve belgeme yapılarak Uşak'ın arkeolojik haritasına eklenmiştir. Bölgede daha önceki yıllarda epigraflar tarafından yapılan incelemelerde Lankena adında kırsal bir kasaba yerleşiminin bu alanda olabileceği ileri sürülmüştür. Bu doğrultuda gerçekleştirilen yüzey araştırmaları sırasında kaçak kazılar sonucunda açılan ve mezar formu büyük oranda tahrip edilen, buluntuları ve ölüye ait kemikleri etrafa dağıtılan bazı mezarların bulunduğu tespit edilmiştir. Bu mezarlar bölgede bulunan kırsal bir yerleşime ait olmalıdır olgusundan yola çıkarak 2016 yılı araştırma sezonunda Çukurören mevkiinin kuzeyinde yapılan incelemelerde bir höyük tespit edilmiştir. Geniş bir alana yayılmış olan höyük

yüzeyinde tarımsal faaliyetler sonucunda toprak alımı sebebiyle oldukça düzleşmiş bir durumda olduğu anlaşılmıştır.

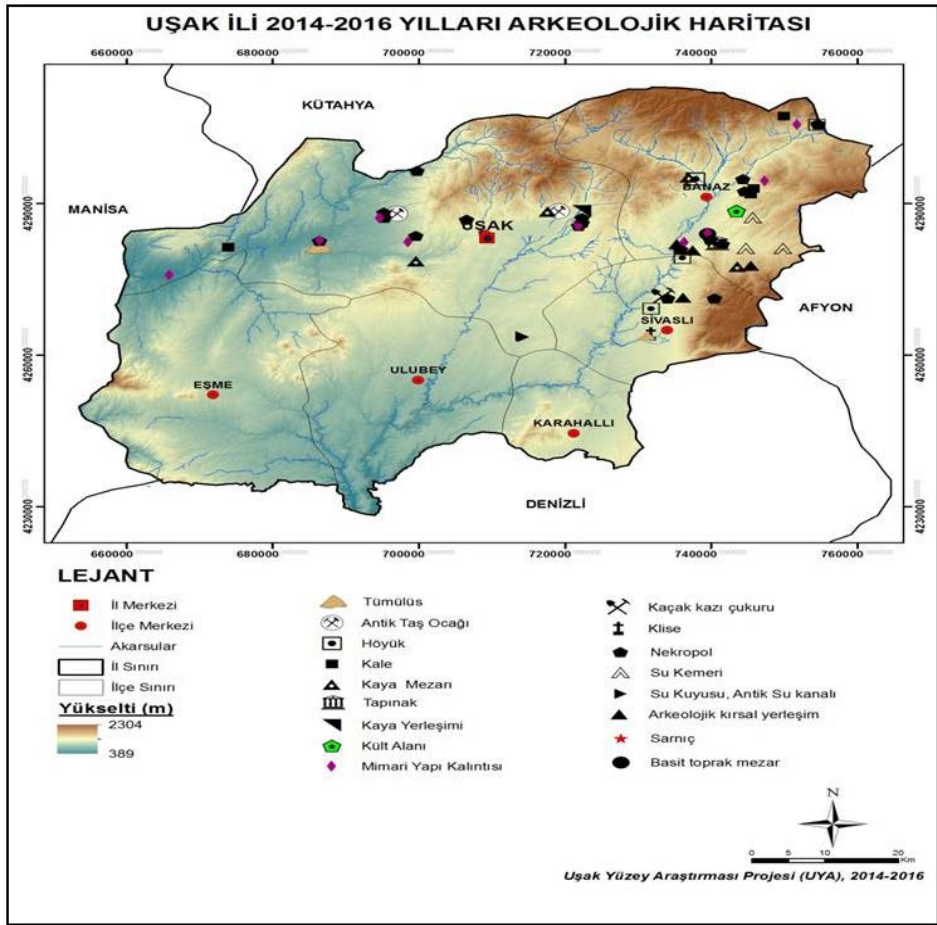
Banaz İlçesi'nin yaklaşık 10 km güneyinde bulunan Ahat köyünde Akmonia antik kentinin yayılım alanını belirlemeye yönelik inceleme gezilerine 2016 yılında da devam edilmiştir. Bu doğrultuda Ulupınar ve Susuz köyde araştırmalar yapılmıştır. Köy merkezinde yerel halkın da verdiği bilgiler doğrultusunda antik kent ve yakın çevresinden toplanan mezar steli, yazıtlar, mimari blok parçaları, pithos vb buluntuların bazılarının Ulupınar ve Susuz köydeki günümüz konutlarında ve köy camisinde, çeşmelerde yapı taşı olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Özellikle Akmonia ve Keramon Agora'dan getirilen mermer mimari parçaların (mezar stelleri, adak stelleri, sütunlar, fascia blokları, sütun kaideleri vb. buluntuların) Susuz köyde yoğun olarak bulunduğu tespit edilmiştir. Bu eserler Uşak Arkeolojik Yüzey Araştırması projesi kapsamında kayıt altına alınmıştır.

Sivaslı İlçesinde 2016 yılı yüzey araştırmaları önümüzdeki yıllarda yapılması planlanan yoğun yüzey araştırması ve kazı çalışmalarına zemin hazırlayacak doğrultuda gerçekleştirilmiştir. Bu sebeple Selçikler kasabasında bulunan Sebaste antik kentine ait kilise kalıntılarının ve tümülüslerin günümüzdeki kalıntıları ve mevcut durumları öncelikli olarak tespit edilmiştir. Hem kiliseler ve çevresinde hem de tümülüslerde gerek uzun yıllardır korumaya yönelik hiçbir önlemin alınmamış olması gerekse yakın çevredeki tarımsal faaliyetlerle oldukça tahrip oldukları anlaşılmıştır. Uşak arkeolojisi ve kültürel değerleri açısından oldukça önemli bir kent olan Sebaste antik kentine ait kalıntıların bir an önce detaylı arkeolojik araştırmalar ile belgelenip korumaya yönelik acil önlemlerin alınması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Asgari, N. "Uşak Selçikler ve Çevresinden Roma Çağı Lahitleri ve Mermer Ocakları", *Türk Arkeoloji Dergisi*, XXV-2 1981, s. 11- 47.
- Dinç M., Kaplan D., Taştëmür E., '2014 Uşak İli ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması: Eski Yunan ve Roma (Arkaik, Klasik, Hellenistik ve Roma) Yerleşimleri' 37. *Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu, Erzurum*. 2015, s. 521-538.
- Fıratlı, N. 'Uşak-Selçikler Tümülüsleri', *Türk Arkeoloji Dergisi*, XIX-II, 1970, s. 109-160.
- Hamilton, W. J., *Küçük Asya*. (Çev: Kasım Toraman) Ankara, 2013.

- İzmirligil, Ülkü, 'Uşak-Selçukler Tümölüsleri', *Türk Arkeoloji Dergisi*, XXII, C. 1, 1975, s. 41, 42.
- Jones, A. H. M., *The Cities of the Eastern Roman Provinces*, Amsterdam, 1983.
- Magie, David, *Roman Rule In Asia Minor I*, New Jersey, 1950.
- Ramsay, W. M., *The Cities and Bishoprics of Phrygia IV*, 1883.
- Ramsay, W. M., *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, (çev. Mihri Pektaş), İstanbul, 1960.
- Waelkens, M., *Typologische und epigraphische Untersuchungen der kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheintür*, Mainz, 1986.
- Texier, C., *Küçük Asya-Coğrafyası*, Tarih ve Arkeolojisi II, (çev. Ali Suat), Ankara, 2002.

Harita 1: 2014-2016 yılı Uşak ili arkeolojik haritası ve buluntu merkezleri.

Resim 1: Orta Köy (Traianopolis) Nekropol Kaçak Kazı

Resim 2: Mermer Konsol Parçası

Resim 3: Seramik kase parçası

Resim 4: Koca Mezar-Çatal Mezarlık

Resim 5: Koca Mezar-Çatal Mezarlık Mezar Steli Parçası Arşitrav Parçası

Resim 6: Kozviran Köyü Asar Tepe mevki

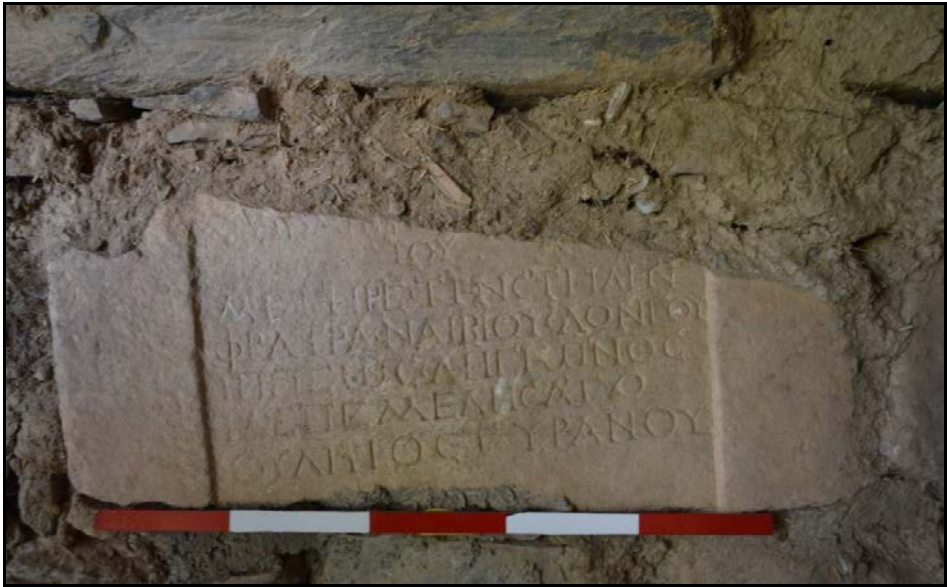
Resim 7: Asar Tepe Alınlık Bloğu

Resim 8: Asar Tepe yüzey buluntusu

Resim 9: Mermer Stel Parçası Seramik parçaları Çukurören höyük yüzeyi

Resim 10: Ulupınar Köyü duvar içinde yazıt parçası.

Resim 11: Ulupınar Köyü Mezarardı Bomos

Resim 12: Susuz Köy 140 no. lu Hane Çeşmesi Kapı tipli Mezar Steli

Resim 13: Sivashlı Uzunoluk Mevkii Postament

Resim 14: Sivaslı Eldeniz Köyü Mezar Steli

DÜZCE İLİ 2016 YILI ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI

Nurperi AYENGİN*

GİRİŞ

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nden alınan izinle, Düzce ili Yüzey Araştırması Projesi'nin 2016 yılı çalışmaları, 01.09.2016–25.09.2016 tarihleri arasında gerçekleştirildi¹. Yrd. Doç. Dr. Nurperi AYENGİN'in başkanlığında yürütülen araştırma Düzce İli ve İlçelerinde Neolitik Çağ, Kalkolitik Çağ, Erken ve Orta Tunç Çağı yerleşimlerini tespit etmek amacıyla yapılan yüzey araştırmamız başlangıç raporunda da belirtildiği üzere Gölyaka İlçesi, İçmeler Köyü'nden başlanmıştır. Çalışmanın ilk günü araştırma ekibimiz tarafından, Gölyaka İlçe Jandarma Komutanlığı gibi resmi kurumlara gerekli ziyaretler ve bilgilendirmeler yapılmıştır. Bölgede yapılan bilimsel nitelikteki yüzey araştırmasıyla:

Yüzey araştırmaları sırasına tespit edilen merkezlerin GPS (Global Position System) ile sınırları belirlenerek, bu sınırlar içinde yapılan yoğun çalışmalar ile merkezlerin arkeolojik potansiyelleri ortaya konmuştur. Merkezlerin bulunduğu yer ve konumlar bir harita üzerinde işlenerek bölge ile ilgili topoğrafik haritanın çıkarılması sağlanmıştır. Buna ek olarak yerleşimlerin karakterlerinin belirlenmiş, savunma sistemine dayalı güçlü yapılaşma gösteren merkezler tespit edilmiştir. Daha çok çevresindeki ekonomik kaynakları değerlendiren atölye niteliği taşıyan yerleşimlerin belirlenmesi, sadece savunmaya yönelik kalelerin var olup olmadığının anlaşılması gibi sonuçlar yanında basit köy kültürünü yansıtan, henüz kent oluşumu için gerekli olan mimari ve ekonomik

* Yrd. Doç. Dr. Nurperi Ayengin., Düzce Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi, Düzce/TÜRKİYE.

¹ 2016 yılı içerisinde yapılan yüzey araştırmasında başta Bakanlık temsilcisi Sanat Tarihçi Ayşe AYTEMUR'a, Arkeolog-Jeomorfolog Dr. Belgin AKSOY'a maddi ve manevi yardımlarını esirgemeyen Düzce Üniversitesi Rektörlük ve Personel Başkanlığına, Düzce Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanlığına, Gölyaka Kaymakamlığına, Gölyaka İlçe Jandarma Komutanlığı'na, Tüm köy muhtarlarına teşekkürlerimi borç bilirim.

etkenleri bünyesinde bulundurmeyen yerleşimlerin ortaya konması gibi amaçlarla 2016 yılı yüzey araştırması çalışmaları sürdürülmüştür.

Yüzeyde gözlenen mimari kalıntılar çizim ve fotoğraflama gibi belgelemele-re tabi tutulmuştur. Her yerleşim yerinde gözlemlenen yüzey malzemesinin (seramik, taş eserler, madenî eserler ve diğer küçük buluntular vb) değerlendirilmesine gidilerek buluntuların çizimleri yapılmış ve fotoğrafları çekilmiştir. Seramik buluntuların hamur tanımları, yüzey işlenişi ve tipolojisi gibi tanımlamaları yapılarak diğer merkezlerden elde edilen bulgularla karşılaştırmaları yapılmış ve örtüşen veriler tespit edilmiştir. Böylelikle relative / göreceli bir tarihleme yapılabilmiştir. Yüzey buluntuları ışığında söz konusu merkezlerin tarihlendirilmesi mümkün olabilmıştır. Bu yerleşimler ilişkin elde edilen göreceli tarihler ve temsil ettikleri dönemler kronolojik bir silsile içerisinde değerlendirilmiştir. Tespiti yapılan merkezler ile ilgili yapılan gerek arkeolojik buluntulara ilişkin değerlendirmeler gerekse yerleşimlerin genel karakteristik özelliklerine ilişkin değerlendirmeler sonucunda bölgenin kültür tarihi, tarihöncesi çağlarına ait kültürel yapısı ve kültürler arası ilişkileri de ortaya konulabilmıştır. Tüm bunlara ek olarak Düzce İli'nde çok yoğun bir tahribatın bulunması nedeniyle araştırma bölgesinde yer alan köylerde yaşayan yerel halkın arkeolojik eserler ve tahribat konusunda bilinçlendirilmesini sağlayacak çalışmalarda bulunulmuştur.

Bölge ile ilgili araştırmalar prehistorik dönemlere kadar uzanmaktadır. Düzce ile ilgili çalışmaları ile bilinen Prof. Dr. İ. Kılıç Kökten, 1951 yılında gerçekleştirdiği bir ziyaret sonucunda bölgenin klasik dönem bulgularından söz etmiştir². Daha sonra tarafımızdan sistematik şekilde yürütülen araştırmalara³ kadar Düzce ile ilgili bir yüzey araştırması yapılmamıştır. Araştırmalar sırasında geç dönem (Roma ve Bizans) buluntularına sıklıkla rastlanmasına rağmen yüzey araştırmasının asıl konusunu teşkil eden Neolitik Çağ, Kalkolitik Çağ, Erken ve Orta Tunç Çağı yerleşim izleri aranmıştır. İzlenen çalışma güzergâhı daha önce planlandığı üzere Gölyaka İlçesi Değirmentepe Köyü'nden batıya doğru uzanan hat ile başlamıştır. Batıya doğru uzanan yol üzerinde Bekiroğlu, Hacısüleyman Bey, Gölyaka ilçe merkezi hattı boyunca Gölormanı mevki, Aydınpinar, Doğanlı ve Gümüşova ilçesi, Yenitaşköprü mevkisinin güney kesimleri, Selamlar, Elmacık, Yongalık, İçmeler köyleri araştırılmıştır (Harita: 1). Böylelikle Düzce İli'nin güney hattı araştırılarak Prehistorik ve Protohistorik Döneme

² Kökten 1951, 1952.

³ Ayengin, 2016.

yerleşimleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Sözü edilen çalışma planı Arkeolog – Jeomorfolog Dr. Belgin Aksoy ile planlanmıştır. Ayrıca 2016 yılı yüzey araştırması projemize Düzce İl Tarım Müdürlüğü'nden temin edilen tarım haritalarının da eklenmesiyle önemli katkılar elde edilmiştir.

01.09.2016-25.09.2016 tarihleri arasında gerçekleştirdiğimiz 2016 Yılı Düzce İli Yüzey Araştırmalarımız neticesinde;

İçmeler Köyü ile çevresindeki düz alanlar incelenmiş, daha sonra köyün alt tarafında, Gölyaka merkeze bağlı Taşyazı mahallesinde yer alan tescilli höyüğün çevresinde araştırmalar yapılmıştır. Çalışılan alanların koordinat ve fotoğrafları alınmıştır. Gölyaka İlçesi Aydınşınar Köyü'nde çalışmalara devam edilmiş daha sonra köyün üst tarafında yer alan Kelyas Tepe mevkinde büyük bir Tümülüs tespit edilmiştir (Resim: 1) Tümülüsün çevresinin ve yüzeyinin yoğun bir bitki örtüsüyle kaplı olduğu görülmüştür. Tümülüsün alt tarafında Çaltepe mevkinde yer alan yığma toprağın yüzeyinde inceleme yapılmış ancak herhangi bir arkeolojik bulguya rastlanmamıştır. Aydınşınar Köyü'nde devam eden çalışmalar sırasında yakın dönemde yapılmış bir değirmenin giriş kısmında çeşme haznesi olarak kullanılan Roma Dönemi'ne ait bir çocuk lahti tespit edilmiştir (Resim: 2).

Arazi çalışmaları Gölyaka ilçesine bağlı Hacıyakup, Gölorman ve Çınarlı köylerinde devam etmiş fakat bu alanda herhangi bir arkeolojik veriye rastlanmamıştır. Gölyaka ilçesine bağlı Köprübaşı Ömer Efendi köyünde çalışmalarda bulunulmuştur. Köprübaşı Mevkii'sinde bir höyük tespit edilmiştir. (Resim: 3-5). Melen çayı yakınında yer alan bu höyüğün taşkınlar sonucunda taşınan malzemelerle ve yakın dönemde yapılan birtakım çevre düzenlemeleriyle boğulduğu görülmüştür. Höyük çevresinde yapılan çalışmaların tamamlanmasının ardından Melen Çayı'nın çevresinde incelemelere devam edilmiştir. Köylülerle yapılan görüşmelerde Kemeraltı mevkinde eskiden bir köprünün olduğu, bu alanda mimari parçaların bulunduğu, günümüzde ise köprü ayaklarının çayın altında kaldığı bilgisi alınmıştır (Resim: 6, 7).

07.09.2016 tarihinde yüzeyde yapılan çalışmalara ekip listesinde yer alan Arkeolog-Jeomorfolog Dr. Belgin AKSOY katılmıştır. Köprübaşı köyünde incelemelere devam edilmiş, tespit edilen höyüğün çevresindeki toprak yapısı geniş çaplı olarak incelenmiştir. Yüzeyde taşkınlar sonucunda taşınmış malzemenin yoğun bulunması herhangi bir seramik buluntuya rastlanmasına engel teşkil etmiştir

Köprübaşı Köyü'ndeki çalışmalar tamamlandıktan sonra Elmalı yolu üzerinden gidilerek düz alanlar, yamaçlar ve ovalık alanlar genel olarak incelenmiştir. Elmalı köyü çevresinde kesit veren topraklı kısımlar incelenmiş, toprak içerisinde ve çevrede dağılmış halde Roma Dönemi'ne ait çatı parçalarına rastlanmıştır (Resim: 8).

Toptepe mevkinde çalışmalara devam edilmiş, Gümüşova ve Gölyaka arasında kalan alanlar geniş bir şekilde araştırılmıştır. Daha sonra Efteli Gölü'nün bulunduğu alanlar ve gölün çevresi incelenmiştir. Bu alanlarda herhangi bir arkeolojik buluntuya rastlanmamıştır (Resim: 9, 10).

10.09.2016 tarihinde Arkeolog-Jeomorfolog Dr. Belgin AKSOY araştırma ekibinden ayrılmıştır. 10-18.09.2016 tarihinde bayram tatili nedeniyle yüzey araştırmasına ara verilmiştir. Bayram tatili sonrasında 19.09.2016 tarihinden itibaren çalışmalara Yrd. Doç. Dr. Nurperi AYENGİN başkanlığında Gümüşova ilçesi ve çevresi araştırılarak devam edilmiştir. İlçeye bağlı Selamlar, Hacıkadılar, Yayıkbaşı, İstilli, Karadere (Hasanağa), Fevziye, Bostanlı köyleri ve çevreleri taranarak koordinatlar alınmıştır. Hava şartlarının bazı günler elvermemesi nedeniyle çalışmalarımız olumsuz yönde etkilenmiştir. İncelenen alanlarda herhangi bir arkeolojik bulguya rastlanmamıştır.

SONUÇ

Düzce İli, Gölyaka ve Gümüşova ilçelerinde, Yrd. Doç. Dr. Nurperi AYENGİN başkanlığında gerçekleştirilen “Neolitik Çağ, Kalkolitik Çağ, Erken Tunç Çağı ve Orta Tunç Çağı Yerleşmeleri” konulu yüzey araştırması 25.09.2016 tarihinde sonlandırılmıştır. Çalışmalarda Gölyaka ve Gümüşova ilçeleri arasında kalan alanlar ve Efteli Gölü çevresi incelenmiştir. Yamaç yerleşimlerinin, düz yerleşimlerin ve höyüklerin tespiti yapılmıştır. Bölgede yoğun bitki örtüsü, fındıklık alanlar, mısır tarlaları ve tarımın yapılmayarak toprağın sürülmemiş olmasından dolayı yerleşim yerleri tespitinde sıkıntılar yaşanmıştır. edilememiştir.

Düzce'nin bulunduğu bölge esasen prehistorik çağlardan bu yana yaşam için elverişli koşullara sahip bir coğrafya özelliğindedir. Yaşam için vazgeçilmez olan su kaynakları, bereketli alüvyon ovaları ve geniş yaylaları ile tarihin her evresinde dikkat çeken bir bölge olmuştur. Düzce İli arazisinin yaklaşık olarak %14'lük bir kısmını Düzce Ovası oluşturmaktadır ve ovanın Karadeniz

kıyı şeridi ile olan bağlantısı bölgeyi cazip hale getiren bir diğer özelliğidir⁴. Tüm bu sebepler Düzce'nin arkeolojik açıdan da zengin bir envantere sahip olmasını sağlamıştır. Yürütmekte olduğumuz çalışmalar ile bu zenginliğin gün yüzüne çıkarılması amaçlanmaktadır. Önümüzdeki yıllarda yapacağımız yeni dönem araştırmaları da bu amacın önünü açacaktır.

KAYNAKÇA

- Ayengin, N. 2016, "2014 Düzce İli Yüzey Araştırması" Araştırma Sonuçları Toplantısı I (11-15 Mayıs 2015 Erzurum), s. 425-436.
- Kökten, İ. K. 1951, "Kuzeybatı Anadolu'nun Tarihöncesi Hakkında Yeni Gözlemler" Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 9-3. s. 201-214.
- Kökten, İ. K. 1952, "Anadolu'da Prehistorik Yerleşme Yerlerinin Dağılışı Üzerine Bir Araştırma" Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 10-3, 4, s. 167-188.
- Tatar, Y. 2005, "Düzce İli Gelişme Planı Çevre ve Mekânsal Gelişme Sektörü Raporu" 126s.

⁴ Tatar, 2005.

Harita: 1

Resim: 1

Resim: 2

Resim: 3

Resim: 4

Resim: 5

Resim: 6

Resim: 7

Resim: 8

Resim: 9

Resim: 10

KAHRAMANMARAŞ AFŞİN VE ELBİSTAN İLÇELERİ 2016 YILI YÜZEY ARAŞTIRMASI

Oktay DUMANKAYA*
Yasin TOPALOĞLU

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğünün 26.04.2016 tarih 94949537-161.01.79283 sayılı izni doğrultusunda Kahramanmaraş İli Afşin ve Elbistan ilçelerinde gerçekleştirilmiştir. Yüzeysel araştırması, sistematik olarak Afşin ilçesi 2, Elbistan İlçesi ise, kendi içinde 4 araştırma bölgesine ayrılmıştır. Söz konusu bölgelerde yürütülen 2016 yılı yüzeysel araştırması Elbistan ilçesi Yalıntaş, Akbayır mahalleleri ile Afşin ilçesi Yazıbelen, Büget, Arıtaş ve Bakraç mahallelerinde yapılmıştır¹ (Harita: 1). Çalışma dönemi içinde gerçekleşen ve ülkemizi olumsuz etkileyen 15 Temmuz girişiminin ortaya çıkarmış olduğu olağanüstü şartlar nedeniyle çalışmamız kısıtlı bir zaman diliminde yürütülmek zorunda kalmıştır. Ayrıca araştırma bölgesinde ulaşım imkânlarının yetersizliği ve engebeli arazi yapısı, planlanan çalışmanın bir kısmını sonraki dönemlere ertelenmek zorunda bırakmıştır.

Şimdiye kadar yapılmış araştırmalar ışında² çalışma bölgesine genel anlamda bakıldığında Toroslar'ın, Maraş bölgesini kültürel olarak kuzey ve güney olarak farklı iki kültüre ayırdığı görülmektedir. Bu kültür bölgeleri zaman içinde bir birlik gösterebilmiş ise de yer yer farklılıklar veya tamamen ayrışmalarda görülür. Bölgede seramik buluntuların değerlendirilebilecek yeterliliğe ulaştığı Kalkolitik Çağ'da; Kuzey Suriye, Amik Ovası ve Çukurova ile Maraş bölgesinin

* Yrd. Doç. Dr. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Kahramanmaraş/TÜRKİYE. oktaydumankaya@gmail.com
Yrd. Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Erzurum/TÜRKİYE. tyasin@atauni.edu.tr

¹ Araştırmamızın desteklerini esirgeyen Yrd. Doç. Dr. Ercüment Yıldırım, Yrd. Doç. Dr. Okay Pekşen ve Arş. Gör. Ömer Kaya'ya teşekkürü borç biliriz.

² Özgüç 1949; Alkım 1965; Alkım 1966; Alkım 1968; Alkım 1970; Alkım H. 1979; Carter 1995; Carter 1996; Carter –Eissenstat– Hill– Swartz 1999; Duru 2003; Yener vd 2005; Duru 2006; Konyar 2006; Bell 2007; Konyar – Sayar 2007; Konyar 2007a; Konyar 2007b; Konyar 2008a; Konyar 2008b; Konyar 2009a; Konyar 2009b; Konyar 2010; Konyar 2011; Konyar-Doğan-Alparslan-Alparslan 2012

bir kültürel birlik oluşturduğu söylenebilir. Bu kültürel birlik Domuztepe'nin Halaf tabaka buluntuları ışığında izlenebilmektedir. Halaf seramiklerinde genellikle siyah, kırmızı ve kahverenginin tercih edildiği ve üzerine geniş bezemelerin yapıldığı görülür. Bu bezemelerde insan betimleri ağırlık kazanır³.

Kalkolitik Çağ'da ki bu kültürel birlik Geç Kalkolitik Çağ'dan itibaren Erken Transkafkasya / Karaz Kültürü ile kesilir. M. Ö. IV. binin sonlarından M. Ö. II. binin başlarına kadar etkinliğini koruyan Kafkaslardan Fırat'a uzanan bölgede görülen bu yeni kültür, Erken Transkafkasya / Karaz, Khirbet Kerak, Kura-Aras, Eski Transkafkasya Kültürü, Doğu Anadolu'nun Erken Bronz Çağı, Erken Transkafkasya Kültürü, Kırmızı-Siyah Açıklı Keramik Kültürü, Yanık Kültürü, Verimli Hilal Dışındaki Kültür, Transkafkasya'nın Eneolitik Kültürü gibi isimlendirmeler ile anılmaktadır. Kültürün belirgin seramikleri genellikle el yapımı, dışta ve içte tek renkli (siyah, kırmızı ağırlıklı devetüyü, gri, kahverengi veya genel ismiyle koyu yüzülü) ve kaba malzemelidir. Açıklanmış ve astarlanmış parlak bir yüzeye sahiptir. Kazıma, kabartma, oluk baskı tekniğinde, spiral, paralel ve kesişen çizgilerle bezenmiştir. Bu kültür geniş bir coğrafyada farklı isimlerle anılmasına rağmen benzerdir⁴. Kahramanmaraş'ın güney ovaları ile kuzeyde Elbistan Ovası'nda görülen koyu yüzülü Erken Transkafkasya / Karaz kaplarının, Maraş ve Amik ovalarında yoğun olarak görülmesine rağmen bugünkü bilgilerimiz ışığında en azından Amanoslardan daha batıya geçmediği ileri sürülebilir.

Erken Transkafkasya / Karaz dışındaki çanak-çömlekler dışında ki İlk Tunç Çağı malzemesinde yine ortak bir gelenek görülür. İlk Tunç Çağı'nda ki bu ortak kültürde kaideli çanaklar ile boyunlu, kaideli çömlekler en yoğun olarak tercih edilen seramiklerdir. Kahramanmaraş'ın güneyinde el yapımı, basit ağız kenarlı kaplar Geç Kalkolitik Çağ örnekleriyle de benzerlikler gösterir. Kalkolitik Çağ'dan başlayıp Geç Kalkolitikte bir kesintiye uğrayan çanak-çömlekteki ortak kültür Orta Tunç Çağı'nda da devam etmektedir⁵.

Seramikte ana sorun her iki bölge için, II. binde ortaya çıkar. Güneyde, II. bin "Suriye-Kilikya boyahlıları" ile yine aynı döneme tarihlendirilen "Habur çanak çömlekleri" oldukça kısıtlı sayıdadır. Bazı araştırmacılar portakal kırmı-

³ Brown 1967; Steadman 1994; Carter 1996: 289 vd.; Konyar 2008: 403-406; Konyar 2009: 175-186; Gürdil 2011: 107; Konyar 2011: 264.

⁴ Koşay-Turfan 1959: 359; Sukenik 1974: 9-14; Pehlivan 1990: 168 vd; Işıklı 2011: 67-78; Topaloğlu 2016: 1193 vd.

⁵ Konyar 2008: 403-406; Konyar 2009: 175-186.

zısı hamurlu ve boz astarlı malların II. binyılın başlarına kadar kullanıldığı ileri sürse de II. bin için hem kuzey ve hem de güneyde belirleyici bir seramik kültürü tespit edilemediği görülür.

Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Elbistan Ovası'nın önemli bir geçiş noktası olduğu anlaşılmaktadır. (Maraş, Göksun, Kemer, Sarız ve Zamantı'yı izleyerek / diğer bir yol ise Elazığ'dan Tohma Çayı üzerinden Gürün, Darende'yi izleyerek Kültepe'ye ulaşır) Kuzeyde Habur seramikleri ile benzer örnekler görülse de oldukça azdır⁶.

İlk Tunç Çağı'nda Amik-İslâhiye bağlantılı Kahramanmaraş, Türkoğlu, Pazarcık ovalarında farklı bir kültürel yapı görülür⁷. İlk Tunç'tan Orta Tunç Çağı'nın başlarına kadar görülen portakal kırmızısı veya bej hamurlu, boz astarlı, çark yapım seramikler güney ovalarında da yoğun olarak izlenebilmektedir. Elbistan-Afşin Ovalarında bu dönemde görülmeye devam eden Erken Transkafkasya / Karaz tipi seramikler, Orta Anadolu ve Elazığ-Malatya etkileşimli-dir⁸.

Hitit döneminde Afşin, Elbistan, Göksun ovalarında belirgin bir Hitit kültürü seramikte görülür. Maraş bölgesi için bu dönemde yerleşme anlayışında veya çanak çömlekte farklı bir bakış açısı tercih edildiği anlaşılmaktadır. Kuzeyde belirgin bir Erken Transkafkasya / Karaz ve Hitit kültürü örnekleri izlenirken güneyde, Doğu Akdeniz, Amik ve Çukurova kültürleriyle olan etkileşim özellikle Kahramanmaraş, Türkoğlu, Pazarcık ovalarında net bir şekilde izlenebilmektedir. Hurman Suyu vadisi yerleşmelerindeki seramik buluntuları, Hitit'in Orta Anadolu-Elbistan bağlantısı ortaya koymaktadır. Hititler'in Kuzey Suriye'ye Çukurova üzerinden, Belen Geçidi ile geçtiği kabul edilebilir. Bilindiği üzere Belen'den sonra Amik Ovası'nda Tell Atçana başta olmak üzere önemli Hitit yerleşmeleri bulunmaktadır⁹. Bölgede yapılan araştırmalara rağmen henüz Hitit İmparatorluk Dönemi sonrası Geç Hitit Dönemi ve Orta Demir Çağı seramiği tanımlanamamıştır¹⁰.

⁶ Garstang 1959; Garelli 1963; Brown 1967; Orlin 1970; Bell 2007; Konyar, Doğan-Alparslan, Alparslan 2012: 36, 38

⁷ Carter 1995; Carter- Eissenstat- Hill- Swartz 1999; Yener vd. 2005

⁸ Konyar, Doğan-Alparslan, Alparslan 2012: 35 vd.

⁹ Dodd 2003: 127 vd.; Dodd 2007: 203 vd.; Karpe 2002; Konyar 2006; Konyar 2007a; Konyar 2009: 175-186; Konyar 2011: 267; Schoop 2013

¹⁰ Konyar 2011: 267

2016 yılı yüzey araştırmaları kapsamında Afşin ve Elbistan ilçelerinde değerlendirilen yedi höyük şunlardır.

Aktıl Höyüğü

Kahramanmaraş İli, Elbistan İlçesi, Yalıntaş Mahallesi'nde yer almaktadır¹¹. 1728 m. rakımlı höyük yaklaşık olarak 15.802 m²lik bir alan kaplamakta ve höyüğün bir bölümü ana kayaya yaslanmıştır. Höyüğün güneydoğusunda "Beş-tepeler" olarak bilinen höyükler bulunmaktadır. Seramik malzemesi arasında koyu yüzlü, açıkli muhtemel Erken Transkafkasya / Karaz tipi seramikler, bej astarlı İlk Tunç, Orta Tunç Çağı seramikleri ve mat, açkısız, kaba seramik parçaları tespit edilmiştir. Höyük seramiklerinin örnekleri Amik E-F evrelerinde, Pazarcık, Türkoğlu höyüklerinde, Gedikli-Karahöyük ve Tilmen gibi höyüklerde görülür. Buluntular ışığında höyüğün Son Kalkolitik, İlk Tunç ve Orta Tunç Çağı'nda yerleşim gördüğü ileri sürülebilir. Günümüzde Yalıntaş (Aktıl) modern yerleşimin içinde kalan höyüğün eteklerinde duvarlar örülmüş ve üzerine yeni yapılar inşa edilerek tahrip edilmiştir (Resim: 1, 8).

Akbayır I Höyüğü (Büyük Til)

Kahramanmaraş İli, Elbistan İlçesi, Akbayır Mahallesi'nde yer almaktadır¹². 1227 m. rakımlı höyük, yaklaşık 10.800 m²lik bir alan kaplamaktadır. Elbistan Ovası'nın güneydoğusundaki höyükte, 8-10 m yüksekliğinde kerpiç duvarlar tespit edilebilmektedir. Höyüğün tahribatla ortaya çıkmış olan bölümünde moloz taşlardan örülmüş, 80-150 cm. arasında değişen genişlikte duvar kalıntıları izlenebilmektedir. Aynı bölümden yanık tabakaları ve taban izleri de görülebilmektedir. Seramik buluntuları arasında farklı mal grupları görülür. Örneklerine Çoğulhan, Tudeğin, Karacaören, Çebikçil, Afşin-Kale höyükte rastladığımız koyu yüzlü, açıkli muhtemel Erken Transkafkasya / Karaz tipi seramikleri önemli bir grubu oluşturur. Portakal kırmızısı renkli, astarlı, düz ağızlı, güdük boyunlu, şişkin küresel gövdeli, muhtemel yuvarlak dipli "Brittle Orange Ware" olarak isimlendirilen İlk Tunç, Orta Tunç Çağı seramikleri diğer bir seramik grubunu oluşturur. Anadolu'nun güneydoğusunda rastlanan İlk Tunç Çağı'na tarihlenen astar bezekli çanak çömlek örneklerine bu höyükte de rastlanmıştır. Höyükte Elazığ-Malatya boyahıları olarak tanımlanan boya bant be-

¹¹ GPS-WGS84: 38. 36625015363646 N-37. 41931936609961 E, ED-1950-UTM: 37S-0361931 E-4247808 N

¹² GPS-WGS84: 38. 16167039877686 N-37. 32901300022905 E, ED-1950-UTM: 37S-0353631 E-4225245 N

zekli İlk Tunç Çağı seramikleri de tespit edilmiştir. İlk Tunç Çağı çanak çömleklerinin Elbistan Ovası'nda tespit edilmiş diğer yerleşme alanlarındaki İlk Tunç Çağı kültürlerinin genel özelliklerini yansıttığı görülür. Buluntuların ışığında höyüğün Son Kalkolitik, İlk Tunç ve Orta Tunç Çağı'nda yerleşim gördüğü anlaşılmaktadır. Günümüzde höyüğün eteklerinde modern yapılar mevcuttur. Höyük üzerinde çeşitli amaçlarla inşa edilmiş yapılarla ve toprak alımıyla günden güne tahribatın arttığı görülmektedir. (Resim: 2, 9)¹³.

Akbayır-II Höyüğü (Küçük Til)

Kahramanmaraş İli, Elbistan İlçesi, Akbayır Mahallesi'nin 2 km kuzeybatısında yer alan höyük yaklaşık 17226 m²'lik bir alan kapsamaktadır¹⁴. 1233 m. rakımlı bir tepe üzerinde bulunan höyükte yapılan araştırmalarda moloz taş ve kerpiç duvar kalıntıları tespit edilmiştir. Tespit edilen seramik gurubu çevredeki diğer höyüklerle özellikle Akbayır-I höyükle paralellik taşıdığı anlaşılmıştır. Höyükte Orta ve Son Kalkolitik boyalı çanak çömlekleri ile Erken Transkafkasya / Karaz tipi koyu yüzü çanak çömleklerinin olduğu tespit edilmiştir. İlk Tunç Çağı astar bezekli örnekler ile boyalı çanak çömlekler, tespit edilen diğer çanak çömlek grubunu oluşturmaktadır. Yapılan araştırmalarda Son Kalkolitik ve İlk Tunç Çağı özelliklerini taşıyan ip delikli bir taş damga mühür bulunmuştur. Höyüğün buluntular ışığında; Orta, Son Kalkolitik ve İlk Tunç Çağı'nda yerleşim gördüğü ileri sürülebilir. Kaçak kazılar ve çeşitli amaçlar doğrultusunda yapılan toprak alımıyla höyük, büyük ölçüde tahrip edilmiştir (Resim: 3, 10)¹⁵.

Aynalı Höyük

Kahramanmaraş İli, Afşin İlçesi, Yazıbelen Mahallesi'nde yer almaktadır¹⁶. 1198 m. rakımlı höyük, yaklaşık olarak 29383 m²'lik bir alan kapsamaktadır. Höyük, günümüzde tarım arazilerinin ortasında kalmış ve yoğun tarımsal faaliyetlerden dolayı büyük oranda tahribata uğrayarak düzleştirilerek tarım arazilerine katılmıştır. Höyükte yapılan araştırma sırasında Roma Dönemi mermer blok taşlar ve seramikleri tespit edilmiştir. Tuğla parçaları ve çatı kiremitleri yoğun olarak gözlemlenmiştir. Bölgenin Hititler için taşıdığı önem, Elbis-

¹³ Konyar 2011: 36, 37

¹⁴ **GPS-WGS84:** 38. 17754160482055 N-37. 32154963184284 E, **ED-1950-UTM:** 37S-0353009 E-4227018 N

¹⁵ Konyar 2011: 37

¹⁶ **GPS-WGS84:** 38. 33472584538465 N 36. 97709060887303 E, **ED-1950-UTM:** 37S-0323217 E-4245064 N

tan'dan Göksun'a uzanan Hurman Çayı üzerindeki Hitit yerleşmelerinden anlaşılmaktadır. Aynalı Höyük, Hititlerin güneye ve Mezopotamya'ya uzanan önemli yol güzergâhlarından birisi üzerindedir. Ayrıca Ramsay'a göre, Afşin (Arabissos) üzeri, Sivas'a (Sebasteia) ulaşan Roma yolu da bu bölgeden (Hurman) geçmektedir. Tespit edilen Roma kalıntıları bunu doğrular niteliktedir. Höyükte yapılan tahribatlardan dolayı maalesef daha erken döneme ait buluntular tespit edilememiştir. Tescilli kültür varlığı olmasına rağmen, höyükte tarımsal faaliyetler devam ettirilmekte ve tahribat her geçen gün artmaktadır (Resim: 4, 11).

Aşağı Kaşanlı Höyüğü

Kahramanmaraş İli, Afşin İlçesi, Büget Mahallesinin 2 km kuzeydoğusundadır¹⁷. 1296 m. rakımlı höyük 16563 m²lik bir alan kapsamaktadır. Yapılan araştırmalarda çeşitli tip, boyut ve renklerde İlk Tunç Çağı, Demir Çağı, Helenistik Dönem ve Roma Dönemi çanak çömlekleri tespit edilmiştir. Arkeolojik bulgulara göre höyüğün düzenli iskan gördüğü anlaşılmaktadır. Höyüğün yer aldığı "Hurman" olarak isimlendirilen bölge, Afşin'den (Arabissos) Sivas'a (Sebasteia) giden Roma yolu üzerindedir. Höyük üzerinden çeşitli amaçlarla toprak alındığı ve birçok noktada kaçak kazıların yapıldığı görülmektedir. Kaçak kazılar nedeniyle tahribat her geçen gün artmaktadır (Resim: 5, 12).

Aristil-I Höyüğü

Kahramanmaraş İli, Afşin İlçesi Bakraç Mahallesinde yer almaktadır¹⁸. 1202 m. rakımda yaklaşık 4278 m²'lik bir alanı kaplamaktadır. Asur Ticaret Kolonileri döneminde kullanılan yol güzergâhı üzerindedir. 1947 yılında T. Özgüç ve N. Özgüç'ün gerçekleştirmiş olduğu yüzey araştırmasında ziyaret edilmiştir. Daha sonraki araştırmalarda koyu yüzlü açıkli Erken Transkafkasya / Karaz tipi seramikler ile portakal renkli ince seramikler tespit edilmiştir. Tespit edilen çanak çömlekler, Orta-Son Kalkolitik Çağ ile İlk, Orta ve Son Tunç Çağı'na tarihlendirilmektedir. Çalışmalarımız esnasında bizlerce de Orta-Son Kalkolitik ile İlk Tunç Çağı'na ait seramik örnekleri tespit edilebilmiştir. Daha öncede değinildiği gibi bu bölge de Afşin'den (Arabissos) Sivas'a (Sebasteia) giden Roma yolu üzerindedir. Bölgede araştırma yapan von der Osten, höyüğü "Küzül Höyük"

¹⁷ GPS- WGS84: 38. 41240488742007 N- 36. 97110062161598 E, ED-1950-UTM: 37S-0322883 E-4253696 N

¹⁸ GPS- WGS84: 38. 30926809503862 N- 36. 93154991909801 E, ED-1950-UTM: 37S-0319173 E-4242327 N

olarak isimlendirdiği bilinmektedir. Höyük üzerinden çeşitli amaçlarla toprak alındığı ve birçok noktada kaçak kazıların yapıldığı görülmektedir. Günümüzde 8 m yüksekliğindeki höyüğün etrafındaki tarımsal faaliyetler devam ettirilmekte ve tahribat her geçen gün artmaktadır (Resim: 6, 13).

Arıtaş Höyüğü (Hunu)

Kahramanmaraş İli, Afşin İlçesi, Arıtaş (Hunu) Mahallesi'nde yer almaktadır¹⁹. 1307 m. rakımlı yöre halkı tarafından "kale" olarak adlandıran höyük, yaklaşık 25.155 m² lik bir alanı kapsamaktadır. Günümüze kadar bilimsel bir araştırma yapılmamış olmasına rağmen 1961 yılında höyükten getirilen bir Hitit Aslanı, Kahramanmaraş Müzesinde sergilenmektedir. Söz konusu aslan heykeli, ayakları üzerine oturur vaziyette gövdesi stilize tasvir edilmiş, dikdörtgen bir taşın yontulmasıyla yapılmıştır. Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nden Roma Dönemi'ne kadar, Elbistan'ın kuzeyine doğru uzanan tarihi yol üzerindeki önemli yerleşmelerden biridir. Aynı zamanda çevresinde Roma Dönemi'ne tarihlenen birçok mimari blok taş, sütun, sütun başlığı, arşitrav parçaları tespit edilmiştir. Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nden itibaren önemli bir yeri olan bölgede, höyük buluntular ışığında Geç Hitit Şehir Devletleri Dönemi'nden Roma Dönemi'ne kadar iskân gördüğü anlaşılmaktadır. Üzerinde bulunan kaçak kazı çukurları ile modern yapılarla büyük bir tahribata uğramıştır. (Resim: 7).

Arıtaş Mahallesi Mimari Parçaları

Kahramanmaraş İli, Afşin İlçesi, Arıtaş (Hunu) Mahallesi'nde, Kale veya Arıtaş (hunu) olarak isimlendirilen höyük üzerinde ve çevresinde insitu olmayan birçok mimari blok taş, presi altlığı, sütun ve sütun başlığı tespit edilmiştir (Resim 14). Höyüğün yaklaşık 100 metre güneyinde Pınarbaşı Murtazalar Cami olarak isimlendirilen cami bahçesinde, Bizans Dönemi devşirme sütun kaideleri ve templon payeleri gözlemlenmiştir. Beyaz mermerden yapılmış M.S. 5 ve 6 yüzyıla tarihlendirilen soffit bezemeli bir templon payesi 1571 yılında yapıldığı belirtilen caminin kitabesi olarak kullanılmıştır. Cami içerisinde ise, çeşitli işçiliklerde M.S. 5-6. yüzyıla tarihlenen devşirme malzeme olarak kullanılan sütun başlıkları gözlemlenmiştir. Aynı yüzyıllara tarihlenen templon payeleri, sütun başlıkları ve kaidelerinin gözlemleniyor oluşu, yakın çevrede Bizans Dönemi'ne ait bir dini yapının yer aldığını işaret etmektedir.

¹⁹ GPS-WGS84: 38. 34487882760688 N- 36. 8288770126463 E, ED-1950-UTM: 37S-0310288 E-4246485 N

KAYNAKÇA

- Alkım U. B. (1965_a). "İslahiye Bölgesi Araştırmaları ve Tilmen Höyük Kazısı-1963". *Türk Arkeoloji Dergisi* XIII-1. 5-17
- Alkım U. B. (1965_b). "İslahiye Bölgesi Araştırmaları: Tilmen ve Gedikli Höyük Kazıları". *Türk Arkeoloji Dergisi*-XIV-I. 69-78
- Alkım U. B. (1966). "İslahiye Bölgesi Araştırmaları ve Gedikli (Karahöyük) Kazısı-1965". *Türk Arkeoloji Dergisi* XIV-1, 2. 79-86
- Alkım U. B. (1968_a). "İslahiye Bölgesi Araştırmaları ve Gedikli (Karahöyük) Kazısı-1966". *Türk Arkeoloji Dergisi* XV-2. 39-48
- Alkım U. B. (1968_b). "İslahiye Bölgesi Araştırmaları Gedikli ve Kırıskal Höyük Kazıları-1967". *Türk Arkeoloji Dergisi* XVI-2, 5-13
- Alkım U. B. (1970_a). "İslahiye Bölgesi Çalışmaları ve Tilmen Höyük Kazısı-1969". *Türk Arkeoloji Dergisi* XVII-2, 29-35
- Alkım U. B. (1970_b). "İslahiye Bölgesi Çalışmaları ve Tilmen Höyük Kazısı". *Belleten* XXXIV. 490-494
- Alkım U. B. (1972). "Tilmen ve Kırıskal Höyük Kazıları-1967". *Türk Arkeoloji Dergisi* XIX-II, 39-50
- Alkım H. (1979). "Gedikli (Karahöyük) Çanak-Çömleğine Toplu Bir Bakış". VII. *Türk Tarih Kongresi*. 135-142
- Bell A. (2007). "Tilmen Höyük'de Bulunan Anadolu'nun En Erken Yerli Çark Yapımı Mal Gruplarından Biri: Brittle Orange War". *Refik Duru'ya Armağan*. (ed. G. Umurtak. S. Dönmez. A. Yurtsever). İstanbul.
- Brown G. H. (1967). "Prehistoric Pottery from the Antitaurus". *Anatolian Studies* 17. 123-64.
- Carter E. (1995). "Report on the Kahramanmaraş Archaeological Survey Project From 1993". *Araştırma Sonuçları Toplantısı*. 12. Ankara: 331-341.
- Carter E. (1996). "The Kahramanmaraş Archaeological Survey Project: A Preliminary Report on the 1994 Season". *Araştırma Sonuçları Toplantısı*. 13. Ankara: 289-306.
- Carter E. -Ç. Eissenstat-C. Hill-L. Swartz. (1999). "The Kahramanmaraş Archaeological Project Survey 1997". XVI. *Araştırma Sonuçları Toplantısı II*. Ankara: 569-576.
- Dodd L. S. (2003). "Chronology and Continuity in the Early Iron Age: The Northeastern Side of the Amanos". *Identifying Changes: The Transition from Bronze to Iron Ages in Anatolia and its Neighboring Regions*. (ed. B. Fischer. H. Genz. E. Jean. K. Köroğlu). İstanbul: 127-47.

- Dodd L. S. (2005). "Legitimacy, identity and history in Iron Age Gurgum". *Anatolian Iron Ages 5: Proceedings of The Fifth Anatolian Iron Ages Colloquium Held at Van, 6-10 August 2001*. (ed. A. Çilingiroğlu. G. Darbyshire). Ankara: 47-64.
- Dodd L. S. (2007). "Strategies for future succes: Remembering the Hittites during the Iron Age". *Anatolian Studies* 57: 203-216.
- Duru R. (2003). *Unutulmuş Bir Başkent*. Tilmen I. İstanbul.
- Duru R. (2006). *Gedikli Karahöyük I- Prof. Dr. U. Bahadır Alkım'ın yönetiminde 1964-1967 Yıllarında Yapılan Kazıların Sonuçları*. Ankara.
- Gürdil B. (2011). "Kahramanmaraş-Domuztepe". *Tarih Öncesinden Demir Çağı'na Anadolu'nun Arkeoloji Atlası-1* (ed. N. Karul). 107.
- Işıklı M. (2011). *Doğu Anadolu Erken Transkafkasya Kültürü*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları
- Karpe A. M. (2002). "Orta Hitit ve Büyük İmparatorluk Dönemleri Çanak Çömleği". *Hititler ve Hitit İmparatorluğu*. Bonn
- Konyar E. (2006). "Old Hittite Presence in the East of the Euphrates in the Light of the Stratigraphically Data from İmikuşağı (Elazığ)". *Structuring and Dating in Hittite Archaeology, Byzas 4*. (ed. Mielke. Seeher). İstanbul: 333-348.
- Konyar E. (2007). "Kahramanmaraş Yüzey Araştırması-2006". *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler- 23* (Ocak 2007) İstanbul: 24-25.
- Konyar E. (2007a). "Elazığ-İmikuşağı Höyüğü'nde Eski Hitit Dönemi: Stratigrafi ve Çanak Çömlek". *Belkıs Dinçol ve Ali Dinçol'a Armağan*. (ed. M. Alparslan. M. Alparslan. H. Peker) İstanbul: 405-415.
- Konyar E. (2007b). "Kizzuwatna'nın Doğu Sınırları: Adana". *Osmaniye ve Kahramanmaraş Höyüklerinde 2006 Yılı Çalışmaları. Akmed-Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri* 5: 86-92.
- Konyar E. (2008a). "Kahramanmaraş 2006 Yılı Yüzey Araştırması". *Araştırma Sonuçları Toplantısı*. 25, (2): 403-10.
- Konyar E. (2008b). "Kahramanmaraş Yüzey Araştırması 2007". *Akmed-Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri-6*: 130-36.
- Konyar E. (2009). "Kahramanmaraş Yüzey Araştırması 2008". *Akmed- Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri-7*: 138-42.
- Konyar E. (2010). "Kahramanmaraş Yüzey Araştırması 2009". *Akmed-Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri-8*: 136-42.
- Konyar E. M. Doğan-Alparslan. M. Alparslan (2012). "Kahramanmaraş Yüzey Araştırması 2010". *Araştırma Sonuçları Toplantısı*. 29 (2): 35-50

- Konyar E. –M. H. Sayar. (2007). “Yumurtalık (Adana) Arkeolojik Kültür Varlıkları Envanteri 2005”. *TÜBA-KED* 5.
- Konyar E. (2009_a). “Kahramanmaraş Yüzey Araştırması 2007”. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 26, (2): 175-186.
- Konyar E. (2011). “Kahramanmaraş Yüzey Araştırması 2009”. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 28, (2): 263-271
- Koşay. H. Z. -K. Turfan. (1959). "Erzurum Karaz Kazısı Raporu". *Belleten* 23 (91). Ankara.
- Orlin L. L. (1970). *Assyrian Colonies in Cappadocia*. Paris.
- Özgüç T. (1949). *Karahöyük Hafriyatı Raporu*. Ankara.
- Özgüç T. -Özgüç N. (1949). *Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Karahöyük Harfiyat Raporu 1947*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Pehlivan M. (1990). “Karaz Kültürü ve Hurriler”. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (1). Van. 168-176.
- Schoop U. D. (2013). “Gündelik Hayatın ve Ayrıcalığın Nesneleri Hitit Çanak Çömleği”. *Hititler*. (ed. M. Doğan Alparslan. M. Alparslan). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. 356-371
- Steadman S. R. (1994). “Prehistoric Sites on the Cilician Coastal Plain: Chalcolithic and Early Bronze Age Pottery from the 1991 Bilkent University Survey”. *Anatolian Studies XLIV*: 85-103.
- Sukenik Y. (1974). “On the Technique of Khirbet Kerak Ware” *Bulletin of the American Schools of Oriental Research* 106. 9-17
- Topaloğlu Y. (2016). Erzurum ve Çevresinde Tunç Çağı Yerleşimleri. *Turkish Studies*, 11 (2). 1192-1230
- Yener K. Aslıhan vd. (2005). *The Amuq Valley Regional Project-Surveys in the Plain of Antioch and Orontes Delta-I. Turkey 1995-2002*. Chicago.

Harita 1: Çalışma Bölgesi

Resim 1: Aktil Höyük

Resim 2: Akbayır-I Höyük

Resim 3: Akbayır-II Höyük

Resim 4: Aynalı Höyük

Resim 5: Aşağı Kaşanlı Höyük

Resim 6: Aristil Höyük

Resim 7: Artaş Höyük

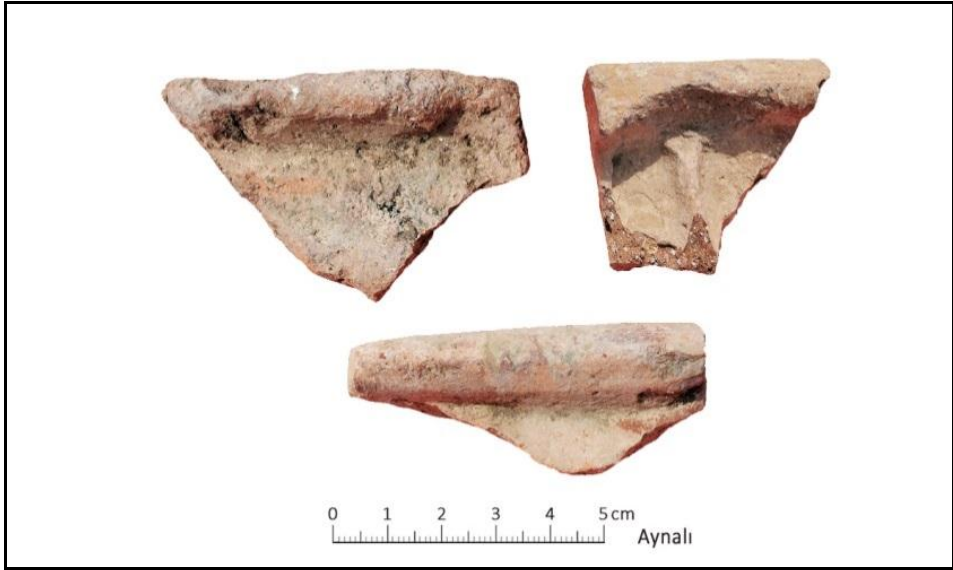
Resim 8: Aktıl Höyük Seramikleri

Resim 9: Akbayır-I Höyük Seramikleri

Resim 10: Akbayır-II Höyük Seramikleri

Resim 11: Aynalı Höyük Seramikleri

Resim 12: Aşağı Kaşanlı Höyük Seramikleri

Resim 13: Aristil Höyük Seramikleri

Resim 14: Arıtaş Mahallesi Mimari Parçalarından Görünüm.

2016 YILI METROPOLİS ÇEVRESİ YÜZEY ARAŞTIRMASI

Serdar AYBEK
Onur GÜLBAY
Murat KILIÇ
Burak ARSLAN
Yılmaz BALIM
Umut CANSEVEN

GİRİŞ

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 02.05.2016 tarih 0183201 sayılı yazısı ile İzmir İli, Torbalı İlçesi "Metropolis Antik Kenti Çevresinde" arkeolojik yüzey araştırmaları 2016 yılında başlamıştır¹. Bakanlık Temsilcisi olarak Aphrodisias Müzesi'nden Arkeolog M. Umut Doğan görev almıştır. Araştırma kapsamında, Metropolis ve çevresinde sosyo-kültürel yapının oluşumunda rol oynayan topografya, yollar, su kaynakları, savunma yapıları gibi bir kentin varlığını doğrudan etkileyen unsurların yanı sıra kırsal mimari ve etnoarkeoloji verilerinin belirlenmesi hedeflenmektedir.

¹ Metropolis çevresinde ilk kapsamlı arkeolojik araştırmalar 1970'li yıllarda Recep MERİÇ'in doktora tezi kapsamında gerçekleştirilmiş ve bu sonuçların bir bölümü 1982 ve 2009 yıllarında yayınlanan kitaplar ile bilim dünyasına duyurulmuştur (Meriç 1982, Meriç 2009). 1990 yılından itibaren Metropolis'te arkeolojik kazıların başlamasıyla çevre araştırmalarına farklı zamanlarda yer verilmiştir. 2016 yılında başlayan yeni dönem araştırmaları ile özellikle bilinen ve yeni tespit edilen kültür varlıkları ve arkeolojik alanların yeni yöntemler ile coğrafi konumlarının harita üzerine işlenerek bölgenin genel durumunun ortaya çıkarılması düşünülmüştür. İlk yıl çalışmaları Doç. Dr. Serdar AYBEK, Celal Bayar Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Manisa, (serdar.aybek@cbu.edu.tr); Öğr. Gör. Dr. Onur GÜLBAY, Dokuz Eylül Üniversitesi Arkeoloji Bölümü İzmir, (onur.gulbay@deu.edu.tr); Öğr. Gör. Dr. Murat KILIÇ, Dokuz Eylül Üniversitesi, Tarih Bölümü İzmir, (murat.kilic@deu.edu.tr); Doç. Dr. Ali Kazım ÖZ, Dokuz Eylül Üniversitesi Arkeoloji Bölümü İzmir, (ali.oz@deu.edu.tr); Yrd. Doç. Dr. Yusuf SEZGİN, Celal Bayar Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Manisa, (yusuf.sezgin@cbu.edu.tr); Arkeolog Yılmaz BALIM (ylmzblm@gmail.com); Arkeolog Burak ARSLAN, (burakarslan.metropolis@gmail.com) ve Arkeolog Umut CANSEVEN, (umutcanseven@gmail.com) katılımıyla gerçekleştirilmiştir.

KAPSAM VE YÖNTEM

Metropolis önemli ticaret yolları ve geçişlerin kesiştiği bir noktada yer almaktadır. Bu nokta, hem Smyrna ve Ephesos'u birbirine bağlayan yolun hem de daha erken çağlardan itibaren Sardeis ve Karabel geçidi üzerinden gelip Torbalı ve Ege Denizi'ne ulaşan yolun antik Gallesion Dağı eteklerinde birleştiği yerdir. Bu güzergahların ticaret ve savaş anında kullanılıyor olması, Metropolis'in yakın çevresinde, bu yollara hakim tepelere konumlandırılmış çok sayıda kale inşa edilmesine neden olmuştur. Çevrede gerçekleştirilmeye başlanan yüzey araştırmalarından elde edilen arkeolojik bulgular, şimdiye kadar tespit edilen kale yapılarının M.Ö. Geç 7.-6. yüzyılda inşa edildiklerini göstermektedir. Bu yerleşimler Metropolis ve çevresinin stratejik açıdan ne denli önemli olduğunu göstermektedir. Nitekim, hem Lydia Kralı Gyges'in Miletos seferinde hem de Akhamenid ordularının güneye ilerleyişinde kullanmış oldukları güzergah olan Karabel Geçidi ve Metropolis hattında gözlemlenebilen bu kaleler, yolun ve bölgenin güvenliğini sağlamak amacıyla yapılmışlardır. Metropolis çevresinde 2016 yılında incelenen Karataş ve Avlutaş Kale yerleşimleri (Harita: 1, Resim: 1 ve 5) bu tespiti desteklemektedir.

Yüzey araştırmasının ilk yılı olan bu başlangıç aşamasında gerçekleştirilen çalışmalara daha detaylı bir biçimde değinilecek olursa, öncelikle kuzeyde Özbey Köyü, güneyde Ahmetli ve Sağlık Köyleri, batıda Alaman Dağı (*Gallesion*) ve doğuda İzmir-Aydın otoyoluyla sınırlanan alan incelendi (Harita: 1). Böylece, kuzeyden güneye doğru Alaman Dağı'nın (*Gallesion*) yükselti eğrisi takip edilerek bilhassa Küçük Menderes Ovası'na hâkim zirveler araştırıldı. Küçük Menderes Ovası'nda kurulu köylerden Alaman Dağı'nın (*Gallesion*) üst kotlarına doğru dağın ovaya bakan sırtlarında yapılan taramalarda, yüksek noktalara konumlandırılan kale yerleşimleri belirlendi. Buna göre, güneyde Özbey Köyü-“Karataş” ve kuzeyde Ahmetli ve Sağlık köyleri-“Avlutaş” yerleşimlerinin her birinde, birbirine benzer biri büyük biri küçük olmak üzere yan yana iki Arkaik kale tespit edilmiştir. Ayrıca, izlenen rotalar üzerinde, eski bir taş ocağı ve geç döneme tarihlenen bir manastır/kilise (?) ile onunla ilişkili olabilecek bir kuyuya rastlanılmıştır.

Yukarıda bahsi geçen oluşumlar içerisinde, sadece savunma yapılarına ait duvarların izlediği hatlar, kazı yapılmaksızın iyi bir şekilde algılanabilmektedir. O nedenle, plan çıkarmaya yönelik aktiviteler, bu noktalara odaklanılarak sürdürüldü. Ayrıca az sayıdaki tanımlanabilir yüzey seramiğinin toplanması, değerlendirilmesi ve tarihleme kritiğinin yapılarak kalıntıların ait oldukları dö-

neme yerleştirilmesi tüm bu çalışmalarla eş zamanlı olarak yürütüldü. Genel hatlarıyla tanımlanan bu çalışmaların sonuç özeti, aşağıda bir rapor halinde sunulmaktadır.

KARATAŞ KALE YERLEŞİMİ

Alaman Dağı'nın (*Gallesion*) kuzey yönündeki son büyük yükseltilerden birisi olan Karataş Kale Yerleşimi, Torbalı İli Özbey Köyü sınırları içerisinde yer almaktadır (Harita: 1). Metropolis antik kentine kuş uçuşu, yaklaşık 1,5 km. mesafededir. Küçük Menderes Vadisi'ndeki Torbalı Ovası'na hâkim + 490 m. seviyesindeki bu alanda, yan yana iki kale tespit edildi (Koordinat: Enlem: 38. 126441° Boylam: 27.305774°) (Resim: 1). Kalelerin kapladıkları alan baz alınarak, güneydeki "Küçük Kale" kuzeybatıdaki "Büyük Kale" olarak isimlendirilmiştir.

İstihkâm duvarlarından koparak yüzeye yayılan yoğun miktarda küçük taş parçası, duvarların üzerini neredeyse her noktada örtmektedir. Bu durum, belgeleme ve metrik çalışmalarda, duvar hatlarının (Resim: 2) takibini oldukça zorlaştırdı. O nedenle, duvar kalınlıkları, yaklaşık 2,5 m. olarak ölçümlenebildi. Öte yandan, duvarların cephelerde büyük dolguda ise moloz olarak daha küçük kireçtaşlarıyla kuru duvar tekniğinde örülerek inşa edildiği izlenmiştir.

Her iki kalenin kapladığı alan içerisinde, bazı mekânlara ait duvarlar tespit edildi. Ancak, bunların plan ve niteliğini kazı yapmaksızın anlamak mümkün değildir. Karataş yerleşimindeki yapıları oluşturan taşlar, arazide bulunan kireçtaşı kayalarından kesilerek ya da koparılarak alındığı anlaşılmaktadır. Bu amaçla, bilhassa zirvenin güney eteğinde bulunan kayalık alana müdahale edildiği algılanabilmektedir. Yüzey araştırmasında ele geçen az sayıdaki seramik parçası (Çizim 1) ve bahsedilen duvar örgü sistemi, her iki kaleyi yaklaşık olarak İ.Ö. Geç 7.-6. yüzyıllar arasına tarihlendirilmesini sağlayan unsurlardır.²

AVLUTAŞ KALE YERLEŞİMİ

Alaman Dağı'nın (*Gallesion*) yükseltilerinden biri olan ve halk arasında Avlutaş olarak bilinen sırt, Metropolis antik kentinin güneydoğusunda, Ahmetli ve Sağlık Köylerinin güneyinde yer almaktadır (Enlem: 38. 061500°, Boylam: 27. 393396°) (Harita: 1). Avlutaş, Karataş Yerleşimi gibi, yan yana konumlandırılmış ve aynı yapı tekniğine sahip iki kaleden ibarettir (Resim: 3-5).³ Kalelerden güneydeki "Avlutaş 1" kuzeydeki "Avlutaş 2" olarak isimlendirilmiştir. Her iki

² Meriç 2009, s. 57, Fig. 42.

³ Meriç 2009, s. 54.

kalenin duvarı, kireçtaşı malzeme kullanılarak kuru duvar tekniğinde örülmüştür. Bunlara ait hatlar ve bazı kısımlarda 2,5 m. yi bulan duvar kalınlıkları, birkaç yerde izlenebilmektedir. Alanda yapılan araştırmalarda ele geçen seramik parçaları ve yapı inşa tekniği, her iki kaleyi yaklaşık olarak İ.Ö. Geç 7.-6. yüzyıllar arasına tarihlendirilmesini sağlamaktadır (Çizim: 2).

Tespit edilen ve İ.Ö. Geç 7-6. yüzyıllara tarihlendirilen kaleler Smyrna ve Sardes'ten güneye Efes'e doğru ilerleyen yol güzergâhı üzerinde yer almaktadır. Böylece bu hattın yol güzergâhını kontrol ederek bölgede savunma ağı oluşumunu sağlamak amacıyla kalelerinin yapıldıkları anlaşılmaktadır.⁴ Böylece bu hat üzerinde güçlü bir askeri ve siyasal kontrolün olduğu ortaya çıkmıştır.⁵ Avlutaş tahkimatlı alanlarının güneydoğusunda ise "Kızılağaç Taş Ocağı" olarak anılan bir mermer ocağı tespit edilmiştir.

KIZILAĞAÇ ANTİK MERMER OCAKLARI

Avlutaş yerleşiminin güneydoğusunda, "Kızılağaç Mevkii" olarak adlandırılan eski bir mermer ocağı tespit edilmiştir (Koordinat: Enlem: 38.058651° Boylam: 27.395399°) (Harita: 1, Resim: 6).⁶ Arazi incelemelerinde, beyaz renkli ve yoğun olmasa da granüllü bir yapıya sahip mermer cevherinin çıkarıldığı taş ocağının yakın zamana kadar modern yöntemler kullanılarak işletildiği anlaşılmıştır.⁷ Taş ocağının İzmir-Aydın otoyoluna bakan kesimindeki cephe üzerine, içeriği anlaşılamayan ve yüzeysel olarak kazınmış taşıcı işaretleri saptanmıştır (Resim: 7). Bu yönde yapılan cephe incelemesi ve taş kesim teknikleri, mermer ocağının şimdilik Roma Dönemi'ne tarihlendirilebilecek özellikler gösterdiğini ortaya koymaktadır (Resim: 8). Alanın batı yanında ise kuru duvar örgü tekniğinde örülmüş kareye yakın bir mekân tespit edilmiştir. Bu ocak Metropolis ve Efes territoriumlarının kesişim noktası içerisinde yer almaktadır. Ocak içerisinde ele geçen bir yazıtta roma rakamıyla 7 "VII" yazmaktadır. Olasılıkla bu rakam işletme içerisindeki 7. bölgeyi göstermektedir.⁸ Başka taş ocaklarında da bu tür lokasyon rakamlarına bloklar üzerinde rastlanmaktadır.⁹

⁴ Koparal 2012, s. 140.

⁵ Roosevelt 2012, s. 897-907.

⁶ Meriç, 2009, s. 54.

⁷ Prochaska- Grillo 2009, s. 585.

⁸ Karagöl mermer ocaklarında (Seferihisar) lokalizasyonu tanımlayan rakamsal tanımlamalarla karşılaşmak mümkündür.

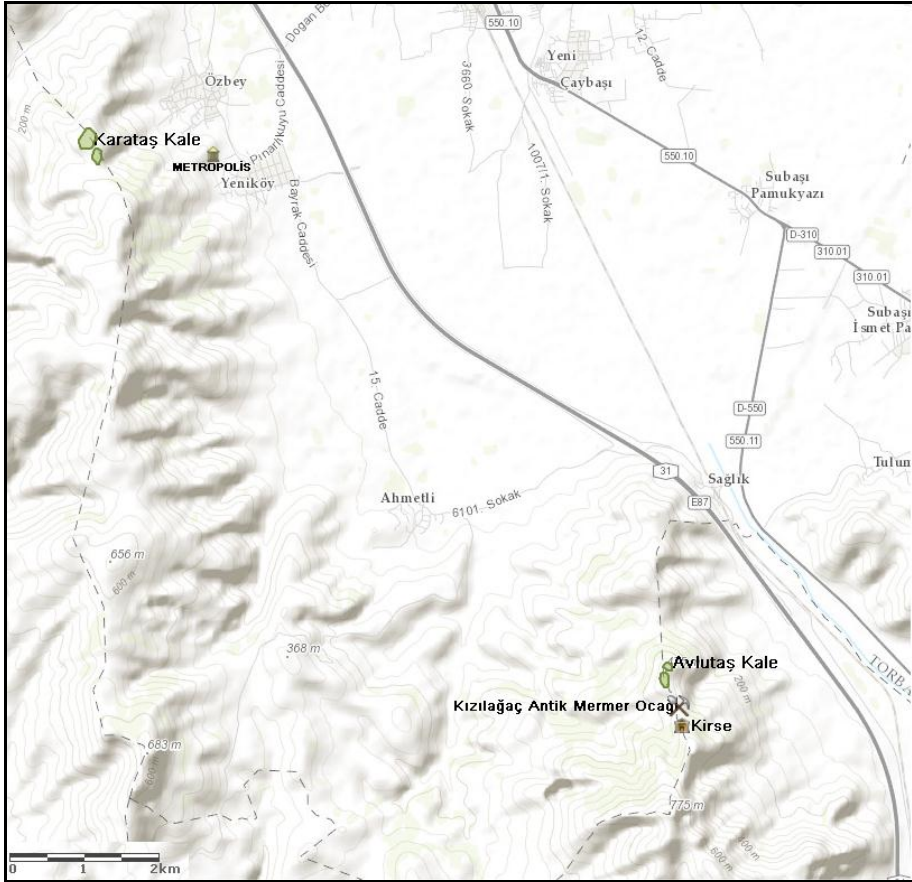
⁹ Albustanlıoğlu 2006, s. 293-301.

KİRSE MEVKİİ KALINTILARI

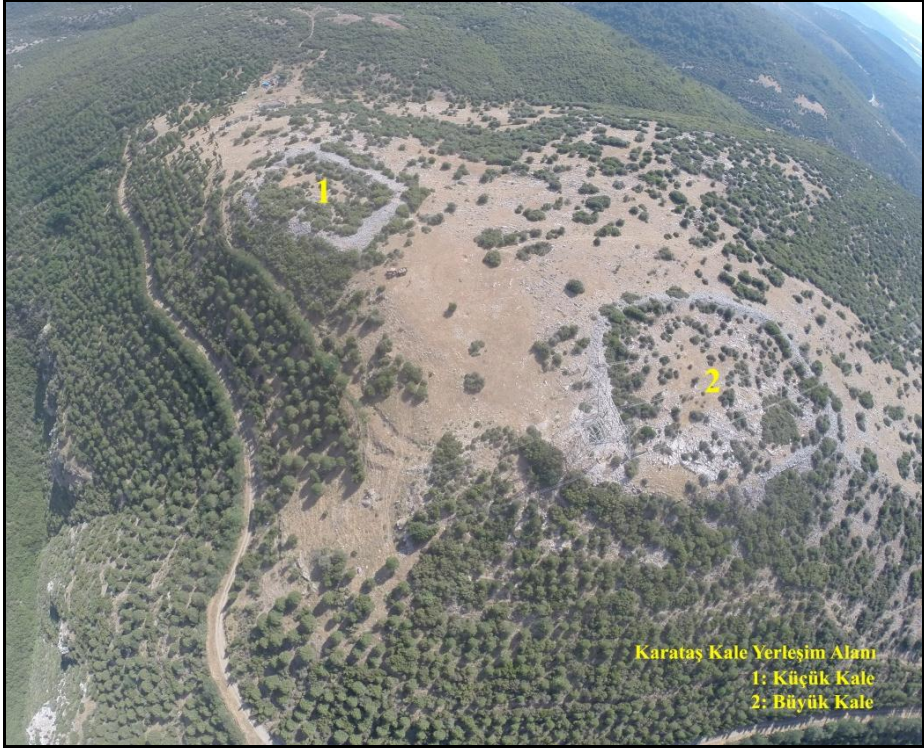
Alaman Dağı'nda (*Gallesion*), Ahmetli Köyü'nün güneybatısında, yerel halk tarafından "Kirse" adıyla bilinen alanda, patika yolun her iki tarafına yayılmış mimari parçalarıyla kilise/manastıra (?) ait olabilecek bir yapı kalıntısı tespit edilmiştir (Koordinat: Enlem: 38.043124° Boylam: 27.355520°) (Harita: 1). Yoğun bitki örtüsünün gizlediği yapının planının kazı yapılmaksızın belirlenebilmesi mümkün değildir. Sadece doğu cephe duvarındaki açıklıktan niteliği anlaşılmayan bir mekâna geçiş sağlandığı algılanabilmektedir (Resim: 9-11). Bunun dışında, çoğunluğu yerel küçük yassı kireçtaşlarıyla harç kullanılarak örülmüş duvar kalıntıları yapının genel planıyla ilgili bir ipucu vermemektedir. Araştırmalarda ele geçen yüzey buluntuları ise, kilise/manastır (?) kalıntısının Geç Bizans Dönemi-Erken Osmanlı içlerine tarihlenebileceğine işaret etmektedirler. Öte yandan, bu noktaya yaklaşık 200-250 m. uzaklıkta tespit edilen bilezik kısmı taş örgülü bir kuyunun yapıyla ilişkili olduğu tahmin edilmektedir (Resim: 12).

KAYNAKÇA

- Albustanlıoğlu T., *Dokimeion Işığ*ı Altında Roma İmparatorluk Döneminde Mermer Kullanımı; İmparatorluk Yönetimindeki Anadolu Mermer Ocaklarının İşletme Stratejisi ve Organizasyonu, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2006.
- Koparal E., "Klazomenai Khorası'da Savunma Sistemi", s. 140, *İsmail Fazlıoğlu Anı Kitabı*, Edirne, 2012.
- Meriç R., *Metropolis Ionien: Ergebnisse Einer Survey-Unternehmung in der Jahren 1972-1975*, Königstein, Hain 1982.
- Meriç R., *Das Hinterland von Ephesos, Archäologische-topographische Forschungen im Kaystros-Tal*, Wien, 2009.
- Roosevelt C. H., *Iron Age Western Anatolia: The Lydian Empire and Dynastic Lycia*, A Companion to the Archaeology of the Ancient Near East, First Edition, 2012.
- Prochaska W. ve Grillo S. M., "The marble quarries of the metropolis of Ephesos and some examples of the use for marbles in Ephesian architecture and sculpturing" *Interdisciplinary Studies on Ancient Stone, Proceedings of the IX Association for the Study of Marbles and Other Stones in Antiquity (AS-MOSIA) Conference* (Tarragona 2009).

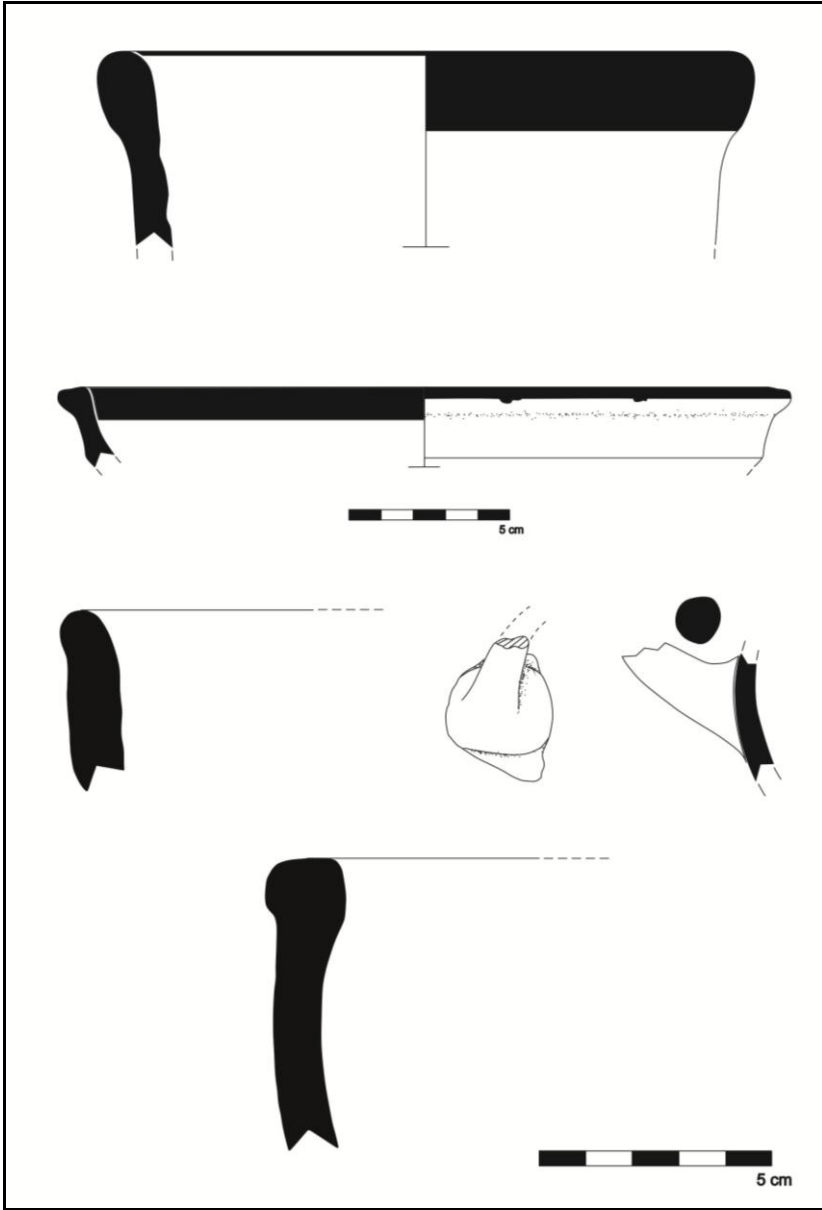
Harita 1: Harita üzerinde tespit edilen yerleşimler

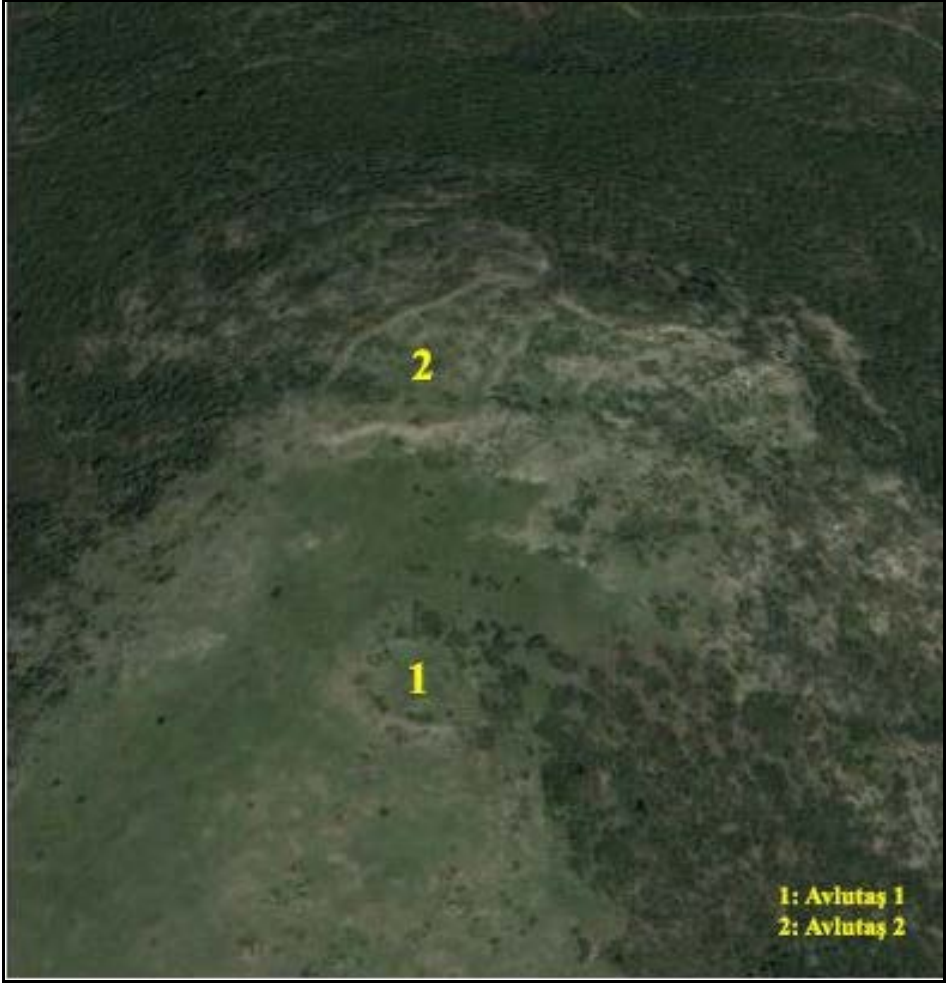
Resim 1: Karataş Kale Yerleşimi

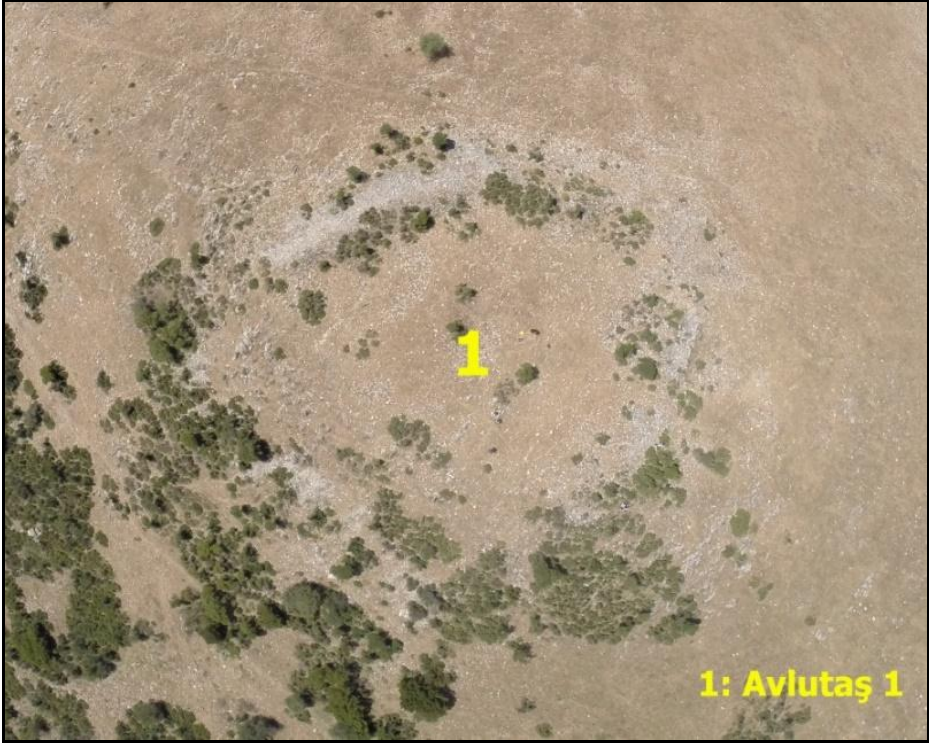
Resim 2: Küçük Kale istihkâmına ait duvar hattı

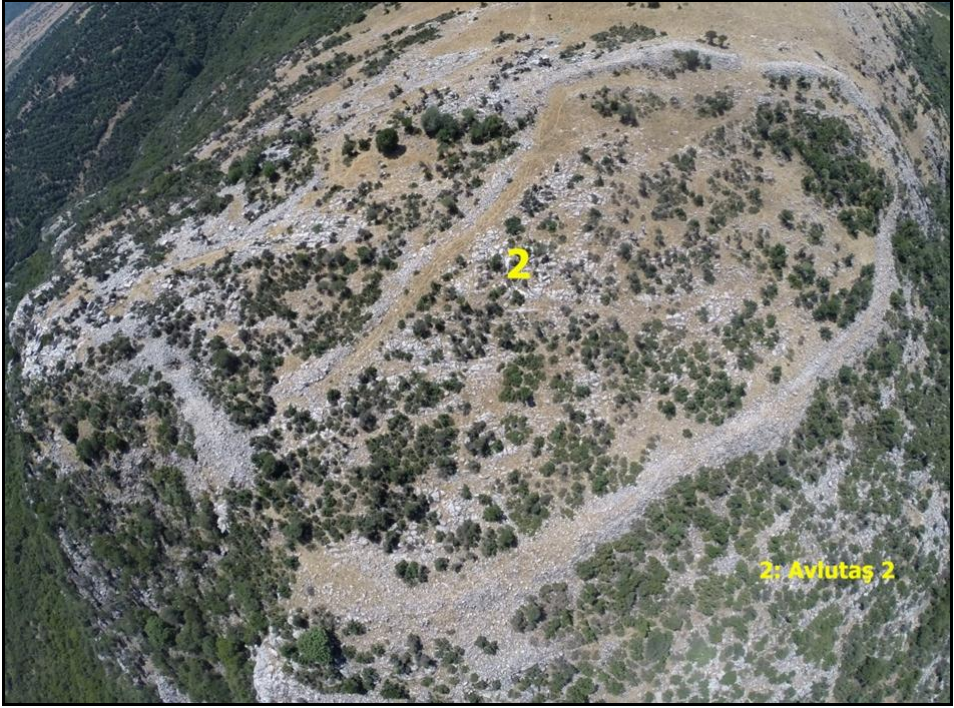
Çizim 1: İ. Ö. Geç 7. 6. yüzyıllar arasında tarihlendirilen seramik ağız ve kulp parçaları.

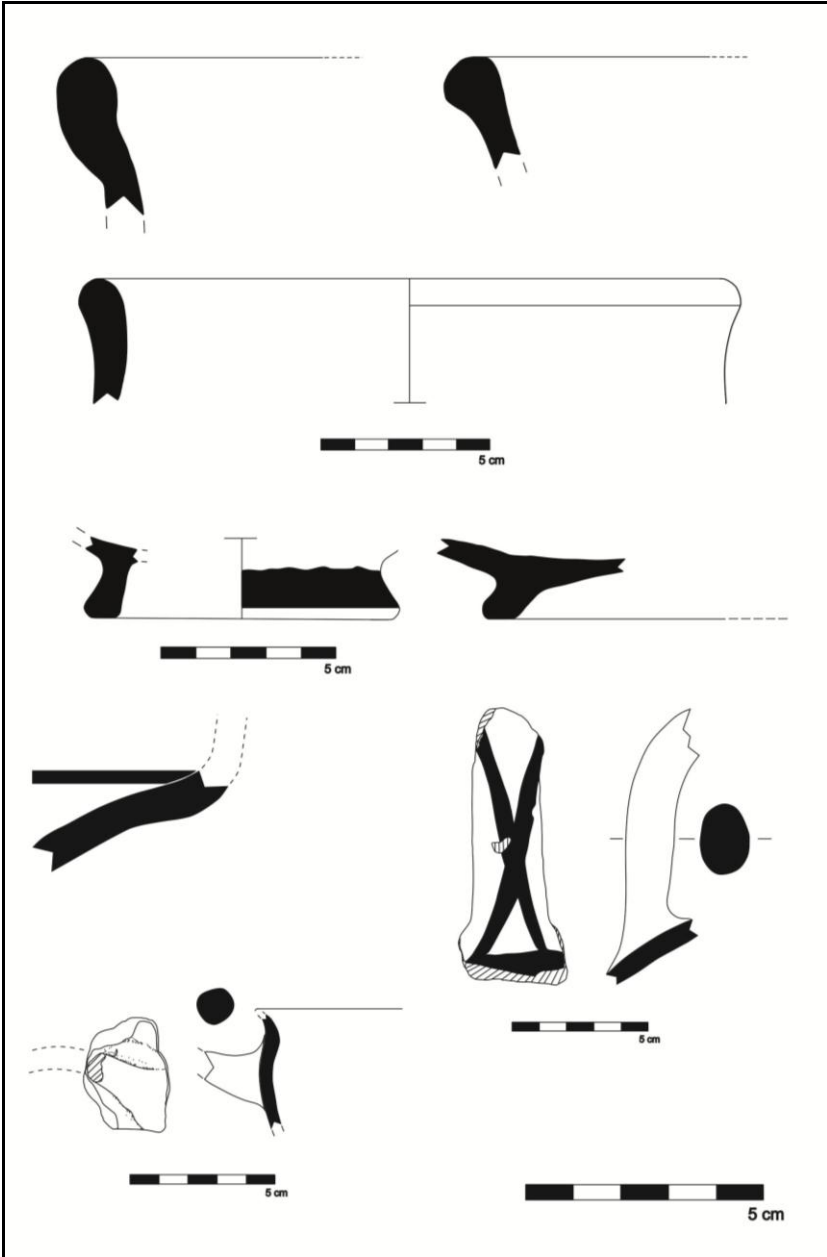
Resim 3: Avlutaş 1-2

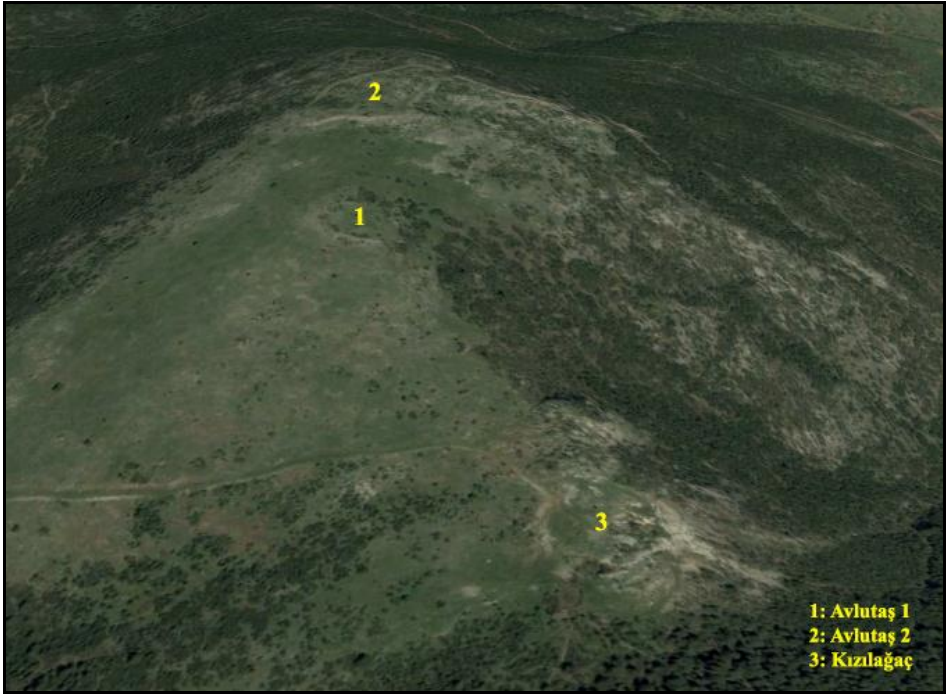
Resim 4: Avlutaş 1

Resim 5: Avlutaş 2

Çizim 2: İ.Ö. 7.-6. yüzyıllar arasına tarihlendirilen seramik ağız, kaide ve kulp parçaları.

Resim 6: Kızılağaç

Resim 7: Taşçı İşaretleri

Resim 8: Koparılan Parçanın Ardından Kalan Alet İzleri

Resim 9: Doğu Yönündeki Duvar Kalıntısı ve Mekân Girişi

Resim 10: Doğu Yöündeki Duvar Kalıntısı

Resim 11: Mekân Girişı

Resim 12: Kuyu

ZENGİBAR KALESİ (KONYA/BOZKIR)

2016 YÜZEY ARAŞTIRMALARI

Osman DOĞANAY*

Mehmet KURT

Murat AYDAŞ

Hakan ERASLAN

Zengibar Kalesi 2016 yılı yüzey araştırmaları 28 Ağustos-10 Eylül 2016 tarihleri arasında sürdürülmüştür¹. 13 gün devam eden çalışmalar esnasında 30 Ağustos günü arazi çalışmalarına 1 gün süreyle ara verilmiştir. Bakanlık Temsilcisi olarak Nevşehir Müze Müdürlüğü'nden Müze Araştırmacısı Mustafa ŞEN'in katıldığı çalışmalar sırasında ekip üyeleri ve öğrenciler Hacılar Köyü'ndeki köy odası, muhtarlık binası ve 3 konteynerda konaklamıştır. Ekip üyelerinin ve Aksaray Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğrencilerinin² katılımıyla 13 gün devam eden çalışmaların ilk iki gününde Konya Arkeoloji Müzesi'nde

* Doç. Dr. Osman DOĞANAY, Aksaray Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Aksaray/TÜRKİYE.

Doç. Dr. Mehmet KURT Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Karaman/TÜRKİYE.

Yrd. Doç. Dr. Murat AYDAŞ, Adnan Menderes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Aydın/TÜRKİYE.

Arş. Gör. Hakan ERASLAN, Aksaray Üniversitesi Mühendislik Fakültesi, Harita Mühendisliği Bölümü, Aksaray/TÜRKİYE.

¹ Çalışmaya sağladıkları katkıları sebebiyle Bozkır Kaymakamı sayın Mustafa DEMİR'e, Bozkır Belediye başkanı sayın İbrahim GÜN'e, Hacılar Köyü Muhtarı sayın Hasan Ali ÖZDEMİR'e, Hacılar Köyü sakinlerinden Mevlüt ŞAHİN, Hasan ATEŞ, Talip EKEN ve eşlerine, ayrıca Ulupınar Köyü'nden Kazım ÇETİN'e çok teşekkür ederiz.

² 2016 yılı çalışmalarına Aksaray Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğrencilerinden Süleyman GÜL, Ebru ANARAT, Erdem GENÇ, Özlem YILDIZ, Süleyman GÜL (küçük), Gizem KULAK, Döne YEŞİLDAĞ ve Mustafa ÖZKARACA katılmıştır. Özverili çalışmaları için değerli öğrencilerimize sonsuz teşekkürler. Çalışmaya Bakanlık Temsilcisi olarak katılan Nevşehir Müze Müdürlüğü uzmanlarından arkeolog sayın Mustafa ŞEN'e de uyumlu ve katkı sağlayıcı tutumlarından dolayı ayrıca teşekkür ederiz. Çalışmalarımıza misafir olarak katılan ancak her zaman tüm ekibe destek olan eşim Belkis'a ve ekibin neşe kaynağı kızım Ahsen Zeynep'e (4 yaş) de ne kadar teşekkür etsem azdır.

Bozkır ve Zengibar Kalesi kökenli arkeolojik eserlerin tespitine yönelik çalışmalar yapılmıştır³.

MÜZE ÇALIŞMALARI

Zengibar Kalesi yüzey araştırmaları kapsamında son 3 yıldır planlanan ancak çeşitli sebeplerle gerçekleştirilemeyen müze çalışmaları 2016 yılı çalışma planı kapsamında büyük oranda tamamlanmıştır. Muhtemel aksaklıklara karşı 2016 yılı çalışma planında yer alan müze çalışmaları 2016 yılı çalışmalarının ilk günlerinde gerçekleştirilmiş ve Zengibar Kalesi yüzey araştırmalarının müze ayağı büyük oranda tamamlanmıştır. Müze çalışmaları kapsamında Bozkır İlçesi'nden ve bilhassa Zengibar Kalesi'nden çeşitli yollarla Konya'daki müzelelere intikal eden arkeolojik eserlerin envanter bilgileri temin edilmiş, detaylı fotoğrafları çekilmiştir. Söz konusu eserler üzerindeki detaylı kataloglama çalışmaları önümüzdeki yıllarda gerçekleştirilecektir.

HACILAR KÖYÜ ÇALIŞMALARI

Çalışmalara ekip üyelerinin ikamet ettiği Hacılar Köyü'nde devam edilmiştir. Ekip üyeleri gruplara ayrılarak köyün üç mahallesinde köy evlerinde yenden yapı malzemesi olarak kullanılan ya da sahada serbest halde duran Zengibar Kalesi kökenli bütün arkeolojik eserlerin tespitine yönelik detaylı çalışmalar yapılmıştır. Köydeki ilk çalışmalar **Camii Mahallesi**'nde başlamıştır. Bu mahallede tespit edilen arkeolojik eserlere dair tespitler aşağıdaki gibidir;

- 1- Osman Yerlikaya'nın evinin bahçesinde 50x20x10 cm ölçülerinde bir sütun tamburu (Resim: 1).
- 2- Hacer Soyulu'nun evinin önünde 10x15 cm ölçülerinde bir dibek taşı (Resim: 2).
- 3- Osman Yerlikaya'nın evinin kuzeybatısında, yaklaşık 50 m uzaklıkta, 60x20 cm ölçülerinde birbirine yakın 2 ayrı sütun tamburu (Resim: 3).
- 4- Hacer Soyulu'nun evinin güneybatısında, yaklaşık 100 m uzaklıkta niteliği tanımlanamayan bir mimari parça (Resim: 4).
- 5- Ahmet Altuntaş'ın evinin doğu cephesinde 40x20x10 cm ölçülerinde 4 ayrı sütun tamburu (Resim: 5).

³ Müze çalışmaları için gerekli izinleri sağlayan Konya Müzeler Müdürü sayın Yusuf BENLİ'ye, ayrıca müzedeki çalışmalarımız esnasında her türlü desteğini bizlerden esirgemeyen arkeolog Enver AKGÜN'e de minnettarız.

- 6- Abdurrahman Özkök'ün evinin batı cephesinde 40x20x10 cm ölçülerinde 3 ayrı sütun tamburu. Aynı evin batı cephesinde 20x70 cm ölçülerinde dibek taşı (Resim: 6).
- 7-8-42 numaralı evin güneydoğu cephesinde 60x30x40 cm ölçülerinde 1 sütun tamburu. Sütun tamburunun yanında tanımlanamayan bir mimari parça (Resim: 7). Evin kuzey cephesinde bir sütun kaidesi (Resim: 8).
- 9- Mahalle Camii'nin yaklaşık 100 m güneydoğusunda 40x20x10 cm ölçülerinde 1 sütun tamburu (Resim: 9).
- 10- Aynı caminin 150 m güneydoğusunda, 30x20x10 cm ölçülerinde 2 sütun tamburu (Resim: 10).
- 11- Aynı caminin yaklaşık 200 m güneydoğusunda, 1 dibek taşı (Resim: 11).
- 12- Aynı camiinin yaklaşık 200 m güneydoğusunda, 40x20 cm ölçülerinde 2 sütun tamburu (Resim: 12).
- 13- Sahibi ve kapı numarası bulunamayan köy evinin güney duvarında yapı malzemesi olarak kullanılan bir mask, bir korinth başlığı parçası ve tanımlanamayan bir kabartma (Resim: 13).
- Hacılar Köyü'ndeki çalışmalar **Köller Mahallesi'**nde devam etmiştir. Bu mahallede tespiti yapılan arkeolojik eserler aşağıdaki gibidir;
- Köller Mahallesi'nde bulunan caminin kuzeydoğusunda birbirine yakın 15 tane sütun tamburu.
- 14- Mahalle camiinin yaklaşık 150 m kuzeydoğusunda bir dibek taşı ve bir tane sütun tamburu.
- 15- Aynı camiinin bulunduğu sokakta yol kenarında dibek taşı olarak kullanılan bir sütun kaidesi.
- Çalışmalar Hacılar Köyü'nün **Kepir Mahallesi'**nde devam etmiştir. Mahallede aşağıdaki eserler tespit edilmiştir;
- 16- 1970 yılında Asar Kale'den getirilen devşirme taşlarla yapılmış olduğu öğrenilen modern bir çeşme.
- 17- Sahibi ve kapı numarası bulunamayan evin bahçesinde yer alan, yaklaşık 60x30 cm ölçülerinde bir sütun tamburu.
- 18- 582 kapı no'lu olan evin giriş kısmında bulunan yaklaşık 100x30x25 cm ölçülerinde bir altar. Üzerinde girlandlar arasında bulunan kanatlı Eros

ve iki hayvan başı bulunmaktadır. Altarın yaklaşık 30 cm yukarısında oluşan kırıktan dolayı altar iki parça şeklinde durmaktadır. Yerinde kırıldığı için üzerindeki motiflerde kayma olmamıştır. Ayrıca altarın üst kısmında kırık olduğu görülmektedir.

Hacılar Köyü'ndeki son çalışmalar **Kuzan Mahallesi'**nde sürdürülmüş ve aşağıdaki eserlerin tespiti yapılmıştır;

19-Kuzan Mahallesi'nde bulunan Hacılar Ortaokulu'nun 50 m doğusunda bulunan ve 30x50 cm ölçülerinde bir sütun kaidesi.

20-Kuzan Mahallesi köy mezarlığı kuzeydoğusunda yer alan yaklaşık 60x25 cm ölçülerinde dibek taşı.

21-Köy mezarlığının doğusunda, yaklaşık 200 m uzaklıkta bulunan bir köy evinin doğu duvarında koçbaşı kabartmalı blok. Aynı evin batısında köşe taşı olarak kullanılan yerden yüksekliği yaklaşık 1,5-2 m olan ters şekilde duvara yerleştirilen bir mezar steli.

22-Kuzan Cami Sokağı üzerinde bulunan, 75x20 cm ölçülerinde, yerel kireç taşından yapılmış bir sütun.

HACILAR-AYDINKIŞLA KÖYÜ ARASINDAKİ SAHALAR

Hacılar ve Aydınkişla köyleri Zengibar Kalesi yakınlarında yer alan köylerden ikisidir. Hacılar Köyü'ndeki çalışmalar tamamlandıktan sonra Hacılar Köyü ile Aydınkişla Köyü arasındaki İn Dağı ile Tepehan Dağı batı yamacı ve doğu yamacı arasındaki sahalarda Zengibar Kalesi'nden taşınmış olması muhtemel arkeolojik eser olup olmadığını tespit etmek amacıyla çalışmalar yapılmıştır. Bu sahada ilk olarak Ali Evrek Boğazı çevresinde gerçekleştirilen çalışmalarda İn Dağı batı yamacında yaklaşık 800-1000 metre rakımda doğal oluşumlu iki mağara tespit edilmiştir. Ali Evrek Boğazı batı yamacında yer yer cılız seramik parçaları ve ile maden cürufları görülmüştür.

Aydınkişla Köyü içerisinde bir yassı sütun ve yazıtlı bir heykel kaidesi tespit edilmiştir. Ayrıca köyün çeşitli noktalarına dağılmış olarak birçok sütun tamburu görülmüştür. Köy halkından alınan bilgilere göre Aydınkişla Köyü'ndeki arkeolojik eserlerin tamamı Zengibar Kalesi kökenlidir. Ancak bunların köye ne zaman getirildiği konusunda kesin bir bilgi sahibi olamadık.

Aydınkişla Köyü'nün eski ve yeni mezarlığında çalışmalara devam edilmiş ancak buralarda herhangi bir arkeolojik esere rastlanmamıştır.

GÖĞNÜK TEPE VE SİVRİ TEPE ÇALIŞMALARI

Hacılar Köyü'nü çevreleyen bu iki tepe arasındaki çalışmalardan önce köy sakini Mevlüt Şahin'den (yaş 63) aldığımız bilgiler ışığında Göğnük Tepe ile Sivri Tepe arasında çalışmalara başlanmıştır.

Göğnük Tepe yamaçlarında yoğun maden curuflarına ve niteliği saptanamayan bazı yapılara ait mimari bloklara rastlanmıştır. Sivri Tepe doğu yamacında ise yoğun tahribatla birlikte kule olduğu tahmin edilen temel seviyede korunmuş mimari yapı izleri görülmüştür.

ÇUKUR OBA TEPESİ, KINIK KÖYÜ VE SİVRİ TEPE ÇALIŞMALARI

Çukur Oba Tepesi'nden Kınık Köyü'ne doğru olan sahalarda çalışmalar yapılmıştır. Kınık Köyü köy okulunun avlu duvarına yaslanmış şekilde duran bir sütun tamburu yerinde incelenmiştir. Daha sonra Sivri Tepe'nin güney doğusunda bulunan Hatıplı'nın Ağılı olarak bilinen tepenin zirvesinde çalışmalar devam etmiştir. Tepede doğu-batı yönlü, apsisli bir yapı kalıntısı görülmüştür.

KİREMİT TEPESİ, DEVETAŞI TEPESİ VE İKİLİ TEPE ÇALIŞMALARI

Zengibar Kalesi'nin kuzeyinde bulunan Kiremit Tepesi doğu yamacındaki sahalarda araştırmalar yapılmıştır. Bu yamaçta görülen blok taşların Zengibar Kalesi sur duvarları ile ilgili olduğu sanılmaktadır.

Kiremit Tepesi uzantısında devam eden yamaçlardaki moloz taşların yukarılardaki kayalık alandan koptuğu anlaşılmıştır. Yamaç boyunca herhangi bir arkeolojik kalıntıya rastlanmamıştır. Araştırma Kiremit Tepesi doğu yamacından Devetaşı Tepesi'ne doğru devam etmiştir.

Devetaşı Tepesi'nde de kayda değer herhangi bir kalıntıya rastlanmamıştır. Araştırmaya Hacılar Köyü modern mezarlığının bulunduğu tepenin doğu yamacı ile İkili Tepe'nin batı yamacındaki vadi boyunca devam edilmiştir (Res. 33). Vadide üç tekneli modern bir çeşme bulunmaktadır. Çeşmede Zengibar Kalesi'nden taşınmış olabilecek herhangi bir devşirme malzemeye rastlanmamıştır.

KIZILDAĞ VE ÇEVRESİ ARAŞTIRMALARI

Kızıldağ, Zengibar Kalesi'nin yer aldığı Asar Dağı ve Kiremitli Tepe'nin güneyinde yer alan ve büyük bir kısmı kayalıklardan meydana gelen tepenin adıdır. Kızıldağ, Asar Dağı ve Kiremitli Tepe, kuzey-güney yönlü olarak yan yana sıralanan üç yükseltilidir. İsaüra kentinin kalıntıları büyük oranda bu tepelere

dağılmıştır. Ancak kentin asıl çekirdeği ise ortadaki yükselti Asar Dağ üzerindedir.

2016 yılı çalışmaları kapsamında daha önceleri hiç araştırılmayan güney yöndeki Kızıldağ üzerinde de kısa süreli bir araştırma yapılmıştır. Kızıldağ'a çıkmadan önce kuzey yamaçtaki bir kiliseye ait yazıtlı arşitrav bloku incelenmiştir. Daha sonra araştırmaya Kızıldağ'da devam edilmiştir. Kızıldağ kuzey yamacından tepeye kadar olan sahada aşağıdaki tespitler yapılmıştır.

- 1- Zirveye yakın kuzey yamaçta çok sayıda kaçak kazı çukurları.
- 2- Zirvede düzensiz yapı kalıntıları görülmüştür. Bu kalıntıların Zengibar Kalesi ile ilgili bir savunma sistemine ait olduğu düşünülmektedir.
- 3- Kızıldağ zirvesinde taş ocağı olarak kullanıldığı düşünülen kayalık alan. Defineciler tarafından tahrip edilen alanda niteliği anlaşılamayan bir yapının temel izleri görülmüştür. Yine çok sayıda kaçak kazı çukuru görülmüştür.
- 4- Zirvenin çeşitli noktalarında çok sayıda kaçak kazı çukuru ve temel seviyesinde korunmuş niteliği pek anlaşılamayan mimari yapı izleri. Bunların çoğunluğu bölgedeki hayvancılık faaliyetleriyle ilgili olabilir.
- 5- Kızıldağ'ın güney yamacındaki Evran Dağı'nda temel seviyesinde korunan yapı izleri tespit edilmiştir.
- 6- Kızıldağ'ın güney batı yönündeki Gurdu Dağı'nda kaçak kazı çukurları ve çatı kiremiti parçaları görülmüştür.

HARİTALAMA ÇALIŞMALARI

2016 yılı çalışmaları kapsamında önceki yıllarda kentin çıkarılan halihazır haritasındaki eksiklikleri ve hataları gidermek amacıyla kısa süreli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar kapsamında GNSS yardımıyla ilk olarak Hadrianus Zafer Takı devamında Hadrianus Zafer Takı'nın kuzey yönünde yer alan bazilikanın son olarak da kentin kuzey savunma sistemleri üzerindeki kuleler ve sur duvarlarının koordinatları alınmıştır.

YAZIT ÇALIŞMALARI

İsaura kenti epigrafik malzemeler bakımından oldukça zengindir. 2010 yılından bu yana devam eden yüzey araştırmalarımız esnasında incelenen kalıntıların yazıtlı olanlarına da zaman zaman yer verilmiştir. 2016 yılı çalışmaları kapsamında ise sadece yazıtlı arkeolojik malzemelere yönelik çalışmalar da

yapılmıştır. Söz konusu bu çalışmalar ise Zengibar Kalesi'ndeki yazıtlı arkeolojik eserler ve buradan çevre köylere taşınan yazıtlı eserler şeklinde yürütülmüştür. Kalıntılar sahasında tespiti yapılan ve şimdilik kısaca değerlendirilen epigrafik malzemeler aşağıdaki gibidir.

- 1- Sütunlu caddenin 20 m doğusunda yer alan 80x75x19 cm ölçülerinde bir blok üzerinde 2 satırlık yazıt. Üzerinde "*Timinos'un torunu Demetrios'un oğlu Panatros, Partenos (Y)*" yazmaktadır.
- 2- Sütunlu caddenin doğu duvarı üzerinde tek satırlık yazıttan oluşan postament kaide. Yazıtta, "*Demetrios'un Heykeli*" şeklinde bir ifade geçmektedir.
- 3- Sütunlu caddenin kuzeyinde, üst kısmında 2 satırlık yazıt bulunan bir heykel kaidesi. Yazıtta, "*Metrodoros'un --- ve, --Isaura poleiton*" yazdığı düşünülmektedir.
- 4- Hadrianus Zafer Takı'nın yaklaşık 20 m güney batısında yer alan bir heykel kaidesi. Kaide 58x67x58 cm ölçülerindedir. Üzerindeki yazıtta, "*Isauralılar'ın Halkı ve Senato'su (Halk Meclisi), Germanike ve Sarmatia Fatih'i*" yazdığı ve İmparator Tapınağı başrahibi "*Orastes Tiberius*" un yaptıkları ile ilgili bilgi verildiğini görüyoruz. Ayrıca yazıtta, "*Germanike ve Sarmatia Fatih'i*" ifadesi yazıtın yaklaşık M. Ö. 220 yılından sonraya tarihlendirmemize yardımcı oluyor.
- 5- Hadrianus Zafer Takı'nın önünde yer alan ve Antoninus Pius'a adanmış olduğu düşünülen zafer takı alanında, 52x35x75 cm ölçülerinde dikdörtgen bir blok üzerindeki tek satırlık yazıt. Büyük oranda tahribata uğrayan yazıt üzerinde "*Demos*" ifadesi okunabilmektedir.
- 6- Hadrianus Zafer Takı'nın hemen altında 181x36x56 cm ölçülerinde 3 fascialı arşitrav bloğu üzerinde tek satırdan oluşan yazıt. Yazıtta, "*Tanrı'nın oğlu Nerva'ya*" ifadesi okunulabilmektedir.
- 7- Hadrianus Zafer Takı'nın kuzeyindeki bazilikanın yıkıntıları arasında yer alan yazıtlı bir blok. Yazıtta, "*Eşit yurttaş olan Romalılar*" ifadesi okunabilmektedir.
- 8- Hadrianus Zafer Takı'nın kuzeyinde yer alan bazilikanın yıkıntıları arasında 3 satırlık okunamayan bir yazıt tespiti edilmiştir.
- 9- Hadrianus Zafer Takı'nın 15 m kadar güneyinde yer alan dikdörtgen bir blok üzerinde 8 satırlık bir yazıt. Yazıtta "*İmparator Traianus Hadrianus*

- onun kurtuluşu ve sonsuz iyiliği için onun evinin tüm halkıyla birlikte kendi vatanındaki her şeye adamıştır” yazdığını görmekteyiz.
- 10-Kent merkezindeki kayalıkta bir tabula ansata görülmüştür. Ancak tabula ansata yüksekte olduğu için ulaşılamamıştır. İçerisinde yazıt olup olmadığı anlaşılamamıştır.
- 11-Kentin kuzey kayalıklarındaki vaftizhanenin yıkıntıları arasındaki tabula ansatalı blok üzerinde yer alan 4 satırlık bir yazıt. Ancak yoğun korozyon sebebiyle blok üzerindeki yazıt okunamamıştır.
- 12-Kentin Kuzey Nekropolü’nde bulunan bir blok üzerindeki yazıt. Yazıtta *“Tanrılar tarafından azat edilmiştir”* yazmakta ancak kim için yapıldığı bilinmemektedir. Köle olduğu düşünülmektedir.
- 13-Kentin kuzeybatı surlarında bir mezar steli yerinde incelenmiştir. Üzerindeki yazıtta, *“mezarı süsledi”* anlamına gelen bir ifade geçmektedir. Tabula ansata içerisinde ölenlerin isimleri, *“Aurelia Hara”* , *“Epagatos”* yer almaktadır.
- 14-Kentin kuzey surlarında yapıtaşı olarak kullanılan mezar steli üzerinde tek satır yazıt bulunmaktadır.
- 15-Kentin kuzey surlarında üçgen-kemer-üçgen alınlıklı bir mezar steli bulunmuştur. Stelin üst profilinde 3 satır yazıt vardır. Geç Roma İmparatorluk dönemine ait olduğu düşünülen yazıtta, *“Bu mezarı süslediler, babalarını gömdüler”* yazmaktadır.
- 16-Kentin kuzey surlarında bulunan kemer alınlıklı, ortasında zafer çelengi ve yün sepeti bulunan tek satırlık yazıttan oluşan bir mezar steli bulunmuştur. Yazıtta *“Tiberia, Valeria, Tatenius”* yazmaktadır.
- 17-Kentin Kuzey Nekropolü’nün bitişiğindeki sur duvarında devşirme malzeme olarak kullanılan tabula ansatalı bir blok üzerinde 5 satır yazıt tespit edilmiştir. Yazıtta *“Aurelius Hara ninesi Tata’yı gömdü, mezar taşını hatırlanması için yaptırdı”* yazmaktadır.
- 18-Kentin Güney Nekropolü’ndeki Bal Pınarı olarak adlandırılan su kaynağının güney yönündeki küçük bir kilisenin arşitrav bloğu üzerinde 2 satırdan oluşan yazıtlı bir blok tespit edilmiştir. Yazıt tahribata uğradığı için okunamamaktadır.

- 19-Kent Kapısı'nın yaklaşık 50 m batısında ters şekilde duran profilli bir blok taş üzerinde yer alan tek satırlık yazıt incelenmiştir. Ancak yazıttan net bir ifade çıkarılamamıştır. Yazıtlı blokun ölçüleri 102x76x43 cm.'dir.
- 20-Kent Kapısı'nın batısındaki kayalıkta bir kaya ostoteki yer almaktadır. Sağ üst köşede ölü küllü konulan bölüm, sol alt kısım da tabula ansata bulunmaktadır. Tabula ansata içerisindeki yazıt tahribat nedeniyle okunamamıştır.
- 21-Kent Kapısı'nın batısındaki bir kaya üzerinde iki ayrı yazıt tespit edilmiştir. Birinci yazıt 66x40 cm ölçülerindeki bir panel içerisinde, ikinci yazıt ise 60x30 cm ölçülerinde bir panele yazılmıştır. Her iki yazıtlı ilgili çalışmalar devam etmektedir.
- 22-Batı Nekropolü'nün yaklaşık 20 metre güneyinde yer alan, 92x75x77 cm ölçülerindeki bir blok taşın alt kısmında üç satırlık bir yazıt tespit edilmiştir.
- 23-Batı Nekropolü'ndeki kaya mezarlarının yakınlarında profilli bir blok taş tespit edilmiştir. Profilin hemen altında tek satırlık yazıt bulunmaktadır. Yazıtlı yüzey hava şartlarından dolayı korozyona uğradığı için yazıt okunamamıştır.

CİVAR KÖYLERDE BULUNAN YAZITLI ESERLER

Zengibar Kalesi'nin yakın çevresindeki modern yerleşimlere taşınan ve buralardaki kamu yapıları ve sivil yapılarda kullanılan birçok arkeolojik eserin bazıları da yazıt içermektedir. 2016 yılı çalışmalarında bu gruptaki eserlerin bazıları da incelenmiştir. Bunlar;

- 1- Aydıncışla Köyü'nde Zengibar Kalesi'nden getirildiği düşünülen heykel kaidesi üzerinde bulunan 5 satırlık yazıt yerinde incelenmiştir. Yazıtta, *Sisiphernes ve Apollonius* ismi geçmektedir.
- 2- Küçük Hisarlık Muratlı Mahallesi'nde bir mezar steli üzerindeki yazıt incelenmiştir. Yazıtta, "*hatırası için*", "*hatırlamak için*" fiili kullanıldığı görülmüştür. Papion diye bir kadın ismi okunabilmiştir. Genel olarak "*kadın, kocası ve çocuğu için yaptırdı*" anlamında bir ifade olduğu anlaşılmıştır. Harf benzerliklerine bakılarak Aydıncışla Köyü'nde bulunan heykel kaidesi üzerindeki yazıtlı aynı tarihlerde yazıldığı düşünülmektedir.

- 3- Büyük Hisarlık Mahallesi'ndeki cami duvarında bulunan iki mezar steli üzerindeki yazıtlar incelenmiştir. İlk yazıtta, genel olarak *Antonius* ve *Valerius* gibi Latin isimlerden oluşan şahıs adlarının olduğu tespit edilmiştir. İkinci yazıtta, *Erennius* ve *Sulius* isimleri geçmekte ve "*Suliusun kızı Erenius burada yatıyor*" anlamına gelen bir ifade geçmektedir.
- 4- Işıklar Köyü eski köy odası duvarında devşirme malzeme olarak kullanılan bir mezar steli. Üzerindeki 2 satırlık yazıtta "*Paiza*", "*Hemmeter*" ve yerel isim olan "*Innate*" adı geçmektedir.

Zengibar Kalesi'nde 2016 yılında 13 gün süreyle devam eden çalışmalar neticesinde planlanan çalışmalar büyük oranda gerçekleştirilmiştir. Antik İsaura kentinin kalıntılarının çeşitli amaçlarla taşındığı irili ufaklı modern yerleşmelerde çok sayıda varlığı görülen arkeolojik eserlere yönelik olarak daha detaylı çalışmalar ileride yapılmak üzere yeni planlamalar oluşturulmuştur. Ayrıca antik kentin yakın çevresindeki küçüklü-büyük tepelerde yer alan taşınmaz kültür varlıklarına ilişkin kalıntıların büyük bir kısmı kayıt altına alınmıştır. Epigrafik çalışmalar ile haritalama çalışmaları da 2016 yılı çalışmalarının önemli bir kısmını teşkil etmiştir. Uzun süredir planlanan fakat çeşitli sebeplerle gerçekleştirilemeyen müze çalışmalarının da önemli bir kısmı 2016 yılı çalışmaları kapsamında gerçekleştirilmiştir.

Resim: 1

Resim: 2

Resim: 3

Resim: 4

Resim: 5

Resim: 6

Resim: 7

Resim: 8

Resim: 9

Resim: 10

Resim: 11

Resim: 12

Resim: 13

TUZ YOLU BOYUNCA ILGIN OVASI YALBURT YAYLASI VE ÇEVRESİ ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMA PROJESİ 2015 SEZONU SONUÇLARI

Ömür HARMANŞAH¹
Peri JOHNSON
Müge DURUSU-TANRIÖVER
Ben MARSH

GİRİŞ

ELEŞTİREL JEOMORFOLOJİ VE PEYZAJ

Arkeolojik yüzey araştırmaları ve peyzaj tarihi çalışmaları kapsamında yürütülen arazi çalışmalarında jeomorfolojik çalışmalar, yani yer yüzeyindeki koşulların çağlar içindeki aktif değişiminin incelenmesi, giderek daha önemli bir yer tutmaktadır (French 2003). Özellikle çevre tarihini büyük ölçeklerde ve uzun soluklu zaman dilimlerinde araştıran bilimler ile arkeoloji arasındaki ilişkinin ve işbirliğinin son yıllarda giderek gelişmesi sayesinde arkeoloji-jeomorfoloji ortaklıkları daha da güçlenmiştir. Bu gelişmeler sonucunda peyzaj arkeolojisi, yerleşim tarihi ile iç içe geçmiş bulunan (“doğal”) çevre tarihi-jeomorfolojik süreçleri hakkında da fikir yürütür olmuş, eskiçağlardan bu yana

¹ Dr. Ömür HARMANŞAH, Associate Professor of Art History, University of Illinois at Chicago, School of Art and Art History, 106 Jefferson Hall, 929 West Harrison Street, MC 201, Chicago IL 02912 USA. E-posta: omur@uic.edu.

Dr. Peri JOHNSON, Affiliated Faculty and Adjunct Professor, University of Illinois at Chicago, School of Art and Art History, 106 Jefferson Hall, 929 West Harrison Street, MC 201, Chicago IL 02912 USA. E-posta: peri.johnson@gmail.com

Dr. Müge DURUSU-TANRIÖVER, Bilkent Üniversitesi, Kentsel Tasarım ve Peyzaj Mimarlığı Bölümü, 06800 Ankara/TÜRKİYE. E-posta: muge.durusu@bilkent.edu.tr

Prof. Dr. Ben MARSH, Professor of Geography and Environmental Studies, Bucknell University, Department of Geography, 1 Dent Drive, Lewisburg, PA 17837. E-posta: marsh@bucknell.edu

süren Holosen çevresel dönüşüm süreçlerini, doğal-kültürel ayrımı yapmaksızın ele almaya başlamıştır (Wilkinson 2003: 39-41; Marsh ve Jones 2014). Bu açıdan özellikle nehir vadilerindeki topoğrafik ve hidrolojik değişimler, ova ve havzalarda özellikle gözlenen alüvyal gömülmeler ve sedimantasyon (Marsh 1999, Marsh ve Kealhofer 2014), dağlık alanlar, yaylalar ve sırtlarda orman kesimi ve tarla açımı ile başlayan erozyonların yarattığı jeomorfolojik dönüşümlerin anlaşılması; pınar gözleri, göller ve bataklıkların su rejimlerinde zaman zaman gözlenen dramatik değişimler; mikro ve makro, bölgesel ve küresel iklim değişiklikleri; bitki örtüsünde uzun vadeli değişimleri kronolojisinin, göl tabanı polen depolamalarının analizi sayesinde giderek daha iyi anlaşılması (England v.d. 2008) ve son olarak da eskiçağdaki tarımsal pratiklerin arkeobotanik yöntemlerle incelenmesi (Marston ve Miller 2014) kuşkusuz peyzaj arkeolojisinin ufkunu açan, hakiki ve mecâzi anlamıyla önünü daha iyi görmesini sağlayan önemli saha araştırma metodoloji ve sorunsallarını oluştururlar. Orta Anadolu arkeolojisi için önem teşkil eden bazı jeomorfolojik, iklimsel ve bitkisel değişim süreçlerine örnek vermek gerekirse, üç ayrı süreç öncelikle akla gelir: (1) Erken Kalkolitik dönemde özellikle tarım topraklarının yaygınlaşması ve tarım kültürünün köklü olarak oturması ile ilgili olarak ortaya çıkan erozyonlarla, dağ sırtlarındaki verimli tarımsal toprakların göl havzası ve ovalara inmesi olayı ve peyzaj bozulmaları (Marsh ve Jones 2014: 189; Marsh 2005), (2) Beyşehir gölü havzasından alınan polen analizlerinden çıkarsanan ve yaklaşık M. Ö. 15-14. yüzyıllardan başlayarak Roma İmparatorluk döneminin sonuna kadar süren Beyşehir Yerleşim Dönemi ve bu dönem boyunca yapılan büyük çaplı orman kesimleri ve yerlerine yapılan bağ-bahçe dikimleri (Eastwood vd. 1998), ve (3) Roma İmparatorluğu döneminde artan nüfus ve yoğunlaşan tarım faaliyetleri ile pek çok ova ve havzada izlenen hızlı alüvyasyon ile ova ve havza tabanlarının iki metreye varan derinliklere gömülmesi sayılabilir.

2010 yılından beri aralıksız olarak Konya İli, Ilgın İlçesi sınırları içinde sürdürülen Yalburt Yaylası ve Çevresi Arkeolojik Yüzey Araştırma Projesi, diyakronik bir yerleşim peyzajı tarihi projesi olarak jeomorfolojik araştırmaları arkeolojik yüzey taramaları ile eş ağırlıkta sürdürülmüştür². Proje, daha önceki ya-

² Yalburt Projesi'nin 6. Arazi çalışmaları sezonu 29 Haziran-16 Temmuz 2015 tarihleri arasında T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 12 Haziran 2015 tarih ve 116053 sayılı resmi izinleri ile gerçekleştirilmiştir. Projenin finansmanı Şikago Illinois Üniversitesi, Sanat ve Sanat Tarihi Fakültesi ve aynı üniversitenin farklı birimlerinin kurumsal ve maddi destekleri ile, Suna-İnan Kırac vakfı Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü'nün bilimsel araştırma destek fonu ve Bucknell Üniversitesi'nin kısıtlı yardımları ile

yınlardan da anlaşılacağı gibi Tunç Çağı'nın sonlarından Demir Çağı ve onu takip eden Akamenid-Helenistik dönemlerine geçiş üzerine odaklanırken, araştırmanın ana amaç ve objektiflerini Hitit İmparatorluğu döneminde Pedassa bölgesinin üstlendiği sınır bölgesi kimliğinin yerel malzeme kültürü ve yerleşim coğrafyasına izdüşümlerinin anlaşılması oluşturur³. Hidrolojik olarak birbirlerine bağlı Ilgın Ovası, Atlantı Ovası ve Çavuşçu Gölü havzaları, ve bu coğrafyayı sınırlayan kuzeyde Gavur Dağı'nın erozyonla aşınmış ve karst jeolojisi ile mağaralar ve düdenlerle zengin yaylaları ve son olarak güneyde ormanlık, yeşil ve sulak Boz Dağı'nın teraslanmış etekleri ve Beyşehir'e inen dar vadileri, Yalburt Projesi'ne son derece karmaşık bir yerleşim ekolojisi sunar. M.Ö. 13. yüzyılda, 4. Tudhaliya döneminde Karadağ sırtlarına inşa edilmiş olan Yalburt Yaylası Hiyeroglifli Kutsal Havuz Anıtı ile Kadınhanı yakınındaki Köylütolu Yayla Toprak Barajı aslında, yüzey araştırma ve jeomorfolojik-çevresel araştırmaların gösterdiği gibi imparatorluğun son döneminde gözlenen, Boğazköy'deki iktidarın eliyle yürütülmüş bir tarımsal kalkınma ve yeni yerleşim programının parçası olmalıdır. Ben Marsh öncülüğünde sürdürülen jeomorfolojik çalışmalar özellikle eskiçağ ile günümüz arasında temel kaynaklar, toprak kullanımı, ve su rejimleri bakımından ortaya çıkan benzerlik ve farklılaşmayı belgelemeyi amaçlamıştır. Havzalar, nehir vadileri, ovalar ve yaylalık yüksek alanlardaki jeomorfolojik değişimleri ayrıntılı olarak incelenirken, bu değişimlerin bugün karşılaştığımız iyi korunmuş ya da korunmamış, tahrip edilmiş arkeolojik peyzajları nasıl etkilediği göz önüne alınır. Aşağıda da değinileceği gibi jeomorfolojik süreçler bazen siyasi iktidar eliyle yürütülen baraj yapımı,

karşılandı. Bu akademik kurumların hepsine teşekkür ederiz. Ayrıca çalışmalarımız sırasında Ilgın Şeker Fabrikası Müdürlüğü, Akşehir Müzesi Müdürlüğü, Ilgın Kaymakamlığı, Ilgın Belediyesi, Ilgın Jandarma Komutanlığı, ve özellikle de Ilgın ilçesi ve köylerinin ahalisi bizlere canı gönülden yardım etmişlerdir, kendilerine teşekkürü bir borç biliriz. Bu makale proje başkanı Ömür Harmanşah, arazi çalışmaları yöneticisi Peri Johnson, 2016 yılında doktora çalışmalarını bitirerek Brown Üniversitesi'nden başarı ile mezun olan ve Yalburt Projesi Orta ve Tunç Çağı seramikleri sorumlusu Müge Durusu-Tanrıöver, ve jeomorfoloji ve çevre bilimleri uzmanı Profesör Ben Marsh'ın çalışmaları ile ortak kaleme alınmıştır. Saha çalışmalarına katılan doktora adayı Nilgün Öz, arkeolog Dilcan Acer, ve arkeoloji öğrencisi Hasan Fidan'a teşekkür ederiz. Ayrıca projenin 2015 sezonu bakanlık temsilcisi olarak görevlendirilen Akşehir Müzesi Sanat Tarihi uzmanlarından Sayın Muzaffer Saçkesen, özveri ile tüm sezon bizimle birlikte çalışmış ve arazi sezonunun pürüzsüz ve mükemmel şartlarda gerçekleşmesi için çaba göstermiştir. Kendisine özellikle minnettarız.

³ Projenin daha önceki yayınları ve daha önceki sezonlardaki çalışmaların ön raporları için bkz. Harmanşah ve Johnson 2012, 2013, 2014, 2016a, 2016b; Harmanşah, Johnson ve Durusu-Tanrıöver 2014, 2016; Johnson ve Harmanşah 2015.

sulama projeleri gibi büyük çaplı müdahalelerle de şekillendirilmiştir. Bu süreçlere iki önemli örnek olarak, Hitit Kralı 4. Tudhaliya'nın Köylütolu Yayla mevkiinde inşa ettirdiği toprak dolgu baraj ve T.C. Devlet Su İşleri teşkilatının 1960'lardan 1990'lara kadar sürdürdüğü Ilgın ve Atlantı Ovalarını sulama projeleri verilebilir.

Bu makalede öncelikle 2015 sezonunda yapılan çalışmaları öncelikle kısaca özetlenecektir. Makalenin ikinci kısmında ise Müge Durusu-Tanrıöver'in Ocak 2016'da tamamladığı "Hitit İmparatorluğu'nu Sınırboylarında Deneyimlemek" başlıklı doktora tezinin Yalburt Projesi kapsamındaki sonuçlarına değinilecektir.

ILGIN OVASI VE KURUGÖL HAVZASI'NDA ÇEVRESEL DEĞİŞİM

Yalburt Projesinin 2010 yılından beri geliştirdiği mahal-bazlı ve sistematik saha çalışması metodolojisi, arkeolojik, mimari, ve jeomorfolojik belgeleme çalışmalarını kapsar, ve bir yandan da kültürel coğrafya, peyzaj tarihi, ve malzeme kültürüne ilişkin belirli araştırma sorunsallarının peşinden koşar. Bu açıdan farklı arazilerin sunduğu farklı çalışma koşulları ve zorluklar, bu metodolojiyi zorlayan ve kısıtlayan değil, bilakis zenginleştiren unsurlar olarak ele alınırlar. Yalburt Projesi'nin 2015 arazi sezonu çalışmaları öncelikle, Ben Marsh öncülüğünde Kuru Göl Havzası ve çevresinde, eski çağlardan günümüze bazı dönemlerde göl, bazı dönemlerde bataklık olan, ancak son elli yılda tamamen kurutularak tarımsal araziye dönüştürülen bu alanın jeomorfolojik tarihini anlamaya yönelik çalışmalar teşkil etti. Buna ek olarak da, arkeolojik belgeleme yöntemleri ile göl içi ve yakın çeperindeki yerleşimlerin tarihi konusundaki çalışmalara devam edildi.

Daha önceki yayınlarda daha ayrıntılı olarak tariflendiği gibi, Kuru Göl havzası Yalburt Yaylası'nın 7 km güney-batısında yer alır ve Çavuşçu Göl'ün topoğrafik olarak kuzey yarısını teşkil eder (Resim: 1) (Johnson ve Harmanşah 2015: 272). Devlet Su İşleri'nin 1960'ların başında Atlantı Ovası'nda sulu tarım yapmaya yönelik olarak gerçekleştirdiği Çavuşçugöl baraj seti inşası ile birlikte, Kuru Göl susuzlaştırılmış ve böylece son elli yıl boyunca sulak alan ve yoğun kamış örtüsü ile çevrili bataklık alan özelliğini kaybetmiştir⁴. Daha önceki ya-

⁴ Kuru Göl ve çevresindeki köylerde 1960'lar öncesinde yaygın olan balıkçılık ve kamışlardan faydalanarak bina çatı örtüsü inşası gibi geçim kaynakları Kuru Göl'ün susuzlaştırılması ile son bulmuştur. Burada planlanan kömürle işleyecek termik santral üretime geçtiğinde, Kuru Göl havzası içinde açılacak 200 m. derinliğindeki açık kömür madeni ile bu susuzlaştırma daha köklü olarak gerçekleşecektir.

yınlarda, havzanın batı yakasındaki Dökmekaya Sırtı üzerinde Uzun Pinar ve Kartal Pinar mevkilerindeki su kaynakları boyunca kurulmuş önemli arkeolojik yerleşimler ile Kuru Göl havzası içerisinde ve çevresindeki höyük yerleşimleri incelenmiş, seramik malzemeleri sayesinde tarihlemeleri yapılmış ve yayınlanmıştır (Resim: 2) (Harmanşah, Johnson ve Durusu-Tanrıöver 2016). Çavuşçugöl kasabasının hemen kuzeyinde inşası planlanan kömürle işleyecek termik santrale kömür sağlayacak açık kömür ocağının Kuru Göl havzası içini kaplaması planlanmaktadır⁵. Bu maden ocağı, maden proje alanı içinde kalan ve Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından tescillenmiş olan *Ada Tepe Höyüğü* (SU 160), *Hareme Mezarlığı Höyüğü* (SU 161) ve *Saray Ada Tepesi Höyüğü* (SU 171) gibi bir dizi arkeolojik yerleşmeyi tehdit etmektedir. Bu sebeplerle, 2013 sezonundan beri sürdürdüğümüz Kuru Göl havzası arkeolojik peyzajını belgeleme çalışmaları kapsamında, Ben Marsh Kuru Göl'ün hidroloji ve sedimentasyon tarihinin ana hatlarını belirlemeye yönelik jeomorfolojik çalışmalarını 2015 sezonunda da sürdürmüştür. Bu çalışmalarda, civar köylüler tarafında taban suyuna erişerek tarımda kullanmak amacı ile havza kıyısında ve içinde açılmış derin sondajlar ve su kuyuları tabakalanması incelenmiştir. Özellikle, Kuru Göl havzasının doğu kıyısında ve Misafirli Köyü'nün harman yeri civarında konumlanan *Misafirli Höyük* (SU 161) civarında gözlenen sondajlarda, jeomorfolojik tabakalanma, mimari kalıntılar ve seramik malzeme gibi arkeolojik buluntular içerdiğinden, bu kuyularda jeomorfik ve arkeolojik evreler ilişkilendirilebilmiştir.

Bu çalışmaların ilk sonuçlarına göre, Kalkolitik dönemde artan orman kesimi ve tarla açımı gibi tarımsal faaliyetlerin yol açtığı toprak erozyonunun sözkonusu peyzaja etkisi izlenmiştir. Önemli su kaynaklarını birbirine bağlayarak Kuru Göl Havzasını boydan boya geçen ve bugün de Ulu Yol olarak bilinen yol hattı, daha önce belgelenmiş olan höyük yerleşimleri ile topoğrafik olarak ilişkilendirilmiştir. Gölün Roma imparatorluk dönemi sonrası, özellikle ortaçağda yeniden sığ bir göle dönüştüğü, Roma arkeolojik malzemesinin havza tabanının 30 cm. kadar altında olmasından anlaşılar. Gerekli finans kaynağı sağlandığında alüvyal kesitlerden alınacak toprak örneklerinde Karbon 14 tarihlemesi yapılarak gölün tarihçesi hakkında daha kesin bilgiler elde edilebilecektir.

2015 Sezonunda jeomorfolojik çalışmalar ve arkeolojik yüzey taramaları daha ayrıntılı olarak Ilgın Ovası'na odaklandı. Ilgın Ovası da yukarıda bahsi ge-

⁵ Bkz. http://www.sourcewatch.org/index.php/Ilg%C4%B1n_power_station (28 Aralık 2016'da ulaşıldı)

çen Devlet Su İşleri sulama projeleri kapsamında bir çok derenin Çavuşçu Göl rezervuarına aktarılması dolayısıyla doğal su rejimi son elli yıl içerisinde önemli değişikliklere uğramıştır ve ovadaki çevre koşulları dramatic olarak değişimliğe uğramıştır. 2015 sezonunun önemli objektiflerinden biri de bu hızlı değişimin doğasını anlamak, eskiçağda ova içinden akan dere yataklarını tespit etmek, ve dolayısıyla ova höyüklerinin ve bu bölgede yoğun olarak gözlenen geniş mezarlık alanlarının çevresel kapsamını anlamaktır. İlgin Ovası'ndaki en önemli tarihsel peyzaj unsuru kuşkusuz Osmanlı dönemi'nde Tuz Yolu olarak bilinen ve öylece kullanılagelen, ve ovayı güneybatıdan kuzeydoğudaki Bulasan geçidine doğru boylu boyunca kesen yükseltilmiş çakıllı kumlu sırttır (Resim: 3). Saha çalışmalarımız sonucunda, bu sırtın Pleistosen döneme ait bir jeomorfolojik unsur olduğu, muhtemelen de çevresindeki taşkınıyatağının sıkılaşması ile yükseldiği önerilebilir. İyi drene olmasından dolayı, bu sırt, Roma döneminden Osmanlı dönemine kadar mezarlık alanları için tercih edilen doğal bir mekan olagelmıştır. Bu durum, İlgin ilçe merkesinin güneydoğusuna düşen *Çıkrıllı Kuyu* (SU 187) ve *Bağyeri Mevkii* (SU 191)'ndeki yerleşimlerden ve çevresindeki yaygın Osmanlı dönemi mezarlıklarından anlaşılmıştır. Buna ek olarak, İlgin İtfaiyesi'nde muhafaza edilmekte olan ve İlgin-Bulcuk Yolu ile Tuz Yolu'nun kesiştiği noktada yeralan kum ocakları ile İlgin şehir çöplüğü mevkiinden ele geçmiş olan devşirme eskiçağ taş eserleri de yine Tuz Yolu'nun bu karakterine işaret eder.

Tuz Yolu sırtı, İlgin Ovası'nı hidrolojik olarak iki ayrı havzaya ayırır. Bunlar arasında batıda kalan havza, diğerinden daha fazla alüvyal dolguya sahne olmuştur. Ova tabanı bu havzada Roma döneminden beri en az iki metre kadar gömülmüştür. Bu durum Ağalar Köyü'nün 1. 6 km kuzeybatısında yer alan *Ağıldar Mevkii* (SU 192) arazisinde Roma dönemi mezarlığında izlenmiştir. İlgin ilçe merkezinde ise kentin güney mahallelerinin altında kaldığı düşünülen Tyriaion yerleşimi kalıntılarına bugünkü zemin seviyesinden dört metre kadar derinlikte rastandığı görülmektedir. Yine İlgin kent merkezinde Karamanoğulları dönemine, erken 15. yüzyıla tarihlenen ve halk arasında *Çukur Cami* olarak bilinen *Pir Hüseyin Camii*'nin (Boran v. d. 2001: 37-39) restorasyon çalışmaları sırasında, cami taş duvarlarının tamamıyla sökülmesi ile yerlerinden oynatılan pek çok devşirme malzeme ekibimiz tarafından hızlıca belgelenmiş ve Bölge Koruma Kurulu'na rapor edilmiştir. Bu yapının temelleri de 15. yüzyıldan bu yana İlgin merkezindeki taban seviyesinin 2 m. kadar yükseldiğine tanıklık eder (Resim: 4).

Tuz Yolu'na ek olarak, ova içinde en batıya düşen Battal Deresi'nin yatağını belirleyen ikinci bir topoğrafik unsur ise Saraycık tepesidir, ve Çavuşçu grabeninin batı yakasında uzanan fay hattı boyunca uzanır (Resim: 3). Battal Deresi'nin eskiçağdaki yatağı büyük ihtimalle Tuz Yolu'nun sırtı boyunca akmaktaydı ve kuzeyde bugünkü Ilgın ilçe merkezi arazisini kaplayan bir alüvyon yelpazesine açılmaktaydı. Ilgın Ovası'nın önemli ve merkezi Hitit dönemi yerleşimi olan *Boz Höyük* (SU 117) ve daha güneydeki Roma dönemi kenti *Tyriaion* (SU 100) konumları itibarı ile Saraycık Tepesi'nin sel sularının yönünü sapırtmasından yararlanmış olmalıdırlar.

Tuz Yolu'nun doğusunda kalan havza ise nispeten daha az alüvyal depolama görmüştür, dolayısıyla da Bulasan Geçidi'nden daha düşük seviyeye sahiptir ve bataklık karakterlidir. Özellikle Ağalar köyü ve çevresi sakinleri bölgenin eski zamanlardaki bu sulak ve bataklık karakterine dikkat çekmişlerdir. Eldeş kasabasının 2,5 km. kuzeyindeki *Nodalar Höyük*'te (SU 120) tekrar gerçekleştirilen saha çalışmasında, höyük çevresinde yeni bir su kaynağı tespit edilmiş ve höyük tepesinde 12 m. derinliğinde yeni açılmış bir kaçakçı çukuru ile karşılaşılmıştır. Bu çukurda İlk Tunç II ve III seramiklerine ek olarak Geç Kalkolitik, İlk Tunç I ve muhtemelen daha da erken dönemlere ait kazıma yüzeyli ve iri saman içerikli mallar ele geçmiştir. İleriki çalışma sezonlarında bu arazi seramiği üzerine yapılacak çalışmalar, hem bu son derece erken ve derin tabakalanma veren höyüğün zamandizimini daha doğru olarak ortaya çıkaracaktır, hem de Ilgın Ovası'nın jeomorfolojik tarihine ışık tutacaktır.

Ilgın Ovası'nın doğusunda Kadınhanı'na doğru uzanan engebeli peyzaj Boz Dağ eteklerine kadar ağır ağır yükselir. Bu alanda Boz Dağ'dan inen yeraltı sularının jeolojisi bölgede yerel halk tarafından “*gölyeri*” olarak anılan karst çökelti su kaynakları, daha doğrusu obruklar oluşturmuştur. Bu obruklarda yılın özellikle bahar aylarında su yükselirken, diğer aylarda drene olur ve kuraklaşır. Kadınhanı'na bağlı *Köylütolu Yaylası*'nda (SU 105) Hitit İmparatorluğu'nun son yüzyılı içerisinde inşa edilmiş olan toprak yığma anıtsal baraj yapısının Ben Marsh'ın incelemelerine göre tam da böyle bir obruğun üzerine kurulmuş olduğu anlaşılmaktadır. Daha önceki yayınlarımızdan da hatırlanacağı üzere, Hitit döneminden bilinen en büyük su setti yapılarından biri olan Köylütolu Yayla Barajı, 1884'te Maryan Sokolowski tarafından keşfedilen Luvce hiyeroglifli yazıtın bulunduğu Büyük Büvet Yazılıtaş mahallinde yer alır (Johnson ve Harmanşah 2015: 258-259). Köylütolu yazıtı daha sonra tıpkı Yalburt Anıtı gibi 4. Tudhaliya zamanına tarihlenmiştir (Masson 1980). Yaklaşık 750 metre uzunluğunda, çevresinden 18-20 metre yükselen ve yerli ahalinin Büyük

Büvet olarak andığı set, kireçtaşı moloz taşlar, farklı alanlardan taşınmış killi kırmızı topraklar, kireçli klastik kollüvyal topraklar, yeşilimsi yerel olmayan karbonatlı topraklarla inşa edilmiştir. Ben Marsh, obruk üzerine inşa edilmiş olan ve dolayısıyla su tutması mümkün olmayan barajın batı yakasında bir de kırılma noktası tespit etmiştir ki, bu kırılmanın, ağır set yapısının obruk içine zamanla oturmasından kaynaklanan bir kaymadan dolayı ortaya çıktığını düşünmekteyiz. Belki bundan daha ilginç olarak Büyük Büvet'in 700 metre kadar güneydoğusunda Küçük Büvet olarak bilinen alanda, daha önce arkeologlar tarafından fark edilmeyen bir başka toprak setti incelenmiş, ve bu settin de Büyük Büvet ile aynı malzemeden benzer tekniklerle inşa edilmiş olduğu görülmüştür. Büyük ve Küçük Büvet'lerin aynı sulama projesi içinde düşünülmüş olmaları ayrıca Ben Marsh tarafından ortaya konan havza coğrafi yapısı açısından da doğrulanmaktadır.

Son olarak, 2015 sezonunda *Yalburt Yaylası* (SU 101) arazisinde arkeolojik yüzey tarama çalışmalarına devam edilmiştir. Bu sezonki çalışmaların ana amacı, 2014 sezonunda modern yayla evlerinin bitişğinde tespit edilen İlk Tunç Çağı ve M.Ö. İkinci Bin'e ait seramik örneklerine rastladığımız alandaki çalışmaları genişletmek ve ayrıntılandırmak, ve böylelikle Yalburt Yaylası'ndaki bu erken dönemleri daha iyi anlayabilmektir. Yalburt Yaylası yerleşimini ortasından geçerek bölen İlgin-Büyükoba asfalt yolu boyunca, köy girişinin doğu yamacındaki kayalık burun, sistematik olarak üç ayrı mahalle bölündü, ve bunlarda iki adedi ayrıntılı olarak incelendi (Resim: 5). Asfalt yoldan Uluyol kesişimine kadar olan alan, Mahal 25 olarak adlandırıldı (L25) ve daha güneyde kalan burun ve aşağısındaki alanlar is mahal 24 olarak belirlendi (L24). Her ne kadar Mahal 24 yüzeyinde harçlı duvar kalıntıları ve yüzeyde ele geçen Roma, erken Bizans ve 14. Yüzyıl Osmanlı seramikleri gözlense de, Mahal 25 projemiz başlangıcından beri Yalburt Yaylası içerisinde ilk defa olarak zengin bir Orta Tunç ve Geç Tunç seramik koleksiyonunu bizlere sunmuştur. Bu zengin koleksiyon da bizlere 4. Tudhaliya'nın inşa ettirdiği havuzun evvelinde bu alanda bir Tunç Çağı yerleşmesinin var olduğunu kuvvetli bir ihtimalle önermektedir. Mahal 25'te ele geçen M. Ö. İkinci Bin seramikleri, pişirme kapları, kalınlaştırılmış, boncuk ağızlı çanaklar, ve içeri çekik ağızlı kaplardan oluşur. Bu mahalde yaptığımız incelemede Orta Tunç ve Geç Tunç Çağı yerleşmesinin bütün kuzey burnunu kapladığı anlaşılmıştır. Bu alandaki çalışmalara 2016 sezonunda devam edilecektir.

HİTİT İMPARATORLUĞU'NU SINIR BOYLARINDA DENEYİMLEMEK

Müge Durusu-Tanrıöver'in Brown Üniversitesi'nde Ocak 2016'da tamamladığı doktora tezi, Yalburt Yaylası ve çevresi'ne ek olarak Çukurova ve Kuzey Suriye'de seçili yerleşim peyzajlarına eğilerek M.Ö. İkinci Binyıl boyunca Hitit sınır bölgelerini, üretilen malzeme kültürü ve yazılı kaynaklar ışığında incelemiştir. Tezin başlıca savı, Hitit İmparatorluğu'nun, farklı sınır bölgelerinde, yerel güç ilişkileri ve malzeme kültürünün tanımlarının farkında olan ve siyasi stratejilerini bu yerel anlayışlara uyum sağlayacak şekilde biçimlendiren esnek bir imparatorluk olduğudur (Durusu-Tanrıöver 2016). Doktora tezinin en kapsamlı örneklemesini oluşturan Yalburt Projesi kapsamında, 2010-2012 yılları arasında toplanmış olan M.Ö. 2. binyıla ait yüzey malzemesi analiz edilmiştir. Bu üç sezon boyunca tespit edilen 48 yüzey araştırma birimi arasında Orta ve Tunç Çağlarına dair yeterli seramik verisi sağlayan on tanesine odaklanılmıştır (Resim: 6).

Anadolu-Hitit coğrafyası içerisinde, Yalburt Yaylası ve çevresi, M.Ö. İkinci Binyıl malzeme kültürünün göreceli olarak daha az anlaşılmış olduğu bir bölge içinde yer alır. Bu sebeple, bölgesel seramik malzemenin daha sağlıklı olarak analiz edilebilmesi ve M.Ö. İkinci Binyıl Anadolu kronolojisi içine yerleştirilebilmesi için karşılaştırmalı bir yönteme ihtiyaç vardır. Coğrafi olarak Ilgın'ı iki ayrı yönden çevreleyen ve detaylı araştırma ve yayınlarla belgelenmiş Orta Kuzey Anadolu bölgesi ve Beycesultan malzeme kronolojileri Yalburt bölgesi malzemesi için çok önemli bir hale gelmektedir (bkz. Fischer 1963; Lloyd and Mellaart 1965; Mac Sweeney 2011; Mellaart and Murray 1995; Müller-Karpe 1988; 2002; Müller-Karpe 1998; 2000; Parzinger and Sanz 1992; Schoop 2002; 2011; 2013). Bunun haricinde, analiz sonuçlarına detaylı olarak değinmeden önce tekrar vurgulamak gerekir ki, Konya Ovası ve batısında stratigrafik kazıların eksikliği bölgenin yerel seramik kültürleri hakkında ayrıntılı bilgi sahibi olmamıza engel teşkil etmektedir. Bu açıdan, bu çalışmada ele alınan seramikler, halihazırda Hitit dünyasından tanınan malzemeler üzerinden tanımlayabildiklerimizdir ve yerel seramik kültürünün anlaşılması için daha ayrıntılı çalışmalara ihtiyaç vardır. Yani, analiz edebildiğimiz bu malzemeler, bölgede M. Ö. İkinci Binyılda kullanılan seramiklerin hepsini değil, çevre bölgeler ile paylaşılan, dolayısıyla tanımlayabildiğimiz seramik geleneklerini göstermektedir.

Yalburt bölgesel malzemesini Beycesultan ile Orta Kuzey Anadolu seramiklerinin çerçevesinde irdeleyebilmek için öncelikle benzer bir dil kullanmak gerektiğinden, Yalburt yüzey seramikleri beş ana işlevsel kategori altında toplan-

mıştır: yiyecek hazırlama, yeme-içme, depolama, ritüel ve çok amaçlı kaplar (Tablo: 1). Yalburt yüzey malzemesi analizinin ilk önemli sonucu, Orta ve Geç Tunç Çağları arasındaki sürekliliktir. Ilgın-Akşehir yolu üzerindeki *Kapaklı Höyük* (SU 152) haricinde Orta Tunç Çağı'na tarihlenen bütün yerleşimlerde Geç Tunç Çağı da gözlenir. Bunlara ek olarak, Geç Tunç Çağı'nda M. Ö. İkinci Binyılda daha önce yerleşilmemiş üç yeni yerleşim daha ortaya çıkmıştır: *Göktepe* (SU 115), *Boz Höyük* (SU 117) ve *Çallı Ağıl* (SU 158). En büyük Orta Tunç yerleşimi olan ve Çavuşçu Göl'ün güney kıyısında konumlanan *Orta Tepe*'de (SU 111) seramik kültürü, ağırlıklı olarak yeme-içme kaplarından oluşur (Resim: 7). Bu repertuarın çoğunluğunu, İç ve Batı Anadolu'da yaygın olarak bulunan kalınlaştırılmış ağızlı (İngilizce'de kullanılan terimiyle "bead-rim") kaseler oluşturur (Resim: 8). Orta Tepe'nin Orta Tunç Çağı malzeme kültürü hem Beycesultan hem de Boğazköy ile örtüşmektedir. Daha önce yerleşim görmemiş bir Geç Tunç Çağı merkezi olan *Boz Höyük*'ten (SU 117) toplanan malzeme, daha dengeli bir dağılım sunar. Bu yerleşimde toplanan malzemeler yiyecek hazırlama, depolama ve tüketim kategorilerine dengeli olarak dağılır (Resim: 9). *Boz Höyük* seramiklerinin büyük çoğunluğu İç Kuzey Anadolu'nun Hitit yerleşimlerinden tanıdığımız Geç Tunç Çağı malzeme kültürüyle uyum içerisinde.

Orta Tepe, *Boz Höyük* ve burada değinmeye fırsat bulamadığımız diğer sekiz yerleşimin seramik analizi sonucunda pek çok önemli bulguya erişilmiştir. Bunlardan en önemlisi, elimizdeki malzeme grubunun çoğunlukla yeme-içme kaplarına ait olması ve bu durumun M.Ö. İkinci Binyılın tamamında gözlenmesidir. Yani, Hitit İmparatorluğu Yalburt ve çevresine eriştiğinde bölgede hali hazırda mevcut olan malzeme kültürlerinin ve pratiklerinin bir parçası olmuştur. Ayrıca, Yalburt bölgesindeki ele alınan M.Ö. 2. binyıl yerleşimlerin hiçbiri Orta Kuzey Anadolu Hitit kentlerinden tanıdığımız seramik gruplarının tamamını içermez. Bu açıdan en fazla Orta Kuzey Anadolu benzeri malzemeyi içeren *Boz Höyük* yerleşimidir ve buradan ele geçen yeme-içme seramiklerinin arasında hem Batı Orta hem de Kuzey Orta Anadolu kapları görülür. Kuzey Anadolu kaplarına olan ilgi çoğunlukla, içeri çekik ağızlı (İngilizce'de kullanılan terimiyle "anti-splash rim") kaplara yoğunlaşır (Resim: 10). Özellikle yemek tüketiminde kullanılan bu kaplar, Boğazköy'de de Hitit seramik repertuarında bulunur ve büyük ihtimalle festival ve kutlamalarla ilişkilendirilir (Glatz 2015).

Sonuç olarak, Yalburt Yaylası ve çevresinin Geç Tunç Çağı seramik malzemeleri Orta Tunç Çağı ile süreklilik arzeder. Yalburt bölgesi sakinleri, Geç Tunç Çağı'nda Hitit Devleti'nin siyasi ve kültürel etkisi bölgede hissedildiğinde, kuzeyden gelen bu malzeme kültürünün yerel anlayışlara uyan ve ağırlıklı yeme-

içme için tasarlanmış tiplerini seçmiş ve kullanmışlardır. Bu bölgede Hitit İmparatorluğu, kökten değişimler yaşatan bir siyasi oluşum değil, bölgenin Orta Tunç Çağı'ndaki kültürel pratiklerinin farkında olup, gücünü bu farkındalık ve süreklilikten alan bir devlet olmuştur.

SONUÇLAR

Anadolu arkeolojik coğrafyasının her kesimi, özellikle de ovalar, göl havzaları ve nehir vadileri, eskiçağdan bu yana derin tarihleri boyunca, insan etkisi ile ortaya çıkan toprak erozyonları ile az veya çok miktarda değişime uğramıştır. Bu değişim dinamik olarak hem eskiçağ halklarının peyzajla olan ilişkisini düzenler, hem de varolan yerleşim yerlerinin ve arkeolojik alanların gömülmesine yolaçar. Dolayısıyla doğal çevre olarak adlandırdığımız jeolojik ve jeomorfolojik süreçler tam da bu yüzden kültürel dönüşümler ve toplumsal tarih ile birbirine karışır, birbirine ayrılmaz bir biçimde bağlanır. 2015 sezonu bu süreçleri Ilgın Ovası ve Kuru Göl Havzası'nda yakından izlememize imkân sağladı.

Tuz Yolu hattı boyunca Ilgın Ovası'nda yapılan çalışmalar hem ova içindeki hidrolojik tarihe ışık tuttu hem de bu alanda daha önce tespit edilememiş höyük, düz yerleşim ve mezarlıkların oluşturduğu yerleşim sisteminin daha iyi anlaşılmasına yardımcı oldu. Ilgın'daki Tyriaion ile doğuya Kadınhanı'na uzanan bu ticaret yolu ve çevresinin hem kültürel hem de jeomorfik yapısı anlaşıldı. Köylütolu Yayla Barajı ve Ilgın Ovası'nda yaptığımız çalışmalar *gölyeri* adı verilen obrukların hem birer karst çöküntü unsuru hem de su kaynağı kültürel tarihe dair önemli bir olgu olduğu anlaşıldı. Köylütolu Yayla'da Büyük ve Küçük Büvet'ten oluşan karmaşık su tutma sistemi belgelendi, ve bu sistemin nasıl işlevselliklerden yoksun olduğu anlaşıldı.

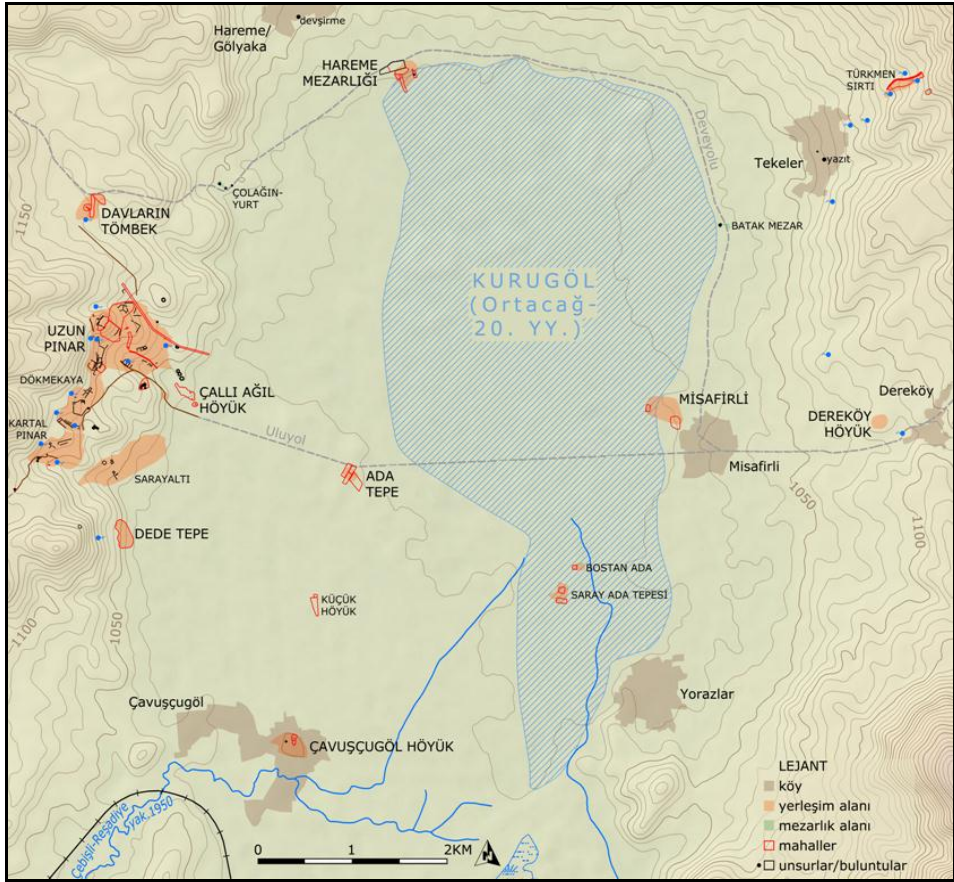
Müge Durusu-Tanrıöver'in doktora tezinde de savunduğu üzere, Yalbur Yaylası ve Çevresi, malezeme kültürü ve yerleşim coğrafyası ile Hitit İmparatorluğu'nun en güçlü yüzyıllarında önemli bir sınırboyu ülkesi olmuş, Orta Kuzey Anadolu'yu hem Akdeniz'e hem de Batı Anadolu'ya bağlayan ağ üzerinde yerini almıştır. Ancak bu mikrocoğrafyanın bölgesel tarihi, hem yerel yerleşim peyzajı tarihi hem de malzeme kültürünün soykütüğü göz önüne alındığında, sadece Hitit İmparatorluğu'nun yazılı siyasi tarihi vasıtası ile anlaşılamaz, bilakis uzun soluklu, derin bir çevresel tarihin görüş açısına ihtiyaç duyar. Böyle bir derin tarih de, yazılı belgelerin ötesinde, arkeolojik ve çevre tarihine ilişkin verilerin ışığında mümkün olabilir.

KAYNAKÇA

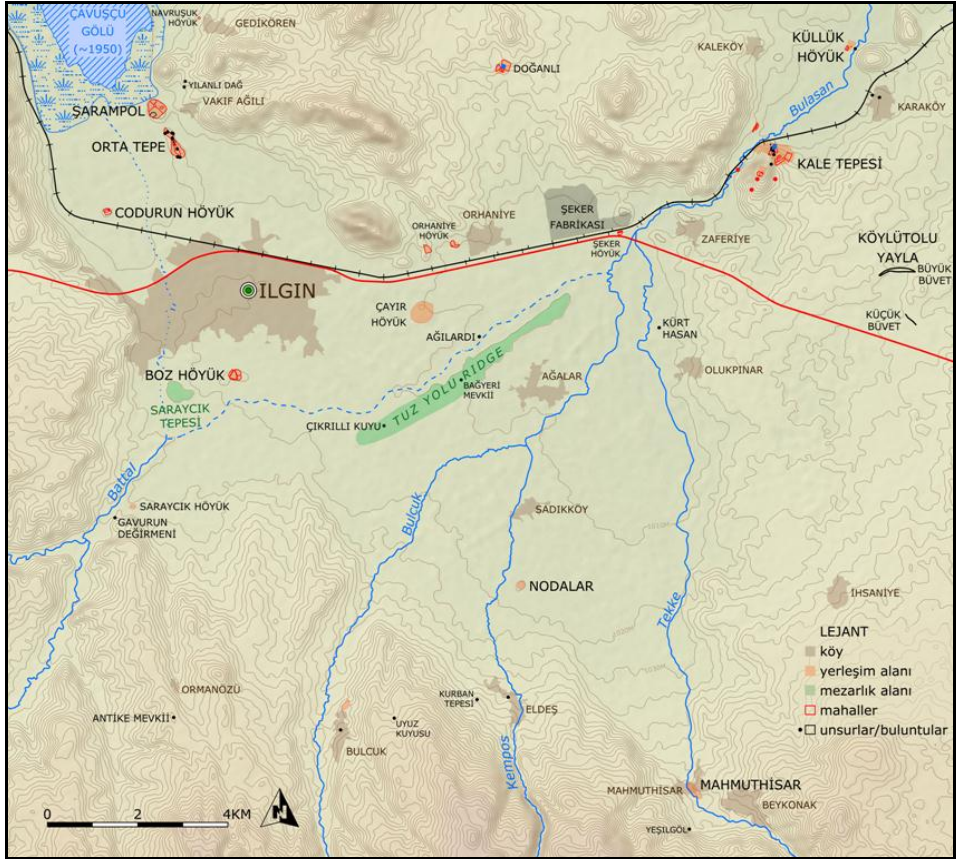
- BORAN, Ali; Abdülhamit TÜFEKÇİOĞLU ve Ahmet ÖGKE, der.; (2001), *Geçmişten Günümüze Bütün Yönleriyle Ilgın*. Ardıçlıform Matbaacılık: Ilgın.
- DURUSU-TANRIÖVER, Müge; 2016. *Experiencing the Hittite Empire in Its Borderlands*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Joukowsky Institute for Archaeology and the Ancient World, Brown University.
- EASTWOOD, W. J., Neil ROBERTS ve H. F. LAMB; 1998. "Palaeoecological and Archaeological Evidence for Human Occupance in Southwest Turkey: The Beyşehir Occupation Phase," *Anatolian Studies* 48: 69-86.
- ENGLAND Ann; Warren J. EASTWOOD, C. Neil ROBERTS, Rebecca TURNER ve John F. HALDON; 2008. "Historical Landscape Change in Cappadocia (Central Turkey): A Palaeoecological Investigation of Annually Laminated Sediments from Nar Lake," *The Holocene* 18. 8: 1229-1245
- FISCHER, Franz; 1963. *Die hethitische Keramik von Bogazköy*. Berlin: Gebr. Mann.
- FRENCH, Charles; 2003. *Geoarchaeology in Action: Studies in Soil Micromorphology and Landscape Evolution*. London and New York: Routledge.
- GLATZ, Claudia; 2015. "Plain Pots, Festivals and Feasting in Late Bronze Age Anatolia." In *Plain Pottery Traditions of the Eastern Mediterranean and Near East: Production, Use, and Social Significance*, Claudia Glatz (der.). 183-214. Walnut Creek: Left Coast Press.
- HARMANŞAH, Ömür ve Peri JOHNSON; 2012. "Yalburt Yaylası (Ilgın, Konya) Arkeolojik Yüzey Araştırma Projesi, 2010 Sezonu Sonuçları." 29. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* içinde. Adil Özme (der.). Ankara: T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayın No: 153/2. Cilt 2: 335-360.
2013. "Pınarlar, Mağaralar, ve Hitit Anadolu'sunda Kırsal Peyzaj: Yalburt Yaylası Arkeolojik Yüzey Araştırma Projesi (Ilgın, Konya), 2011 Sezonu Sonuçları." 30. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* içinde. Adil Özme (der.). Ankara: T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2. Cilt: 73-84.
2014. "Yalburt'a Çıkan Bütün Yollar: Yalburt Yaylası Arkeolojik Yüzey Araştırması (Konya) 2012 Sezonu Çalışmaları," 31. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* içinde. Adil Özme (der.). Ankara: T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2. Cilt: 377-394.
- 2016a. "Hitit Ülkesi Sınırları'nda Peyzaj ve Yerleşim: Yalburt Yaylası ve Çevresi Arkeolojik Yüzey Araştırması Projesi Saha Çalışmaları 2014 Sezonu," 33. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*. Candaş Keskin (ed). Ankara: T. C. Kültür ve

- Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, II Cilt.: 235-250.
- 2016b. "Hittites on the Way to the Mediterranean: Yalburt Yaylası Archaeological Landscape Project 2015 Campaign" *ANMED* 2016-14: 296-300.
- HARMANŞAH, Ömür; Peri JOHNSON ve Müge DURUSU-TANRIÖVER; 2014. "A Hittite King at the Spring of Yalburt: Bronze Age, Cold Waters and the Anatolian Landscape" *Actual Archaeology Magazine* 10 (Summer 2014): 10-16.
2016. "Kuru Göl Havzası'nda Yerleşim ve Çevre: Yalburt Yaylası ve Çevresi Arkeolojik Yüzey Araştırması 2013 Sezonu," 33. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* içinde. Candaş Keskin (der). Ankara: T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, II Cilt.: 217-234.
- JOHNSON, Peri ve Ömür HARMANŞAH; 2015. "Landscape, Politics, and Water in the Hittite Borderlands: Yalburt Yaylası Archaeological Landscape Research Project 2010-2014," *The Archaeology of Anatolia: Recent Discoveries (2013-2014)* içinde. Sharon Steadman ve Gregory McMahon (der.). Cambridge Scholars Press, 255-277.
- LLOYD, Seton, ve James MELLAART; 1965. *Beycesultan II: Middle Bronze Age Architecture and Pottery*. London: British Institute of Archaeology at Ankara.
- MAC SWEENEY, Naoise; 2011. *Community Identity and Archaeology: Dynamic Communities at Aphrodisias and Beycesultan*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- MARSH, Ben; 1999. "Alluvial Burial of Gordion, An Iron-Age City in Anatolia." *Journal of Field Archaeology* 26: 163-176.
2005. "Physical Geography, Human Adaptation, and Human Impact at Gordion." *The Archaeology of Midas and the Phrygians: Recent Work at Gordion* içinde. Lisa Kealhofer (der.) University of Pennsylvania Museum Press, Philadelphia, 161-171.
- MARSH, Ben ve Janet JONES; 2014. "Ruins within Ruins: Environmental History and Landscape Biography," *Of Rocks and Water: Towards an Archaeology of Place*. Ömür Harmanşah (der.). Joukowsky institute Publications 5. Oxford: Oxbow Books, 169-203.
- MARSH, Ben, ve Lisa KEALHOFER. 2014. "Scales of Impact: Settlement History and Landscape Change in the Gordion Region, Central Anatolia." *The Holocene* 24: 689-701.
- MARSTON, John M ve Naomi MILLER; 2014. "Intensive agriculture and land use at Roman Gordion, central Turkey" *Vegetation History and Archeobotany* 23. 6: 761-773.

- MASSON, Emilia; 1980. "Les inscriptions louvites hiéroglyphiques de Köylütolu et Beyköy." *Kadmos* 19: 106-122.
- MELLAART, James, ve Ann MURRAY; 1995. *Beycesultan III Part II: Late Bronze Age and Phrygian Pottery and Middle and Late Bronze Age Small Objects*. London: British Institute of Archaeology at Ankara.
- MÜLLER-KARPE, Andreas; 1988. *Hethitische Töpferei der Oberstadt von Hattusa: Ein Beitrag zur Kenntnis spät-großreichszeitlicher Keramik und Töpfereibetriebe unter Zugrundelegung der Grabungsergebnisse 1979-1982 in Boğazköy Marburger Studien zur Vor- und Frühgeschichte Marburg-Lahn*: Hitzeroth Verlag.
2002. "Die Keramik des mittleren und jüngeren hethitischen Reiches: Die Entwicklung der anatolischen Keramik - ihre Formen und Funktionen." *Die Hethiter und ihr Reich: das Volk der 1000 Götter* içinde. Helga Willinghöfer (der.). 256-265. Stuttgart: Theiss.
- MÜLLER-KARPE, Vuslat; 1998. "Keramikfunde aus dem Gebäude C der Akropolis von Kuşaklı." *Mitteilungen der Deutschen Orient-Gesellschaft* 130: 112-119.
2000. "Das Gefäßinventar im Nordflügel des Gebäudes C in Kuşaklı." *Mitteilungen der Deutschen Orient-Gesellschaft* 132: 328-333.
- PARZINGER, Hermann, ve Rosa SANZ; 1992. *Die Oberstadt von Hattusa: Hethitische Keramik aus dem zentralen Tempelviertel. Funde aus den Grabungen 1982-1987, Boğazköy-Hattusa*. Berlin: Mann Verlag.
- SCHOOP, Ulf-Dietrich; 2002. "Pottery Traditions of the Later Hittite Empire: Problems of Definition." *Identifying Changes: The Transition from Bronze to Iron Ages in Anatolia and its Neighbouring Regions* içinde. Bettina Fischer, Hermann Genz, Eric Jean ve Kemalettin Köroğlu (der.). 167-178. İstanbul: Ege Yayınları.
2011. "Hittite Pottery: A Summary." *Insights into Hittite History and Archaeology* içinde. Hermann Genz ve Dirk Paul Mielke (der.). 241-276. Leuven: Peeters.
2013. "Gündelik Hayatın ve Ayrıcalığın Nesneleri: Hitit Çanak Çömleği / Objects of Daily Life, Objects of Distinction: The Study of Hittite Pottery." *Hititler: Bir Anadolu İmparatorluğu / Hittites: An Anatolian Empire* içinde. Meltem Doğan-Alparslan ve Metin Alparslan (der.). 356-371. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- WILKINSON, Tony J.; 2003. *Archaeological Landscapes of the Near East*. Tucson: The University of Arizona Press.

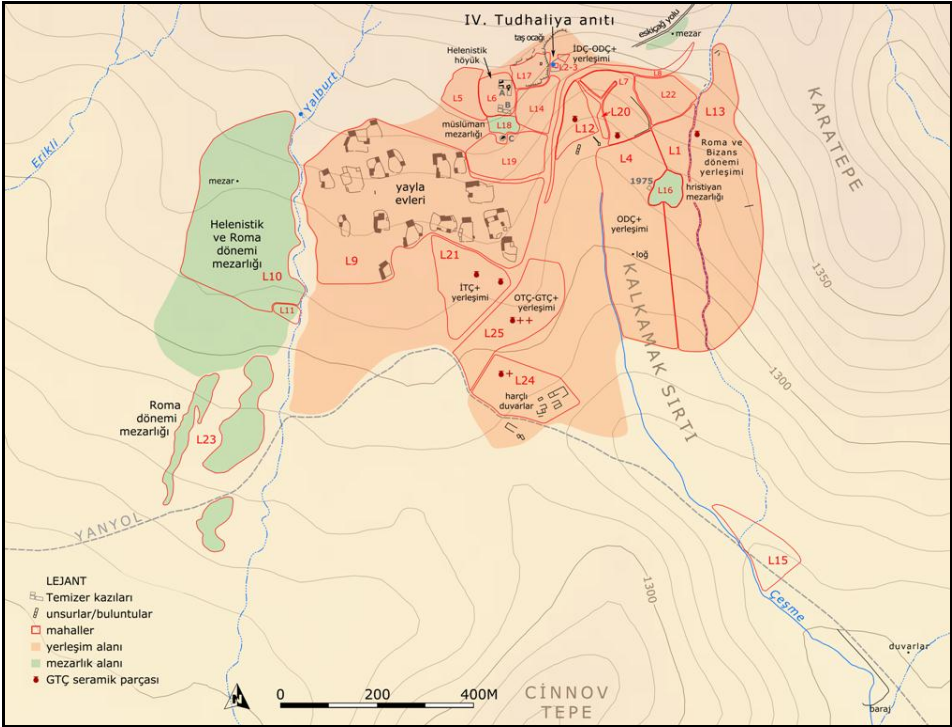
Resim 2: Kuru Göl Havzası arkeolojik haritası (2015 sezonu). Harita: Peri Johnson. (Topoğrafik veriler: ASTER GDEM [METI, NASA])

Resim 3: Ilgın Ovası arkeolojik haritası (2015 sezonu). Harita: Peri Johnson. (Topoğrafik veriler: ASTER GDEM [METI, NASA])

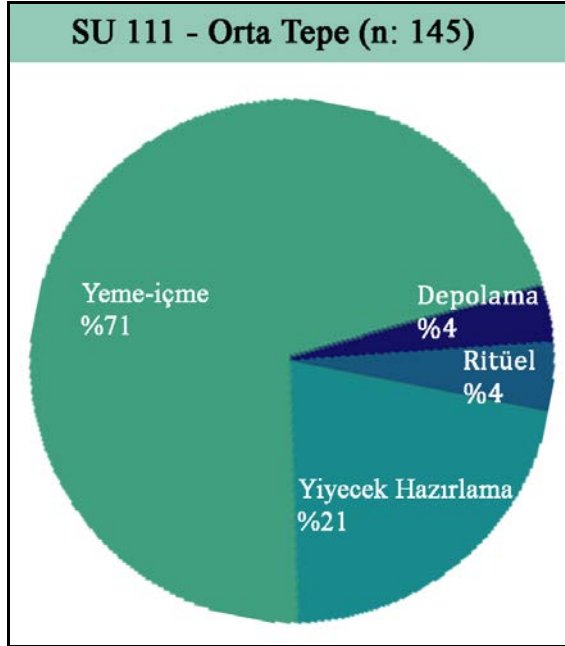
Resim 4: İlgin kent merkezi Çukur (Pir Hüseyin Camii) kuzeydoğu duvar köşesinin cadde ile kesiştiği nokta ve temelde kullanılmış olan mimari devşirme malzeme. Fotoğraf: Ömür Harmanşah (Ağustos 2015).

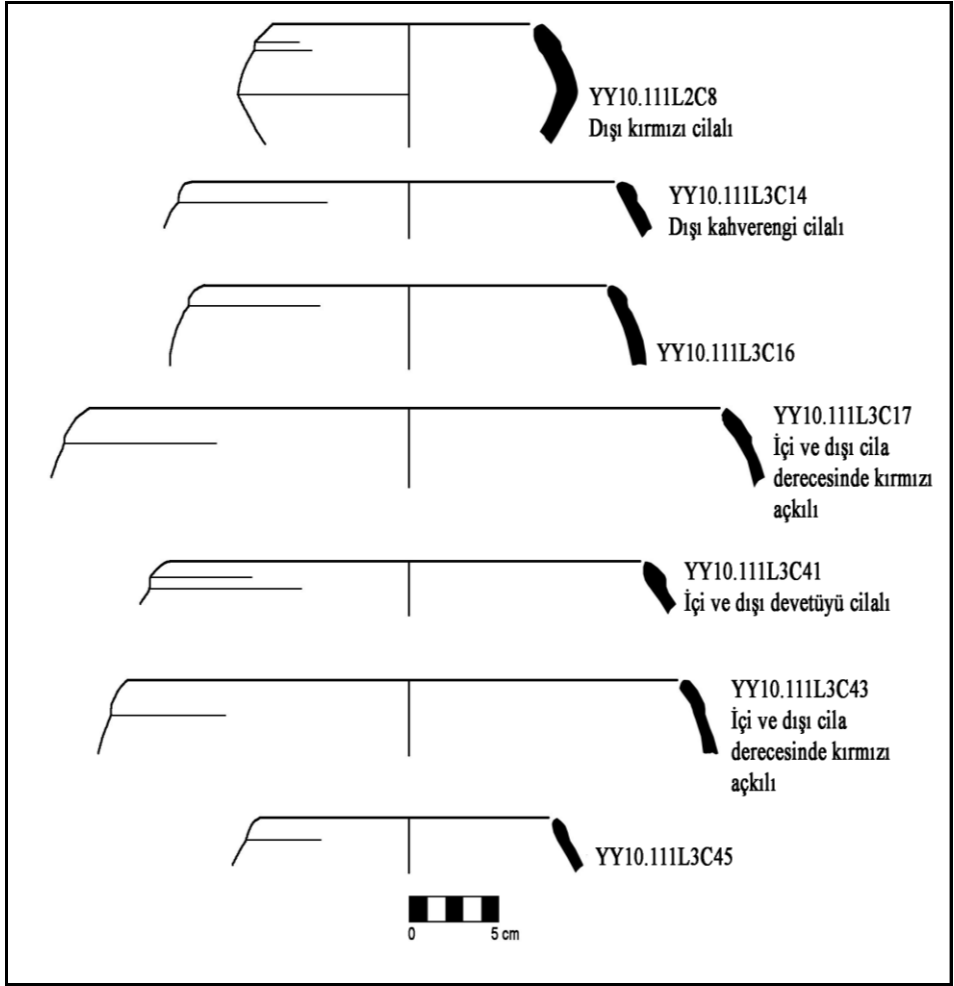
Resim 5: Yalburt Yaylası (SU 101) arazisi mahal dağılımı. Harita: Peri Johnson. (Topoğrafik veriler: ASTER GDEM [METI, NASA])

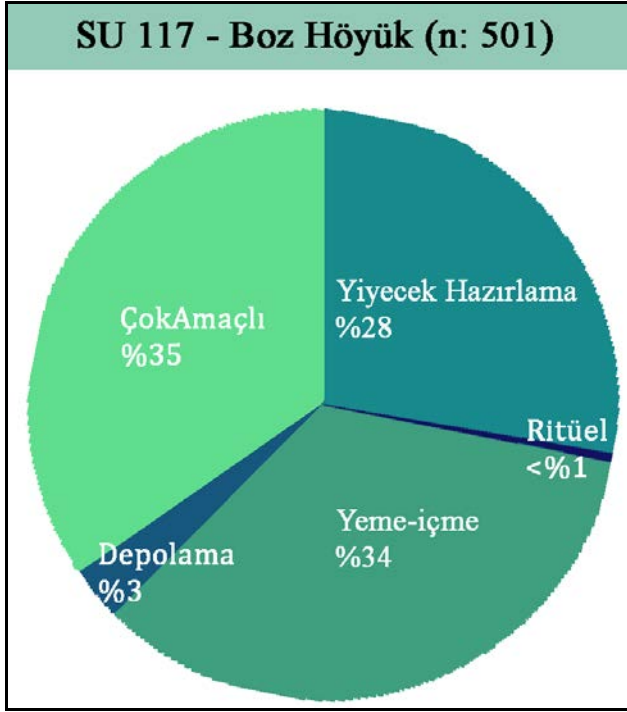
Resim 6: Müge Durusu-Tanrıöver'in doktora tezinde ayrıntılı olarak çalışılan M. Ö. 2. binyıl yerleşimleri. Harita: Müge Durusu-Tanrıöver (Coğrafi veriler: Google Earth)

Resim 7. Orta Tepe (SU 111) yüzey malzemesi işlevsel dağılım analizi

Resim 8. Orta Tepe’de (SU 111) yoğun olarak bulunan kalınlaştırılmış ağızlı kaselerden örnekler.
Çizimler: Müge Durusu-Tanrıöver (Eylül 2015).

Resim 9. Boz Höyük (SU 117) yüzey malzemesi işlevsel dağılım analizi

Resim 10: Boz Höyük’de (SU 117) yoğun olarak bulunan içe çekik ağızlı kaselerden örnekler.
Fotoğraf: Müge Durusu-Tanrıöver (Eylül 2015).

Tablo 1. Yalburt projesinin M. Ö. 2. binyıl yüzey malzemesinin analizi için kullanılan işlevsel kategoriler ile bu kategorilere ait formların Orta Kuzey Anadolu ve Beycesultan malzemeleri ile karşılıklı ilişkisi.

İşlev	Genel Kategori	Orta Kuzey Anadolu Formları*	Beycesultan Formları**
Yiyecek Hazırlama	<i>Kaplar</i>	T4, T16, T17, T20	
	<i>Pişirme Tabakları</i>	Te1, Te2	Pişirme tabağı (<i>baking platter</i>)***
	<i>Pişirme Kapları</i>	KT1, KT2, KT3, KT4, KT5	Pişirme kapları
	<i>Elekler</i>	Elek	Elek (<i>colander</i>)
	<i>Bira Yapma Kapları</i>	T1, T2, T3, T6, T7, T8, T9, T12, T13, T15	
Yeme-İçme	<i>Ayaklar ve Isıtıcılar</i>		İçki ısıtıcı (<i>drink warmer</i>), kap ayakları, uçayaklar
	<i>Küpler</i>	K4	
	<i>Kaseler</i>	S5, S6, S7, S8, S13, S14	Kalınlaştırılmış ağızlı kaseler, içeri döndürülmüş ağızlı kaseler, yayvan kaseler, omurgalı kaseler (<i>Bead-rim bowl, inverted rim bowl, shallow bowl, carinated bowl</i>)
	<i>İçki Kapları</i>	T20, S12, N1, N2	Meyvelikler, kupalar, kadehler (<i>fruitstand, cup, mug, chalice/goblet</i>)
	<i>İnce Cidarlı Kaplar</i>	Yumurta kabuğu kaplar (<i>eggshell</i>)	
Depolama	<i>İçki Servisi</i>	Sürahiler (Kk, Rk, K8)	Sürahiler (<i>beaked, spouted, round mouth, bifoil, trefoil, quatrefoil</i>), çaydanlıklar
	<i>Pithoslar</i>	P1, P2	Pithos
	<i>Kaplar</i>	T5, T18, T19, T21, T24	
	<i>Kaseler</i>	S11	
	<i>Küpler</i>	K1, K2, K3, K7	Depolama küpleri, küpler, küçük küpler
Ritüel	<i>Mataralar</i>	Lf1, Lf2	Mataralar (<i>lentoid flask</i>), askos
	<i>Küpler</i>	K12, K13	
	<i>Kaseler</i>	S12	Küçük kaseler (<i>dipper</i>)
	<i>Küçük Kaseler</i>	N1, N2, N3, N4, N5	
	<i>Sunu Kapları</i>	Gaga ağızlı testi, kol biçimli kap (<i>beak-spouted jug, libation arm</i>)	Ritonlar
Çok Amaçlı	<i>Şişeler</i>	Mil şişe (<i>spindle bottle</i>)	
	<i>Gömü Kapları</i>		Külleri saklamak için kaplar
	<i>Yiyecek Hazırlama ve Depolama Kapları</i>	T10, T11	
Çok Amaçlı	<i>Yiyecek Hazırlama ve Yeme-İçme Kapları</i>	S1, S2, S3, S4, S9	
* Orta Kuzey Anadolu formlarında kullanılan sınıflandırmada Müller-Karpe (1988) takip edilmiştir.			
Formların Türkçe karşılıkları için Schoop (2013) yol gösterici olmuştur.			
** Beycesultan formlarında kullanılan sınıflandırmada Lloyd ve Mellaart (1965) ile Mellaart and Murray (1995) takip edilmiştir.			
*** Her iki bölge için kullanılan özellikli seramik terminolojileri parantez içinde İngilizce olarak belirtilmiştir.			

AFYONKARAHİSAR İLİ VE İLÇELERİ 2016 YILI YÜZEY ARAŞTIRMALARI

Özdemir KOÇAK*
Ömür ESEN
Sercan BÜLBÜL

Afyonkarahisar İli ve ilçelerindeki¹ çalışmalarımız T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni, Selçuk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü ve Türk Tarih Kurumu'nun desteği ile gerçekleştirildi**. Bu kurumlara ve yetkililerine teşekkür etmek isteriz. Çalışmalarımız Bakanlık Temsilci olarak Konya Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'nden Arkeolog Enver AKGÜN, Pamukkale Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nden Uzman Arkeolog Mustafa BİLGİN; Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nden Yrd. Doç. Dr. Hatice Gül KÜÇÜKBEZCİ ve Yrd. Doç. Dr. Rahim KIZGUT, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora ve Yüksek Lisans öğrencileri Esra BULUT ve Gülay UYAR ile birlikte yürütülmüştür. Bütün ekip üyelerine uyumlu çalışmalarından dolayı teşekkürü borç bilmekteyiz. Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi Müdürü Arkeolog Mevlüt ÜYÜMEZ ve Arkeolog Ahmet İLASLI ile beraber bütün Müze çalışanlarına ayrıca teşekkür etmek isteriz. Hâlihazır haritaların yeniden çizilmesi aşamasında katkı sağlayan Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek lisans öğrencisi Arkeolog Pınar Kızıltepe BİLGİN'e de ayrıca teşekkür ederiz.

Bu çalışma döneminin başlangıcında Afyonkarahisar Valiliği, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi, Dinar İlçesi kaymakamı Mustafa ŞAHİN ve Dinar Jandarma Karakolu ziyaret edilerek yapılacak olan

* Prof. Dr. Özdemir KOÇAK, Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Konya/TÜRKİYE.

¹ Koçak 2004 a; Koçak 2004 b, 173 vd. ; Koçak 2005, 19 vd. ; Koçak 2006, 83 vd. ; Koçak 2009, 51 vd. ; Koçak 2010, 287 vd. ; Koçak 2011, 181 vd. ; Koçak 2012, 231 vd. ; Koçak 2013 39 vdd. ; Koçak 2014, 75 vdd. ; Koçak 2015, 355 vdd. ; Koçak- Bilgin 2005, 85 vd. ; Koçak-Bilgin 2010, 9 vd. ; Koçak-İşık 2007, 357 vd. ; Koçak-İşık 2008, 85 vd. ; Koçak-Bilgin 2013, 31 vd. ; Koçak vd. 2016 a, 21 vdd. ; Koçak vd. 2016 b; Koçak-Küçükbezci 2017, 489 vd. ; Koçak vd. 2017, 233 vdd.

** Selçuk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü: "Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2015-2016 Yılları Arkeolojik Yüzey Araştırmaları" (Proje no: 15401006).

çalışma konusunda bilgi verildi. Daha sonra Başmakçı, Evciler ve Dazkırı İlçe-lerinde de ilgili güvenlik birimleri ziyaret edilerek konuyla ilgili bilgi verildi.

2013 yılından bu yana Afyonkarahisar'ın güneybatısında Çölovası, Yukarı Menderes Vadisi, Acıgöl arasındaki alanda araştırmalarımızı yoğunlaştırdık. Bu araştırmalar bölgenin bu kesiminin farklı dönemleriyle ilgili önemli malzemeler sundu. 2016 yılında bu kesimi ve yerleşmelerini bir bütün halinde ve daha ayrıntılı bir şekilde çalışmayı hedefledik. Bu çalışma dönemindeki ana amaçlarımızdan birisi çalışma alanının güneybatısındaki ören yerlerinin hâlihazır haritalarının ve üç boyutlu haritalarının yapılmasıydı. Bu amaçla incelediğimiz 52 ören yeri arasından önceden belirlediğimiz 19 alanda (21 ören yeri) bu harita çalışmaları tamamlandı. Harita çalışmaları, ileriye dönük projelerimiz için çok önemliydi. Bu çalışmaların hızlı bir şekilde ve yüzey araştırmalarının bir parçası olarak koordineli yürütülmesi ileride belki de bütün Afyonkarahisar yerleşme ve mezarlıklarının sistemli bir şekilde haritalanması bakımından bir referans olacaktır. Nitekim bu dönem yaptıklarımızın yanı sıra önceki yıllardakilerle beraber bölgede 25 alanın haritası yapılmış durumdadır. Önceki yıllarda Bayat ilçesi Yukarı Çaybelen Köyü Dede Mezarı Mevkii (Maçaklı Kale yerleşmesi ve Gavur İni Önü mezarlığıyla beraber), Bolvadin ilçesi Merkez Üçhöyük (Küçükhöyük'le beraber), Dinar İlçesi Göçerli Köyü İsmail Höyük, Bağcılar Köyü Büyük ve Küçük Çataltepe yerleşmeleri, Dikici Köyü Dikici Höyük, Dazkırı İlçesi Ağılların Önü Höyüğün halihazır haritaları yapılmıştı. Bu dönem hali hazır haritalarla beraber üç boyutlu haritaların da yapılması bizim için tamamlayıcı bir unsur olmuştur. 2016 yılı araştırmaları sırasında ilk defa tespit ettiğimiz Çakıcı Köyü Kızılsay Hüyükaltı, Evciler Merkez Aşağıkuyu Mevkii ve Küçükhöyük yerleşmeleri ile daha önceden bildiğimiz Dinar Kabaklı Kocakır yerleşmesinin lokalizasyonu ve buluntularıyla ilgili malzemeler bizim için çok önemli sonuçlardır. Burada, harita çalışmalarını tamamladığımız bazı yerleşmeler ve yeni buluntular sunan bu merkezler hakkında bilgi vereceğiz.

Başmakçı kesiminin en önemli yerleşmelerinden birisi Yaka Köyü **Kocahöyük**'tür (Harita). Burası Başmakçı'nın yaklaşık 1.5 km güneydoğusunda, Yaka Köyü'nün 1.6 km kuzeybatısında, ve Yaka-Başmakçı yolunun batı bitişiğinde yer alır. Kocahöyük Söğüt Dağı-Acıgöl arasındaki cebin içerisinde (Harita). Yerleşme Dazkırı Ağılların Önü, Evciler Kocahöyük ve Dinar Dikici Hüyük'le beraber bu kesimdeki en büyük höyüklerden birisidir. Yerleşmede İTÇ, M.Ö. II. Bin yıl, Demir Çağı, Hellenistik, Roma ve Geç Roma dönemi buluntuları vardır. Buradaki en yoğun buluntuları M.Ö. II. binyıla ait olanlarıdır. Bu döneme ait buluntuların önemli bir kısmı devetüyyü, kahverengi ve kırmızı mal grubun-

dandır. Çok sayıda büyük küp parçası görülmüştür. Bunların çoğunun üzerinde kalın bantlar vardır. Bir kısmında, bantların üzeri yiv/çentik bezemelidir. Küp ve çömleklerin bir kısmının üzerinde ip bezeme vardır². Bu yıl yaptığımız çalışmalar sırasında yerleşmede yaklaşık 40 adet yarım ay biçimli ağırlık ve 40 adet kadeh ve meyveliklere ait yüksek kaide parçası ele geçmiştir³. Afyonkarahisar yüzey araştırmaları sırasında bu buluntularla ilgili en yoğun malzeme grubu burada tespit edilmiştir. Kocahöyüğün güney kesiminde tahribat sonrası taşlar ve küp parçalarının toplandığı duvar üzerinde bir küp ağız üzerinde mühür baskısı görülmüştür. Bir adet piramidal ağırlık ve bir adet yarım ay biçimli ağırlık etütlük malzeme olarak alınmıştır. Yerleşme buluntuları iki kesimde toplanmıştır. İlk kesim yerleşmenin tepe, doğu ve kuzey kısımları; ikincisi güney ve batı kesimleridir.

KD-GB : 460 (m)	KB-GD : 380 (m)	Yükseklik (h) : 7 (m)
N : 37°52. 815	E : 30°01. 522	h : 859 (m, Ac. 4. 11)
B : 30. 0255	E : 37. 8803	h : 860 (m)
DOM : 30	Y : 502244. 72 (m)	X : 4194213. 95 (m)

Bu yıl yaptığımız çalışmalar sırasında Evciler ilçesinin doğu girişinde iki yeni yerleşme tespit ettik. Bunlardan ilki bu ilçenin 2,5 km güneydoğusunda, Gökçek Köyü'nün 4,4 km kuzeybatısında, Evciler Kocahöyüğün 2 km güneybatısında, Demirboyu yerleşmesinin 2,4 km kuzeyinde yer alan **Aşağıkuyu Mevkii (Küçük Höyük)** isimli yerleşmedir (Harita). Gökçek-Evciler yolunun hemen batı bitişiğindedir. Burası bir yamaç yerleşmesidir. Köylüler buradan çok sayıda kemik çıktığı bilgisini verdi. Çalışmalarımız sırasında biz de çok sayıda insan kemiği olabilecek bulgulara ulaştık. Bu alanın toprağı oldukça küllüdür. Burada Kalkolitik Dönem ve Demir Çağı buluntuları vardır.

Doğu-Batı : 150 (m)	Kuzey-Güney : 100 (m)	
N : 38°01. 4874	E : 29°54. 4511	h : 892 (m)
B : 29°. 9124	E : 38°. 0301	h : 891 (m)
DOM : 30	Y : 492324. 17 (m)	X : 4210852. 73 (m)

² Üyümez vd. 2008, 411, Resim 4; 414, Resim 9; Üyümez vd. 2009, 195, Çizim 5, Resim 2; Üyümez vd. 2010, Çizim 2-3, Resim 1-3; Üyümez vd. 2011, Çizim 5, Resim 1-3, 5; Emre 1978, 17 vd., Şek. Fig. 3-42; Bilgen 2005, 3 vdd.; Seeher 2000, 177 vdd., 219, Abb. 73: 3; 220, Abb. 74: 1-2, 5.

³ Kadeh ve meyveliklerle ilgili bazı benzer örnekler için bkz. Lloyd-Mellaart 1955, 53-55, Fig. 6: 2, 4, 22, Plate III b; Mellaart-Murray 1995, 3, 6, 9, Fig. P. 1: 4; 3, 6, 10, Fig. P. 2: 2; 22-23, 26, 32, Fig. P. 11: 10-13.

Bu kesimde tespit ettiğimiz ikinci yerleşme Evciler İlçesi'nin 3 km kadar güneydoğusunda yer alan Küçük Höyük Tümülüsü yakınlarındadır. Küçük Höyük tümülüsünün çevresinde yaptığımız çalışmalar sırasında bir tepeli yerleşmesi tespit edilmiştir (**Küçük Höyük Yanı**) (Harita). Yerleşme Evciler'in 3 km ve tümülüsün 50 m güneydoğusundadır. Burası 50 m güneydoğusundaki demiryoluna doğru uzanan bir burun üzerindedir. Yerleşme güneybatı yamaca doğru devam etmektedir. Üzerinde bütünüyle tarımsal faaliyetler yapılmaktadır ve tamamı sürülmüş haldedir. Kalkolitik Çağ, M.Ö. II. bin yıl ve çok az sayıda da Roma Dönemi buluntuları vardır. Yaklaşık 110 m çapında ve 1-1,5 m yüksekliğindedir.

Doğu-Batı :	Kuzey- :	h :	
	Güney		
N : 38°01. 332	E : 29°54. 937	h : 896 (m, Ac. 8. 96)	
B : 29°. 9155	E : 38°. 0220	h : 892 (m)	
DOM : 30	Y : 492583. 18 (m)	X : 4209953. 39 (m)	

Yukarıda da söz ettiğimiz gibi bu çevrenin en büyük yerleşmelerinden birisi Evciler merkezde yer alan **Kocahöyük'tür (Büyükhöyük)**. Burası Evciler'in 3,9 km doğusunda, demiryolunun hemen batısında, Baraklı Üyük'ün 4 km güneybatısındadır (Harita). Kocahöyüğün doğu etekleri, mevcut tren yolunun doğu kısmına kadar uzanmaktadır. Bu alanda 1 m'lik kültür toprağı kesiti buradaki yol çalışmaları sırasında oluşmuştur. Bu yerleşme, doğusuna doğru uzanan verimli ovaya ve aynı zamanda Denizli-Dinar yoluna hakim bir konumdadır. Bu yerleşmede İTÇ, OTÇ, STÇ, az sayıda DÇ, Hellenistik, Roma seramikleri görülür. Bu yerleşmenin üzerindeki en yoğun buluntu grubunu M.Ö. II. binyıla ait olanlar oluşturur. Yaptığımız çalışmalar sırasında burada envanterlik nitelikte üç adet taş bıçak, bir adet kemik iğ başı, bir adet sikke tespit edilmiştir. Sikke (Bizans dönemi?), yerleşmenin tepesinde bronz kap parçasıyla beraber ele geçmiştir.

Doğu-Batı :	480 (m)	Kuzey- :	390 (m)	h :	10 (m)
		Güney			
N :	38°02. 503	E :	29°55. 781	h :	915 (m)
B :	29°. 9295	E :	38°. 0417	h :	896 (m)
DOM :	30	Y :	493811. 67 (m)	X :	4212130. 17 (m)

Bu araştırma döneminde Karahacılı Köyü yerleşmelerinde harita çalışmaları tamamlandı. Bu yerleşmelerden ilki Karahacılı Köyü'nün 1,7 km batısında, Madenler Köyü'nün 1,8 km doğusunda, Karahacılı Tepe yerleşmesinin 1,9 km batısında ve Kocahöyük yerleşmesinin 4,8 km doğusunda yer alan **Pınar Mevkii'**dir (Çizim 1-2). Hemen güney eteklerinde bir su kaynağı vardır. Bu yerleşmede az sayıda İTÇ, M.Ö. II. bin yıl ve Roma dönemi çanak-çömlekleri vardır. Yerleşmenin üst kısmında bir insan kafatası ve kemikleri ile muhtemelen Bizans dönemine ait üzeri işlenmiş bir mimari blok (olasılıkla parapet) görülmüştür. Pınar Mevkii'nde M.Ö. II. bin yıl buluntuları zengindir.

Doğu-Batı	: 200 (m)	Kuzey-Güney	: 140 (m)	h	: 7 (m)
N	: 38°02. 443	E	: 29°59. 083	h	: 953 (m, Ac. 6. 24)
B	: 29°. 9849	E	: 38°. 0408	h	: 944 (m)
DOM	: 30	Y	: 498680. 73 (m)	X	: 4212020. 18 (m)

Karahacılı Köyü'nde incelediğimiz diğer yerleşme **Tepe Mevkii'**dir (Çizim 3-4). Burası Karahacılı Köyü'nün 1,1 km kuzeybatısında ve Gökçek-Karahacılı yolunun 1,3 km kuzeyinde yer alır. Tepe Mevkii'nde Kalkolitik, İTÇ, OTÇ ve Roma dönemi buluntuları vardır. OTÇ buluntuları çoğunlukla büyük küplere ait parçalardır. Küpler dışında dışa çekik ağız kenarlı boyunlu bir çömlek tipiktir. Kazıma dolgu bezemeli bir çömlek parçası da Kalkolitik örnekleri andırmaktadır.

Doğu-Batı	: 110 (m)	Kuzey-Güney	: 90 (m)		
N	: 38°02. 235	E	: 30°00. 402	h	: 974 (m, Ac. 5. 28)
B	: 30°. 0067	E	: 38°. 0372	h	: 963 (m)
DOM	: 30	Y	: 500594. 29 (m)	X	: 4211630. 74 (m)

2013 yılından itibaren tanımaya başladığımız Büyük Menderes'in yukarı çığrında bu dönemde çalışmalar sürdürüldü. Bu kesimde incelenen yerleşmelerden birisi Duman Köyü'nün 500 m kuzeydoğusunda yer alan **Safiye Mevkii'**dir (Harita). Bu yerleşmenin özellikle kuzey ve doğu kesimi yapılan tarımdan dolayı ova seviyesine inmiştir. Safiye Mevkii'nde Kalkolitik, İTÇ, M.Ö. II. bin yıl, ODC, Hellenistik, Roma ve Geç Roma dönemi çanak-çömlek parçaları vardır. Roma dönemi buluntuları M.S. 5. yüzyıla kadar devam etmektedir. Höyüğün ana uzantısı doğu-batı doğrultusu olarak görülmektedir. Höyüğün zirve

kısının güneyinde bir su kanalı yapılmıştır. Yerleşmenin çapı yaklaşık 120 m olarak görülmektedir. Yüksekliği de yaklaşık 4 m civarındadır. Burada envanterlik nitelikte bir adet iğ başı ve bir adet fildişi (?) buluntu ele geçmiştir. Burada bir adet ompholoslu kaseye ait dip parçası da ele geçmiştir.

Doğu-Batı :	Kuzey- Güney	:	h :
N : 38°10. 377	E : 30°01. 900	h :	820 (m, Ac. 6. 5)
B : 30°. 0317	E : 38°. 1729	h :	820 (m)
DOM : 30	Y : 502779. 36 (m)	X :	4226699. 18 (m)

Bölgenin erken kültürlerini veren önemli yerleşmelerden birisi Sütlaç Köyü'nün 2, 5 km güneybatısında yer alan **Kuyubaşı Mevkii'**dir (**Hüyük**) (Harita; Çizim 5-6). Bu tepeüstü yerleşmesinin konumlandığı kayalığın üzerindeki kültür dolgusu yaklaşık 7-8 m kadardır. Yüzeyde çok sayıda kafatası ve kemik parçaları görülmektedir. Çanak-çömlek parçaları eteklerden dört yana doğru dağılmıştır. Kuyubaşı'nda Kalkolitik, İTÇ, M.Ö. II. bin yıl, Hellenistik ve güneydoğu eteklerde de Roma dönemi buluntuları görülür. Burada envanterlik nitelikte iki adet yuvarlak oyun taşı (?), bir adet iğ başı ele geçti.

Doğu-Batı	: 70 (m)	Kuzey- Güney	: 90 (m)	h	: 7 (m)
N	: 38°06. 507	E	: 29°58. 683	h	: 895 (m, Ac. 5. 97)
B	: 29°. 9780	E	: 38°. 1084	h	: 867 (m)
DOM	: 30	Y	: 498077. 24 (m)	X	: 4219535. 05 (m)

Bu dönem araştırmalarımız sırasında Çakıcı Köyü'nün 1 km kuzeyinde, Tuğaylı-Çakıcı Köyü'nün 50 m doğusunda ve Harmanyeri'nin 800 m kuzeybatısında **Kızılsay Hüyükaltı** mevkiini tespit ettik (Harita). Duman Köyü'nden Dinar'a doğru, Menderes vadisinin sağında-solunda konumlanan yerleşmelerden birisi olan Kızılsay Hüyükaltı yerleşmesi Çakıcı Köyü'nün 1 km kuzeyinde ve Harmanyeri yerleşmesinin 800 m kuzeybatısında yer alır. Üzerinde Kalkolitik Çağ, İTÇ, az sayıda M.Ö. II binyıl, ODÇ ve Roma dönemi çanak-çömlek parçaları vardır. Üzerinde tarım yapılmaktadır. Kuzeydoğu-güneybatı: 100, kuzeybatı-güneydoğu: 80, h: 3 m'dir.

Doğu-Batı	:		Kuzey- Güney	:		h	:	
N	:	38°05. 620	E	:	30°07. 085	h	:	856 (m, Ac. 7. 61)
B	:	30°. 1180	E	:	38°. 0935	h	:	848 (m)
DOM	:	30	Y	:	510353. 83 (m)	X	:	4217890. 67 (m)

Önceki yıllarda **Kocakır Mevkii'**nde çalışmıştık (Harita). Ancak buradaki buluntuların dağınıklığı ana yerleşme alanının tespitini zorlaştırmıştı. Bu dönem yaptığımız çalışmalar sırasında burasının Kabaklı Köyü'nün 1 km güneydoğusunda, Kızıllı Köyü'nün 2,3 km güneydoğusunda ve Kabaklı-Tugaylı köy yolunun 100 m doğusunda olduğu anlaşıldı. Yerleşmenin batı eteklerinden Menderes Nehri akmaktadır. Düz bir yerleşmedir. Neolitik ve Roma dönemi buluntuları vardır. 150 m çapında bir alanı kaplamaktadır. Çevresindeki geniş bir alanda Hellenistik-Roma dönemi mezarları ile çanak-çömlek ve kiremit parçaları vardır.

Doğu-Batı	:		Kuzey- Güney	:		h	:	
N	:	38°07. 250	E	:	30°05. 824	h	:	849 (m, Ac. 6. 78)
B	:	30°. 0970	E	:	38°. 1248	h	:	849 (m)
DOM	:	30	Y	:	508511. 52 (m)	X	:	4220915. 18 (m)

2016 yılında Çölovası ve çevresinde de çalışmalar yürütüldü. Ovanın güney girişinde ve Akpınarlı Köyü'ndeki Tepe Höyük (**Akpınarlı Tepe Höyük**) (Çizim 7-8) bu yerleşmelerden birisidir (Harita). Burası köyün güney bitişiğinde, Akpınarlı-Çürüklü yolunun hemen güneydoğusunda ve Çataltepe yerleşmelerinin 3 km kuzeybatısındadır. Yerleşme, doğusundaki Çölovası'na ve Dinar-Çay yoluna hâkim bir konumdadır. Burada Kalkolitik Çağ, İTÇ, M.Ö. II. bin yıl, ODC ve Erken Bizans dönemi malzemeleri görülür. Yerleşmenin ana kültür dokusunu İTÇ'nin oluşturduğu söylenebilir. M.Ö. II. Bin yıl buluntularının çoğunluğu bead-rimli çanaklardır.

KD-GB	:	270 (m)	KB-GD	:	320 (m)	h	:	8 (m)
N	:	38°12. 681	E	:	30°20. 500	h	:	1154 (m)
B	:	30°. 3416	E	:	38°. 2115	h	:	1147 (m)
DOM	:	30	Y	:	529921. 14 (m)	X	:	4231038. 89 (m)

Çölovası'nın batısında, Kumalar Dağı'na doğru uzanan yükseltiler üzerinde önemli yerleşmeler vardır. Bunlardan birisi Haydarlı'nın kuzeyindeki dağlık

alandaki yer alan **Taşçeşme Mevkii'**dir (Harita). Burası, Haydarlı Kasabası'nın 4, 5 km kuzeybatısında, Kızılın Mevkii'nin 1 km kuzeydoğusunda ve Tüysüz Mevkii'nin 4 km kuzeydoğusundadır. Taşçeşme, küçük bir cep içerisine yerleşmiştir. Topoğrafik yapı burasının erken iskân için uygun olduğuna işaret eder. Yerleşme güneydoğusundaki vadiye hâkim, su kaynağına sahip ve korunaklıdır. Nitekim GNÇ/EKÇ'ye tarihlenebilecek çok az sayıda seramik vardır. İTÇ ve OTÇ çanak-çömlekleri çoğunluktadır. Ana yerleşmenin kuzeybatısındaki yamaçlarda M.Ö. II. bin yıla tarihlenebilecek bir yapıya ait duvar temelleri gözlenmiştir. Harita çalışmaları sırasında bu alanla ilgili noktalar kaydedilmiştir. Yaklaşık 150 m çapında bir yerleşim alanıdır.

Doğu-Batı :	Kuzey- Güney :	h :	
N : 38°17. 986	E : 30°22. 060	h : 1467 (m, Ac. 4. 90)	
B : 30°. 3677	E : 38°. 2997	h : 1473 (m)	
DOM : 30	Y : 532164. 69 (m)	X : 4240829. 50 (m)	

Afyonkarahisar İli Dinar İlçesi Pınar Mevkii (Karahacılı Köyü), Karahacılı Tepe Mevkii (Karahacılı Köyü), Kuyubaşı Hüyük (Sütlaç Köyü), Akpınarlı Tepe Hüyük (Akpınarlı Köyü) Halihazır Harita Çalışma Raporu

Yerleşim alanlarının halihazır harita çalışmalarında Topcon Hyper V GNSS alıcısı ile gerçek zamanlı kinematik (GZK) koordinat üretimine imkan veren TUSAGA-Aktif (Türkiye Ulusal Ana GPS Ağı-Aktif (CORS-TR (Continuously Operating Reference Station-Türkiye)) ağına dayalı olarak VRS (The Virtual Reference Station) düzeltme tekniği kullanılarak 1 sn kayıt aralığında 3 epok ölçü ile WGS 84 Uluslararası sistemine uygun olarak ITRF 96 koordinat sisteminde 3 derecelik dilimde nokta koordinatları (x, y) ve elipsoidal yüksekliği (h) belirlenmiştir.

Elde edilen arazi ölçülerinin hesap ve çizimleri NetCAD Halihazır Harita Modülü kullanılarak hazırlanmıştır.

Aşağıda Pınar Mevkii (Çizim 1-2), Karahacılı Tepe Mevkii (Çizim: 3-4), Kuyubaşı Hüyük (Çizim: 5-6), Akpınarlı Tepe Hüyük (Çizim 7-8) halihazır haritaları gösterilmiştir.

Tablo 1: 2016 yılı çalışmalarında incelenen ören yerleri

No	İlçe/Köy	İsim	No	İlçe/Köy	İsim
1	Dinar/Duman Köyü	Yokuş Mahal.	27	Dinar/ Kınık Köyü	Bırçaklı
2	Dinar/Duman Köyü	Safiye Mevkii	28	Dinar/ Bağcılar Köyü	Büyük Çatastepe
3	Dinar/Sütlaç Köyü	Kuyubaşı Hüy.	29	Dinar/ Bağcılar Köyü	Küçük Çatastepe
4	Dinar/Yüksel Köyü	Hüyük	30	Dinar/ Karabedir Köyü	Örenler
5	Dinar/Dikici Köyü	Dikici Hüyük	31	Dinar/ Karahacılı Köyü	Pınar Mevkii
6	Dinar/Kabaklı Köyü	Kabaklı Hüyük	32	Dinar/ Karahacılı Köyü	Tepe Mevkii
7	Dinar/Tugaylı Köyü	Köyaltı Hüyük	33	Dinar/Çakıcı Köyü	Kızılsay Hüyükaltı
8	Dinar/Kabaklı Köyü	Kocakır	34	Dazkın/ Bozan Köyü	Bozan Höyük
9	Dinar/Çakıcı Köyü	Harmanyeri H.	35	Dazkın/ Bozan Köyü	Yer Höyük
10	Dinar/Yeşilhöyük Köyü	Bozhöyük- Yeşilhöyük	36	Dazkın/ Akarca Köyü	Üçköy Merası (Akarca Çeşmesi)
11	Dinar/ Eldere Köyü	Adastepe	37	Dazkın/ Yüreğil Köyü	Ağlların Önü Üy.
12	Dinar/Çapalı Köyü	Emirkuyusu	38	Dazkın/ Sarıkavak Köyü	Sarıkavak Höyük
13	Dinar/ Akgün Köyü	Tepe Höyük	39	Evciler/ Akyarma Köyü	Demirboyu Höyük
14	Dinar/ Dombay Köyü	Tava Sapı	40	Evciler/ Baraklı Köyü	Cıgıllı Öreni
15	Dinar/ Dombay Köyü	Dombay Tepe	41	Evciler/ Baraklı Köyü	Baraklı Üyük
16	Dinar/ Çayüstü Köyü	Göktepe Höyük	42	Evciler/Merkez	Öküzören
17	Dinar/ Cumhuriyet Köy	Kerim Çayırı	43	Evciler/Merkez	Cemal Öreni
18	Dinar/ Göçerli Köyü	İsmail Höyük	44	Evciler/Merkez	Kocahöyük
19	Dinar/ Haydarlı Kasa.	Karatepe Höyük	45	Evciler/Merkez	Aşağıkuyu Mevkii
20	Dinar/ Haydarlı Kasa.	Tüysüz 1	46	Evciler/Merkez	Küçükhöyük Yanı
21	Dinar/ Haydarlı Kasa.	Tüysüz Mezar.	47	Başmakçı/ Yaka Köyü	Kocahöyük
22	Dinar/ Haydarlı Kasa.	Tüysüz 2	48	Başmakçı/ Yaka Köyü	Höyük (Ayşe K.)
23	Dinar/ Haydarlı Kasa.	Taşçeşme	49	Başmakçı/ Yaka Köyü	Hatup Höyük
24	Dinar/ Akpınarlı Köyü	Akpınarlı Tepe	50	Başmakçı/ Merkez	Üyük Mevkii
25	Dinar/ Alpaslan Köyü	Alpaslan Höyük	51	Başmakçı/ Hırka Köyü	Yer Höyük
26	Dinar/ Kadılar Köyü	Tepeardı	52	Başmakçı/ Hırka Köyü	Yıkıklar Mevkii

SONUÇ

2016 yılı çalışmaları sırasında ana amacımız araştırma bölgesinin güneybatısında Çölovası, Menderes Vadisi ve bu kesimin güneyindeki alanın ayrıntılı olarak incelenmesiydi (Harita). Üzerinde uzun bir süredir çalıştığımız ve yayın aşamasına geldiğimiz kitabımız için (Özdemir Koçak- Mustafa Bilgin-Hatice Gül Küçükbezci, M. Ö. II. Bin Yılda Afyonkarahisar Çevresi) bölgenin bu kesiminin ayrıntılı olarak incelenmesi gerekliydi. 2014-2015 dönemlerinde Dinar Dikici Höyük, Büyük Çataltepe, Küçük Çataltepe, İsmail Höyük, Dazkırı Ağılların Önü'nde harita çalışmaları yapıldı. Ancak bu havzada ayrıntılı çalışılması gereken başka ören yerleri de vardı. Örneğin: Başmakçı Yakaköy Kocahöyük, Evciler Kocahöyük, Dinar Alparslan Höyük ve Haydarlı Karatepe bu çalışmamız için önemliydi. Nitekim bunlarla birlikte 21 ören yerinde harita çalışması tamamlandı.

Bu dönem önceden tanıdıklarımızın yanında, ilk defa araştırdığımız alanlar da oldu: Evciler ilçesi Aşağıkuyu Mevkii (Küçük Höyük) ve Küçük Höyük Yanı, Dinar ilçesi Çakıcı Köyü Kızılsay Hüyükaltı. Bunun yanında Kabaklı Köyü'nün 1 km güneydoğusundaki Kocakır Mevkii'nde önemli bir Neolitik Dönem yerleşmesi tespit ettik. Ayrıca Haydarlı Taşçeşme yerleşmesindeki incelemelerimiz sırasında ana yerleşmenin kuzeybatısındaki yamaçlarda M. Ö. II. bin yıla tarihlenebilecek bir yapıya ait duvar temelleri gözlemlendi. Harita çalışmaları sırasında bu alanla ilgili noktalar kaydedildi. Önümüzdeki dönemde, bu kesimdeki çalışmalarımız sırasında Taşçeşme ve çevresini daha ayrıntılı araştırmayı planlamaktayız.

Bu çalışmalarımız sırasında 24 adet envanterlik eser, 9 adet etütlük eser tespit edilmiş ve Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi'ne teslim edilmiştir. 2017 yılı çalışma planımız, bölgenin güneybatısındaki bu kesimde eksik kalan alanların araştırılması, Afyonkarahisar Merkez Akarçay Vadisi çevresinin incelenmesidir. Bunun yanında daha önce tespit ettiğimiz bazı ören yerlerinin incelenmesi ve harita çalışmalarının yapılmasıdır. 2016 yılında birlikte çalıştığımız harita ekibi, modern yöntemlerle pratik bir şekilde çok sayıda alanın halihazır haritasını ve üç boyutlu haritaları yaptı. Bunu, önümüzdeki dönemde de sürdürebilmek bizim için önemli bir hedef durumundadır.

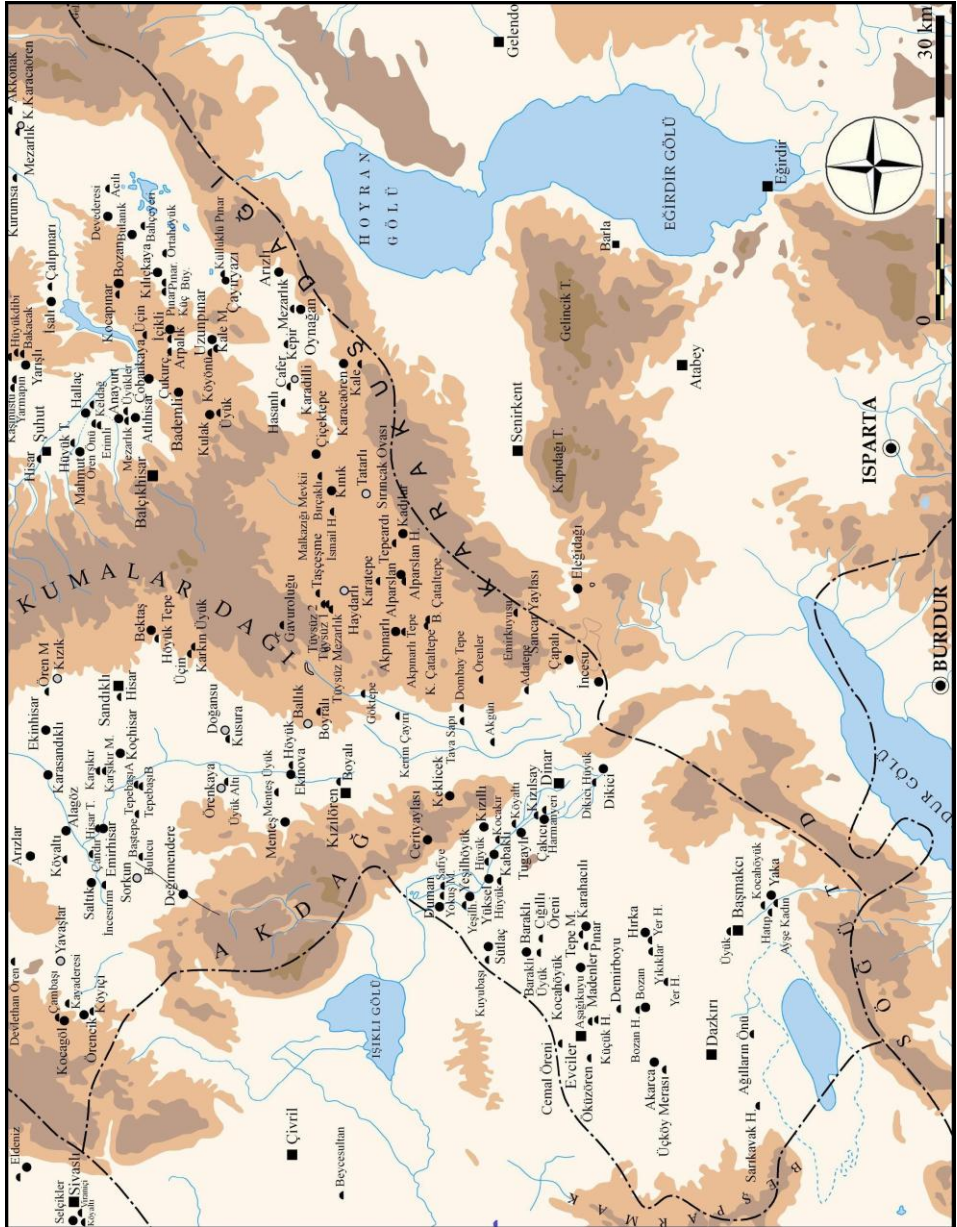

KAYNAKÇA

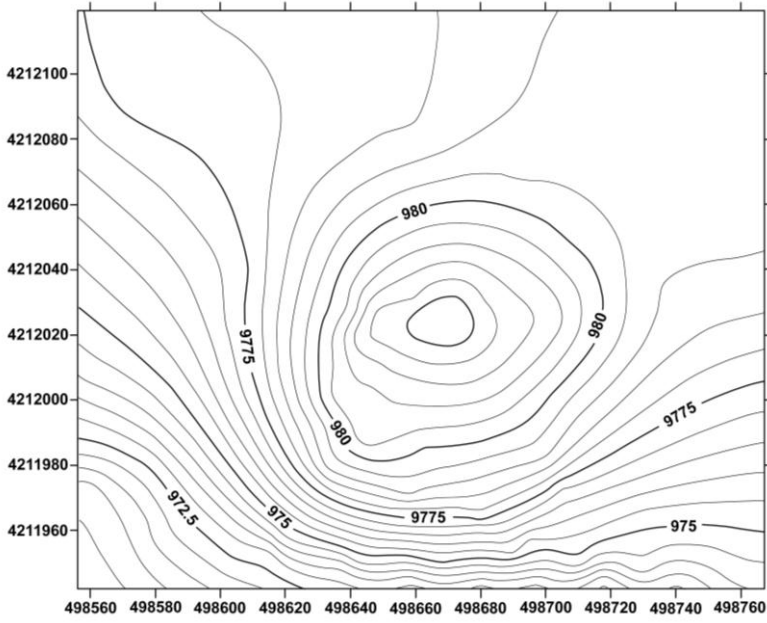
BİLGİN, A. N. 2005, Çavlum, Eskişehir Alpu Ovası'nda Bir Orta Tunç Çağ Mezarlığı, Eskişehir.

- EMRE, K. 1978, Yanarlar Afyon Yöresinde Bir Hitit Mezarlığı, Ankara.
- KOÇAK (2004 a), Erken Dönemlerde Afyonkarahisar Yerleşmeleri, Konya.
- KOÇAK, Ö. (2004 b), "Afyon-Bolvadin Yüzey Araştırmaları 2002 (Neolitik Çağdan İlk Tunç Çağına Kadar)", Araştırma Sonuçları Toplantısı, XXI-1, 173-184.
- KOÇAK, Ö. (2005), "Bolvadin- Çay ve Sultandağı Yüzey Araştırmaları 2003", Araştırma Sonuçları Toplantısı, XXII-1, 19-28.
- KOÇAK, Ö. (2006), "Afyon İli ve İlçeleri Yüzey Araştırmaları 2004", Araştırma Sonuçları Toplantısı, XXIII-1, 83-94.
- KOÇAK, Ö. (2009), "Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2007 Yılı Yüzey Araştırması", Araştırma Sonuçları Toplantısı, XXVI/2, 51-72.
- KOÇAK, Ö. (2010), "Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2008 Yılı Yüzey Araştırmaları", Araştırma Sonuçları Toplantısı, XXVII-2, 287-312.
- KOÇAK, Ö. (2011), "Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2009 Yılı Yüzey Araştırmaları", Araştırma Sonuçları Toplantısı, XXVIII/2, 181-200.
- KOÇAK, Ö. (2012), "Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2010 Yılı Yüzey Araştırması", Araştırma Sonuçları Toplantısı, XXIX/1, 231-261.
- KOÇAK, Ö. (2013), "Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2011 Yılı Yüzey Araştırmaları", Araştırma Sonuçları Toplantısı, XXX/2, 39-52.
- KOÇAK, Ö. (2014), "Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2012 Yılı Yüzey Araştırmaları", Araştırma Sonuçları Toplantısı, XXXI/2, 75-96.
- KOÇAK, Ö. (2015), "Afyonkarahisar İli ve İlçeleri ile Uşak İli Sivash İlçesi 2013 Yılı Yüzey Araştırmaları", Araştırma Sonuçları Toplantısı, XXXII/1, 355-374.
- KOÇAK, Ö. - M. BİLGİN (2005), "Taşlı Höyük: An Important Early Bronze Age Settlement and Necropolis in Bolvadin-Dişli Village", *Anatolia Antiqua*, XIII, 85-109.
- KOÇAK, Ö. - M. BİLGİN (2010), "Afyonkarahisar'da İki Önemli Son Neolitik / İlk Kalkolitik Yerleşme Yeri: Eyice ve Pani Höyük", *TÜBA-AR, Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi-Turkish Academy of Sciences Journal of Archaeology*, 13, 9-38.
- KOÇAK, Ö. - M. BİLGİN (2013), "Afyonkarahisar Üçün Buluntuları Işığında Batı Anadolu Prehistoryası Üzerine Yeni Gözlemler", *Adalya*, XVI, 31-48.
- KOÇAK, Ö. - A. IŞIK (2007), "2005 Yılı Afyonkarahisar İli ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması", Araştırma Sonuçları Toplantısı, XXIV/1, 357-380.
- KOÇAK, Ö. - A. IŞIK (2008), "2006 Yılı Afyonkarahisar İli ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması", Araştırma Sonuçları Toplantısı, XXV-2, 85-102.

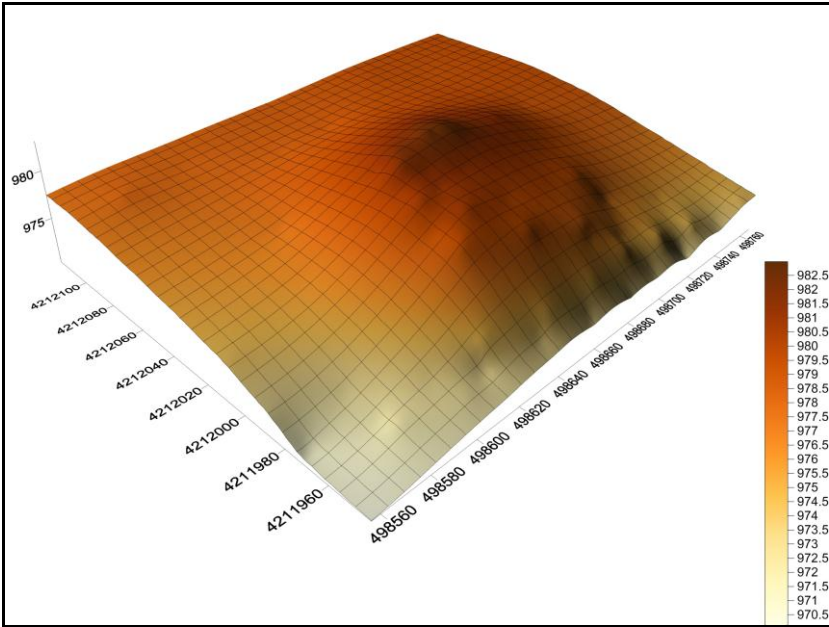
- KOÇAK, Ö. - H. G. KÜÇÜKBEZİ- R. KIZGUT (2016 a), "Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2014 Yılı Yüzey Araştırmaları", Araştırma Sonuçları Toplantısı, XXXIII/1, 21-46.
- KOÇAK, Ö. - H. G. KÜÇÜKBEZİ- R. KIZGUT (2016 b), "İçbatı Anadolu Bölümü'nde Yerleşim Modelleri ve Konumları (Neolitik Çağ'dan Tunç Çağı Sonuna Kadar)", I. Uluslararası Anadolu Uygarlıkları Sempozyumu, 22-23 Ekim 2015, Muğla (baskıda).
- KOÇAK, Ö. - M. BİLGİN-H. G. KÜÇÜKBEZİ (2017), "Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2015 Yılı Yüzey Araştırmaları", Araştırma Sonuçları Toplantısı, XXXIV/1, 233-264.
- KOÇAK, Ö. - H. G. KÜÇÜKBEZİ (2017), "Yukarı Menderes Vadisinde Erken Dönem Yerleşmeleri", Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (SEFAD), 37, 489-514.
- LLOYD, S. -MELLAART, J. 1955, "Beycesultan Excavations: First Preliminary Report", Anatolian Studies, 5, 39-92.
- MELLAART, J. - A. MURRAY (1995), Beycesultan, VOL. III, Part II, Ankara.
- SEEHER, J. 2000, Die Bronzezeitliche Nekropole von Demircihöyük-Sarıket: Ausgrabungen des Deutschen Archäologischen Instituts in Zusammenarbeit mit dem Museum Bursa 1990-1991, Tübingen.
- ÜYÜMEZ, M. - Ö. KOÇAK- A. İLASLI 2008, "Afyonkarahisar/Bayat İlçesi Dede Mezarı Orta Tunç Çağı Nekropolü 2006 Yılı Kazıları", Kazı Sonuçları Toplantısı, XXIX/2, 403-416.
- ÜYÜMEZ, M. - Ö. KOÇAK- A. İLASLI 2009, "Dede Mezarı Nekropolü 2007 Yılı Kazıları", Kazı Sonuçları Toplantısı, XXX/3, 183-196.
- ÜYÜMEZ, M. - Ö. KOÇAK- A. İLASLI 2010a, "Dede Mezarı Nekropolü Kazıları 2008 Yılı Çalışmaları", Kazı Sonuçları Toplantısı, XXXI/2, 183-194.
- ÜYÜMEZ, M. - Ö. KOÇAK- A. İLASLI 2011, "Dede Mezarı Nekropolü Kazıları 2009 Yılı Çalışmaları", Kazı Sonuçları Toplantısı, XXXII/2, 117-132.

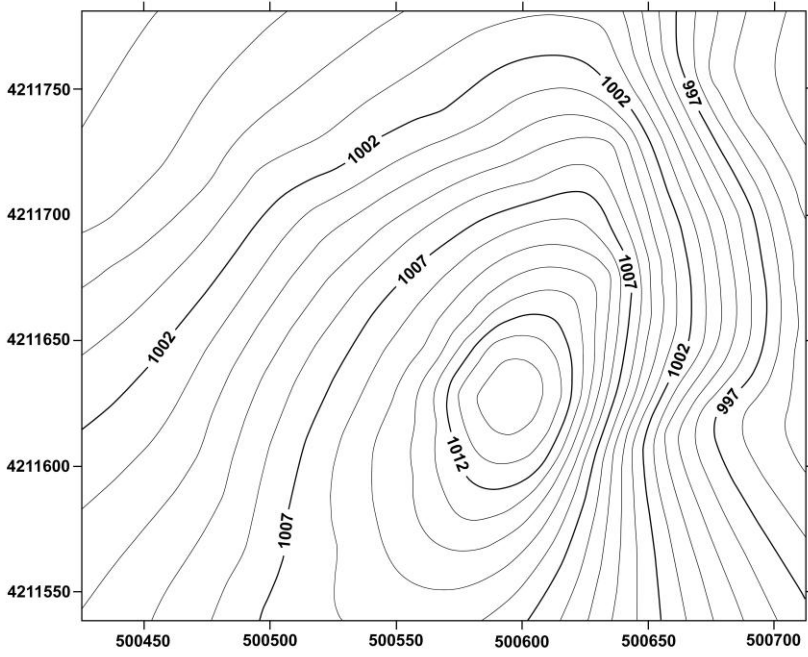
Harita: 2016 yılı çalışma alanı

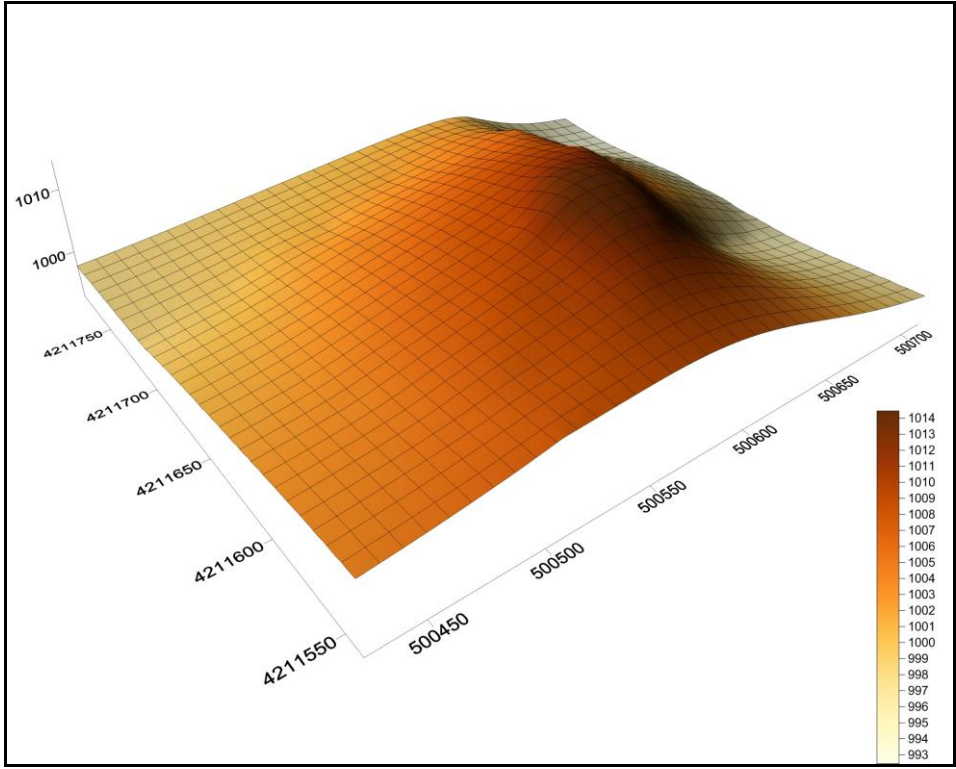
Çizim 1: Dinar İlçesi Pınar Mevkii (Karahacılı Köyü) Halihazır Haritası

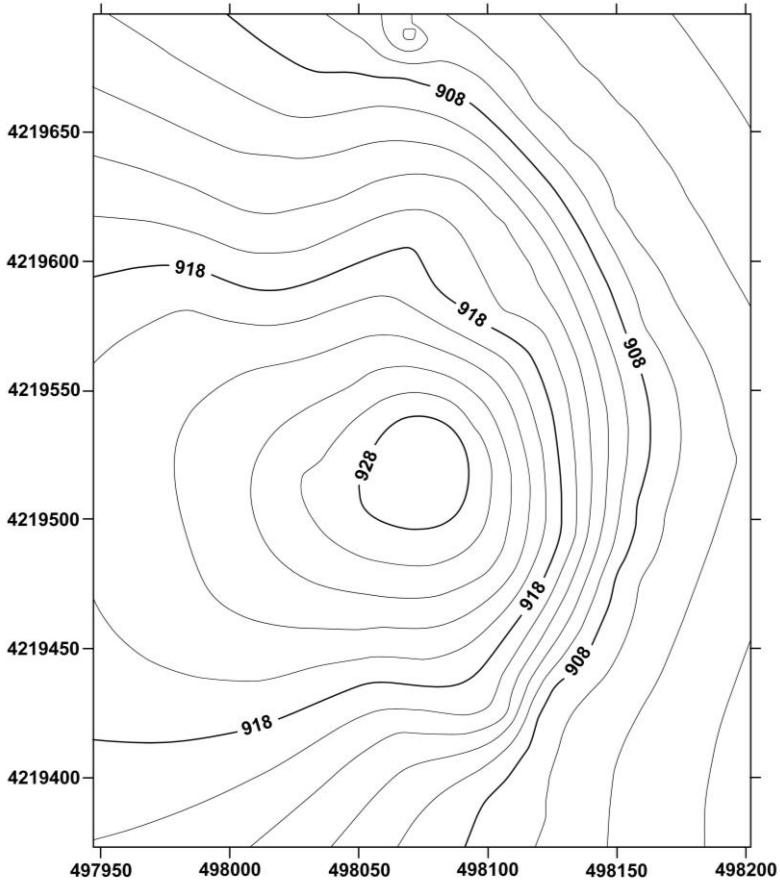
Çizim 2: Dinar İlçesi Pınar Mevkii (Karahacılı Köyü) 3D Haritası

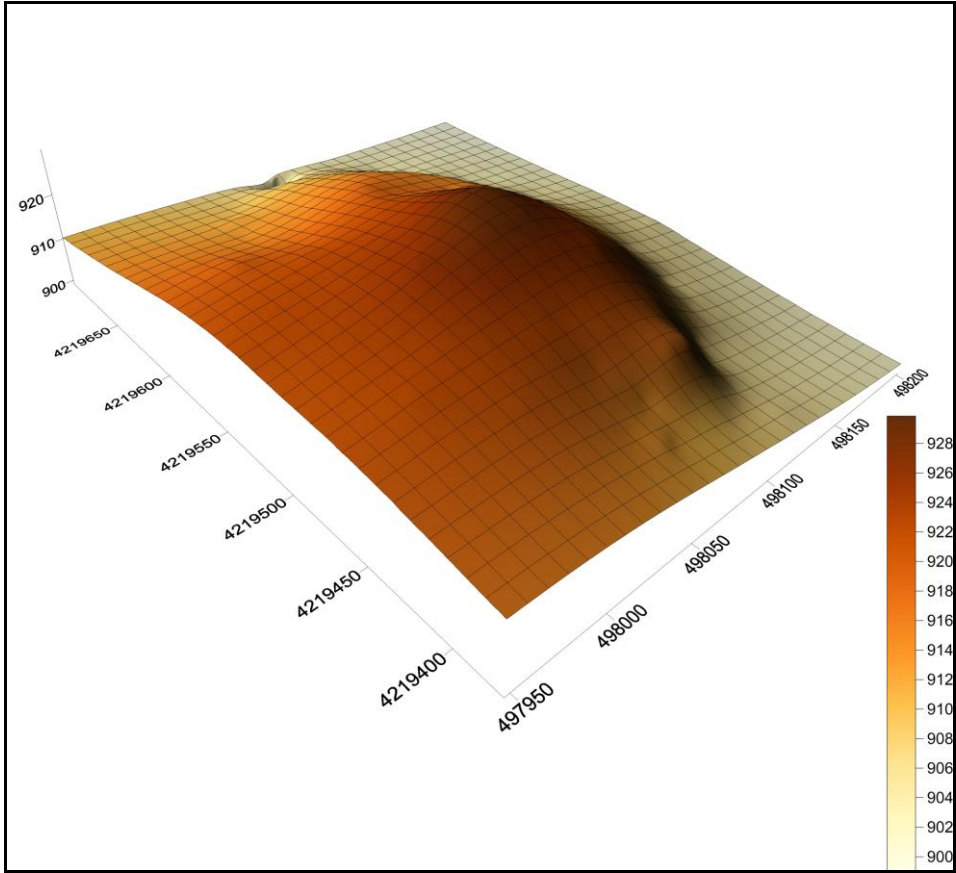
Çizim 3: Dinar İlçesi Karahacılı Tepe Mevkii (Karahacılı Köyü) Halihazır Haritası

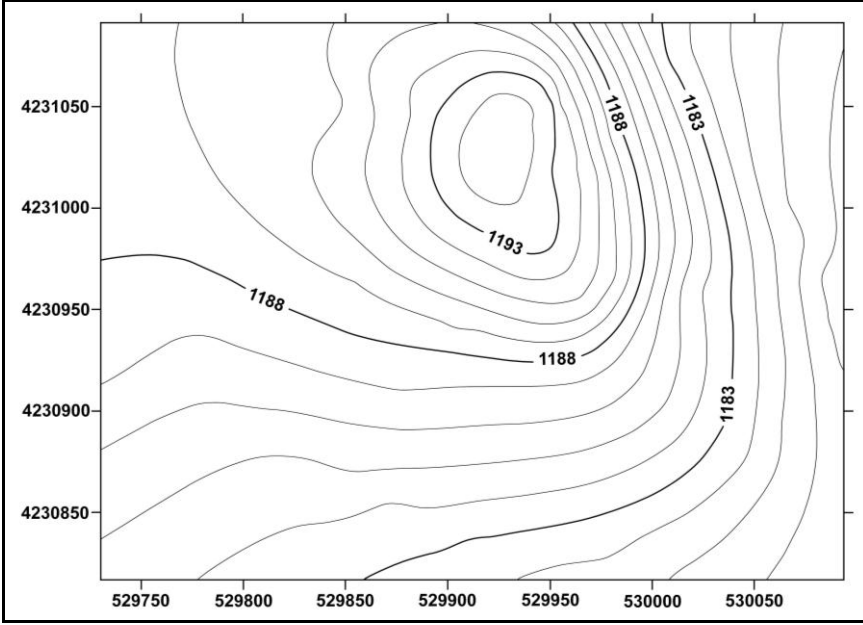
Çizim 4: Dinar İlçesi Karahacılı Tepe Mevkii (Karahacılı Köyü) 3D Haritası

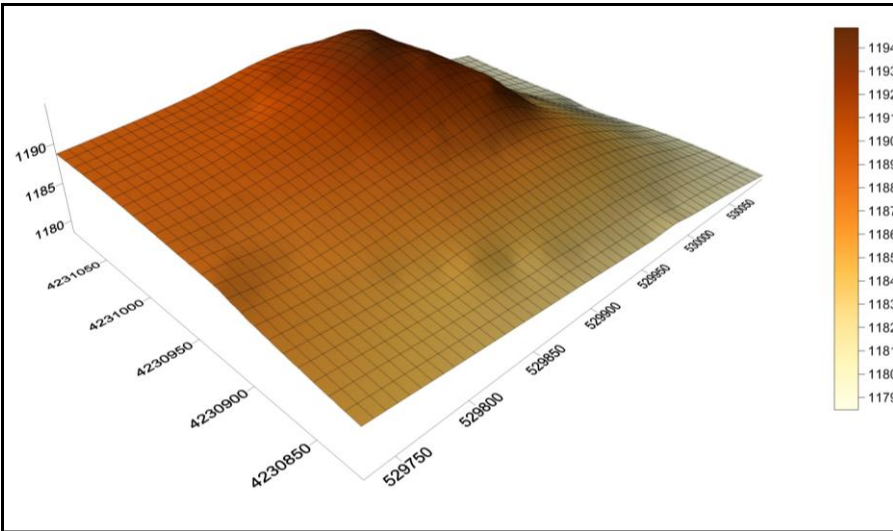
Çizim 5: Dinar İlçesi Kuyubaşı Hüyük (Sütlaç Köyü) Halihazır Haritası

Çizim 6: Dinar İlçesi Kuyubaşı Hüyük (Sütlaç Köyü) 3D Haritası

Çizim 7: Dinar İlçesi Akpınarlı Tepe Höyük (Akpınarlı Köyü) Halihazır Haritası

Çizim 8: Dinar İlçesi Akpınarlı Tepe Höyük (Akpınarlı Köyü) 3D Haritası

2016 YILI ŞEREF HÖYÜK / KOMAMA VE ÇEVRESİ YÜZEY ARAŞTIRMALARI

Ralf BECKS*

B. Ayça POLAT BECKS

Burdur İli, Bucak İlçesi, Ürkütlü Köyü yakınlarındaki Şeref Höyüğü merkez olarak, egemenlik alanında 2014 yılından bu yana Genel Müdürlüğümüzün izniyle yapılan “Şeref Höyük ve Çevresi Yüzey Araştırması” projesi arazi çalışmaları 2016 sezonunda 18 Ağustos – 09 Eylül tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir¹. Bilindiği gibi Şeref Höyük yörenin en büyük höyüğü olma özelliği taşıırken, neredeyse kesintisiz tabakalanması Geç Kalkolitik Dönem’den başlayarak Geç Antik Çağa dek devam eder. Projemiz çerçevesinde Şeref Höyük /

* Doç. Dr. Ralf BECKS, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Burdur/TÜRKİYE, e-mail: ralfbecks@mehmetakif.edu.tr.

Doç. Dr. B. Ayça Polat BECKS, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Burdur/TÜRKİYE, e-mail: aycapolat@mehmetakif.edu.tr.

¹ Verdikleri izinle çalışmamıza olanak sağlayan T.C. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’ne teşekkürlerimiz sunarız. Bakanlık temsilcisi olarak araştırmamızda görev yapan Aydın İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü uzmanlarından sayın Yıldırım TURAN’a, Burdur Müze Müdürü Hacı Ali EKİNCİ’ye, Elmalı Müze Müdürü Yunus Reyhan TAŞÇIOĞLU’na ve Antalya İl Kültür ve Turizm Müdürü İbrahim ACAR’a sağladıkları bilimsel işbirliği ve yardımları için teşekkür ederiz. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Rektörlüğü’ne destek ve yardımları için içtenlikle teşekkür ederiz. Araştırmamız Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü’nce 0380-GÜDÜMLÜ-16 no. lu proje ile destelenmiş olup, komisyon üyelerine ve koordinatörlük çalışanlarına çok teşekkür ederiz. Geçtiğimiz yıllarda olduğu gibi bu yılda sağladıkları maddi destek için Koç Üniversitesi Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi’ne (AKMED) teşekkürü bir borç biliriz. Araştırma Projemiz 2016 yılında Türk Tarih Kurumu’nun (TTK) sağladığı Kazı ve Yüzey Araştırması destekleri kapsamında desteklenmiş olup, kurum başkanlığına, tüm çalışanlarına ve komisyon üyelerine sağladıkları destek ve işbirliği için çok teşekkür ederiz.

Şeref Höyük / Komama Yüzey Araştırması 2016 sezonu arazi çalışmalarına aşağıda adı geçen bilim insanları ve öğrenciler katılmıştır: T.C. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Arkeoloji Bölümü’nden Doç. Dr. Ralf BECKS (Araştırma Başkanı) ve Doç. Dr. B. Ayça POLAT BECKS, T. C. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Tarih Bölümü’nden Prof. Dr. Hasan BABACAN ve Yrd. Doç. Dr. Reyhan ŞAHİN ALLAHVERDİ, arkeologlar Nazım ÜLKÜ, Şevval Rukiye ERDOĞAN, Seda TOSUNBERK, arkeoloji öğrencisi Murat Arpacı. Ekip üyelerine gayretli ve özverili çalışmaları için çok teşekkür ederiz.

Komama, Prehistorik Dönem'den itibaren geniş bir zaman diliminde, hinterlandıyla birlikte araştırılmaktadır. Bu sayede Kalkolitik-Tunç Çağlarında Burdur-Antalya Kültürü'nün önemli bir parçası olan Şeref Höyüğü'nün çevresiyle birlikte değerlendirilmesi mümkün olacaktır. Çağlar boyunca bölgedeki yerleşim sistemleri ve hiyerarşisinin anlaşılması, alan kullanımında zaman içerisinde meydana gelen değişimlerin gözlenmesi hedeflenmektedir. Bu amaçlar doğrultusunda 2016 sezonunda Burdur İli sınırlarında kalan Eski Kestel Gölü çevresindeki kuzey egemenlik alanında geçtiğimiz yıllarda tespit edilen yerleşimlerde durum kontrolü, çizim, ölçüm gibi belgeleme çalışmalarına ağırlık verilirken; Antalya İli Korkuteli İlçesini içine alan güney egemenlik alanında ilk tespitlere başlanmıştır (Harita). Araştırma sezonu boyunca toplam 55 buluntu yeri ziyaret edilerek Total Station, GPS gibi çeşitli aletlerle ölçülmüş, planları çıkarılmış, haritaya işlenerek, belgelenmiştir. Bu buluntu yerlerinden pek çoğu daha önce literatüre girmeyen yerler olup, ilk kez ekibimizce keşfedilmiştir. Kaçak kazı faaliyetleri, taş ocağı açılımı ve yazlıkçıların yapılaşması gibi aktivitelerin yoğun olduğu araştırma sahamızda buluntu yerlerinin hızla tescillenerek koruma altına alınması büyük önem taşımaktadır. Bu bilinçle ekibimiz her yıl tescili olmayan buluntu yerlerini listeleterek öneriler sunmaktadır. Yaptığımız öneriler doğrultusunda Antalya Bölge Kurulu'nun gayretli çalışmaları ile 27 buluntu yeri SİT alanı ilan edilerek koruma altına alınmıştır.

KUZEY EGEMENLİK ALANI

2016 yılının ilk çalışma alanı geçtiğimiz yıllarda tespitleri yapılan, Eski Kestel ve Anbahan Gölleri'ni içine alan kuzey egemenlik alanındaki kontrol ve belgelemelerdir. Kuzeyde Karaaliler, Kuşbaba, Kestel, Üzümlü, Keçili, Heybeli, Yüreğil, Ürkütlü Köyleri'nin arazilerinde çalışılarak, Kaynar Kale, Heybeli Höyük, Şeref Höyük gibi yerleşimlerde kontroller yapılmıştır (Harita). Kuşbaba Köyü sınırlarındaki Gavurini yerleşimi, kuzey territoriumdaki kent nitelikli önemli yerleşimlerinden biri olup, burada akropolis ve hamam yapısında Total Station yardımıyla ölçüm yapılarak plan çıkartılmıştır (Resim: 1). Kuzey territoriumdaki kent nitelikli bir diğer yerleşme olan Kaynar Kale çevresinde 2 yeni mahalle ve 1 çiftlik yerleşimi saptanmıştır. Bunlardan Camışçökeni ve Kemikli isimleriyle bilinen mevkiiler yerleşim dışı mahalle niteliğinde olup, etrafında herhangi bir çevreleme duvarı bulunmayan çok sayıda yapı biriminden oluşur (Harita). Heybeli'ye giden yol üzerindeki Gökbel ise tekil çiftlik niteliği taşır. Kemikli'de çok mekanlı yapılara ek olarak, in antis planda bir yapı tespit edilmiştir. Araştırmalarımız kapsamında keşfedilen buluntu yerlerinin yüzey ke-

ramikleri M.S. 1-4. yy. lar arasında kullanıldıklarına işaret eder. 2016 yılında Kaynar Kale çevresinde yapılan tespitler, Pisidya Bölgesi yerleşim organizasyonu hakkında geçtiğimiz senelerde yapılan çalışmalar sonrası ortaya konan, dağınık yerleşim şemasını doğrulamaktadır².

Burdur İli sınırında kalan kuzey territoriumdaki son çalışma Şeref Höyük / Komama'nın nekropollerinden biri olan Bozburun Mevkii'de yürütülmüştür (Harita). Ürkütlü Köyü'nün çıkışında konumlanan, ovaya uzanan kayalık bir tepe olan Bozburun yüzey buluntularından anlaşıldığı kadarıyla en geç Arkaik Dönem'den itibaren nekropolis olarak kullanılmıştır. Batıya ve güneye alçalarak inen yamaçları Şeref Höyük ile bakışımı olup yaklaşık 1, 5 km. mesafededir. 1. derece arkeolojik sit alanı olan Bozburun'un SİT fişinde 5 adeti kaya mezarı 3 adeti khamasorion olmak üzere toplam 8 mezardan söz edilmektedir. Ekibimizin yaptığı çalışmalarda 13 mezar belgelenmiştir. Bunların yanı sıra tepenin kuzeye, Anbahan Gölü'ne bakan yamaçlarında içine girme imkanı bulunmayan 2 kaya mezarı daha tespit edilmiştir. Ana kayanın hemen her yerde yüzeyde olduğu Bozburun'da 3 farklı mezar tipiyle karşılaşmıştır: Kaya mezarları, khamasorionlar ve ilk kez burada karşılaştığımız her iki mezar tipinin bir kombinasyonu olan kaya mezarı-khamasorion karışımı oygu mezarlar. Bunların kaya mezarı gibi kapısı ve dromosu bulunmasına karşın, mezar odası yuvarıdan derinleşerek yapılmış ve üst açıklığı khamasorion gibi kapakla örtülmüştür (Resim: 2). Pek çok mezarın yanında tespit edilen sunu çukurları gömü pratikleri hakkında bilgi vermektedir. Kaya mezarları genelde tek odalı ve 1-2 klineliyen, bir örneğin mezar odası torba biçimli olup sadece 95 cm. çapıyla ceset gömüden çok kremasyon için kullanıldığına işaret eder.

GÜNEY EGEMENLİK ALANI

Şeref Höyüğün güney egemenlik alanı, antik kaynakların da belirttiği üzere, ovayı sulayan çayların açtığı vadiler boyunca İsinda'ya (Korkuteli) kadar ulaşmaktadır. 2016 yılında güney egemenlik alanının Şeref Höyüğe yakın kuzey kesimlerinde ilk tespit ve ön belgeleme çalışmalarına başlanmıştır. Bu kapsamda Garipçe, Çomaklı, Yelten, Yeşilyayla, Bozova, Karakuyu, Leylekköy, Yakaköy, Çukurca, Yalınligediği ve Çaykenarı Köyleri'nin arazileri taranmıştır (Harita). İki vadi şeklinde güneye açılan arazide yapılan ilk tespitler, daha önce sistemli araştırılmamış alanın, arkeolojik açıdan bilinenden çok daha zengin olduğunu gözler önüne sermiştir. Buluntu yerlerinin çokluğu ve sıklığı gerek

² Polat Becks 2015, 627-635; Becks – Polat Becks 2017.

prehistorik çağlarda gerekse Antik Çağ'da, alanın günümüze oranla çok daha yoğun yerleşim gördüğüne işaret eder. 2016 çalışmaları antik kaynaklarda Komama territoriumunda adı geçen Andeda, Verbe, Kodrulla, Sidibunda gibi küçük yerleşimlere potansiyel lokalizasyon önerileri getirilmesi noktasında sonuçlar ortaya çıkarırken, gömü gelenekleri hakkında önemli bilgiler ortaya koymuştur.

Şeref Höyüğü'nün güneydoğusundaki **Garipçe Köyü**'nde pek çok buluntu yeri tespit edilmiş ve belgelenmiştir (Harita). Köy mezarlığında Osmanlıca kitabeli mezar taşlarının transkripsiyonu gerçekleştirilmiş, ölçülerek plana işlenmiştir. Mezarlıkta aynı zamanda Şeref Höyük civarından getirildiği söylenen devşirme üst yapı elemanlarına rastlanmıştır. Benzer devşirme parçalar köyün her yerine dağılmış halde bulunmaktadır. Garipçe Köyü'nün doğusundaki kayalık yükseltiler pek çok mağara ve kaya kovuğuna ev sahipliği yapar. Bunlardan Demirin adıyla bilinenin içerisine yaklaşık 2x2 m. ölçülerinde 2,3 m. derinlikte kaçak kazı çukuru tespit edilmiş olup, kesitinde yer yer küllü tabakalar izlenir. Atık toprakta Tunç Çağı ve Roma keramiklerine rastlanmıştır. Demirin'in güneyinde, Kocain adıyla bilinen büyük ve yüksek bir kaya kovuğu yer alır. Günümüzde ağıl olarak kullanılan kovukta rastlanan keramik malzeme arasında Mamak malları, Osmanlı kapları, Hellenistik-Roma keramikleri ve Tunç Çağı çanakları sayılabilir. Benzer bir örnek Çatalin'dir. Önündeki akıntı toprakta Bizans ve Geç Antik Dönem malzemelerinin yanı sıra Roma Sigillatları mevcuttur.

Garipçe'nin güney kesiminde, Korkuteli Yolu'nun doğusunda Kızılyer Höyük yer alır (Harita). Yaklaşık 70x60 m. ölçülerinde, yüksekliği 1 m. kadar, alçak ve yayvan bir tepedir (Resim: 3). Yüzeyde bol miktarda el yapımı, kötü pişmiş, kaba çanak çömlek parçalarına ve ezme-öğütme taşlarına rastlanmıştır. Malzemesi ile Geç Kalkolitik ve Erken Tunç Çağında yerleşim gördüğü anlaşılar. Garipçe yakınlarında bir diğer höyük Çayır'dır. Köyün batı kesiminde, Şeref Höyük yakınlarındadır. Halk arasında Mezar Tepe adıyla da bilinen 75 m. çapı ve 1 m. yüksekliğiyle yassı ve alçak bir höyüktür. Yüzeyinde ele geçen keramikler arasında Erken Tunç Çağı'na ait el yapım kırmızı ağıllılar ve kahverengi mal grupları göze çarpar. Formlar arasında sepet kulplular, derin çanaklar, düz ağızlı küçük kaseler, S formlu kase, tepsiler ve üç ayaklı pişirme kapları vardır. Malzemesi Şeref Höyük ile oldukça benzerdir. Ayrıca Demir Çağı, Hellenistik ve Roma Dönemi keramikleri mevcuttur.

Köyün güneybatısında, Korkuteli yoluna bakan tepeler üzerinde halk arasında Basak adıyla bilinen, üstü taş kırıkları ve toprakla örtülü, kaçak kazılarla

tahrip olmuş bir tümülüse rastlanmıştır (Harita). Ovaya ve Şeref Höyüğe hakim konumdaki tümülüsün mezar odası kabaca kare planlı olup, düzgün kesilmiş büyük bloklardan, isodomos tekniğinde örülmüştür (Resim: 4).

Ürkütlü'nün yaklaşık 5,5 km. güneyinde kalan **Çomaklı Köyü** (eski ismiyle Fuğla) literatürde Komama territoriumundaki küçük yerleşimlerden Pogla olarak geçer³. Köy çok sayıda antik kalıntı ve devşirme parçalar barındırmaktadır. Bunlar arasında köy kahvesinin bahçesindeki yazıtlar, sütun başlıkları, bloklar, çeşitli üst yapı elemanları, aslan heykeli ve evlerin duvarlarında örülü haldeki figürlü steller en dikkat çekici olanlardır. Köyün batısında halk arasında Asar Tepe adıyla bilinen iki yükselti vardır. Bunlardan güneyde olan etrafı surlarla çevrili yerleşim niteliğindedir (Harita). Polygonal taşlardan, kuru duvar tekniğinde örülen surun kalınlığı 1,8 ile 2 m. arasında değişmektedir (Resim: 5). Yerleşim içinde, bazıları kısmen ana kayanın şekillendirilmesi ile inşa edilmiş çok sayıda yapı kalıntıları mevcuttur. Yüzey keramikleri Roma İmparatorluk Dönemi'ne işaret ederken, aynı zamanda bol miktarda pithos parçaları ve çeşitli profiller sergileyen çatı kiremitlerine rastlanmıştır. Köyün yukarı mahalle çeşmesinin gerisinde bir sarnıç ve onunla bağlantılı anıtsal duvarlar tespit edilmiştir. Dikdörtgen plandaki sarnıç günümüzde hala işlevsel olup, doğuya, çeşmenin olduğu meydana bakan yüzünde kesme taşlardan örülü kemer dikkati çeker (Resim: 6). Gerek sarnıcın dış duvarları gerekse doğuya devam eden anıtsal duvarlar düzgün kesilmiş bloklardan pseudo isodomos tekniğinde örülmüştür. Biri Çomaklı Köyü içinde ve diğeri Şeref Höyüğe giden yol üzerinde olmak üzere 2 adet podiumlu anıt mezar tespit edilmiştir. Dikdörtgen planlı anıtlar, düz postament ve sokel üzerinde yükselirken plan ve görünüş açısından benzerdirler. Köy içindeki mezar anıtı 7,92 x 5,50 m. ölçülerde olup korunagelen yüksekliği 2,59 m. dir (Resim: 7). Şeref Höyük yolu üstündeki halk arasında Bacaksızın Taşı adıyla bilinir. Her ikisinin de dış yüzlerde büyük, düzgün kesilmiş blok taşlar; içte ise opus caementicium çekirdek kullanılmıştır. Şeref Höyük yakınlarında 2014 yılında belgelenen Temaşalık mezar anıtı ile aynı planda ve benzer ölçülerdeki bu iki anıt mezar, yörenin Erken Roma İmparatorluk Dönemi görkemli mezar anıtlarının nitelikli örnekleridir.

Korkuteli asfaltından Çomaklı'ya sapan yolun kuzey kenarında bulunan Fuğla Höyük 170x200 m. ölçüleri ve 10 m. i bulan yükseltisiyle Şeref Höyük'ten sonra en büyük örnektir (Harita). Keramiklerden höyüğün Geç Kalkolitik Dö-

³ Bean 1960, 45, 55-56. Haritada Çomaklı Köyü'nün batısındaki yükseltiler üzerine işaretlenmiştir.

nem'den itibaren yerleşim gördüğü anlaşılr. En yoğun grubu oluşturan Erken Tunç Çağı malzemesi Şeref Höyük ve Çayır Höyük malları ile benzerdir (Resim: 8). Bunlara oldukça nitelikli Demir Çağı keramikleri eşlik eder. Arasında bikromlar, konsantrik daire motifliler, Kıbrıs ithalleri bulunur.

Mancar Höyük Korkuteli yolunun Garipçe'den Çomaklı'ya devam eden kısmında, yolun batısında kalır (Harita). Yaklaşık ölçüleri 115x140 m. olup, ovoidan 2 m. yükselir. Ele geçen keramikler ağırlıklı olarak ETÇ II evresine aittir. Höyük yüzeyinde ezme taşları, birkaç parça çakmaktaşı ve obsidyen alete rastlanmıştır.

Çomaklı'dan **Hacıbekar** ve Ürkütlü istikametine devam eden yukarı yol üzerinde Esköy Höyük yer alır (Harita). Ovaya açılan yükseltiler üzere konumlanan höyük yaklaşık 35x50 m. ölçülerinde olup yüksekliği 3 m. bulur (Resim: 9). Tepe boyunca bol miktarda el yapımı, nitelikli, açkılı çömleklerle karşılaşlmıştır. Bunlara Hacılar-I malzemeleri eşlik eder. İçi ve dışı açık renk astar üzerine kırmızı ve kahverengi boyalı malzemelerin bazıları çok kalitelidir. Yüzey malzemelerinden Esköy'ün Kalkolitik, Erken Tunç, Demir Çağı, Hellenistik ve Roma Dönemleri'nde kullanıldığı anlaşılr. Demir Çağı malzemeleri arasında konsantrik daireliler, bant bezemeliler, bikrom boyalı, Kıbrıs ithalleri ve İonia kasesi dikkat çekmektedir. Aralarında obsidyen örneklerinde yer aldığı çok sayıda dilgi ve taş alete rastlanmıştır.

Hacıbekar Köyü içinde mimari bloklar, sütun başlıkları, yazıtlar, sunaklar gibi devşirme parçalar dikkati çekerken, üst kesimlerindeki kayalık alanda bir kaya mezarı tespit edilmiştir. Halk arasında Küçük Çeşme İni adıyla bilinen kaya mezarı tek odalı, fasad süslemesi olmayan basit bir mezardır (Harita). Köşeleri yuvarlatılmış dikdörtgen bir kapıyla girilir. Doğu-batı doğrultulu mezarın kapısı doğuya bakmaktadır. Üç duvarı boyunca devamlı seki biçiminde klineler yer alır. Güneye doğru Çomaklı ve Yeşilyayla Köyleri arasında Geç Hellenistik – Erken Roma Dönemleri'nde kullanılan çiftlik nitelikli yerleşimler ve mahalleler yer alır. Bunlardan biri Korkuteli yoluna bakan Kaçarın Tepe'dir (Harita).

Belen Höyük Bozova'dan **Yeşilyayla Köyü**'ne giden yolun kuzeyinde, köyün 1 km. kadar doğusunda kalır (Harita). Oldukça yüksek ve büyük olan höyük, tıpkı Esköy gibi doğal yükseltiler üzerinde durmaktadır. Yüzeyde rastlanan mal gruplarında çoğunluğu kırmızı astarlılar oluşturur. Ayrıca devetüyü ve gri astarlı mallara da mevcuttur. Formlar arasında kaseler ve çanaklar, depo kaplarına rastlanmış olup; sepet kulplar, ağız kenarına bitişik dikey kulplar,

memecikliler, ip delikliler, burgu saplar gibi detaylar eşlik eder. Yüzeyde obsidyen ve çakmak taşından yapılmış çok sayıda taş alet ve dilgi ile karşılaşmıştır. Höyüğün Geç Neolitik, Erken ve Geç Kalkolitik ile Erken Tunç Çağları'nda yerleşim gördüğü düşünülmektedir. Ayrıca Hellenistik ve Roma Dönemi'ne ait az sayıda keramik mevcuttur.

Köyün batı kesiminde, kayalık yamaca açılmış iki kaya mezarı İnlice adıyla bilinir (Harita). Aynı kaya kütlesi üzerine derinleşen mezarlar arasında yaklaşık 1 m. kadar kod farkı bulunmaktadır (Resim: 10). Mezarlardan doğudaki 2,20 x 2,60 m. ölçülerinde tek odalı ve iki klinelidir. Kapısı önünde ana kayaya oygu dromos dikkati çeker. Batıdaki mezar yüzey araştırmamız boyunca karşılaşılan iki odalı tek örnektir. Giriştekinde 3, batıdaki odada 2 olmak üzere toplam 5 kline tespit edilmiştir. Kaya mezarlarının içine derinleştiği kayalık tepenin güneye, ovaya bakan yarı yüksek yamacında Sakartepe veya Zebecik ismiyle tanınan küçük yamaç yerleşimi mevcuttur. Roma Dönemi ve Geç Antik Çağ'da kullanıldığı anlaşılan yerleşimde yapı kalıntılarına, ana kayaya oygu mekânlara ve bol miktarda çatı kiremidine rastlanmıştır.

Yelten Höyük Bozova'dan **Yelten Köyü**'ne giden yolun kuzey kesiminde, yüksekçe doğal tepe üzerindedir (Harita). Geniş bir alana hakim tepeden, Şeref Höyüğü dek tüm ova rahatlıkla görülmektedir. Höyük 120x185 m. ölçülerinde ve kültür tabakalarının yükseltisi 6 m. dir. Tarla kenarlarına dizilmiş taşlar arasında çok sayıda ezgi ve öğütme taşları ile mil yuvası bulunmaktadır. Yüzey keramiklerinden, Geç Kalkolitik Dönemle birlikte yerleşimin başladığı anlaşılan höyüğün en yoğun kullanımının, Erken Tunç Çağı'nda gerçekleştiği görülür. Mal gruplarının çoğu, yöredeki diğer höyüklerde olduğu gibi ETÇ II-III evresine aittir.

Gökmen Höyük Bozova Köyü'nün (eski adıyla Zivint) 3 km. kadar kuzeyinde, Korkuteli yolunun batısındadır (Harita). Geçtiğimiz yıllarda üzerinden keplerle toprak alınan höyük büyük ölçüde zarar görmüştür (Resim: 11). Yüzey keramiklerinden Geç Kalkolitik ve Erken Tunç Çağları'nda yerleşim gördüğü anlaşılır. Yüzeyde tespit edilen formlar arasında kaseler, tutamaklı kaplar, açık-sız depo ve pişirme kapları sayılabilir. Dağılmış halde yanmış kerpiç tuğlalara rastlanmıştır. Kültür tabakalarının takribi yüksekliği 2,5 m. bulur.

Halk arasında Ömer Hasan Mevkii veya Gavur Evleri olarak adlandırılan yer, Bozova'nın 2 km. kadar doğusunda, Yörüklerce kullanılan eski göç yolu üstündedir (Harita). Burada literatürde bilinmeyen iki adet yan yana tümülüs tespit edilmiştir. Kaçak kazılarla tahrip olan tümülüslerden kuzeydekinin, düz-

gün kesilmiş büyük bloklarla örülü mezar odası kısmen korunmuş olup Basak Tümülüsüne benzer. Tümülüsler oldukça yayvanlaşmış ve gerçek formlarını kaybetmiştir.

Bozova Kocain Mağarası vadiyi doğuda sınırlayan kayalık masif içine derinleşir (Harita). Derine devam eden tek galeriden oluşmakta olup, önünde genişçe açık alan mevcuttur. Yüzeyde Hellenistik, Roma keramikleri ile karşılaşmıştır. En dikkat çekici buluntu grubu el yapımlarıdır. Mal ve form açısından Erken Tunç Çağı örnekleri ile benzeşen bu tip gruplara Garipçe Kocain ve Tekkeini'nde de rastlanmıştır.

Batı vadinin bel yaptığı kısımda, Kocain'le aynı kayalıklar üzerinde keşfedilen Lykia Tipindeki kaya mezarı sezonun ilginç bulgularından biridir (Harita). Mezarın kuzeybatıya, Şeref Höyük yönüne bakan kapısının yerden yükseltisi 10 m. dir. Literatürde bilinmeyen bu mezar ilk kez ekibimizce keşfedilmiş olup, Lykia tipi kaya mezarlarının bilinen en kuzeydoğu örneğidir ve yörede tektir (Resim: 12). Kapısı 3 kademeli düz silmelerle çerçevelenmiş, düz lentonun üstüne 22 kütük ve 2 fascialı arşitrav işlenmiştir. İşaret ettiği kültürel bağlantılar ve gömü gelenekleri açısından önemli bir buluntudur.

Yalınligediği Köyü'nün 1,5 km. kadar güneyinde Yağca Tepe üzerinde kayaya oygu dikdörtgen çukurlara rastlanmıştır (Harita). Derinliği 60 cm. civarındaki bu çukurlar, üstündeki toprak örtü tamamen tahrip olmuş mezarlardan geriye kalanlardır. Köy içinde khamosorion tipinde bir mezar tespit edilmiştir. Ayrıca köy içinde 13 satırın okunabildiği Hellence bir yazıta rastlanmıştır. Yazıtın her iki tarafı geç kullanım sırasında yontulduğundan satırların baş ve sonları aşınmıştır. Mil taşı olduğu anlaşılmıştır. Köyden doğu vadi yönüne, Çaykenarı'na çıkmayı sağlayan doğal bir geçit bulunmaktadır. Derbent adıyla bilinen kayalıklar arasındaki geçit en geç Osmanlı Dönemi'nde taş döşenerek yol haline getirilmiştir Bu yol Yörük göçleri sırasında kullanılan güzergahlardan birisi olup antik rotayı takip eder.

Yalınligediği'in güneyinde, yolun doğu kesimde Sarıyer Höyük konumlanmıştır (Harita). Oldukça alçak ve yuvarlak formlu höyüğün yaklaşık çapı 90 m. dir. Kültür katmanlarının 2 m. yüksekliğine vardığı düşünülmektedir. Yüzeyinde el yapımı, açkısız, saman katkılı, kaba bir malzeme grubuna rastlanmıştır. Diğer yerleşmelerden farklılık sergileyen bu kaba mal grubuna, taş aletler ve yine taştan yapılma bir ağırlık eşlik eder.

Doğu vadi Kızılkaya'dan başlayıp, güneye Çaykenarı üzerinden Büyükköy'e devam eder. Bozova'ya paralel doğu vadi içerisinde pek çok yerleşimi

barındırır. **Leylekköy**'ün doğusundaki yüksek kayalık masifin etekleri, halen kum alma sahası olarak kullanılan alanın hemen ön kesimi halk arasında Karabel Mevkii olarak bilinir (Harita). Burada kaya mezarı, khamosorion gibi farklı tipte mezarlar, sarnıçlar ve yapı kalıntıları tespit edilmiştir. Yüzeyde Roma İmparatorluk Dönemi'ne, M.S. 2-3. yy. lara tarihlenen bol miktarda, nitelikli keramiklere rastlanmıştır.

Çalca Tepe **Yakaköy** ile Çukurca Köyleri arasında, ovanın ortasında kayalık bir yükseltidir (Harita). En yüksek kesimi olan kuzeybatı ucunda, kerpiçli toprak içeren, yaklaşık 30 x 35 m'lik bir ikinci bir tepe yükselmekte olup, burası 2. m. yüksekliğe sahip bir höyüktür. Bölgede Esköy, Belen Tepe, Yelten Höyük gibi örneklerden alışlageldiği üzere doğal bir yükselti üzerinde konumlanan bir diğer örnektir. Yüzeyde Erken Tunç Çağı ve Demir Çağı keramiklerine rastlanmıştır. Çalca Tepe'nin kayalık sırtları yapı kalıntıları ve onlara eşlik eden Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen keramiklerle doludur.

Yakaköy'ün güneyinde vadiyi batıda sınırlayan kayalık sıra üzerinde 2 kaya mezarı bulunur. Güneyde olan Gavurbeşiği, kuzeydeki koparak kısmen yerinden oynamış olan ise Gerdek adıyla bilinmektedir (Harita). Gavurbeşiği 2.34 x 2.43 m ölçülerinde karemsi plana sahip, tek odalı bir mezardır. Gerdek adı verilen kaya mezarı oldukça küçüktür. Ayırık bir kaya parçasına açıldığından kaçak kazıcılarca yerinden oynatılmıştır.

Karakuyu Köyü'nün 600 m. kadar güneyindeki kayalık sırt Asar Tepe adıyla bilinir (Harita). Tepenin ovaya bakan batı yamaçları farklı mezar tiplerinin bir arada görüldüğü, yoğun kullanılmış bir nekropolistir. Mezar tipleri arasında kaya mezarları, khamosorionlar, kayaya oygu lahit biçimli mezarlar, kiremit mezar sayılabilir. Nekropoliste rastlanan nişler mezarlarla bağlantılı olabildikleri gibi, tek başlarına veya gruplar halinde mezarlardan bağımsız da kullanılmıştır. Karakuyu Asar Tepe Nekropolisi'nde karşılaşılan bir diğer özel buluntu kayaya işlenmiş mezar steli kabartmasıdır (Resim: 13). Bu tip kabartmalar güneyden, Termessos civarından iyi tanınmaktayken, araştırma sahamız içerisinde ilk kez tespit edilmiştir. Kayalık Çaykenarı'na doğru takip edildiğinde Armutlar Mevkiinde nişler, hatıl yuvaları ve khamosorionlarla karşılaşmıştır.

Çaykenarı Köyü Kullar Mahallesi'nin Osmanlı Dönemi'nden itibaren kullanılagelen mezarlığı Höyük üzerine oturur (Harita). Çaykenarı I adıyla bilinen höyük 100x150 m. ölçülerinde olup tabakaların yükseltisi 8 m. yi bulur. Kuzeydoğu kesiminden uzun zaman önce toprak alınmış, bu nedenle yukarıdaki Osmanlı mezar taşlarının bazıları kaymış veya aşağı düşmüştür. Toprak kesit ince-

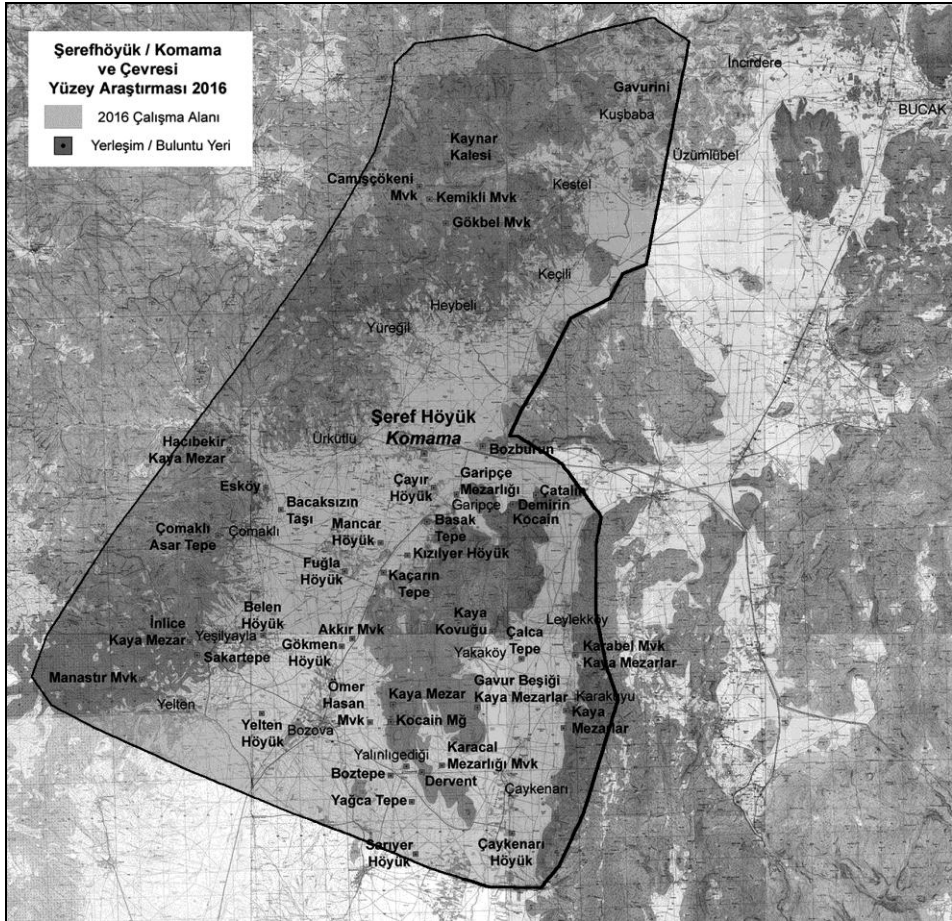
lendiğinde küllü tabakalar, duvarlar, çukurlar, ocak yerleri gibi pek çok detay gözlenmektedir.

2016 yılı çalışmaları yöredeki yerleşim karakteri, yoğunluğu ve kültürel bağlantılara dair önemli sonuçlar ortaya koymuştur. Bunlardan birisi güney territoriumunda tespit edilen prehistorik iskan yerlerinin çokluğu, niteliği ve yoğunludur. Literatürde geçmeyen Kızılyer, Çayır gibi höyükler araştırmalarımız sırasında keşfedilmiştir. Höyüklerin sadece ovalarda değil, ovaları sınırlayan doğal tepeler üzerinde de konumlandığı görülmüştür. Esköy ve Çalca bunun en güzel örnekleri olup, doğal kayalık tepeler üzerinde yükselirler. Bunlardan Esköy’de boyalı Hacılar-I malzemesine rastlanması yörenin Erken Kalkolitik Dönem’den itibaren Burdur-Korkuteli Kültürü’nün yayılımında olduğunu ortaya koyar. Mancar, Fuğla, Yelten gibi höyükler aralarında 3-4 km. lik mesafelerle alana dağılır. Şimdiye dek tespit edilen en yoğun yerleşim ETÇ II-III evrelerindedir. Ayrıca OTÇ’ye ait olabilecek malzemelerin varlığı saptanmıştır. Demir Çağı malzemeleri arasında Kıbrıs ithalleri ve konsantrik daire motifli Ege kökenli olabilecek mallar dikkat çeker. Bunlara yerel üretimler eşlik ederken, hemen her höyüğün Demir Çağı’nda yerleşim amaçlı kullanıldığı görülür. Tıpkı kuzey territoriumunda olduğu gibi güneyde de sadece höyüklerin değil kaya kovuğu ve mağaraların da Kalkolitik, Tunç ve Demir Çağları’nda yerleşim amaçlı kullanıldıkları görülmüştür⁴. Garipçe Kocain ve Çatalinler; Bozova Kocain yerleşimleri ilk kez araştırmalarımız sırasında tespit edilen özellikle Geç Kalkolitik ve Erken Tunç Dönemleri’nde kullanıldığı anlaşılan buluntu yerleridir.

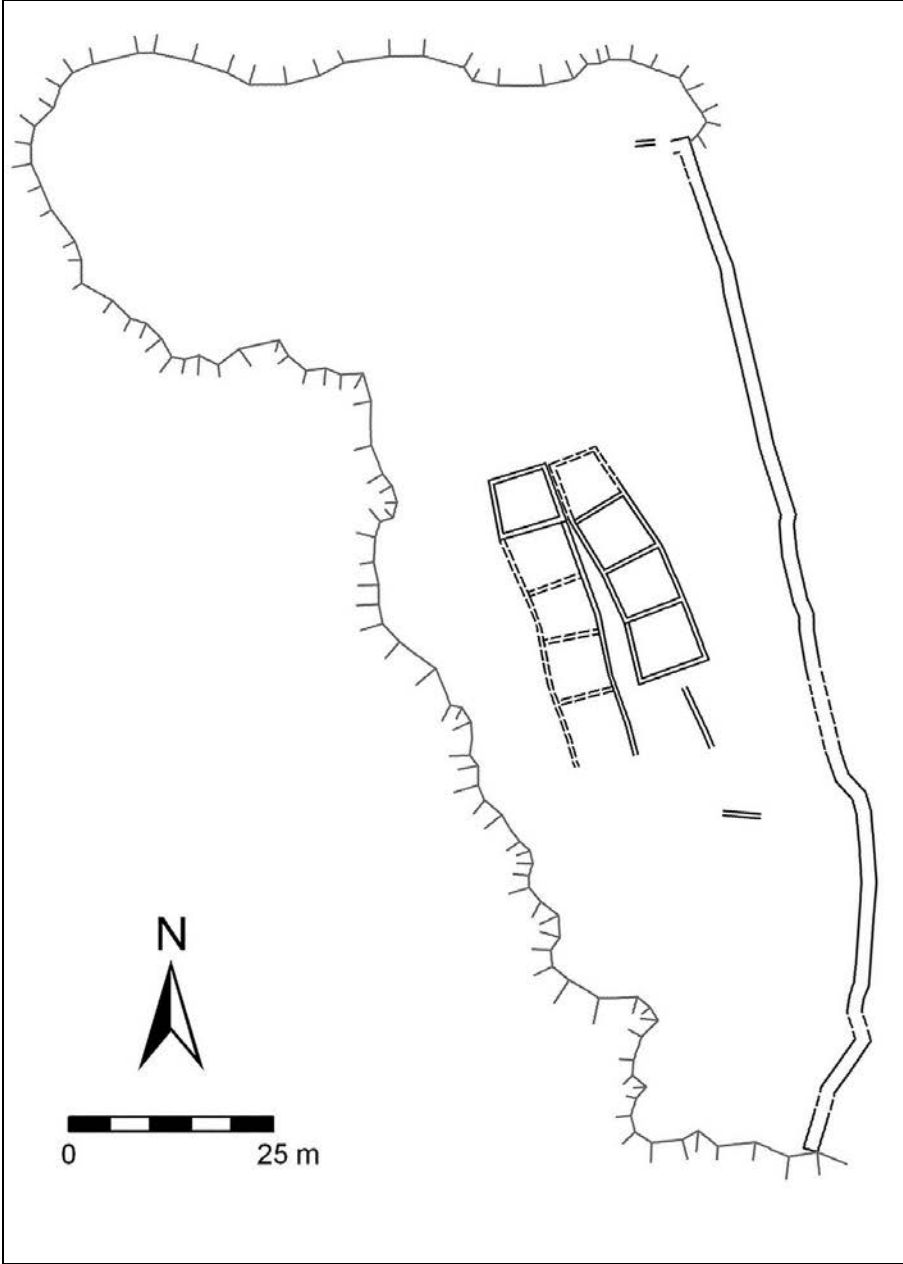
KAYNAKÇA

- BEAN, G. (1960) “Notes and Inscriptions from Pisidia, Part II”, *AnatSt* 10, 43-82.
- BECKS, R. (2015)a “Ein Neues Survey-Projekt in Sw-Pisidien: Şeref Höyük – Komama und Umgebung”, *Pisidia Yazıları. Hacı Ali Ekinci Armağanı*, (eds) H. Metin, B. A. Polat Becks, R. Becks, M. Fırat, İstanbul, 1-7.
- BECKS, R. (2015)b “Eine chalkolithische Höhlensiedlung in Pisidien: İncirdere Mağarası”, *ADALYA XVIII*, 33-43.
- BECKS, R. – B. A. POLAT BECKS (2017) “Şeref Höyük / Komama ve Çevresi Yüzey Araştırması 2016”, *ANMED* 15.
- POLAT BECKS, B. A. (2015) “Eski Kestel Gölü Çevresindeki Hellenistik Dönem Yerleşimleri”, *I. TEKE Yöresi Sempozyumu 04-06 Mart 2015*, Burdur, 627-635.

⁴ Benzer kullanımların bir diğer örneği İncirdere Köyü yakınlarındaki İncirdere Mağarasıdır (Becks 2015a: 1-7; Becks 2015b, 33-43.)

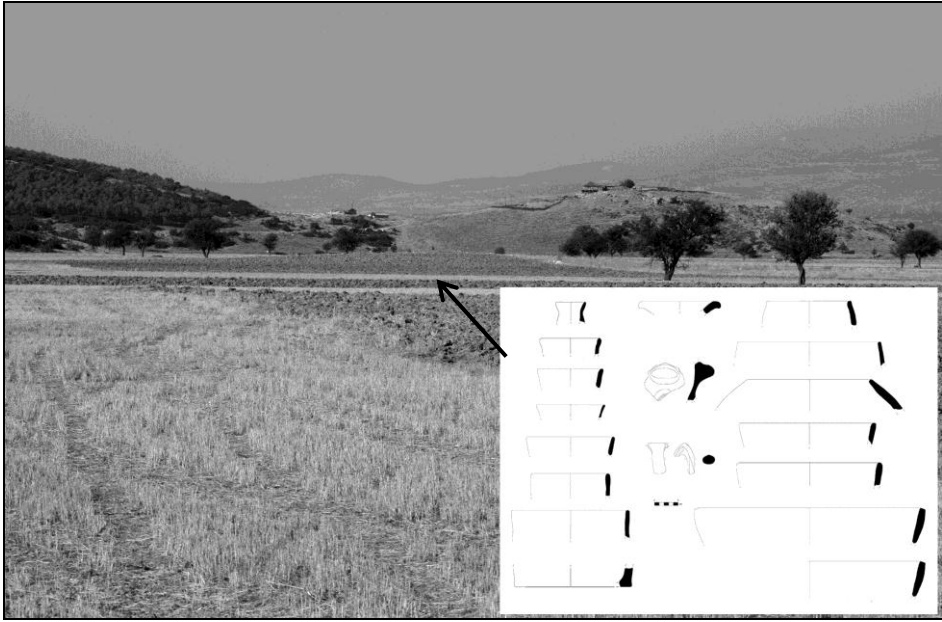
Harita: 2016 sezonunda çalışılan alan ve ziyaret edilen yerleşimler

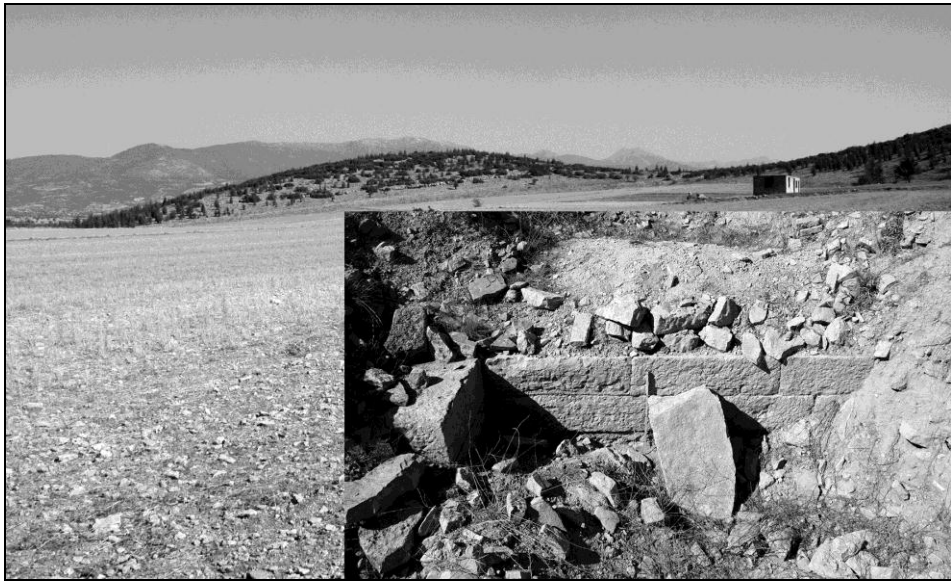
Resim 1: Kuşbaba Gavurini Yerleşimi Akropolis planı

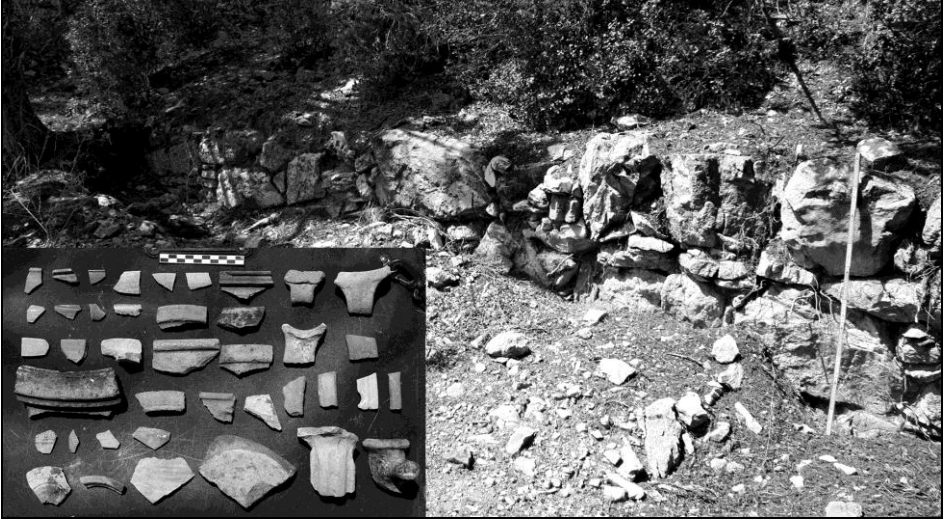
Resim 2: Bozburun Nekropolisi, khamosorion-kaya mezarı karışımı mezarlara bir örnek

Resim 3: Kızılyer Höyük ve yüzey malzemesi

Resim 4: Garipçe yakınlarındaki Basak Tümülüsünün konumu ve mezar odası

Resim 5: Çomaklı Asar Tepe yerleşimi, surlar ve yüzey keramikleri

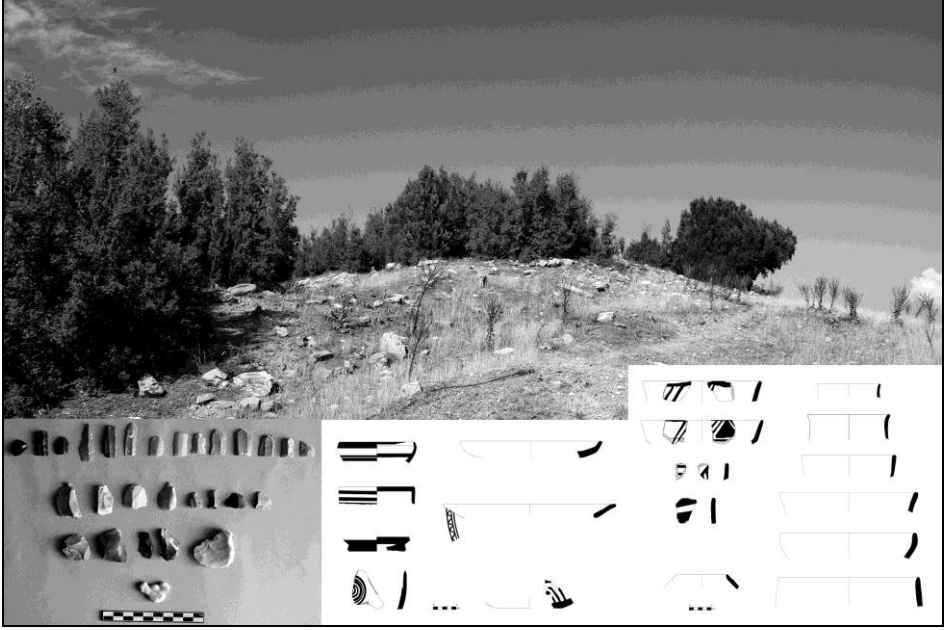
Resim 6: Çomaklı Köyü yukarı mahallesindeki sarnıcın kemer açıklığı

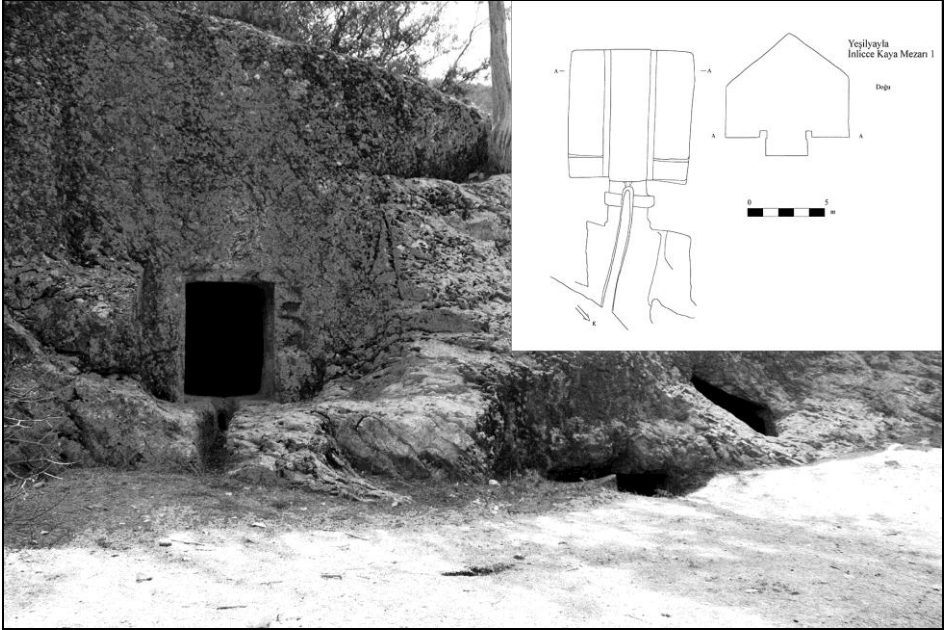
Resim 7: Çomaklı Köyü içerisindeki podiumlu anıt mezar

Resim 8: Fuğla Höyük ve yüzey malzemesinde seçilmiş örnekler

Resim 9: Esköy Höyük ve yüzey malzemelerinden seçilmiş örnekler

Resim 10: Yeşilyayla Köyü'ndeki İnlıce kaya mezarları

Resim 11: Gökmen Höyük toprak alınması sonucu büyük ölçüde tahrip olmuştur

Resim 12: Bozova'yı doğuda sınırlayan kayalıklar üzerindeki Lykia Tipi kaya mezarı

Resim 13: Karakuyu Nekropolisi'nde tespit edilen kayaya oygu stel kabartması

2016 YILI SESTOS VE ÇEVRESİ ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI

Reyhan KÖRPE*

2016 yılı çalışmalarımız, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 11.08.2016 tarih ve 145687 sayılı yazı ve 11. 08. 2016 tarih ve 145683 sayılı izinleri doğrultusunda, Çanakkale İli Eceabat İlçesi sınırları içinde bulunan Sestos Antik Kenti ve çevresinde gerçekleştirilmiştir. Çalışmalarımıza Bakanlık Temsilcisi olarak Arkeolog Pınar Temelli Oğuz katılmıştır. Sayın Temelli Oğuz'a araştırmalarımıza yapmış olduğu olumlu katkılarından dolayı teşekkür ediyorum.

2016 yılı araştırmalarımızda Türk Tarih Kurumu'nun projemize yapmış olduğu maddi desteği özellikle zikretmek istiyorum. 2016 yılında gerçekleştirdiğimiz yüzey araştırmaları 2015 yılında olduğu gibi Türk Tarih Kurumu'nun desteği ile gerçekleştirmiştir. Gelibolu Yarımadasının tarihi ve arkeolojik potansiyelini ortaya çıkarmaya yönelik araştırmamıza yapmış olduğu destekten dolayı Türk Tarih Kurumu'na teşekkürlerimizi sunarız.

2016 yılı yüzey araştırmalarımız Çanakkale İli, Eceabat İlçesi sınırları içinde kalan, Eceabat ilçesinin yaklaşık 3 km. kuzeyindeki Kilye Koyu civarında ve gene Eceabat ilçesinin yaklaşık 10 km. kuzey batısında bulunan Kabatepe civarında yapılmıştır (Resim: 1).

A- KİLYE KALESİ ÇEVRESİNDE YAPILAN ARAŞTIRMALARI

Kilye Koyunun batısında deniz kıyısında yer alan ve aynı zamanda koya da adını vermiş olan Kilye Kalesine ait bazı duvar parçaları ve bir kule kalıntısı halen görülebilmektedir. Çalışmalarımız özellikle bu kale ve kale ile ilişkili olan yerleşimi tespit etmek ve tarihlemeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle kale ve civarındaki arazi sistematik olarak taranmış ve kalıntılar tespit edilmeye çalışılmıştır (Resim: 2).

* Doç. Dr. Reyhan KÖRPE, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Tarih Bölümü, Çanakkale/TÜRKİYE. rkorpe@comu.edu.tr

1- Tarla 1:

Kilye Koyunun batısında, Tanıtım merkezinin bulunduğu yamacın hemen güneyindeki yamaçta yer alan sürülmüş tarla. Tarla içinde yapılan araştırmada yamaçtan itibaren, tarlanın batısına kadar yoğun bir şekilde antik kalıntılara rastlandı. Buluntular içinde tuğla, çatı kiremidi parçaları, seramik, cam parçaları var. Ayrıca yer ya da duvar döşemesi mermer plaka parçaları ile mermer mimari parçaları görüldü (Resim: 3).

Seramikler içinde Geç Roma terrasilata parçaları, dış yüzü yivli Ganos amphora parçaları çoğunluktadır. Bu tarla içinde sadece bir parça Geç Bizans kase parçası bulunmuştur. Antik buluntuların dışında, 19. Yüzyıl Osmanlı dönemi seramik parçaları ile Avrupa seramik parçaları da var. Seramik parçaları dışında Çanakkale savaşlarına ait çok sayıda mermi kovanı ve SRD kavanoz parçaları ve ele geçti. Son olarak tarla içinde bazı çakmaktaşı yonga ve yumru parçaları da bulunmuş fakat bunlar ile ilişkili olabilecek prehistorik seramiklere rastlanmamıştır.

2- Tarla 2:

Tarla 1'in güneyindeki tarla. Güneydeki sırtın aşağısındaki yamaçlar ve düzlük. Tarla içinde yapılan araştırmada çok seyrek olarak antik seramik parçalarına görülmüştür. Bunun dışında bu tarlada fazla bir kalıntıya rastlanmamıştır.

3- Duvar Parçası:

Tarla 2'nin güney batısında yamaca doğru bir antik duvar parçası tespit edildi. Kuzey-güney doğrultusunda ve yaklaşık 1.5 X 1 m. boyutlarında horasan harç ve orta büyüklükte taşlardan yapılmış duvar parçasıdır. Duvar toprak yüzeyinden yarım metre kadar çıkmaktadır. Duvarın kuzey kısmı traktör ile buradan açılan bir yol nedeniyle tahrip edilmiş durumdadır. Tarla yolu açmak için yamaçta yapılan hafriyatta profilde bir pithos parçası ile Geç Roma Ganos amphora parçası görüldü.

4- Kule ve Duvar Parçası:

Kilye Koyu'nun güneyinde, denizin hemen kıyısında yuvarlak planlı bir kule kalıntısı ile bu kuleye bağlanan duvar parçaları vardır. İçten içe 8.32 m. çapında ve 6 m. yüksekliğe kadar korunmuş olan kule alt kısmı horasan harç ve orta büyüklükte taşlardan, üst bölümde ise harç ve tuğla ile örülmüştür (Resim: 4). Kulenin geç dönemlerde geçirmiş olduğu onarım ve değişiklik değişiklikleri bir tarafa bırakacak olursak, antik çağlarda en az iki ya da üç defa onarıldığı söylenebilir. Yapının temeli ve ilk evresinin Geç Roma döneminde yapıldığı

anlaşılmaktadır. Kule içinde kullanılan yapı taşları arasında mermer parçaları da vardır.

Deniz kıyısındaki kuleye batı yönden bağlanan duvar burada yaklaşık 2.70 m. genişliğinde ve 23 m. uzunluğundadır. Yaklaşık 2 m. korunmuş olan duvar horasan harç ve orta büyüklükteki taşlardan inşa edilmiştir. Duvarın dış yüzü daha düzgün taşlardan yapılmıştır. Dış yüzüne ait 2-3 sıra taş alt kısımda görülebilmektedir. Harç içinde tuğla-kiremit kırıkları vardır. Duvar batısından geçen Eceabat-Gelibolu yolu tarafından kesilmiştir. Yolu batısında aynı duvarın gerisindeki yamaca doğru devam ettiği görülmektedir. Duvar üzerinden geçen yol nedeniyle yol seviyesine kadar aşınmıştır. Buna rağmen duvar izi yerde takip edilebilmektedir. Duvarın buradaki parçası 2.32 m. genişliğinde ve 1.40 m. yüksekliğinde ve 37 m. uzunluğundadır. Buradaki duvar parçasının hemen yanında sonradan onarılan bir çeşme bulunmaktadır. Burada da aynı şekilde dış yüzde daha düzgün taşlar kullanılmıştır.

5- Duvar Parçası:

3 No'lu duvar parçasının güneyindeki yamaçta ve yaklaşık 20 m. güneyde yer almaktadır. 3 No'lu duvar ile aynı doğrultuda olmamakla birlikte aynı yapım tekniği ve genişliktedir. Toprak yüzeyinden yarım metre yükseklikte ve yaklaşık 2 m. uzunluğunda korunmuştur.

6- Duvar Parçası:

5 Nolu duvarın güneyindeki yamaçta ve yaklaşık 15 m. güneyde ve aynı doğrultuda tespit edilmiştir. Burada iki parça halinde bulunan duvarlar yaklaşık 5-6 m. uzunlukta ve toprak yüzeyinden gene yarım metre yüksekliktedir. Buradaki duvar parçaları da diğerleri ile aynı teknikte inşa edilmişlerdir (Resim: 5).

Buradaki güney yamaçta tespit edilen duvar parçalarının bağlantılı olabileceği diğer duvar parçalarını bulabilmek amacıyla bu yamaçta ve yamacın üst kısmındaki arazide incelemeler yapıldı. Yüzey araştırmasında arazide çok seyrek de olsa antik seramik parçalarına rastlanmıştır. Fakat bu bölgede herhangi bir antik duvara ait kalıntıya rastlanılmamıştır.

7- Yapı (?) Duvar Paçası:

Tarla 1'in hemen kuzeyinde, Tanıtım Merkezi binasının bulunduğu tepenin eteklerinde yüzeyde horasan harçlı duvar parçaları tespit edildi. Bir sur duvarı ya da yapıya ait olduğu anlaşılamayan bu kalıntıların hemen yanında açılmış olan define çukuru bulunmaktadır.

8- Kule (?) Duvar Parçası:

Tanıtım Merkezi binasının bulunduğu tepenin güney eteklerinde bir kule veya duvara ait parçalar tespit edilmiştir. Parçaların hemen üst kısımdaki tarla kenarından traktör ile buraya itildiği anlaşılmaktadır. Yaklaşık 1 X 2 m boyutlarında ve 3-4 büyük parçadan oluşan bu kalıntıların aynı mimari teknikle yapıldıkları anlaşılmaktadır.

9- Tarla 3: (Resim: 6)

Tarla 1 ve Tarla 2'nin batısındaki yamacın üzerindeki alanda bulunan tarladır. Etrafı ormanlarla çevrilidir. İki ayrı tarladan oluşmaktaysa da tek bir tarla olarak değerlendirilmiş ve üzerinde yüzey araştırması yapılmıştır. Tarla kuzeye doğru eğimli olup, kuzey sınırında kurumuş bir dere yatağı ile karşı taraftaki yamaçtan ayrılmaktadır.

Tarla üzerinde yapılan yüzey araştırmasında tarlanın genelinde az sayıda ve seyrek olarak Geç Roma ve Bizans dönemine ait seramik parçaları ile çatı kiremidi, tuğla ve su künk parçaları görülmüştür. Tarla içerisinde bir yerleşimi işaret edecek mimari parça vb. tespit edilememiştir.

Tarlanın kuzey kıyısında yaklaşık 25-30 m. lik bir bant içinde toprak rengi kısmen bir höyük toprağını andırır şekilde koyulaşırken, yüzeyde çok sayıda temel olabilecek taşlar görülmeye başladı. Bu bant içinde dikkatlice yapılan yüzey araştırmasında çok sayıda çakmaktaşı yumrular ile birlikte yonga ve alet olabilecek küçük parçalar ele geçti. Aynı alanda yoğun olmamakla birlikte küçük parçalar halinde prehistorik dönem el yapımı seramik parçaları toplandı. Toplanan parçalardan biri düz dipli bir kap parçası, iki adet ağız kenarı parçası ve bir üzerinde kulp izi olan parçadır. Toplanan diğer parçalar ise çeşitli kalınlıkta küçük gövde parçalarıdır. Parçaların tamamı kum katkılı koyu kahverengi-siyah hamurludurlar. Bazılarının üzerinde perdah izleri vardır (Resim: 7).

Ele geçen prehistorik parçalar bu alanda tek evreli (belki sadece bir) bir yerleşimin varlığını göstermektedir. Höyük veya bir kültür katmanı olabilecek bir yükselti yoktur. Seramik parçalarının incelenmesiyle bu parçaların 2015 yılında Bigalı ovasında tespit ettiğimiz seramiklere benzediği anlaşılmıştır. Tek evreli bu yerleşimin Geç Neolitik-Kalkolitik dönem olduğu düşünülmektedir. Bu yerleşim Kilye koyuna bakan bölgede tespit ettiğimiz ilk prehistorik yerleşimdir. Ayrıca bölgenin erken dönem tek evreli yerleşim tipolojisi hakkında genel bir fikir vermesi bakımından da önemlidir.

Ayrıca bu bölgede prehistorik parçaların yanı sıra Geç Roma ve Bizans dönemlerine ait parçalar da ele geçmiş olup, bu buluntular tarlanın genelinden çok daha yoğundur. Bu parçalar dışında pithos parçaları ve su künk parçaları da bulunmuştur. Buluntular tarlanın bu kısmında su kaynağına yakın Geç Roma-Bizans dönemine ait küçük bir yerleşim ya da bir çiftlik evine ait yerleşimi işaret etmektedir.

10- Tarla 4:

Kilye Koyu'nun batısında, Kakma dağının kuzey yamaçlarındadır. Bu bölgede orman alanı içinde kalan az sayıdaki tarladan biridir. İçinde ceviz ağaçları bulunan tarla içinde yapılan yüzey araştırmasında her hangi bir yerleşim izine rastlanılmamıştır. İncelemede yüzeyde çok seyrek de olsa seramik ve tuğla-kiremit parçaları görülmüştür. Parçalar Geç Roma-Bizans ve Osmanlı dönemlerine aittir. Muhtemelen buraya taşınmış olmalıdırlar.

11- Tarla 5:

Aynı bölgede Tarla 4'ün batısında, toprak yolun kenarındaki büyük tarladır. İçinde ceviz ağaçları buluna tarla içinde gene çok yoğun olmamakla birlikte antik dönem seramik ve tuğla-kiremit parçaları görülmüştür. Herhangi bir antik yerleşimi işaret etmeyen buluntuların taşınmış olduğu düşünülmektedir.

12- Tarla 6:

Aynı bölgede, Tarla 4'ün kuzeyinde ve Tarla 5'in doğusunda bulunan oldukça büyük bir tarladır. İçinde gene ceviz ağaçları bulunmaktadır. Bu tarla içinde de yoğun olmamakla birlikte antik seramik ve tuğla-kiremit parçaları görülmüştür. Tarlanın doğusunda ise bazı temel taşları ve tuğla-kiremit parçaları giderek yoğunlaşmaktadır. Yüzey buluntularından tarlanın doğusunda bir çiftlik yapısının olduğu düşünülebilir. Yapının antik yada Osmanlı dönemine ait olup olmadığı anlaşılamamıştır.

13- Tarla 7:

Kilye Ovası'na bakan yamaçlardaki yüzey araştırması yaptığımız tarlalardan biridir. Yüzeyde herhangi bir yerleşmeyi işaret eden buluntu yoktur. Görülen seyrek seramik ve tuğla-kiremit parçalarının da buraya taşınmış oldukları düşünülmektedir.

14- Tarla 8:

Aynı bölgede Tarla 7'nin doğusunda bulunan büyük tarladır. Kilye ovasına bakan tarla içinde yapılmış olan sürümler nedeniyle yer yer dağılmış taş öbek-

leri açığa çıkmıştır. Tarla içinde gene oldukça seyrek antik seramik ve tuğla-kiremit parçaları vardır. Açığa çıkan taş öbeklerinin ise herhangi bir yapı ile ilişkisi olmadığı görülmüştür.

15- Tarla 9:

Kilye Koyunun batısında, ovaya bakan ve kara yolunun hemen üzerinde bulunan büyük tarladır. Yüzeyde buraya taşınmış olduğunu düşündüğümüz bazı yakın dönem tuğla ve seramikleri dışında buluntuya rastlanmadı.

16- Tarla 10:

Kilye Koyunun batısında, ovaya bakan ve kara yolunun hemen kıyısında başlayarak yamamaca doğru devam eden tarladır. Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı binasının hemen batısında yer alır. Bu tarla içinde de az sayıdaki seramik ve tuğla-kiremit parçaları dışında antik bir yerleşime ait bir iz görülememiştir.

17- Duvar Parçası:

Tanıtım merkezinin güneyinde, buradaki binadan yaklaşık 20-25 m. güneyde bulunmuştur. Buradaki kalıntının tepeyi çevreleyen surun bir parçası olduğu anlaşılmaktadır. Yapım tekniği bölgedeki diğer duvarlara benzer.

18- Duvar Parçası:

Tanıtım merkezinin kuzey batı köşesindeki yamaçta yaklaşık 2 X 3 m. boyutlarında korunmuş duvar parçasıdır. Yapım tekniği bölgede daha önce gördüğümüz duvarlar ile aynıdır. Buradaki duvarın Eceabat-Kabatepe yolunun yapımı sırasında kesildiği anlaşılmaktadır.

18-Tarla 11:

Kilye Koyunun batısında, Kakma dağının kuzey eteklerinde ve Tarla 4'ün güneyinde yer alır. Bu tarla içinde de az sayıdaki seramik ve tuğla-kiremit parçaları dışında antik bir yerleşime ait bir iz görülememiştir.

19-Tarla 12:

Kilye Koyunun batısında, Kakma dağının üzerindeki platodadır. Oldukça geniş bir alanı kaplayan tarla içinde de az sayıdaki seramik ve tuğla-kiremit parçaları dışında antik bir yerleşime ait bir iz görülememiştir.

B- KABATEPE ÇEVRESİNDE YAPILAN ARAŞTIRMALARI

1- Limanın Kuzeyinde Yapılan Çalışmalar:

Kabatepe çevresinde yaptığımız yüzey araştırmalarının amacı bu bölgede daha önceden lokalize edilen Araplos antik yerleşimine ait kalıntıları tespit

etmekti. Antik kaynaklarda bu civarda olduğu söylenen Araplos, bölgedeki küçük yerleşimlerden biridir. Geçmiş yıllarda Kabatepe Limanının güneyindeki sahil kesimi 1. derece arkeolojik sit olarak tescil edilmiş fakat bu tescilin ne amaçla yapılmış olduğu konusunda bilgi verilmemiştir (Resim: 8). Limanın bu kısmında deniz kıyısında Kabatepe Limanına ait yapılar ve bazı restoran ve günübirlik tesisler bulunmaktadır.

Çalışmalarımızda limanın kuzeyinde, Kabatepe burnuna kadar kıyı ve iç kesimlerde arazi taranmıştır. Bölgenin yoğun çam ormanları ile kaplı olması genel olarak yüzeydeki kalıntıların görülmesine engel olmaktadır. Fakat orman yolları ve kesitlerin incelenmesi bölgenin arkeolojik potansiyeli hakkında az çok fikir vermektedir. Ayrıca bu yaz Kabatepe burnunda dar bir alanda çıkmış olan bir orman yardımı yüzeyin kısmen açılmasına yardımcı olmuştur. Yangın nedeniyle yeni açılan yollar ve arazinin sürülmüş olması da araştırmamıza olumlu anlamda etki yapmıştır.

Yüzey araştırması yaptığımız alanlarda çok seyrek de olsa antik seramik parçalarına rastlanmıştır. Geç Roma – Bizans dönemine tarihlenen bu parçalar ile ilgili herhangi bir mimari kalıntı görülmemiştir.

Araştırmalarımızda bu bölgede özellikle Kabatepe burnu civarında yoğun olmak üzere çok sayıda çakmaktaşı yumrusu, yonga ve alet parçaları ele geçmiştir. Yangın alanı içinde açılan yollar üzerinde bulunan çakmaktaşı parçalar bölgede prehistorik bir yerleşimi işaret etse de, çalışmalarımızda böyle bir höyük tespit edilememiştir.

2- Limanın Güneyinde Yapılan Çalışmalar:

Kabatepe Limanının güney kısmında yüzey araştırmalarımız devam etmiştir. Limanın bu kısmı deniz kıyısı aynı zamanda günübirlik tesis olarak kullanılmaktadır. Çalışmalarımızda tesis içi ve güneyindeki arazi taranarak antik kalıntılar tespit edilmeye çalışılmıştır. Arazinin yoğun çam ormanları ile kaplı olması nedeniyle yüzeyde sadece orman yolları ve kesitleri incelenebilmiştir. Bu bölgede de az sayıda antik seramik parçası dışında bazı çakmaktaşı yongalar dışında bir buluntuya rastlanılmamıştır. Kabatepe civarında bu yıl gerçekleştirdiğimiz çalışmalar gelecek yıllarda yapacağımız araştırmalar için umut verici sonuçlar vermiştir.

SONUÇ

2016 yılında gerçekleştirdiğimiz yüzey araştırmalarında Kilve Koyu civarında bir prehistorik höyük ile geç Roma yerleşimi tespit edilmiştir. Geç Roma

yerleşiminin Kilye Kalesinin hemen yakınında bulunması bu kale ile yakın ilişkisinin olduğunu göstermektedir. Koyun hemen kıyısından başlayan bu yerleşim batıya doğru devam etmektedir. Yüzeyde bulunan seramik parçaları Geç Roma döneminden daha erkene gitmemektedir. Ayrıca geç Bizans seramiklerinin de oldukça az olması bu yerleşimin Bizans döneminin ortalarına doğru terk edildiğini göstermektedir.

Bu sene Kilye Koyu'nda yaptığımız araştırmaların en önemli bilimsel sonucu Kilye Kalesinin tarihlendirilmesi ve işlevinin anlaşılması olmuştur. Kale duvarlarının yapım tekniği ve yüzey araştırmasında ele geçen seramik parçaları Geç Roma-Bizans dönemi arasına tarihlendirilmektedir. Kalenin Kilye ovasında önceki yıllarda tespit ettiğimiz antik Koela kenti ile aynı tarihlerde inşa edildiği ve gene yaklaşık gene aynı tarihlerde buradaki yerleşimin terk edildiği anlaşılmaktadır. Bizans döneminde bir süre daha kullanıldığı anlaşılan kale geç Bizans döneminde tamamen terk edilmiş olmalıdır.

Kalenin Kilye Koyu'nun girişinde hem koyu, hem de bu koya açılan Koela kentinin limanının korumak amacıyla inşa edildiği görülüyor. Ayrıca, deniz kıyısına yapılan kule ve bu kule ile yamaçtaki kalenin duvar ile bağlanmış olması, kalenin aynı zamanda Madytos'a giden yolu da kapattığını göstermektedir. Günümüzde üzerinden modern yolun geçtiği bu duvar muhtemelen geçmişte bir kapı yapısına bağlanmaktaydı. Literatür araştırmalarımızda 19. Yüzyılın başlarında bölgeye gelen seyyahların bu kule ve kuleye bağlanan surları gravürlerinde gösterdikleri anlaşılmıştır. Burada duvardaki kapı açıkça görülmektedir (Resim: 9).

Gelecek yıllarda devam edecek olan araştırmalarımız bölgenin prehistorik dönemlerden günümüze kadarki tarihi ve yerleşim coğrafyasına ışık tutacaktır. (Resim: 10).

Resim 1: Yüzey araştırmasında çalışma yapılan bölgelerin uydu görüntüsü

Resim 2: Kilye Kalesi çevresinde yapılan araştırmalarda incelenen tarlalar

Resim 3: Kilye kalesi içinde kalan Tarla 1 ve içinde bulunan seramik ve küçük buluntular

Resim 4: Kilye koyu içinde deniz kıyısında bulunan kule

Resim 5: Kilye kalesine ait sur duvarı parçalarından biri

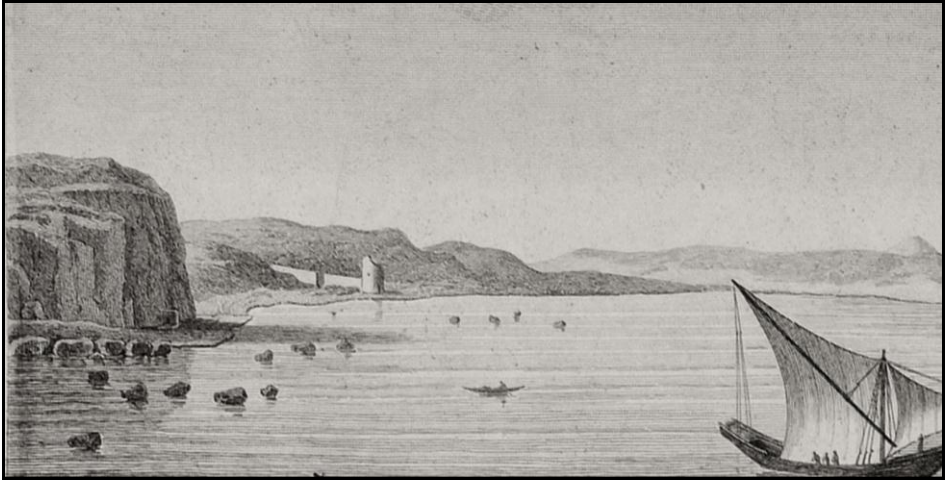
Resim 6: Prehistorik yerleşimin konumu.

Resim 7: İçinde Prehistorik yerleşimin bulunduğu Tarla 3 ve höyükte bulunan seramikler ile çakmak taşı buluntular.

Resim 8: Kabatepe bölgesinde yüzey araştırması yapılan bölge

Resim 9: Bir 19. Yüzyıl gravüründe Kilye Kalesine ait kule ve duvarlar.

Resim 10: 2016 Yılında gerçekleştirdiğimiz çalışmalara katılan Arkeolog Pınar TEMELLİ OĞUZ

ADİYAMAN İLİ 2016 YILI PREHİSTORİK VE PROTOHİSTORİK ÇAĞ ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMALARI

Sabahattin EZER*
Kemal ZORLU
Muzaffer ÖZÇİRİŞ

Adıyaman İli, 2016 yılı yüzey araştırmaları, 23 Ağustos - 8 Eylül 2016 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir¹.

2013 yılında Merkez, 2014 yılında Besni, 2015 yılında Gölbaşı, Tut ve Çelikhane İlçelerinde gerçekleştirilen çalışmalar, 2016 yılında Samsat ve Kahta İlçelerinde sürdürülmüştür. Bunun yanında, Merkez İlçe sınırlarında da kısa süreli arazi çalışmaları yapılmıştır.

1) COĞRAFYA

2016 yılı çalışmalarının yoğunlaştığı Kahta ve Samsat ilçeleri, Adıyaman'ın doğu ve güneydoğu tarafında, Orta Fırat havzası içerisinde yer alırlar. Kuzey bölgeleri dağlık olan bölgenin aksine, güneyde bulunan alanlar engebesiz geniş ovalardan oluşmaktadır. Nemrut Dağı, 2150 m. rakımı ile Kahta'nın en yüksek noktasıdır. Birkaç su kaynağını toplayarak Fırat Nehri'ne dökülen Kahta çayı

* Yrd. Doç. Dr. Sabahattin EZER, Adıyaman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Adıyaman/TÜRKİYE. Email: sabahattinezer@yahoo.com.
Yrd. Doç. Dr. Kemal ZORLU, Adıyaman Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, Madencilik Bölümü, Adıyaman/TÜRKİYE. Email: kemalzorlu.geol@gmail.com
Muzaffer ÖZÇİRİŞ, Gaziantep Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi, Gaziantep/TÜRKİYE. Email: muzafferozciris@yahoo.com

¹ 2016 yılı çalışmaları, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ve Adıyaman Üniversitesi'nin lojistik destekleri ile yürütülmüştür. Bakanlık temsilcisi olarak Adıyaman Müzesi uzmanlarından Arkeolog Aydın BAKMAZ iştirak etmiştir. Arazi ve masa başı çalışmaları, Muzaffer Özçiriş, H. Mesut TEKİN, arkeolog desinatör Evren AÇAR, jeolog Yrd. Doç. Dr. Kemal ZORLU, arkeolog Burhan GÖZ, arkeoloji öğrencisi Hüseyin BÜYÜKBOĞA tarafından gerçekleştirilmiştir. Burada isimleri geçen kurum ve kişilere teşekkürlerimi sunarım.

önemli su kaynaklarındandır. Daha güneyde bulunan Samsat İlçesi Adıyaman'ın en düzlük alanlarını oluşturmaktadır. Ancak, Atatürk baraj gölünün etki alanında kalan Eski Samsat ve en verimli tarım alanları sular altında kalmıştır. Bundan dolayı, Samsat'ın topoğrafik özellikleri büyük oranda değişikliğe uğramıştır. Kuşkusuz, tarihöncesi dönemlerden itibaren bu bölgelerde yoğun bir yerleşimin görülmesinin en büyük nedeni Fırat Nehri'dir. Anadolu ve Mezopotamya'nın en önemli su kaynağı olan Fırat Nehri bu iki ilçenin de en önemli su kaynağıdır.

2) YÜZEY ARAŞTIRMALARI

2013 yılında tarafımızdan başlatılan araştırmalar, 2016 yılında da sürdürülmüştür². 2016 yılı araştırmaları sonunda 2 adet tescilli, 18 adet tescilsiz olmak üzere toplam 20 adet arkeolojik alan araştırılmıştır (Harita: 1).

2. 1) Ortanca Höyük - 37°45'26"N (37. 757124) - 38°33'1"E (38. 550198)

Kahta İlçesi'nin yaklaşık 7 km batısında, Adıyaman Kahta karayolunun ise kuş uçuşu 700 m. güneyinde yer almaktadır. Küçük bir dere yatağının kuzey kenarına konumlanmıştır. Küçük ölçekli bir höyüktür (Resim: 1). Tarla seviyesinden itibaren yaklaşık 15 metrelik bir kültür dolgusuna sahiptir. Höyük taban genişliği ise, 40 metre civarındadır.

Yüzeyde saptanan seramik örnekler yerleşmenin en azından M.Ö. 3. Binden itibaren yerleşildiğini göstermektedir (Resim: 2). Ele geçen diğer seramikler arasında M.Ö. 2. Bin ve geç dönemlere tarihlendirilen örnekler vardır. Höyüğün güney yamacında ciddi bir tahribat söz konusudur. Oluşan tahribatın yaklaşık 7 metre yüksekliğinde ve 2-4 metre arası genişlikte olduğu tespit edilmiştir.

2. 2) Kozağaç Höyük - 37°54'26"N (37. 907202) - 38°33'28"E (38. 5579)

Kahta İlçesi, Kozağaç Köyü'nün yaklaşık 1 km. doğusunda yer almaktadır. Coğrafyanın yükseldiği ve sarp kayalıkların başladığı arazinin güney eteklerine kurulmuştur. Karakuş Tümülsü'sünün ise 7 km kuzeyinde yer alır. Çok zayıf bir kültür dolgusuna sahip tepenin büyük bir kısmı anakayaya aittir. Büyük kaplara ait, çok az miktarda geç dönem seramik parçaları gözlemlenmiştir. Söz konusu yerleşmenin küçük ölçekli bir geç dönem yerleşmesi olduğu anlaşılmaktadır.

² Ezer 2015, 2016, 2017

2. 3) *Narsırtı Höyük* - 37°42'33"N (37. 709073) - 38°35'32"E (38. 592123)

Kahta'nın yaklaşık 10 km. güneyinde, Narsırtı Köyü'nün içinde yer almaktadır. Konisi yüksek, orta ölçekli bir höyüktür (Resim: 3). Höyüğün güney yamacının bir kısmı modern bir ev tarafından tahrip olmuştur. Toprak alımı nedeniyle höyüğün muhtelif yerlerinde kesitler oluşmuştur. Söz konusu bazı kesitlerde kerpiç mimari, yangın tabakası ve kül katmanları rahatlıkla izlenmektedir. Tepe kısmında ise, su deposu bulunmaktadır. Kesitlerde bol miktarda hayvan kemiği ve seramik parçalarda gözlenmiştir. Yoğun miktarda tespit edilen seramikler M.Ö. 3. ve 2. bine ait örnekler vermektedir (Resim: 4).

2. 4) *Narsırtı Mezarlık* - 37°41'31"N (37. 692073) - 38°35'40"E (38. 594504)

Narsırtı Köyü'nün yaklaşık 2 km. güneyinde doğal bir sırtın üzerinde yer almaktadır (Resim: 5). Dik bir yamaçtan tırmanılarak ulaşılan sırtta 2 adet mezar tespit edilmiştir. Bunların dışında kaçak kazılara maruz kalmış, ancak üstleri yoğun moloz ve bitki örtüsü ile kaplanmış olduğu için ne oldukları tam olarak anlaşılamayan mezar olma ihtimali yüksek 3 çukur belirlenmiştir. Daha kuzeyde tespit edilen mezarlardan ilki doğal kaya içerisine yapılmıştır. Mezar odasının içinde ise kırık bir mezar teknesi (lahid) ile karşılaşmıştır (Resim 6). Daha güneyde kalan ikinci mezarda herhangi bir lahit veya mezar teknesi olabilecek benzeri bir unsura rastlanmamıştır. Ancak mezar içerisindeki tahribat ve mevcut moloz dolgusu gözlemlerimizi kısıtlamıştır. Dörtgen planlı bir ana mekana sahip bu mezar içinde simetrik nişler tespit edilmiştir. Bu nişler olasılıkla mezar yatakları olarak kullanılmış olmalıdır.

2. 5) *Güzelçay* - 37°41'35"N (37. 693072) - 38°41'28"E (38. 690994)

Kahta'nın 15, Güzelçay Köyü'nün ise 1.5 km. güneybatısında yer almaktadır. Atatürk Baraj sularının Güzelçay Köyüne doğru girinti yaptığı yerin güney kıyısına konumlanmıştır. Hafif bir höyük görüntüsü veren yerleşme Baraj göletinin kenarında ancak su seviyesinin yaklaşık 20-25 metre üstündedir. Yüzeyde rahatlıkla görülen mimari, masif taş örgü duvarlardan oluşmaktadır. Yer yer 1 metre yüksekliğe kadar korunmuş olan duvarların bazıları enkaz halindedir. Dörtgen planlı bir çok mekanın varlığı tespit edilmiştir. Ele geçen birkaç adet amorf seramik parçası tarihlendirme için yeterli olmamıştır. Duvarların yüzeyde görünür olması, korunma durumları, günümüze yakın küçük bir yerleşmenin varlığına işaret etmektedir. Küçük çaplı ve kapanmaya yüz tutmuş olan kaçak kazı çukurları ise, buranın definecilerin ilgisini çektiğini göstermektedir. Söz konusu yerleşimin kuzeyinde, göletin diğer kenarında bulunan kayalık alanda kaya kütlesi içine oyulmuş yapılar tespit edilmiştir. Bu yapılar kaya

kütlesinin dik ve düzleştirilmiş yüzeyine oyulmuştur. Bu nedenle yapıların içine girilememiştir. Olasılıkla kaya mezarı ya da kaya yerleşim alanlarına ait yapılar olmalıdırlar.

2. 6) *Ovacık (Dodin) Höyük* - 37°39'12"N (37. 653281) - 38°27'30"E (38. 458290)

Kahta İlçesinde, Eski adı Dodin olan Ovacık Köyü'nün 3 km. batısında, baraj gölünün kenarında ancak yüksek bir taraçanın üzerinde yer almaktadır. Su seviyesinden yaklaşık 70 m. yukarıda ve vadiye bakan kısmı oldukça dik yamaça sahiptir. Yayvan ve küçük ölçekli sayılabilecek höyüğün kültür dolgusu güneye doğru daha belirgindir. Ele geçen seramikler burada en azından M.Ö. 2. Binde yerleşildiğini göstermektedir (Resim 7).

2. 7) *Cumhuriyet Kale Tepe* - 37°48'29. 7"N (37. 808255) - 38°44'57. 0"E (38. 749156)

Kahta İlçesinin yaklaşık 35 km. doğusunda, Kahta-Diyarbakır yolundan güneye doğru sapılarak gidilmektedir. Göçerli Köyüne 3 km., Menzil Köyüne ise yaklaşık 6 km. lik bir mesafede yer alır. Köyün 1 km. kuzeydoğusundadır. Yüksekçe bir tepenin üzerine kurulu yerleşmenin üzerinde yer alan moloz dolgusu ve bazı temeller buralarda yakın döneme ait bir yerleşmenin olduğunu göstermektedir. Köy muhtarı da burada 100 yıl önce bir yerleşme olduğunu tarafımıza bildirmiştir. İlk bakışta sanki bir sitadel ve aşağı şehir terası gibi duran yerleşmenin en tepe kısmının doğal kaya olduğu anlaşılmıştır. Birinci yükseltiden sonraki düzlükte ise yerleşme söz konusudur. Toplanan seramik örneklerinin büyük bir kısmı yamaç ve etek kısımlarındandır. Bunların yukarıdan akan malzeme olduğu anlaşılmıştır. Daha çok geç dönem özellikleri gösteren seramik örneklerden birkaç tanesi erken dönemlere ait olabilir.

2. 8) *Ancoz Han Mevki* - 37°41'2"N (37. 68401) - 38°45'23"E (38. 756332)

Ancoz Köyü'nün (Eskitaş) hemen üst batı tarafında, daha önceleri Geç Hitit hiyeroglif yazıtların bulunduğu söylenen bölgede yüzey taraması yapılmıştır³. Geç döneme ait kemerli ve harçla tutturulmuş bir yapı kalıntısının dışında, tarlalar etrafında kesme taşlardan iri bloklar görülmüştür. Köylüler, söz konusu taşların tarlalar sürülürken ortaya çıktığı tarafımıza bildirilmiştir. Yüzey taramasında herhangi bir seramik buluntusu ile karşılaşılmamıştır.

2. 9) *Ancoz Tümülüsü* - 37°40'55"N (37. 682032) - 38°44'23"E (38. 739799)

³ Geç Hitit dönemi hakkındaki daha kapsamlı çalışmalar için bkz. Hawkins 2000, Alp 1987, Messerschmidt 2000, Özkan 2016

Ancoz Köyünün yaklaşık 3 km batısında, Baraj gölüne hakim bir taraçanın üzerinde yer almaktadır. Tümülüs olduğunu düşündüğümüz tepeciğin tahribata uğradığı anlaşılmıştır. Anakayaya oyulmuş dikdörtgen biçimindeki giriş, defineciler tarafından ortaya çıkarılmış durumdadır. Herhangi bir dromos ile karşılaşmamıştır. İç kısmı ise tonoz şeklinde doğal kayanın oyulması ile oluşturulmuştur. Zeminde yoğun miktarda moloz dolgusu tespit edilmiş ancak herhangi bir mezar yapısına rastlanmamıştır.

2. 10) Ancoz Tümülüs Yanı - 37°40'55"N (37. 682032) - 38°44'23"E (38. 739799)

Tümülüsün hemen etrafındaki yüzeyde çok yoğun bir şekilde çakmaktaşı ile karşılaşmıştır. İrili ufaklı parçalar halinde olan çakmaktaşılarının içerisinde kesin olarak alet olarak niteleyebileceğimiz bir parça tanımlanmamıştır. Söz konusu çakmaktaşıları sıcaklık farkından veya doğal yollarla da parçalanmış olabilir. Prehistorik döneme ait bir çakmaktaşı atölyesi olabileceği şüphesiyle buluntular belgelenmiştir. Söz konusu buluntuların fotoğrafları konunun uzmanları ile paylaşarak bilgi alışverişinde bulunulmuştur⁴.

2. 11) Göl tarla (Ümmülhayır) HÖYÜK - 37°36'57"N (37. 615941) - 38°25'32"E (38. 425451)

Samsat İlçesi, Göl tarla Köyü, Keçiören Mahallesi sınırlarında yer almaktadır. Göl tarla Köyü'nün yaklaşık 2 km. batısında baraj gölünün kenarında ancak yüksek bir tepenin üzerine konumlanmıştır. Eski adı Ümmülhayır olan mevki günümüzde yıkılmış birkaç evin bulunduğu Mezra görünümündedir.

Yaklaşık 20 m. lik bir koniye sahip höyük orta büyüklükte sayılabilir (Resim 8). Höyüğün güney tarafı toprak alımı nedeniyle oldukça tahrip olmuş ve büyük kesitler oluşmuştur (Resim: 9). Kesitlerde taş mimari, kerpiç duvar, yangın tabakası ve kül izleri rahatlıkla görülmektedir. Höyüğün güney eteklerinde ve terk edilmiş modern ev enkazlarının çevresinde seramik parçalarına rastlanmıştır.

Toplanan seramik örnekler M.Ö. 4. binden itibaren söz konusu höyüğün yerleşildiğini göstermektedir. Rahatlıkla M. Ö. 3. ve 4. bine tarihleyebileceğimiz seramik parçalar tespit edilmiştir (Resim: 10-11). Bunların yanında sırlı geç dönem seramikleri de az da olsa görülmektedir. Höyük üzerinde neredeyse hiçbir

⁴ Prof. Dr. Harun taşkıran, söz konusu buluntular arasında Paleolitik Çağ'a ait olabilecek bir alet olmadığını, ancak söz konusu alanın Paleolitik Çağ ile ilgili olabileceğini, ele geçen parçaların çok patina olduklarını tarafımıza bildirmiştir. Değerli bilgi paylaşımından dolayı kendisine teşekkür ederiz.

bitki kalıntısı ile karşılaşılmamıştır. Pürüzsüz ve temiz bir yüzeye sahip höyü-
ğün güney tarafı hariç oldukça iyi korunmuş vaziyettedir.

2. 12) *Gölpınar Höyük* - 37°34'25"N (37. 573499) - 38°25'48"E (38. 430009)

Samsat'ın güneydoğusunda, Gölpınar Köyü'nün doğu bitişinde yer almak-
tadır. Günümüzde mezarlık olarak kullanılmaktadır. Tepe kısmında yükseltil-
miş bir platform üstünde su deposu bulunmaktadır. Küçük ölçekli sayılabilecek
höyük, yaklaşık 5 metre yükseklikte bir kültür dolgusuna sahiptir. Höyüğün
özellikle batı yamaçlarında ve telle çevrili alanın dışındaki yeni sürülmüş tarla-
nın içinde seramik parçalarına rastlanmıştır. Doğu tarafındaki küçük hafriyatta
azda olsa kültür dolgusu belli olmaktadır. En azından yerleşmenin M.Ö. 2 bine
kadar geri gittiği anlaşılmıştır. Geç dönemlere ait seramiklerde ele geçmiştir.

2. 13) *İskender Höyük* - 37°33'50"N (37. 563861) - 38°24'45"E (38. 412635)

Gölpınar'ın 2 km güneyinde, Gölpınar-Bağarası Köyü arasındaki karayolu-
nun batı tarafında yer almaktadır (Resim: 12). Bağarası istikametinde, yolun
rampa yaptığı yerin yaklaşık 500 m. kuzeyindedir. Halk arasında İskender
Mevkii olarak bilindiğinden buraya İskender Höyük denmiştir. En azından M.
Ö. 3. Binden itibaren yerleşmeye sahne olduğu anlaşılmıştır (Resim: 13). Özel-
likle batı yamaçta bol miktarda seramik ele geçmiştir. Birkaç adet taş objede
görölmüştür. Orta ölçekli çapta, yaklaşık 8-10 metre yükseklikte kültür dolgu-
suna sahiptir.

2. 14) *Kuştepe Höyük* 37°32'5"N (37. 534658) - 38°23'14"E (38. 387139)

Köyün yaklaşık 2 km. batısında Atatürk Baraj Gölüne hakim yüksek bir te-
penin üstünde yer almaktadır. Höyük dolgusu ve konisi yaklaşık 15 metredir.
Orta çaplı bir höyüğün batısındaki terasta da yerleşme olduğu tarafımızdan
düşünülmektedir. Köylülerle yapılan sohbette teras kısmının kenarlarında bazı
mezarların görüldüğü belirtilmiş olsa da bu durumu kanıtlayacak herhangi bir
veriye rastlanmamıştır. M.Ö. 3. bin ve sonrasına ait seramikler ele geçmiştir
(Resim: 14). Küçük bir kaçak kazı çukurunun kenarında pişmiş topraktan ya-
pılmış, üç parça halinde kırık bir tezgah ağırlığı ele geçmiştir.

2. 15) *Bağarası Tümülsü* - 37°33'9"N (37. 552624) - 38°23'2"E (38. 383988)

Bağarası Köyü'nün hemen 1 km güneyinde, Bağarası-Kuştepe Köyü yolu-
nun ise 500 m. batısında yer almaktadır. Üzerinde hiçbir seramik bulunmayan
tepeciğin Tümülsü olduğu düşünülmüştür. Üzerinde defineci çukurlarının
sebebi olduğu tahribat görölmektedir.

2. 16) *Kuştepe Roma Yapısı (?)* - 37°32'9"N (37. 53582) - 38°23'44"E (38. 395628)

Kuştepe Köyü'nün 1 km. kuzeybatısında, yüksek bir taraçanın güney yamacına ve bir vadiye bakan alanda tespit edilmiştir. Defineciler tarafından giriş kısmı ve iç kısımdaki tonozun bir kısmı tahrip olmuştur. İnce ve yassı tuğlaların kullanıldığı mimarinin sarnıç ve Roma Dönemine ait olabileceği düşünülmektedir (Resim: 15).

2. 17) *Kuştepe Alişir Harabesi* - 37°32'01. 8"N (37. 533827) - 38°23'53. 3"E (38. 398142)

Köyün 100 metre batısında, batıya doğru eğim yapan bir yamaç üzerinde, düz yerleşme sayılabilecek yayvan ve ince bir kültür dolgusu saptanmıştır. Yerleşmenin sınırları tam olarak belirlenmemiştir. Köylüler yaklaşık 60-70 yıl önce köyün burada olduğunu belirtmişlerdir. Höyük üzerinde bulunan taş moloz dolgu söz konusu bilgiyi desteklemektedir. Az miktarda seramik daha çok klasik çağ özellikleri göstermektedir.

2. 18) *Boztepe* - 37°44'12"N (37. 736746) - 38°29'52"E (38. 497792)

Adıyaman Merkeze yaklaşık 20 km. mesafede, Adıyaman – Kahta yolunun 1. 5 km. güneyinde, Boztepe Köyü'nün ise 500 m. kuzeyinde yer almaktadır. Yayvan ve doğuya doğru eğim yapan bir arazinin üzerinde çok sayıda geç dönem seramikleri ile karşılaşmıştır. Höyükten daha çok düz yerleşme niteliğinde olan yerleşmenin sınırları tam olarak tespit edilememiştir. Söz konusu yerleşme Kalburcu Çayına 500 m. mesafededir.

2. 19) *Altıntop Höyük* - 37°41'24"N (37. 689909) - 38°16'29"E (38. 274734)

Merkez İlçeye bağlı Altıntop Köyü'nün hemen kuzeyinde yer almaktadır. Konisi çok yüksek olmayan höyük, güneye doğru eğim yaparak alçalmaktadır. Tepe kısmında yok denecek kadar az seramik buluntusuna rastlanmıştır. Güney eteklere doğru az miktarda seramik gözlemlenmiştir. Söz konusu seramik örnekler yine geç dönem seramik özellikleri göstermektedir.

Görüşüğümüz bir köylü; tepenin güneye bakan kenarında, 20-30 yıl önce bir kapı bulduklarını ve kapı girişinin taştan olduğu belirtmiştir. Söz konusu bilgi doğruysa olası bir Tümülüs'ten bahsedilebilir.

2. 20) *Altıntop Kale Tepesi* - 37°41'7"N (37. 685164) - 38°17'34"E (38. 292732)

Altıntop Köyünün 1. 5 km. doğusunda, Adıyaman'ın ise; kuş uçuşu 9 km. güneyindedir. Adıyaman Baraj gölüne burun yapan bir tepenin en üst noktasındadır. Oldukça geniş bir görüş alanına sahip yerleşmede zayıf bir kültür

dolgusu saptanmıştır. Dik bir yamaçtan ulaşımı zor bir yerleşmedir. Kaçak kazı çukurlarının bir kısmı yoğun bitki örtüsü ile kaplanmıştır. Yeni sayılabilecek bir kaçak kazı çukurunda ise taş bir duvar parçası tespit edilmiştir. Yaklaşık 2x2 m. ölçülerindeki duvar orta boy moloz taşlarla harç kullanılarak örülmüştür. Yerleşmenin oldukça yüksek ve hakim bir noktada yer alması ve ele geçen geç dönemlere ait seramik örnekler burada karakol tipi küçük bir yerleşmenin olduğunu göstermektedir. Yerleşme 50x50 m. lik düz bir alana sahiptir.

3) SONUÇ

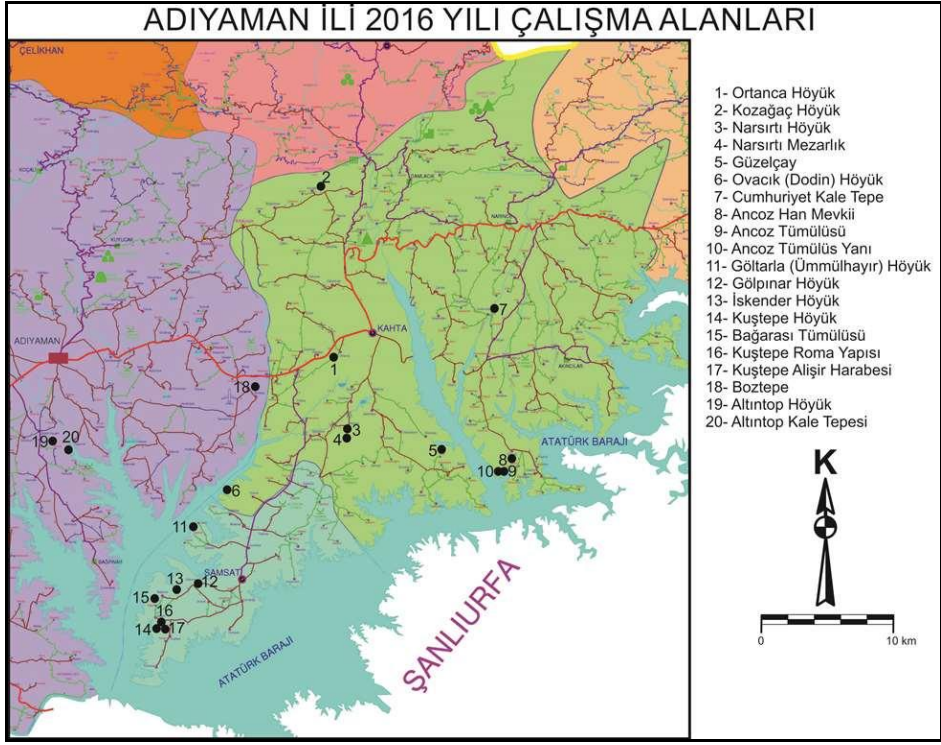
Kahta ve Samsat İlçeleri, Adıyaman'ın arkeolojik potansiyel açısından en zengin alanlarıdır. Kuşkusuz bu durumun oluşmasında en büyük etken Fırat Nehri ve verimli düzlüklerdir. 1975 yılında başlatılan ve 1989 yılında Atatürk Barajı'nın su tutmaya başladığı zamanlara kadar bölgede yapılan arkeolojik çalışmalar, bu bölgede prehistorik ve protohistorik çağ yerleşimlerinin yoğunluğunu ortaya koymuştur⁵. Bu çalışmalar neticesinde tespit edilen prehistorik ve protohistorik çağlara ait 90 adet yerleşmenin tamamına yakını sular altında kalmıştır. Baraj suları, yerleşmeye en müsait alanları ve büyük ölçekli höyükleri sular altında bırakmıştır. Bundan dolayı 2016 yılı çalışmalarını Baraj Gölü kotundan yüksek yerlerdeki platolarda gerçekleştirmiştir.

Arazi çalışmaları esnasındaki ilk gözlemlere göre, Samsat ve Kahta İlçelerindeki yüksek düzlüklerde büyük ölçekli çok fazla yerleşme tespit edilememiştir. Göltarla (Ümmülhayır) Höyük'te ele geçen Kalkolitik Çağ'a ait boyalı parçalar, söz konusu alanlarda zayıfta olsa M.Ö. 4. bin yıllardan itibaren yerleşildiği göstermektedir. Bazı yerleşmelerde tespit edilen zayıf kültür dolgusu kısa süreli veya mevsimlik yerleşmeler olabileceği fikrini güçlendirmektedir. Kahta ve Samsat bölgelerinin Paleolitik Çağ'da iskan gördüğü daha önceki çalışmalarla saptanmıştır. 2016 yılı çalışmaları ile, Fırat Vadisine yakın taraçalarda tarafımızdan tespit edilen yoğun miktarda çakmaktaşı kaynaklar, bölgede yeni Paleolitik Çağ yerleşimlerinin bulunabileceğine işaret etmektedir. Tespit edilen geç dönem yerleşmeleri ise küçük karakol yerleşmeleri niteliğindedir.

⁵ Özdoğan 1977, Blaylock v. d. 1990

KAYNAKÇA

- ALP, S. (1987). "Ancoz Kazısı, 1979" *Aşağı Fırat Projesi 1978-79 Çalışmaları* (yay. haz. Pekman, S. - Günay, D.), 57 – 64
- BLAYLOCK S. R. - French, D. H. - Summers, G. D. (1990). The Adiyaman Survey: An Interim Report. *Anatolian Studies*, Vol. 40, 81-135
- EZER, S. - Yağız K. - Demirtaş F. I. - Özçiriş M. (2015) Adiyaman İli Prehistorik ve Protohistorik Çağ 2013 Yılı Arkeolojik Yüzey Araştırmaları. 32. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1. Cilt, 175-192
- EZER, S. - Yağız K. - Özçiriş M. – Zorlu, K. (2016) Adiyaman İli Prehistorik ve Protohistorik Çağ 2014 Yılı Arkeolojik Yüzey Araştırmaları. 33. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1. Cilt, 1-20
- EZER, S. - Yağız K. - Özçiriş M. – Zorlu, K. (2017) Adiyaman İli Prehistorik ve Protohistorik Çağ 2015 Yılı Arkeolojik Yüzey Araştırmaları. 34. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1. Cilt, 465-481
- HAWKINS, J. D. (2000). *Corpus of Hieroglyphic Luwian Inscriptions*, Vol. I. Inscriptions of the Iron Age. Berlin
- MESSERSCHMİDT, W. (2000). "Kommagene vor Alexander. Eine kurze Kulturgeschichte des Landes vom Chalkolithikum bis zur Einsenzeit" *Gottkönige am Euphrat. Neue Ausgrabungen und Forschungen in Kommagene* (ed. Wagner, J.), 23-32
- ÖZDOĞAN, M. (1977). *Aşağı Fırat Havzası 1977 Yüzey Araştırmaları*, İstanbul.
- ÖZKAN, S. (2016). "Kumaha Devleti" Kommagene'nin Ayak İzleri (ed. Yelken, M.). 21-30
- YALÇINKAYA, I. – Müller-Beck, H. – Albrecht, G. (1987) "Fırat Vadisinde, Adiyaman-Samsat ve Malatya-Kuruçay Çevrelerinde Paleolitik Gözlemler, 1979" *Aşağı Fırat Projesi 1978-79 Çalışmaları* (yay. haz. Pekman, S. - Günay, D.), 29 - 40

Harita 1: 2016 yılı çalışma alanları.

Resim 1: Ortanca Höyük.

Resim 2: Ortanca Höyük: Çeşitli dönemlere ait seramik örnekler.

Resim 3: Narsirtı Höyük

Resim 4: Narsırtı Höyük: ÇeŖitli dönemlere ait seramik örnekler.

Resim 5: Narsırtı Mezarlık alanı.

Resim 6: Narsırtı Mezarlık: Zarar görmüş bir mezar teknesi.

Resim 7: Ovacak (Dodin) Höyük: M. Ö. 2. Bin ve öncesine ait seramik örnekler.

Resim 8: Gölterla (Ümmülhayır) Hüyük

Resim 9: Gölterla (Ümmülhayır) Hüyük

Resim 10: Göltaula (Ümmülhayır) Höyük: Çeşitli dönemlere ait seramik örnekler.

Resim 11: Gölötarla (Ümmölhayır) Höyük: Boya ve çizgi bezekli seramik örnekler.

Resim 12: İskender Höyük

Resim 13: İskender Höyük: Çeşitli dönemlere ait seramik örnekler.

Resim 14: Kuştepe Höyük: Çeşitli dönemlere ait seramik örnekler.

Resim 15: Kuştepe Roma yapısı

NİĞDE TARİHÖNCESİ YÜZEY ARAŞTIRMALARI 2016

Semra BALCI*
Yasin Gökhan ÇAKAN
Burak FALAY

GİRİŞ

Niğde, tarihöncesi yüzey araştırmaları kapsamında incelenmesi planlanan alan Niğde İli, Merkez İlçesi sınırları içerisinde, Göllüdağ çevresi ve Melendiğ Dağı'nın doğu yamaçları dışında kalan tüm alan olarak belirlenmiştir (Resim: 1). Bölgede daha önce yapılan arkeolojik kazı çalışmaları (Binder – Balkan-Atlı 2001, Bıçakçı vd. 2012, Öztan 2007) ve yüzey araştırmaları (Todd 1966, Gülçur 1995, Balkan-Atlı-Cauvin 1997, Balkan-Atlı vd. 2008, 2011, d'Alfonso- Basso 2009) sayesinde bölgenin tarihöncesi dönemi hakkında önemli bilgiler edinilmiştir. Elde edilen bu bilgi birikimi birçok sorunun cevaplanmasına imkan sağladığı gibi, yeni soruların sorulabilmesine de zeminini hazırlamıştır. Bu yeni soru ve sorunlardan bir kısmına açıklık getirilebilmesi amacıyla ekibimiz tarafından 2014 yılında Niğde Tarihöncesi Yüzey Araştırmaları Projesi başlatılmıştır. Araştırma 2014 ve 2015 yıllarında Melendiz Dağı'nın güneydoğu yamaçlarında yoğunlaşmıştır (Balci-Çakan 2016). 2016 yılında ise Niğde il merkezinin doğusunda, Gümüşler Kasabası sınırları içerisinde bulunan Ören Deresi boyunca tüm alan araştırılmış, ayrıca Niğde İli Merkez İlçesi'nin kuzeybatı kesiminde bulunan Kayırlı Kasabası'nda, Niğde Müzesi tarafından önceden tespiti yapılmış Değirmenyolu isimli buluntu yerinde yoğun ve sistemli yüzey toplaması yapılmıştır.

* Yrd. Doç. Dr. Semra BALCI, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarihöncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı, İstanbul/TÜRKİYE.
Yasin Gökhan ÇAKAN, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarihöncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı, İstanbul/TÜRKİYE.
Burak FALAY, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarihöncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı, İstanbul/TÜRKİYE.

YÖNTEM

Yüzey araştırması sırasında araştırılacak alanda izlenecek rotalar, Harita Genel Komutanlığı'nın üretmiş olduğu 1: 25.000 ölçekli haritalar ve Google Earth yazılımı üzerinden yükseklik, bitki örtüsü ve arazinin topografik yapısı göz önünde tutularak belirlenmiştir. Günlük rotaların oluşturulmasında rota başlangıç noktalarına motorlu taşıtın ulaşım imkanı, ekipteki kişi sayısı ve ekip üyelerinin kondüsyonları da dikkate alınmıştır. Rotaların planlanmasında bu gibi farklı değişkenler hesaba katıldığı için günlük yürüme mesafelerinde ve araştırılan alan boyutlarında değişiklik görülebilmektedir.

Araştırılacak alanda her ekip üyesi, diğerinden en az yaklaşık 5 m uzakta duracak şekilde yan yana hizalanarak birbirlerine paralel biçimde yürümüş ve bu sayede yoğun alan taraması ile toplama imkanı sağlanmıştır. Özellikle Epi-paleolitik Dönem'e ait yontmataş buluntuların boyutsal küçüklüğü göz önüne alınarak, arazinin dikkatli bir biçimde taranması sağlanmıştır. Ekibin iki uç noktasında bulunan ekip üyelerindeki el tipi GPS aracılığıyla taranan alanın sınırları kesin olarak saptanabilmektedir. Saptanan buluntu yerlerinin koordinat ve rakım gibi coğrafi konum tespitleri el tipi GPS cihazı yardımıyla gerçekleştirilmiştir. Her buluntu yerine önünde "NİTA" kısaltması bulunan birer numara verilmiştir (örn. NİTA-14). Buluntu yerlerinin mevki isimleri 1: 25. 000'lik haritalardan faydalanılarak ve çevrede hayvancılıkla uğraşan yerli halka sorularak saptanmıştır.

Buluntu yerlerine ait ölçümler, tanımlamalar, dönem ve tür saptamalarına yönelik sözel ve sayısal veriler FileMaker yazılımında oluşturulan veritabanına girilmiş, buluntu yerlerine ait raporlar bu veritabanı aracılığıyla üretilmiştir. Söz konusu veritabanından alınan Excel çıktıları bir Coğrafi Bilgi Sistemi yazılımı olan ArcGIS'e aktarılarak CBS veritabanına dönüştürülmüştür. Halihazırda kullanıma açık Dijital Yükseklik Modeli (SRTM 30m.) verilerinin yardımıyla buluntu yerlerinin topografya ile ilişkilendirilebildiği tematik haritaların üretimi sağlanmıştır.

2016 YILI ÇALIŞMALARI VE BULUNTULAR

2016 yılı çalışmaları, Niğde İl merkezinin doğusunda bulunan İtulumaz Dağı'nın yüksek kesimlerinden başlayarak Gümüşler Kasabası'na dek uzanan Ören Deresi boyunca, bu derenin her iki yakasının da araştırılmasını mümkün kılacak şekilde gerçekleştirilmiştir (Resim 1). Bu alan dışında, Niğde İli Merkez İlçesi'nin kuzeybatı kesiminde bulunan Kayırlı Kasabası'nda, Niğde Müzesi tarafından tespiti yapılmış bir buluntu yeri ve yakın çevresi araştırılmıştır (Re-

sim: 1). Göllüdağ'ın kuzeyindeki Kayırlı Kasabası ile Gösterli'yi birbirine bağlayan karayolunun kenarında bulunan bu mevkinin isminin Değirmenyolu olduğu köylülerden öğrenilmiştir. Buluntu yerinde ele geçen obsidiyen buluntuların hem nicelik hem de nitelik bakımından önemli olduğu anlaşılmış ve 2016 yılı çalışmalarının bir kısmı burada yoğunlaştırılmıştır.

15 gün süren arazi çalışmasında ilk hafta Ören Deresi'ne ayrılmıştır. Ören Deresi, ortalama 2000 metre yüksekliğe sahip Niğde Masifi'nin (Göncüoğlu 1986) kuzey yamacında, kuzey-güney yönde uzanan bir vadi boyunca akmaktadır. Niğde Masifi'nin kuzey yamaçları boyunca güneydeki Çamardı İlçesi'nin bulunduğu kesime ulaşımı sağlayan geçit niteliğinde birkaç vadi bulunmaktadır. Ören Deresi'nin açmış olduğu vadi de bunlardan biridir ve tarihöncesi dönemlerde güney bölgelere ulaşım amacıyla kullanılmış olma ihtimali bulunmaktadır. Dolayısıyla bu alanın araştırılmasına öncelik tanınmış, 1400-1900 m râkım aralığında, vadinin her iki yamacı da taranmıştır. Bu bölgede toplam 8 km² alan sistemli bir biçimde taranmış, 37,5 km yol kat edilmiş ve üç buluntu yeri saptanmıştır (Tablo: 1, Resim: 2). Gümüşler'in doğu-güneydoğusunda yer alan ve Gümüşler formasyonu ismiyle anılan bu alanda, yer yer volkanik örtünün yanı sıra başkalaşım kaya yüzeylerinin geniş yer kapladığı görülmüştür. Araştırma sezonunun ikinci haftasında çalışmalara Kayırlı'daki Değirmenyolu'nda devam edilmiş, ayrıca Bakanlık temsilcimizin teşviğiyle Kayırlı'da çalıştığımız alana yakın bir konumdaki Kilisetepe isimli höyük de ziyaret edilmiştir (Tablo: 1).

BULUNTU YERLERİ

NİTA-52: Ören Deresi

Ören Deresi'nin doğusunda Ağalanseki Pınarı'nın yaklaşık olarak 1 km batısında, Satır Deresi'nin yaklaşık olarak 400 metre güneyinde yer almaktadır. Bu alandan kuzeye doğru bakıldığında harabe halindeki taş yapı kalıntıları gözükmektedir. Yamaçta bulunan alan, tarım arazisi değildir. Fakat, yamacın vadiye yakın kesiminde, buluntu yerinin batısında tarla olarak kullanılan alanlar mevcuttur. Buluntu yerinde az sayıdaki (6 adet) çanak çömlek gövde parçasının olasılıkla Neolitik/ Kalkolitik dönemlere ait olduğu düşünülmektedir (Resim: 3). Bunlardan biri kırmızımsı-kahverengi diğer buluntular ise siyah-kahverengi ve alacalıdır. Ayrıca çoğunlukla yongalar şeklinde olan obsidiyen buluntular arasında bir adet merkezi dilgi ve iki adet dilgicik parçası tanımlanmıştır (Resim: 4).

NİTA-53: Gümüşler

Eski Gümüşler Mahallesi'nin güneyindeki Karakaya Tepesi'nin yaklaşık olarak 1 km batısında, Ören Deresi'ne doğru uzanan sırtın uç kısmında, çevreye hakim bir konumda bulunmaktadır. Söz konusu alanda bir tümülüs tespit edilmiştir. Yığma taş tekniğinde inşa edilmiş olduğu anlaşılan tümülüsün dış çapı yaklaşık 20 m ve anakaya seviyesinden ortalama 4 yüksekliğe sahiptir. Mezar odasının neredeyse tamamı yok olmuştur.

Söz konusu tümülüsün çevresinde bol miktarda çanak çömlek parçası ele geçmiştir. Bu parçaların büyük çoğunluğunun dış yüzeyi koyu yüzlü, iç yüzeyi kırmızı renkli ve hamuru saman katkılıdır (Resim: 5). El yapımı olan bu çanak çömleklerin Kalkolitik Dönem'e ait olduğu düşünülmektedir. Parçalardan 6 tanesi ağız parçası olup bunların 3 tanesinin hem iç hem de dış yüzeyi siyah renkli olduğu gözlemlenmiştir. Ağız parçalarının bir tanesi iyi açılanmıştır. Bir diğer ağız parçasının ise gövdeye doğru uzanan kısmında omurga kıvrımı görülmektedir. Bu ağız parçası olasılıkla omurgalı bir kaseye aittir. Diğer ağız parçaları ise saman ve taşçık katkılı kahverengi/deve tüyü rengindedir. İki adet dip parçası tanımlanmıştır. Bunlardan biri koyu yüzlü olup, yoğun taşçık ve mika katkılıdır. Düz dipli bir çanak çömleğe ait olduğu anlaşılmaktadır. Dip kısmının bir bölümü kırıktır. Dip çapı 4 cm'dir. Diğer dip parçası organik ve mineral katkılı bir hamura sahiptir. Kahve-koyukahve renklidir. Dip kısmının tamamı korunmuştur fakat dip yüzeyi büyük ölçüde tahrip olmuştur. Dip çapı yaklaşık 5 cm'dir. Bulunan bir adet kulp parçası, açık kahve/deve tüyü rengindedir. Taşçık ve saman katkılı bir hamura sahiptir. Yüzeyinde yer yer saman katkı izleri gözlenir. Kulbun büyük kısmı kırılmış, gövdeye tutunduğu kısım korunmuştur. Korunan kısımda yaklaşık 3 cm genişlikte dikey bir kulp olduğu anlaşılmaktadır.

Gövde parçalarının küçük bir kısmının hem içi, hem de dışı kırmızı/turuncumsu renkli, taşçık ve saman katkılıdır. Bunların iki tanesinde açık izleri görülmektedir. Diğerlerinin yüzeyi ise aşınmış durumdadır. Diğer gövde parçalarının tamamı koyu yüzlü/siyah renklidir. Bunlardan bazılarının hem iç hem de dış yüzeyi siyah, bazılarının dış yüzeyi siyah, iç yüzeyleri ise açık kahve ya da kırmızımsı kahverengidir. Koyu yüzlü bu parçaların iç ve dış yüzeyleri açılanmıştır. İç kısımlarda saman katkı izleri açıkça görülebilmektedir. Dış yüzeyler ise daha düzgündür, katkı izleri pek görülmemektedir. Koyu yüzlü açkılı parçaların bir tanesinde yuvarlak formlu kabartma bezeme görülmektedir. Bir adet koyu yüzlü açkılı parçanın kırık kısmına yakın konumda yatay bir

yiv/oluk bezeme görülür. Yiv/oluk izinin olduğu kesim muhtemelen çömleğin boyun-gövde birleşim yeridir.

Alandan ayrıca Neolitik/ Kalkolitik Dönem'e tarihlendiği düşünülen toplam 110 adet obsidiyen parçası bulunmuştur (Tablo 2). Parçaların çoğunluğu ince yongalardan oluşur. Birer parça olarak bulunan tek vurma düzlemli bir dilgi/dilgicik çekirdeği, tablet, yenileme yongası, tek taraflı omurgalı dilgi parçası ve tek yönlü çıkarımlı merkezi dilgiler, dilgicikler ve doğal yüzlü yan dilgiler olarak tanımlanabilir (Resim: 6). Tüm bu parçalarla birlikte az da olsa yongalama sırasında çıkan atık parçaların da (2 cm den küçük yongalar ve minik atık) bulunmuş olması obsidiyenin burada yongalanmış olabileceğine dair bir izlenim vermektedir. Merkezi dilgilerin iki tanesi alet olarak kullanılmıştır. Bunların biri üst bitime sarp düzelti ile budanmış olarak şekillendirilmiş olup dilginin arka yüzünün her iki kenarında karşılıklı aşınım izleri dikkati çekmektedir. Diğlerinin ise sağ kenarının her iki yüzünde olasılıkla aşırı kullanımdan oluşmuş çıkarımlar görülmektedir.

Alanda yapılan ilk incelemeler sonucunda, tümülüs inşa edilmeden önce bu noktada tarihöncesine ait kaya üzeri bir yerleşme olduğu, daha sonraki bir dönemde tümülüsün inşası sırasında bu yerleşmeye ait kültür dolgusunun büyük ölçüde tahrip edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla çanak çömlek ve obsidiyen buluntular ile tümülüs arasında bir ilişki olmadığı kesindir.

NİTA-54: Eski Gümüşler

Niğde İl merkezinin kuzeydoğusunda bulunan Gümüşler Manastırı'nın kuzeyinde, etrafında meyve bahçeleri bulunan alanda birkaç adet obsidiyen ele geçmiştir. Obsidiyen buluntular 4 adet ince yonga, 1 adet kalın yonga parçası, 3 adet artık ve tanımlanamayan bir parçadan oluşmaktadır. Üzerindeki baskı düzeltiden dolayı teknik olarak tanımlanamayan parçanın kırılmış bir okucuna ait olduğu düşünülmektedir (Resim: 7). Baskı düzelti üst yüzeyin her iki kenarından uygulanmıştır. Parçanın üzerinde yoğun patinalaşma dikkati çekmektedir. Alan, az sayıdaki buluntudan yola çıkarak, dağınık buluntu yeri olarak değerlendirilmiştir.

NİTA-55: Kayırlı-Değirmenyolu

Niğde Merkez İlçesi'nin kuzeyinde bulunan Kayırlı Kasabası'nın yaklaşık 1.5 km kuzeydoğusunda (Resim: 1), Kayırlı Kasabası'nı Gülağaç-Derinkuyu karayoluna bağlayan yolun yaklaşık 250 metre batısında bulunmaktadır. Kasaba evlerinin seyrekleştiği ve tarım alanlarının arttığı alanda konumlanan buluntu

yerinin çevresinde, ekili tarım alanları ve birkaç ev yer almaktadır. Buluntuların yoğunlaştığı kesim batıdan doğuya doğru uzanan yaklaşık 12 metre yükseklikteki bir sırtın üzerindedir. Bu sırt batıdan ve doğudan, kuzey-güney yönde uzanan iki yol ile sınırlanmaktadır. Doğu kısmındaki karayolunun doğusunda ki bahçe ve tarlaların yer aldığı alanda da seyrek olarak obsidiyen parçalarının var olduğu görülmüştür. Ayrıca bu alanda obsidiyen kaynağı tespit edilmiştir (Resim: 8).

Obsidiyen buluntuların yer aldığı yaklaşık 200x250 metre ebatlarında olan alanın özellikle yüksek kesimlerinde obsidiyen parçalarının yoğunlaştığı görülmektedir. Kuzey, güney ve doğudaki alçak kesimlerde ise obsidiyen miktarı azalmaktadır.

Değirmenyolu'nda, sistematik bir toplama yapılabilmesi amacıyla, gerekli ölçümler yapılarak alanın topografyası çıkartılmış (Resim: 9) ve 10x10 metre boyutlarında karelej sistemi oluşturulmuştur. Ayrıca insansız hava aracı ile (*drone*) buluntu yerinin hava fotoğrafları çekilmiştir. Buluntuların yoğunlaştığı kesimde bulunan iki karelajda yoğun toplama yapılmıştır. Bunlardan G5 karelajında bulunan obsidiyen parçaların tümü (Toplam 9880 adet), G4 karelajında ise yalnızca teknik parçalar olarak adlandırılan çekirdek, hazırlama parçaları (omurgalı yonga ve dilgi) ve dilgiler toplanmıştır (Toplam 352 adet).

Yapılan ilk incelemelere göre alanda dilgi üretimine yönelik üretim zincirlerinden söz etmek mümkündür. Bir adet iki vurma düzlemlili Naviform çekirdek¹ ile birlikte, çok sayıda iki vurma düzlemlili dilgi çekirdekleri (arka yan omurgalı ve arkası doğal olan çeşitlemeleri ile) tanımlanmıştır (Resim: 10.1, 2, 4). Bu çekirdekler yakın çevredeki Neolitik, özellikle de Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem buluntu yerlerinden bildiğimiz çeşitlemelerdir. Düzgün profilli dilgilerin çıkarıldığı Naviform çekirdekleri, Göllüdağ ve yakın çevresindeki obsidiyen işliklerinde önceki araştırmalardan bilinmektedir. Kömürcü Kaletepe Obsidiyen işliğinde bulunan Naviform çekirdekler, uzman yontucular tarafından yapılmış standart üretim olarak tanımlanmışlardır. Yine Göllüdağ'da bir başka işlik olan Kayırlı-Bitlikeler işliğinde yine Naviform çekirdekleri bulunmakta fakat bunlar Kömürcü Kaletepe'dekiler kadar standart ve düzgün değildir. Aynı şekilde, Değirmenyolu'ndaki şimdilik tek olan çekirdek içinde Bitlikeler işliğinde olduğu gibi çok uzman bir üretim olmadığını söylenebilir.

¹ İlk defa J. Cauvin tarafından tanımlanan Naviform çekirdeklerin iki vurma düzlemi ve gemi omurgasını andıran hazırlanmış bir sırta sahiptir (Cauvin 1968). Naviform çekirdeklerden düzgün profilli dilgiler çıkarılır.

Değirmenyolu'nda çekirdeklerin yanısıra dilgi üretim zincirinin tüm aşamalarını gösteren çekirdeği soyma (çeşitli boyutlardaki doğal yüzlü kalın ve ince yongalar), şekillendirme (ince yongalar), vurma düzlemi açma (Resim: 10.5), vurma düzlemi yenileme (Resim: 10.6), yongalama yüzü açma (omurgalı dilgi) (Resim: 10.3), yongalama yüzü yenileme ve dilgi çıkarımına yönelik tüm parçalar (yan ve merkezi dilgiler) (Resim: 10.7) tespit edilmiştir. Tüm bu parçaların varlığı, alanda yongalama yapıldığını göstermesi açısından önemlidir.

Değirmenyolu'nda obsidiyen buluntuların yoğunluğu tarihöncesi dönemde obsidiyen işliği olarak kullanılmış olduğu izlenimi vermekle birlikte, gerek alet olarak şekillendirilmiş obsidiyen buluntular gerekse de sürtme taş buluntularında dahil olduğu diğer buluntuların az da olsa varlığı yalnızca bir işlik olmadığını düşündürmüştür. Obsidiyen aletler arasında yonga üstü çeper ve yarı çeper kazıyıcılar, dilgi üstü ön kazıyıcılar ve ok uçları olarak tanımlanmıştır (Resim: 10.8-11). Ok uçları yarı sarp düzeltili bir örnek dışında baskı düzeltili oval ok uçları şeklinde yapılmıştır. Tüm bu aletler bölgede Çanak Çömleksiz ve Çanak Çömlekli Neolitik yerleşmelerinden bildiğimiz alet çeşitlemelerine benzer özelliktedir. Göllüdağ'da önceki yıllarda yapılan araştırmalar sırasında çok nadir olarak alete rastlanmıştı ve bunlar belli bir işlik ile ilişkili değildir.

Değirmenyolu'nda obsidiyen buluntular dışında, sürtmetaş aletler, üzeri yivli taş bir obje, kırık bir işlenmiş kemik bulunmuştur (Resim: 11). Ayrıca, gerek alanın toprak yapısı ve gerekse de çevre ova seviyesinden bir miktar yüksek oluşu nedeniyle bir höyük formasyonunu andırmaktadır. Tüm bu verilerden yola çıkarak taş yontucuların kısa bir sürede olsa burada yerleştikleri olasılığını düşündürmüştür.

NİTA-56: Kilisetepe

Niğde Merkez ilçesinin kuzeyinde, Göllüdağ'ın yaklaşık 7 km kuzeybatısında, Kayırlı Kasabası'nın yaklaşık 2 km kuzeyinde, Göllüdağ-Derinkuyu karayolunun ise yaklaşık 700 metre güneyinde yer almaktadır. Yaklaşık 5m yüksekliğindeki höyük (Açıkgöz vd. 2016: 99), tarım arazileri ile çevrelenmektedir. Kuzeye bakıldığında Gülağaç-Derinkuyu karayolu, kuzeybatıda ise Nenezi Dağı, güneyde ise Göllüdağ ve Küçükgöllü Dağ'ın kuzey yamaçları ile Kayırlı Kasabası görülebilmektedir.

Höyüğün üzerinde ve çevresinde taş öbekleri bulunmaktadır. Bu taşlar olasılıkla höyüğe ait yapı kalıntılarına aittir. Tarım faaliyetleri sırasında bu taşların yerlerinden sökülmüş olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle yamaç kesimlerde taş

öbekleri daha fazla gözlenmektedir. Çevredeki tarım arazilerinin höyüğe zarar verdiği anlaşılmaktadır.

Höyük üzerinde ve yamaçlarında çanak-çömlek parçaları görülmüştür Tunç (Resim 12) ve Demir Çağı'na ait olduğu düşünülen parçaların yanı sıra Geç Roma-Erken Bizans malzemesi de tespit edilmiştir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

2016 yılı çalışmaları Niğde il merkezinin doğusunda, Gümüşler Kasabası'nın sınırları içinde yer alan Ören Deresi boyunca ve Niğde Müzesi tarafından tespiti yapılmış Niğde İli Merkez İlçesi'nin kuzeybatı kesiminde bulunan Kayırlı Kasabası'ndaki Değirmenyolu ve çevresinde gerçekleştirilmiştir.

Ören Deresi'nde tespit edilen buluntu yerlerinin önceki yıllarda Melendiz Dağı'nın güneydoğu yamacında tespit edilen buluntu yerlerinden sayıca daha az olduğu açıkça görülmektedir. Araştırılan 8 km² lik alanda, bir tanesi dere kenarında, iki tanesi Gümüşler yakınında olmak üzere, tarihöncesi dönemlere (Neolitik/ Kalkolitik) ait sadece üç adet buluntu yeri bulunmuştur. Bu buluntu yerleri arasında en yoğun buluntu veren alan NİTA-53 Gümüşler'dir. Bu alanda olasılıkla üzerine sonrada inşa edilen tümülüs nedeniyle büyük oranda tahrip olmuş, tarihöncesi döneme ait kaya üzeri bir yerleşmenin varlığı söz konusudur. Eski Gümüşler (NİTA-54) alanından bulunan kırık baskı düzeltili okucu parçası ise bu çevrede avcılarının dolaşmış olduğunu gösteren tek kanıttır.

Kayırlı-Değirmenyolu'nda yürütülen araştırma, bu çalışma sezonunun önemli bir parçasını oluşturmuştur. İçerisinde az da olsa düzeltili aletlerin olduğu çok yoğun miktardaki obsidiyenler, buranın bir işlik olduğunu düşündürmekle beraber, sürtmetaş ve kemik alet gibi diğer buluntuların varlığı ile buluntu yerinin toprak yapısı ve höyüğü andıran yükseltisi buranın yerleşim yeri olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Hem obsidiyen buluntuların niteliği, hem de yoğun toplama yapılmış olmasına karşın çanak çömleğe rastlanmamış olması, buranın Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'de yerleşilmiş bir alan olduğunu düşündürmektedir. Kayırlı-Değirmenyolu'nda bir örneğini bulduğumuz Kaletepe tipi Naviform çekirdekler, Yakınoğlu Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'de oldukça yaygındır ve dönem kültürü için ortak kültürel özellik olarak tanımlanmıştır. Bu çekirdekler Orta Anadolu'da ilk olarak Göllüdağ yüzey araştırmaları 1995 yılında bulunmuştur (Cauvin-Balkan-Atlı 1996). Daha sonra Kömürcü-Kaletepe obsidiyen işliği kazıları ile birlikte bu teknolojiye ait ayrıntılı bilgi sahibi olunmuştur (Binder-Balkan-Atlı 2001). Kömürcü-Kaletepe işliğinde standartlaşmanın üst seviyede olduğu bir seri üretimden söz

edilebilir. Kaletepe tipi Naviform çekirdekler iki vurma düzlemli ve düz omurgalı bir sırta sahip olup, üçgen ve trapez kesitlidir (Balkan-Atlı- der Aparahamian 1998). Benzer Naviform teknoloji Dja'de Erken PPNB döneminden bilinmektedir (Abbés 2003). Bu çekirdeklerin benzerleri Kömürcü-Kaletepe'deki gibi standart olmayan örnekleri Kayırlı-Bitlikeler işliklerinde önceki Göllüdağ Obsidiyen araştırmaları sırasında bulunmuş ve tanımlanmıştır (Balcı 2013). Bölge'de sadece obsidiyen işliklerinden bildiğimiz Naviform çekirdekler Orta Anadolu Bölgesindeki yerleşmelerde şimdiye kadar tanımlanamamıştır. Bu teknolojiye ait bazı parçaların bölgede yer alan Aşıklı Höyük (Balcı 2010) ve Tepecik-Çiftlik (Balcı 2016) yerleşmelerinden bilinmekle beraber çekirdeklerinin henüz bulunamamış olması bu konuda bilgi eksikliğinin devam etmesine neden olmuştur.

Yapılan araştırmalardan bilindiği gibi Neolitik Dönem, obsidiyen kaynaklarının çok yoğun kullanıldığı bir dönemdir. Şimdilik sadece Kömürcü-Kaletepe kazıları sayesinde obsidiyenin bölge dışındaki uzak mesafelere taşındığı bilmekteyiz (Balkan-Atlı 2003). Ancak yakın bölgelerdeki yerleşmelerle (Aşıklı, Tepecik-Çiftlik) bu bağlantıyı şimdilik kuramamaktayız. Bu yıl araştırma fırsatı bulduğumuz Kayırlı-Değirmenyolu, eğer düşünüldüğü gibi bir yerleşme ise, "obsidiyen kaynağı-işlik-yerleşme" bağlantılarında önemli bir eksikliğin giderilmesine önemli katkılar sağlayacaktır.

KATKI BELİRTME

Disiplinli ve uyumlu çalışmaları ile katkı sağlayan 2016 yılı araştırma ekibi üyeleri Gamze Karakaş, Ahmet Nazlı, Mehmet Selim Kahvecioğlu, Berfin Durgunlu, Volkan Manap, Beste Aytekin, Kübra İren'e ve sağladığı her türlü destek için Bakanlık temsilcisi olarak projeye katılan Niğde Müzesi'nden Yakup Ünlüler'e teşekkür ederiz. Bu proje İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından desteklenmiştir (Proje No: 21704).

KAYNAKÇA

- ABBÉS, F. (2003). Les outillages néolithiques en Syrie du Nord. Méthode de débitage et gestion laminaire durant le PPNB. Oxford: BAR International Series 1150.
- AÇIKGÖZ, F.; M. TEKTAŞ; M. ERYAMAN; Y. ÜNLÜLER; Ö. ÇAVUŞOĞLU; M. ŞENGÜL; A. ATALAY; A. T. YAZGI; G. MERT KİRLLENMEZ (Yay. Haz.) (2016). T. C. Niğde Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Niğde Kültür Envanteri Cilt 1, Ankara.

- d'ALFONSO, L.; E. BASSO (2009). Archeological Survey in Northern Tyanitis: Preliminary Report of The Third Campaign (2008), 27. Araştırma Sonuçları Toplantısı 1. Cilt, 1-14.
- BALCI, S. (2010). "Obsidian Source-Technology-Settlement Relation: Aşıklı Höyük (Central Anatolia) Case", In Matthiae, P. -F. Pinnock-L. Nigro-N. Marchetti (eds.), 6. ICAANE 3, Sapienza - Università di Roma May 5th-10th 2009, Wiesbaden, 295-304.
- BALCI, S. (2013). "Naviform Technology at Göllüdağ (Anatolia): Some Remarks", F. Borrell, J. J. Ibanez, M. Molist (Yay. Haz.) Stone Tools in Transition: From Hunter-Gatherers to Farming Societies in the Near East, 7th Conference on PPN Chipped and Ground Stone Industries of the Fertile Crescent, Universitat Autònoma de Barcelona, 277-288.
- BALCI, S. (2016). "Tepecik-Çiftlik Höyük'te Obsidiyen Yongalama Alanı", Anadolu Prehistorya Araştırmaları Dergisi (APAD) 2, Bilgin, Kültür Sanat Yayınevi, Ankara, 148-159.
- BALCI, S.; Y. G. ÇAKAN, (2016). "Niğde Tarihöncesi Yüzey Araştırmaları 2015" 34. AST 2. Cilt, 148-159.
- BALKAN-ATLI, N. (2003). "Obsidien 'Ticareti': Yeni Veriler, Yeni Modeller, Yeni Sorunlar, Bir Deneme", Archaeological Essays in Honour of Homo amatus: Güven Arsebük için Armağan Yazılar, eds: M. Özbaşaran, O. Tanındı, A. Boratav, Ege yayınları, 9-18.
- BALKAN-ATLI, N.; CAUVIN, M.-C. (1997). "1995 Yılı Aksaray, Niğde ve Nevşehir İlleri Obsidien Yüzey Araştırması". 14. Araştırma Sonuçları Toplantısı 1, 293-311.
- BALKAN-ATLI, N.; G. DER APRAHAMIAN (1998). "Les nucléus de Kaletpe et deux ateliers de taille en Cappadoce", L'Obsidienne au Proche et Moyen Orient: du Volcan à l'Outil, M. -C. Cauvin, C. Chataigner, A. Gourgaud, B. Gratuze, G. Poupeau, J. L. Poidevin, Tempus Reparatum (Yay. Haz.), Oxford-BAR, 241-258.
- BALKAN-ATLI, N.; S. KUHN; L. ASTRUC; G. ÇAKAN; N. KAYACAN; B. DİNÇER (2008). "Göllü Dağ 2007 Survey", Anatolia Antiqua XVI, 293-312.
- BALKAN-ATLI, N. ; S. KUHN; L. ASTRUC; N. KAYACAN; B. DİNÇER; S. BALCI (2011). "Göllü Dağ Survey 2010", Anatolia Antiqua XIX, 259-278.
- BIÇAKÇI, E.; M. GÖDON; Y. G. ÇAKAN (2012). "Tepecik-Çiftlik". Özdoğan, M.; Başgelen, N.; Kuniholm, P. (Yay. Haz.) The Neolithic in Turkey, Central Turkey vol. 3, Archaeology and Art Publications, İstanbul, 89-134.

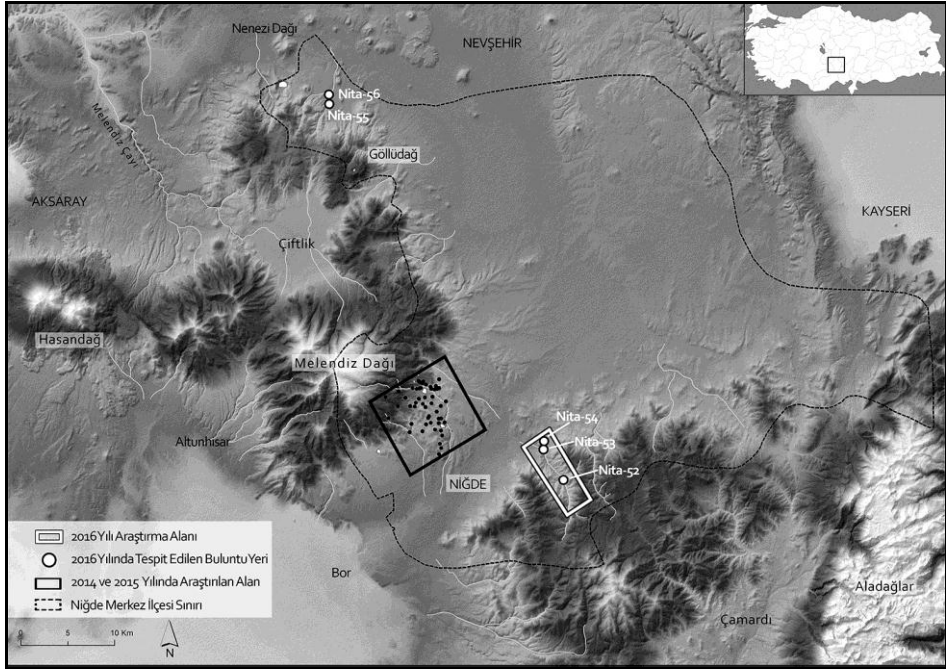
- BINDER, D.; N. BALKAN-ATLI (2001). "Obsidian and blade technology at Kömür-cü-Kaletepe (Central Anatolia)". CANEVA, I; LEMORINI, C.; ZAMPETTI, D.; BIAGI, P. (Yay. Haz.) Beyond Tools, Redefining the PPN Lithic Assemblages of the Levant (3 rd Workshop on Chipped Lithic Industries November 1-4, 1998) ex oriente, Berlin, 1-16.
- CAUVIN, J. (1968). L'outillage néolithiques de Byblos et du littoral Libanais, Fouilles de Byblos. IV, Paris Librairie d'Amérique et d'Orient, Jean Maisonneuve.
- CAUVIN, M. -C.; N. BALKAN-ATLI (1996). "Rapport sur les recherches sur l'obsidienne en Cappadoce, 1993-1995". Anatolia Antiqua IV, 249-271.
- GÜLÇUR, S. (1995). "Aksaray, Nevşehir ve Niğde İlleri 1993 Yüzey Araştırması", Araştırma Sonuçları Toplantısı XII-1994, Ankara, 191-213.
- GÖNCÜOĞLU, M. C. (1986), "Orta Anadolu Masifinin güney ucundan Jeokronolojik yaş bulguları" MTA Dergisi 105/106, 111-124.
- ÖZTAN, A. (2007). "Köşkhöyük, Niğde-Bor Ovası'nda Bir Neolitik Yerleşim", Özdoğan, M.; N. Başgelen (Yay. Haz.), Türkiye'de Neolitik Dönem, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 223-235.
- TODD, I. A. (1966). "Recent Archeological Research in Turkey: Surface Finds from Various Sites Central Anatolia", Anatolia Studies 16, London, 43-48.

Tablo 1: 2016 sezonunda tespit edilen buluntu yerleri ve koordinat bilgileri.

Toplama No.	Mevkii	Tarih	Coğrafi Koordinat*		Rakım
			Enlem	Boylam	
NİTA-52	Ören Deresi	15. 06. 2016	37 57 53. 5	34 48 20. 3	1531
NİTA-53	Gümüşler	16. 06. 2016	37 59 37. 9	34 46 52. 5	1431
NİTA-54	Eski Gümüşler	16. 06. 2016	38 00 05. 8	34 46 54. 3	1406
NİTA-55	Kayırlı-Değirmenyolu	20. 06. 2016	38 19 28. 8	34 30 50. 1	1408
NİTA-56	Kilisetepe	23. 06. 2016	38 19 50. 4	34 30 48. 3	1395
Toplam 5 Nokta Taranan Alan Yaklaşık 8 km ² Toplam Yürünen Mesafe 37. 5 km *Datum: Avrupa 50 (ED50)					

Tablo 2: Gümüşler NİTA-53 Obsidiyen buluntuların teknolojik ayrım listesi.

NİTA-53	Adet
Tek vurma düz. çek.	1
Tablet	1
Yenileme yongası	1
Tek taraflı omurgalı dilgi	1
Doğal yüzsz kalın yonga	4
Doğal yüzslü ince yonga	15
Doğal yüzsz ince yonga	33
İnce yonga par.	10
Kalın yonga par.	1
Minik Atık	1
Yonga < 2 cm	14
Doğal yüzslü yan dilgi	8
Tek yönlü merkezi dilgi	10
Tek yönlü merkezi dilgicik	3
Artık	7
Toplam	110

Resim 1: Niğde İli, Merkez İlçesi sınırları içerisinde önceki yıllarda araştırma yapılan alanlar ile 2016 yılında araştırılan alan ve buluntu yerleri.

Resim 2: 2016 Yılında araştırılan Ören Deresi ve çevresinde tespit edilen buluntu yerleri ve yürüyüş rotaları (Google Earth).

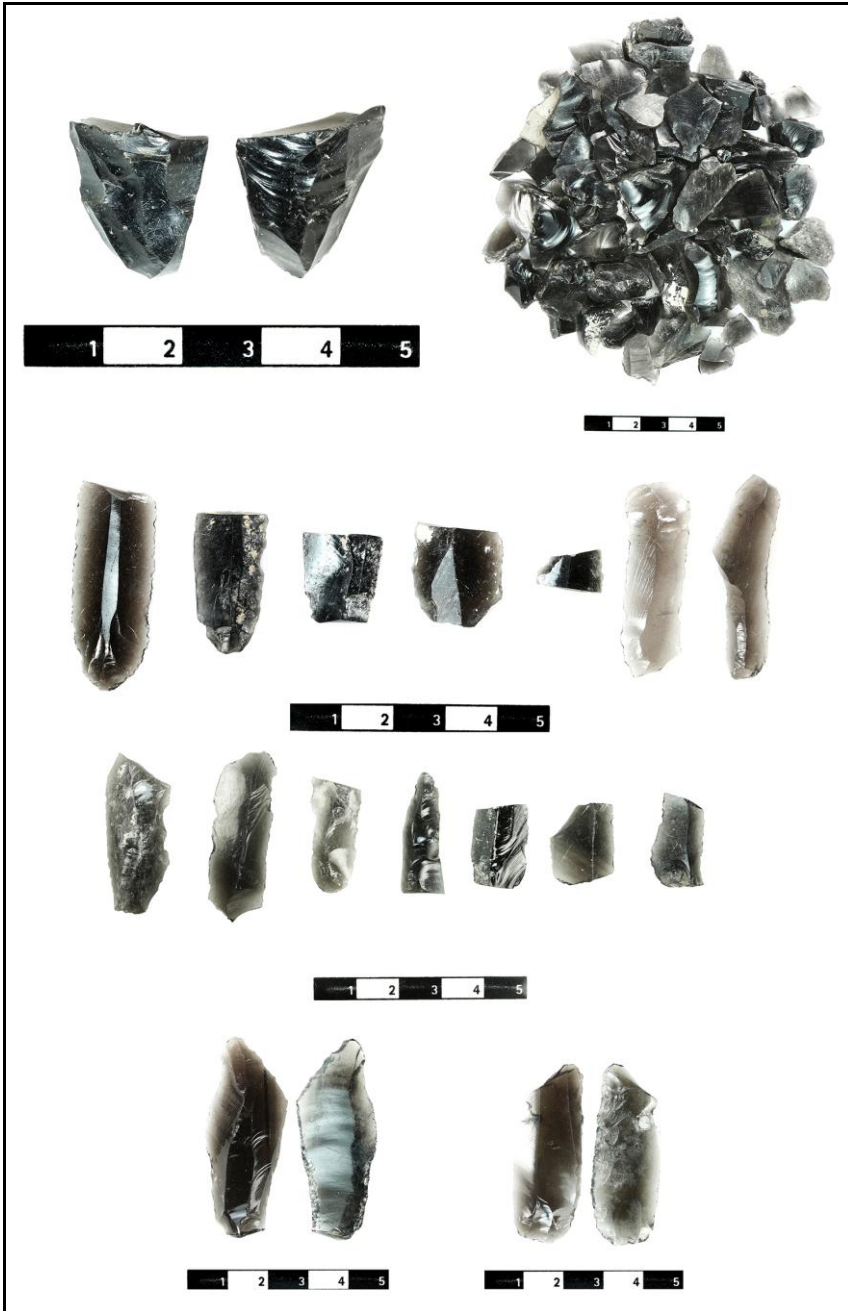
Resim 3: Ören Deresi'nde (NİTA-52) bulunan çanak çömlek parçaları.

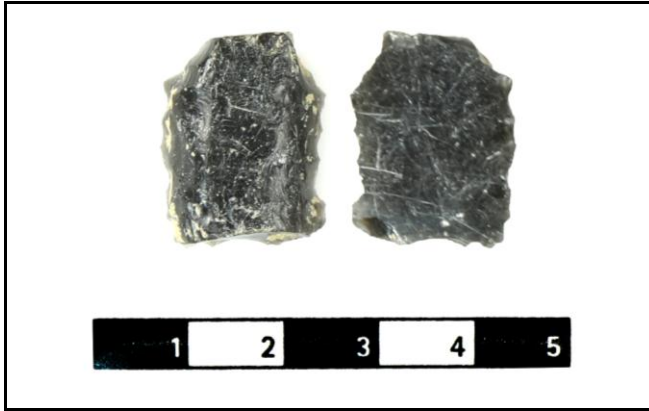
Resim 4: Ören Deresi'nde (NİTA-52) bulunan obsidiyen buluntular.

Resim 5: Gümüşler'de (NİTA-53) bulunan koyu yüzü çanak çömlek parçalarının içi ve dış yüzeyleri.

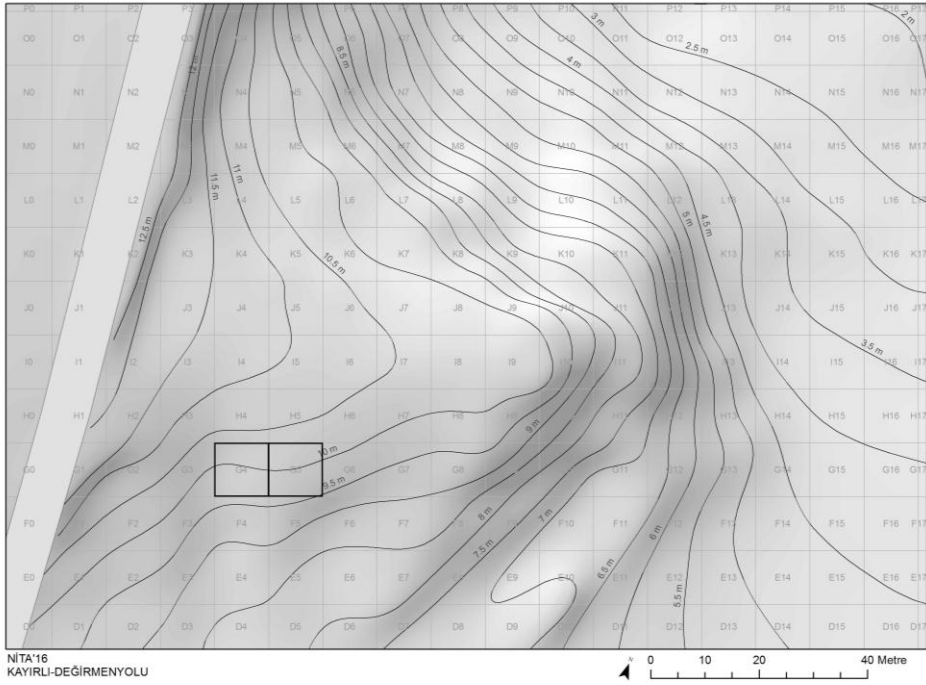
Resim 6: Gümüşler'de (NİTA-53) bulunan obsidiyen buluntular.

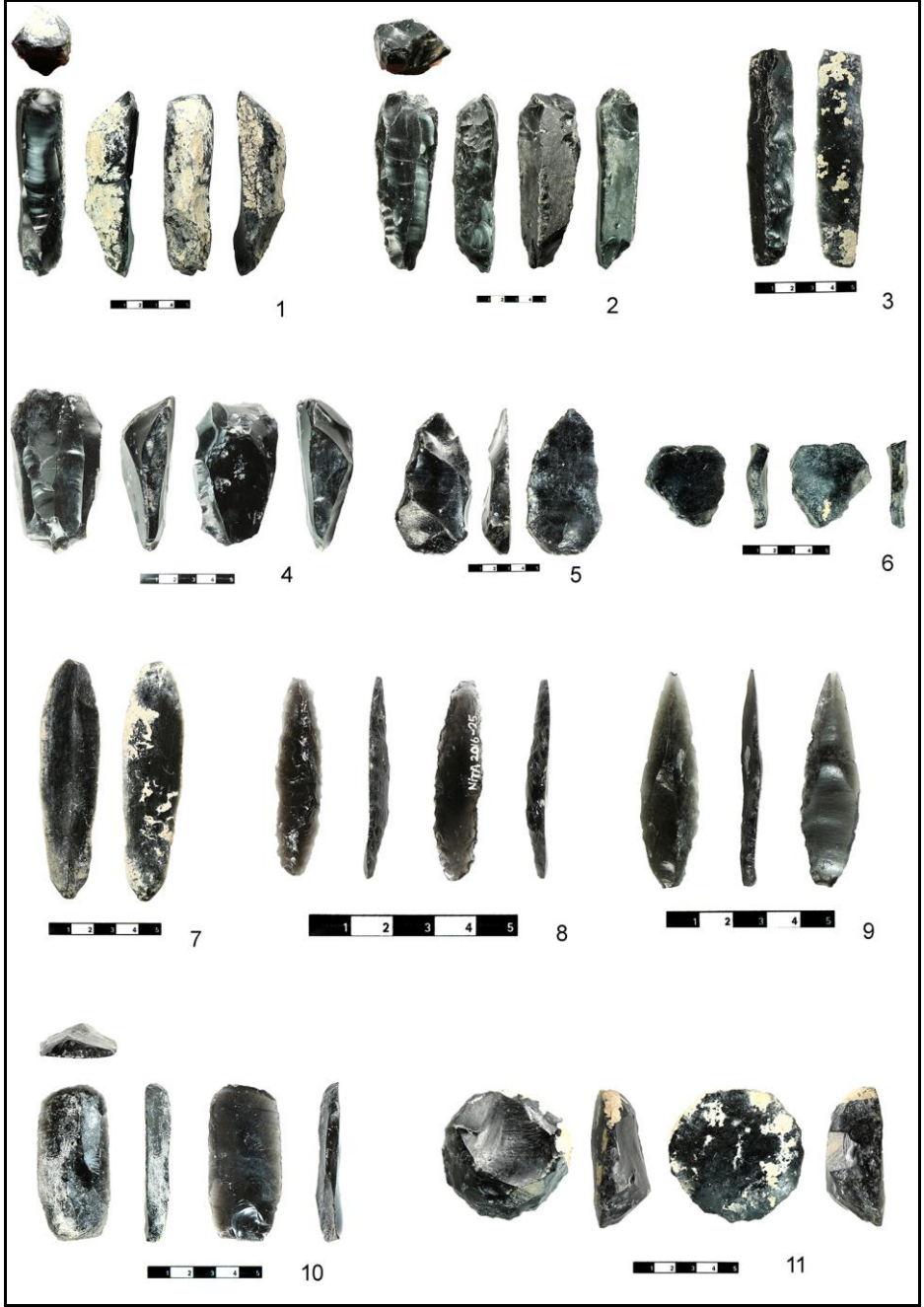
Resim 7: Eski Gümüşler’de (NİTA-54) bulunan obsidiyen ok ucu parçası.

Resim 8: Kayırlı-Değirmeyolu (NİTA-55) ve yakınındaki obsidiyen kaynağının konumunu gösteren hava fotoğrafı.

Resim 9: Kayırlı-Değirmenyolu'nun (NİTA-55) topografik planı ve yoğun toplama yapılan G4 ve G5 plankaresi.

Resim 10: Kayırlı-Değirmenyolu'nda (NİTA-55) bulunan obsidiyen buluntular.

Resim 11: Kayırlı-Değirmenyolu'nda (NİTA-55) bulunmuş sürtmetaş, kemik ve işlenmiş taş buluntular.

Resim 12: Kilisetepe’de (NİTA-56) bulunan çanak çömlek parçaları.

DEMİR ÇAĞ VE HELENİSTİK DÖNEM TUNCELİ YÜZEY ARAŞTIRMASI - 2016

Serkan ERDOĞAN *

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ile, Bitlis Eren Üniversitesi Fen - Edebiyat Fakültesi adına, Tunceli Valiliği'nin katkılarıyla "Demir Çağ ve Helenistik Dönem Tunceli Araştırmaları" adını taşıyan Tunceli ili kapsamında başladığımız yüzey araştırmaları, 03.05.2016-14.05.2016 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Başkanlığım altında sürdürülen yüzey araştırmalarında Arş. Gör. Korkmaz Şen ve arkeolog Tülay Yeşiltaş'tan oluşan ekibimize Bakanlık temsilcisi olarak arkeolog Kenan Öncel katılmıştır.

2016 yılı içerisindeki araştırmalarımız Tunceli il merkezinin yakın çevresi ile Çemişgezek ve Hozat üzerinde yoğunluk kazanmıştır. Bunun yanı sıra daha dar kapsamlı olarak Pertek ve Nazmiye yörelerinde arkeolojik araştırmalar yürütülmüştür (Harita: 1).

I. TUNCELİ İL MERKEZİ

Anbar Kalesi

Tunceli İl merkezi yakınlarındaki Anbar Köyü ile Birman Mezrası arasında, Anbar Köyü'nün 1.5 km. kuzeybatısında, Birman Köyü'nün 1 km. doğusunda, Mazgirt Dağları'nın batı eteklerinde yer almaktadır (Resim: 1). Kimi kaynaklarda "Birman Kalesi" olarak anılan kale kimi yerlerde 30-40 m.'ye ulaşan kayalık bir alan üzerine kurulmuştur (Danık, 2004: 140-141; Danık, 2010: 106; Osman-oglu, 1966: 16).

Girişi doğu yönünde yer alan kalenin doğu ve batı hattındaki sur duvarlarının küçük bir bölümü sağlam kalabilmiştir. Sur yapısına ait öteki bağlantı duvarları tamamıyla tahrip olmuştur. Kalenin doğu yönünde bulunan yarım daire formundaki kuleler ile arkasında bulunan ikinci kademe sur duvarlarında sap-

* Arş. Gör. Dr. Serkan ERDOĞAN, Bitlis Eren Üniversitesi, Fen – Edebiyat Fakültesi, Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü, Rahva Yerleşkesi, Beş Minare Mahallesi, Ahmet Eren Bulvarı, 13000 Bitlis/TÜRKİYE, serqanerdogan@gmail.com

tanan harç ve örgü malzemesi, yerleşimin Ortaçağ karakterini ortaya koymaktadır. Yerleşimin kuzeybatı kayalık cephesine oyularak yapılmış tek oda mekândan oluşan kaya kilisesi, Geç Antik Çağ'a ait izler taşımaktadır.

Kayalığın batı ucundaki kaya basamakları ile bağlantılı bir kutsal alan ve kalenin kaya platformunda yer alan iki adet sarnıç, Urartu kaya işçiliğinden örnekleri temsil etmektedir. Kalenin güneydoğu cephesinde bulunan kaya mezarını Demir Çağı'na tarihlendirmek mümkündür. Malzeme desteği olmadan tırmanma olanağı bulunmadığından dıştan yapılan ilk gözlemlerde, kale üzerinden dokuz kadar kaya basamağıyla ulaşılan doğu yöndeki kaya mezarına girişin yaklaşık olarak 2 x 1.5 m. boyutlarında olduğu görülmektedir. Kaya mezarının, ön odasından batı yönündeki bir açıklıkla içeri doğru açılan ikinci bir mekâna sahip olduğu gözlemlenebilmektedir.

Kalenin en tepesinde iç ölçüleri 3.70 x 1.80 m. olan kayaya oyulmuş bir platform tespit edilmiştir. Platformun içerisi taş ve moloz yığınlarıyla dolu olmakla beraber görülebilen derinliği 3 m.'yi aşmaktadır.

Kale üzerinde Demir Çağı seramiği dışında daha az yoğunluklu olarak Helenistik - Roma seramiği tespit edilmiş olup Orta Çağ seramik grupları daha yoğunluklu oranda yüzey üzerinde gözlemlenmiştir. Bölgenin Erken/Orta Demir Çağı'na ait kırmızı-kahverengi yatay oluklu çanak çömlek gruplarının varlığı, kalenin yerleşim tarihi için önemli bir veri sunmaktadır.

Söz konusu yerleşim, Tunceli il merkezinin 6.5 km kuzeydoğusunda bulunan Atlanti (Şögeyik) Köyü'nün Dut Tepesi Mezrası'nda yer almaktadır.

Burada en göze çarpan arkeolojik kalıntılar lahit parçaları ve lahit kapaklarıdır (Resim: 2). Bazı lahithlerin Grek Haçı motifiyle bezeli olduğu gözlenmiş olup lahithlerden birinin kısa yüzünde Süryanice bir yazıt saptanmıştır. Burada çeşitli sütun parçalarıyla birlikte sütun başlıkları da tespit edilmiştir. Tam olarak işlevi belirlenemeyen bir yapıya ait olan duvarlar, kayda değer yüzeydeki tek mimari öğedir. Buradaki Orta Çağ kalıntılarının mevcut özellikleri, bir manastır ya da bir kilise ile ilişkili bir nekropol alanına işaret etmektedir.

II. ÇEMİŞGEZEK

Aşağı Demirbük & Yığmatepe Tümülüsü

Yerel halk tarafından "Yığmatepe" olarak isimlendirilen tepe, Aşağı Demirbük (Aşağı Vartenik) Köyü'nün 1.5 km. güneybatısında yer almaktadır. 1650 m. rakımlı tepe, takriben 35 m. yerden yüksekliğe sahiptir (Resim: 3). Yaklaşık olarak 17 m²'lik bir alana yayılan tepe, düzensiz bir daire formuna sahiptir.

Tepenin topoğrafik yapıya aykırılık göstermesi ve yer zemininden farklı olarak tepe yüzeyindeki toprağın yumuşak bir yapıya sahip olması, söz konusu yerin yapay bir tepe olduğunu açığa vurmaktadır. Yüzeyinde herhangi bir arkeolojik buluntuya rastlanılmamıştır. Bir tümülüs olduğu düşünülen tepenin bölge arkeolojisi göz önünde tutulduğunda Helenistik Dönem'e ya da Roma Dönemi'ne tarihlendirilmesi gerekmektedir. Helenistik ve Roma dönemlerinde Sophene olarak adlandırılan bölgede tümülüs mezar tipinin saptanması, Sophene'ye ait mezar biçimlerinin anlaşılması açısından önemli bir veri sunmaktadır.

Derviş Hücreleri (İn Delikleri)

Çemişgezek ilçe merkezinin hemen batısında yer alan Derviş Hücreleri, Ta-har Çayı Vadisi'nin yukarıya doğru uzanan sarp kalker kayalarına oyulmuş yirmi civarındaki kaya odasından oluşmaktadır. Yerel halk tarafından "Derviş Hücreleri" ya da "İn Delikleri" olarak isimlendirilen bu kompleks yapının orta-lama rakımı 1650 m. civarındadır (Resim: 4).

Genel görünüm olarak Derviş Hücreleri, dört ana bölümden oluşmaktadır. Oda mekânlar grubundan meydana gelen bu dört bölüm, kaya blokları içerisine oyulmak suretiyle elde edilmiş olup üç katlı biçimde düzenlenmiştir. Söz konu-su dört kısmı kuzeyden güneye A-B-C-D şeklinde adlandırıp ayırt edebilmek mümkündür (Çizim: 1). Üç kat halindeki sıralı odalar ve bu odaları birbirine bağlayan koridorlar ile kaya basamakları Derviş Hücreleri'nin genel görünü-münü tasvir etmektedir. B yapısı odalarından C yapısı odalarına doğru uzanan kayalara oyulmuş koridor şeklindeki yol, yapının içerisine açılan farklı mekânlara geçişi sağlamaktadır (Resim: 5).

Derviş Hücreleri ile ilişkilendirebilecek herhangi bir yazıtın olmamasının yanı sıra tarihlendirmeye ve tanımlamaya yarayabilecek herhangi bir seramik buluntunun bulunmaması bu kompleks yapının fonksiyonu ve tarihlendirilme-si konusunda yoruma açık bir kapı bırakmaktadır. Derviş Hücreleri'nin, duvar-larını oluşturan kaya yüzeyinde yoğun biçimde tarak izleri mevcut olup, bu özelliğiyle Urartu kaya işçiliğinden daha farklı ve daha geç bir dönemi işaret etmektedir. Bununla birlikte kaya mimari döşemi ve kaya düzenlemesi anlayışı, buranın Urartu mimari anlayışına bağlanamayacağını göstermektedir. Bununla birlikte Klasik Roma mimari anlayışıyla bağdaştırılabilecek özelliklerde gös-termemektedir. Derviş Hücreleri'nin oda mekânlarında nişler, sunu çanak yu-vaları, kaya kanalları, kaya merdivenleri, sarnıçlar/kuyular pagan bir döneme işaret etmekte ve dolayısıyla kaya manastırı ya da kaya kilisesi gibi bir mimari anlayışı ile ilişkilendirilememektedir. Burası, Helenistik Dönem'de inşa edilmiş

ve sonrasında da kullanılmaya devam edilmiş yerel bir tanrıya atfedilen bir tapınak olabilir.

Derviş Hücreleri ile karşılaştırabilecek plan, mimari anlayış ve konum olarak bölgesel yakın bir örnek Kommagene Krallığı sınırları içerisinde yer alan Adıyaman'da, Fırat Nehri kıyısında ki Damlıca Kutsal Alanı'dır. İçerisinde bulunan Geç Helenistik Dönem'e ait Grekçe yazıta göre Kommagene kralı II. Mithridates (M. Ö. 36-20) zamanında mimar Ariaramnes tarafından bu tapınak yaptırılmıştır (Şahin, 1991: 101 vdd).

Mırnahi Kilisesi

Kilise, Çemişgezek ilçesi yakınlarındaki Çukur Mahallesi, Mırnahi Mezrası'nda yer almaktadır. 1096 m. rakımlı Mırnahi Kilisesi, Çemişgezek ilçe merkezinin 1 km batısında konumlanmıştır. Ermeni kaynakları, daha önce resmi kayıtlara geçmemiş söz konusu yapıdan Surp Asdvadzadzin Kilisesi olarak söz etmektedir (Taşçıyan, Tarihsiz: 17). Yazılı kaynaklarda Murnayi /Mirnav okulu olarak anılan ikincil bir yapı (Taşçıyan, Tarihsiz: 17 vd.), kilisenin doğu duvarının bitişiğinde olup günümüze ancak harap olmuş taş duvarları kalmıştır.

Kilise, dikdörtgen planlı olup üç nefli, bazilikal planda inşa edilmiştir. Dıştan ölçüleri takriben 14 x 9 m'dir. Yüksekliği ise 5.45 m'dir. Yapının bütün cephelerinde düzgün kesme taş kullanılmıştır. Yapının girişi güneybatı cephesinde yer almaktadır. Giriş portalı, hafif sivri kemerli olup iki silme ile hareketlendirilmiştir. Asıl mekâna giriş kapısı ise basık kemerlidir. Basık kemer alınlığıyla hafif sivri kemerli portal arasında sökülmüş bir kitabenin olduğu anlaşılmaktadır. Yapının giriş cephesi dışında kalan tüm cephelerde dikdörtgen formu pencere açıklıkları bulunmaktadır. Kilisenin mimari unsurlarından olan ortadaki nef, yan neflere göre daha geniş ve daha yüksek tutulmuştur. Üst örtü sisteminin kemerlere bindirilmiş tonoz örtülü olduğu anlaşılmaktadır. Kilise sonraki zamanlarda asıl işlevinden uzaklaşarak ev olarak iskân edilmiş olduğundan asıl planı kısmen bozulmuştur. Daha önce resmi kayıtlara geçmemiş olan kilise, geç dönem Osmanlı yapısı olarak tarihlendirilmiştir.

Sekrek Kilisesi

Çemişgezek ilçesi yakınlarındaki Çukur Mahallesi, Sekrek Mezrası'nda bulunan kilise, Çemişgezek ilçe merkezinin kuş uçuşu 2.5. km. batısında yer almaktadır. Söz konusu kilise daha önce tescil kayıtlarına girmemiş olup 2016 yılı Demir Çağ ve Helenistik Dönem Tunceli yüzey araştırmasıyla bilimsel literatüre kazandırılmıştır.

1650 m. rakımlı kilisenin dıştan ebatları takriben 15 x 9 m. olup yüksekliği 4 m. kadardır. Kilise, tek nefli olup, dikdörtgen planlıdır. Giriş, yapının kuzeybatı cephesinin ortasında yer almaktadır. Giriş, taç kapı şeklinde olup, yuvarlak kemerli iki sütuna oturtulmuştur. Asıl mekâna dikdörtgen formlu basık bir kapı açıklığı ile girilmektedir. Giriş kapısının etrafı düzgün kesme taşlardan yapılmış geometrik bir form arz eden silmelerle hareketlendirilmiştir. Giriş kapısının hemen üstünde kitabesinin olması düşünülen bir boşluk mevcuttur. Yapının doğu ve batı cephelerinde birbirine simetrik üçer tane yuvarlak kemer formlu pencere bulunmaktadır. Moloz taştan örülmüş üst örtüden ve kemer açıklıklarından farklı olarak yapının dış duvarları, iki sıra siyahımsı taş örgüsü ve devamında dört sıra düzgün beyaz kesme taş sırası ile örülmüştür. Dikdörtgen formlu bir kapı ile giriş sağlanan tek nefli tonozlu ana mekânın örtüsü, ikişer adet sütuna bindirilmiş destek kemeri ile birlikte duvarlara oturtulmuştur. Tüm bu özellikleriyle kilise, geç dönem Osmanlı yapısı (17.-18. yüzyıl) izlenimi vermektedir.

Ulukale

Çemişgezek ilçe merkezinin 30 km. doğusunda yer alan Ulukale yerleşimi, Tunceli il merkezinin 93 km. batısında bulunmaktadır. Ulukale köy yerleşimi, geniş bir vadinin sonunda bulunan ve köye adını vermiş kayalık sarp bir tepe üzerine kurulu, büyükçe bir kalenin eteğinde konumlanmıştır. Ulukale yerleşim dokusunun geçmişi, Demir Çağı'ndan başlayıp Geç Osmanlı Dönemi'ne değin uzanan uzun bir zaman dilimini kapsadığı yapılan yüzey araştırması sonucu anlaşılmıştır. Köyün kuzeydoğusunda yerleşimin ilk başladığı Ulukale Kalesi, büyük bir kayalık tepe üzerine kurulmuştur (Resim: 6). Kaleden günümüze değin çeşitli kaya mimarisine ilişkin kimi izler dışında pek bir şey kalmamıştır.

Kalenin güneydoğu yamacında bulunan ve yerel halk tarafından "Süt Pınarı" denilen yerde kaya cephesinin oyulması suretiyle düzleştirilmiş önü açık bir kaya platformu, kalenin en dikkat çekici mimari unsurudur. Yaklaşık olarak 12 m. x 4 m. ölçülerindeki kaya platformu içerisinde, köşeli ve daire formlu nişler ile kaya platformu tabanındaki sunu çanak oyukları ile bağlantılı kaya akıtma kanalları barındırmaktadır. Söz konusu kaya mimarisine ait yapı elemanları çeşitli libasyon uygulamalarının yapıldığı açık hava bir kült alanı olduğunu açığa vurmaktadır (Resim: 7). Açık hava tapınağı niteliğindeki bu platformun taşıdığı kaya yontum izleri ve yansıttığı mimari döşemi, Demir Çağı özellikleri göstermektedir. Benzer bir uygulama kalenin güneydoğu yamacında tespit

edilmiştir. Burada karşılıklı kabaca yontulmuş iki kaya bloğundan imal edilmiş bir kaya yarığı belirlenmiştir. Bu kaya yarığı önünde, aşağıya doğru inen libasyon amaçlı oluklara, kabaca yontulmuş kaya blokları eşlik etmektedir. Sıvı sunuların yapıldığı anlaşılan bu alan, kültürel bir işleve sahip olmalıdır. Kalenin batı zirvesinde ise kimisi 1 m. x 1 m. ölçülerinde olan farklı ebatlarda kabaca yontulmuş yapı taşları tespit edilmiştir. Aynı yerde, kaya tabanına oyulmuş muhtelif ebatlardaki kaya oyukları ile sarnıç ya da silo amaçlı yapılmış olması gereken daha büyük kaya oyukları göze çarpmaktadır. Kalenin batı yamacında teraslandırma suretiyle düzleştirilmiş kaya platformları gözlemlenmekte olup, bunların sur temel yatakları ya da kalenin suruyla ilişkili yapı tabanları olduğu düşünülmektedir. Kalenin batı zirvesinden itibaren aşağı yamaçlarına doğru uzanan mevcut izler, Doğu Anadolu'nun Demir Çağı'na özgü özellikler göstermektedir. Kalenin güney eteklerinde olasılıkla kalenin yüksek kesimlerinden buraya sürüklenmiş ve muntazam biçimde yontulmuş pek çok kaya bloğu gözlemlenmiştir. Bu kaya bloklarının kalede Orta Çağ öncesi bir yapı elemanı olarak kullanıldıkları açıktır.

Ulukale yerleşim tarihine ışık tutabilecek önemli veriler, Ulukale Köyü'nün 3 km. güneybatısındaki Yünlü (Reşol) Mezrası'ndan gelmektedir. Bu verilerden biri Ulukale Kalesi'nin 4 km. güneybatısındaki Yünlü (Reşol) Mezrası yolu üzerinde olup Pırkani mevkinde yer alan kaya mezarıdır. Pırkani kaya mezarı tek odalı olup 1043 m. rakıma sahiptir. Düzensiz kemer formu bir kapıya sahip kaya mezarının en önemli iç mimari döşemi, içerisinde bulunan sekidir. Kaya mezarı tabanında bir sunu çanak yuvası da bulunmaktadır. Kaya mezarını Helenistik/Roma dönemlerine tarihlendirmek mümkündür. Yünlü (Reşol) Mezrası yakınlarında yer alan bir başka kaya mezarı, Ulukale Kalesi'nin 4.5 km. güneybatısında tespit edilmiştir. Bulunduğu rakım 940 m. olarak ölçülen bu kaya mezarına bulunduğu konum itibarıyla "Yünlü (Reşol) Kaya Mezarı" adı verilmiştir (Resim: 8). Ulukale Deresi'nin geçtiği vadiye bakan bir kaya cephesine oyulmuş kaya mezarı, tek odalı olup iç mekânı kemer formudur. Mezarın ön alanında oval formu üç kuyu bulunmakta olup bunlar kaya mezarının içerisinde yer alan küçük kaya oyuğu ile ilişkilidir. Mezar içerisindeki küçük kaya oyuğu ile bağlantılı kapı eşiğine oyulmuş kanalın mezarın önündeki kuyulara yönlendirilmiş olması, burada sıvı libasyon ritüeline işaret etmektedir. Söz konusu mezar dışındaki kuyuların içinde kanal açıklıkları mevcuttur. Tüm bu kuyular ve kuyucuklar çeşitli ritüel uygulamaları için yapılmış olmalıdır. Bu kaya mezarını Geç Demir Çağı'na ya da Helenistik Dönem'e tarihlendirmek mümkündür.

Kaya mezarının 100 m. batısında kayaya oyulmuş işlevi tam olarak tanımlanamamış pek çok sarnıç/silo tespit edilmiştir. Bundan ötürü söz konusu alana tarafımızdan “Kuyulu Alan” adı verilmiştir. Bu alanda ayrıca ana kaya üzerinde çeşitli yontum izlerini de görebilmek mümkündür.

Ulukale tarihsel yerleşim dokusunda Orta Çağ sonrası yapılar önemli yer tutmaktadır. Ulukale’nin Yeni Çağ Osmanlı Dönemi’nde bölgede idari bir yerleşim konumunda varlığını sürdürmüş olması, bu yapılaşmanın nedeni olarak gösterilebilir. XVI. yüzyıla ait Osmanlı kayıtlarına bakılacak olursa Ulukale, Çemişgezek Sancağı’na bağlı bir kasaba görünümündedir.

Ulukale’nin Osmanlı Dönemi’ne ait en erken yapısı Ulukale Kalesi’nin güneydoğusunda yer alan Ferruh Şad Bey Türbesi’dir. Konum olarak ise türbenin kuzey batısında yer alan Surp Minas Kilisesi’ne yaklaşık 300 m. mesafededir. Türbe, sekizgen bir plan arz etmekte olup, girişi kuzey cephede yer almaktadır. Alt katı mumyalık, üst katı ise mescit şeklinde düzenlenmiş yapı, iki katlı olarak inşa edilmiştir. Dış cepheleri tamamen düzgün kesme taştan inşa edilmiş olup, mumyalığın bitiminde, gövdenin ortasında ve kubbe kasnağı hizasında olmak üzere yatay şeritler halinde kahverengi kesme taş kullanılarak cepheler hareketlendirilmiştir. Kitabesi yerinden sökülmüş olup, günümüze kitabenin sadece bir resmi ulaşmıştır. Kitabeden Ferruh Şad Bey’e ait olduğu anlaşılan türbe, Miladi 11 Aralık 1550 ile 8 Ocak 1551 tarihleri (Hicri zilhicce 957) arasına tarihlendirilmektedir (Sözen, 1973: 128). Kuzey cephesinde yuvarlak kemer formunda tasarlanmış bir portalı vardır. Çok az derin tutulmuş olan portal-dan dikdörtgen bir kapı ile türbeye girilmektedir. Giriş aksının tam hizasında bir mihrap yer almaktadır. Yapının içi, doğu ve batı duvarlarında yer alan birer dikdörtgen formlu pencere ile aydınlatılmaktadır. Türbenin mihrabı, beyaz ve kahverengi düzgün kesme taş ile bir beyaz bir kahverengi olmak üzere sırayla örülerek hareketlendirilmiştir. Mihrabın üstü istiridye formundadır. Mihrabın iki yanında muhtemelen şamdanlar için birer adet niş bulunmaktadır. Ferruh-Şad türbesinin üst örtüsü sekizgen bir kasnağa oturtulmuştur. Yapı içten kubbe dıştan konik bir yapı olduğu anlaşılmaktadır. Üst sıvası söküldüğünden tuğlalar görülmekte olup süslemeye dair herhangi bir veri günümüze ulaşamamıştır. Yer döşemesi tahrip edildiğinden kesin bir şey söylemek mümkün değildir.

Geç Osmanlı Dönemi’nin önemli bir yapısı olan Ulukale Camisi, kalenin doğusunda yer almakta olup, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen bir plan arz etmektedir. Sadece dış duvar kalıntıları ile kemerleri günümüze ulaşmıştır. Herhangi bir yapı kitabesine ulaşamayan caminin bazı kaynaklarda 1209 H.

(1793-4 M.) tarihinde Diyarbakır valiliği yapan Yusuf Ziya Paşa tarafından yaptırıldığı belirtilmektedir (Sözen, 1973: 122-123).

Geç Osmanlı yerleşim dokusunun öteki bir önemli yapısı “Meydan Çeşmesi(Şeker Pınarı)”dır. Eski Ulukale Köyü’nün meydanında yer aldığı için Meydan Çeşmesi denilen yapı, hemen Ulukale Kalesi’nin doğu eteğinde, Ulukale Camisi’nin yaklaşık 250 m. güneydoğusunda yer almaktadır. Doğu-batı doğrultusunda konumlandırılmış olan çeşme; nişi derin tutulmuş, hafif sivri kemer eyvanlı, deposuz, bağımsız bir meydan çeşmesi olarak yapılmıştır. Yapım tarihi bilinmemektedir. Fakat yapım malzemesine bakıldığında ve neredeyse hiç tahrip olmamış olması gibi hususlar göz önünde bulundurulduğunda 18. yy sonunda yapılmış olan camiyle birlikte veya daha sonraki bir tarihte yapılmış olma olasılığı yüksektir. Günümüze ulaşabilmiş en sağlam yapı olan çeşme, tonoz kısmı hariç, tamamen muntazam düzgün kesme taştan yapılmıştır. Oldukça geniş ve yüksek tutulmuş beşik tonozlu eyvanlı plan tipinde inşa edilmiştir.

Geç Osmanlı Devri yapılarından Ulukale Kilisesi (Sürp Minas Kilisesi) kale-nin güneydoğusunda, kalenin eteğinde yer almaktadır. Güney doğusunda Feruh-Şad Bey Türbesi, kuzey doğusunda ise cami ile çeşme yer almaktadır. Ermeni kaynaklarında Sürp Minas Kilisesi olarak adı geçmektedir (Taşçıyan, Tarihsiz: 46). Tek nefli, dikdörtgen planlı inşa edilmiştir. İçten içe 5.50 m. x 2.45 m. ölçülerindedir. Kısmen tahrip olmuş vaziyette olan kilisenin giriş kısmı tamamen yıkılmıştır. Üst örtüsü beşik tonozludur. Asıl mekân bir adet kemer ile desteklenmiş olup, apsisi dışardan gizlenmiştir. Apsis’in olduğu duvarda etrafı ve destek kemeri kesme taştan yapılmış bir açıklık ile ışıklandırması sağlanmıştır. Kilisenin kalan kısımları ise kırma moloz taştan inşa edilmiştir.

III. HOZAT

Yeşil Segedik (Gökçe) Kaya Mezarları ve Kahraman Segedik Kilisesi

Kaya mezarları, Hozat ilçe merkezine karayolu ile 30 km. batısında bulunan Kalecik Köyü - Yeşil Segedik (Gökçe) Mezrası’nın yaklaşık 400 m. doğusundaki tepe sırtında yer almaktadır (Resim: 9). Rakımı 1340 m. olarak ölçülen kaya mezarlarına yerel halk tarafından “Kurnikler” mevki denmektedir.

Güneydoğu – kuzeybatı yönlü nekropol alanında 13 kaya mezarı bir arada olmak üzere 14 kaya mezarı tespit edilmiştir. Kaya mezarları bulundukları alanın topoğrafik özelliklerine uygun olarak teraslandırılmış üç kaya platformu üzerine konumlandırılmıştır. Yapılan gözlemler neticesinde konum itibarıyla

mezarların antik yerleşim bölgesinin sınırları dışında olduğu gözlemlenmiş, ancak modern yerleşim alanının bu mekânlara yakın olarak kurulduğu anlaşılmıştır. Neredeyse bütün mezar odalarının kaçak kazılar neticesinde talan edildiği gözlemlenmiş ve bu nedenle ölü kültü ilgili objeler ile fiziksel kalıntılara dair veriler elde edilememiştir. Kare plana sahip mezar odalarından ana mekâna giriş bir eşik ile sağlanmış olup söz konusu giriş bölümü, alçak yapılı olarak düzenlenmiştir. Mezar odalarının zemininde izlenebilen dikdörtgen biçimli oyuklar pek çoğunda görülen ortak bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Farklı ebatlarda olan tonozlu kaya mezarlarının iç mimari döşemi genel olarak kayaya oyulmuş kline ve sekilerden meydana getirilmiştir. Mezarların ölçüleri 1.65 x 1.40 ile 3.10 m x 2.62 m. arasında değişmektedir. Her ne kadar bezeme ve sembollerden mahrum olsa da, plan özelliği açısından Bizans Dönemi'nin kaya oyma mezarlarının karakteristiği niteliğindeki arcosoliumlu tipin, benzer bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır (Çizim: 2). Bu kaya oyma mezarlar, Geç Antik Dönem'de yapıp kullanılmaya başlanmış olmalıdır. Bu özellikleriyle kaya mezarlarını M.S. IV. yüzyıla (Geç Roma/Erken Bizans Dönemi'ne) tarihlendirmek mümkündür.

Geç Antik Çağ'a tarihlenebilecek farklı kalıntılar, kaya mezarlarının yaklaşık 2 km. batısında yer alan Kalecik Köyü - Kahraman Segedik Mezarı'ndaki tek nefli, dikdörtgen planlı özellik arz eden bir kiliseden gelmektedir. Geç Antik Çağ/Erken Bizans Dönemi'ne değin geriye giden daha eski kilise ya da kiliselerden devşirilmiş taşların Kahraman Segedik Kilisesi'nin yapımında kullanıldığı gözlemlenmiştir. Plan açısından Osmanlı Dönemi özelliği gösteren Segedik Kilisesi 0.76 m x 1.00 m. ebatlarındaki bir kapı ile geçişi sağlanmaktadır. Kilise, beşik tonozlu üst örtü sistemine sahip olup bir sivri kemer ile asıl yapı desteklenmiştir. Yapının kuzey duvarında destek kemeri ile apsis arasında ışıktanırma amaçlı bir niş yer almaktadır. Yapının apsisi iç kısımda gizlenmiş olup aşırı tahribat nedeniyle zemin döşemesi hakkında bir veri elde edilememiştir. Yapıda süsleme öğesi olarak karşımıza çıkan bezemelerin en önemlisi, destek kemerinin zemin ile bağını sağlayan yerde karşılıklı biçimde yerleştirilen dikey dikdörtgen formlu taşlar üzerine alçak kabartma tekniğiyle işlenmiş Malta Haçı motifleridir. Öte taraftan apsisin yer aldığı duvarın dış yüzünde kazıma tekniğiyle işlenmiş Malta Haç motifleriyle bezeli kesme taşlar yapının diğer süsleme öğelerini oluşturmaktadır.

Hozat Çal Mevki Tarihi Yolu

Hozat İlçe merkezinin 3 km. kuzeydoğusunda yer alan Çal Mevki'nde tarihi bir yol kalıntısı tespit edilmiştir. Rakımı ortalama 1730 m.'ye sahip tarihi yol, kabaca düzleştirilmiş yassı taşlar ve kimi yerlerde büyük kaya bloklarının yassılaştırılarak düz bir alan haline getirilmesiyle oluşturulmuştur (Resim: 10). 3 - 3.5 m. genişliğindeki yol, Çal Mevki'nden kuzeye doğru yönelerek Demir Çağ izleri taşıdığı anlaşılan Gavurkalesi'ne ulaşmaktadır. Arazinin eğimli olduğu yerlerde yol, taş örgüsüyle yükseltip desteklenerek eğim azaltılmaya çalışılmıştır. Yapılan gözlemler sonucunda, Gavurkalesi'ne giden rota üzerindeki bir dereyi aşmak için yüksekliği 1 m. civarında olan bir köprü yardımıyla söz konusu yolun devamı sağlandığı anlaşılmıştır. Kalıntıları saptanan köprünün ayak örgüleri harçsız, kabaca yontulmuş taşlardan yapılmıştır.

Tarihi yol ile köprü ayaklarının yapım şekli ve tam olarak inceleneme fırsatı bulunamasa da Gavurkalesi'nin barındırdığı kalıntılar Demir Çağı'nı işaret etmektedir. Yolun Urartu Krallığı döneminde kullanılmış olduğuna yönelik bir kanı oluşmakla beraber daha sonraki yıllarda yapılacak araştırmalar konuya netlik kazandıracaktır.

Kara Hozat (Eski Hozat)

Hozat ilçe merkezinin 2 km. kuzeybatısında yer alan ve "Kara Hozat" olarak adlandırılan mevki 1662 m. rakıma sahiptir. Eski yapılara ait kalıntılar ve bu kalıntılara ait taş yığınları, Kara Hozat'ın genel görünümünü ortaya koymaktadır. Yüzeyde görünen seramik kırıkları Orta Çağ ve Orta Çağ sonrasına işaret etmektedir. Kara Hozat, Bizans ve Osmanlı öncesi Türk - İslam Dönemi'nde iskân gören bir merkez olarak Hozat kasabasının eski yerleşimi olmalıdır.

IV. NAZMİYE

Aşağı Doluca Kale Mezrası (More Sur) Yerleşimi

Söz konusu arkeolojik yerleşim, Nazmiye ilçe merkezinin 17 km. güneydoğusunda yer alan Aşağı Doluca (Aşağı Harik) Köyü, Kale Mezrası yakınlarında konumlanmıştır. Aşağı Doluca Köyü'nün yaklaşık olarak 1.5 km. kuzeybatısında bulunan yerleşim, kuzeydoğudan güneybatıya uzanan kayalık bir tepe üzerinde yer almaktadır. Rakımı 1115 m. olarak ölçülen kayalıkların ebatları takriben 100 x 25 m.'dir.

Kayalık üzerinde yer alan ve daha öncesinde "kutsal alan" olarak tescil edilen yer üzerinde beş adet 20 x 60 cm ila 20 x 80 cm arasında değişen dikdörtgen formu oyuklar saptanmıştır (Resim: 11). Düzleştirilmiş bir kaya cephesi üzeri-

ne oyulmuş düzgün formlu bu mimari unsurların dışa bakan yüzünde dikdörtgen formlu küçük oyuklar göze çarpmaktadır ve önlerinde yer alan düz kaya platformundan ötürü, söz konusu alanın kurban kanını akıtma amaçlı olduğu kadar sıvı libasyon için de yapılmış olabileceğini akla getirmektedir. Kayalık üzerindeki söz konusu alan, çeşitli kült ritüellerinin icra edildiği açık hava tapınağı görünümündedir. Kutsal alana biri güneydoğudan, diğeri de kuzeyden gelen kayalara oyulmuş iki merdivenle ulaşıldığı anlaşılmaktadır. Önemli bir tahribata uğramış kayalık alan yüzeyinde bir sarnıç ve düzleştirilerek oluşturulmuş çeşitli kaya platformların olduğu gözlemlenmiştir. Aşınmaya uğramış kayalık tepe üzerindeki dağınık kaya işçiliğine ait izler sadece açık hava tapınağı görünümündeki kutsal alanın değil, tüm kayalığın yerleşim gördüğünü açığa vurmaktadır. Yerleşimin içerisindeki kaya mimarisinin işçilik özellikleri Demir Çağı'na işaret etmektedir.

Dereova & Maltümü Höyük

Höyük, Nazmiye ilçe merkezinin 12 km. kuzeydoğusunda bulunan Dereova Köyü'ndeki Maltümü Mevki'ndedir. Höyük, 27 m. yüksekliğinde olup takriben 30 x 70 m. ebatlarındadır (Resim: 12). Kaçak kazılar sonucu 10 m. derinlikteki çukurdan açığa çıkan arkeolojik izler, höyüğün Tunç çağlarından Geç Antik Çağ'a değin iskân edildiğine işaret etmektedir. Rakımı 1527 m. olan höyüğün üzerinde Orta/Genç Tunç Çağı'na tarihlendirilebilecek seramik kırıkları ile Roma ya da Geç Antik Çağ'a ait olabilecek pişmiş topraktan yapılmış tuğla parçaları saptanmıştır.

Höyük çevresinde kaçak kazı sonucu ortaya çıkarılmış 32 cm x 15 cm boyutlarında tasvirli bir taş eser saptanmıştır. Höyükten çıktığı belirtilen bu taş üzerindeki figürün, memeleri özellikle vurgulanan hörgüçlü dişi bir hayvana ait olduğu anlaşılmaktadır. Stilize edilmiş figür, alçak kabartma yöntemiyle yapılmıştır (Resim: 13). Söz konusu tasvirli taş eserin yansıttığı sanat anlayışı prehistorik dönemlere ait olmalıdır.

V. PERTEK

Eski Avşeker Kalesi

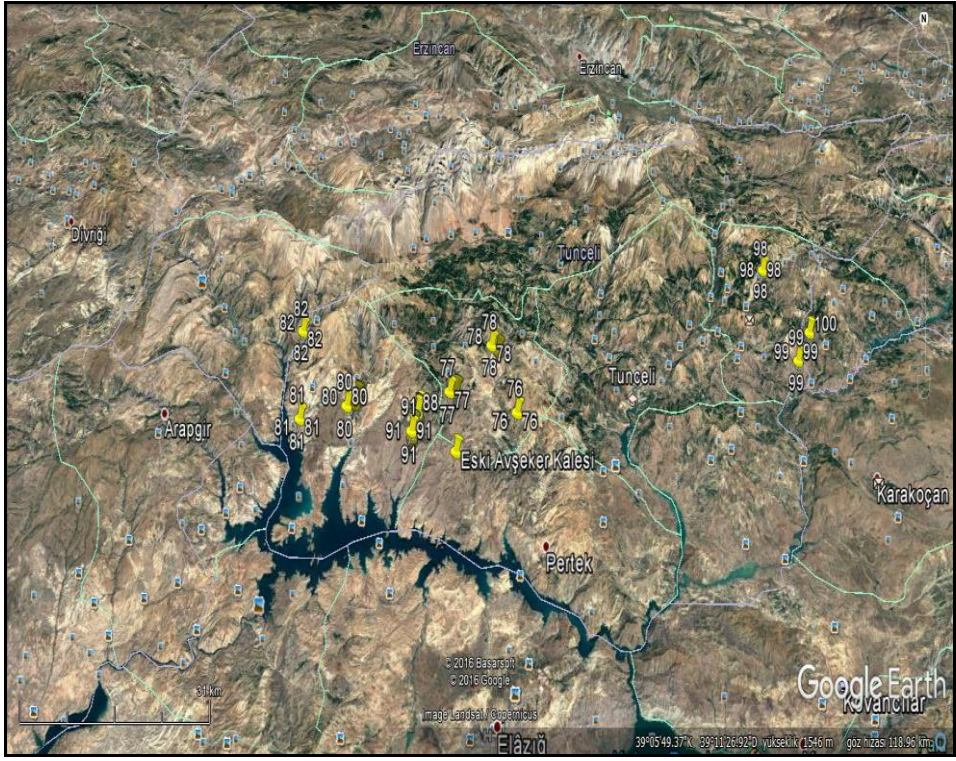
Eski Avşeker Kalesi, Tunceli il merkezinin 80 km. güneybatısında ve Pertek ilçe merkezinin 27 km. kuzeybatısında bulunan Akdemir (Avşeker/Şevağ) Nahiyesi'nin yaklaşık 1. 5 km güneyinde yer almaktadır.

Kale, 130 m.'lik bir kayalık bir tepe (rakım 1270 m.) üzerine kurulmuştur. Seramik kırıklarına rastlanmazsa da kalenin batı tarafında Demir Çağı'na ait kaya

yontum izleri belirgindir. Kale içi mekânlara ulaşımı sağlayan kaya koridorları izlenebilmektedir. Bu kalenin yaklaşık 2 km. güneyinde “Yeni Avşeker Kalesi” olarak da isimlendirilen “Kurmizak/Kurbizak Kalesi” konumlanmıştır.

KAYNAKÇA

- Danık, Ertuğrul, “Yukarı Fırat Bölgesi 2002 Yılı Arkeolojik Yüzey Araştırması”, 21. *Araştırma Sonuçları Toplantısı Cilt I*, Ankara, 2004, s. 139-154.
- Danık, Ertuğrul, *İşuwa’dan Tunceli’ye Tarih ve Kültür* Ankara, Tunceli Dayanışma ve Kültür Vakfı Yayınları, 2010.
- Osmanoğlu, Cenap, “Tunceli’nde Tarih”, *Yeni Fırat* 29, 1966, s. 16-17.
- Sözen, Metin, “Çemişgezek’te Türk Eserleri ve Yelmaniye Camisi”, *Sanat Tarihi Yıllığı IV*, 1970-1971, s. 29-47.
- Sözen, Metin, “Çemişgezek’in Ulukale Köyündeki Mimari Eserler” *Sanat Tarihi Yıllığı V*, 1972-1973, s. 119-140.
- Şahin, Sencer, “Forschungen in Kommagene I: Epigraphik”, *Epigraphica Anatolica* 18, 1991, s. 99-113 (Tafel 10-13).
- Taşçıyan, Vahe, *Dersimli Ermeniler ve Aleviler Dostluk Derneği (Deradost)*, Ücretsiz Eki, Tarihsiz, Tunceli.

Harita 1: 2016 Yılı Yüzey Araştırması'nda Tunceli'de Araştırma Yapılan Yerler

Resim 1: Anbar Kalesi ve Kalenin Kaya Mezarı

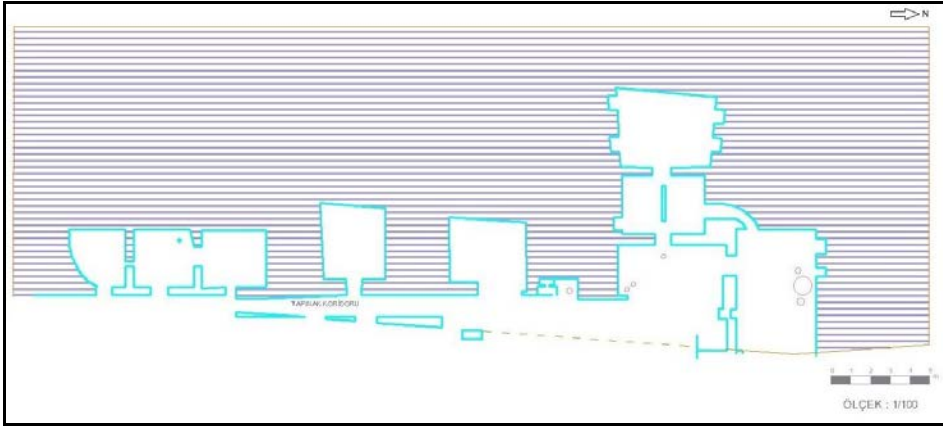
Resim 2: Atlantı Dut Tepe (şögeyik) Yerleşimi Lahit Parçaları

Resim 3: Aşağı Demirbük & Yığmatepe Tümlüsü

Resim 4: Derviş Hücreleri Tapınağı'nın Genel Görünümü

Çizim 1: Derviş Hücreleri Tapınağı'nın " C Alanı" Planı

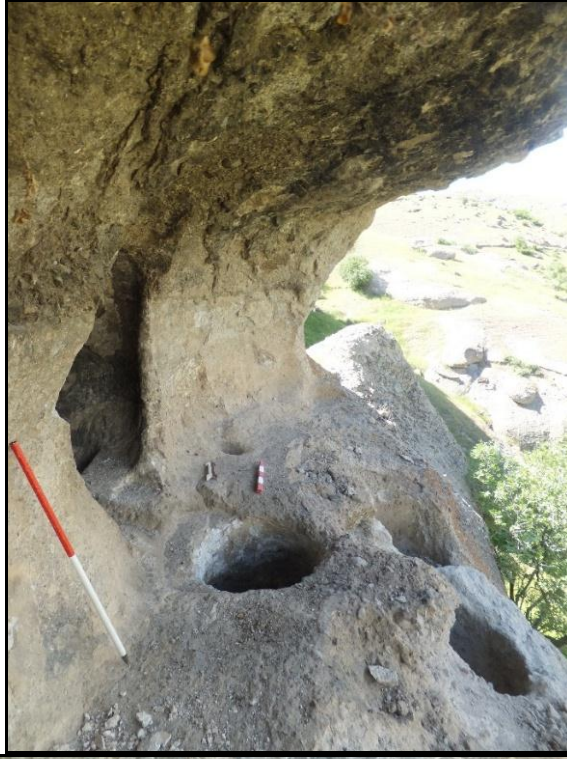
Resim 5: Derviş Hücreleri Tapınağı İçerisindeki Kaya Koridoru

Resim 6: Ulukale Kalesi

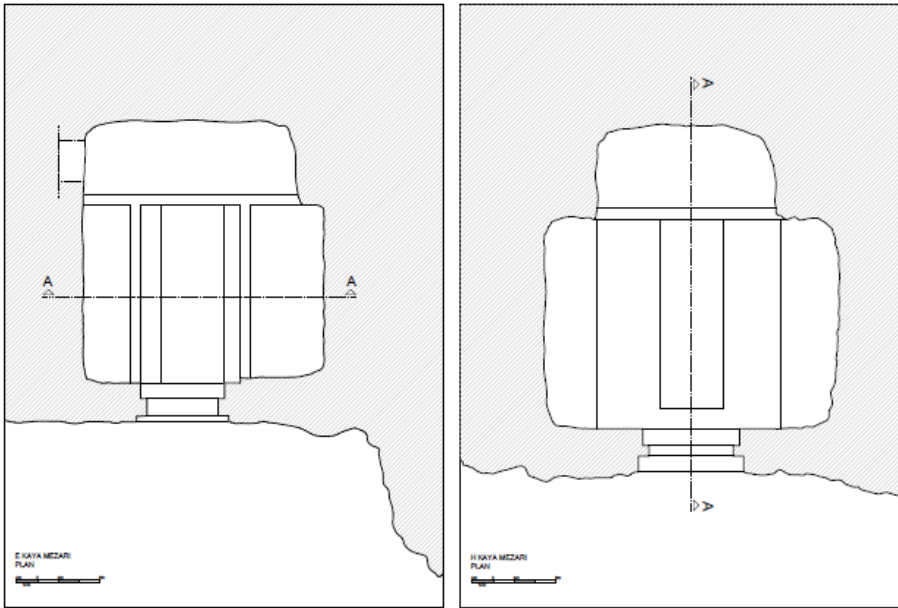
Resim 7: Ulukale Kalesi Açık Hava Kült Alanı

Resim 8: Ulukale & Yünlü (Reşol) Kaya Mezarı (Dış ve İç Görünümü)

Resim 9: Yeşil Segedik (Gökçe) Kaya Mezarları

Çizim 2: Yeşil Segedik E ve H Kaya Mezarlarının Planı

Resim 10: Hozat Çal Mevki Tarihi Yolu

Resim 11: Aşağı Doluca Kale Mezrası Kutsal Alanı (More Sur)

Resim 12: Dereova & Maltümü Höyük

Resim 13: Maltümü Höyük Tasvirli Taş Eseri

İSTANBUL TARİH ÖNCESİ ARAŞTIRMALARI PROJESİ 2016 YILI ÇALIŞMALARI

Şengül G. AYDINGÜN*

Hakan ÖNİZ

Ayberk ENEZ

Metin ALBÜKREK

Ali Hakan EĞİLMEZ

Gülşen K. ÜSTÜN

Mert ÜSTÜN

İstanbul Tarih Öncesi Araştırmaları Projesi 2016 yılı çalışmaları, 29.08.2016-22.09.2016 tarihleri arasında yürütülmüştür. Çalışmalara yüzey araştırması ekibi olarak Haldun AYDINGÜN, Dürdane KAYA, Ayberk ENEZ, Hakan ÖNİZ, Metin ALBÜKREK, Mert ÜSTÜN, Gülşen ÜSTÜN, Savaş KARABULUT, Ecem ULUDAĞ katılmıştır. Yüzey Araştırmaları, Avcılar, Başakşehir, Çatalca, Sarıyer ve Silivri İlçelerinde ağırlıklı olarak yürütülmüş, diğer ilçelerde araçla dolaşarak kısa gözlem yapılmıştır. 2016 yılı Yüzey Araştırmaları iznini sağlayan Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile özverili ve titiz çalışmalarından dolayı Bakanlık Temsilcisi Antalya Müzesi Arkeoloğu HÜSEYİN TOPRAK'a teşekkürlerimizi sunarız. Kocaeli Üniversitesi BAP projeleri biriminin maddi desteğiyle yürütülen çalışmalara, Marport

* Doç. Dr. Şengül AYDINGÜN, Kocaeli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Kocaeli/TÜRKİYE. sengulaydingun@kocaeli.edu.tr
Yrd. Doç. Dr. Hakan Öniz, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Konya/TÜRKİYE. hakan.oniz@gmail.com
Ayberk ENEZ, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi, Edirne/TÜRKİYE. ayberkenez@gmail.com
Dr. Metin ALBÜKREK, Çevre Mühendisi Galeri Mağara Araştırma Grubu, Metin. Albukrek@unilever.com
Ali Hakan EĞİLMEZ, Mağara araştırmacısı, Dalgıç, Galeri Mağara Araştırma Grubu, hakan@divebubbleclub.com
Gülşen ÜSTÜN, Mağara araştırmacısı, Galeri Mağara Araştırma Grubu, gulsenhera@gmail.com
Mert ÜSTÜN, Mağara araştırmacısı, Galeri Mağara Araştırma Grubu, berguver@gmail.com

yiyecek yardımıyla destek vermiştir. Ayrıca çalışılan bölgelerdeki Avcılar, Başakşehir, Çatalca ve Silivri ilçe Belediyeleri teknik destek sağlayarak araştırmaların sağlıklı yürütmesini sağlamışlardır. Belediye Başkanları ve ekiplerine çok teşekkür ederiz.

BAŞAKŞEHİR İLÇESİ ÇALIŞMALARI

2016 yılı yüzey araştırmalarının ilk bölümü Başakşehir ilçesi sınırları içinde yer alan Yarımburgaz Mağarası çevresinde yapılmıştır. Mağaranın alt girişi önünde, 41° 40. 516 K ve 28° 44. 494 D koordinatlarında kayalık zemin üzerinde ki atık toprak incelenmiş ve içerisinde çok sayıda seramik (Resim: 1) ve taş aletler¹ (Resim: 2) ile kap ya da figürin bacağı (Resim: 3) ve taş plaka biçiminde insan betimli bir parçaya rastlanılmıştır² (Resim: 4). Seramik parçalar M. Özdoğan'ın yaptığı tabakalaşma tiplerine göre Yarımburgaz V-II tabakalar arasındaki seramiklerle paralel gitmektedir³.

Yarımburgaz Yanındaki Eski Su Kaynağı Tüneli

Yarımburgaz mağarasının 200m kadar güneyinde yol kenarında bulunan ve yakın zamana kadar İSKİ tarafından su çıkarılan, ancak bölgedeki kaçak yerleşimin ve kuyuların artması nedeni ile suyu kuruduğundan terkedilmiş olan pompa istasyonu ve tüneller ekibimizin Mağara araştırmacılarınca (Galeri Mağara Araştırma Grubu) incelenmiş ve harita ölçümü alınmıştır. Bu çalışmanın amacı; 1927 yılında Prof. Raymond Hovasse'nin Mağara içi ve civarındaki doğal kaynaklardan "*saniyede bir metro mik'ab*" su çıktığını ve bu kaynağın *bölge halkı tarafından Tuna Suyu olarak bilindiğini*, belirttiği⁴ kaynağın bilimsel yöntemlerle incelenmesidir. Çünkü, Yarımburgaz mağarasının derinliklerinden gelerek Sazlıdereye doğru akanbu kaynak (Tuna Suyu), prehistorik dönemlerden itibaren tarih boyunca mağarada ve civarda yaşayan insanların temiz su ihtiyacını karşılaması nedeni ile büyük bir öneme sahip olmalıdır. Mağara, Eosen Kırklareli formasyonunun kireçtaşlarında görüldüğü türde, yeraltı akarsunun erozyonu sonucu oluşmuştur. Jeolojik devirde, Yarımburgaz mağarasının oluşumunu sağlayan su zaman içinde çekile çekile mağaranın içini düden biçiminde boşaltmıştır. Günümüzde sadece çok derinlerde zayıf bir biçimde kalmış olan akarsuyun kökeni de bu geçmişe dairdir. Mağara içinde doğal olmayan toplam

¹ İta Projesi taş aletleri toplu bir yayın olarak hazırlanmaktadır.

² Aydıngün 2016: 217-230

³ Özdoğan, 1986: 4-17.

⁴ Hovasse, 1927: 1-19

uzunluğu 103 metre olarak ölçülen insan yapısı yatay tünellerin ortalama yüksekliği 170 cm, genişliği ise 160 cm civarındadır. 4 kola ayrılan tünel, 3 yerde yüzeye açılmaktadır. Tüm tünelin zemininde, suyun pompa istasyonuna rahat akmasını sağlayan bir kanal mevcuttur⁵.

Tünellerde yapılan incelemelerde, bir noktada alt seviyede doğal mağara oluşumuna ve durgun suya rastlanılmıştır. Ancak, bu galeri, maalesef birkaç metre sonra ilerlemeye izin vermeyecek kadar daralmaktadır (Resim: 5).

Yarımburgaz Mağarasının ikinci bir çalışmasını ise jeofizik yöntemler almıştır. Mağara içindeki eski su kanalları ve gövde geçişleri ile mağaranın içindeki tortu dolgusunun genişliğini tespit etmek amacıyla, ekibimizin jeofizikçilerinden Dr. Savaş Karabulut başkanlığında ayrı çalışma bir yapılmıştır. Daha önceki yer bilimsel çalışmalardan farklı olarak burada, mağaranın üst kesiminde ilk kez çalışılmıştır. Bu nedenle mağara dışındaki jeofizik çalışmamızın amacı, mağara içinde daha önce uygulanan farklı jeofiziksel yöntemlerle uygunluğunu test etmek olmuştur. Bu nedenle mağaralarda düden oyuklarının boyut, konum ve derinliklerini belirlemek için bir dizi jeofizik çalışma yapılmıştır.

1-Yüzey Dalgası (MASW) 2-Mikrotremar Dizi Metodu, 3-Tek İstasyon Mikrotremör Ölçümleri, 4-Elektrikli Tomografi (ET) ölçümleri ve 5-Mikrogravite görüntüsünün çok kanallı analizi dahil olmak üzere bütünleşik metodolojik yaklaşımlar jeofizik cevabın başarılı bir şekilde uygulandığını göstermiştir. Akış çizelgesine dayanarak, mikrogravite araştırmasının hava ile doldurulan boşluğu ve mağaranın geometrisini algılamak için ilk adım olarak uygulanması gerektiği sonucuna varılmıştır. Elektrikli tomografi yöntemiyle, boşluklar boyunca yüksek direnç değerleri gösteren bölgeler tespit edilmiştir. Yüzey dalgası yöntemi, düşük hızlı zonların mağaranın çeşitli yerlerinde tespit edildiğini göstermiştir. Buna ek olarak, MASW ve ReMi yöntemlerinin sonuçları, yanal yöndeki yoğunluk değişimini net bir şekilde göstermiştir. Boşluğun üzerindeki temel frekans değeri, özellikle kalker gibi mühendislik kayaçları olduğunda, yanal yöndeki jeolojik birimlerin özelliklerine göre ayrıldığı tespit edilmiştir.

AVCILAR İLÇESİ ÇALIŞMALARI

Firüzköy Mahallesi kıyı hattında 41°00, 923 K - 28°43, 154 D koordinatları ile 41°00, 908 K - 28°43, 159 D koordinatları arasında 30 m uzunluğunda 0, 5m genişliğinde yaklaşık 40 cm derinliğinde bir su hattı için kazılan alandan çıkan

⁵ Bu çalışma ekibimizin, Galeri Mağara Araştırma Grubu tarafından detaylı olarak ayrıca yayınlanacaktır.

toprağın atığı içerisinde Neolitikten itibaren farklı dönemlere ait seramik parçaları ve deniz kabukluları tespit edilmiştir. Neolitik seramik parçaları Yarımburgaz V –II arasına tarihlenebilecek örneklerdir. Bu seramik parçalarından profil verenlerin çizimi yapılarak ve fotoğraf çekilerek yerine bırakılmıştır (Resim: 6).

Avcılar, Firüzköy Mahallesi'nin, Küçükçekmece Gölünün kıyılarında I. Derece sit alanı içerisinde faaliyet gösteren özel bir işletmenin bahçesinde 41°00, 524 K – 28°43, 246 D koordinatlarında 5. Yüzyıla ait olabilecek ve bir örneği Ayasofya Müzesi Bahçesinde sergilenen iki tarafında Bereket Boynuzu “cornucopia” olan Mask yüzü bir sütun başlığı tespit edilmiştir. Sütun başlığının müzeye kaldırılması için Kültür ve Turizm Bakanlığına yazı yazılmıştır (Resim: 7).

ÇATALCA İLÇESİ ÇALIŞMALARI:

Çatalca İlçesinde Pınarca Mevki, Yalıköy ve İnceğiz Mahallelerinde araştırmalar yürütülmüştür.

Pınarca–İkigöz Mağarası:

Çatalca İlçesi Pınarca köyünde varlığı bilinen bir su yapısında çalışmalar sürdürülmüştür. 41.273740° K ve 28.318844° D koordinatlarında yer alan su yapısı, doğal kayalık bir su kaynağı üzerine kurulmuştur. İki bölümden oluşan yapının ilk kısmı dairesel olarak planlanmıştır. 4 m çapında 1m kalınlığında küçük taşlar ve kireç harçlı duvar yapısının, doğal kaya seviyesinden mevcut yüksekliği 2,50m dir (Resim: 8). Bu bölümün güneybatı köşesine 1m genişliğinde 65cm yüksekliğinde içi 5 cm kalınlığında sıvalı, eğimi 1000/1 olan bir kanal eklendiği görülmektedir (Resim: 9). İkinci bölüm doğal su kaynağının oluşturduğu geniş bir mağara oyuğudur. İlk bölümün doğal su kaynağı olan ikinci bölümdeki mağaradaki suyu depolamak ve suyun fazlasının kanal ile dışarı aktarımı için planlandığı anlaşılmaktadır. Böylece bir su terazisi sistemi oluşturulmuştur.

Toplam uzunluğu 4816 m olan ancak devamına dalarak ulaşılabilen İkigöz mağarasının yeraltı barajı olarak tasarlandığı düşünülmektedir. Mağaradaki şu anki su seviyesinden daha yüksek kotta bulunan bir tünelin varlığı ve mağaranın bacasının insan yapısı harç ve taşlarla örülmüş olması ve dibinde boşaltma deliği bulunması, suyun önü kesilip yükseltilerek, mağaranın bir çeşit yeraltı barajı olarak kullanıldığı konusundaki teoriyi desteklemektedir⁶. Bu konuda

⁶ Bu konuda ilk çalışmalar Dr. Mark Metin Albürek tarafından yapılmıştır, 1986: 53

çalışmalar devam etmektedir. Elde edilen verilere göre yapının 3 boyutlu modellenmesi yapılmıştır (Resim: 10).

Yalıköy:

Çatalca ilçesinin 50 km kuzeyinde Karadeniz kıyısı kenarında bulunan Yalıköy mahallesinde İTA projesi kapsamında yüzey araştırması yapılmıştır. Yerel halkın verdiği bilgiler ile sarp kayalık bölgede 41.505491° K ve 28.260873° D koordinatlarında bulunan bir mağara tespit edilmiştir. Mağaranın konumu sebebiyle girişi oldukça zordur. Mağara çevresinde kaçak kazı çukurları tespit edilmiştir.

Yalıköy sınırları içerisinde 41.490980° K ve 28.279924° D koordinatlarında 150m x 100m lik bir alan içerisinde sur/kale duvarlarına rastlanılmıştır. Bölgede maden işletmesi bulunduğundan dolayı işletme sınırları içerisine girilemeyip kalıntının ölçüleri alınamamıştır.

İnceğiz:

Çatalca ilçesi, İnceğiz Mahallesinde bulunan İnceğiz Mağaraları bölgesinde incelemeler sürdürülmüştür (Resim: 11). Mağaranın önünden geçerek Büyükçekmece Gölüne boşalan Karasu Deresi (Antik Melas) hattı incelenmiştir. Araştırma sonucunda 41.184240° K ve 28.380310° D koordinatlarında Demirçay, Helenistik, Orta Bizans ve Osmanlı Döneme ait seramikler tespit edilmiş ve belgelenmiştir.

BÜYÜKÇEKMECE İLÇESİ ÇALIŞMALARI

Büyükçekmece ilçesinde Ahmediye Mahallesinin Büyükçekmece Göl Havzası kıyısında yapı kalıntılarının bulunduğu ve Kale olarak adlandırılan alanda mevsim itibariyle sular çekildiği için yüzey taraması yapılabilmektedir. Bu yapının konumu dolayısıyla Antik yazarlardan Prokopius'un söz ettiği ve çağdaş araştırmacılar Kültür'in⁷ de belirttiği, Episcopia Kalesine ait kalıntılara ait olabileceği düşünülmektedir⁸.

"Athyras'tan ötede yerel insanların Episcopiadiye adlandırdıkları bir yer var. İmparator Justinyen, burasının düşman saldırılarına açık olduğunu ve geniş bir bölgenin korunmasız kaldığını fark ederek, (çünkü hiçbir kale yapısı

⁷ Kültür, 2008, Bkz. Episcopia Maddesi

⁸ Mustafa H. Sayar'da 1999 yılında bölgede yaptığı incelemelerde aynı kale kalıntısı üzerinde incelemelerde bulunmuş ancak bir lokalizasyon yapmamış, İstanbul'un batısındaki verimli tarım alanlarını korumak üzere kurulmuş bir askeri yapı olabileceğini belirtmiştir (2001: 291).

bulunmuyordu), burada bir kale inşa etti; ve kuleleri alışıldık şekilde değil, farklı bir biçimde inşa etti, şöyle ki. Düzenli aralıklarla çevre duvarından dışarı doğru bir yapı inşa edildi, önce çok dar, ama sonra çok genişler bir şekilde; bunda her seferinde bir kule inşa edildi. Sonuç olarak düşmanın hiçbir yerden duvara yaklaşması mümkün değil, çünkü kuleler arasındaki nazik bölgeye girdikleri zaman hem her iki yandan hem de yukarıdan askerler tarafından ateş altında kalıyorlar ve imha ediliyorlar

Kapıları da kuleler arasında, alışıldık şekilde yerleştirmede, fakat açılı bir şekilde, duvardan dışarı çıkan yapısal bölümün dar noktasına koydu. Burası kule tarafından gizlendiği için düşman tarafından görülüyor. Bu noktada Theodore, imparatorun emrindesilentarius görevi gören, çok zeki bir adam imparatora hizmetetti. Savunma duvarları böyle inşa edildi. Ve yeridir, buradan hareketle uzun duvarları kısaca açıklamak”⁹.

41.089848° K - 28.520831° D ve 41.092034° K - 28.522027° D koordinatları arasında yapılan kıyı tarama çalışmasında Kalkolitik, Tunç Çağları, Demir Çağ, Roma, Bizans ve Erken Osmanlı Dönemine ait seramikler ile madeni kalıp parçalarına rastlanılmıştır. Prehistorik yongalar ve çekirdeklerin bolluğu dikkat çekmiştir (Resim: 12).

41.092034° K - 28.522027° D koordinatlarında bulunan Ahmediye Kalesi kalıntılarının belli bir seviyesi her yıl gerçekleşen su seviyesi değişimleri sebebiyle su altında kalıp tekrar ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden mevsim itibarıyla karada kalan yapının ölçüleri tekrar alınabilmektedir (Resim: 13).

Gölün kuzey bölümünde Karasu Deresinin (Antik Melas Çayı) göle döküldüğü noktada 41.130028° K ve 28.525910° D koordinatlarında alüviyal tabaka içerisinde çalışma yapılmış ve herhangi bir kültür varlığı tespit edilememiştir.

Gölün kuzeydoğu kısmında 41.103059° K ve 28.561859° D koordinatlarında yapılan yüzey tarama çalışmalarında Geç Roma, Bizans ve Osmanlı dönemine ait seramikler tespit edilmiştir.

Büyükçekmece Gölü çalışmaları için öncelikle Göl, İSKİ SU koruma havzası içinde olduğundan İSKİ Büyükçekmece Şube Müdürlüğü ziyaret edilmiş, yetkilileriyle bilgi alışverişi yapılmıştır. Büyükçekmece Gölünde Su altı Sonar Taramaları Konya Selçuk Üniversitesi Sualtı Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkez Müdürü Yrd. Doç. Dr. Hakan Öniz başkanlığında yürütülmüştür.

⁹ Procopius, IV, 8, 19-56.

SARIYER İLÇESİ ÇALIŞMALARI

Konya Selçuk Üniversitesi Sualtı Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkez Müdürü Yrd. Doç. Dr. Hakan Öñiz başkanlığında Sarıyer kıyılarında 41.162498° K- 29.061135° D ve 41.199372° K - 29.108985° D Koordinatları arasında ve haritada işaretli hat ile gösterilen kıyı boyunca su altı sonar çalışması Ulaştırma Bakanlığı, Kıyı Emniyeti Genel Müdürlüğünden temin edilen kurtarma botuyla ve Kıyı Emniyetin Kaptanı ve üç kişilik gemi ekibiyle yürütülmüştür (Resim: 14-15). Çalışmalar Side scan sonar yöntemiyle üç gün süren titiz bir çalışmayla tamamlanmıştır. Çalışma sonuç raporu ayrıca yayına hazırlanacaktır.

SİLİVRİ İLÇESİ ÇALIŞMALARI

Balıkçılar tarafından fark edilen bir yer altı yapısının varlığı Silivri Belediyesi Başkanlığınca araştırma başkanlığına bildirilmiştir. Ekibimiz 41.067673° K ve 28.254015° D koordinatlarındaki yeraltı yapısına girmiştir. Burada oda mezarlar ve bir tünel tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

- ALBÜKREK, M. M., 1986, İkigöz Mağarasının Arkeolojik Sırları, *BÜMAK, DELTA*, 3: 53.
- AYDINGÜN, Ş., 2016, Yarımburgaz Mağarasında Son Durum, *Arkeoloji ve Sanat*, 152: 217-230.
- HOVASSE, R., 1927. Yarımburgaz Mağarası - La grotte de Yarim Bourgas. *Darülfünun Fen Fakültesi Mecmuası (İstanbul) 5*, 1- 19 (French), 396-422 (Turkish).
- KARABULUT, S., M. CENGİZ CINKU, O. TEZEL, H. DEDECAN, A. OYGO, 2016, Determination of Sinkholes with Different Geophysical Techniques; A Case Study in Yarımburgaz, Küçükçekmece Lake NW Istanbul, Turkey; *COPERNICUS; EGU General Assembly 2016, 17-22 April, 2016 in Vienna Austria*, 602
- KÜLZER, A., 2008, *Tabula Imperii Byzantini 12 Ostthrakien*, Verlag de Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien.
- ÖZDOĞAN, M., 1986, Yarımburgaz Mağarası 1986 yılı çalışmalarının ilk Sonuçları ve Bazı Gözlemler, *Arkeoloji ve Sanat*, 32/33: 4-17
- SAYAR, M. H., 2001, Doğu Trakya'da EpigrafiyeTarihi-Coğrafya Araştırmaları 1999, *Araştırma Sonuçları Toplantısı, XVIII*: 289-300.
- PROCOPIUS, *The Buildings*, IV, 8, 19-56.

Resim 1: Yarımburgaz Seramikleri

Resim 2: Yarımburgaz Mikrolit Aletler

Resim 3: Yarımburgaz Taş Plaka

Resim 4: Firüzköy Su Kanalı Seramikleri

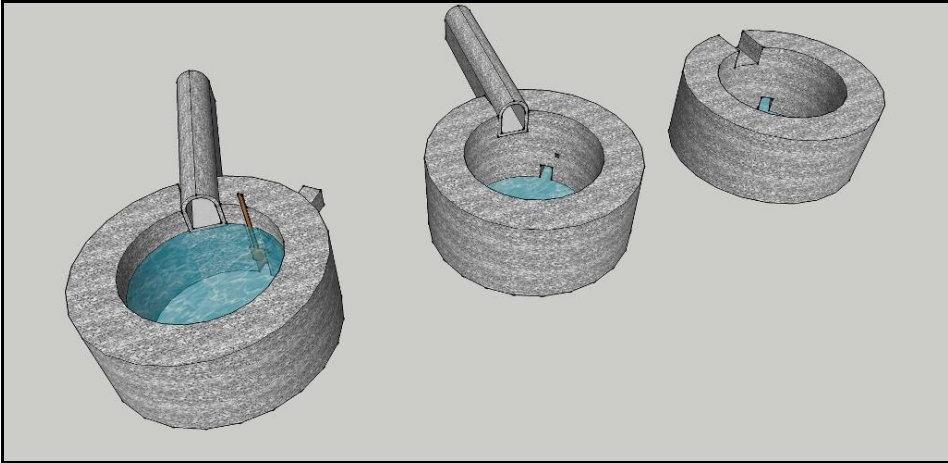
Resim 5: Firüzköy Masklı Sütun Başlığı

Resim 6: Pınarca Su Yapısı

Resim 7: Pınarca Kanal

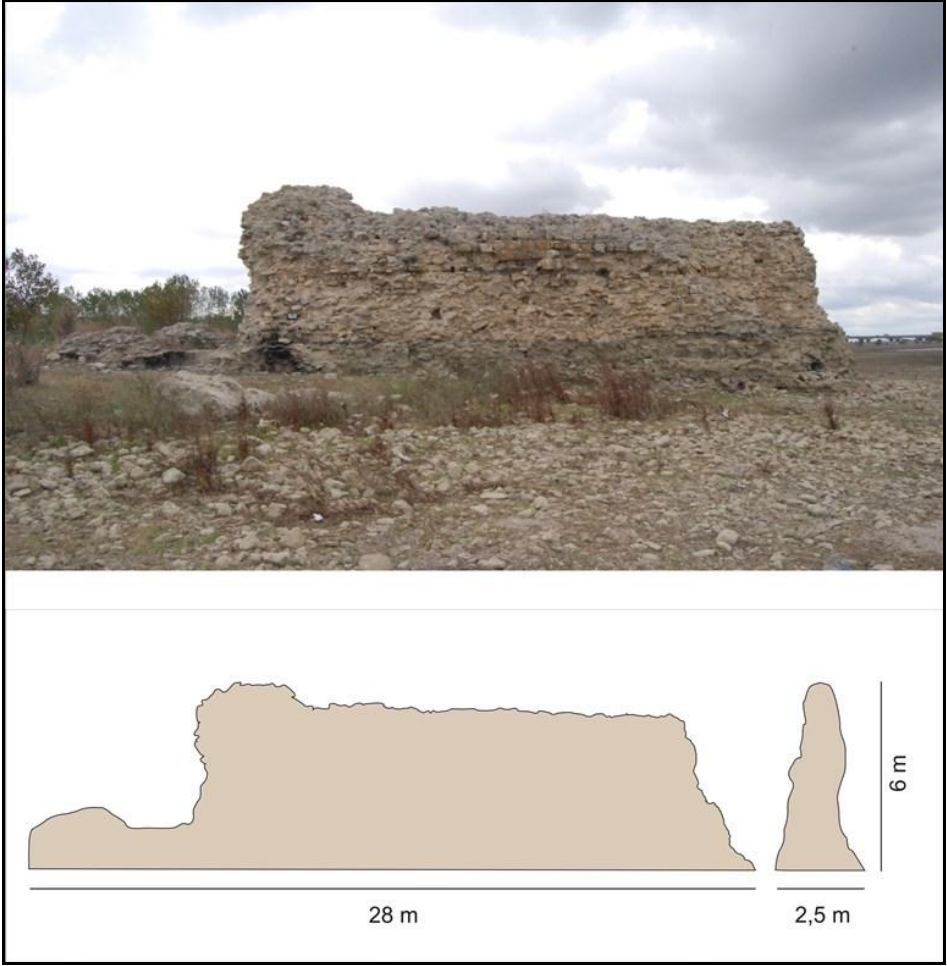
Resim 8: Pınarca Su Yapısı Modellemesi

Resim 9: İnceğiz

Resim 10: Büyükçekmece Yongalar

Resim 11: Ahmediye Kale

Resim 12: Sarıyer Sonar Çalışması

Resim 13: Sarıyer Antik Duvar Hattı

SEBASTOPOLİS ANTİK KENTİ VE ÇEVRESİ

2016 YILI ARKEOLOJİK YÜZEY

ARAŞTIRMASI

Şengül Dilek FUL*
Murat TEKİN
Emine Saka AKIN

Sebastopolis Antik Kenti ve çevresi 2016 yılı arkeolojik yüzey araştırması, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 11.08.2016 tarih ve 145851 sayılı izin belgesine istinaden¹, 22 Ağustos-07 Eylül 2016 tarihleri arasında Tokat İline bağlı Turhal ilçesinde ve özellikle Turhal'ın kuzeyinde yer alan köylerde gerçekleştirilmiştir (Harita: 1). Bu seneki çalışma alanımızın önemli bir bölümünün sık ağaçlarla kaplı ve engebeli olması, bölgedeki kültür varlıklarının tespiti zorlaştıran bir etken olsa da yöre halkının verdiği bilgiler ve kendi gayretlerimizle bu zorluk olabildiğince aşılmaya çalışılmıştır.

Yüzey araştırmamıza Niğde Müzesi'nden Mustafa Eryaman, Bakanlık Temsilcisi olarak katılmıştır. Araştırmamız, Yrd. Doç. Dr. Şengül Dilek Ful ve Yrd. Doç. Dr. Murat Tekin'den oluşan bir ekip tarafından gerçekleştirilmiştir. Geçen sene yaptığımız gibi öncelikle, Turhal ilçesi sınırları içinde tescilli kültür varlık-

* Yrd. Doç. Dr. Şengül Dilek FUL, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, Tokat/TÜRKİYE. E-İleti: dilek.ful@gop.edu.tr.
Yrd. Doç. Dr. Murat TEKİN, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Tokat/TÜRKİYE. E-İleti: murat.tekin@gop.edu.tr.
Yrd. Doç. Dr. Emine Saka AKIN, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Tokat/TÜRKİYE. E-İleti: eminesaka.akin@gop.edu.tr.

¹ Yüzey araştırması çalışmasına izin veren Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, maddi katkıları ile çalışmamızın gerçekleşmesine vesile olan, bölgenin tarihi dokusuna duyarlılığına bizzat şahit olduğumuz Turhal Belediye Başkanı Sayın Yılmaz BEKLER'in şahsında Turhal Belediye Başkanlığı'na, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Rektörlüğü'ne ve Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanlığı'na teşekkürü bir borç biliriz. Ayrıca çalışmalarımız sırasında misafirperverliklerini bizlerden esirgemeyen yöre halkına da teşekkür ederiz.

larının olup olmadığını öğrenmek için söz konusu ilçenin tescil fişleri incelenmiş, sonrasında ise araştırmalara başlanmıştır.

Akçatarla (Eski Adı Dazmana) Köyü: Turhal'ın kuzeydoğusunda yer alan köy, ilçe merkezine 13 km. uzaklıktadır. Bu köyde, Demir Kale olarak adlandırılan ova seviyesinden yaklaşık olarak 170 m. yükseklikte bulunan bir kale yerleşimi tespit edilmiştir (Resim: 1). Çevredeki alana hakim bir noktada yer alan ve dar bir vadiyi kontrol altında bulunduran bu kalede, bir kısmı korunmuş vaziyette moloz taşlardan örülmüş sur duvarına ait kalıntılar mevcuttur. Kaçak kazı çukurlarının yoğunluğunun dikkat çektiği kalede, dağınık vaziyette Bizans Dönemi'ne ait çok sayıda kiremit parçaları ile Demir Çağı'na ait az sayıda seramik parçası yüzeyde rastladığımız buluntulardır.

Çamlıca Köyü: Adını çevresinde bulunan çam ormanlarından alan köy, Turhal'ın doğusunda yer almakta olup, ilçe merkezine 13 km. uzaklıktadır. Köyün biraz dışında, 834 m. rakıma sahip Gâvur Tepesi olarak adlandırılan, taş duvar sıralarına ve çok sayıda kaçak kazı çukuruna rastladığımız bir tepe yerleşmesi vardır. Yine köyün dışında gerçekleştirdiğimiz araştırmalar sırasında, yeterli veri olmadığı için henüz kesin bir tarihlendirme yapamadığımız bir nekropol alanı ile Demir Çağı'na tarihlenen düz bir yerleşim yeri tespit edilmiştir. 964 m. rakımlı Maltepe Mevkii olarak adlandırılan yerde bulunan nekropol alanındaki mezarların bazıları, kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanmakta olup, tamamı kayalara oyulmuş ve üzerleri yöresel dilde kayrak taşı olarak isimlendirilen taş plakalarla kapatıldıktan sonra toprakla örtülmüştür (Resim: 2). 737 m. rakımlı Köprübaşı Mevkii'ndeki düz yerleşim yerinde ise, Demir Çağı'na tarihlenen seramik parçaları mevcuttur.

Üçyol Köyü: 1285 m. yükseklikteki Çatal Tepenin eteğinde ve Turhal'ın doğusunda olan köy, ilçe merkezine 27 km. uzaklıktadır. Köy içinde yaptığımız araştırmalarda eskiden çamaşırhane olarak kullanılan, dört tarafı duvarla çevrili ve üzeri açık olan mekânın dış duvar örgüsünde 120x70 cm. ölçülere sahip mimari bir blok taş devşirme malzeme olarak kullanılmıştır. Köy mezarlığının yakınında ise, 158x57x46 cm. ölçülerindeki mimari bir blok taş, günümüzde musalla taşı olarak köy sakinleri tarafından kullanılmaktadır. Köyün dışında Akpınar Mevkii-Eski köy olarak adlandırılan yerde, temel kalıntılarının olduğu düz bir yerleşim alanı tespit edilmiştir. Bununla birlikte, burada tarım faaliyetleri gerçekleştirildiği için kalıntılar çok belirgin değildir. Az sayıda Bizans Dönemi çatı kiremidi parçalarına rastlanılan bu yerde, kaçak kazı izleri mevcuttur. Yine köy dışında Geçilli Mevkii olarak adlandırılan alanda, kaçak kazı izlerine

rastlanılan ve Bizans Dönemi çatı kiremidi parçalarının yüzeyde görüldüğü, 1295 m. yüksekliğe sahip bir yamaç yerleşmesi tespit edilmiştir.

Yazıtepe Köyü: Eski adı Gülüt olan köy, Turhal'ın doğusunda ve ilçe merkezine 16 km. uzaklıkta bulunmaktadır. Köy mezarlığında 4 tane Osmanlı Dönemi'ne ait mezar taşı tespit edilmiştir (Resim: 3). Köy içinde gerçekleştirilen araştırmalar sırasında, muhtelif türde devşirme malzemenin köy sakinlerinin evlerinde bazen atıl durumda olduğu, bazen de evlerin duvar örgüsünde kullanıldığı durumlar karşımıza çıkmıştır. Bunlar arasında; bir sütun parçası, üzerlerinde haç, yaprak rozet ve sarmaşık motiflerinin (Resim: 4) yer aldığı blok taşlar dikkat çekicidir. Köy camisinin avlusunda ise, 2 tane sütun altlığı ile kırık vaziyette 2 tane sütun, atıl durumda bulunmaktadır. Bu sütunlardan büyük olanı 165 cm. uzunluğunda ve 28 cm. çapında, küçük olanı ise 142 cm. uzunluğunda ve 47 cm. çapındadır.

Yenisu Köyü: Turhal'ın kuzeydoğusunda ve ilçe merkezine 30 km. uzaklıktadır. Burada, Tömbecek Tepesi olarak adlandırılan tescilli bir tümülüs vardır (Resim: 5). Yaklaşık olarak 4 m. yüksekliğinde olan bu tümülüs, ova seviyesinde bulunmakta olup, kaçak kazılarla tahrip edilmiş bir görünüm sergilemektedir.

Kuytul Köyü: Turhal'ın kuzeydoğusunda ve ilçe merkezine 32 km. uzaklıktadır. Köyün dışında yürütülen araştırmalar sırasında, Deveboynu Mevkii olarak adlandırılan yerde 2 tümülüs tespit edilmiştir. Kaçak kazı izlerine rastladığımız bu tümülüslerden büyük olanı 7 m. yüksekliğinde olup, üstü ağaçlarla kaplanmıştır. Tümülüsün güneyinde teraslama uygulaması yapılmıştır. Teraslamanın bittiği noktada ise, 3 m. yüksekliğe sahip daha küçük boyutlarda başka bir tümülüs daha mevcuttur. Örenler Mevkii olarak adlandırılan yerde de, 2 tanesi yanyana, diğeri bunlara yakın bir konumda olmak üzere, kısmen tahribata uğramış 3 tümülüs vardır. Bu tümülüslerden büyük olanı 10 m. (Resim: 6), büyük olanına yakın konumdaki 4 m., diğeri ise 6 m. yüksekliğe sahiptir.

Yine köy dışında yer alan Üstün Alanı-Cevizönü Mevkii olarak adlandırılan yerde ise, 1091 m. rakıma sahip bir tepe yerleşmesi tespit edilmiştir. Duvar sıralarına ve yoğun şekilde Bizans Dönemi çatı kiremidi parçalarına rastlanılan bu yerleşmede, çok sayıda kaçak kazı çukuru mevcuttur. Bu yerleşmenin biraz daha üstünde, muhtemelen bu yerleşimle bağlantılı olması gereken 1152 m. rakıma sahip bir nekropol alanı bulunmaktadır. Taş plakalarla oluşturulmuş olduğu gözlemlenen bu mezarların bazıları kaçak kazılarla tahrip edilmiş durumdadır. Üstün Alanı-Cevizönü Mevkii olarak adlandırılan yerin daha aşağı-

sında bulunan Üstün Alanı-Seki Deresi Mevkii'nde, temel kalıntılarına ait izlere ve Bizans Dönemi çatı kiremidi parçalarına rastladığımız bir yamaç yerleşmesi mevcuttur.

Yağlıalan Köyü: Turhal'ın kuzeydoğusunda ve ilçe merkezine 15 km. uzaklıktadır. Köy içinde gerçekleştirdiğimiz araştırmalar sırasında, köy camisinin arka tarafında toprağa dikey şekilde gömülmüş, 64 cm. uzunluğunda ve 37 cm. çapında bir sütun parçasına rastlanmıştır. Köyün dışında Karşıcak Mevkii olarak adlandırılan yerde ise, yeterli veri olmadığı için henüz kesin bir tarihlendirme yapamadığımız bir nekropol alanı tespit edilmiştir. Buradaki mezarlardan sadece birisi kaçak kazılarla kısmen gün yüzüne çıkartılmış olup, mezarın üstü büyük bir taş bloğuyla kapatılmıştır. Bu alanda etrafa yayılmış insan iskeletine ait kemik parçalarının varlığı dikkat çekicidir.

Sütlüce Köyü: Turhal'ın kuzeyinde ve ilçe merkezine 7 km. uzaklıktadır. Köyün dışında, tarihlendirme açısından yeterli veriye sahip olmayan Hanönü Mevkii olarak adlandırılan ve çok geniş bir alana yayılan bir yerleşim alanı vardır. Bu alanda tescil fişinde hamam kalıntısının bulunduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte, buna dair herhangi bir bulguya rastlanmamıştır. Yoğun şekilde duvar kalıntılarının karşımıza çıktığı bu mevkide, belli bir yüksekliğe kadar korunarak günümüze ulaşan duvar kalıntıları mevcuttur. Bunlardan birisinin kuzey-güney doğrultusunda uzanan genişliği 9.20 cm, yüksekliği ise, 2.20 cm'dir. Ayrıca, bu alanda başka yapılara ait duvar kalıntılarının varlığı da dikkat çekmektedir.

Çivril Köyü: Turhal'ın batısında ve ilçe merkezine 7 km. uzaklıktadır. Köyün içinde, köy mezarlığının yakınındaki köy yolunun hemen kenarında atıl vaziyette 36, 37 ve 43 cm. çaplarında 3 tane sütun altlığı vardır. Bunların hemen karşısındaki mezarlık duvarının üstünde ise, duvara harçla tutturulmuş 63 cm. uzunluğunda ve 15 cm. çapında bir sütunce parçası bulunmaktadır.

Ağcaşar Köyü: Turhal'ın batısında ve ilçe merkezine 14 km. uzaklıktadır. 902 m. rakımlı Kale Mevkii olarak adlandırılan yerde, ova seviyesinden yaklaşık 20 m. yüksekliğe sahip bir kale yerleşimi tespit edilmiştir (Resim: 7). Etrafındaki tarımsal arazilere hakim bir noktada yer alan bu kale yerleşiminde sur duvarına ait izler az da olsa mevcuttur. Köy içinde ise, bir köy sakininin evinin hemen girişinde kaleden getirildiğini öğrendiğimiz, ağzı kısmen kırık vaziyette, 88 cm. yüksekliğe ve 60 cm. ağız çapına sahip bir pitos bulunmaktadır.

Sarıkaya Köyü: Turhal'ın batısında ve ilçe merkezine 17 km. uzaklıktadır. Köy camisinin avlusunda, daha önceleri eski köy camisinin duvarında kullanıl-

dığını, sonrasında ise yeni cami yapımı sırasında oradan sökülerek bu yeni caminin avlusuna getirilmiş olduğunu öğrendiğimiz değişik ölçülerde 3 tane mimari blok taş, atıl vaziyettedir. Hemen köyün dışında yer alan köy mezarlığının önündeki çeşmede ise, bir lahit teknesi günümüzde yalak olarak kullanılmaktadır.

Kazancı Köyü: Turhal'ın batısında ve ilçe merkezine 8 km. uzaklıktadır. Köyün dışında çevreye hakim bir konumda ve ova seviyesinden yaklaşık 100 m. yükseklikte, 1282 m. rakımlı Gavur Kalesi olarak adlandırılan bir kale yerleşimi tespit edilmiştir (Resim: 8). Kalede, yapılara ait duvar kalıntıları kaçak kazılarla kısmen gün yüzüne çıkartılmıştır.

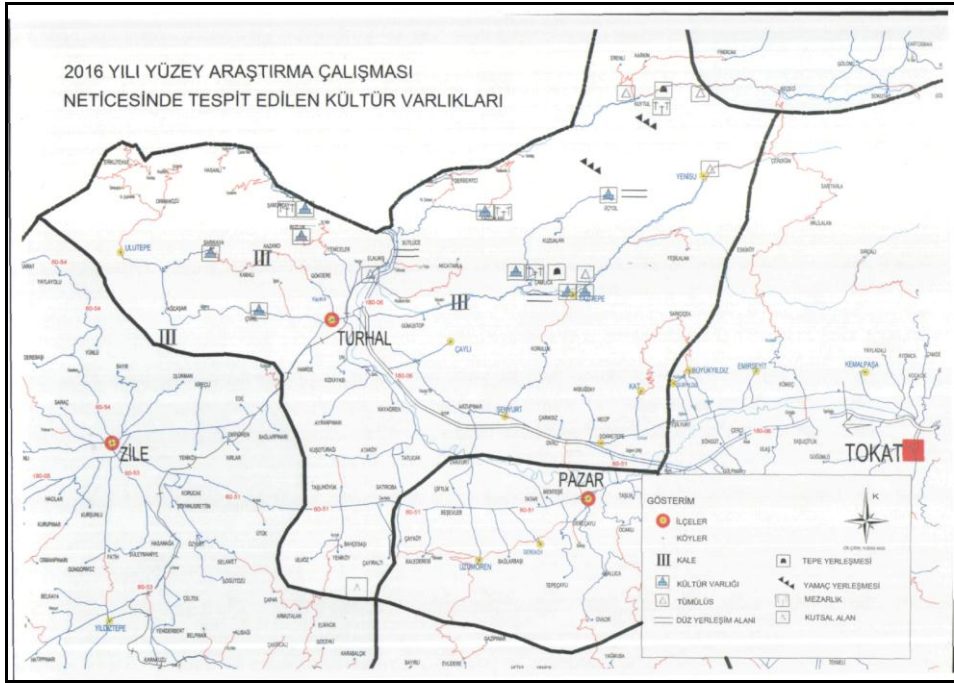
Buzluk Köyü: Turhal'ın kuzeyinde ve Geyran Dağı eteğinde olan köy, ilçe merkezine 11 km. uzaklıktadır. Köyün dışında Ürkütler Mevkii olarak adlandırılan yerde düz bir yerleşim yeri tespit edilmiştir. Alanda, Bizans Dönemi çatı kiremidi parçalarının yoğunluğu dikkat çekicidir. Aynı mevkide kayaya oyulmuş küçük boyutlarda sunu çanakları buranın zamanında kültle ilgili işlevine işaret etmektedir. Söz konusu mevkide, tahrip olmuş şekilde 2 mimari blok taş ile bir kurna parçası yüzeyde rastladığımız buluntular arasındadır.

Elalmış Köyü: Turhal'ın kuzeyinde ve ilçe merkezine 6 km. uzaklıktadır. Turhal'dan köye ulaşan yolun köye yakın noktasında ve çevreye hakim bir konumda Tilkitepe olarak adlandırılan yaklaşık 10 m. yüksekliğinde bir tümülüs tespit edilmiştir (Resim: 9). Tümülüs, kaçak kazılarla ortasında derin bir çukur açılmak suretiyle ağır şekilde tahribata uğramıştır.

Bahçebaşı Köyü: Turhal'ın güneyinde ve ilçe merkezine 25 km. uzaklıktadır. Bu köyün oldukça dışında Kırk Badallar Mevkii olarak adlandırılan yerde, 1008 m. rakımlı bağımsız bir kaya bloğunda (Resim: 10) kayaya oyulmuş merdiven basamaklarının olduğu (Resim: 11) bir açık hava tapınağı tespit edilmiştir. Zorlu bir tırmanışla merdivenlere ve bu merdivenler vasıtasıyla da kaya bloğunun zirvesine ulaşılabilen açık hava tapınağının zirvesinde kayalar düzeltilerek bir kült alanı oluşturulmuştur. (Resim: 12). Bu alanın kuzey-güney doğrultusundaki uzunluğu 290 cm., doğu-batı doğrultusunda genişliği ise, 260 cm. dir. Çevresinde yer alan kayalık kısımların düzeltilmiş olduğu kült alanının üst kısmı açık olup, alt kısmı tahrip edilmiş durumdadır. Kırk Badallar olarak adlandırılan bu yerde sağlam olan basamakların sayısı 26'dır. Burada yer alan merdiven basamaklarının ölçüleri standart değildir. Bunlardan ölçülerini aldığımız basamaklardan birisi 88 cm. uzunluğa ve 40 cm. kalınlığa sahiptir. Mevcut bulgular ışığında bu açık hava tapınağının Demir Çağı'na tarihlendiğini önermekteyiz.

2016 yılı yüzey araştırmamız, Turhal ilçesinin güney kesimine göre daha engebeli ve bitki örtüsü açısından zengin kuzey kesiminde gerçekleştirilmiştir. İki dönemdir gerçekleştirmiş olduğumuz yüzey araştırmalarıyla Turhal'ın önemli bir bölümü gezilerek ilçedeki çalışmalarımız büyük oranda tamamlanmıştır. Bu dönemki çalışmalarımız sonucunda Turhal'ın güneyi ile kuzeyi arasında kültür varlıklarının dağılımı ve oranı hakkında kıyaslama yapılabilecek bulgulara ulaşılmıştır. Bu bağlamda, Turhal'ın kuzey kesiminde herhangi bir höyüğe rastlanmasa da, güney kesimde höyük yerleşmesi yoğun olmamakla beraber vardır. Buna karşılık, güneyde sıklıkla karşımıza çıkan tümülüs geleneği, kuzeyde de devam etmektedir. Kaleler ise, çok fazla olmamakla beraber hem güney hem de kuzey kesimde mevcuttur. Genelde küçük ölçekli olan bu kaleler, dar bir vadiyi kontrol edenler ve tarım arazilerini denetim altına bulunduranlar olarak genel olarak iki ayrı gruba ayrılabilir.

Yukarıdaki kültür varlıklarından özellikle höyüklerden elde edilen bulgular, Turhal İlçesi'nin yerleşim tarihinin Geç Kalkolitik Çağ'dan itibaren başladığını ve bu döneme ışık tutan yerleşme sayısının son derece az olduğunu, Erken Tunç Çağı'nda ise yerleşme sayısının bir önceki döneme göre arttığını, fakat sonrasındaki dönemlerde yine yerleşme sayısında bir azalmanın yaşandığını ve bu durumun Demir Çağı'na kadar devam ettiğini göstermektedir.

Harita: 1

Resim: 1

Resim: 2

Resim: 3

Resim: 4

Resim: 5

Resim: 6

Resim: 7

Resim: 8

Resim: 9

Resim: 10

Resim: 11

Resim: 12

URLA YARIMADASI GÜNEY KESİMİ

2016 YILI YÜZEY ARAŞTIRMASI

Tayfun CAYMAZ*
Muammer İREÇ
Şahin MENTEŞE
Sedef ERİNCİK
M. Servet AKPOLAT
Mehmet EMEÇ

Araştırma, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 20.07.2016 tarih ve 132739 sayılı izniyle 08-28 Ağustos 2016 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Çalışmalar bu makale yazarlarından oluşan altı kişilik bir ekip tarafından yürütülmüş, Bakanlık Temsilcisi olarak İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü Uzmanı Dilara Doğu görev yapmıştır. Araştırmaya Nevşehir Üniversitesi tarafından BAP çerçevesinde (Proje No: 15S27) mali destek sağlanmaktadır¹.

* Yrd. Doç. Dr. Tayfun CAYMAZ, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Fen Edebiyat Fak. Arkeoloji Bölümü Nevşehir/TÜRKİYE. e-mail: tayfuncaymaz@nevsehir.edu.tr
Arş. Gör. Muammer İREÇ, Dokuz Eylül Üniversitesi Tınaztepe Kampüsü Arkeoloji Bölümü, Buca İzmir/TÜRKİYE. e-mail: muammer.irec@gmail.com
Arkeolog Şahin MENTEŞE, 9300. Sok. No. 4, D. 12, Karabağlar İzmir, e-mail: shnmnts1989@outlook.Com
Arkeolog Sedef Erincik, İçmeler Mah. Küme Evleri No. 4, Urla-İzmir, e-mail: sedef_erincik@hotmail.com
Prof. Dr. Mustafa Servet AKPOLAT, 68. Sok. (Eski 19. Sok) Bahçelievler Çankaya, e-mail: mustafaakpolat@hotmail.com
Mehmet EMEÇ, 150. Sok. No: 13 Çeşmealtı Urla İzmir, e-mail: emecmehmet@gmail.com.
Keramik ve diğer buluntuların çizim işlemlerinde Arkeolog Mehmet YURTSEVEN katkı sağlamıştır.

¹ Araştırma için gerekli izni veren Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile maddi destek sağlayan Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'ne teşekkürü borç biliriz.

I. AMAÇ, KAPSAM VE YÖNTEM

Araştırma bölgesi Urla ilçesinin tamamını kapsamaktadır (Harita: 1). Urla, aynı adlı yarımada'nın merkezinde yer almaktadır. İlçe toprakları kuzeyde İzmir, güneyde Sığacık, kuzeybatıda Gerence körfezleri vasıtasıyla üç yandan deniz bağlantısına sahiptir. Arazi genellikle dalgalı düzlüklerden oluşurken, güneyde dağlık Kıran Yarımadası'nda yükseklik 662 m. ye kadar çıkar. Arazi yapısı özellikle zeytincilik ve bağcılığa çok elverişlidir. Yerleşimler, çöküntü ve kıyı ovaları çevresinde yoğunluk göstermektedir. Tepelik kesimlerde çiftlik ve kule (bağ evi) tipi birimler ile küçük köyler yer alır. İlçenin kuzeyinde bir grup ada bulunmaktadır.

Menteş yakınlarında ele geçen bir el baltası, ilçe tarihinin Alt Paleolitik döneme kadar indiğini göstermektedir². Urla İskelesi'nde devam eden kazılar, Neolitik Çağ'dan günümüze uzanan bir yerleşim silsilesini ortaya koymaktadır. Liman Tepe'nin, Tunç Çağları'nda yarımada'nın idari ve siyasi merkezi olduğu anlaşılmaktadır³. On iki İon kentinden biri olan Klazomenai de aynı topraklar üzerinde yer almaktadır.

Bu coğrafi ve tarihsel zemin üzerinde, ilçe genelinde prehistorik izleri saptamak ve değerlendirmek, çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Bu çerçevede prehistorik yerleşimlerin konum, model ve ağının saptanması, buna bağlı olarak birbirini izleyen dönemlerdeki değişim ve gelişmelerin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Araştırma yöntemlerinden başta geleni, her bir araştırma periyodunda belirli bir kesimde yoğunlaşmayı esas almaktadır. Araştırmalar, dönemler ve sektörlere yönelik olarak da yapılabilir.

II. ARAŞTIRMALAR

2016 yılı çalışmaları aşağıdaki amaçlara uygun şekilde programlanmış ve icra edilmiştir:

- Ağırlıklı olarak Özbek Yarımadası'nın araştırılması.
- Gülbahçe-İçmeler bölgesindeki çalışmalara devam edilmesi.
- Erken kültür dönemlerinin araştırılması
- Tunç Çağları savunma sistemlerinin araştırılması.

II.1. Özbek Yarımadası Araştırmaları

² Kansu 1963; 1969

³ Erkanal 2001: 313

Özbek Yarımadası, İzmir ve Gülbahçe körfezleri arasında yer alır. İdari olarak batısı Özbek, kuzeyi Güvendik, doğusu Denizli ve İskele, güneyi Torasan, Altıntaş ve Rüstem mahalleleri sınırları içinde yer almaktadır (Harita: 2). Yarımada'nın kuzey kesimi askeri konumludur. Bu alan içinde Menteş, Koluca, Oturca ve Ilıksu gibi eski yerleşim yerlerinin bulunduğu bilinmektedir. Yarımada'nın kıyı kesimleri ve özellikle doğu kıyıları yoğun yazlık yerleşim birimleriyle kaplıdır. Bu kesimlerde araştırma yapılabilecek alanlar oldukça sınırlıdır. Bölgenin iç kesimleri tarım ve orman alanları içermektedir. Bu çerçevede içinde araştırılan yerler ve alınan sonuçlar aşağıdaki gibidir:

II.1.1. Küpalan-Torasan Sapağı

Özbek Yarımadası'nın güneybatı kesimi *Torasan*, bunun da güneyi *Küpalan* adıyla bilinmektedir (Harita: 3). Bu ikisini bağlayan yol çatalındaki boş arsalar-da⁴ Geç Roma-Bizans dönemine ait bol miktarda keramik ve çatı kiremidi parçası gözlenmiştir. Buradaki yerleşimin geniş bir alana yayıldığı, civar bahçe ve yollardaki benzer buluntulardan anlaşılmaktadır.

II.1.2. Karapınar Tepe

Küpalan-Torasan Sapağı'nın 2.5 km kuzeyindeki Karapınar Tepe'de Geç Roma-Bizans dönemine ait bir yerleşim bulunmaktadır⁵ (Harita: 3). Bu yerleşim, 40 m yükseklikteki tepenin Gülbahçe Körfezi'ne inen batı yamacında yer almaktadır. Yüzeyde keramik ve çatı kiremidi parçaları bol miktardadır.

II.1.3. Dervişin Tepe

Dervişin Tepe, Karapınar Tepe'nin hemen kuzeyindedir (Harita: 3). İki tepenin arasındaki boyun, bir kumsalla kıyıya bağlanmaktadır. Dervişin Tepe'nin kumsala bakan yamacında dağınık ve oldukça seyrek keramik parçasına rastlanmıştır. Bunların arasında Erken Tunç Çağı'na ait görünen el yapımı, bol taşçıklı amorf parçalar da yer almaktadır. Bunların konaklama gibi bir nedenle tepeye getirilmiş kaplara ait olduğu değerlendirilmiştir.

II.1.4. Eğri Liman

Karapınar-Dervişin Tepe kesiminin kuzeyinde yer alan Eğri Liman, kuzey-güney doğrultulu yaklaşık 1 km uzunlukta dar yapılı bir koydur (Harita: 3). Burayı batıdan kapatan yarımada *Andız* adıyla bilinmektedir. Koyda su devridaim problemi olduğu, iç kısmında biriken yoğun çöp ve bunun sebep olduğu

⁴ 381858K-264212D

⁵ 382004K-264143D

kokudan anlaşılmaktadır. Bu kesimde⁶, su altında kalmış uzun taş duvar kalıntıları görülmektedir. Kıyı kesiminde Geç Roma-Bizans keramik ve çatı kiremidi parçaları yer almaktadır. Bu tip parçalar, güneye doğru, diğer bir deyişle Andız yarımadasını ana gövdeye bağlayan dar boyunda yoğunlaşmaktadır. Bu verilere göre, anılan dönemde yerleşimin boynun yüksek kesiminde yer aldığı, koy iç kesiminde iskele ve bazı yapıların bulunduğu değerlendirilebilir. Geç Roma-Bizans dönemine ait buluntular, Andız Yarımadası'nın güneyinden Dervişin Tepe'ye uzanan sahil kesiminde dağınık olarak gözlenmektedir. Bunlar, balıkçılık, hayvancılık, tarım gibi faaliyetlerle ilişkili olmalıdır.

II.1.5. Burgaz Çeşme

Burgaz Çeşme, Özbek köyünün doğusunda, Özbek-Çeşmealtı yolu kıyısında yer almaktadır⁷ (Harita: 3). Çevre arazi daha ziyade zeytinliktir. Bu arazide dağınık olarak Geç Roma-Bizans keramik ve çatı parçaları görülmektedir. Bunlar, çeşme civarında bir miktar artış göstermektedir. Burada kule (bağevi) tipinde birimler olduğu değerlendirilebilir.

II.1.6. Hacıoğlu Tepesi Kuzeydoğu Kesimi

Hacıoğlu Tepesi, Özbek-Urla ve Özbek-Çeşmealtı yollarının çatallı içinde kalmaktadır. Kuzeydoğusunda Burgaz, güneydoğusunda Bozavlu tepeleri yer almaktadır. Anılan tepeler ormanlık ve zeytinliktir. Hacıoğlu Tepesi'nin kuzeydoğu yamacında orman dikim sahası içinde 382124K-264337D koordinatlarındaki mevkide kaçak kazıyla açılıp tahrip edilmiş Klazomenai tipi pişmiş toprak lâhit mezar yer almaktadır (Harita: 3). Kaçak kazı çukuru 7x5 m boyutlarındadır. Lâhit ve kireç taşından kapak kırılarak parçalanmış ve eksik durumdadır. Pervaz parçalarının aşınmış yüzeylerinde boyayla yapılmış meander gibi motifler ayırt edilebilmektedir. Mezar eşyalarına dair herhangi bir ize rastlanmamıştır. Araştırmalar, Burgaz Tepe güneyinde ve tepelerin arasında yer alan Bozavlu mevkiinde sürdürülmüş, ancak buralarda kayda değer bir buluntu gözlenmemiştir.

II.1.7. Burgaz Tepe Kuzeyindeki Zeytinlikler

Burgaz Tepe'nin kuzey etekleri ile Özbek-Çeşmealtı yolu arasında hafif engebeli kesimde Helenistik ve Roma dönemlerine ait buluntu içeren bir alan yer almaktadır⁸ (Harita: 3). Yaklaşık 3 dönümlük bir saha içinde gözlenen yüzey

⁶ 382102K-264104D

⁷ 382203K-264303D

⁸ 382216K-264346D

malzemesinde, siyah ve kırmızı firnisli çatı kiremidi parçaları ile siyah firnisli kap parçaları dikkat çekmektedir.

II.1.8. Kocadere Eski Mezarlık ve Karşıyaka Mevkileri

Özbek Yarımadası'nın doğu sahillerinde üç eski köy (Kocadere, Denizli ve Güvendik) yer almaktadır. Yeni idari düzenlemeye göre bu kesimde *Denizli* ve *Güvendik* olmak üzere iki mahalle oluşturulmuştur (Harita: 2). Bununla birlikte bölge geneli *Çeşmealtı* olarak bilinmektedir. Kocadere'nin Eski Mezarlık mevkiinde Bizans dönemine ait yapı kalıntıları yer almaktadır⁹ (Harita: 3). Bu kesim yoğun sakız çalılığıyla örtülmüş durumdadır. Gerek çalılığın içinde gerekse yakın çevresinde toprağa yarı gömülü halde sütun parçaları, blok taşlar ve dekoratif eleman parçaları görülmektedir. Kalıntıları içeren çalılık, doğu-batı doğrultusunda yaklaşık 50x30 m boyutlarındadır. Buradaki sütunlu yapının bir kilise olması muhtemeldir. Diğer yandan yakın çevredeki keramik ve çatı kiremidi parçaları, kilise civarında başka bazı yapıların varlığına işaret etmektedir. Alan daha sonra Kocadere köyünün mezarlığı olarak kullanılmıştır. Çalılıkta bu döneme ait mezar taşları da görülmektedir. Mevkiin hemen yanında *Gelin Çeşmesi* olarak bilinen bir su kaynağı vardır. Kocadere köyünde derenin doğu yamacı *Karşıyaka* olarak adlandırılmaktadır¹⁰. Burada Geç Roma-Bizans dönemine ait çatı kiremidi ve keramiği gözlenmiştir. Bu kesimde de bir su kaynağı bulunmaktadır.

II.1.9. Ören

Çeşmealtı-Menteş arasındaki kesim *Ören* adıyla bilinmektedir (Harita: 3). Bölge, Menteş askeri alanına kadar yazlık evlerle kaplıdır. Boş alanlarda ve kıyı kesiminde dağınık olarak Geç Roma-Bizans keramik ve çatı kiremidi parçaları gözlenmektedir.

II.2 GÜLBAHÇE-İÇMELER KESİMİ ARAŞTIRMALARI

Gülbahçe kesimi 2015 yılında ağırlıklı olarak araştırılmış, çalışmalar İçmeler bölgesine de yayılmıştır. Gülbahçe Körfezi'nin güneyindeki *İçmeler*, adını şifalı içme suyu kaynağından almaktadır. Her iki bölgedeki çalışmalara 2016 sezonunda da devam edilmiştir.

⁹ 382240K-264459D

¹⁰ 382232K-264504D

II.2.1. Değirmenaltı

Gülbahçe köyünün sahil kesimindeki Değirmenaltı, Erken Tunç ve Geç Roma-Bizans dönemlerine ait dolgular içeren höyük tipinde yerleşim yeridir¹¹ (Harita: 3). Höyüğün doğusunda sahilde Geç Osmanlı dönemine ait iskele idari ve depo yapılarına ait kalıntılar yer almaktadır. Höyüğün kuzeybatısında yaklaşık 150 m mesafede *Gülbahçe Bazilikası* adıyla bilinen kilise kalıntıları bulunmaktadır¹². Kıyı kesiminde dalga faaliyetleriyle açığa çıkmış uzun taş duvar kalıntıları görülmektedir. Bunlar denizde de devam etmektedir. Keramik ve çatı kiremidi parçaları, bu yapıların Geç Roma-Bizans dönemine ait olduğuna işaret etmektedir. Bu dönem kültür dolgusunun Erken Tunç tabakalarını yoğun şekilde kapattığı, deniz seviyesinin yükselmesi göz önüne alındığında bu tabakaların büyük ölçüde taban suyunun altında kaldığı anlaşılmaktadır.

II.2.2. Ilıca ve Hamam Tepe

Değirmenaltı Höyüğü'nün hemen güneyinde dere ağzının diğer yakasında termal bir su kaynağı bulunmaktadır. Burada halkın Hamam adıyla bildiği tonozlu bir ılıca yapısı vardır (Harita 3). Kaba yonu taşlarıyla inşa edilen yapı, kalker kayalık bir tepenin hemen kıyısındadır. Hamam Tepe olarak adlandırılan bu tepenin Erken Tunç Çağı'nda faaliyete sahne olduğu anlaşılmaktadır.

II.2.3. İçmeler Kervan Yolu Köprüsü

Urla yönünden gelip Gülbahçe Körfezi'nin güney kıyısından geçen Osmanlı dönemi kervan yolu bugün su ve kumsal altında kalmıştır. Kıyı hattı üzerinde üç köprü kalıntısı vardır. Hamam Tepe önünde Tatar Deresi ağzındaki köprü'nün pek az kısmı görülebilmektedir. İçmeler'de Çakallar Deresi ağzındaki köprü de büyük ölçüde tahrip olmuştur¹³. Bunların arasında kalan köprü nispeten korunmuş durumdadır¹⁴ (Harita: 3). Hırsızçeşme Deresi ağzındaki üç gözlü bu köprü'nün korunan uzunluğu 15, taş kaplı zemini 3. 30 m enindedir.

II.2.4. İçmeler 1087. Sokak 10 No. lu Ev Yanındaki Arsa

İçmeler'de 1087. Sokak'ta 10 No. lu evin doğusundaki boş arsada yaklaşık 17x15 boyutlarında bir alanın yaklaşık 1 m derinlikte kazıldığı görülmüştür¹⁵ (Harita: 2). Gerek çukurda gerekse çıkarılan toprakta Geç Roma-Bizans dönemi

¹¹ 382012K-263908D

¹² 382015K-263905D

¹³ 381843K-264131D

¹⁴ 381849K-264112D

¹⁵ 381759K-264126D

kiremit ve keramik parçaları, kesitlerde taş duvar kalıntıları yer almaktadır. Arsa genelinde benzer buluntuların yanı sıra MÖ 4-3. yüzyıllara ait görünen siyah firnisli kap parçaları ile siyah ve kırmızı firnisli kiremit parçaları da yer almaktadır.

II.2.5. Adatepe

Adatepe, İcmeler ovasının güneydoğu köşesinde, kuzey-güney doğrultusunda oval formlu ufak bir tepedir (Harita: 3). Doğusundan Çakallar deresi geçmektedir. Tepenin kuzey eteklerinde¹⁶ Geç Roma-Bizans dönemine ait keramik ve çatı kiremidi parçaları gözlenmektedir. Buluntuların yayılımı, ufak bir yerleşim birimine işaret etmektedir.

II.3. Erken Dönem Araştırmaları

Neolitik ve Kalkolitik dönemlere yönelik olarak Çakallar ve Tepeüstü yerleşimlerinde araştırmalara devam edilmiştir.

II.3.1. Çakallar

İcmeler güneydoğusunda Mandalan ovasının kenarındaki Çakallar mevki, kuzeyde otoyol, güneyde Çakallar deresi arasında yer almaktadır¹⁷ (Harita: 3). Alanın doğu kesiminde (Halil İlem tarlası) Geç Neolitik Çağ keramiği hakimdir. Bu keramik, büyük çoğunlukla kırmızı tonlarda boya astarlı ve iyi perdahlıdır. Bunun yanı sıra beyaz ve krem astarlı-perdahlı parçalara da rastlanmaktadır. Kaba keramik oldukça düşük orandadır. Bu yılki araştırmada gözlenen parçalar itibarıyla, dik ya da s-kenarlı çanaklar oldukça yaygındır (Çizim 1: 1-4). Daralan ağızlı çömlekler, ayırt edilen diğer bir formdur (Çizim 1: 3). Kaplar daha çok hafif yüksek ve dışa çıkıntılı profili olan, yuvarlak ya da oval yapılı dipleri sahiptir (Çizim 1: 9-12). Dikine tünel biçimli tutamaklar kaplarda yaygın olarak kullanılmıştır (Çizim 1: 6-8). Yontma taş buluntuların dörtte biri obsidyenden, diğerleri çakmaktaşındandır. Çakmaktaşı renkleri siyah, gri, beyaz, kahverengi, sarımsı kahverengi ve sarıdır. Çekirdekler çoğunlukla mermi biçimlidir (Çizim 1: 13-14). Aletlerde dilgi ve dilgicikler yaygındır (Çizim 2: 15-18). Kum midyesi ve deniz salyangozu kabukları diğer yüzey buluntularını oluşturmaktadır.

Alanın batı kesiminde (Güner Oral Tarlası) Erken Kalkolitik Çağ keramiği yaygındır. Taşçıklı hamura sahip bu keramikte yüzeyler kendinden astarlı ya

¹⁶ 381745K-264353D

¹⁷ 381745K-264352D

da astarsızdır. Yüzey renkleri daha çok kahverengi ve gri tonlardadır. Bu yıl gözlenen parçalar itibarıyla, dışa açık çanakların yaygınlığı ve karakteristikliği teyit edilmektedir (Çizim: 2). Bunlarda deliksiz tutamaklar sık görülmektedir. Ağız çapı 30 cm. yi aşan büyük çanaklar sayıca az değildir (Çizim 2: 1-2). Çeşitli boylarda boyunlu çömlekler oldukça yaygındır (Çizim 3: 1-4). Bunlardaki dikey kulpların bir kısmı mahmuzludur (Çizim 3: 6-7). Yatay kulplar ve deliksiz tutamaklar da kullanılmıştır (Çizim 3: 8-9). Bir kısım boyunlu çömleğin ağız kısmında deliksiz tutamak yer alır (Çizim 3: 5). Kap dipleri çoğunlukla düz ya da hafif yüksektir (Çizim 4: 1-2). Bu yıl ele geçen bir parça, ajur tekniğiyle yapılmış yüksek bir kaideye aittir¹⁸ (Çizim 4: 3). Diğer yandan bazı kapların kısa ayaklı olduğu anlaşılmaktadır¹⁹ (Çizim 4: 4-5). Yontma taş buluntuların büyük kısmı çakmaktaşıdan olup, en yaygın renk sarıdır. Obsidyen oldukça azdır. Aletlerde dilgicikler oranca fazladır (Çizim 4: 6-8). Alanın güney kesiminde Geç Roma-Bizans keramiği yaygındır.

II.3.2. Tepeüstü

Tepeüstü, Barbaros köyünün 1. 5 km kuzeyinde tepelik arazide yer alır²⁰. 150 rakımlı mevki, Başköy adıyla da bilinmektedir. Arazi zeytinlik ve bağlıktır. Ovaya nazır Tepeüstü'nün en erken Geç Neolitik Çağ'da iskân edildiği anlaşılmaktadır. Buluntular yaklaşık 6 dönümlük bir alana yayılmaktadır. Minik taşçıklı hamura sahip keramik, genelde iyi pişmiştir. Yüzeyler çoğunlukla kırmızı tonlarda astarlıdır. Ancak perdah işlemi yeterince özenli değildir. Parlak perdahlı parçalara ender rastlanmaktadır. Kaba ya da yarı kaba sayılabilecek parça sayısı azımsanmayacak miktardadır. Çakallar keramiği ile karşılaştırıldığında, hamurun daha taşçıklı, yüzey işlenişinin daha az özenli olduğu görülmektedir. Açık çanaklar, s-kenarlı çanaklar ve sıg çanaklar, gözlenen başlıca formlardır (Çizim 5: 1-9). Kaplarda dikine tünel tutamaklar yaygındır (Çizim 5: 11-12). Dipler daha çok hafif yüksek ve dışa çıkıntılı tiptedir (Çizim 5: 13-15). Kap repertuarı, genel hatlarıyla Çakallar ile paralellik göstermektedir. Yontma taş buluntuların çoğu çakmaktaşıdan, diğerleri obsidyendendir. Ele geçen buluntular, mermi biçimli çekirdekler, dilgiler, dilgicikler ve kazıyıcılardır. Pişmiş

¹⁸ Beşik-Sivritepe (Seeher 1985: Abb. 18: LL83. 43/4; Gabriel 2014: Taf. 9: 1-3), Alacalıgöl (Gabriel vd. 2004: Abb. 15) ve Çıplak Köyü'nde (Gabriel 2014: Taf. 10: 13) benzer buluntular vardır.

¹⁹ Bu tip ayaklı kaplar, Ege Gübre II (Yazıcı 2012: Lev. 28: b; Lev. 29: d; Lev. 41: c; Lev. 74: c), Kumtepe IA (Gabriel Taf. 1: 2, 9), Beşik-Sivritepe (Gabriel 2014: Taf. 9: 8) ve Çıplak Köyü'nde (Gabriel 2014: Taf. 10: 9) de görülmektedir.

²⁰ 382011K-263412D

topraktan sapan tanesi (Çizim 4: 10) ve ufak balta/kazıyıcı parçaları (Çizim 5: 13-14) diğer buluntuları oluşturmaktadır.

II.4. Tunç Çağları Savunma Sistemi Araştırmaları

Liman Tepe kazıları, Urla İskeleyi'nin Tunç Çağları'nda yarımada'nın siyasi merkezi olduğunu gösteren veriler sağlamıştır. Özellikle Erken Tunç II döneminde Liman Tepe, iç kalesi, liman tesisleri ve aşağı şehri ile kent özelliklerine haiz bir merkezdir. Yarımada'nın stratejik mevkilerindeki kale ve karakol konumlu birimler, bu merkeze bağlı bir savunma sistemini ortaya koymaktadır²¹. Liman Tepe'nin Orta Tunç Çağı'nda da merkez konumunu sürdürdüğü anlaşılmaktadır. 2015 yılında savunma birimlerinden Cideresi Tepesi ve Yağcılar Değirmen-tepe'de araştırmalar yapılmıştır. Bu yıl Cideresi Tepesi'nin yanı sıra Sivrice Tepe'de de araştırma yürütülmüştür.

II.4.1. Cideresi Tepesi

Cideresi Tepesi, Gülbahçe köyünün kuş uçuşu 2 km kuzeyinde 80 m yüksekliğinde bazalt kayalık tepedir²² (Harita: 3). Gülbahçe Körfezi'ne ve karasal bağlantılara hakim konumdaki tepenin Erken Tunç, Orta Tunç ve Helenistik-Roma dönemlerinde askeri maksatlarla kullanıldığı anlaşılmaktadır. Tepenin nispeten az eğimli doğu yamacında savunma sistemi kalıntıları yer almaktadır. Burada 3 m arayla çift sur duvarı kalıntıları görülmektedir. Bir yüzü düzeltilmiş büyük boy kaba yonu taşlarıyla inşa edilmiş duvarlar, yaklaşık 40 m uzunlukta ve bazı yerlerde 2 m yükseklikte korunmuş durumdadır. Bunun güneyinde iri kayaların dizilmesiyle yapılmış başka duvar kalıntıları da mevcuttur. Tepe zirvesinde kayaların işlenmesi ile oturma ve faaliyet zeminleri oluşturulmuştur. Yüksek kayaların yan yüzlerindeki direk delikleri, olasılıkla güneşten korunmak için bir çatı yapıldığını düşündürmektedir. Bir kaya yarığının düzeltilmesi ile yaklaşık 1.70 m çapında ve 2 m derinlikte bir çukur oluşturulmuştur. Burasının depo maksatlı kullanılmış olması mümkündür. Zirve kesiminde Helenistik-Roma keramiği yoğunluk göstermektedir. Bu keramikte kapalı kaplar geniş yer tutmaktadır. Buna karşılık sur duvarları kesiminde Erken Tunç keramiği yaygındır. Bu keramik Gülbahçe sahilindeki Değirmenaltı ile paralellik içindedir. Karşılaştırmalar, Değirmenaltı keramiğinin Troya I Orta-Troya II sürecinde yer aldığını ortaya koymaktadır. İzmir-Çeşme yolu Germiyan kavşağındaki Kale

²¹ Erkanal 2001: 313

²² 382112K-263815D

Tepe ile Alaçatı yakınlarındaki Gölkayası da bu dönemde faaliyet gösteren kale tipi yerleşimlerdir²³. Cinderesi ve Gölkayası'nın Orta Tunç Çağı'nda da kullanıldığı anlaşılmaktadır²⁴.

II.4.2. Sivrice Tepe

Sivrice Tepe, Zeytinalan köyünün hemen güneyinde yer alan sivri formlu bir tepedir²⁵. Bu tepe, İzmir Körfezi'ne ve tüm karasal yönlere fevkalâde hakim bir konumdadır. Üzerinde Bizans dönemine ait ufak bir kale kalıntısı bulunmaktadır. Sur duvarları, moloz taşlar ve kum, çakıl ve kireç harcıyla inşa edilmiştir. Duvar kalınlıkları yer yer 2.25 m. yi, korunan yükseklik bazı yerlerde 5 m. yi bulmaktadır. Batıda surların hemen dışında Orta Tunç keramiğinin yoğunluk gösterdiği görülmektedir. Kale sahasında ve civarında az da olsa gözlenen diğer bir keramik MÖ 4-3. yüzyıllara aittir. Bizans kalesinin geniş yıkıntısı ve yoğun makilik, kale içinde bu dönemlere ait malzemenin gözlenmesini engellemektedir.

I.5. Diğer Araştırmalar

Birgi-Değirmen-tepe ile Zeytineli Yalısı-Gözkayası Tepesi, araştırılan diğer yerleşim yerleridir (Harita 3). Değirmen-tepe'nin Erken ve Orta Tunç çağlarında, Gözkayası Tepesi'nin Erken Tunç Çağı'nda yerleşim gördüğü anlaşılmaktadır.

III. SONUÇ

1. 8-28 Ağustos 2016 tarihleri arasında yürütülen çalışmalarda 11 mahalle sahasına giren toplam 23 mevkide yüzey araştırması icra edilmiştir (Harita: 2-3).

2. Ağırlıklı olarak Özbek Yarımadası'nda çalışma yürütülmüştür. Yarımada'nın özellikle doğu ve batı sahil kesimlerinin Geç Roma-Bizans döneminde yaygın yerleşime sahne olduğu anlaşılmaktadır.

3. Gülbahçe bölgesinde 2015 yılında başlatılan çalışmalara devam edilmiştir. Bu kesimde Erken Tunç Çağı'nda yerleşim, liman, savunma sistemi ve ekonomik kaynakları içeren bir yerleşim yapısı/modeli ortaya çıkmaktadır.

²³ Erkanal 2001: 313; Caymaz 2008: 11-14

²⁴ Caymaz 2008: 19-20

²⁵ 382114K-265043D

4. İçmeler kesiminde Çakallar mevki, yarımada'nın erken kültürlerine ev sahipliği yapması bakımından büyük öneme sahiptir. Buradaki Geç Neolitik Çağ yerleşimi, kırmızı astarlı, iyi perdahlı keramik ve daha çok yerel çakmaktaşı kaynaklarını kullanan gelişkin yontma taş endüstrisi ile karakterize olmaktadır. Bu yerleşim, İzmir bölgesindeki Ulucak IV, Yeşilova III 1 ve Ege Gübre III yerleşimleri ile paralellik içindedir. Erken Kalkolitik Çağ'da mevkiin batı kesimine yerleşenler, öncekinden tamamıyla farklı bir kültüre sahiptir. Bu kültürün, keramik karşılaştırmaları bakımından Ulucak III-Ege Gübre II ile Beşik-Sivritepe arasında kalan döneme (kabaca MÖ 6. bin sonları) tarihlenmesi mümkün görünmektedir.

5. Barbaros köyünün kuzeyindeki Tepeüstü, yarımada'nın erken kültür tarihi bakımından diğer bir önemli yerleşimdir. Buradaki Geç Neolitik köye ait buluntular yaklaşık 6 dönüm civarında bir alana yayılmaktadır.

6. Liman Tepe kazıları, Urla Yarımadası'nda Erken Tunç Çağı başlarından itibaren siyasal bir yapı mevcut olduğunu, Urla İskeleyi'ndeki Liman Tepe'nin bu yapının merkezini teşkil ettiğini ortaya koymuştur. Kazılar çerçevesinde yapılan araştırmalarda, yarımada'nın stratejik noktalarında askeri birimler oluşturulduğu anlaşılmıştır. Böylece özellikle denizden gelebilecek tehditlere karşı gerekli savunma önlemleri alınmıştır. Alaçatı yakınlarındaki Gökayası, bir yandan güneydeki Mersin Körfezi'ni, diğer yandan Çeşme-Urla yol hattını kontrol etmektedir. Aynı yol üzerindeki Kaletepe, Germiyan sapağında Ildırı bağlantısını denetleme yeteneğine sahiptir. Gülbahçe Körfezi'nin güneybatı kenarındaki Cindersi Tepe ise hem körfezi, hem de Karaburun bağlantısını denetlemektedir.

Alaçatı-Gökayası ve Cindersi Tepesi'nin Orta Tunç Çağı'nda da kullanıldığı anlaşılmaktadır. 2015 yılında kısıtlı olarak araştırdığımız Hacı Gebeş Tepe'nin de böyle bir işleve sahip olduğunu gösteren bazı veriler vardır. Bu döneme ait diğer bir birim, Urla ilçe merkezinin doğusundaki Sivrice Tepe'dir. Üzerinde Bizans dönemine ait kale kalıntıları yer alan tepe, çevreye tam olarak hakim bir konumdadır.

7. Çalışmalar neticesinde 13 envanterlik, 5 etütlük eser tespit edilmiş ve İzmir Müze Müdürlüğü'ne teslim edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Caymaz, Tayfun 2008. "Urla Yarımadası Prehistorik Yerleşimleri", *Arkeoloji Dergisi*, XI (2008/1), 1-41.
- Erkanal, Hayat 2001. "Liman Tepe Tarihöncesi Ege Kültürlerine Yeni Bir Işık", *Cogito*, 28, 304-316
- Gabriel, Umm – Rüstem Aslan – Stephan W. E. Blum 2004. "Alacalıgöl: Eine Neuentdeckte Siedlung de 5. Jahrtausends v. Chr. in der Troas", *Studia Troica*, Band 14, 121-133.
- 2014 "Die keramik der Troadischen Fundorte Kumtepe IA, Beşik-Sivritepe und Çıplak Köyü im Kontex ihrer Überregionalen Vergleichsfunde", *Studia Troica*, Monographien 5, 990-1045.
- Kansu, Ş. Aziz 1963. "Ege (İzmir) Alt Paleolitiğine Ait İlk Not", *Belleten*, 26, 485-489.
- Seeher, Jürgen 1985. "Vorläufiger Bericht über die Keramik des Beşik-Sivritepe", Şunda: Manfred Korfmann, "Beşiktepe über die Ergebnisse der Grabung von 1983. Grabungen am Beşik-Yassitepe und Beşik-Sivritepe, AA, Heft 2, 172-182.
- Yazıcı, Derya 2009. *Ege Gübre Kazısında Ortaya Çıkarılan Kalkolitik Dönem Çanak-Çömlekleri*, Ege Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

KATALOG

Çizim 1: Çakallar Doğu Kesimi (Halil İlem Tarlası) Geç Neolitik Keramik örnekleri:

1. Çanak. Ağız çapı 14 cm. Soluk kırmızımsı kahve astarlı-perdahlı. Bul. No. AAA 05; 2. Çanak. Ağız çapı 15 cm. Dış kırmızı, iç beyaz astarlı perdahlı. Bul. No. AAA 04; 3. Çanak. Ağız çapı 14 cm. Açık kahve astarlı-perdahlı. Dışta yer yer kararma. Bul. No. AAA 06; 4. Çanak. Ağız çapı 15 cm. Bol taşçıklı. Kırmızı astarlı-perdahlı. Bul. No. AAA 09; 5. Çömlek. Ağız çapı 10 cm. Dış kırmızı astarlı-perdahlı, iç kararmış. Bul. No. AAA 01. 6-8. Dikey tünel kulplar. Kırmızı astarlı perdahlı. Bul. No. AAA 19-21; 9. Dip. Çapı 9 cm. sarımsı kırmızı astarlı-perdahlı. Bul. No. AAA 15; 10. Dip. Çapı 7 cm. Sarımsı kırmızı astarlı perdahlı. Bul. No. AAA 12; 11. Dip. Çapı 9 cm. Dış kırmızı, iç pembe astarlı-perdahlı. Bul. No. AAA 13; 12. Dip. Çapı 6 cm. Koyu kırmızımsı kahve astarlı. Bul. No. AAA 16; 13. Çekirdek. Siyah çakmaktaşı. Bul. No. AAA 23; 14. Çekirdek. Mor çakmaktaşı. Bul. No. AAA 24; 15. Dilgicik. Sarımsı kahve çakmaktaşı. Bul. No. AAA 25; 16. Dilgicik. Siyah obsidyen. Bul. No. AAA 26; 17. Dilgicik. Siyah çakmaktaşı. Bul. No. AAA 27; 18. Dilgicik. Siyah obsidyen. Bul. No. AAA 28.

Çizim 2: Çakallar Batı Kesimi (Güner Oral Tarlası) Erken Kalkolitik Keramik örnekleri (1):

1. Çanak. Ağız çapı 30 cm. Kaba. Yeşilimsi sarı sade yüzeyli. Bul. No. AAA 35; 2. Çanak. Ağız çapı 32 cm. Soluk kahve perdahlı. Bul. No. AAC 12; 3. Çanak. Ağız çapı 21 cm. Soluk kahve sade yüzeyli. Yer yer kararmış. Bul. No. AAB 19; 4. Çanak. Ağız çapı 23 cm. Soluk kahve sade yüzeyli. Bul. No. AAB 20; 5. Çanak. Ağız çapı 18 cm. Açık kırmızımsı kahve sade yüzeyli. AAC 25; 6. Çanak. Ağız çapı 13 cm. Çok soluk kahve sade yüzeyli. Bul. No. AAB 22. 7. Çanak. Ağız çapı 12 cm. Soluk kahve sade yüzeyli. Bul. No. AAC 21; 8. Çanak. Ağız çapı 12 cm. Grimsi kahve hafif perdahlı. Bul. No. AAC 11.

Çizim 3: Çakallar Batı Kesimi (Güner Oral Tarlası) Erken Kalkolitik Keramik örnekleri (2):

1. Çömlek. Ağız çapı 40 cm. Dış soluk kahve, iç ve cidar grimsi siyah. Bul. No. AAC 28. 2. Çömlek. Ağız çapı 14 cm. Açık kırmızımsı kahve sade. Bul. No. AAC 14; 3. Çömlek. Ağız çapı 12 cm. Dış gri kahve perdahlı. İç kaba. Bul. No. AAC 32. 4. Çanak. Ağız çapı 10 cm. Soluk kahve hafif perdahlı. Bul. No. AAC 29; 5. Çömlek. Ağız çapı 18. İç soluk kahve perdahlı. Dış kırmızımsı. Bul. No. AAC 27; 6. Dikey kulp. Bol taşçıklı pembemsi kahve sade yüzeyli. Bul. No. AAA 38; 7. Mahmuzlu kulp. Grimsi kahve sade. Bul. No. AAB 15; 8. Yatay kulp. Grimsi kahve sade yüzeyli. Bul. No. AAB 16. 9. Deliksiz tutamak. Kırmızımsı kahve sade. Bul. No. AAB 11.

Çizim 4: Çakallar Batı Kesimi (Güner Oral Tarlası) Erken Kalkolitik Keramik örnekleri (3):

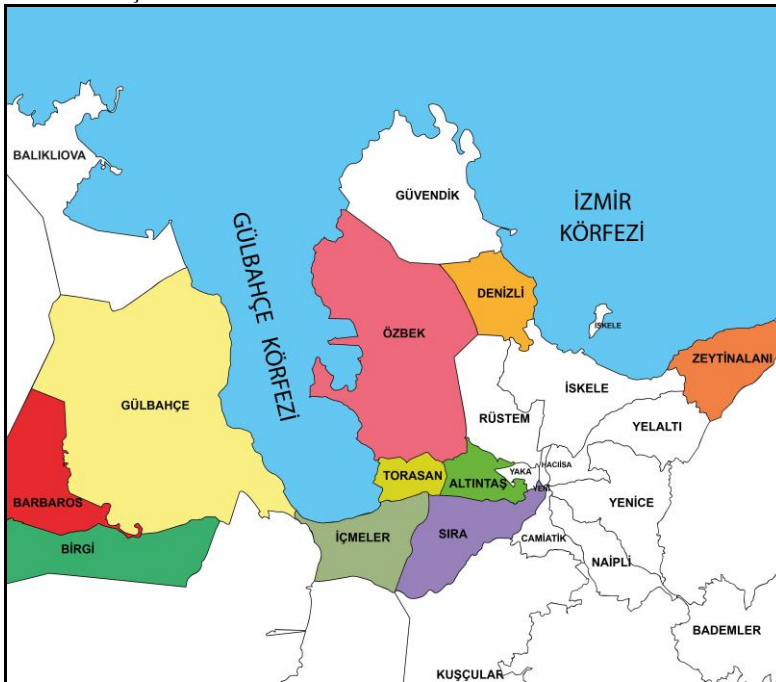
1. Dip. Çapı 12 cm. Bol taşçıklı. İç soluk kahve, dış pembe kahve sade yüzeyli. Bul. No. AAB 01; 2. Dip. Çapı 10 cm. Dış soluk kahve, iç gri sade yüzeyli. Bul. No. AAB 03; 3. Yüksek kaide. Oval. Soluk kahve yüzeyli. Bul. No. AAB 04; 4. Ayak. Kırmızımsı kahve sade yüzeyli. Bul. No. AAB 18; 5. Ayak. Çok soluk kahve sade yüzeyli. Bul. No. AAC 09; 6. Dilgicik. Sarı çakmaktaşı. Bul. No. AAC 34; 7. Dilgicik. Siyah çakmaktaşı. Bul. No. AAC 35; 8. Dilgicik. Siyah obsidyen. Bul. No. AAC 36.

Çizim 5: Tepeüstü Geç Neolitik Keramik örnekleri:

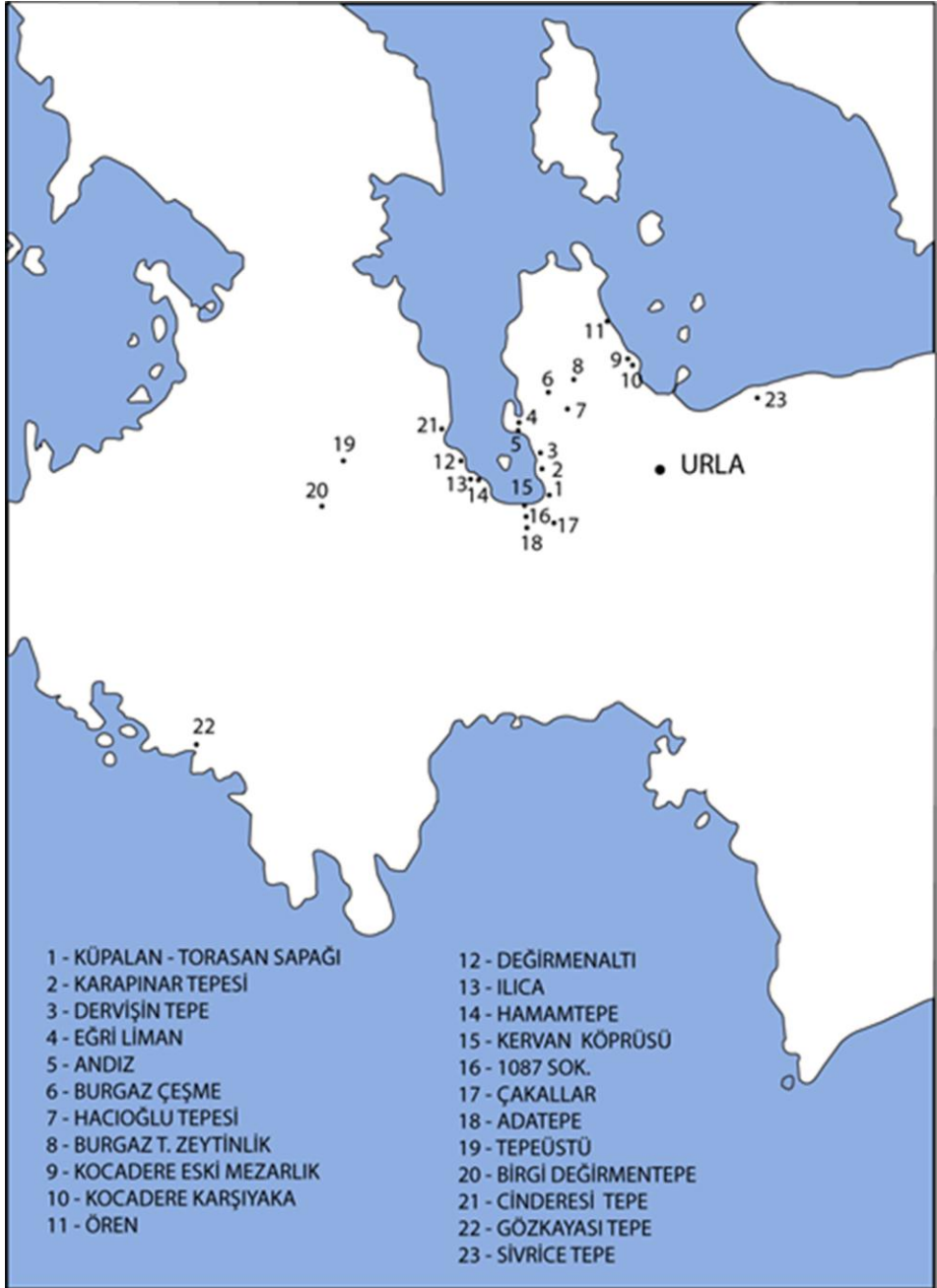
1. Çömlek. Ağız çapı 35 cm. Soluk kahve sade yüzeyli. Bul. No. AAM 18; 2. Çömlek. Ağız çapı 9 cm. Dış açık kırmızı astarlı, iç pişmeyle koyu. Bul. No. AAM 28; 3. Çanak. Ağız çapı 25 cm. Kırmızı astarlı. Bul. No. AAM 17; 4. Çanak. Ağız çapı 30 cm. Açık kırmızı astarlı. Bul. No. AAM 19; 5. Çanak. Ağız çapı 12 cm. Dış açık kırmızı, iç soluk kahve astarlı. AAM 20; 6. Çanak. Ağız çapı 11. Kırmızı astarlı-perdahlı. Bul. No. AAM 27; 7. Çanak. Ağız çapı 14 cm. Dış açık kırmızı, iç sarımsı kahve astarlı. Kod. AAM 23; 8. Çanak. Ağız çapı 10 cm. grimsi kahve yüzeyli. İç pişmeyle kararmış. Kod. AAM 22; 9. Çanak. Ağız çapı 18 cm. Kırmızı astarlı-perdahlı. Bul. No. AAM 26; 10. Pişmiş toprak sapan tanesi. Soluk kahve sade yüzeyli. Bul. No. AAM 51; 11. Dikey tünel tutamak. Açık kırmızı astarlı. Bul. No. AAM 31; 12. Delikli yassı tutamak. Sarımsı kahve astarlı. AAM 32; 13. Dip. Çapı 8 cm. Sarımsı kırmızı astarlı. Bul. No. AAM 33; 14. Dip. Çapı 8 cm. Kırmızı astarlı. Bul. No. AAM 36; 15. Dip. Çapı 12. Kırmızı astarlı. Bul. No. AAM 34.

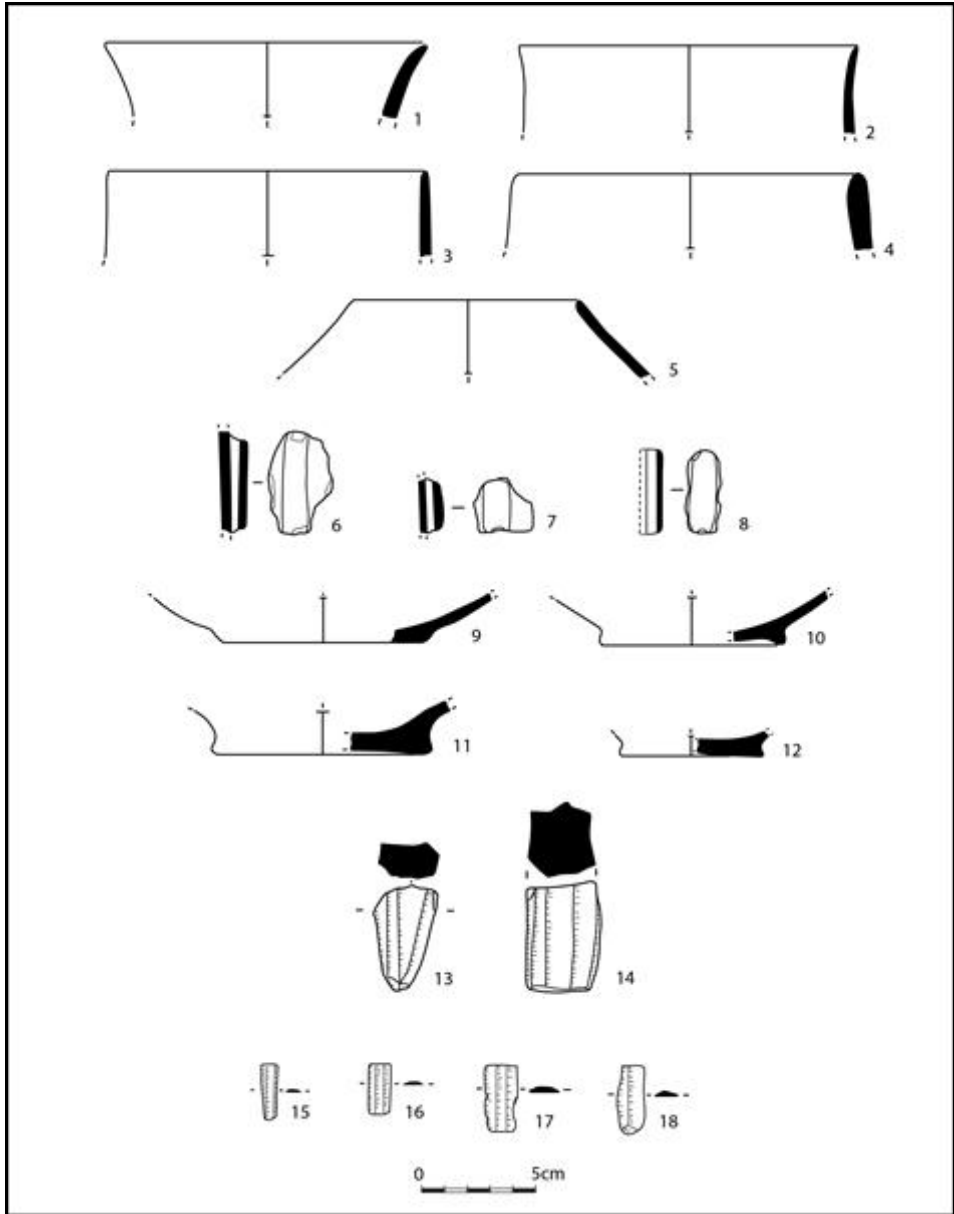
Harita 1: Araştırma sahası

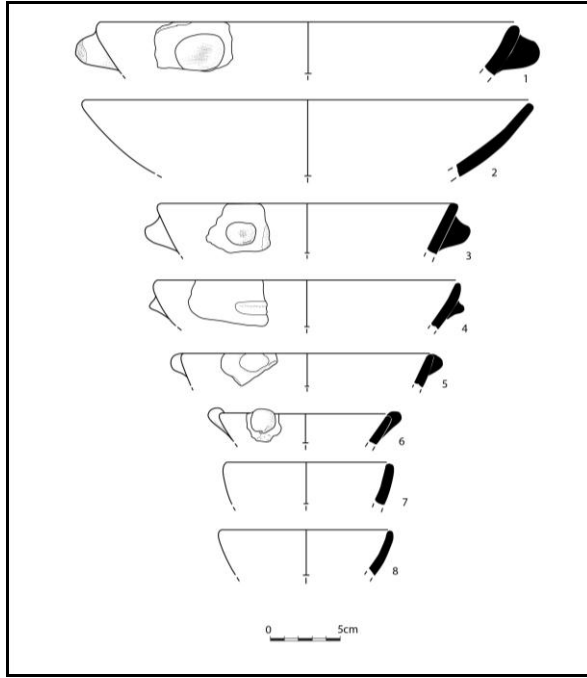
Harita 2: 2016 Yılında Araştırma Yürütülen Mahalleler/Köyler

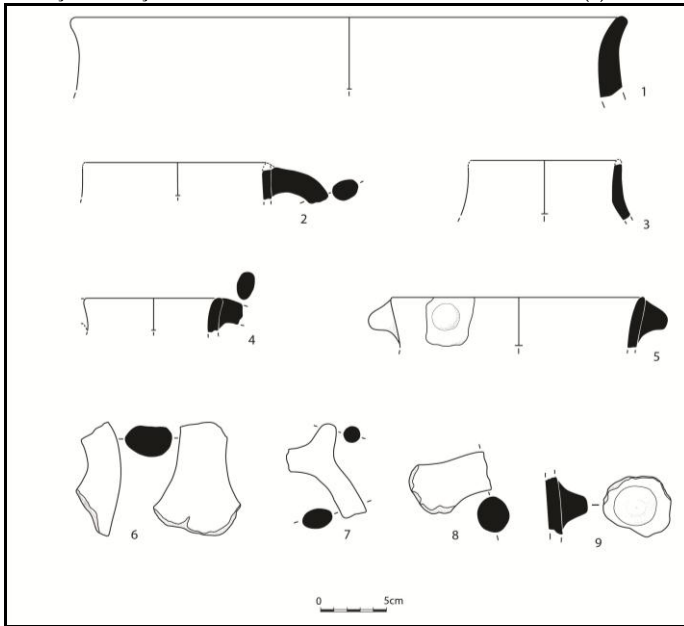
Harita 3: 2016 Yılında Araştırılan Yerler

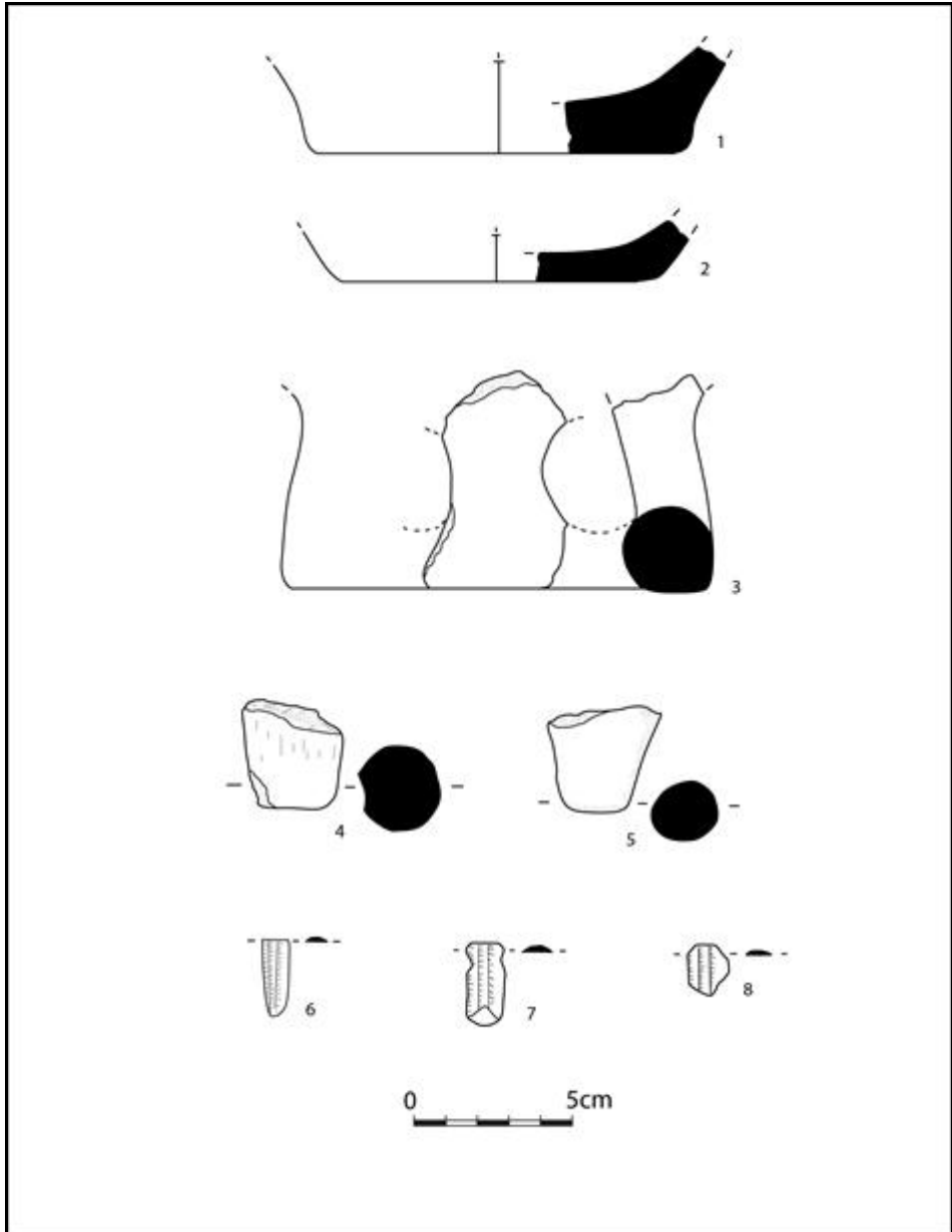
Çizim 1: Çakallar Geç Neolitik keramik ve diğer buluntuları

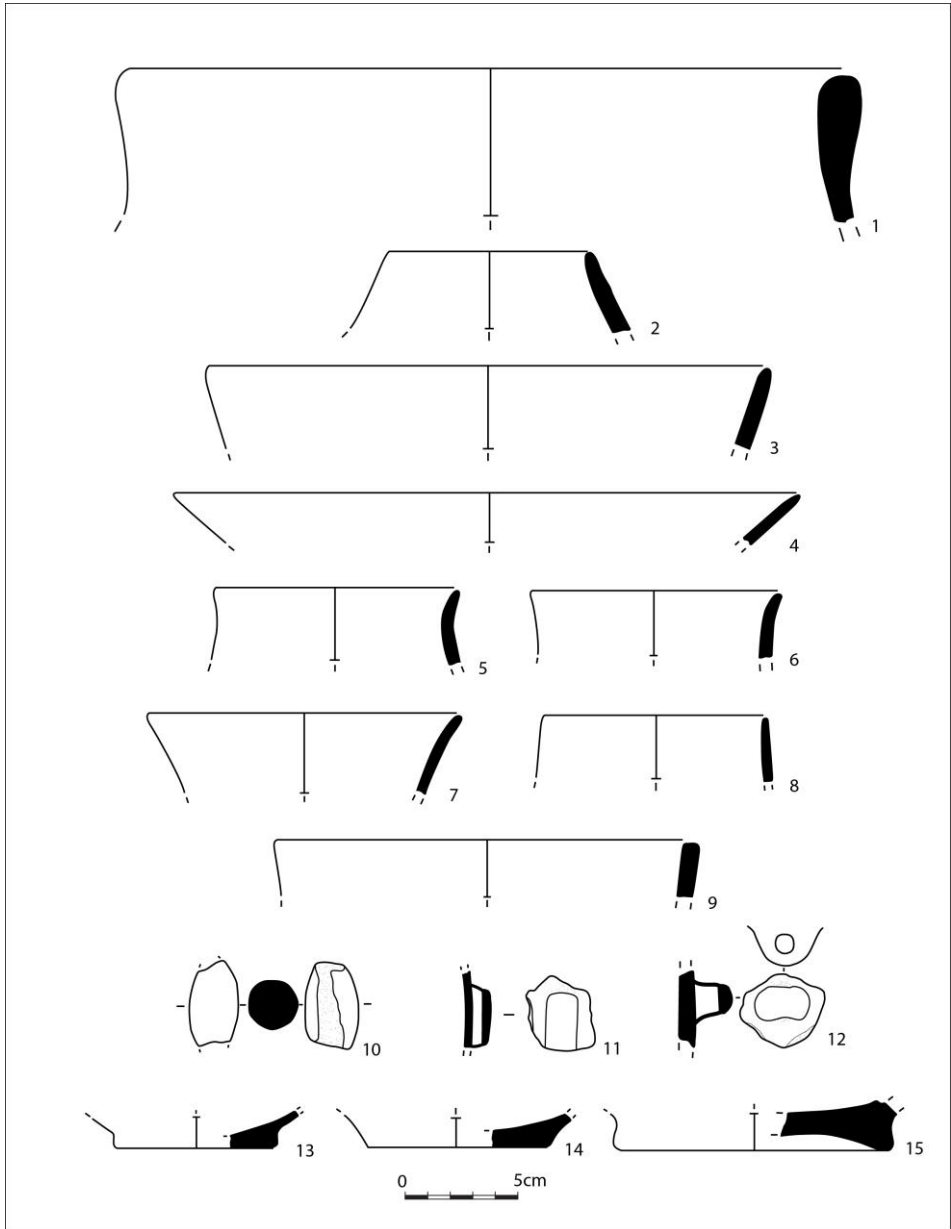
Çizim 2: Çakallar Erken Kalkolitik Keramik Buluntuları (1)

Çizim 3: Çakallar Erken Kalkolitik Keramik Buluntuları (2)

Çizim 4: Çakallar Erken Kalkolitik Keramik ve Diğer Buluntular.

Çizim 5: Tepeüstü Geç Neolitik Keramik Buluntuları

MERSİN AŞAĞI GÖKSU ARKEOLOJİK KURTARMA YÜZEY ARAŞTIRMASI PROJESİ 2016 SEZONU SONUÇLARI

Tevfik Emre ŞERİFOĞLU*

Mersin İli Silifke, Mut ve Gülnar İlçe sınırları içerisinde bulunan ve inşa edilmekte olan Kayraktepe Barajı dolayısıyla önemli bir kısmı sular altında kalacak Aşağı Göksu Vadisi'ndeki tehlike altındaki arkeolojik alanlar, mimari yapılar ve kültürel materyalin tespiti ve belgelenmesi amacıyla 2013 yılında başlatılan Aşağı Göksu Arkeolojik Kurtarma Yüzey Araştırması Projesi'nin kısa süreli dördüncü arazi çalışması sezonu 8-19 Ağustos 2016 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir (Şerifoğlu, Mac Sweeney ve Colantoni 2014; 2015a; 2015b; Şerifoğlu 2015; 2016; Şerifoğlu, Mac Sweeney, Colantoni, Collar ve Eve 2016; Şerifoğlu, Mac Sweeney ve Colantoni 2017).

Araştırma alanımız Silifke ve Mut ilçe merkezleri arasında kalan tüm alanı kapsıyor olsa da 2016 sezonu çalışmalarımız daha ziyade vadinin Mut İlçe sınırları içerisinde kalan kısmına odaklanmış, Kurtuyu Vadisi ve Kurtuyu Çayı'nın Göksu Nehri'yle birleştiği alan ana çalışma alanımız olmuştur (Resim: 1). Bu alanlardaki çalışmalar dışında Evkafçiftliği ve Kargıcak Köyleri çevresinde ve Keben Köyü mevkiinde bazı incelemeler gerçekleştirilmiştir. Geçen yıllarda olduğu gibi yine uzaktan algılama yöntemleriyle belirlenen arkeolojik alan adayları ziyaret edilerek buralarda arkeolojik materyalin olup olmadığı kontrol edilmiş, arkeolojik materyalle karşılaşılması durumunda bu alanların GPS koordinatları alınmış, alanların fotoğrafları çekilmiş, tespit edilen arkeolojik materyal yerinde temizlenmek, çizilmek ve fotoğraflanmak suretiyle belgelenmiştir (Şerifoğlu 2015; 2016). Araştırma iznimizin niteliği dolayısıyla çalışmalarımız Tunç ve Demir Çağları (Protohistorya)'na odaklansa da farklı dönem arkeolojik materyali barındırdığı tespit edilen alanlar ve buralarda tespit edilen bilimsel değeri yüksek buluntular her durumda fotoğraflanarak kayıt altına alınmış, bu

* Yrd. Doç. Dr. Tevfik Emre ŞERİFOĞLU, Bitlis Eren Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Rahva Yerleşkesi, 13000 Bitlis/TÜRKİYE. teserifoglu@beu.edu.tr

alanların da GPS koordinatları alınarak konumsal veritabanı sistemimize kaydedilmiştir.

Kurtsuyu Vadisi 2013 yılına dek Prof. Nicholas Postgate başkanlığında kazıları gerçekleştirilmiş Kilise Tepe höyüğünün kuzeyinden başlayarak Göcekler Köyü'ne dek uzanan bir alanı kapsamakta olup vadi içerisinde geçmiş sezonlarda üç arkeolojik alan tespit edilmiştir (Postgate ve Thomas 2007; Şerifoğlu, Mac Sweeney ve Colantoni 2014: 76-77; Şerifoğlu, Mac Sweeney ve Colantoni 2015a: 181-182). Vadi içerisinde 2016 sezonunda gerçekleştirilen çalışmalarla bu alanlara üç arkeolojik alan daha eklenebilmiştir. Bunlardan ilki Göcekler Köyü mevkiinde, Kurtseyu Çayı'nın batı kıyısında yer alan Göcekler II yerleşimidir (Resim: 2). 2014 yılında tespit edilen Göcekler I yerleşiminin hemen karşısında bulunan arkeolojik alan büyükçe bir kaya kütlesi üzerine oyulmuş muhtemel zeytinyağı ışıkları ve bunun hemen güneyinde yer alan arkeolojik yerleşim tabakalarından oluşmaktadır. Burada gerçekleştirdiğimiz incelemelerimiz söz konusu alanda yerleşimin Demir Çağı'nın ikinci yarısında başlayarak Roma Dönemi'ne dek sürdüğünü, Geç Roma Dönemi'nde ise daha ziyade zeytinyağı ışıklarının bulunduğu bir alana dönüştüğünü ortaya koymuştur. Kilise Tepe höyüğündeki kazı çalışmalarında elde edilen veriler bir yana bırakılırsa Demir Çağı'nın Göksu Vadisi'nin geneli söz konusu olduğunda az anlaşılmış dönemlerden biri olduğu göz önüne alındığında bu dönem arkeolojik materyaline sahip Göcekler II arkeolojik alanının özel bir önemi olduğu da söylenebilir (Postgate 2008; Bouthillier, Colantoni, Debruyne, Glatz, Hald, Heslop, Kozal, Miller, Popkin, Postgate, Steele ve Stone 2014).

Kurtsuyu Vadisi'nin güney ucunda, Kurtseyu Çayı'nın batı tarafında kalan Tuğrultepe 2016 sezonunda tespit edilen bir başka arkeolojik alandır (Resim: 3). Tuğrul Köyü'nün kuzeyinde yer alan doğal bir tepe ve bunun hemen kuzeyindeki düzlük alana yayılmış olan yerleşim alanında tespit edilen arkeolojik materyalin incelenmesi sonucu buraya ilk kez Erken Tunç Çağı'nda yerleşildiği, yerleşimin özellikle Geç Tunç Çağı'yla birlikte genişlemeye başladığı ve Geç Roma Dönemi'ne dek iskân edildiği anlaşılmıştır. Tuğrultepe'de özellikle Helenistik ve Roma Dönemlerine ait çanak-çömlek buluntuların yoğunluğu projemiz arazi çalışmalarında bu dönemlere tarihli arkeolojik materyale nispeten az rastlanmış olması açısından dikkat çekicidir.

Kurtsuyu Vadisi'nde tespit edilen son yerleşim alanıysa Kurtseyu Çayı'nın Göksu Nehri'yle birleştiği alandaki alüvyon ovasının kuzey ucunda yer alan Kurtseyutepe'dir (Resim: 4). Vadinin güney ucunda yer alan doğal bir tepe ve

çevresini içeren arkeolojik alanda tespit edilen az sayıda seramik örmeği burada belki Tunç ve Demir Çağları'nda da iskân faaliyetlerinin olmuş olabileceğini ancak alanın daha ziyade Geç Roma Dönemi'nde kullanıldığını ortaya koymuştur. Buluntular burada yakın çevrede 2013 yılında tespit ettiğimiz Köşelerli I ve Köşelerli II arkeolojik alanlarında olduğu gibi bir Geç Roma Dönemi çiftlik evinin bulunmuş olabileceğini düşündürmektedir (Şerifoğlu, Mac Sweeney ve Colantoni 2014: 76).

2016 sezonunda ekibimiz tarafından ziyaret edilerek belgelenen bir başka arkeolojik alan Kurtsuyutepe'nin güneydoğusunda ve Kilise Tepe höyüğü'nün kuzeyinde yer alan doğal bir tepe üzerinde bulunmaktadır (Resim: 5). Silifke-Mut karayolunun hemen kuzeyinde yer alan tepe yöre halkı tarafından antik mezarlık alanı olarak niteledirilmekte olup bu alanda son onbeş yılda gerçekleştirilen zeytincilik faaliyetlerinin burada bulunan mezarların tamamen tahribatıyla sonuçlandığı ekibimizce tespit edilmiştir. Alanda karşılaşılan seramik örneklerinden daha ziyade Geç Roma ve Bizans dönemlerine tarihli olduğu anlaşılan ancak Helenistik ve Roma dönemlerinde de kullanılmış olması muhtemel mezarlık alanındaki mezar taşları iş makineleri yardımıyla tepe üzerinde bir noktaya yığılmış, mezarlıkların bulunduğu tüm alana zeytin ağaçları ekilmiştir. Kilise Tepe ve Çingentepe höyüklerini gören hâkim bir tepede bulunan mezarlık büyük ihtimalle Kilise Tepe höyüğü sakinlerinin ilgili dönemlerde ölümlerini gömdükleri bir alan olduğundan burası Kilise Tepe Mezarlığı adıyla kayıt altında alınmıştır.

2016 sezonu çalışmalarımızın bir başka ayağını Evkafçiftliği ve Kargıcak köyleri çevresindeki tespitlerimiz oluşturmuştur. Kargıcak Köyü mevkiinde, vadiye ve Silifke-Mut karayoluna hâkim yüksek bir tepe üzerinde tespit ettiğimiz seramik örnekleri burada Geç Roma ve Bizans dönemlerinde çiftlik ya da askeri bir kontrol noktası vazifesi görmüş olması muhtemel küçük boyutlu bir yerleşimin olduğunu ortaya koymuştur (Resim: 6). Kargıaktepe adıyla kayıt altına alınmış olan arkeolojik alanı çevreleyen tepelerde geçmişte yoğun teraslama çalışmaları yapılmış olduğu gözlemlenmiş olup burdaki taş duvarlı terasların Kargıaktepe'yle bağlantılı olması muhtemeldir.

Evkafçiftliği Köyü mevkiindeki çalışmalarımız 2013 yılında ekibimizce tespit edilen ve Erken Tunç Çağı'ndan Bizans Dönemi'ne dek kesintilerle iskân edildiği anlaşılan Damtepe höyüğü çevresinde gerçekleştirilmiştir (Şerifoğlu, Mac Sweeney ve Colantoni 2014: 75). Damtepe'deki yerleşimin çağlar boyunca değişen genişliğini ve yayılım alanını tespit etmeye yönelik olarak 2014 yılında hö-

yüğün batısında gerçekleştirilen araştırmalarımıza ek olarak bu sezon höyüğün doğu tarafında yer alan düzlük alanda sistematik yürüyüşler gerçekleştirilmiştir (Resim: 7; Şerifoğlu, Mac Sweeney ve Colantoni 2015a: 1810-181). 20 metreye 20 metrelik kareler içerisinde beş kişilik bir ekiple doğu-batı yönlü olarak alanın en doğusunda yer alan derin vadiden höyüğe kadar gerçekleştirilen taramalar, düzlük alanın tespit edilen seramik ve kiremit örnekleri bağlamında daha ziyade Geç Roma ve Bizans Dönemlerinde iskân edildiğini ortaya koymuştur. 2014 yılında höyüğün batı tarafındaki düzlük alanda da benzeri sonuçların elde edilmiş olması Damtepe'deki yerleşimin bu döneme kadar höyükle sınırlı kaldığını, Geç Roma ve Bizans dönemleriyle birlikte yerleşimin hızlı bir büyüme göstererek çevredeki düzlüklerere yayıldığını anlamamızı sağlamıştır.

2016 arazi sezonunda ziyaret edilerek arkeolojik incelemeler gerçekleştirilen son nokta Keben Köyü ve köyün hemen kuzeyinde bulunan arkeolojik alan olmuştur. 2013 yılında ziyaret edilerek belgelenen Çolakkız kaya kabartmasıyla köy arasındaki az eğimli alanda ekibimizce gerçekleştirilen yüzey taramalarında zeytinyağı işlikleri, kaya mezarları ve mimari yapılara ait kalıntılar tespit edilmiş, antik dönemde inşa edilerek Osmanlı Dönemi'nde onarıldığını tahmin ettiğimiz taş patika yol bir CORS-GNSS cihazı yardımıyla haritalanmıştır (Resim: 8; Şerifoğlu, Mac Sweeney ve Colantoni 2014: 79). Söz konusu patika köyden başlayarak Çolakkız kaya kabartmasına ulaşmakta, oradan da vadinin üzerine çıkarak buradaki yaylalara uzanmaktadır. Eskiçağlardan beri kullanıldığını tahmin ettiğimiz yolun vadiyi iç kesimlere ve hatta sahile bağlayan güzergâhlardan birini temsil ediyor olması muhtemeldir. Çolakkız kaya kabartması etrafında arkeolojik buluntularla karşılaşılmamıştır ancak anıtın daha aşağısından başlayarak köye kadar uzanan alanda tespit edilerek incelenen seramik örnekleri daha ziyade Geç Roma ve Bizans dönemlerine tarihlendirilebilmişlerdir.

Çolakkız kaya kabartması burada daha önce çalışmalar gerçekleştirmiş biliminsanlarınca Geç Tunç ve Demir Çağı'na tarihlendirilmiş olsa da burada ilgili dönemlere ait herhangi bir arkeolojik veriyle karşılaşılma olmasa söz konusu güzergâh bu dönemlerde kullanılmış olsa da alanın iskân edilmediğini, Keben'de ancak Geç Roma dönemiyle birlikte bir yerleşim alanının kurulduğuna işaret etmektedir (Resim: 9; Taşyürek 1976; Ehringhaus 1995). Öte yandan arkeolojik alanın modern köyle birleştiği aşağı kısımda tespit edilen iki su kaynağı Çolakkız kaya kabartmasının bir tür su kültürle bağlantılı olabileceği fikrini de akıllara getirmektedir.

Projemizin 2016 sezonunda gerçekleştirilen bir çalışma da Kurtsuyu Vadisi'nin kuzey ucunda yer alan ve geçmişte taş ve seramik buluntulara hammadde sağlamış olduğu düşünülen jeolojik alanın incelenmesi olmuştur (Resim: 10). Nitekim Kilise Tepe kazıları esnasında bulunan birçok ezgi taşının hammadde kaynağının bu bölge olduğu daha önce uzmanlar tarafından tespit edilmiştir (Bouthillier, Colantoni, Debruyne, Glatz, Hald, Heslop, Kozal, Miller, Popkin, Postgate, Steele ve Stone 2014: 118, 128). Bu alana 2014 sezonunda gerçekleştirilen ziyaretin devamı niteliğindeki çalışmamızda bu bölgede küçük çaplı bir tarama yapılmış ancak herhangi bir arkeolojik buluntuyla karşılaşılmuştur. 2014 sezonu incelemelerimiz alanın doğu kısmına odaklanmışken 2016 yılı çalışmalarımız daha batı kısımları incelemeye yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma aynı zamanda 2017 yılı itibariyle projemiz kapsamında konunun uzmanları tarafından başlatılacak jeolojik ve jeomorfolojik çalışmaların da ilk ayağını oluşturmuştur.

Aşağı Göksu Arkeolojik Kurtarma Yüzey Araştırması Projesi'nin 2016 arazi sezonu önceki sezonlara nazaran daha küçük bir ekiple ve daha kısa süreli olarak gerçekleştirilmiş olsa da bu yıl için hedeflenen tüm bilimsel amaçlara ulaşılmıştır (Resim: 11). 2016 sezonu çalışmalarımız Aşağı Göksu Vadisi'nin halen bütünüyle anlaşılamamış kültür tarihine ışık tutan ve çağlar boyunca sosyo-ekonomik ve politik sebeplerle değişim gösteren bölgesel yerleşim sistemlerinin daha iyi kavranmasını sağlayacak önemli verilere ulaşmamızı sağlamıştır. Bölgedeki çalışmalarımız gerekli iznin verilmesi halinde 2017 sezonunda da sürececek, baraj suları altında kalacak alanlardaki detaylı sistematik incelemelere ve uydu görüntüleri ile haritalar yardımıyla belirlenen arkeolojik alan adaylarının ziyaret edilerek çizim ve fotoğraflama yoluyla belgelenmesine devam edilecektir.

2015 sezonunda başlanan ancak ülke genelinde ilan edilen Olağanüstü Hal durumu sebebiyle 2016 sezonunda devam edilemeyen başlıca arkeolojik yerleşimlerin insansız hava aracıyla hava fotoğraflarının çekilerek bunların üç boyutlu görüntülerinin oluşturulması çalışmalarına da 2017 sezonunda devam edilmesi umulmaktadır. Yine geçmiş sezonlarda vadideki başlıca höyükler ve çevrelerinde başlatılan jeofizik incelemelerin 2017 yılında sürdürülmesi planlanmaktadır. Öte yandan önümüzdeki yıllarda başta Çingentepe ve Attepe höyükleri olmak üzere baraj suları altında kalacak bazı arkeolojik yerleşimlerde Devlet Su İşleri ve Karayolları Genel Müdürlüğü'nün maddi desteği ve Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izniyle kurtarma kazılarının başlatılması da mümkündür.

Yüzey araştırması projemizin 2016 sezonu arazi çalışması ekibi yürütücü olan şahsım dışında arazi yöneticisi Dr. Carlo Colantoni, teknik çizimci ve fotoğrafcımız Nazlı Evrim Şerifoğlu ve Karaman Müzesi Uzmanlarından Bakanlık Temsilcisi İsmail ATCI'dan oluşmuştur. Yüzey araştırması çalışmalarına uzman ekip dışında lisansüstü öğrencileri Nevra Arslan, Songül Yetişir, Şivan Ayus ve Erdoğan Ödük de katılmışlardır (Resim: 12).

Teşekkür

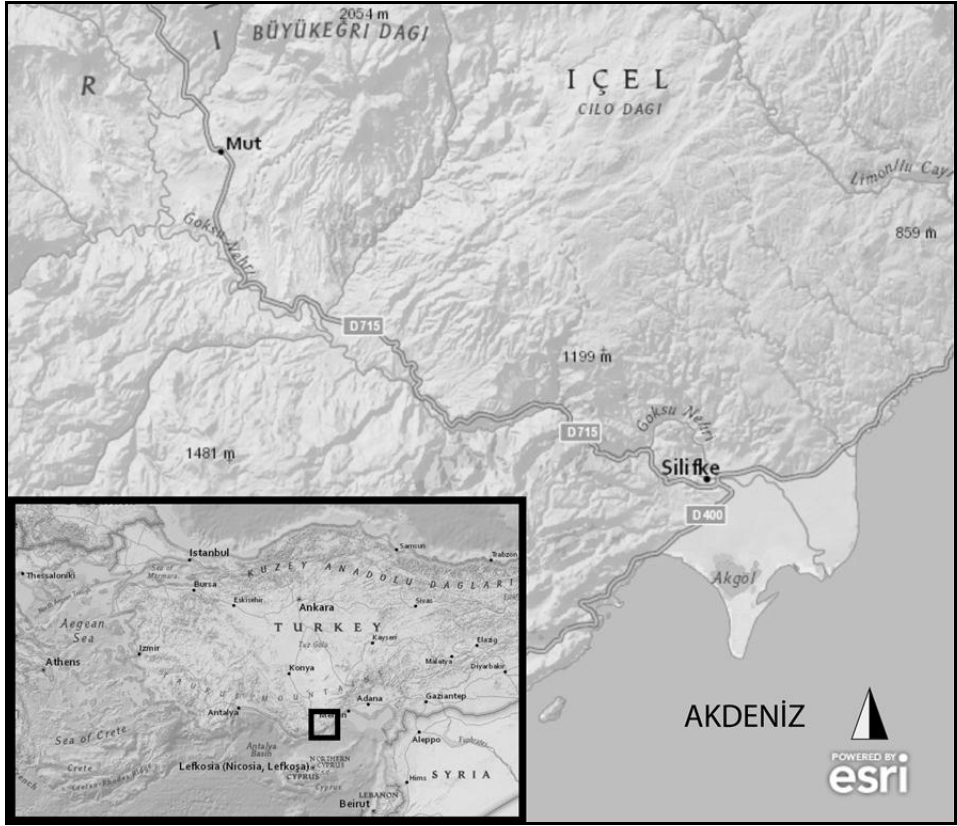
Projemizin 2016 arazi çalışması Britanya Akademisi'nin Newton Fonu çerçevesinde Bitlis Eren Üniversitesi ve Leicester Üniversitesi ortaklığında başlatılan araştırma projesi kapsamında sağlanan maddi destekle gerçekleştirilmiştir. Akademinin projemize desteği 2017 yılında da sürecektir. Bu bağlamda Britanya Akademisi'ne ve projemize olan kurumsal destekleri dolayısıyla Bitlis Eren ve Leicester üniversitelerine müteşekkirimiz. Silifke Müze Müdürlüğüne ve Bakanlık Temsilcisi İsmail ATCI'ya arazi çalışmaları esnasında bizlere vermiş oldukları destek dolayısıyla teşekkür eder, bizlere bu bölgede araştırma yapma imkânı veren Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne ve tüm emekleri dolayısıyla Kazılar Dairesi personeli başta olmak üzere Genel Müdürlüğün değerli çalışanları için teşekkürlerimizi sunarız.

KAYNAKÇA

- BOUTHILLIER, C., C. COLANTONI, S. DEBRUYNE, C. GLATZ, M. M. HALD, D. HESLOP, E. KOZAL, B. MILLER, P. POPKIN, N. POSTGATE, C. S. STEELE ve A. STONE, 2014. "Further Work at Kilise Tepe, 2007-11: Exploring the Bronze to Iron Age Transition", *Anatolian Studies*, 64: 95-161.
- EHRINGHAUS, H., 1995. "Das hethitische Felsrelief von Keben", *Antike Welt*, 26: 215-219.
- POSTGATE, J. N. ve D. THOMAS, 2007. *Excavations at Kilise Tepe 1994-1998: From Bronze Age to Byzantine in Western Cilicia*. McDonald Institute for Archaeological Research; British Institute at Ankara, Cambridge; Londra.
- POSTGATE, J. N., 2008. "The Chronology of the Iron Age Seen from Kilise Tepe", *Ancient Near Eastern Studies*, 45: 166-187.
- ŞERİFOĞLU, T. E., 2015. "Mersin Aşağı Göksu Arkeolojik Kurtarma Yüzey Araştırması Projesi 2013 Sezonu Sonuçları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 32/2: 43-54.
2016. "Mersin Aşağı Göksu Arkeolojik Kurtarma Yüzey Araştırması Projesi 2014 Sezonu Sonuçları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 33/2: 263-276.

- ŞERİFOĞLU, T. E., N. MAC SWEENEY ve C. COLANTONI, 2014. "Lower Göksu Archaeological Salvage Survey Project, the Preliminary Results of the First Season", *Anatolica*, 40: 71-92.
- 2015a. "Lower Göksu Archaeological Salvage Survey Project, the Second Season", *Anatolica*, 41: 177-190.
- 2015b. "Lower Göksu Archaeological Salvage Survey Project: the Results of the 2013 and 2014 Seasons", S. R. Steadman ve G. McMahon (ed.), *The Archaeology of Anatolia: Recent Discoveries (2011-2014) Volume I*. Cambridge Scholars Press, Newcastle upon Tyne: 228-254.
- ŞERİFOĞLU, T. E., N. MAC SWEENEY, C. COLANTONI, A. COLLAR ve S. EVE, 2016. "Lower Göksu Archaeological Salvage Survey Project, the Third Season", *Anatolica*, 42: 11-27.
- ŞERİFOĞLU, T. E., N. MAC SWEENEY ve C. COLANTONI, 2017. "Lower Göksu Archaeological Salvage Survey Project, the Fourth Season", *Anatolica*, 43, *basım*da.
- TAŞYÜREK, A., 1976. "Silifke 'Keben' Hitit Kaya Kabartması - The Keben Hittite Rock Relief from Silifke", *Türk Arkeoloji Dergisi*, 23: 97-102.

Resim 1: Mersin Aşağı Göksu Arkeolojik Kurtarma Yüzey Araştırması Projesi çalışma bölgesi.

Resim 2: Göceklertepe II arkeolojik alanı.

Resim 3: Tuğrultepe'den bir görünüm.

Resim 4: Kurtsuyutepe arkeolojik alanı.

Resim 5: Kilise Tepe'nin kuzeyinde yer alan antik mezarlıktan bir görünüm.

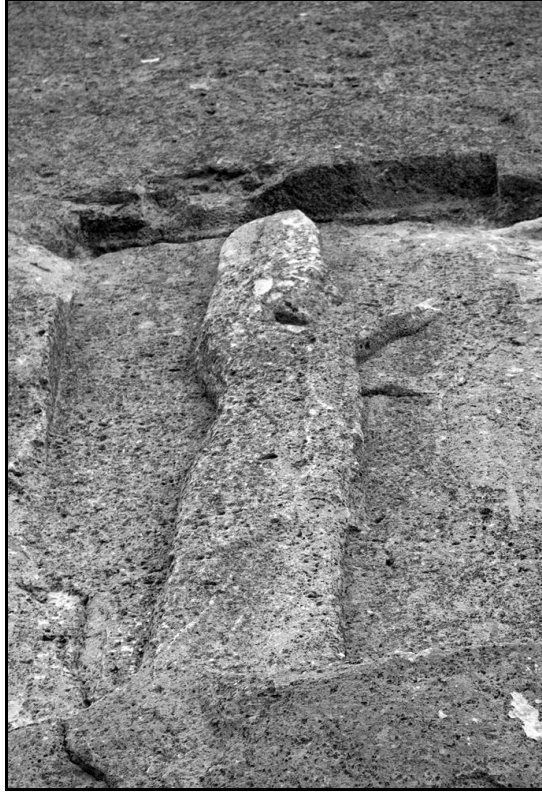
Resim 6: Kargıcaktepe arkeolojik alanındaki çalışmalarından bir görünüm.

Resim 7: Damtepe'nin doğu tarafında yer alan düzlük alanda gerçekleştirilen sistematik yürüyüşlerden bir görüntü.

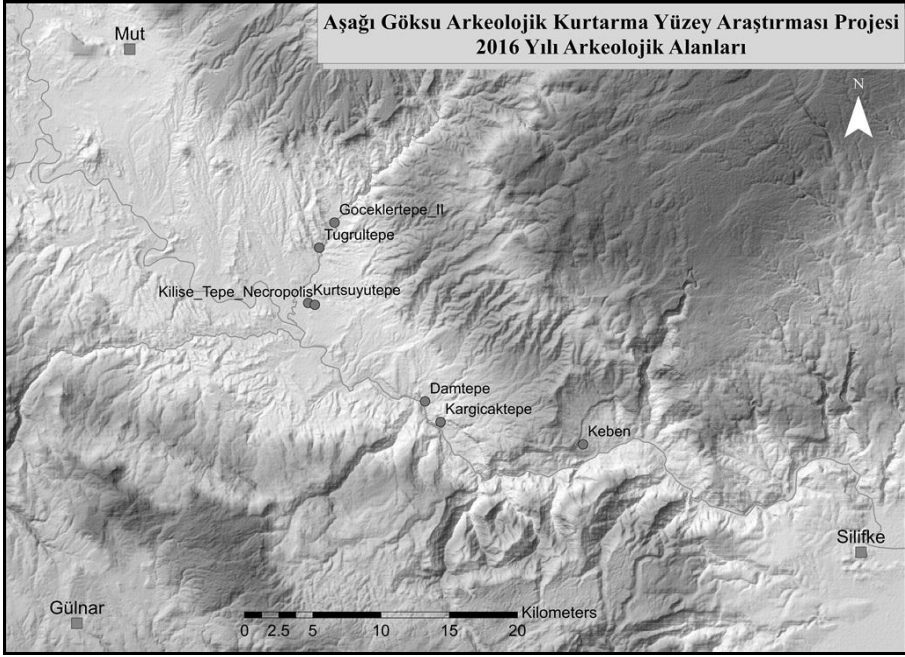
Resim 8: Keben K  y   mevkiinde bulunan taş patika yol.

Resim 9: Keben-Çolakkız kaya kabartması.

Resim 10: Kurt Suyu Vadisi'nin kuzeyinde bulunan jeolojik alandan bir görünüm.

Resim 11: 2016 arazi çalışması sezonunda tespit edilen ve belgelenen arkeolojik alanlar.

Resim 12: 2016 arazi çalışması sezonu ekibi.

MUĞLA MENTEŞE İLÇESİ PİSYE- PLADASA KOİNONU YÜZEY ARAŞTIRMASI (2016)

Ufuk ÇÖRTÜK*
Şahin GÜMÜŞ

Pisye- Pladasa Koinonu Yüzey Araştırması Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi adına 20 Eylül- 06 Ekim 2016 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir¹. 90'lı yıllarda bu alanda yapılan epigrafik araştırmalar neticesinde yörede ele geçen kimi belgeler *Pisye'nin*, *Pladasa* ile bir *koinon* (birlik) oluşturduğunu ve birliğin merkezi olduğunu göstermesi² ve MÖ 197 yılına tarihlenen Nikagoras yazıtında Rodos'lu general Nikagoras'ın *Idyma* ve *Kyllandos'un* topraklarıyla birlikte *Pisye'ninkileri* de ki -olasılıkla Makedonya Kralı V. Philip'in elinden -geri aldığı gibi ifadeler³, bu bölgenin arkeolojik izlerinin araştırılmasına yöneltmiştir bizi.

Yüzey araştırmasında tespit edilen arkeolojik kalıntıların mevcut durumunun fotoğrafları çekilmiş, çizimleri yapılmış ve tanımlanmıştır. Kalıntıların GRS 1 ile ITRF -96 27 3° koordinat sisteminde ölçümleri alınmıştır. Halihazır haritası olmayan ve araştırma alanının Netcad Z modülü kullanılarak sayısal haritası

* Yrd. Doç. Dr. Ufuk ÇÖRTÜK, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Muğla/TÜRKİYE.

** Uzman Dr. Şahin GÜMÜŞ, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Muğla/TÜRKİYE.

¹ Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Arkeoloji Bölümü ile Karya Araştırma ve Uygulama Merkezi çalışmaları kapsamında yürüttüğümüz 2016 yılı yüzey araştırmalarına verdiği izinle destek veren T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne teşekkürü borç biliriz. Çalışmalarımız boyunca gösterdikleri ilgi ile araştırmalarımıza bilimsel katkı sağlayan Bakanlık temsilcisi Seval TAN'a teşekkür ederim. Ayrıca araştırmaya katılan ve tüm özverileriyle çalışan Arkeolog Hafize Nur ÇAÇLAR'a ve arkeoloji öğrencileri Abdullah Buğra ÇAKICI'ya ve Ali Diren AKKAYA'ya teşekkür borçluyum. Üniversitem ve de Menteşe Belediyesine sağlamış oldukları lojistik destek için teşekkürlerimi sunuyorum. Çalışmamız sırasında tespit edilen kaçak kazı alanları konusunda gerekli hassasiyeti gösteren ve araştırmamıza destek veren Muğla Müze müdürlüğüne ve uzmanlarına ayrıca teşekkür etmem gerekir. Yeşilyurt, Kafaca ve Çaybükü muhtarlıklarına da şükranlarımı sunarım.

² Varinlioğlu 1991, 137.

³ Blümel 1991, App. I-II.

oluşturulmuş ve kalıntılar 1/25. 000 lik haritalar dışında elde edilen sayısal haritaya eklenmiştir. Tanımlanan arkeolojik kalıntılar Argcis 9.3 yazılımı kullanılarak bir veri tabanı oluşturulmuştur ve yine Argcis 9.3 yazılımı kullanılarak koordinatlandırılmış kalıntıların planları hava fotoğrafları üzerine işlenmiştir.

Yüzey araştırması Muğla İli sınırları içinde, kuzeyde ve batıda Menteşe İlçe sınırı ile güneyde Gökova deniz kıyı şeridi ile sınırlandırılmıştır. Doğuda sınır ise, Yeşilyurt (Pisye), Dağdibi, Alçı, Yeni Bağyaka ve Derinkuyu Köyleri'ni içine alacak şekilde çizilmiştir. 2016 yılı yüzey araştırmasında bu alanın kuzeyini ve kuzeydoğusunu kapsayacak şekilde Yeşilyurt (Pisye), Dağdibi, Kafaca, Tınaz, Çaybükü, Çırpı ve kısmen de Çiftlikköy Mahalleleri taranmıştır (Harita: 1).

YERLEŞİMLER VE KALELER

Aldıran Asarı Kalesi ve Aslanlı Mevkii Yerleşimi:

Yüzey araştırması çalışmamızın gerekçelerinden biri de günümüze kadar yapılan çalışmalarda Pisye kenti olarak lokalize edilen kalıntıların tespit edilmesi ve söz konusu lokalizasyon önerilerinin doğruluğunun anlaşılmasıdır⁴. Bu bağlamda kent planının çıkarılması ve kalıntıların dağılımı kentin kimliğinin anlaşılması açısından büyük önem taşımaktadır ki, önceki yıllarda yapılan çalışmalarda kentte tespit edilen yapılar ve Aldıran Asarı'nın planı incelenmiş ve 2016 çalışmalarımızda kale planında büyük oranda eksiklerin olduğu belirlenmiştir⁵. Çalışmaya Aldıran Asarı'nda yer alan kale planı ve kale içinde yer alan yapı gruplarının tanımlanması ve belgelenmesi ile başlamıştır.

Muğla, Yeşilyurt Mahallesi sınırları içinde kalan Aldıran Asarı Kalesi, 745 metre yüksekliğinde bir tepe üzerinde bulunmaktadır. Tepe yükseltisi doğu-batı doğrultulu olup, tepe düzlüğü 600x200 metre ölçülerinde bir alanı kapsamaktadır (Resim: 1). Kalenin 2016 yılı çalışmaları sonucunda sur planı tamamlanmış ve çevirme üzerinde, güney sur hattında 6, doğu surunda 3, batı surunda 4 ve kuzey surunda 1 olmak üzere toplam 14 adet kule tespit edilmiştir (Resim: 1). Ayrıca güney yönde 2 ve batıda da kentin ana girişi olan 1 adet kapı plana eklenmiştir. Aldıran Asarı Kalesi'nin güneyini tamamen çeviren ve yaklaşık uzunluğu 535 metre olan güney suru birçok noktada iyi korunmuştur. Güney sur hattı 6 kule ile desteklenirken 2 adet de kapı ile de güneyden sur içine giriş sağlanmaktadır. Güney suru genişliği 1, 80 metre olarak ölçülmüştür.

⁴ Debord – Varinlioğlu 2001, 26-29.

⁵ Debord – Varinlioğlu 2001, 28, Fig. 22.

Surun yer yer korunan yüksekliği 1,10 - 1,20 metredir. Sur karakterinin, iç ve dış yüzlerinde büyük polygonal blokların kullanıldığı ve bu blokların arasının irili ufaklı moloz dolgu şeklinde olduğu görülmektedir (Resim: 2). Duvar işçiliğindeki bu dayanıklılığın nedeni Pisye ovasına bakan ve dolayısıyla da güneyden gelebilecek tehlikelere karşı bu yöndeki savunma hattının büyük ve daha dayanaklı yapılması olmalıdır. Antik yazarların aktardığı bazı anekdotlar da bu düşüncüyü destekler niteliktedir. Özellikle MÖ 4. yüzyılın başlarında bölge, Pers hegemonyasının altında olmasına karşın yer yer Sparta saldırılarına maruz kalmıştır⁶. Dolayısıyla da Sparta saldırılarına karşı durabilmek adına daha sağlam bir sur sistemi ihtiyacı doğmuş olması akla yakın gelmektedir.

Sur hattındaki kulelerin doğu kenarları 6,40 ile 4,35 metre, batı kenarları 6,30 ile 4,65 metre ve güney kenarları da 6,20 ile 4,90 metre arasında değişen ölçülere sahiptir. Kulelerin duvar kalınlıkları 0,70 ile 1,30 metre arasında değişmektedir. Kule duvarları, surlarda görülen benzer örgü tekniğine sahiptir. Kulelere girişi sağlayan kapı açıklıkları ortalama 2 metre derinliğinde ve 1,10 metre genişliğindedir. Güney suru üzerinde, GK 3'ün 43,50 metre doğusunda, kalenin küçük boyutlu güney yan kapılarından (GYK 1) biri bulunmaktadır Sur yönüne dik olarak gelen yandan giriş sağlayan kapı açıklığı kuzeyde ve güneyde yekpare ikişer söve bloğu ile sınırlandırılmıştır. GYK 1 kulesiz bindirmeli kapı tipine girmektedir (Resim: 2)⁷. Bu kapı tipi sur duvarlarının birbirlerini aşarcasına kavuşturulması ile meydana getirilen kapılardır. Thasos'ta Silen kapısı, Priene'de doğu kapısı, Miletos'ta güneydoğu kapısı ve Samikon Kalesi'nde bazı küçük boyutlu kapılar bu kapı tipi altında değerlendirilmektedir⁸. Kapının sur hattına paralel şekilde yapılmayıp, sura dik bir şekilde inşa edilmesi ve yanlarda kapıyı korumaya dönük herhangi bir kulenin olmaması, çok sık kullanılmayan, sadece gerektiğinde kalenin güney kenarıyla ilişkili trafiğe dönük yapılmış olduğunu düşündürmektedir. GK 6'dan itibaren güney suru yaklaşık 67 metre devam ederek, doğuda bir kule ile desteklenmiş başka bir güney yan kapısına (GYK 2) ulaşır. GYK 2, kuzeyde bir kapı açıklığı ile kale merkezine açılan U formunda bir girişe sahiptir. Doğu surunun güney başlangıcında dış hattı iki üç blok yüksekliğinde korunmuş, iç yüzü ise tahrip olmuştur. Kuzeye doğru ilerledikçe yer yer 4-5 duvar sırası yüksekliğince korunan doğu surunda daha küçük boyutlu polygonal blokların yanında trapezoidal blokların da kullanıldığı

⁶ Ksen. Hell. IV. 3. 11-12.

⁷ Akarca 1998, 149, Res. 94, 1c.

⁸ Akarca 1998, 149-151.

görülmektedir. Doğu suru güneyde 1,80 metre, kuzeyde ise 2,40 metre genişliğe sahiptir. Yaklaşık 128,50 metre uzunluğundaki doğu sur hattı üzerinde 3 adet kule yer almaktadır. Doğu surundaki kulelerin doğu kenarları ortalama 5,50 metre ve güney kenarları 6,20 ile 4,50 metre arasında değişen ölçülere sahiptir. Kulelerin duvar kalınlıkları 1 ile 1,40 metre arasında değişmektedir. Tepenin doğusundaki yoğun bitki örtüsü ve tahribat nedeniyle doğu kulelerinin sadece dış köşe blokları ve temel seviyesinde kısmen korunmuş 1- 2 taş sırası izlenebilmektedir. Kulelere girişi sağlayan kapı açıklıkları ortalama 1,70-2,90 metre derinliğinde ve 0,90-1,10 metre genişliğindedir. Doğu surundaki DK 3'ün yuvarlak planlı bir yapıda inşa edilmiş olabileceği ki, kule tipi olarak sur duvarını keserek inşa edilmiş kule tipine uygun bir plan sergilemektedir⁹. Aldıran Asarında sadece doğu surunda görülen, içte sura paralel 19 metre uzunluğunda bir duvar daha tespit edilmiştir (Diateikhisma?). Kuzeye ilerleyen sur doğu köşeden 30-40 metre daha izlenmekte ve sonrasında belirginleşen anakayaya dayandırılarak sonlandırılmaktadır. Aldıran Asarı Kalesi'nin 530 metre uzunluğundaki kuzey kenarında sur olabilecek herhangi bir iz görülmemektedir. Kuzey surunun, kalenin kuzey batı köşesinde 17,25 metre uzunluğunda bir kısmı izlenebilmektedir. Kalenin kuzey batısında 1 adet kule tespit edilmiştir. Kuzey batı kule (KBK) 7,50 x 9,90 x 9 metre ölçülerindedir. Kulenin girişi güneyden, genişliği 1, 10 metre, derinliği 2,30 metre ve yüksekliği ise 1,70 metre olan bir kapı açıklığı ile sağlanmaktadır. Batı kenarı çevreleyen surun kalınlığı 1,80 metre olarak ölçülmüştür ve sur karakteri yine içte ve dışta kaba yonu kyklobik polygonal bloklar arası irili ufaklı moloz dolgu şeklindedir (Resim: 2). Batı suru kuzeyde yer yer 1-1,30 metre yüksekliğe kadar korunmuştur. Batı suru üzerinde 4 adet kule ve 1 ana giriş yer almaktadır. Batı suru kulelerinin batı kenarları 6,30 ile 8,15 metre, güney kenarları 5,80 ile 8 metre ve kuzey kenarları da 6,90 ile 10,15 metre arasında değişen ölçülere sahiptir. Batı kuleleri de sur örgü tekniğine paralel bir yapıya sahiptir. Kulelere girişi sağlayan kapı açıklıkları ortalama 2,60-1,95 metre derinlikte ve 1,10-1,20 metre genişliktedir. Aldıran Asarı'nda kapı açıklığı en iyi izlenen kuleler batı suru üzerinde bulunmakta ki, kule girişleri 2,40 metre yüksekliğince korunmuştur (Resim: 2). Batı suru üzerinde kaleye girişi sağlayan ana giriş yer almaktadır. Kuzeyde ve güneyde iki kule ile desteklenen kapı, plan olarak iki kuleli anıtsal kapı tipine girmektedir¹⁰. Bu ana girişin

⁹ Akarca 1998, 141.

¹⁰ Bu tip kapılar sur duvarlarından dışa doğru çıkıntı yapar durumda yerleştirilmiş eşit büyüklükte iki kulenin arasında yer alacak şekilde yapılmıştır. Bkz. Akarca 1998, 153.

kuzey kulesinin köşesinde köşe derz çizgisi görülmektedir. Aldıran asarının diğer kulelerinde görülmeyen köşe derz çizgisi ve yine köşelerde çift bloklü örgü sistemi Hekatomnidler Dönemi Karia'sında sıkça uygulanan mimari bir üslup olarak karşımıza çıkmaktadır¹¹.

Aldıran Asarı Kalesi'nin içinde özellikle kuzeybatı köşede yoğun olmakla birlikte orta kesimlerine de yayılan çeşitli mekan kalıntıları tespit edilmiştir. 2016 araştırma sezonunda bir bölümü tamamlanan kale içi yerleşiminde 23 mekan kalıntısı belgelenmiştir (Resim: 1). Mekanlar, bir yön bütünlüğü gözetmeksizin, birbirlerine bitişik tekli, çiftli ve üçlü odalardan oluşan dikdörtgen bir plan sergilemektedir. 6x8 ile 8,50 x17 metre arasında değişen ölçülere sahip mekanların bazıları kaba yontulmuş iri blok taşlardan inşa edilmişken bir kısmı da şekilsiz küçük taşlardan örülmüştür. Mekanların duvar kalınlıkları 0,60-1,10 metre arasında değişen ölçülerdedir.

Aldıran Asarı'nda yüzeyde yerleşimin tarihlenmesine ve dönemsel kullanımına dönük çeşitli malzemelerde tespit edilmiştir. Kaçak kazılarla tahrip olan mekanlardaki atık toprakta pithos gövde parçaları, tabaklara ait kaide parçaları, kulp ve ağız parçaları, bol miktarda sırlı ve sırsız kalypter ve stroter parçaları, günlük kullanım kapları, kalıp yapım kase gövde parçaları, amphora boyun ve kaide parçaları ve amorf seramik parçaları görülmektedir. Özellikle MÖ 4. yüzyılın son dörtlülüğüne tarihlenen Khios tipi amphora kaidesi ile MÖ 3. Yüzyılın son dörtlülüğüne tarihlenen Rhodos amphora dipleri¹² tarihleme açısından önemli buluntulardır. Bu parçalarla birlikte yüzeyde mühürlü bir amphora kulpu bulunmuştur. Amphora kulpu üzerinde iki satır Yunanca yazı görülmektedir. Oldukça tahrip olan kulpta ilk satırda [...]Π[...]ΞΕ[...]ΟΥ ikinci satırda ΑΟΥ[...] Harfleri izlenebilmektedir (Resim: 3). Yazıt tamamlandığında bu şekildedir¹³:

[E]πὶ [E]χεβού-
λου
[Πανάμου]

Kulp üzerindeki mühürden Rhodos amphora mühürü olduğu ve Yönetici Echeboulos'un adını taşıdığı anlaşılmaktadır. Yönetici Echeboulos, Rhodos müdür kronolojisiinde Period VI içinde MÖ yaklaşık 107 – 88/86 yılları arasında bir

¹¹ Pimouguet-Pédarros 2000, 86. 87; Pedersen 2010, 290. 313–316.

¹² Grace 1963, 323, Fig. 9; Bulba 1994, 22.

¹³ Amphora mühürünün içeriği hakkında vermiş olduğu bilgilerden ve desteğinden ötürü Sayın Prof. Dr. Gonca Cankardeş Şenol'a teşekkürlerimi sunarım.

döneme tarihlenmektedir¹⁴. İkinci satırda ise ay adı Panamos ifadesi geçmektedir. Mühür üzerindeki yazının üçüncü satırı korunmamıştır. Bu malzemelerin yanında yüzeyde sağlam durumda piramidal formda, üzerinde ip bağlama deliği olan 4 adet ağırlık bulunmuştur. Yine kaçak kazı toprağında kandil üst kalıbı bulunmuştur. Kandil kalıbının omuz (margo) çevresinde oval bir kanal içinde kabartma olarak nokta, çiçek ve yaprak desenleri bulunmaktadır. Kandil kalıbının discusunda kulp (ansa) kısmından buruna (rostrum) doğru uzanan II formunda bir oluk bulunmaktadır¹⁵. Başka kent ve bölgelerde yakın duran örnekleri pek bulunmayan bu tipteki kandillerin, üretim atölyesinin Asardaki bu odalar olabileceğini düşündürmektedir. Ayrıca kaçak kazı toprağından alabasterden yapılmış, üzerinde bir kadın başı olan kolye sarkacı (amulet) parçası da ilginç buluntulardandır (Resim: 3).

Aldıran Asarı'nın güney alt eteğinde Asanlı Mevkii olarak adlandırılan alanda dağınık durumda çeşitli kalıntılar tespit edilmiştir (Harita: 1). Pisyeli-ler'in, Hellenistik Dönem'de Aldıran Asarı'ndaki yerleşimi terk ederek bugünkü Asanlı Mevki olarak adlandırılan güneye, ovaya bakan hafif eğimli yamaca yerleştikleri ifade edilmektedir¹⁶. Yol yapım çalışmaları sırasında bulunan silindirik altarlara, yazıtlı blokların, mezar taşları ve mimari parçaların bu mevki- den çıkması Hellenistik ve Roma Dönemine ait yerleşimin burada aranması gerektiğini kısmen doğrulamaktadır (Resim: 4)¹⁷. Arslanlı Mevkii'nin güneydoğusundaki makilik alan içinde 2 adet kaya oygu mekan, güneydoğu- kuzeybatı doğrultulu ince uzun bir plan sergileyen 1 adet oda mezar ve kapı eşiği korunmuş bir yapı kalıntısı tespit edilmiştir. Ayrıca zeytin tarlaları sınırlarında görülen sandık mezar, bir kuyu, Bizans Dönemine ait bir atölye olması muhtemel, etrafında yoğun bir şekilde çatı kiremidi, pithos parçaları ve taban tuğlaları görülen bir mekan kalıntısı ile 1-1,50 metre genişliğinde ve yer yer 1,50 metre yüksekliğinde korunmuş irili ufaklı taşlar ve harç kullanılarak yapılmış Bizans Dönemi suru olabilecek duvar kalıntısı alanın geç dönem kullanımını da belgelemektedir. Pisy kentinin kalıntılarının yoğunlaştığı Asanlı Mevkii'nde tespit

¹⁴ Şenol 2015, 169 (Kalıp: RE-ECEBOULOS-PANAMOS-001); Schmaltz 2016, 328, KA 763.

¹⁵ Bu tipte, discusunda II formunda bir kabartma içeren kandil örnekleri Muğla Müzesi'nde sergilenmektedir. Müzedeki kandil örnekleri Stratonikeia kenti nekropollerinde bulunmuş Hellenistik ve Roma Dönemi kandillerini içermektedir.

¹⁶ Varinlioğlu 1992, 137, 138.

¹⁷ Sözkonusu eserler Yeşilyurt Mahallesi eski belediye binası ve cami avlusunda korunmaktadır. Fakat son alınan bilgiler doğrultusunda bütün altarlara Muğla Müzesi'ne taşındığı öğrenilmiştir.

edilen yüksekliği 0,80 metre, uzunluğu 45 metre olan sarımtırak kireç taşından ortostatlı rektogonal bir örgüye sahip duvar, işçiliği ve boyutları ile önemli bir yapının parçası olduğunu düşündürmektedir ki, yazıtlarda geçen Zeus Atabyrios tapınağının, bu bölgede aranması doğru bir yaklaşım olacaktır (Resim: 5)¹⁸. Rodos Peraia'sında özellikle Chersonessos'ta Loryma kentinde oldukça popüler bir kült olan Zeus Atabyrios tapınımı Peraia'nın iç bölgelerine ki, Pisye'ye kadar uzanıyor olması kıyı ile Pisye'nin sıkı ilişkisinin bir delili olarak ileri sürülebilir¹⁹. Aslanlı Mevkii'ni ikiye ayıran Yeşilyurt yolunun batısında da çeşitli duvar izleri ve yapı kalıntıları dikkati çekmektedir. Yüzeyde görülen kapı eşik bloğu, tek sırası görülebilen bir duvar kalıntısı, L şeklinde kaya oygu mekan tespit edilen arkeolojik izlerdendir. Ayrıca kuzey – güney uzantılı yaklaşık 12-13 metresi korunmuş, yüksekliği 1,70 metre olan moloz ve şipolien malzeme kullanılarak yapılmış anıtsal bir yapıya ait olması muhtemel harçlı bir duvar da alandaki geç dönem yerleşimin yayılım alanlarının belirlenmesinde önemli ipuçları sunmaktadır. Aslanlı Mevkii'nin kuzeyinde tespit edilen kuzey-güney doğrultulu ve üst kapak blokları, mezar odasına yıkılmış tonozlu oda mezar, yerleşimin nekropolünün tepenin güney alt kodunda olabileceğini düşündürmektedir.

Türbe Asarı Kalesi:

Yeşilyurt Mahallesi'nin güneyinde, Pisili Hoca Türbesi ve Mezarlığı'nın batısında, 550 metre rakımlı doğu-batı doğrultulu bir tepe yükseltisinde surla çevrili bir yerleşim alanı tespit edilmiştir (Harita: 1 ve Resim: 6). Kaleye giriş tepenin kuzeybatısındaki patika üzerindeki açıklıkla sağlanıyor olmalıdır.

Girişten doğuya doğru tepenin kuzey kenarı teras sur niteliğinde bir duvarla çevrelenmektedir (Resim: 6). 3 metre yüksekliğe kadar korunmuş teras surun genişliği 2 metredir. Yaklaşık 150 metre uzunluğundaki kuzey surun dış yüzünde kyklobik yer yer 1,5x1,5 metre ölçülerinde kaba yonu bloklar kullanılmışken, sur merkezine atılmış üçgenimsi atkı taşları da izlenmektedir. Kuzey sur hattının tek bir kule ile desteklendiği görülmektedir (Resim: 6). 5x5 metre ölçülerindeki kuzey kulesi Lesbos tarzı polygonal kyklobik taşlardan yapılmış bir duvar örgüsüne sahiptir. Duvar kalınlığı 1,30 metre olarak ölçülen kulenin sadece kuzeydoğu köşe kısmı korunmuştur. Tepenin doğu surunun hattı yüze-yeye yakın olan ana kaya üzerindeki blok oturma yuvalarından takip edilebilmek-

¹⁸ Debord – Varinlioğlu 2001, 129, 130, No. 26.

¹⁹ Loryma kentindeki Zeus Atabyrios kültü ile ilgili olarak bkz. Blümel 1991, 4, 5, No. 1 ve 2.

tedir. Doğu kenarda en üst koddaki tahrip olmuş kule olabilecek bir iz tespit edilmiştir. Tepenin güney kenarını çevreleyen kaba yonu bosajlı taşlardan örülen güney suru yer yer 3 metre yüksekliğinde ve 2,10 metre genişliğinde korunmuştur. Güney suru batıya doğru yaklaşık 135 metre ilerleyerek güneye doğru yönelen bir dirsek oluşturmaktadır. Tepe yerleşiminin batı kenarını çevreleyen sur, altta orijinallliğini korumuş iken üstte tarla sınırını belirlemek amacı ile moloz taşlarla duvar yükseltilmiştir. Batı suru Lesbos etkili poligonal tarzda örülmüş bir duvar karakteri sergilemektedir. Polygonal blokların kenarlarının düzgün işlenmesi ve blok üçgenlerinin kusursuz oturtulması MÖ Geç 5-erken 4. yüzyıl duvarlarını hatırlatmaktadır. Batı suru kuzeydoğuya döndüğü yerde zeytin tarlaları için oluşturulmuş teraslar nedeniyle kaybolmaktadır.

Yeşilyurt Asarı:

Yeşilyurt Mahallesi'nin güneydoğusundaki Asar Mevki olarak tanımlanan tepe üzerinde çeşitli duvar izleri tespit edilmiştir. 580 metre rakımındaki tepenin kuzeybatı kenarında, kalınlığı yaklaşık 0,80 metre ve 2,10x2,30 metre ölçülerinde, kireç harçla örülmüş duvarlı mekan kalıntısı, Pisye territoriumu Bizans Dönemi yayılım alanının belirlenmesinde önemli veriler sunmaktadır.

Yeşilyurt Mahallesi'nin güneybatısında Düzdağ, Payamlık Mevkii'nde zeytin ağaçları içinde sarnıç/su deposu olarak kullanılan bir oda mezar tespit edilmiştir. Kuzey-güney doğrultulu mezar odasına 5 basamakla inilen 1,05 metre genişliğinde ve 3,14 metre uzunluğunda bir dromos ile ulaşılmaktadır. 3,30 x 3,30 metre ölçülerindeki mezar odasının yüksekliği 2,30 metredir. Mezar odası tonozlu bir üst örtüye sahiptir.

Karıncalı Dağı Yerleşimi:

Dağdibi Mahallesi'nin güneybatısındaki Karıncalı Dağı'nda, harman yeri/alanı olarak adlandırılan düzlüğün güneyindeki Ölen Tepe Mevkii'nde ve kuzey alt yamaçlarında çeşitli kalıntılar tespit edilmiştir (Harita: 1). Ölen Tepe üzerinde yanlara akmış taş yığınlarından hattı izlenebilen 43,5 x 12 metrelik alanı kapsayan surlu bir alan görülmektedir (Resim: 7). Surlu alanın güneydoğu köşesinde, girişi güneydoğudan, 2,94 x 2,23 metre ölçülerinde ve 1,05 metre yüksekliğinde, üstü ve yan duvarları kaçak kazılarla tamamen tahrip olmuş bir oygu mezar tespit edilmiştir (Resim: 7). Tepe başında çevirmenin yaklaşık 8-10 metre kadar kuzeyinde doğu- batı doğrultulu çok odalı mekanlar bulunmuştur. Mekanlardan sadece güneyde 9x5 metre ve bu odaya kuzey kenardan bitişik 7,50 x 4,85 metre ölçülerinde iki odanın ölçüleri alınabilmektedir. Ölen Tepe'nin kuzeydoğu alt yamacında, kuzeydoğu- güneybatı doğrultulu, 0,88 x 2,11 metre

ölçülerinde bir sandık mezar tespit edilmiştir. Bu tekil sandık mezar dışında Karıncalı Dağı'nda harman yeri/alani düzlüğünün kuzeyindeki makilik alanda tespit edilen tonozlu mezarlar, Ölen Tepe'deki yerleşimin nekropolünün burası olabileceğini düşündürmektedir. Tonozlu mezarlardan birinin mezar odası kısmen izlenebilmekte iken (Resim: 7), diğerinin mezar odası tamamen yıkılan blokların ve molozun altındadır. Temel seviyesinde korunmuş ikişer odadan oluşan 2 yapı kalıntısı da bu alanda tespit edilen diğer arkeolojik buluntulardandır. Duvar konturları daha iyi izlenebilen yapı kalıntısının duvar kalınlığı 0,75 metre olup odalar 5,60x4,70 metre ve 5,60x4,70 metre ölçülerindedir.

Sincan Kalesi:

Dağdibi – Yerkesik yolu üzerinde Sincan Deresi'nin doğusundaki dik bir tepe yükseltisi üzerinde surlu bir yerleşim alanı tespit edilmiştir (Harita: 1 ve Resim: 8). Tepede, kuzey – güney doğrultulu dikdörtgen planlı kale 30x 36,25 metre ölçülerinde bir alanı çevirmektedir (Resim: 8). Kalenin batısında, güney köşeye yanaşık sur hattı iyi bir şekilde korunmuştur. Teras sur niteliğindeki duvar, düzgün kesilmiş bosajlı bloklardan inşa edilmiş olup, yaklaşık 2,50 metre yüksekliğinde ve 9 metre uzunluğundadır (Resim: 8). Batıdaki teras surun üst kodunda kaleyi girişi sağlayan genişliği 1,25 metre, derinliği ise 5,50 metre olan bir açıklık bulunmaktadır (Resim: 8). Tepenin kuzey kenarında yer yer 1,70 metre yüksekliğinde korunmuş sur hattı izlenebilmektedir. Güneybatı köşeden doğuya doğru yaklaşık 16 metre uzunluğunda, yer yer bir iki taş sırası yüksekliğinde korunmuş güney suru basamak şeklinde ilerleyerek tepedeki kuleye bağlanmaktadır. Kulenin 4 sırası korunmuştur ve 2,20 metre yüksekliğinde ve 2 metre kalınlığındadır. Kalede ayrıca kuzey -güney doğrultulu sur içi mekanlara ait duvar izleri yoğun bitki örtüsü altında kısmen izlenebilmektedir.

Dağdibi Asarı Kalesi:

Dağdibi Mahallesi'nin güneybatısında yaklaşık 725 metre rakımda yer alan Asar Tepe'de doğuda ve batıda iki ayrı tepeye yayılmış durumda bir yerleşim tespit edilmiştir (Harita: 1, Resim: 9). Asar Tepe yerleşiminde kaçak kazılar sonucu ciddi bir tahribat görülmektedir. Doğu tepesinin kuzeyinde kaçak kazı çukurunda tahrip edilmiş bir duvar sırası ve bir bölümü kırık Olynthus tipi tahlı değirmeni üst taşı parçası tespit edilmiştir (Resim: 9)²⁰. Tepenin kuzeydoğu köşesinde ise 2,50 metre uzunluğunda ve 2 taş sırası yüksekliğince korunmuş duvar izleri yer yer izlenebilmektedir. Tepenin doğusunda 8 x 5 metre

²⁰ Frankel 2003, 1-21; Curtis 2001, 282-287, Fig. 20.

ölçülerinde kule olabilecek bir yapı görülmektedir. Güney alt yamacı tamamen çevreleyen, 30 metre uzunluğunda dış konturları belirgin bir teras duvarı tespit edilmiştir. Teras duvarı güneybatı köşeden kuzeye doğru dönerek tepedeki kuleye bağlanmaktadır.

Dağdibi Asarı'nın uzantısı batı tepesinde, kaçak kazılarla tahrip edilmiş mekanlara ait birçok duvar kalıntısı ile karşılaşmıştır. Batı tepesinin en üst noktasında kule olabilecek bir duvar hattı görülmekte ki, iri rektogonal bloklardan kesilerek inşa edilmiş yapının duvarları kaçakçılar tarafından kısmen tahrip edilmiştir (Resim: 9). Dağdibi Asarı Kalesi'nin, en azından, karşılıklı iki tepede birer kule ile desteklenen ve etrafı surlarla çevrili alan içinde atölye niteliğinde çeşitli mekanları barındıran bir yerleşim olduğu söylenebilir.

Tınaz Asarı:

Paşapınarı Mahallesi'nin yaklaşık 1 km. güneyinde Yatağan ilçesi kömür havzası dekupaj alanı içinde yer alan Asartepe üzerinde ve territoriumunda bölge arkeolojisinin erken dönemlerine hitap eden çeşitli kalıntılar tespit edilmiştir (Harita: 1). Asartepe'nin üzerinde maki bitki örtüsünden dolayı kalıntılar seçilemese de tepenin batı yamacındaki zeytinlik içindeki yoğun seramik parçaları yerleşimin karakteri hakkında önemli veriler sunmaktadır. Yüzeyde görülen Geç Tunç Çağı çömlek ağız kenarı parçaları, Orientalizan ve Arkaik Dönem seramik parçaları, MÖ 4. yüzyıl lekane kapak parçaları, Hellenistik Dönem firnisli seramik parçaları ile dokuma tezgahı ağırlığı ve bir bileme taşı yerleşimin kronolojik iskanın arkeolojik delilleri olarak durmaktadır (Resim: 11).

Tınaz Asar Tepesi'nin hemen batı alnacındaki Medet Beleni Tepesi'nin kuzeybatısında iki sandık mezar tespit edilmiştir (Resim: 10). Kuzeybatı alt yamaçtaki sandık mezar 2,0, 95 x 2,20 metre ölçülerinde ve 0,60 metre derinliğinde, diğer sandık mezar ise 1,15 x 2,20 metre ölçülerinde ve 0,60 metre derinliğindedir. Medet Beleni Tepesi'nin güneydoğu alt yamacında girişi güneydoğudan olan tonozlu bir oda mezar saptanmıştır (Resim: 10). Mezar odasının üst örtü tonoz blokları mezar içine göçmüş durumdadır. Mezar odası 3,60x 3,25 metre ölçülerinde ve korunan yüksekliği ise 1,80 metredir. Tonozlu oda mezarın yaklaşık 10 metre kadar güneybatısında taş duvar örgülü, düz kapak taşlı bir oda mezar daha görülmektedir (Resim: 10). Güneybatı-kuzeydoğu doğrultulu mezar 5,32x 1,30 metre ölçülerindedir. Mezarın güneybatı kısa kenarında, bir kapı açıklığıyla girilen oda yer almaktadır. Kuzeybatı kısa kenarda ise bir sal taşı görülmektedir. Mezar mimari yapısı ve inşa tipi ile Yatağan, Hüsamlar, Mengefe ve Belen Tepe'de tespit edilen Geometrik Dönem mezarlara yakın

durmaktadır²¹. Y. Boysal tarafından Yatağan, Bozukbağ mevkiinde 1960'lı yıllarda yapılan kazılarda açığa çıkartılan ve Geometrik Döneme tarihlenen (MÖ 750-680) Mezar I, gerek mimari yapısı gerekse duvar örgü tekniği ile Tınaz Asarı mezarı ile benzerlik içindedir²². Dolayısıyla Yatağan bölgesinde görülen geometrik dönem mezar mimarisinin doğuda eski Tınaz Köyü'ne kadar uzandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Medet Beleni Tepe'nin güney alt yamacında kapak kısmı tahrip olmuş bir sandık mezar daha tespit edilmiştir.

Kafaca Asarı:

Kafaca Mahallesi'nin kuş uçuşu 1,3 km batısında, Asar olarak adlandırılan 475 metre rakımlı küçük bir yükselti bulunmaktadır (Harita: 1). Tepenin eteklerindeki tarlalarda yoğun çatı kiremidi ve seramik parçaları görülmektedir ki, kabartma bezeme ile süslü bir pitos ağız kenarı parçası dikkati çekmektedir.

Kafaca Mahallesi ve çevresinde yapılan çalışmalarda, Mahmutlu Mevkii Pabuçcu Tepe'de duvar izleri saptanmıştır. Güney alt yamaçtaki duvar izleri iki taş sırası yüksekliğince takip edilebilmektedir. Pabuçcu Tepe'nin doğusunda tarla sınırına atılmış bir litus bu alanda bir zeytinyağı işliğinin olabileceğinin delili olarak durmaktadır.

Çırpı Asarı (Leukoideis):

Çırpı Mahallesi'nin kuzeybatısında Asar Tepe üzerinde etrafı surlarla çevrili ve içinde surlara bitişik yapılmış mekanlar olan kırsal karakterli bir yerleşim tespit edilmiştir (Harita: 1). Asar tepenin kuzeydoğu zirvesinde 65x 31 metre ölçülerindeki çevirme, tepe noktasında kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu uzanmaktadır (Resim: 12). Yerleşimi çeviren surun kalınlığı 1,35 metre, güneybatıda korunan yüksekliği ise yaklaşık 2 metredir. İrili ufaklı trapezoidal ve polygonal bloklardan inşa edilen çevirme duvarında blok derz araları geniş bırakılmıştır ve herhangi bir bağlayıcı malzeme kullanılmamıştır (Resim: 12). Çevirmenin güneybatı kenarında içte sura bitişik 5 mekan izlenmektedir. Çevirmenin güney kenarında 8, kuzeybatı kenarda ise 5 tanesi iyi durumda 9 oda bulunmaktadır. Kuzeybatı kenarda yine çevirmeye dayalı 3 odanın izleri seçilebilmektedir. Çevirmenin kuzeydoğu ucunda ana kaya kütesinin izin verdiği yerlerde iki oda tespit edilmiştir. Mekanlar 4,80x3,50 metre ile 5,80x8,20 metre arasında değişen ölçülere sahiptir. Odaların duvar kalınlıkları ise 0,70 metre olarak ölçülmüştür. Çevirmenin merkezinde ve etrafındaki odaların açıldığı

²¹ Erdoğan – Aytaçlar 2012, 357- 366.

²² Boysal 1968, 65, 66, Res. 2-5.

12,50 x9 metre ölçülerinde bir avlu görülmektedir. Çevirmenin içindeki mekanlarda ve çevresinde MÖ 4. yüzyıl karakterli çeşitli seramik parçaları görülmektedir.

Tepenin güneyinde üç yapı terası saptanmıştır. En üst terasta 4 mekan, orta terasta iki ve en alt terasta da üçü tam üçü ise kısmen izlenebilen toplam 6 dikdörtgen planlı mekan tespit edilmiştir (Resim: 12). Mekanlar 9,90x5,50 metre ile 5x4,50 metre arasında değişen ölçülerdedir. Çırpı Asarı'ndaki çevirme, Bodrum Yarımadasındaki Leleg tarzı compound yapı tipinin belki de Karia'nın en içteki örneği durumundadır. Özellikle Halikarnassos Yarımadası'nda Pedasa kenti territoriumu içinde tespit edilen Kocaören compound çiftlik yapısı sergilemiş olduğu plan ve mimari yapısı ile Çırpı Asarı çevirmesiyle yakın benzerlik içindedir²³.

Çiftlikköy Yerleşimi (Londeis):

Londeis antik kentinin lokalize edildiği Çiftlikköy, Kafaca Mahallesi'nden güneye devam eden yol güzergahı üzerinde yer almaktadır (Harita: 1). Londeis kenti ve territoriumunda, yerel halk tarafından kaçak kazılarla yazıtlı bir bloğun çıkartıldığı ifade edilmiştir. Çiftlikköy Kisne Ağzı Mevkii'nde kaçak kazılarla tahrip edilmiş harçlı moloz örgülü duvarları olan bir mekanın atık toprağında gri kireç taşından yapılmış bir stel tarafından taşınan Yunanca yazıt tespit edilmiştir. Stel 0,63x0,83x0,11 metre ölçülerindedir. 12 satırı korunmuş ve harf yükseklikleri 6 ile 3 cm arasında değişen Yunanca yazıt, harf karakterleri ışığında MS 7. – 9. yüzyıllara tarihlenmektedir. Theotokos (Tanrı doğuran – Tanrı'nın annesi) ve Bakire Meryem'in dokunulmazlık sınırını belirleyen yazıttan elde edilen bilgiler ışığında, yazıtın buluntu yeri yakınlarında bir kilise ya da bazilika aranması gerektiği ortaya çıkmıştır. 2017 yılı çalışmalarında bölgede yapılacak araştırmalarda bu veriler dikkate alınacaktır.

NEKROPOLLER:

Antik Pisye kenti territoriumu içinde nekropol niteliğinde iki alan tespit edilmiştir: Değirmen Dere Nekropolü ve Sarraf Mevki Nekropolü (Harita: 1). Nekropoller, Yeşilyurt Mahallesi'nin kuzeybatısında yer almaktadır. Nekropollere yakın bir yerleşim bulunmamaktadır.

²³ Radt 1970, 115-118, Bei. 11, Abb. 13.

Değirmen Dere Nekropolü:

Yeşilyurt Mahallesi, Değirmen Dere Mevkii'nde, yerel dilde Çıtrak taş olarak adlandırılan konglomera tipi jeolojik yapıya sahip tepelik üzerinde 4 adet oygu mezar tespit edilmiştir (Resim: 13).

1 nolu oygu mezar; Tepenin doğu alt yamacında yer alan oygu mezar, dromos ve mezar odasından oluşmaktadır (Resim: 13). Dromos yaklaşık 3 metre uzunluğunda, 0,88 metre genişliğinde ve 1,40 metre yüksekliğindedir. Mezar odası ise 1,45 x 1,50 metre ölçülerinde ve korunan yüksekliği 1,40 metredir.

2 nolu oygu mezar; Tepenin kuzey yamacında, yer almaktadır. Dromos kısmı tahrip olan mezarın, mezar odasına kuzeyden 1,18 metre genişliğinde ve 0,82 metre yüksekliğinde bir açıklıktan girilmektedir (Resim: 13). Mezar odası 2,05 x 2,32 metre ölçülerinde ve 1,56 metre yüksekliğindedir.

3 nolu oygu mezar; Tepe yükseltisinin batısındadır. Mezar odasının giriş cephesi düz bir şekilde yapılmıştır. Dromosu olmayan mezar odasına kuzeyden, toprak dolgu altındaki 0,83 metre genişliğinde ve 0,22 metre yüksekliğinde açıklıkla girilmektedir.

4 nolu oygu mezar; Tepenin güneyindedir. Plaka şeklinde, kapak olabilecek taşlar mezar girişine doğru gömülmüş durumdadır.

5 nolu oygu mezar; Tepenin doğu alt kodunda bulunmaktadır. Dromosu olmayan oygu mezar iki odadan oluşmaktadır (Resim: 13). Mezara doğudaki, 0,80 metre genişliğinde, 0,63 metre yüksekliğinde ve 0,48 metre derinliğinde bir açıklıktan girilmektedir. Ön oda 2 x 3,17 metre ölçülerinde ve yüksekliği 1,28 metredir. Ön odadan, ikinci odaya 1,51 metre genişliğinde, 1,06 metre yüksekliğinde ve 0,60 metre derinliğinde bir açıklıkla geçilmektedir. Arka oda 3,15 x 3,15 metre ölçülerindedir. Korunan yüksekliği 2,40 metredir. Arka odanın ortasında oyularak oluşturulmuş tavanı desteklemek amacıyla yapılmış 0,60x 0,55 metre ölçülerinde ve ölçülebilen yüksekliği 1,80 metre olan bir paye görülmektedir.

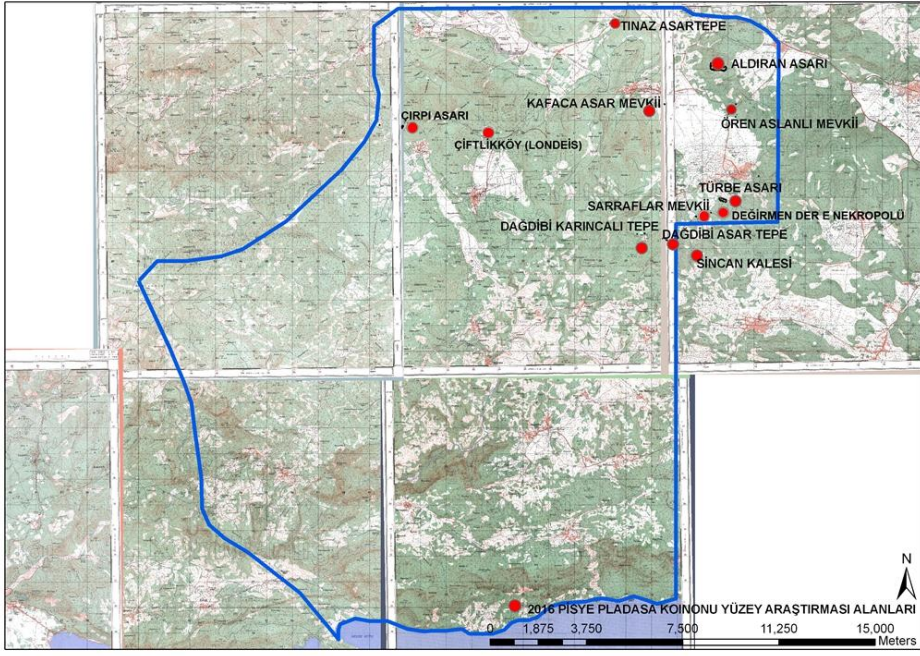
Sarraf Mevkii Nekropolü:

Yeşilyurt Mahallesi'nin kuş uçuşu 1.6 km. güneybatısında, çam ağaçlarıyla kaplı bir tepe üzerinde 3 adet podest mezar tespit edilmiştir (Harita: 1). 1 nolu podest mezar, Sarraf Mevkii'nde, çamlık tepenin güneyinde yer almaktadır. Mezar 2,27 x 0,65 metre ölçülerinde ve 0,65 metre derinliğindedir (Resim: 14). 2 nolu mezar, 1 nolu mezarın yaklaşık 10 metre kadar güneyinde bulunmaktadır. Mezar teknesinin batı kenarı tahrip olmuştur. İçten içe 2,38 x 0,70 metre ölçüle-

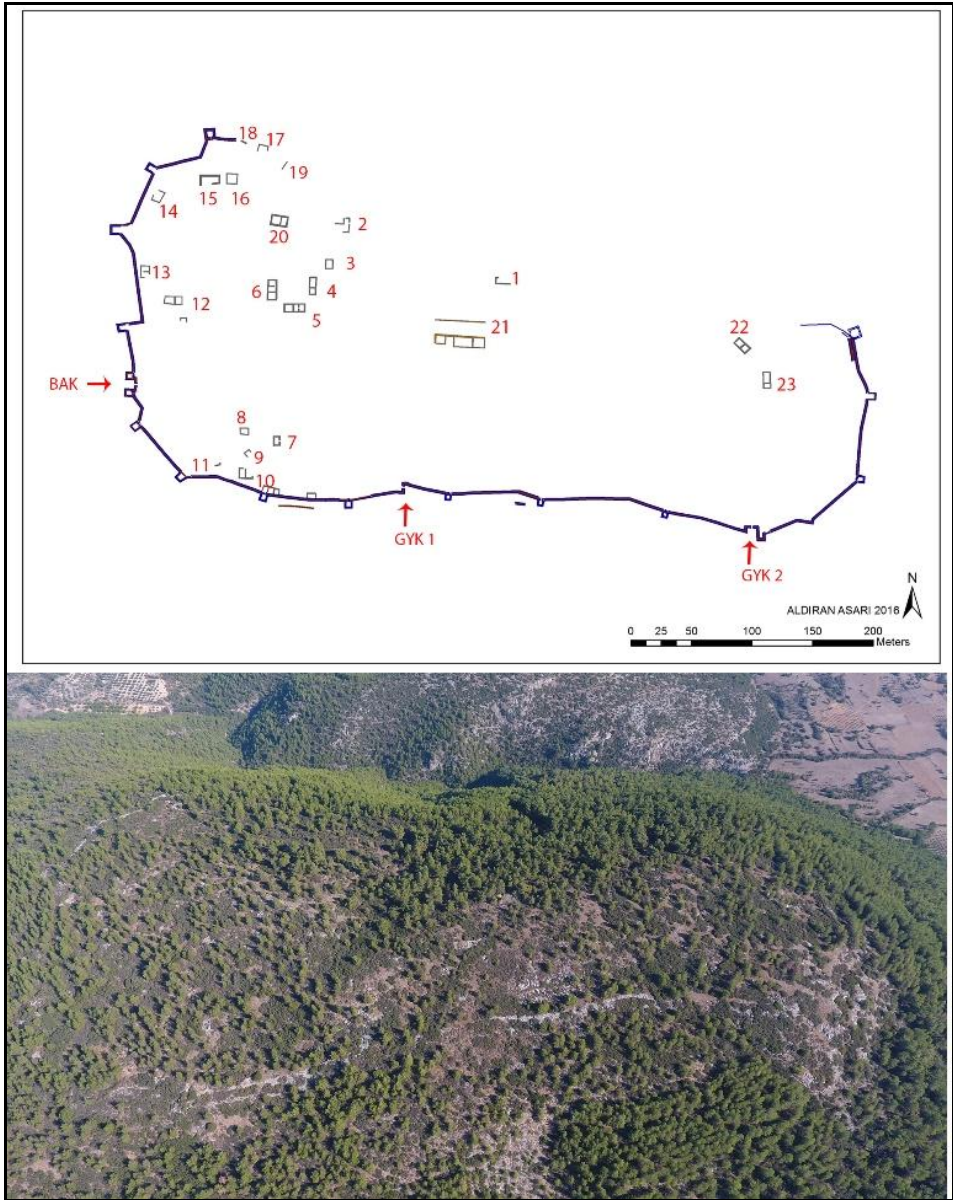
rinde ve 0,60 metre derinliğindedir (Resim: 14). 2 nolu mezarın 3 metre kadar kuzeyinde üst kısmı mezar içine doğru göçmüş üçüncü bir podest mezar görülmektedir. Mezarların inşasında 0,15 metre kalınlığında farklı boyutlarda bloklar kullanılmıştır.

KAYNAKÇA

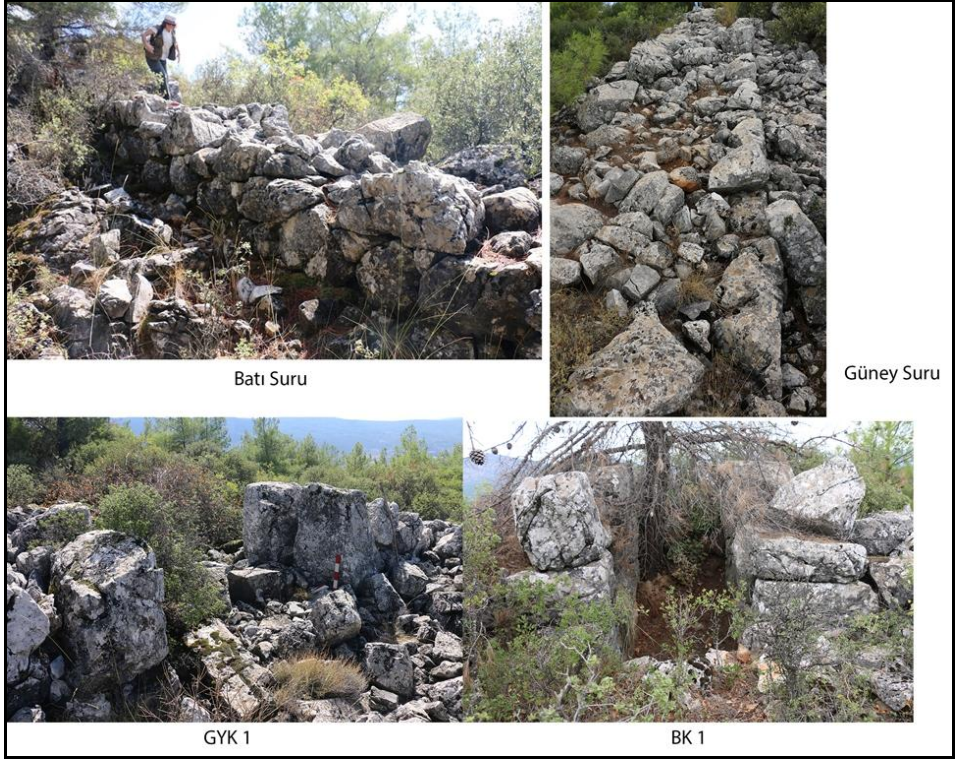
- AKARCA 1998: A. Akarca, *Şehir ve Savunması* (Ankara 1998).
- BLÜMEL 1991: W. Blümel, *Die Inschriften der Rhodischen Peraia. Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien 38* (Bonn 1991).
- BULBA 1994: M. Bulba, *Kaunos Tapınak Terası'nda Ele Geçen Amphora Dipleri* (Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) (Antalya 1994).
- BOYSAL 1968: Y. Boysal, Turgut Kazısı 1969 Yılı Raporu, *Anadolu (Anatolia)* 12, 1968, 63-78.
- CURTİS 2001: R. I. Curtis, *Ancient Food Technology* (Leiden 2001).
- DEBORD – VARİNLİĞİOĞLU 2001: P. Debord- E. Varinliñoğlu, *Les Hautes Terres De Carie* (Bordeaux 2001).
- ERDOĞAN- AYTAÇLAR 2012: A. Erdoğan- M. N. Aytaçlar, Milas-TKİ Kazıları, in: A. Çilingiroğlu, Z. Mercangöz, G. Polat (Eds.), *Ege Üniversitesi Arkeoloji Kazıları* (İzmir 2012), 357- 366.
- FRANKEL 2003: R. Frankel, The Olynthus Mill, Its Origin, and Diffusion: Typology and Distribution, *AJA* 107. 1, 2003, 1-21
- GRACE 1963: V. Grace, Notes on the Amphoras from the Koroni Peninsula, *Hesperia* 32, 1963, 319-334.
- KSEN. HELL.: Ksenophon, Hellenika. Ksenophon, *Yunan Tarihi* (Çev. S. Sinanoğlu) (Ankara, 1999).
- PEDERSEN 2010: P. Pedersen, The City Wall of Halikarnassos, in: R. Van Bremen – J. M. Carbon (Eds.), *Proceedings of the First International Conference on Hellenistic Karia Oxford 29 June - 2 July 2006* (Bordeaux 2010) 269– 316.
- PİMOUGUET-PÉDARROS 2000: I. Pimouguet-Pédarros, *Archéologie de la défense, Histoire des fortifications antiques de Carie (époques classique et hellénistique)* (Paris 2000).
- RADT 1970: W. Radt, Siedlungen und Bauten auf der Halbinsel von Halikarnassos unter besonderer Berücksichtigung der archaischen Epoche, *IstMitt Beiheft 3* (Tübingen 1970).
- SCHMALTZ 2016: B. Schmaltz, Die Hellenistischen Amphorenstempel von Kaunos, *AMS* 79, (Bonn 2016).
- Şenol 2015: G. C. Şenol, *Lexicon of Eponym Dies on Rhodian Amphora Stamps, Volume 2, Eponyms B-K, Études Alexandrines* 35, *Amphoralex* 4, 2015.
- VARİNLİOĞLU 1992: E. Varinliñoğlu, Pisiköy, *AST* 9, Ankara, 1992, 137-140.

Harita 1: Yüzey Araştırması Alanı

Resim 1: Aldıran Asarı, Plan ve Hava Fotoğrafı

Resim 2: Aldıran Asarı, Sur, kapı ve Kule Detayları

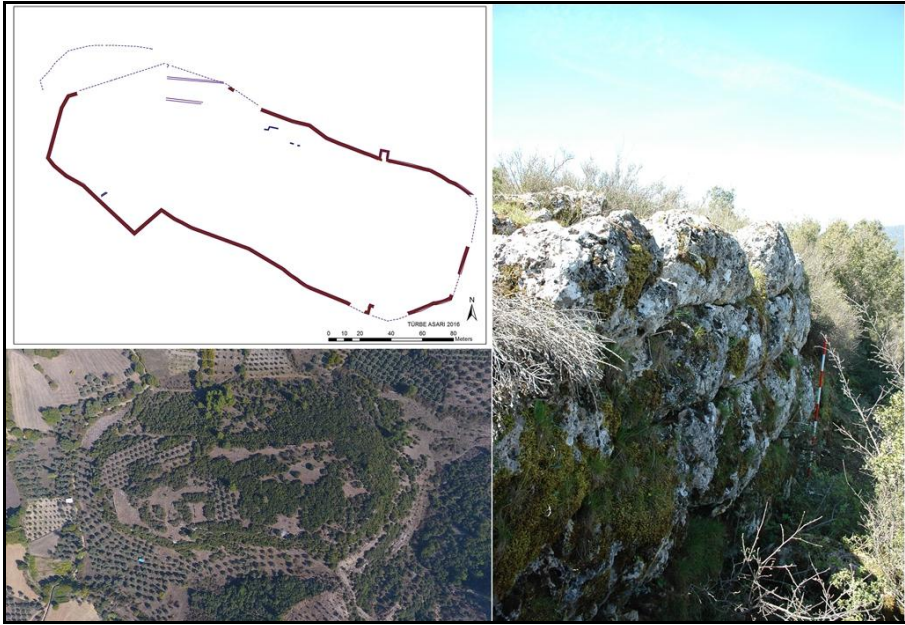
Resim 3: Aldıran Asarı, Buluntuları

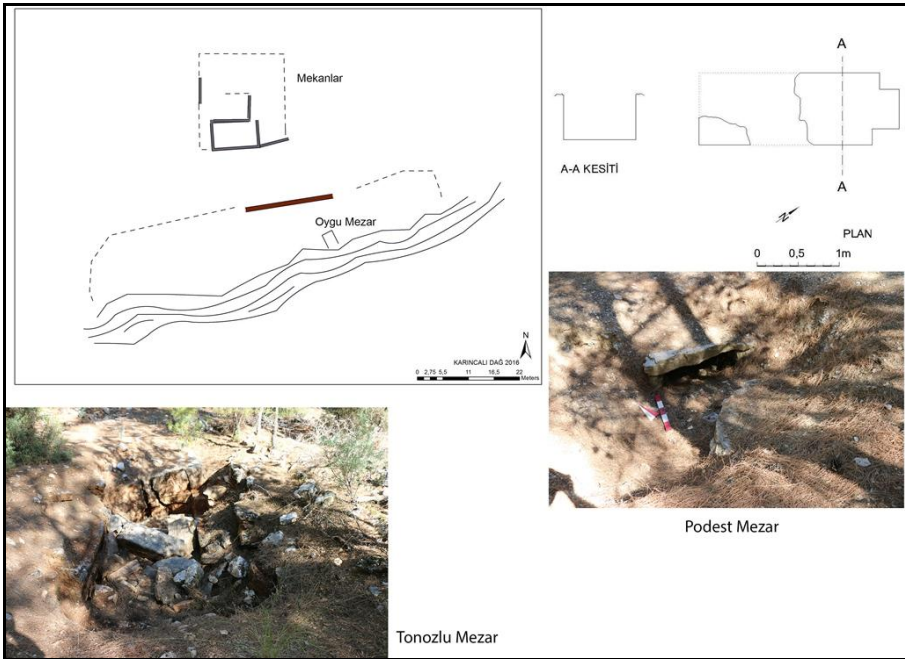
Resim 4: Yeşilyurt Meydanındaki Silindirik Altarlar

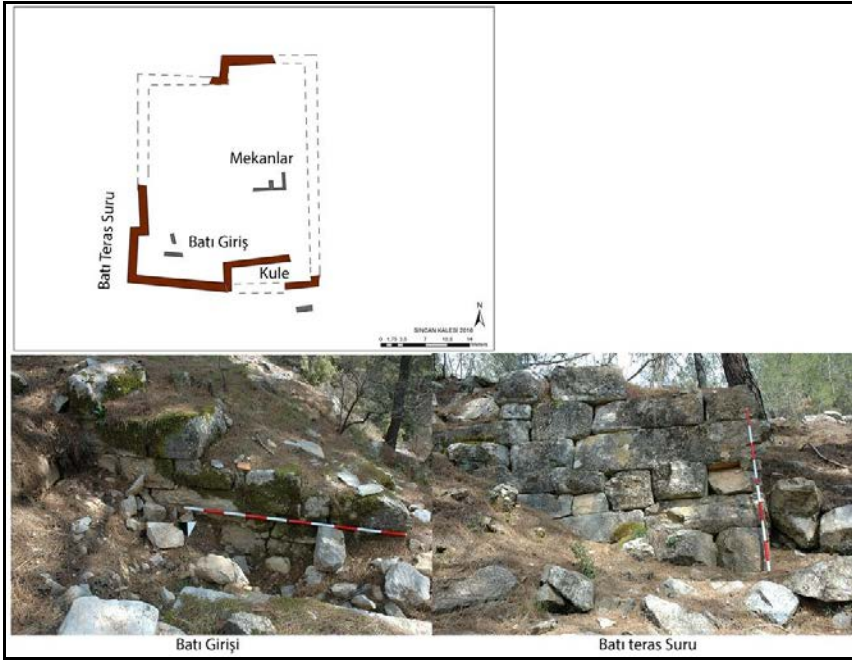
Resim 5: Aslanlı Mevkii, Orthostatlı Duvar

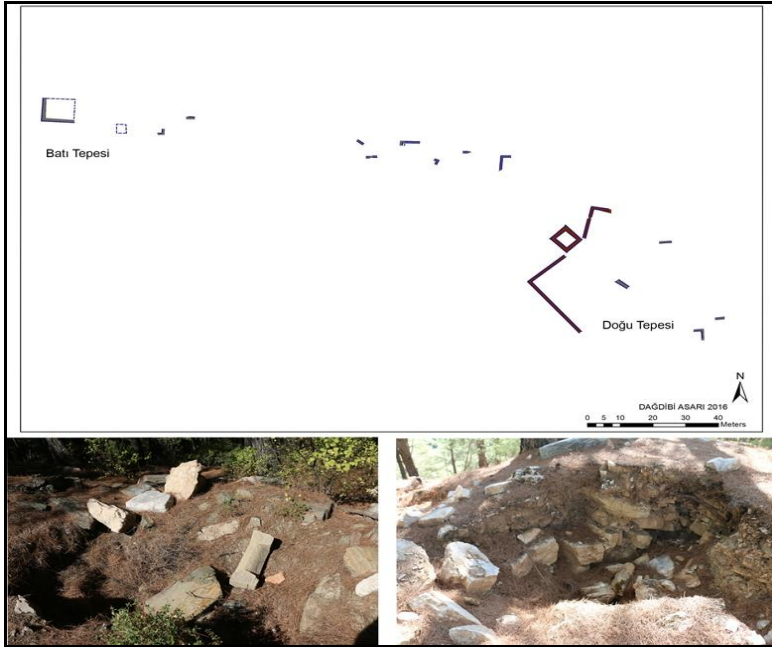
Resim 6: Türbe Asarı, Plan, Hava Fotoğrafı ve Kuzey Suru

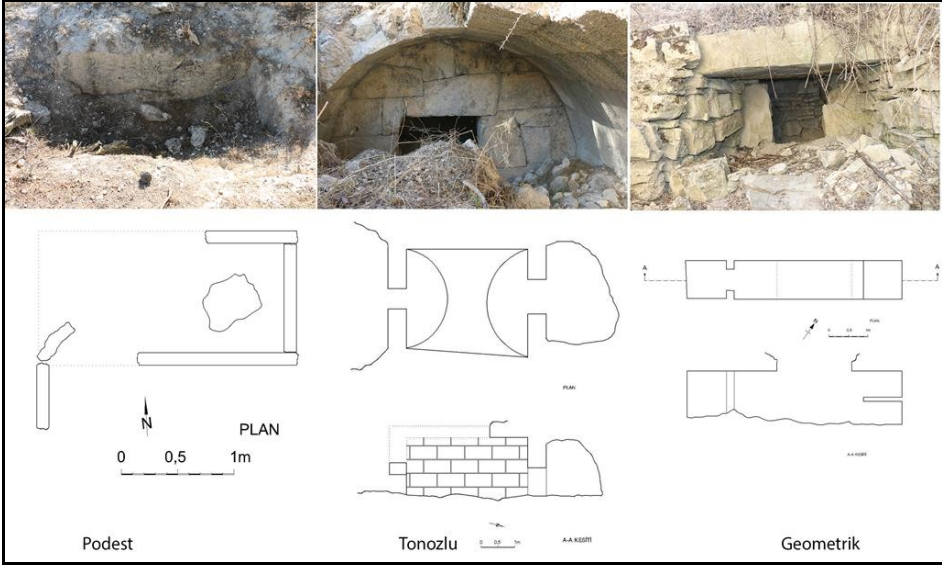
Resim 7: Karıncalı Dağı Yerleşimi ve Mezar Örnekleri

Resim 8: Sincan Kalesi, Batı Girişi ve Batı Teras Suru

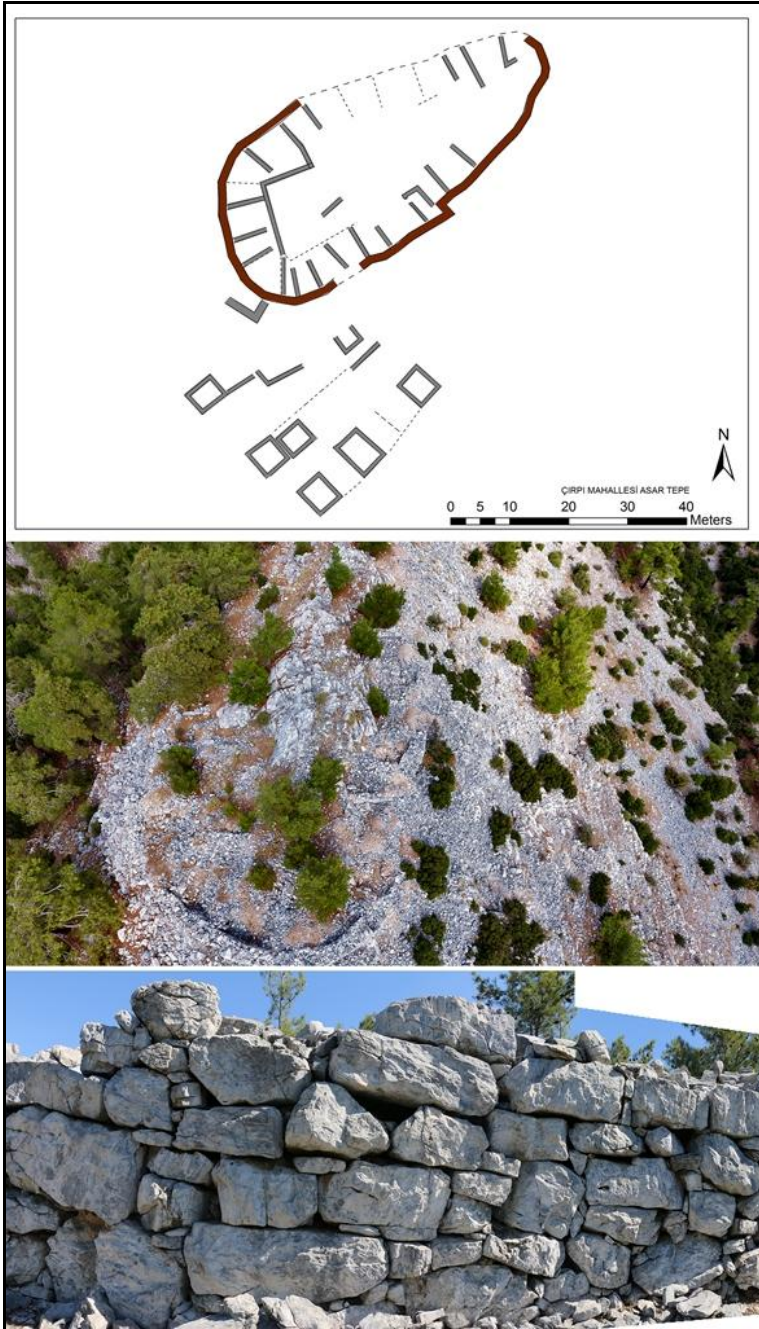
Resim 9: Dağdibi Asarı Kalesi

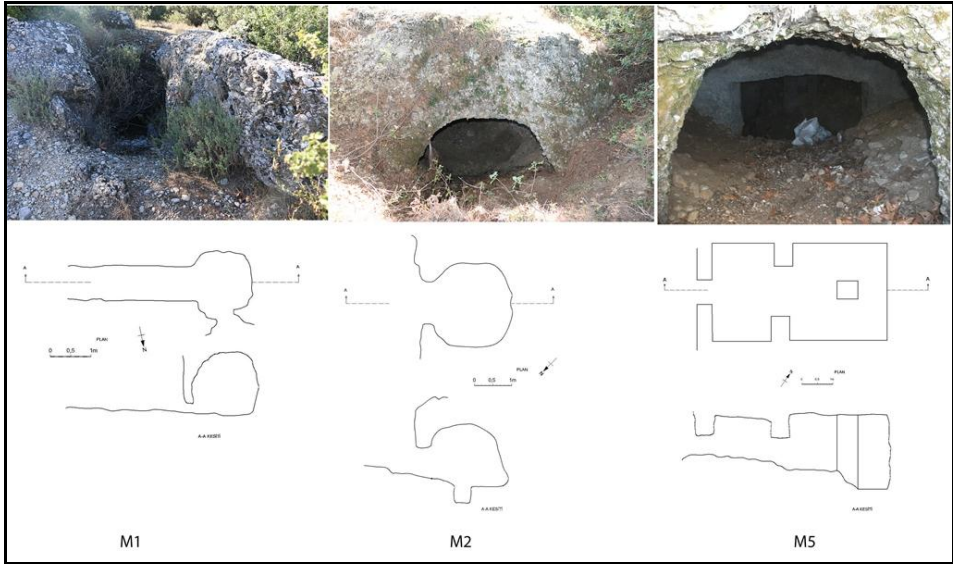
Resim 10: Tınaz Asarı, Podest, Tonozlu ve Geometrik Mezar

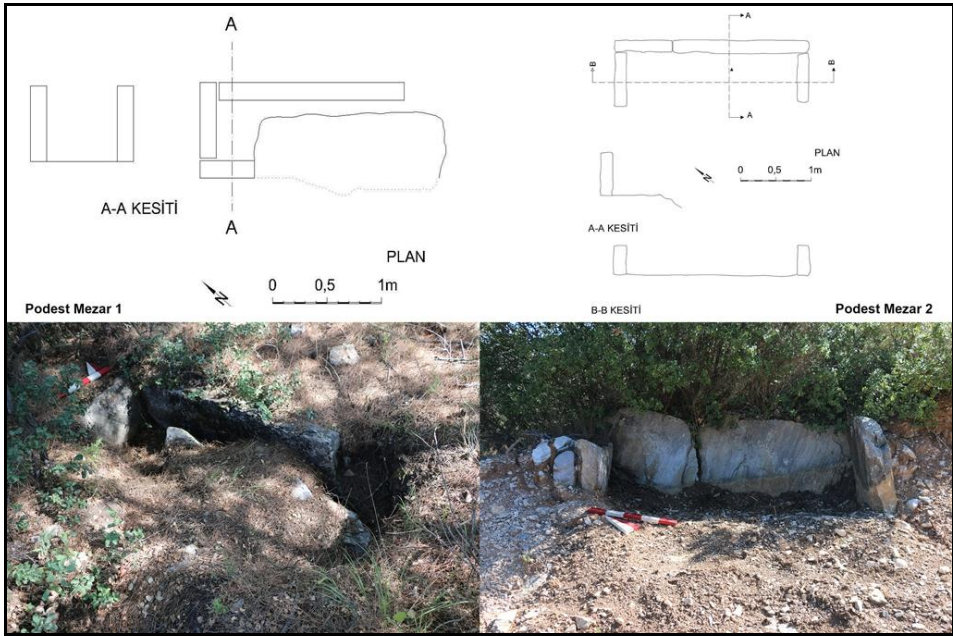
Resim 11: Tınaz Asarı Seramik Buluntuları

Resim 12: Çırpı Asarı (Leukoideis)

Resim 13: Değirmen Dere Nekropolü

Resim 14: Sarraf Mevkii Nekropolü

DAĞLIK KİLİKİA'DA KENTLEŞME VE KIRSAL YERLEŞİMLER ARAŞTIRMASI 2016

Ümit AYDINOĞLU*
Ahmet MÖREL

Dağlık Kilikia Bölgesinin doğusunda, Mersin iline bağlı Erdemli ve Silifke arasındaki alandaki kentleşme ve kırsal yerleşim düzenlemesini incelemeyi amaçlayan araştırmalara 2016 yılında da devam edilmiştir¹. Bu kapsamda, 2016 yılı çalışmaları bölgedeki en büyük antik yerleşimlerden biri olan Tapureli'nde yoğunlaşmıştır. Mersin ili Erdemli ilçesinde, Erdemli'nin yaklaşık 36 km. kuzeyindeki Tapureli Köyü içerisindeki Tapureli antik yerleşimi, bölgede kırsal alanda kurulmuş yerleşimler arasında konumu ve kalıntılarıyla öne çıkar. Yerleşim Lamos Vadisi olarak adlandırılan ve Antik Dönem'de yol olarak da kullanıldığı bilinen önemli bir vadinin kenarındaki üç tepe üzerine kurulmuştur ve vadi yollarını kontrol altında tuttuğu anlaşılar. Elde edilen veriler, yerleşimde Helenistik Dönemde başlayan ve Geç Antik Dönem'e kadar devam eden iskân olduğunu gösterir. Antik yerleşimle ilgili çalışmalar azdır².

* Doç. Dr. Ümit AYDINOĞLU, Mersin Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Çiftlikköy Kampüsü 33343 Mersin/TÜRKİYE.

Dr. Ahmet MÖREL, Mersin Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Çiftlikköy Kampüsü 33343 Mersin/TÜRKİYE.

¹ Doç. Dr. Ümit AYDINOĞLU başkanlığında sürdürülen 2016 yılı arazi çalışmalarına Bakanlık Temsilcisi olarak Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü uzmanı Utku YURTSEVER katılmıştır. Doç. Dr. Nida NAYCI (Mersin Üniversitesi Mimarlık Bölümü), Yrd. Doç. Dr. Sinan MİMAROĞLU (Mustafa Kemal Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü), Dr. Ahmet MÖREL, Ark. Miray MİMAROĞLU, Yüksek Lisans öğrencileri Okan ÖZDEMİR ve Hülya ERDOĞAN ve Lisans öğrencisi Aylin ALIŞ arazi çalışmalarda yer almışlardır. Katkıları için teşekkür ederiz.

² Tapureli antik yerleşimiyle ilgili en erken bilgiler, Kilikia bölgesini ziyaret eden gezginler tarafından verilmiştir. Bunlar arasında Bent, bir yazıt bulduğunu ve yazıtta kentin adının geçtiğini söyler, Bent 1890, 452. Bununla birlikte bu yazıtta geçen "Bemisos" isminin kent ismi olmadığı anlaşılmaktadır. Bent yayınında, ayakta duran altı poligonal duvarlı kule, kaya mezar, tapınak kalıntıları, tiyatro ve kamu binalarının varlığından bahsederek burasının başkentin yakınında bulunması nedeniyle Olba Krallığındaki en önemli kentlerden birisi olduğunu söyler. Gezginler ağırlıklı olarak yerleşimdeki kiliselerle ilgilenmişlerdir. Kiliseler hakkında ilk yayın J. Keil ve H. Wilhelm tarafından yapılmıştır, Keil-Wilhelm 1931, 95. O. Feld ise kilise A olarak adlandırılan

Gerçekleştirilen incelemelerde, yerleşimin Helenistik Dönem'den itibaren iskan gördüğü tespit edilmiştir. Helenistik Dönem yerleşimi vadi kenarında akropolis konumuna sahiptir. Önceki çalışma dönemlerinde Batı Tepe üzerinde, konum olarak sahilden gelen vadi yoluna hakim olduğu anlaşılan bir kule tespit edilmişti. Bu dönem gerçekleştirdiğimiz çalışmalarda ise yerleşimin savunma mimarisinin bu kuleyle sınırlı olmadığı görülmüştür. Aynı tepenin kuzey ucunda Helenistik Dönem kalesinin varlığı tespit edilmiştir (Resim: 1). Kale konum olarak vadi yolunun kuzey bağlantılarına hakimdir ve çevresindeki yapılanmayla dikkat çekicidir. Bu alanda iki büyük boyutlu iyi korunmuş sarnıç ve çok sayıda mekâna ait kalıntılar tespit edilmiştir. Bu kule ve kalenin gerek akropolis konumu gerekse de sahip oldukları polygonal duvar tekniği, bölgedeki Helenistik Dönem kale yerleşimlerin karakteristik özelliğidir. Yerleşimin Helenistik Dönemi'ne ait çok sayıda yapı da tespit edilmiştir. Bu yapılar, Batı Tepe'nin güney yamaçlarında yer almaktadır (Resim: 2). Bunlardan biri, sahip olduğu özenli işçilikli poligonal duvarları ve iyi korunmuş durumuyla dikkat çekicidir. İki katlı olan yapının sahip olduğu büyüklük ve iyi korunmuş durumu, yerleşimin Helenistik Dönem'deki görkemine işaret eder (Resim: 3). Yerleşimde tespit edilen bir diğer polygonal duvarlı yapı ise üzerinde bulunan kalın ve kılıç kabartmasıyla dikkat çeker ve bu kabartmanın bölgede Helenistik Dönemde bilinen Olba sembollerinden biri olduğu görülür.

Tapureli'nin Roma Dönemi'nde önemli bir yerleşim olduğuna dair çok sayıda kanıt tespit edilmiştir. Bunlar genellikle konut olarak kullanılan yapılarda karşımıza çıkarlar. Bununla birlikte Helenistik Dönem yapılarının da Roma Döneminde eklentilerle kullanıldıklarına dair kanıtlar bulunmaktadır. Yerleşimde Roma Dönemine ait olduğunu belirlediğimiz Doğu Tepe'nin kuzey ya-

yapıda, erken 6. yüzyıla tarihlendiği önerilen bir başlık bulmuştur, Feld 1963/64, 96. Kiliselere olan ilgi, yakın dönem araştırmacılarında da devam etmiştir. Yerleşimdeki kiliseler en kapsamlı olarak S. Hill tarafından ele alınmış ve incelenmiştir, Hill 1996, 246. Kilise A'da bulunan bir ambon sebebiyle 2001 yılında Mersin Müzesi tarafından bir kurtarma kazısı gerçekleştirilmiştir, Akcan-Ergün 2003. Bu ambon ile ilgili yayın ise A. Aydın tarafından yapılmıştır, Aydın 2003, 2010a ve 2010b. Kiliseler dışında yerleşimle ilgili yayınlar yok denecek kadar azdır. S. Durugönül tarafından yerleşimde bulunan kaya kabartmaları incelenmesi, bir malzeme grubu ele alınması açısından tek çalışmadır, Durugönül 1989, 34-35. Bunun dışında var olan çalışmalar, çeşitli yüzey araştırmalarında yerleşimin isminin geçmesi şeklindedir ve malzeme grubu yayınlamaya yönelik değildir. Örneğin, F. Hild ve H. Hellenkemper buradan bahsetmiştir ama yukarıdaki gezginlerin ötesinde bilgi vermemiştir, Hild-Hellenkemper 1990, 426. Benzer şekilde, M. Sayar tarafından yerleşimdeki kaya kabartmaları, kült işaretleri, mezarlar ve yazıtlar not edilmiş ve burada bir Roma ve Bizans yerleşiminin varlığından bahsedilmiştir, Sayar 2006, 2.

macındaki konutlar dönem hakkında önemli veriler sağlarlar (Resim: 4). Buradaki konutlar sahip oldukları inşa teknikleri ve yapı özellikleriyle bölgedeki Roma Dönemi yapılarının özelliklerini taşırlar. Kullanılan büyük kesme blok taşlar, pencere ve kapı inşası ve mekânlardan biri içerisindeki niş ve içinde yer alan kartal kabartması bu benzerliklere işaret eder.

Tapureli'nde Roma Dönemine işaret eden diğer kalıntılar arasında kaya kabartmaları dikkati çeker. Yerleşimin içerisinde konut alanlarının arasında bulunan iyi korunmuş durumdaki asker kabartmaları bunlar arasında yer almaktadır³. Benzer şekilde, yerleşimde oturan figürlerin yer aldığı bir kült alanı ve çeşitli kaya sembollerinin varlığına ait kanıtlar bulunmaktadır.

Yerleşimdeki Roma Dönemine ait en önemli ve zengin veri ise mezarlardan sağlanmaktadır. Yerleşimin Güney Tepesi'nin nekropolis alanı olarak kullanıldığı ve bu tepenin yamaçlarına çok sayıda mezar yapıldığı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra, bu tepenin eteklerinde vadiye doğru inen bölümlerde ve vadi içerisinde de bu nekropolisin devam ettiği görülmektedir. Bu yılki çalışmalarıımız kapsamında Güney Tepe üzerindeki mezarlar tespit edilerek belgelenmiştir. Vadi içerisindeki büyük nekropolisin ise çalışmaları başlatılmış ancak tamamlanamamıştır. Bu alanda yoğun bir tahribat ve kaçak kazı sürecinin yaşandığı tespit edilmiş ve bununla ilgili gerekli yasal girişimler başlatılmıştır. Yerleşimdeki mezarlar içerisinde en yoğun gurubu kaya mezarlar oluşturmaktadır. Güney Tepe yamaçlarında yapılan çalışmalarda elli kaya mezar belgelenmiştir (Resim: 5). Buna ek olarak aynı alanda kırk beş khomosorium, üç kaya lahti, dört tonozlu mezar ve altı tapınak tipli mezar anıtı tespit edilerek belgelenmiştir. Tepenin yamaçları boyunca yer alan kaya mezar örnekleri bir ön cephe bezemesine sahip değildir. Mezarların kapıları ise anakayaya oyulan mezar odasının ortasına açılmıştır. Mezarların içlerindeki odalar kareye yakın forma sahiptirler ve çatıları düz ya da hafif yuvarlak yapılmıştır. Bazı mezarların içlerinde arcosolium'lar içinde anakayadan yükseltilmiş yataklar, bazılarında sadece taş yataklar varken bazıları zemini kullanmışlardır. Yerleşimdeki khamosorium'lar anakayaya oyulan mezarın üzerinde üçgen kapak taşıyan örneklerdir. Bazı örneklerde ise kapağın oturduğu ağız kısmının kenarlarında olukların varlığı dikkat çekicidir. Mezarlar konik bir forma sahiptir, aşağıya doğru genişler ve ölünün başının konulacağı yastık kısmı tabandan hafifçe yükseltilmiş durumdadır. Yerleşimde tapınak tipli anıt mezarlara ait örnekler de tespit

³ Bu asker kabartmaları öncesinde S. Durugönül tarafından ele alınarak yayınlanmıştır, Durugönül 1989, 34-35.

edilmiştir. Bunlar anakayaya oyulmuş mezar odası ve önlerindeki tapınak ön cephesinden oluşurlar. Yerleşimde tespit ettiğimiz az sayıdaki tonozlu mezar örneği ise tahrip olmuş durumdadır, bir örnek iyi korunmuş olmakla birlikte, iç yapısının anlaşılabilmesi için kazıya ihtiyaç duyulmaktadır.

Tapureli'nin ayakta korunmuş durumdaki yapıları yerleşimin son kullanım evresi olan Geç Antik Dönem'e işaret eder. Bununla birlikte, Helenistik ve Roma Dönemi yapılarının Geç Antik Dönem'de de kullanımlarının devam ettiği görülmektedir. Bu dönem kalıntıları arasında kiliseler ve konutlar dikkat çekicidir. Yerleşimde sürdürdüğümüz araştırmalar sonucu sekiz kilise ve bir şapel varlığı tespit edilmiştir. Bazı kiliseler iyi korunmuş durumlarıyla daha önceki gezginler tarafından kayıt altına alınmıştır. Bununla birlikte, sürdürdüğümüz araştırmalarda dört kilise ve bir şapel yeni tespit edilmiştir. Kiliseler genel olarak üç nefli plana sahiptirler ve nefleri oluşturan sütun dizilerine ait çok sayıda kanıt tespit edilmiştir. Sahip oldukları mimari plastik süslemeler ise oldukça zengindir ve bunlara ait belgeler yapılmıştır⁴.

Yerleşimdeki konutlar ise sahip oldukları iyi korunmuş durumları ve mimari süslemeleriyle, bölgedeki konut mimarisi hakkında çok önemli bilgiler sağlamaktadırlar (Resim: 6 ve 7). Konutlar yerleşimin tamamına yayılmışlardır. Yapımlarında büyük kesme blokların kullanıldığı bu yapılar iki ve üç katlı olmak üzere inşa edilmişlerdir ve hepsi güney batı cepheye sahiptirler. Hepsi önlerinde ya da içlerinde avluya sahiptirler ve avlularında bulunan sarnıçlar dikkat çekicidir. Konutların önlerinde yer alan sokaklar iyi korunmuş durumlarıyla dikkat çeker ve bütün yerleşimin bu sokak ağlarıyla kaplı olduğu anlaşılır. Bu durum, yerleşimdeki planlamanın varlığına işaret eder.

Çalışmalar kapsamında, antik yerleşimi geçen bir ana caddenin de varlığı saptanmıştır (Resim: 8). Bu Cadde yerleşim içerisinde Dogu ve Batı Tepelerin eteklerinde izlenebilmektedir. Bunun vadi içerisine kadar devam ettiğine dair buluntular olmakla birlikte, incelemeler devam etmektedir. Bu antik cadde Güney Tepe boyunca bütün yamacı dolaşarak akropole ulaşmaktadır. Bu alanda oldukça iyi korunmuş durumdaki Cadde yer yer teraslamalarla desteklenmiştir. Bu Cadde'nin bu alanda bir propylon'un altından geçerek tepeye ulaştığı da anlaşılmaktadır. Önceki araştırmalarımızda tespit edilen bu propylon bu yılki çalışmalarda belgelenmiştir. Bu alanda Cadde'nin propylon'un altından

⁴ Yerleşimdeki kiliseler bir Yüksek Lisans tez çalışması ile kayda alınmıştır, Erdoğan 2017.

geçtikten sonra devam ettiği ve muhtemelen bir kilise olduğunu düşündüğümüz yapıya bağlandığı da anlaşılmaktadır.

2016 yılı çalışmaları kapsamında yeni tespitler yapılmış, yayın çalışmaları devam eden diğer yerleşimler de ziyaret edilmiştir. Bu kapsamda Erdemli İlçesi'nin kuzeyindeki Kabaçam Antik yerleşimi ziyaret edilerek incelemeler yapılmıştır (Resim: 9). Bu antik yerleşimde bir kilise, poligonal çok sayıda duvar ve lahitler, kaya ve khomosorium mezarlar tespit edilmiştir. Erdemli'nin kuzeyindeki bir diğer kırsal yerleşim olan Hacıömerli Çukur Mevkii'nde teraslar üzerinde kurulu bir çiftlik yerleşimi tespit edilmiştir. Burası geniş bir çöküntü düzlüğe hakimdir. Yapının ön duvarları yer yer poligonal bazı noktalarda ise devşirme taşlardan oluşmuştur. Kapı lentoları üzerinde yer alan şimşek, kılıç-kalkan ve hayat ağacı motifleri dikkat çekicidir (Resim: 10). Ayrıca, kapılardan birinin sövesi üzerinde bir phallos kabartması bulunur. Konutun arkasında büyük polygonal duvarlarla oluşturulmuş çift ezme düzlemli pres vardır. Yerleşimin güney batısında serbest duran bir lahit kırık haldedir. Alt terasta ise pres, sarnıçlar ve mekanlara ait kalıntılar vardır. Mekân duvarları yıkılmış bir zeytinyağı atölyesi de tespit edilenler arasındadır. Yerleşimin hakim olduğu geniş terasların aşağısında ise büyük bir sarnıç ve iki zeytinyağı atölyesi de tespit edilmiştir.

Çalışmalar kapsamında, yayın hazırlıkları nedeniyle Öküzlü antik yerleşiminde yerleşimin planlaması ve konut mimarisi üzerine incelemeler gerçekleştirilmiş, kamu yapıları olan kiliselerde kapsamlı değerlendirmeler yapılmıştır. Benzer şekilde sürmekte olan bir yayın çalışması nedeniyle de Sömek Köyü içerisindeki Makuf ören yerinde incelemeler gerçekleştirilmiştir. Burada bulunan tapınak tipli anıt mezar kayda alınarak belgelenmiştir.

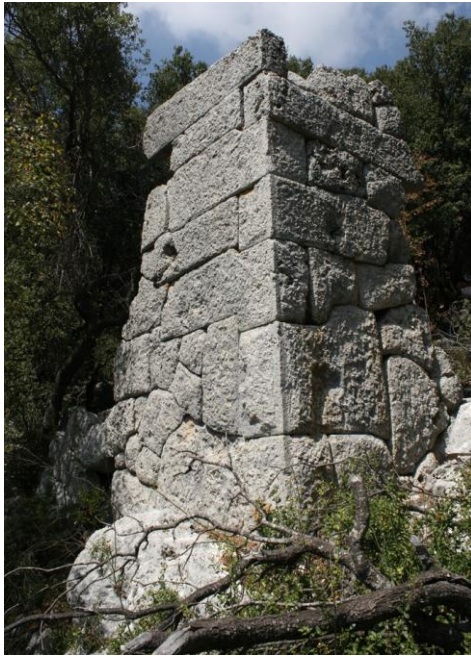
KAYNAKÇA

- Z. Akcan, M. Ergün, "İçel İli Erdemli İlçesi Tapureli Ören Yeri Kurtarma Kazısı", 13. Müze Kurtarma Kazıları Sempozyumu, 175-186.
- Aydın, "Der ambon der kirche "A" in Tapureli" *OLBA* 8 (2003), 83-93.
- Aydın, "Tapureli A Kilisesi Altar Kaidesi Işığında Kilikya ve İsaurya Bölgesi Kiliselerinde Görülen Altar Çeşitleri", *OLBA* 18 (2010), 347-371.
- A. Aydın, "Tapureli A Kilisesi'ne Ait Mersin Müzesi'ndeki Kireçtaşı Mimarî Parçalar", *AST* 28. 3 (2010), 341-352. J. Th. Bent, "Explorations in Cilicia Tracheia", *Proceedings of the Royal Geographical Society and Monthly Record of Geography*, London, 1890, 445-508.
- S. Durugönül, *Felsreliefs im Rauhen Kilikien*, BAR Int. Ser. 511. Oxford, 1989.

- H. Erdoğan, *Dağlık Kilikia'da Tapureli Antik Yerleşimi Kiliselerinin İncelenmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mersin, 2017.
- O. Feld, "Bericht über eine Reise durch Kilikien", *Istanbuler Mittheilungen* 13-14 (1963-64), 88-107.
- H. Hellenkemper-F. Hild, *Kilikien und Isaurien*, TIB 5. Wien, 1990.
- S. Hill, *The Early Byzantine Churches of Cilicia and Isauria*, USA, 1996.
- J. Keil- A. Wilhelm, *Denkmäler aus dem Rauhen Kilikien*, MAMA III, Manchester, 1931.
- M. H. Sayar, "Kilikya Yüzey Araştırmaları 2004", *AST* 23. 1 (1990), 1-12.

Resim 1: Tapureli Hellenistik Kale

Resim 2: Tapureli Hellenistik Dönem yapısı

Resim 3: Tapureli Hellenistik Dönem yapısı

Resim 4: Tapureli konutlar

Resim 5: Tapureli kaya mezarlar

Resim 6: Tapureli Gec Antik Dönem konutu

Resim 7: Tapureli Gec Antik Dönem konutu

Resim 8: Tapureli antik cadde

Resim 9: Kabaçam antik yerleşimi

Resim 10: Hacıömerli Çukur antik yerleşimi, kapı üzerindeki kabartmalar

TEKİRDAĞ MERKEZ VE ŞARKÖY İLÇELERİ İLE ÇANAKKALE GELİBOLU YARIMADASI (TRAKYA KHERSONESOS’U) ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI 2016 YILI ÇALIŞMALARI

Zeynep Koçel ERDEM*

Tekirdağ Merkez ve Şarköy ilçeleri ile Çanakkale Gelibolu Yarımadası’nda (Trakya Khersonesos’u) gerçekleştirdiğimiz yüzey araştırması 2016 yılı çalışmaları T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nün 17.06.2016 tarih ve 11537 sayılı resmi izinleri ile 22.08-02.09.2016 tarihleri arasında 11 kişilik bir ekiple başkanlığımda gerçekleştirilmiştir¹.

Tekirdağ İli’nde, Gaziköy, Şarköy, Gölcük ve Yeniköy civarlarında, Çanakkale Gelibolu Yarımadası’nda ise Bolayır, Yeniköy, Kavakköy, Güneyli, Ocaklı, Gelibolu Merkez, Kavaklıtepe, Karainebeyli, Tayfur, Fındıklı, Değirmendüzü, Bayırköy, Cevizli, Sütlüce, Cumalı, Ilgardere köyleri ve çevrelerinde incelemeler yapılmıştır (Resim: 1). Geçen yıl çeşitli nedenlerle detaylı olarak araştırılması

* Prof. Dr. Zeynep Koçel ERDEM, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Cumhuriyet Mah. Silahşör Cad. No. 89, Bomonti/Şişli/ İstanbul TÜRKİYE zerdem@gmail.com

¹ Ekip Üyeleri: Bakanlık Temsilcisi İstanbul Türk İslam Eserleri Müdürlüğü Uzmanı Nurdan Budak GÖKÇAY, Arkeologlar: Gülçin KARAKAŞ, Haldun Arda BÜLBÜL, Osman YILMAZ, Ayhan YAMANTÜRK, Öğrenciler: Halil İbrahim VAROL (Nevşehir Üniv.), Serhat SEVİK (9 Eylül Üniv.), Fotoğraf: Doç. Dr. Seçkin TERCAN (MSGSÜ Fotoğraf Bölümü), Hava Fotoğrafları: Bekir İşcen ve Ulaşım: Naim ÖZDEMİR. Çalışma iznimizi sağlayan Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’ne, hiçbir konuda desteğini esirgemeyen temsilcimiz Sayın Nurdan Budak GÖKÇAY’a, Üniversitemiz Rektörlüğü BAP Birimi’ne, Tekirdağ ve Çanakkale Arkeoloji Müze Müdürlükleri ve elemanlarına, Gelibolu Mehmet Akif Ersoy Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Müdürlüğü’ne, Gelibolu Öğretmen Evi’ne ve büyük bir yükü sırtlayan tüm ekip üyelerine candan teşekkürü borç bilirim.

tamamlanamayan birçok alan da tekrar gözden geçirilmiştir. Bu yıl toplam 52 farklı alanda araştırma ve tespitler yapılmıştır.

Bu yılın tespitleri ve çalışılan alanlar aşağıda belirtilmektedir.

1. TEKİRDAĞ İLİ MERKEZ VE ŞARKÖY İLÇELERİ İLE

KÖYLERİNDE GERÇEKLEŞTİRİLEN ARAŞTIRMALAR

Tekirdağ Şarköy Sufunya Kalesi Çevresinde Yapılan Araştırmalar:

Maymundere Mevkii:

Geçen yıllarda saptadığımız ve bölgede yer alan önemli bir Trak kalesi olan Sufunya Kalesi ve çevresinde daha detaylı incelemeler yapılmış, bu bağlamda Saraybayırı Mevkii sırtlarında, üzerinde bir çiftlik yapısı bulunan alan Propon-tis'e (Marmara Denizi) hakim bir Geç Antik Devir yerleşmesi incelenmiştir. Alanda erken devirlere ait her hangi bir buluntuya rastlanmamıştır. Yüzeyde çok az sayıda kaba, yalın seramikler ve sırlı geç devir seramikleri gözlemlenmiştir. Bu tepe ile kıyıdaki Şarköy arasında geçen yıllarda saptadığımız bir tepe ve yamaç yerleşmesi olan Camiikebir Mahallesi yerleşmesi yer almaktadır.

Şarköy Harmankaya Mevkii/ Nekropol Alanı?:

Sufunya Kalesi'nin yer aldığı tepe çevresinde çeşitli mezarlar bulunduğu ifade edilmesi üzerine gidilen alan Sufunya Kalesi'nin arka sırtlarını oluşturmaktadır ve kaleye yaklaşık yarım saatlik yürüyüş mesafesindedir.

Burada orman idaresi tarafından açılan orman yolu üzerinde çok sayıda tuğ-la, yanmış tuğla ve cüruf parçalarına rastlanmıştır. Ancak herhangi bir yapıya ait kalıntı saptanamamıştır. Bu kalıntının bir tümsek şeklinde olduğu ve ayrıca orman içerisinde çok sayıda mezar yeri olduğu bildirilmiştir. Dolayısıyla akla bir mezar yapısı gelmektedir. Ancak bitki örtüsü araştırmaya imkân vermemektedir. Burası Sufunya Kale tepesi çevresindeki bir nekropol alanı olabilir. Çevrede az sayıda kaba yalın seramik parası elde gözlemlenmiştir, bunlar dışında herhangi bir buluntu yoktur.

Şarköy Sufunya Mermerler Mevkii Kayaya Oyulu Niş (Kybele Nişi?):

Sufunya Tepesi sırtlarında, Maymundere yatağının oldukça sarp yükselen üst yamaçlarında tespit edilen kum taşı kayaya oyulu niştir (Resim: 2). Ormanlık alandan dere yatağına doğru ancak çok dik bir inişle ulaşılan ve yamaç yüzeyine oyulmuş nişe oldukça zor ulaşılmaktadır. Burada büyükçe bir niş (en: 1.28, yük: 2.04, derinlik: 1.47) ile içerisinde daha küçük ikinci bir niş (en: 53,

yük: 57, derinlik 20 cm.) bulunmaktadır. Büyük nişin içerisine, nişin kavisini takiben, kenarları boyunca bir kanal açılmıştır. Bu kanal yuvası içerisine ahşap bir kapak oturtulmuş olduğunu akla getirmektedir. Küçük nişin içerisinde, tam ortada yer alan, oldukça tahrip edilmiş ancak konturları kalabilmiş bir kabartma bir figür (Kybele?) bulunmaktadır. Figürün tam pozisyonu (oturur, ayakta vs.) anlaşılamamaktadır.

Etrafında sıva izlerinin de bulunduğu küçük nişin tapınım amaçlı kullanıldığı düşünülmektedir. Zira Frigya Bölgesi'ndeki tanrıça Kybele için oluşturulan kayaya oyulan kült nişlerini andıran² bu niş hem araştırma bölgemizde saptadığımız, hem de Türkiye Trakyası genelinde rastladığımız ilk kült nişidir³. Bir olasılık niş içerisinde yer alan figürün Hristiyanlık Devri'nde (Bizans Devri?) tapınılan Meryem Ana figürü olabileceğidir. Yunanistan'ın çeşitli bölgelerinde benzer şekilde kayalara oyulan Meryem Ana nişleri bulunmaktadır. Ancak araştırma bölgemizde Bizans Devri ve sonrasında çok etkin bir Hristiyan nüfus varlığı ve çeşitli kilise ve manastır niteliğinde çok sayıda ibadet yapısı göz önüne alındığında, bu tarzdaki bir niş daha ziyade açık hava tapınımına ilişkin antik çağ uygulamalarını çağrıştırmaktadır.

Şarköy Yeniköy Cintepe Kalesi Bizans Devri Nekropol Alanı:

Şarköy-Gelibolu Yolu üzerinde yer alan ve tam olarak Yeniköy Cintepe Kalesi'ne bakan bu alanda kaçak kazılarla tahrip edilmiş çok sayıda mezar yapısı bulunmaktadır. Çevrede tuğla ve kiremit parçaları, kayrak taş parçaları, pişmiş toprak kavisli mezar kapağı parçaları, kemik parçaları, cam bilezik parçası, yalın ve sırlı seramik parçaları saçılmış haldedir. Bu alanın hemen altında bir dere yatağı bulunmaktadır. Nekropol alanı tepeden dere yatağına doğru yayılmaktadır. Köylüler tarafından dere yatağı çevresinde bulunarak Şarköy'deki Kent Müzesi'ne müzeye götürüldüğü ifade edilen mermer parçalardan ikisi müze bahçesinde görülmektedir. Bu parçalardan bir tanesi haç kabartmalı, di-

² T. T. Sivas-H. Sivas, *Frigler. Phrygians, Midas'ın Ülkesinde Anıtların Gölgesinde*, İstanbul, 2012, 136, Fig. 17 a.

³ Bir 'Kybele Nişi' olarak adlandırdığımız bu niş, Bulgaristan Southwest University Neofit Rilski Research Center For Ancient European and Eastern Mediterranean Cultures tarafından, 12-15 Ekim 2016 tarihleri arasında düzenlenen, kutsal alanlar ve kült uygulamaları açısından büyük önem taşıyan 'Megalithic Monuments and Cult Practices' Sempozyumu'nda 'The Cult Places in the Northern Propontis and the Gallipoli Peninsula (Thracian Chersonesos) of Turkish Thrace' başlıklı bildiri ile ilk defa bilim dünyasına sunulmuş ve sunu metni yayınlanmıştır (*Proceedings of the First International Symposium Ancient Cultures in South East Europe and the Eastern Mediterranean, Megalithic Monuments and Cult Practices, Blagoevgrad*, 2012).

ğeri ise bezemelidir ve Bizans Devri'ne ait bir kilise ya da şapele ait olmalıdırlar (Resim: 3). Söz konusu bu alan, geçen yıllarda Cintepe Kalesi'nin hemen eteğinde saptadığımız Bizans Devri yerleşmesi ile ilişkili bir nekropol alanı olmalıdır. Çevrede yapılan incelemede daha erken devirlere tarihlenen her hangi bir buluntuya rastlanmamıştır.

Şarköy Yeniköy Nekropol Alanı?:

Şarköy'ün Gelibolu sınırında, geçen yıllarda saptadığımız ve Demirci Göleti Yerleşmesi olarak adlandırdığımız yerleşmeye yakın bir konumda, yol yapımı sırasında bir takım mezarlar ve iskeletlerin çıktığı belirtilmiştir. Tali toprak bir tarla yolunun geçtiği alanda Huriye Okyay tarafından yaptırılan bir çeşme bulunmaktadır. Yapılan incelemede çevrede bir takım blok taşlar tespit edilmiş, ancak herhangi bir antik buluntuya rastlanmamıştır.

Şarköy Gölcük Köyü Höyük?:

Şarköy Gölcük Köyü'nün hemen yakınında, Şarköy'den köye doğru gelirken yolun solunda yüksek höyük benzeri tepe üzerinde bir çiftlik evi bulunmaktadır. Çiftlik bir çitle çevrili olduğundan geçen yıllarda incelenememiştir. Bu yıl tepeye tekrar gidilmiştir. Ancak bu kez de eve ulaşan yolların taşlarla kapatılması nedeniyle eve ulaşılammıştır. Hemen yan tarlalarda yapılan araştırmada ise antik bir bulguya rastlanmamıştır.

Şarköy Gaziköy (Ganos Antik Yerleşmesi) İncelemeleri:

Bölgenin en önemli kutsal alanı olan Ganos (Işıklar) Dağı zirvesi olan Kartaltepe/Bakacaktepe ile bağlantılı bir yerleşme olan ve daha önceki yıllarda incelediğimiz Ganos antik kenti akropolünde, kutsal alan ve yerleşme arasındaki bağlantıların daha detaylı anlaşılabilmesi amacıyla bir takım yeni gözlemler yapılmış ve höyükte çeşitli yönlerden fotoğraflar ve hava fotoğrafları çekilmiştir. Çevrede çok sayıda Klasik-Hellenistik ve az sayıda Roma sigillata seramik parçaları bulunmaktadır. Çeşitli yapılara ait in situ duvarlar ve tepayı çeviren sur duvarı kalıntıları görülmektedir.

2. ÇANAKKALE İLİ GELİBOLU YARIMADASI'NDA

GERÇEKLEŞTİRİLEN ARAŞTIRMALAR

Gelibolu Yarımadası'nda geçen yıllarda Yeniköy Arıtış Mevkii, Tayfur ve Karainebeyli Köyleri'nde saptadığımız kutsal alanların yayılım alanlarını daha iyi gözlemleyebilmek amacıyla bu yıl drone ve gyrocopter ile hava fotoğrafları çekilmiştir. Ayrıca Gelibolu'da geçen yıllarda saptadığımız çeşitli alanlarda

(Laletepe, Celal Alkoç Kışlası, Gelibolu-Fındıklı yolu üzerinden sahil şeridi, Gelibolu Merkez, Kalinora Burnu vs.) çeşitli açılardan görüntüler ve panoramik görüntüler almak üzere fotoğraf çekimleri gerçekleştirilmiştir.

Yine geçen yıllarda incelediğimiz ve bölgedeki en önemli antik kentlerden biri olan Kardias antik kenti (Bakla Burnu) üzerinde, bir alanın çit ile çevrilerek içerisine bir konteynır konulduğunun belirtilmesi üzerine alana tekrar gidilerek gözlem ve incelemeler yapılmış ve bir go-kart pisti oluşturulmak için hazırlıkların yapıldığı anlaşılmıştır. Uygulama tescilli antik alanlardaki tahribata örnektir. Çevrede çok sayıda Arkaik-Roma Devri seramik parçası gözlemlenmiştir.

Yeniköy Araştırmaları:

Yeniköy ile Fındıklı Köyü arasında yer alan ve Saros'a hakim bir kaya kutsal alanı olan 'Arıtış kaya kutsal alanı'nda bazı kayalar üzerinde yeni kaya çanakları/sunu çukurları saptanmış ve söz konusu bu alanın çok daha büyük ve geniş bir yayılıma sahip olduğu saptanmıştır. Buradan Saros sahiline ulaşan yol takip edilmiş ve 'Bahçeler Mevkii' olarak adlandırılan sahilde geçen yıllarda saptanan ve çok sayıda Prehistorik Devir seramiği veren höyük alanına ulaşılmıştır. Gözlemlerimiz ışığında buradaki yerleşme ile Arıtış kutsal alanının bağlantılı olduğu düşünülmektedir.

Karainebeyli Köyü Araştırmaları:

Köy içerisinde yapılan incelemede bazı bahçelerde çeşitli mermer yapı elemanlarına rastlanmıştır. Bu parçalar Karainebeyli Köyü civarında bulunarak taşınan ve olasılıkla bir kiliseye ait olan Bizans Devri mimari parçalarıdır. Bunlar bir adet küçük boyutlu Dor sütun başlığı, bir adet paye başlığı, bir adet sütun gövde parçası, bir adet çift sütun parçası, bir adet parapet parçası, bir adet mermer blok parçasıdır. Köy içerisinde ayrıca bir adet taş dibek saptanmıştır.

Karainebeyli Yukarı Ova Yerleşmesi:

Tayfur ve Karainebeyli Köyleri arasında yer alan ve geçen yıl incelediğimiz, çok sayıda nitelikli seramik buluntu veren ve tescilli bir alan olan bu tarlanın (İstanbul'un Tarlası) etrafının yüksek tellerle çevrildiği ve toprak dökülerek çok sayıda ceviz ağacının dikildiğinin belirtilmesi üzerine söz konusu yerde tekrar inceleme yapılmıştır. Ceviz ağacı ekimi nedeni ile toprak seviyesinin yükseltildiği (gübre ekleme ve toprağın karıştırılması) gözlemlenmiş, alanın kilitli bir de kapısı olan yüksek tel ile çevrelendiği görülmüştür (Resim: 4). Ceviz ağaçlarının bu yıl ekildiği köylüler tarafından belirtilmiştir. Antik alan içeri-

sinde yapılan incelemede artık seramik buluntu görülememektedir. Yerleşme Gelibolu Yarımadası iç kesim yerleşmelerinin en önemlilerinden biridir.

Karainebeyli Çınarlarlarbaşı Mevkii:

Karainebeyli Köyü'nün kuzey doğusunda, Çınarlıdere yakınında köylüler tarafından eski yapı yerlerinin bulunduğu belirtilen alandır. Söz konusu bu alanda incelemeler yapılmıştır. Yüzeyde kaba seramik parçaları, sırlı geç devir seramik parçaları ve yalın kiremit parçaları gözlemlenmiştir, ancak herhangi başka bir antik buluntu yoktur. Alan olasılıkla eski Rum yerleşmelerine ait kırsal yapıların bulunduğu yerdir.

Karainebeyli Papaz Ağılları Mevkii:

Alanda yoğun kiremit parçaları, kaba seramik parçaları gözlemlenmiştir. Antik bir buluntuya rastlanmamıştır. Mevkii olasılıkla adından da anlaşıldığı gibi yukarıda söz ettiğimiz Çınarlarbaşı Mevii gibi Rumlar zamanına ait kırsal yapı kalıntılarının ve çiftliklerin bulunduğu bir alandır. Çevrede yer alan ve buraya yakın tepelerde de (İncirli Sırt Tepesi, Dedeler Sırtı Tepesi, Yongalı sırtı, Yeşiltepe vs.) eski bina yerleri olarak tanımlanan benzer kalıntıların bulunduğu ifade edilmiştir.

Karainebeyli İncirli Liman:

Saros Körfezi kıyısında elverişli bir liman olan ve oldukça sarp bir şekilde denize inen yamaçların çevrelediği liman ve çevresinde incelemeler yapılmış, ancak herhangi bir antik buluntuya rastlanmamıştır.

Değirmendüzü Köyü (Eski Burgaz Köy) Köy İçi İncelemeleri:

Eski bir Rum Köyü olan Değirmendüzü Köyü içerisinde halen ayakta kalabilen bazı taş evler saptanmıştır. Çok sayıdaki Yunanca yazılı damgalı yapı tuğlası (Örneğin Maditos damgalı) köyün çeşitli yerlerinde görülebilmektedir. Köy Camisi'nin ise eski kilisenin yerinde kurulduğu, caminin tam karşısında bugün yıkılmış olan ve harabe halindeki evin ise Papaz'ın Evi olduğu belirtilmiştir. Ayrıca bugün yıkık halde Rumlardan kalma bir yağhane yapısı da bulunmaktadır. Köy içerisinde bir ev duvarı dibinde mermer bir sütun gövde parçası saptanmıştır.

Değirmendüzü Köyü Tekke Mevkii:

Köyün yaklaşık 10 km güney doğusundaki alan bir dere yatağının sırtlarını oluşturmaktadır. Burada Osmanlı Mezarları ve mezar taşlarının bulunduğu, ancak gün geçtikçe yok edilerek çalındığı belirtilmiştir. Alanda yapılan incele-

mede Klasik Devri siyah astarlı, Hellenistik ve Roma Devri sigillata seramik parçaları, kaba yalın Geç Antik Devir seramik parçaları ve birkaç taş alet parçası gözlemlenmiştir. Bu alan aşağısında bir dere olan tescilli bir tepe ve yamaç yerleşimidir.

Değirmendüzü Köyü Eski Köy Mevkii:

Köy yakınında, eski köy yolu üzerinde yer alan mevkide yıkık halde bazı yapı kalıntıları saptanmıştır. Kaba örgü tekniği ve horasan harçlı duvarları olan bu yıkıntı yapılar eski köye aittir. Bu kalıntılardan birinin eski minareye ait olduğu belirtilmiştir. Çevrede geç devir sırlı seramikleri, az sayıda sigrafitto parçaları ile kaba yalın seramik parçaları da gözlemlenmiştir.

Değirmendüzü Köyü Sıraahlat Mevkii (Kale Mevkii) Yerleşmesi:

Eski köy yolundan devam edilerek ulaşılan alan tepe ve yamaçlarına yayılı bir yerleşim alanıdır. Alanın alt eteklerinde bir dere yatağı bulunmaktadır. Tepede bir Bizans Devri kalesi bulunmaktadır. Kale eteklerinde, köyün doğusunda kalan ve yaklaşık 50 dönümü kaplayan arazide Klasik, Helenistik, Roma ve sigrafitto Bizans Devri seramik parçaları, mermer bir mortarium parçası saptanmıştır.

Fındıklı Köyü (Eski Şeytan Köy)Yolu Yeldeğirmenialtı Mevkii Roma Devri Yerleşmesi:

Gelibolu'dan Fındıklı'ya giderken, karşı tepelerde görülen rüzgar değirmenlerine bakan tepe (yeldeğirmenlerinin kuzey batısı) ve yamaçlarına yayılı alanda yapılan incelemede nitelikli Roma Devri sigillata seramikleri (DSA, Çandarlı vs.) görülmüştür. Burası tali yolun kestiği bir tepe ve yamaç yerleşimi olduğu anlaşılmıştır.

Fındıklı Köyü Manastır Tepe:

Söz konusu alan köy mezarlığının karşısındaki tepeleri oluşturmaktadır. Tepe eteğinde bir dere bulunmaktadır. Tam tepede bir manastırın olduğu bilgisi verilmiştir. Çevrede Bizans Devri sigrafitto seramik parçaları ve kiremit parçaları gözlemlenmiştir. Günümüze hiçbir mimari kalıntısı kalmayan manastır yakınında bir patika ile ulaşılan ve Rumlar zamanında panayır ve şenliklerin yapıldığı belirtilen alan bulunmaktadır.

Fındıklı Köyü Acısu Mevkii (Demirkapı Mevkii) - Kutsal Su Kaynağı?:

Köy mezarlığını geçince, yolun sağında mavi seramik kaplı modern çeşme yanından sapılan yol üzerindedir. Alan köye yaklaşık 5 km. uzaklıktadır. Bura-

da yer altından çıkan şifalı bir kaynak suyu bulunmaktadır. ‘Doktor Çeşme’ ya da ‘Acısu’ olarak adlandırılan, günümüzde halen faydalanılan ve özellikle böbrek taşlarına iyi geldiği belirtilen kaynak, kayaların olağan üstü bir peyzaj oluşturduğu alanda yer almaktadır. Kayalar arasında derin bir vadi altında Demirkapı Deresi yatağı bulunmaktadır. Ne yazık ki bu kayalık alanda Demirkapı olarak adlandırılan doğal kaya geçidi iş makinaları ile kırılıp yok edilerek daha geniş bir yol/geçit açılmıştır. Bu doğal su kaynağı antik çağlardan beri kullanılan şifalı bir su kaynağı olmalıdır. Çevresindeki peyzaj alanın kutsal kaynak/kutsal pınar/ su kült alanı olarak kullanılmış olduğunu düşündürmektedir.

Hemen yakınında yer alan çevre tarlalarda yapılan incelemede Helenistik Devir seramik parçaları, cüruflar (cam ya da seramik) ve tüm bir cam bilezik bulunmuştur. Üzeri renkli örgü motifli bilezik Orta Bizans Devri’ne ait olup (MS 11. -12. yüzyıllar) emay boyama tekniği ile yapılmıştır. Buluntu envanterlik eser olarak Çanakkale Müzesi’ne teslim edilmiştir (Resim: 5).

Fındıklı Köyü incelemelerinden sonra Fındıklı-Gelibolu yolu üzerinde olası höyük ya da düz yerleşim olabilecek iki farklı alanda gözlem ve incelemeler yapılmış, ancak antik bir buluntuya rastlanmamıştır.

Sütlüce Köyü (Eski Galata Köyü) Araştırmaları:

Eski bir Rum köyü olan Sütlüce Köyü içerisinde yapılan gözlemlerde kilisenin camiye çevrilmiş olduğu görülmüş, kilisenin apsis kısmının orijinal tuğla duvarı (köy kahvesinin içinde kalmaktadır) incelenerek belgelenmiştir. Apsis dış duvarında ise bir haç kabartması bulunmaktadır.

Eski Rum okulunun günümüzde düğün salonu olarak kullanılıyor olduğu belirtilmiştir. Köy içerisinde kalan birkaç taş ev de belgelenmiştir. Ayrıca bir zamanlar köy sirtlarında yer alan eski değirmenlerin (bugün tamamen yıkılmış) ve kuyuların olduğu alan incelenmiş, ancak antik bir kalıntıya rastlanılmamıştır. Köy içerisinde yer alan çok sayıdaki çeşmenin de tamamen bozulup betonla yenilendikleri görülmüştür. Köy içerisinde antik bir kalıntıya rastlanmamıştır.

Bayırköy Araştırmaları: Roma Devri Nekropol Alanı:

Sütlüce gibi eski bir Rum köyü olan Bayırköy’ün de günümüzde yok edilmiş olan eski değirmenlerin yerleri ve köy içerisinde çok az kalan eski evleri incelenmiştir.

2004 yılında yeni yaptırılan çeşmenin altından bir lahit çıktığı, ayrıca geçen yıl Gelibolu İlçe Merkezi’nde bir çiftlikte saptadığımız lahitin de buradan çıktığı belirtilmiştir. Ayrıca köy sirtlarında, Şehit Çetinakaya için yaptırılan çeşme

yanında geçen yıllarda saptayıp incelemiş olduğumuz *tabula ansatalı* lahtin de bu çeşmenin yapımı sırasında çıktığı ve bu alanın halk arasında 'Manastır Mevkii' olarak adlandırıldığı bildirilmiştir. Tüm bu bulgulara dayanarak köyde bir Roma Devri nekropol alanı olduğu anlaşılmıştır. Söz konusu çeşmenin arkasındaki tepelik alanda ise antik bir buluntuya rastlanılmamıştır.

Köy evlerinden birisinin bahçesinde bir takım ezgi taşları, pithoslar ve bir takım yağ işliklerine ait taşlar saptanmıştır. Şahsın verdiği bilgiler doğrultusunda köy çevresinde antik kalıntıların bulunduğu belirtilen bazı araziler de incelenmiş, hemen hepsinin tarım arazisi olarak kullanılmakta olduğu görülmüş ve söz konusu bu alanlarda antik bir kalıntıya rastlanılmamıştır.

Bayırköy Kireçkuyu Mevkii (Mandacı Köyü Mevkii): Seramik Üretim Alanı:

Köyün batısındaki arıtma tesisinin karşısında yer alan, Cumalı Köyü sirtları ile Çanakkale Boğazına hakim bir alandır. Bu alanın iş makineleri ile tahrip edildiği belirtilmiştir. Alanda gözlemlenen ve üretime ilişkin çok sayıda cüruf, üçayak vs. parçası belgelenmiştir (Resim: 6). Çevrede ayrıca sırlı seramikler, az sayıda Klasik Devir siyah astarlı seramik, Roma Devri sigillata parçaları ve öbek halinde bir köşeye yığılmış kırık taş blokları ile bazı yerlerde gömük halde yapı taşları da görülmektedir.

Bayırköy Şarлак Dere Mevkii:

Köyün güneyinde, yukarıda söz edilen Kireç Kuyu Mevkii altlarında yer alan (her iki alan arasında dere yatağı bulunmaktadır), boğaza hakim alanda Helenistik Devir seramikleri ve Roma Devri sigillatalarına rastlanmıştır.

Cumalı Köyü Dedeardı Mevki:

Tayfur-Cumalı yolu üzerinde, Cumalı'dan yaklaşık 1 km uzaklıkta, Cumalı Deresi'nin (Keçi Deresi) güneyindeki alandır. Alanda oldukça nitelikli Arkaik, Klasik, Hellenistik, Roma ve Bizans Devri seramik parçaları ve mermer parçaları gözlemlenmiştir (Resim: 7). Alanın üst taraflarında yer alan ormanlık alanda ağaç ekim çalışmaları sırasında kiremit mezarların çıktığı ifade edilmektedir. Buluntu yoğunluğu ve seramiklere bakıldığında bu alanın biraz ilerideki Hora Tepe yerleşmesi ile ilişkili olduğu düşünülebilir.

Burhanlı Köy Hora Tepe Yerleşmesi (Aegos Potami?):

Gelibolu Eceabat kara yolu üzerinde yer alan Gelibolu Tersanesi'nin tam karşısındaki yüksek tepedir. Eski Cumalı Köyü'nün bulunduğu alandan da boğaz sirtlarına doğru çıkıldığında ulaşılan, tepe ve yamaçlarını kapsayan çok geniş bir alana yayılı bir antik yerleşimdir (Resim: 8). Tepe tüm Cumalı ovasına

hakimdir ve buradan Burhanlı, Sütlüce ve Bayırköy görülmektedir. Tepe halk arasında Hora Tepesi olarak adlandırılmakta ve burada (olasılıkla Rumlar zamanında) bir zamanlar şenliklerin yapıldığı ifade edilmiştir. Tepe ve yamaçlarına yayılı yerleşim kuşkusuz aşağı kıyıda yer alan tersanenin hakim olduğu koy ile bağlantılıdır ve antik yerleşmenin limanı olarak kullanılmış olmalıdır.

Tüm çevreye ve boğaza hakim alanda çok sayıda amphora parçası, Arkaik, Klasik, Hellenistik, Roma ve Bizans Devri seramikleri görülebilmektedir (Resim: 9). Alanda ayrıca kısmen izlenebilen blokları gömülü duvar sıraları ve blok taşlar da (tam olarak ölçülebilen blok: en 60 cm, boy 114 cm, yük 28 cm) bulunmaktadır. Tepenin en alt eteklerinden geçen Gelibolu-Eceabat yolunun ilk yapımı sırasında bu alandan blok taşlar alındığı ifade edilmiştir.

Bu yerleşme Gelibolu Yarımadası'nda adı antik kaynaklarda geçmekle beraber lokalizasyonları tam olarak saptanamayan Kresssa/Kissa yerleşmelerinden bir olabilir. Ancak antik kaynakların verdiği bilgilere dayanarak Keçi Deresi çevresinde olduğu düşünülüp yeri şimdiye kadar tam olarak lokalize edilemeyen ve hem çeşitli araştırmacılar tarafından hem de tarafımızdan olası yeri Kalinora Burnu olarak önerilen Aegos Potami yerleşmesinin burası olması da büyük olasılık dahilindedir. Gerek konumu, gerekse buluntu niteliği, yanı sıra antik kaynaklardaki bilgiler ışığında karşı kıyıdaki Lampsakos'a yakınlığı, ova ya hakimiyeti, burada MÖ 405'de geçen Aegos Potami deniz savaşı için uygun bir alana sahip oluşu gibi bir takım öğeler bu görüşümüzü kesin olmasa da destekler doğrultudadır.

Yerleşme 31.05.2017 tarihinde Çanakkale Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 1. ve 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tescil edilmiştir. Önümüzdeki araştırma sezonunda söz konusu bu yerleşme ve çevresindeki alanda daha detaylı bir çalışma yapılması planlanmaktadır.

Sütlüce Köyü Tepe Yerleşimi:

Gelibolu-Eceabat yolu üzerinde Gallipoli Otel'in karşısında yer alan, denize hakim ve üzerinden gerilim hattı geçen yüksek tepedir. Alanın kuzeyinde Sütlüce Köyü ve Cumalı Deresi'nin başladığı yer gözükmektedir. Tepede ve eteklerinde yapılan incelemede siyah astarlı Klasik/Helenistik Devir seramiği ve sırlı seramikler gözlemlenmiştir. Yukarıda söz edilen Hora Tepe yerleşmesine de oldukça yakındır.

Cevizli Köyü (Eski Adı Kozlu Dere) İncelemeleri: Cevizli Mezarlığı:

Osmanlı Dönemi'nden kalma çok sayıda mezar taşının olduğu ve çam ağaçları ile tamamen kaplı köy mezarlığında yapılan incelemede 1 adet Bizans Devri çifte sütun gövde parçası (kalan kısım: en 55, boy 120, yük 24 cm), spiral yivli sütun gövde parçası (çap 28, kalan boy 86) ve kenet yuvalı taş blok parçası (kalan kısım: en 53, boy 76, yük 16 cm) saptanmıştır. Osmanlıca yazıtlı mezar taşlarının (okunabilen bir tanesinin tarihi hicri 1029/miladi 1651) çok sayıda olduğu ancak gün geçtikçe çalınarak yok edildiği belirtilmiştir.

Cevizli Köyü Kireç Ocakları Mevkii Yerleşmesi:

Köy mezarlığından yaklaşık 200 m sonra sağa sapılarak ulaşılan mevkide büyük bir anıt çınar ağacı, çeşme ve çeşitli su kaynakları bulunmaktadır. Hazineye ait olduğu belirtilen arazide Hellenistik Devri seramik parçaları, Roma Devri sigillata seramikleri ve sigrafitto Bizans Devri seramik parçaları gözlemlenmiştir. Denize hakim alandan Söğütözü sırtındaki höyük benzeri tepe ve eteklerini kapsayan 2. Kolordu Ormanı alanı ile Kalınora Burnu da görülmektedir.

İlgardere Köyü İncelemeleri: Nekropol Alanı:

İlgardere Köyü sapağı'ndan yaklaşık 1 km içeride, 'Üç Evler' adıyla anılan evlerin bulunduğu sırtlarda inceleme yapılmıştır. Hemen yakında İlgardere Köprüsü bulunmaktadır. Burası Çanakkale Müzesi tarafından kurtarma kazısı yapılan ve bir mezardan altın bir diademin bulunduğu belirtilen bir nekropol alanıdır. Çevrede yapılan incelemede bir adet siyah astarlı Klasik Devir skyphos ağız parçasına rastlanmıştır.

Köy içerisinde ayrıca tuğla kubbeli ana mekanı kalmış hamam yapısı da incelenmiştir ve yıkılmaya yüz tuttuğu saptanmıştır. Köy içerisinde dağınık halde bulunan çeşitli dibek taşı ve içerisinde yakın zamanlara kadar kullanıldığı ifade edilen (pekmez yapımı vs. amaçlı) taş tekneler (ostotek?) belgelenmiştir.

İlgardere Roma Köprüsü:

Köy içerisinde halk arasında 'Şeytan Kuyusu' olarak adlandırılan, üzerinden halen ağır tonajlı araçların geçtiği, iki kemeri gözüken düzgün blok taşlardan yapılmış üç kemerli bir Roma Devri taş köprü incelenmiştir (Resim: 10). Köprü'nün her iki kemeri de oldukça sağlam durumdadır, ancak çevresi çöplük haline getirilmiştir. Ağır vasıtalar köprüye büyük zarar vermektedir. Ayrıca, İlgardere köy mezarlığı içerisinde yapılan incelemede de mermer bir Bizans Devri çifte sütun parçasına rastlanmıştır (Resim: 11).

Ilgardere Höyük (Asar Tepe Höyük):

Köy sapağının hemen karşısında, Erenler Sitesi yanında yer alan tescilli höyüktür. Höyüğün bir kısmı yol çalışması nedeni ile tahrip edilmiştir ve bu sırada bir heykel çıkartıldığı çevre köylüleri tarafından ifade edilmiştir. Höyük üzeri bitki örtüsü ile kaplı olduğundan yalnızca birkaç parça Prehistorik Devir seramiği gözlemlenmiş, farklı devirlere ilişkin buluntuya ise rastlanmamıştır.

Ilgardere Hakim Tepe:

Deniz kenarında yer alan Karayolları'na ait eski kamp yerini geçtikten sonra, orman yolundan yukarı tepelere doğru çıkıldığında ulaşılan bölgedeki en yüksek noktadır. Buradan tüm boğaz, Sestos antik kenti, Abidos ve Çanakkale görülebilmektedir. Tam tepede üzerleri düz doğal kayalar adeta teraslar oluşturarak çıkıntı yapmaktadır. Kayalar üzerinde ise burasının herhangi bir şekilde kullanılmış olduğunu gösteren (kutsal alan ya da gözetleme noktası vs.) herhangi bir işleme, niş, platform vs. ve uygulama saptanmamıştır. Çevrede yapılan araştırmada da herhangi bir antik bulutu ele geçmemiştir.

Ilgardere Eski Karayolları Tesisleri Yanındaki Höyük (Ilgardere Tepecik Yerleşmesi):

Bugün artık kullanılmayan sahildeki Karayolları Kampı'nın hemen yanında yer alan küçük boyutlu tescilli höyüktür. Denize yakınlığı yaklaşık 20 m., kalan yüksekliği ise yaklaşık 10 m.'dir. Prehistorik Devir malzemesi dışında farklı dönemlere ait buluntunun olup olmadığı gözlemlenmek istenmiş, ancak üzerini tamamen kaplayan çok sık bitki örtüsü yüzünden araştırma yapılamamıştır. Çevrede yapılan incelemede alanın çok tahrip edildiği ve yoğun bitki örtüsü ile kaplı olduğu görülmüş, herhangi bir arkeolojik buluntuya ise rastlanılmamıştır.

Kavaklıtepe Köyü (eski adı Tepeköy) Köy İncelemeleri:

Hemen Gelibolu sırtlarında yer alan, Çanakkale Boğazı'na ve Gelibolu'ya hakim bir köydür. Eskiden bağımsız bir köy olduğu, şimdilerde ise Gelibolu'nun bir mahallesi olduğu ifade edilmiştir. Eski bir Rum köyü olan Kavaklıtepe Köyü içinde yapılan incelemelerde eski kilisenin yerine cami yapıldığı öğrenilmiştir. Cami çevresinde yapılan incelemede antik bir kalıntıya rastlanmamıştır.

Eski ilkokulun karşı sokağındaki duvar dibinde ise silmeli bir mermer mimari eleman (kalan kısım: en 70, boy 44, yük 26 cm) ile yan bahçesinde de iki adet mermer sütun gövde parçası saptanmıştır.

Köy içerisinde bir ev bahçesinde ise dil yapraklı bir Korinth sütun başlığı (63x63x43 cm) (Resim: 12), ayrıca bir de tekne (ostotek?) (125x64x43 cm) saptanmıştır. Köy içerisinde yer alan evlerin duvarlarında devşirme olarak kullanılan bazı mermer parçaların da bulunduğu, ancak çoğunun sıvandıkları belirtilmiştir.

Kavaklıtepe Köyü Molla Mustafa Çiftliği:

Köy çıkışında ki yolu takip ederek çöp toplama tesisleri (atıkların toplanarak işlendiği tesis) geçildiğinde, Gelibolu'ya hakim bir tepe üzerinde eski bina yerleri ve kuyuların bulunduğu belirtilmiştir. Alanda yapılan incelemede seramik buluntuya rastlanmamış, ancak mermer bir sütun gövde parçası (kalan kısım: çap 26, boy 35 cm) ve bir kuyu bileziği saptanmıştır.

Kavaklıtepe Saraytepe Nekropol Alanı?:

Kavaklı-Gelibolu yolu üzerinde, 'Saraytepe' olarak adlandırılan mevkii köy mezarlığının sınırlarını oluşturmaktadır. Burada bir takım mezarlar ve cam gözyaşı şişelerinin çıktığı belirtilmiştir. Alanda yapılan incelemede çok sayıda kiremit parçası ile az sayıda sırlı geç devir seramiklerine rastlanmıştır, bundan başka hiç bir arkeolojik buluntu saptanamamıştır. Ayrıca köy mezarlığında yapılan incelemede de herhangi bir antik buluntuya rastlanmamıştır.

Kavaklıtepe Eski Maşatlık Mvkii:

Köyden Şipka Çiftliği'ne giden köy yolu üzerinde, çiftliğe yaklaşık 1 km uzaklıkta bazı mermer parçaları ve kiremitler gözlemlenmiştir. Bu alanda bir takım mezarların bulunduğu ifade edilmiş ancak etrafın çok sık çalılık (pırnalık) olması nedeniyle mezarlara ya da herhangi bir yapıya ilişkin bir iz bulunamamıştır.

Kavaklıtepe Şipka Çiftliği:

Şipka Ailesi'ne ait olan çiftlik arazisi içerisinde 1 adet Osmanlıca yazıtlı mezar taşı, birkaç niteliği anlaşılamayan küçük ölçekli mermer blok parçası ve dibek taşları saptanmıştır. Antik olmayan buluntuların çevre tarlalardan elde edildiği belirtilmiştir. Çiftlik arazisi içerisinde herhangi bir antik buluntuya rastlanmamıştır.

Güneyli Köyü Orkide Sitesi: Antik Liman:

Güneyli Köyü'nde Orfoz Motel'in bulunduğu tescilli höyüğün hemen yanında bulunan Orkide Tatil Sitesi'nin sahilinde, plaj olarak kullanılan beton iskelenin önünde, bir tanesinin üzerinde ve yanında oyuklar bulunan 3 adet

mermer blok saptanmıştır (48x72x35 ve 54x120 cm) (Resim: 13). Elverişli bir koya hakim bu alan olasılıkla antik yerleşmenin limanı olarak kullanılmış olmalıdır. Taşlar ise limana ait antik bloklar olmalıdır. Daha içerlek olduğunu düşündüğümüz antik limana ait diğer kalıntıların ise, sitenin iskele ve geniş güneşlenme terası oluşturulurken dökülen beton platformunun altında kalmış olduğu düşüncesindeyiz.

Ocaklı Köyü Leştepe İncelemeleri:

Geçen yıllarda incelemeler yaptığımız ve Saros Körfezi kıyısında her iki tarafı liman için çok elverişli koylara sahip höyüğün, sahil kısmında var olabilecek muhtemel kalıntıların (liman kalıntıları) tespiti amacıyla yeni gözlemler yapılmıştır. Her iki yanında birer tatil sitesi bulunan bu höyük prehistorik seramiklerin yanı sıra çok sayıda Helenistik ve Roma Devri malzemesi vermektedir. Ancak sahil boyunca liman yapılarına ait olabilecek antik bir blok, kalıntı vs. saptanamamıştır.

Gelibolu Eğritas Mevkii İncelemeleri:

Gelibolu'nun İstanbul yönündeki çıkışında yer alan ve tatil siteleri ile sayfiye evlerinin oluşturduğu Eğritas Mevkii'nde yapılan incelemede çevrede antik bir buluntuya rastlanmamış, ancak Eğritas Köprüsü ve buradan geçen dere yanında yer alan bir çiftlik bahçesinde bazı dibek taşları ve modern Yunanca yazıtlı mermer bir Rum mezar taşı görülmüştür.

Gelibolu – Bolayır Kıyı Hattı incelemeleri:

Eğritas Mevkii takip edildiğinde, eski Gelibolu-Şarköy yolu üzerinde birkaç noktada gözlemler yapılmıştır. Yol üzerindeki muhtemel yerleşme yeri olabilecek ve höyük görünümündeki bazı alanlarda/tarlalarda incelemeler yapılmıştır. Ancak herhangi bir antik buluntuya rastlanmamıştır.

Gazi Süleyman Paşa'nın Çimpe Kalesi'nin fethinden sonra şükür namazı kıldığı rivayet edilen ve simgesel olarak kubbeli bir anıtın bulunduğu Namaz Tepe'de de inceleme yapılmış, buradan sahile paralel olarak Çimpe Kalesi'ne uzanan hat üzerindeki tepelerde, ayrıca Çimpe Kalesi ve çevresinde de incelemeler ve gözlemler yapılmıştır. Herhangi bir arkeolojik buluntu saptanamamıştır. Söz konusu alanlar büyük oranda tarım arazisi olarak kullanılmaktadır.

Demirtepe Köyü İncelemeleri: Demirtepe Nekropol Alanı:

Bolayır yakınında yer alan Demirtepe Köyü içerisinde ve köy mezarlığında yapılan incelemede herhangi bir antik buluntuya rastlanmamıştır.

Köy yakınında, kaçak kazı sırasında haber alınarak Çanakkale Müzesi tarafından yapılan kurtarma kazısında bulunan ve içerisinde bir diademin çıktığı mezarın bulunduğu sırtlar incelenmiştir. Burası geniş bir nekropol alanı olmalıdır. Zira Demirtepe sırtlarından başlayarak, askeriye (Ortaköy askeri alanı) içerisinde kalan ve bölgenin en iyi korunmuş ve en yüksek tümülüsü olan Sivritepe Tümülüsü'ne kadar olan hat üzerinde dağıtılmış bir tümülüs daha saptanmıştır (Kartaltepe Tümülüsü) (Resim: 14). Her üç alan da birbirini görmektedir.

Ayrıca Demirtepe Köyü'nden Doğanaslan Mevkii'ne giderken yol üzerinde Çanakkale Boğazı'na hakim ancak mevki adı öğrenilemeyen bir alanda gözlemler yapılmıştır. Tarihleme vermeyen birkaç kaba ve yalın seramik dışında arkeolojik bir buluntu edilememiştir.

Doğanaslan Mevkii Kartaltepe Tümülüsü:

Doğanaslan Mevkii'nde birbirine yakın konumlanmış birçok çiftlik bulunmaktadır. Bu çiftliklerin çalışanları tarafından verilen bilgiler doğrultusunda çevre tarlalarda gözlemler yapılmıştır. Hemen hepsi Çanakkale Boğazı'na hakim bu tarlalar incelenmiş, ancak çok sayıda kiremit parçalarına karşılık ve bir takım dönem vermeyen amorf seramik buluntu gözlemlenmemiştir.

Kartaltepe olarak adlandırılan ve tam olarak Ortaköy Askeriyesi içerisinde kalan Sivritepe Tümülüsü karşısında yer alan, hem Saros Körfezi, hem de Çanakkale Boğazı'na hakim bir manzaraya sahip tepe üzerinde (bu tepe bir askeri cephanelik yanında bulunmaktadır) blok taşları dağıtılmış bir yapı saptanmıştır (Resim: 14). Tepenin üzerindeki yapı kalıntısının yaklaşık otuz senedir bu halde olduğu belirtilmiş ve tahribatın çok öncelere dayandığı öğrenilmiştir, zira arazideki izler de bunu doğrulamaktadır ve tahribatın yeni olmadığı anlaşılmaktadır. Büyük olasılıkla bir tümülüse ait bu yapı çevresinde Hellenistik Devir amphora parçaları ile boyalı kiremit parçaları saptanmıştır. Kalan çap yaklaşık olarak 20 m. kadardır. Tepede başka hiçbir seramik parçası ve her hangi bir buluntu yoktur.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, yeni saptadığımız bu tümülüs ve Ortaköy askeri bölgesi içerisinde kalan Sivritepe Tümülüsü, Demirtepe Köyü ve Doğanaslan Mevkii arasında büyük bir nekropol alanına aittir. Ayrıca geçen yıllarda incelediğimiz Saros tarafına bakan yakın bir köy olan Kavakköy'deki Kekliktepe Tümülüsü ile Koruköy tümülüsleri de Gelibolu Yarımadası'nın bu kıstak bölgesinde yoğunlaşmış tümülüs geleneğinin diğer örnekleridir.

Kavak Köy Germe Tepe Yerleşimi:

Doğanaslan Mevkii'nden Koruköy'e ve sonrasında ise Kavak Köy'e uzanan yol hattı takip edilerek bu yol güzergahı üzerinde çeşitli gözlemler yapılmış, fotoğraflar çekilmiştir. Geçen senelerde incelenen ancak seramik buluntularının detaylı olarak incelenemediği ve tescilli bir alan olan Kavak Köy Germe Tepe yerleşimine tekrar gidilerek yüzeyde daha detaylı gözlemler yapılmıştır. Alanda oldukça nitelikli Klasik Devir, Hellenistik Devir seramikleri ile çok sayıda Roma Devri sigillata seramiklerine rastlanmıştır. Gelibolu Yolu'nun kestiği bu höyük Gelibolu Yarımadası kıstak bölgesi yerleşimleri arasında en önemlilerinden biridir. Hemen yakınında yer alan Kavak Köy Belediye Bahçesi içerisinde korunan bir takım mermer sütun gövde parçaları, saçak parçası vs. nin bu alandan taşındığı belirtilmiştir.

Bolayır Maltepe Höyük İncelemeleri:

Yine geçen yıllarda incelediğimiz ve bu yıl Gelibolu-Bolayır kıyı hattı taraması kapsamında tekrar gözden geçirilen, Bolayır'dan Gelibolu'ya ulaşan eski yol üzerinde bulunan tescilli bir alan olan Maltepe Höyük'te de yeni gözlemler yapılmıştır. Yüzeyde Klasik, Hellenistik ve Roma Devrileri'ne ait çok sayıda seramik buluntu belgelenmiştir. Bu höyük dışında Bolayır- Gelibolu kıyı hatında (eski Gelibolu yolu) bu çapta bir başka yerleşim saptanmamıştır.

Gelibolu Merkez'de Yapılan Araştırmalar: General Celal Alkoç Kışlası:

Geçen yıl sahilinde sigrakitto Bizans Devri seramikleri saptadığımız, ancak askeri alan olduğu için inceleme yapamadığımız General Celal Alkoç Kışlası'nın (Gelibolu'nun Eceabat yönündeki çıkışında yer almaktadır) hemen arka sırtlarında yer alan bir başka höyük benzeri tepede incelemeler yapılmıştır. Ancak bu tepe de askeri bölge içerisinde kaldığından telle çevrilidir ve çevrili alanın dışında yapılan incelemede her hangi bir arkeolojik buluntuya rastlanmamıştır. Hem kışlanın bulunduğu yükselti, hem de arkasında yer alan bu yükselti denize hakim konumdadırlar. Kışlanın bulunduğu tepe büyük olasılıkla höyüktür ancak üzerinde askeri tesisler kurulu olduğundan araştırılması şimdilik olanaksızdır.

Gelibolu İlçesi'nin çeşitli yerlerinde rastlanan tekil buluntular da kayıt altına alınmıştır.

Araştırma yapılan noktalar ise: Fener Tepesi, Bayraklı Baba Türbesi ve içerisindeki kaya nişleri, Fener Tepesi altında yer alan Çilehene mekanlarıdır. Tepe olasılıkla antik çağda da bir kutsal alan olarak kullanılmış olmalıdır. Zira alan-

da ve çevresinde günümüzde yer alan Namazgah, türbeler, çilehane ve mezarlar bu işlevin günümüze yansımaları olarak kabul edilebilir ve tepenin kutsallık mahiyetinin sürdürüldüğü şeklinde yorumlanabilir.

Gelibolu içerisinde dağınık halde bulunan çeşitli tekil buluntular arasında ise: Gazi Süleyman Paşa Camii bahçesindeki Roma Devri mermer lahit, Liman'daki Belediye Çay Bahçesi'nde bulunan Roma Devri mermer lahit, Hamzakoy Sinan Paşa Türbesi bahçesindeki Roma Devri mermer lahit, Sahil yolu bir ev bahçesinde bulunan mermer postament ile Limanda yer alan Belediye Binası'nın (Eski Hükümet Konağı) yer aldığı tepeyi (olasılıkla höyük) çevreleyen duvar içerisinde yer alan devşirme malzemeler sayılabilir (Resim: 15).

Araştırmamız genel olarak değerlendirildiğinde: Şarköy Sufunya Mermerler Mevkii'nde saptanan kayaya oyulu niş (Kybele nişi?) bölgede ilk kez karşılaştığımız bir buluntu türü olup, Frigya Bölgesi uygulamalarına benzediğinden bölgedeki kutsal alanlar, tapınım bağlamında tekrar önemle ele alınması gerekmektedir. Bölgenin diğer önemli kaya kutsal alanlarından Gelibolu Artaş Mevkii'nin ise, hava fotoğraflarının sağladığı olanaklarla daha geniş bir alana yayılı olduğu anlaşılmıştır. Gelibolu merkezinde Fener Tepesi çevresinde yoğunlaşan türbe, mezarlık, çilehaneler bölgedeki kutsallık vasfının günümüze yansımalarıdır.

Yerleşmeler arasında tarih öncesi devirlere ilişkin malzeme verenler Gelibolu Bolayır Maltepe Höyük, Ilgardere Tepecik ve Asarlık tescilli höyükleridir. Gelibolu Burhanlı Hora Tepe de de Prehistorik Devir seramiklerine rastlanmıştır. Klasik, Hellenistik ve Roma Devri malzemesi veren yerleşmeler ise, Kavak Germe Tepe, Değirmendüzü Tekke Mevkii ve Sıraahlat Mevkii, Sütluçe tepe yerleşimi, Fındıklı Yeldeğirmenialtı Mevkii ve Acısu Mevkii, Cevizli Kireçcokakları Mevkii ve Cumalı Dedeardı Mevkii yerleşmeleridir. Dedeardı yerleşmesi oldukça geniş bir alana yayılı Hora Tepe yerleşmesi ile ilişkili olmalıdır. Bayırköy Kireçkuyu Mevkii'nin ise alanda çok miktarda gözlemlenen yoğun cüruf, seramik atığı ve uçayak parçalarından üretim alanı olduğu anlaşılmıştır. Tarımsal faaliyetlerden dolayı antik alanların hepsi gün geçtikçe yok olmaktadır. Bunun en çarpıcı örneği tescilli alan olmasına karşılı, ceviz bahçesine dönüştürüldüğü için artık yüzeyde hiç buluntu görülemeyen Karainebeyli Köyü Yukarı Ova Mevkii yerleşmesidir.

Araştırmamızda saptadığımız nekropol alanları arasında Şarköy Yeniköy Cintepe Kalesi yakınında yer alan ve geçen yıllarda burada saptanan yerleşim ile ilişkili olduğunu düşündüğümüz nekropol alanı ile Doğanaslan Mevkii Kar-

taltepe Tümülüsü ve nekropol alanları sayılabilir. Zira bu tümülüs Gelibolu Koruköy, Kavakköy ve Bolayır civarında yoğunlaşan tümülüs geleneğinin ve nekropollerin bir parçasıdır. Gelibolu içerisinde ve Bayırköy içerisinde dağınık halde bulunan Roma Devri lahitleri de yakında yer alan büyük nekropollere işaret etmektedir.

Tekil buluntular arasında değerlendirilebilecek Ilgardere Köyü içerisinde yer alan, bölgede oldukça iyi durumda kalmış önemli bir kalıntı olan Roma Devri köprüsü ise temizlenerek ve üzerinden geçen trafik kaldırılarak koruma altına alınabilir. Güneyli Köyü Orkide Sitesi'nde saptanan antik liman kalıntısı ise üzerinde günümüz yerleşiminin iskelesi yer aldığından araştırılmaz durumdadır. Gelibolu'da çeşitli köylerde saptanan mimari parçalar ise yoğunlukla Bizans Devri'ne aittir.

Önümüzdeki yıl araştırmalarımızın yukarıda söz edilen bazı alanlar, Gelibolu Yarımadası'nın özellikle iç kesimleri ve Çanakkale 1915 Boğaz Köprüsü yapımı nedeni ile gündemde olan Söğüt Köyü ve çevresinde yoğunlaştırılması planlanmaktadır.

Resim 1: Harita. Çalışılan alanlar

Resim 2: Tekirdağ Şarköy Sufunya Mermerler Mevkii kayaya oyulu niş (Kybele Nişi?)

Resim 3: Tekirdağ Şarköy Kent Müzesi Bizans Devri mermer parça

Resim 4: Gelibolu Karainebeyli Yukarıova Mevkii ceviz ekilen antik alan

Resim 5: Gelibolu Fındıklı Acısu Mevkii Bizans Devri cam bilezik

Resim 6: Gelibolu Bayırköy Kireçkuyu/Mandacı Mevkii çürüfler, seramik atıkları ve üçayaklar

Resim 7: Gelibolu Cumalı Dedeardı Mevkii seramikler

Resim 8: Gelibolu Burhanlı Hora Tepe, tepeden Çanakkale Boğazı'na bakış

Resim 9: Gelibolu Burhanlı Hora Tepe seramikler

Resim 10: Gelibolu Ilgardere Roma Köprüsü

Resim 11: Gelibolu Ilgardere mezarlığı Bizans Devri mermer sütun

Resim 12: Gelibolu Kavaklıtepe mermer sütun başlığı

Resim 13: Gelibolu Güneyli Orkide Sitesi antik liman taş blokları

Resim 14: Gelibolu Belediyesi (eski hükümet Konağı) çevre duvarı devşirme mermer ante başlık